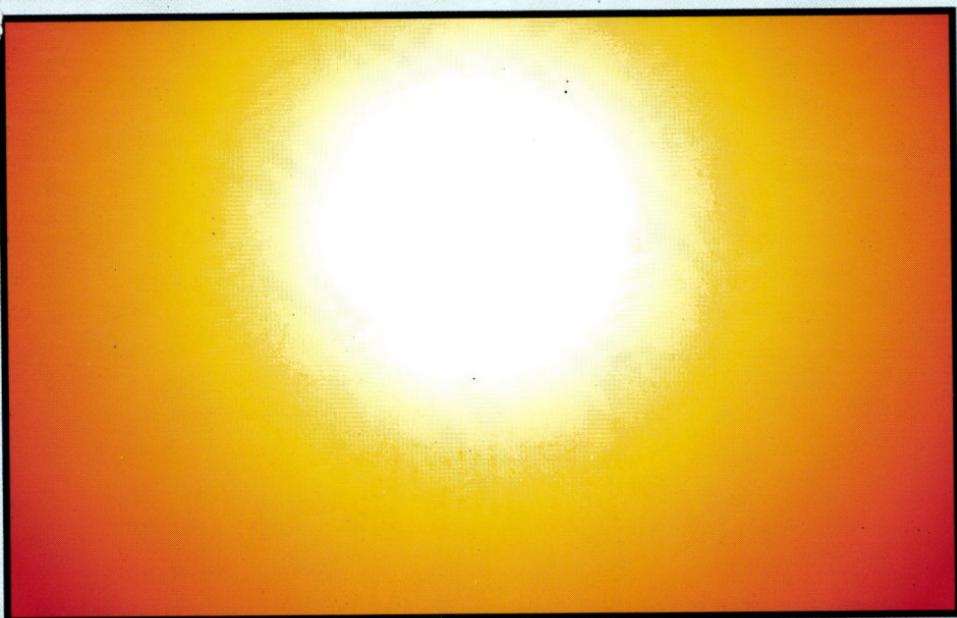

BST

બાઈબલ આજે પણ બોલે છે

કાળવૃત્તાંતનો સંદેશો

એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર

લેખક : માઈકલ વિલ્કોક

અનુવાદક : જોસેફ બહુ

શ્રેષ્ઠીઓના સંપાદકો :

જે. એ. મોટીઅર (જૂનો કરાર)

જોન. આર. ડબલ્યુ. સ્ટોટ (નવો કરાર)

IBGK2

બાઈબલ આજે પણ બોલે છે
ત્રેણીઓના સંપાદકો :
જે. એ. મોટીઅર (જૂનો કરાર)
જોન આર. ડબલ્યુ. સ્ટોટ (નવો કરાર)

કાળવૃત્તાંતનો સંદેશો

એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર

I
GUJARATI CHRISTIAN FELLOWSHIP
OF PHILADELPHIA
425 CENTRAL AVE.
CHELTENHAM, PA 19012-2103

2050 1984 FINE PRINTS

Inter-Varsity Press

*38 De Montfort Street, Leicester LE1 7GP, England
P.O. Box 1400, Downers Grove, Illinois 60515, USA.*

© Michael Wilcock 1987

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of Inter-Varsity Press or the Copyright Licensing Agency.

Unless otherwise stated, quotations from the Bible are from the Revised Standard Version of the Bible, copyrighted 1946, 1952, © 1971, 1973 by the Division of Christian Education of the National Council of the Churches of Christ in the USA, and used by permission.

CHELTENHAM, GLoucestershire
CENTRAL AVENUE
OF PHILADELPHIA
PA 19003-3103

કાળવૃતાંતનો સંદેશો

એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર

લેખક

માઈકલ વિલ્કોક
વિકાર, સેંટ નિકોલસ ચર્ચ,
ડહીમ

અનુવાદક
જોસેફ બહુ

કાળવૃત્તાંતનો સંદર્શનો :

એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર

નિર્ભયાની પ્રાણી

લેખક :

માઈક વિલ્કોક

વિકાર, સેન્ટ નિકોલસ ચર્ચ, ડર્ટીમ

પ્રથમ આવૃત્તિ : જાન્યુઆરી, ૨૦૦૪

પ્રત : ૧૦૦૦ નકલ

કિંમત : ૧૨૫/-

પ્રકાશક :

ગુજરાત ટ્રાક્ટ એન્ડ બુક સોસાયટી,

સાહિત્ય સેવા સદન,

ગુજરાત કોલેજ પાસે, એલિસાબ્રિજ, અમદાવાદ - ૬.

ફોન : ૯૪૪૫૨૮૧

© સર્વાધિકાર લેખકને સ્વાධીન

સંપાદકો :

જે. એ. મોટીઅર (જૂનો કરાર)

જોન. આર. ડબલ્યુ. સ્ટોટ (નવો કરાર)

મુદ્રક :

સ્કીન ડોટ પ્રિન્ટર્સ

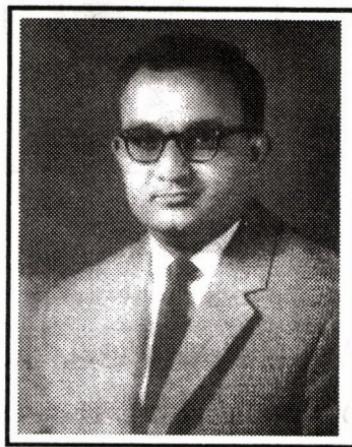
૪, દિવ્ય વસુંધરા કોમ્પ્લેક્સ,

મિરજાપુર કોર્ટ સામે, મિરજાપુર,

અમદાવાદ - ૧

ફોન : ૮૦૪૬૬૨૮

આભાર દર્શન

ડૉ. સીરીલ માર્ટીન કિશ્ચિયન

જન્મ : ૪-૪-૧૯૩૨

મરણ : ૨૪-૧૨-૮૬

સ્વ. ડૉ. સીરીલ કિશ્ચિયનના

સ્મરણાર્થે તેમના પત્ની કલેરાબહેન કિશ્ચિયન

તરફથી પ્રભુના મહિમા અર્થે

દાન રૂ. ૨૫,૦૦૦/-

મળેલ છે. આભાર.

આર્પણ

રેવ. આર. બી. દેસાઈ

જન્મ : ૧૦-૧૨-૧૯૦૩

મરણ : ૮-૧૨-૧૯૯૦

તેઓની ધર્મસેવા વિવિધ પ્રકારની રહી હતી. તેઓએ પાળક, શિક્ષક, બાઈબલ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ અને વહીવટદાર તરીકે અસરકારક સેવા આપી હતી. ૮૭ વર્ષનું આશીર્વાદિત જીવન જીવીને તેઓ પ્રભુમાં ઉંઘી ગયા હતા. તેઓનો જન્મ વડોદરા ખાતે થયો હતો. તેઓએ પોતાના સંતાનોને પણ પ્રભુની બીકમાં ઉછેર્યા હતા. જેઓએ પણ પોતાના પિતાની જેમ પ્રભુની મંડળીમાં સેવાઓ આપી અને આપી રહ્યા છે.

રેવ. આર. બી. દેસાઈના જીવનને માટે, કરેલી સેવાઓ માટે પ્રભુના નામની સુત્તિ કરીએ છીએ.

આ પુસ્તકના પ્રકાશન પેટે તેમના દીકરી અને જમાઈ સુહાસીનીબહેન અને જોસફભાઈ કોન્ટ્રાક્ટર તરફથી

રૂ. ૧૦,૦૦૦/- નું દાન મળેલ છે. આભાર.

અર્પણ

સ્વ. શ્રી ડૉ. જાખીભાઈ બી. ઘોળકિયા
જન્મ તા. ૧૯ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૭૦
મરણ તા. ૨૪ એપ્રિલ, ૧૯૮૬

સ્વ. શ્રીમતી સુનામીબહેન જે. ઘોળકિયા
જન્મ તા. ૨૪ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૦
મરણ તા. ૨૮ એપ્રિલ ૧૯૮૬

સ્વ. શ્રી જાખીભાઈ બી. ઘોળકિયાનો જન્મ ઘોળકા મુકામે થયેલો અને ત્યાં જ અભ્યાસ કરી, છંદગીની શરૂઆતના વર્ષોમાં શિક્ષક તરીકેના વ્યવસાયમાં જોડાયા. સ્વ. શ્રીમતી સુનામીબહેન સાથે લગ્ન થયા બાદ, શિક્ષક તરીકેનો વ્યવસાય છોડી, ફાર્મસીસ્ટ તરીકેનો અભ્યાસ કરી, બેડા જિલ્લા પંચાયતના વિવિધ સ્થળોએ સેવાઓ આપી. નોકરીમાંથી રીટાર્યાઈ થયા બાદ રજ્ઞસ્ટર્ડ મેડીકલ પ્રેક્ટિશનર તરીકે સ્વતંત્ર રીતે સેવાઓ આપી. અને છંદગીના છેલ્લા ચાર વર્ષો તેમણે નિવૃતીમય ગણ્યા. સમગ્ર કારડીદી દરમિયાન અસંખ્ય લોકોની સેવાઓ કરી. દીન દુઃખીયાના દર્દોના ભાગીદાર બની પોતાની સુગંધ ચોમેર પ્રગટાવી. તેમની સત્યનિષ્ઠા, જીવન જીવવાના મુલ્યો, માનવતા, હમદર્દી આજે પણ પ્રેરણાદારી છે.

સ્વ. શ્રીમતી સુનામીબહેન જે. ઘોળકિયાનો જન્મ અલીન્દા મુકામે સ્વ. શ્રી મકનદાસ કોન્ટ્રાક્ટરને ત્યાં થયેલો. નર્સ તરીકેનું શિક્ષણ પૂરું કરી નર્સિંગના વ્યવસાયમાં અમદાવાદ ખાતેથી શરૂઆત કરી. ત્યારબાદ સ્વ. શ્રી જાખીભાઈ બી. ઘોળકિયા સાથે લગ્ન થયા બાદ બેડા જિલ્લા પંચાયત સંચાલિત દવાખાનાઓમાં બેડા જિલ્લાના જુદા જુદા સ્થળોએ નોકરી કરી અને રહુ ખાતેથી રીટાર્યાઈ થયા બાદ જીવનના અંત સુધી તેમના બાળકોની સાથે રહ્યા. તેમની વ્યવસાયી કારડીદી દરમિયાન તેમણે આપેલી સેવાઓની મહેક આજે પણ જીવત છે.

સ્વ. શ્રી જાખીભાઈ બી. ઘોળકિયા તથા સ્વ. શ્રીમતી સુનામીબહેન બી. ઘોળકિયાને મળેલા આશીર્વાદનો વારસો આજેય તેમના ગ્રંથ પુન્નો તથા બે પુનીઓના સુખી પરિવાર ભોગવી રહ્યા છે.

આ પુસ્તકના પ્રકાશન પેટે શ્રી જયંતીભાઈ આઈ. કિશ્ચિયન તરફથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/- નું દાન મળેલ છે. આભાર.

સામાન્ય આમુખ

“બાઈબલ આજે પણ બોલે છે” એ શ્રેષ્ઠી જૂના કરાર તથા નવા કરારના ખુલાસાઓ રજૂ કરે છે. તેના ગ્રાણ મુજબ આદર્શ છે: બાઈબલની કલમોને ચોક્સાઈથી સમજાવવી, રોજબરોજના જીવનમાં તેનું લાગુકરણ કરવું તથા તેના વાચનને સુગમ્ય બનાવવું.

તેથી આ પુસ્તકો “વિવરણાત્મક ગ્રંથ” નથી. કારણ કે, વિવરણાત્મક ગ્રંથ બાઈબલની કલમોને રોજબરોજના જીવનમાં કેવી રીતે અમલમાં મૂકવી તેવો પ્રયત્ન કરવાને બદલે કલમોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનો વધુ પ્રયત્ન કરે છે. તેથી સાહિત્યના કરતાં તે સંદર્ભની કૃતિ બની જાય છે. બીજો વિચાર કરીએ, તો બાઈબલને પૂરતી ગંભીરતાથી સ્વીકાર્ય વિના આધુનિક અને વાચનને સુગમ્ય બનાવવાનો પ્રયત્ન કરે તેવા પ્રકારના ‘ઉપદેશો’નો તેમાં સમાવેશ થતો નથી.

આ શ્રેષ્ઠીમાં ફાળો આપનાર દરેક વ્યક્તિ પોતાની માન્યતામાં એકમત છે, એટલે ઈશ્વરે જે વચનો આપ્યાં છે તે દ્વારા ઈશ્વર હજી પણ આપણી સાથે વાતચીત કરે છે. તેમના આ પ્રાચીન છતાં ખૂબ જ આધુનિક વચન દ્વારા પવિત્ર આત્મા તેઓને જે કહે છે, તે તેઓએ સાંભળવું જોઈએ. આ બાબત કરતાં પ્રિસ્તી વ્યક્તિના જીવન, આરોગ્ય અને પ્રગતિ માટે બીજી કોઈ જ વાત વધારે આવશ્યક નથી.

જે. એ. મોટીઅર
જે. આર. ડબલ્યુ. સ્ટેટ
શ્રેષ્ઠીઓનાં સંપાદકો

અનુક્રમણિકા

સામાન્ય આમુખ

IX

લેખકની પ્રસ્તાવના

XIII

Chief abbreviations

પ્રાસાદાચિક

XVII

પૂર્વ પરિચય

૧

પ્રથમ ખંડ : ઈશ્વર રોપિત વૃક્ષ (૧ કાળવૃત્તાંત ૧-૮)

૧ મૂળ (૧ કાળવૃત્તાંત ૧-૮)

૮

૨ શાખાઓ (૧ કાળવૃત્તાંત ૪-૭)

૨૪

૩ ફળ (૧ કાળવૃત્તાંત ૮-૮)

૩૪

દ્વિતીય ખંડ : યુદ્ધ-પુરુષ દાવિદ (૧ કાળવૃત્તાંત ૧૦-૨૮)

૪ ઈશ્વરમજાનું ઐક્ય તથા બક્તિત્વ
(૧ કાળવૃત્તાંત ૧૦-૧૨)

૪૮

૫ પરિવર્તક પરિસ્થિતિમાં અપરિવર્તિત કૃપા
(૧ કાળવૃત્તાંત ૧૩, ૧૫-૧૬)

૬૪

૬ રાજાની કીર્તિ તથા ધાક
(૧ કાળવૃત્તાંત ૧૪, ૧૮-૨૦)

૭૮

૭ ઈશ્વરના મંદિર માટે ભેટો
(૧ કાળવૃત્તાંત ૧૭, ૨૧-૨૨)

૮૨

૮ સુસજ્જ પ્રજા (૧ કાળવૃત્તાંત ૨૩-૨૭)

૧૦૪

૯ મહા સાતત્યો (૧ કાળવૃત્તાંત ૨૮-૨૯)

૧૧૬

તૃતીય ખંડ : શલોમોન - શાંતિદૂત (૨ કાળવૃત્તાંત ૧-૮)

૧૦ શલોમોન બળવાન થાય છે (૨ કાળવૃત્તાંત ૧-૨)

૧૩૪

૧૧ મંદિર નિર્માણ (૨ કાળવૃત્તાંત ૩-૫)

૧૪૯

૧૨	પ્રતિષ્ઠાન પ્રાર્થના (૨ કાળવૃત્તાંત ૬-૭)	૧૬૩
૧૩	શલોમોનની મહાનતા (૨ કાળવૃત્તાંત ૮-૯)	૧૭૬
ચતુર્થ ખંડ : રાજ્ઞાઓ (૨ કાળવૃત્તાંત ૧૦-૩૬)		
૧૪	રહાબામ અને અબિયા : રાજ્યનું વિભાજન (૨ કાળવૃત્તાંત ૧૦-૧૩)	૧૮૮
૧૫	આસા : અસ્સલ નમૂનો (૨ કાળવૃત્તાંત ૧૪-૧૬)	૨૦૩
૧૬	યહોશાફાટ : નિર્બળ સંજોગોમાં પાળક (૨ કાળવૃત્તાંત ૧૭-૨૦)	૨૧૭
૧૭	યહોરામ, અહાય્યા, અથાલ્યા : અધોગતિ (૨ કાળવૃત્તાંત ૨૧-૨૨)	૨૩૧
૧૮	યોઆશ અને અમાસ્યા : કરાર, ન્યાય, દયા (૨ કાળવૃત્તાંત ૨૩-૨૫)	૨૪૪
૧૯	ઉજ્જિયા : પ્રભળ પાળક (૨ કાળવૃત્તાંત ૨૬)	૨૬૦
૨૦	યોથામ તથા આહાઝ : ઈજરાયલનો પુનરોદય (૨ કાળવૃત્તાંત ૨૭-૨૮)	૨૭૫
૨૧	હિઝકિયા : રાજ્યનો જીડોદ્વાર (૨ કાળવૃત્તાંત ૨૯-૩૨)	૨૮૭
૨૨	મનાશા, આમોન : દુષ્ટ રાજ્ઞાઓ સાથે ઈશ્વરનો વ્યવહાર (૨ કાળવૃત્તાંત ૩૩)	૩૦૪
૨૩	યોશિયા : એકાકી પાળક (૨ કાળવૃત્તાંત ૩૪-૩૫)	૩૧૫
૨૪	અંતિમ રાજ્ઞાઓ : યુદ્ધ અને શાંતિ (૨ કાળવૃત્તાંત ૩૬)	૩૩૨

જે મંડળીની મેળે ગત વર્ષોમાં સેવા કરી હતી ત્યાંથી હવે મારે વિદ્યાય થવું પડશે અને ખાસ્સા લાંબા કાળ સુધી તેને પૂર્ણ સમયી પાળકની સેવાઓ ઉપલબ્ધ નહિ થાય એવી ૧૯૭૭માં મને ખબર પડી ત્યારે, આવા કંઈક અસાધારણ સંજોગોમાં મંડળીના જીવન તથા કાર્યમાં પ્રવૃત્ત રહેનાર વ્યક્તિત્વોને સહાયરૂપ થઈ રહે એ આશયથી મારા બોધમાં એક, ઉપદેશશ્રેષ્ઠી મેળે વણી લીધી. શ્રેષ્ઠીનો વિષય હતો ‘નેતૃત્વનું કર્તવ્ય’, અને એ માટે ‘તાજનો બોજ’ એ શીર્ષક હેઠળ સંપાદિત, જૂના કરારના કાળના યલ્લુદિયાના કેટલાંક મહાન નૃપતિઓના અનુભવોમાંથી મેચે રેણુ મળવી હતી. વળી મહારાણી એલીજાબેથના રોષ્ય મહોત્સવનું વર્ષ ૧૯૭૭માં આવતું હોવાથી બ્રિટિશ સાંઘયનો વૈભવ દેશભરમાં જળહળી રહ્યો હતો, તેથી આ વાક્યપદની યથાર્થતા વધી ગઈ.

ત્યારપછીનાં વર્ષોમાં, પુરાતનકાળનાં આ મહાનુભાવો દ્વારા ઈશ્વર જે પાઠ પ્રત્યે તેની પ્રજાનું લક્ષ ખેંચવા માંગે છે, એ પ્રતિ મારું મન વધુ ને વધુ આકર્ષણું ગયું. યહોશાફાટ, ઉજિયા, દિઝકિયા, તથા થોશિયાનો અભ્યાસ, તેમના વંશના અન્ય રાજીઓ પ્રતિ અને ત્યાંથી શમ્ભૂઆલ /રાજીઓના પુસ્તકોથી કંઈક વેગળા દિચ્કોણથી કાળવૃત્તાંતના પુસ્તકો દાવિદવંશી રાજતંત્ર જે રીતે જગતના ઈતિહાસને તેમજ ઈશ્વરની કરાર યોજનાને રજૂ કરે છે તે પ્રતિ મને દોરતો ગયો. અનેક જુદા જુદા સ્થળોએ વૃત્તાંતકારના ભવ્ય ઉપદેશમાંથી મને શીખવા મળી છે તેમાંથી કેટલીક વાતો મેં ઈશ્વરની પ્રજા સમક્ષ પ્રસ્તુત કરી છે. આ પાઠોના પ્રકાશનની વાત ઉપરી ત્યારથી અંદેક મોટિયર અને ફેંક એન્ટવિસલના ધૈર્ય તેમજ બીલ અને શર્લી લીજના આતિથ્ય સત્કાર તથા એ ચારેયનાં પ્રોત્સાહન મને સ્પર્શી ગયાં છે. ધીમે ધીમે ખૂટતી કરીએ જોડાતી ગઈ અને અધ્યયન લખાઈને તૈયાર થઈ ગયું. પરમેશ્વરના ગૌરવાર્થે એક મંડળી-એક વિશ્વાસલક્ષી ઉપદેશ હજી એક પેઢી સાંભળે એવી મારી પ્રાર્થના છે.

માઈકલ વિલ્કોક

Chief abbreviations

Topical Index

Ackroyd	I & II Chronicles, Ezra, Nehemiah by Peter R. Ackroyd (Torch Bible Paperbacks, SCM, 1973).
AV	The Authorized (King James) Version of the Bible (1611).
Coggins	First and Second Books of Chronicles by R. J. Coggins (Cambridge Bible Commentary on the NEB, CUP, 1976).
Curtis &	Chronicles I and II by E. L. Curtis and A. A.
Madsen	Madsen (International Critical Commentary, T. & T. Clark, 1910).
GNB	The Good News Bible (The Bible Societies and Collins; NT 1966, 4th edition 1976; OT 1976).
Goldingay	"The Chronicler as a Theologian", Biblical Theology Bulletin, Vol.2, June 1975, pp. 99-126.
IBD	The Illustrated Bible Dictionary (IVP, 1980).
JB	The Jerusalem Bible (Darton, Longman and Todd, 1966).
Keil	The Books of the Chronicles by C. F. Keil (Biblical Commentary on the Old Testament, Eng. tr. Edinburgh 1872).
McConville	Chronicles by J. G. McConville (Daily Study Bible, St Andrew Press, 1984).
Myers	1 Chronicles and 2 Chronicles by J. M. Myers (Anchor Bible, Doubleday, New York, 1965).
NAS	The New American Standard Bible (1963).
NEB	The New English Bible (NT 1961, 2nd edition 1970; OT 1970).
NIV	The New International Version of the Bible (Hodder & Stoughton; NT 1973; OT 1979).
Payne	Kingdoms of the Lord by David F. Payne (Paternoster, 1981).

RSV	The Revised Standard Version of the Bible (NT 1946, 2nd edition 1971; OT 1952).
RV	The Revised Version of the Bible (1885).
Thiele	The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings by Edwin R. Thiele (Eerdmans, Grand Rapids, revised edition 1965; originally published Chicago, 1951).
Williamson	Chronicles I and II by H.G.M. Williamson (New Century Bible, Marshall Morgan & Scott/Eerdmans, 1982).
Williamson Israel	Israel in the Books of Chronicles by H.G.M. Williamson (CUP, 1977).

વિવેચન પર નોંધ

બાઈબલ સંબંધિત ગ્રંથોનાં વિવેચકો તેમજ લેખકોનાં જે પુસ્તકોમાંથી ઉતારો લેવામાં આવ્યો છે, તેમનાં નામો ઉપરોક્ત Chief Abbreviations માં આપ્યાં છે. હાલમાં જ પ્રકાશિત બે પુસ્તકો અત્યંત ઉપયોગી રહ્યાં છે. ત્યું વિલિયમસનની કૃતિ, chronicles I & II. હવે કાળજીવૃત્તાંતના વિવેચન પર ગ્રમાણભૂત ગ્રંથ તરીકે માન્ય થવી જોઈએ. આ અગાઉના તેમના પુસ્તક Israel in the Book of Chronicles, સાથે એ સમૃદ્ધ વિવરણ તેમજ ઈશ્વરજ્ઞાનથી ભરપૂર સદ્ગુરીઓની ખાણ છે. વિલિયમ બાર્કલે નિર્મિત નવા કરારની શ્રેષ્ઠીની જેમ ગૌડિન મેક કોવિલનું Daily Study Bible માં જે યોગદાન રહ્યું છે, તે ખુલાસા કરતાં વિવરણાત્મક વધુ રહ્યું છે. મારા પુસ્તકની હસ્તપત્ર જ્યારે લગભગ તૈયાર થઈ જવા આવી ત્યારે આ ગ્રંથો વાંચતાં એ મને એટલાં વિદ્ધતાપૂર્ણ લાગ્યાં કે આ શ્રેષ્ઠીમાં ‘કાળજીવૃત્તાંત’ આધારિત મારા પુસ્તક માટે કોઈ અવકાશ રહ્યો છે કે કેમ, એવી શંકા (ઉપજી)! પણ વિલિયમસન તથા મેક કોવિલના પુસ્તકોથી પરિચિત એવા જિજ્ઞાસુ અભ્યાસી માટે મારું પુસ્તક એકને આધારે સંરचિત અને બીજાનું પૂરક બની રહેશે એવી મારી આશા છે.

પ્રાસ્તાવિક

બાઈબલ કોમેન્ટરિઝ બાઈબલના ખુલાસા આપણી માતૃભાષામાં ઉપલબ્ધ બને તેવી તીવ્ર જંખના ઘણાં વર્ણોથી અનેક લોકોમાં જોઈ શકતી હતી. સર્વશક્તિમાન ઈશ્વરપિતાએ પોતાની અસીમ ફૂપામાં આ કાર્યને આશીર્વાદિત કર્યું છે. આપણા તારનાર અને સ્વામી ઈસુ પ્રિસ્તના નામમાં અને ઈશ્વરના પવિત્ર આત્માના સામર્થ્યમાં બાઈબલ કોમેન્ટરિઝ ગુજરાતી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરવાની દિશામાં આપણે આગેકૂચ કરીએ તેવો સમય હવે આવી પહોંચ્યો છે. આ તો એક મહાન ચ્યામ્પટકારથી વિશેષ બીજું કશું નથી! બાઈબલ કોમેન્ટરિઝના પ્રકાશનનો એક મહાન ચ્યામ્પટકારથી ત્રિએક ઈશ્વરને તથા આપણા લેખકો અને અતિ ઉત્સાહી અનુવાદકોને જ આપી શકાય.

આ અગાઉ રેવ. ડૉ. જ્યોર્જ વિલ્સનસાહેબ, રેવ. ડૉ. ડબ્લ્યુ. જી. મલ્લિગન સાહેબ તથા અન્ય મિશનરીઓ દ્વારા બાઈબલના લગભગ બધા જ પુસ્તકોની કોમેન્ટરિઝનું લેખન તથા પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું હતું. આ કોમેન્ટરિઝ મોટાભાગે અંગેજ ભાષાના રૂપાંતર રૂપે જ હતી. તેમ છતાં ગુજરાતના પ્રિસ્તી સમાજની અને વિશેષ કરીને પૂર્ણસમયી કાર્યકરોની ઘણી મોટી માંગણી હતી કે ગુજરાતી ભાષામાં બાઈબલ કોમેન્ટરિઝ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તો તે ઉત્તમ ગણાશે.

જોકે, પચાસ વર્ષ પહેલાં આપણા મિશનરીઓએ પ્રકાશિત કરેલા જૂના ખુલાસા - કોમેન્ટરિઝને પુનઃપ્રકાશિત કરવાની યોજના આજથી દસ વર્ષ અગાઉ કરવામાં આવી હતી. અને આ અંગેના નાણાં મેળવવા માટે આર્થિકના ફોરીન મિશન બોર્ડના કન્વીનર રેવ. આર. જે. ટી. મેકમિલન સાહેબને વિનંતી કરવામાં આવી હતી. પરંતુ પરમ ફૂપાળું ઈશ્વરના આપણે કેટલા બધા આભારી છીએ કે, આપણા કરતાં ડૉ. રોબીન બોપડ સાહેબનો તથા રેવ. ડૉ. ટી. એચ. લાઈલ સાહેબનો સંપર્ક કરવામાં આવ્યો અને તેમણે નક્કી કર્યું કે જૂના ખુલાસા આઉટ ઓફ ટેઇટ - જરીપુરાણા થઈ ગયા છે. એટલે જૂના ખુલાસા, કોમેન્ટરિઝને પુનઃપ્રકાશિત કરવાને બદલે, સુવાત્તપ્રચારને વધુ વેગ મળે એવી તદ્દન અધતન બાઈબલ કોમેન્ટરિઝનો અનુવાદ કરી તેને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે, અને સાથે સાથે આ કાર્યમાં આગળ વધવા માટે આયર્લેન્ડની પ્રેસિયાટેરિયન મંડળીએ રૂપિયા પાંચ લાખનું દાન પણ મંજૂર કરીને ઉતેજન આપવાનો નિર્ણય કર્યો હતો.

આથી પ્રિન્સિપાલ શ્રી ભગવતપ્રસાદ ચૌહાણ સાહેબે Bible Speaks Today કોમેન્ટરિઝની ભલામણ કરી હતી. એ સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન લેખકો ડૉ. જે. એ. મોટીઅર

(જૂનો કરાર) અને ડૉ. જે. આર. ઉભલ્યુ. સ્ટોટ (નવો કરાર) સંપાદિત શ્રેષ્ઠીના પુસ્તકોનાં અનુવાદ માટે પસંદગી કરવામાં આવી અને તે અંગેનું કાર્ય જુદા જુદા અનુવાદકોને સોંપવામાં આવ્યું હતું. તેમાંનું આ એક બહુમૂલ્ય પ્રકાશન ગુજરાતના પ્રિસ્ટી ભાઈબહેનો સમક્ષ રજૂ કરીએ છીએ.

આ ગ્રંથોના પ્રકાશન માટે દેશ પરદેશના દાનવીનો તરફથી જે ઉમદા દાનો મળ્યાં છે તે બદલ તે સર્વ દાનવીરોનો હૃદયના ઊડાણથી આભાર માનીએ છીએ. અને વિશેષે કરીને આર્થિકની પ્રેસ્બિટેરિયન મંડળીના ફોરીન મિશન બોર્ડના કન્વીનર રેવ. આર. જે. ટી. મેકમિલન સાહેબનો તથા અમેરિકન મેથેડિસ્ટ મંડળી તરફથી રેવ. ડૉ. આર. એમ. રાહોડ સાહેબ મારફતે મળેલા (રા. બે લાખ) માટે સહર્ષ આભાર સાથે નોંધ લઈએ છીએ.

આ ભાઈબલ કોમેન્ટરિઝ - શ્રેષ્ઠીમાં જૂના તથા નવા કરારનો ખુલાસો આપવામાં આવ્યો છે. તેમ છતાં એ સર્વાંગી કે સંપૂર્ણ હોવાનું અમે દાવો કરતાં નથી. તેથી જેઓ ભાઈબલનું વધુ અધ્યયન કરવાની ઈચ્છા રાખે છે તેઓ આ સિવાય પણ અન્ય ભાઈબલ કોમેન્ટરિઝનો ઉપયોગ કરશે તેવી વિનંતી અમે તેઓને કરીએ છીએ.

આ પુસ્તક, કાળવૃત્તાંતનો સંદેશ - એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વરના લેખક માઈકલ વિલ્કોક છે. તેના સંપાદક જે. એ. મોટીઅર (જૂનો કરાર), જોન આર. ઉભલ્યુ. સ્ટોટ (નવો કરાર) છે અને અનુવાદક તરીકે શ્રી જોસેફ બહુએ કામગીરી બજાવી છે. તેની પણ અમે આભાર સાથે નોંધ લઈએ છીએ.

આ પુસ્તકના પ્રકાશન માટે ડૉ. સીરીલ એમ. કિશ્ચિયનના સ્મરણાર્થે તેમના પત્ની કલેરાબહેન કિશ્ચિયન તરફથી રા. ૨૫,૦૦૦/- સુહાસીનીબહેન તથા જોસેફભાઈ કોન્ટ્રાક્ટર તરફથી રેવ. આર. બી. ટેસાઈની યાદમાં રા. ૧૦,૦૦૦/- તથા ડૉ. જાખીભાઈ બી. ઘોળકિયા તથા સુનામીબહેન જે. ઘોળકિયાની યાદમાં શ્રી જયંતીભાઈ આઈ. કિશ્ચિયન તરફથી રા. ૧૦,૦૦૦/-નું દાન મળેલ છે. તે બદલ આ સર્વ દાનવીરોનો અમે અંત:કરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

આ કોમેન્ટરિઝના પ્રત્યેક વાચકને ઈશ્વરપિતા તેમના મહાન આશીર્વાદોથી પરિતૃપ્ત કરે એ જ અમારા હૃદયની પ્રાર્થના છે.

રેવ. હેમંતકુમાર પરમાર

સેકેટરી

ગુજરાત ટ્રાક્ટ એન્ડ બુક સોસાયટી

રેવ. નેરીઅસ ઘોળકિયા

કન્વીનર

ભાઈબલ કોમેન્ટરી કમિટી

પૂર્વ પરિચય

પ્રથમ દસ્તિઓ ઉપસતી છાપ ભૂલભરેલી હોઈ શકે. કાળવૃત્તાંતની બાબતમાં તો ઘણુંખરુંએ એવી હોય જ છે, પરંતુ વધુ બારીક નિરીક્ષણ તેઓ તેમનાં સાચાં ગુણો પ્રતિ નિર્દેશ કરે છે, અને આપણને મનમાં થાય છે, સાચે જ, શું કાળવૃત્તાંત તે આ છે? અને ઉત્તર નકારાત્મક હોય, તોયે ફળદાયી નિવડશે જ.

૧ સુક્કાં હાડકાંની બીજા

મારા સંશોધનનો વિષય આ છે એ જાહી મારા એક જૂના મિત્રએ ટકોર કરી, કેમ, આનાથી કોઈ વધુ શુષ્ક વિષય ન મળ્યો? એમ કરો, પુસ્તકનું નામ રાખો ‘આ હાડકાં સજીવન થઈ શકે ખરાં?’ ખાસ કરીને ૧ કાળવૃત્તાંતમાંની લાંબીલયક નામાવલિ ગમે એવા ઉત્સુક વાંથકોનોયે ઉત્સાહ ઠંડો પાડી દે, અને જાણે એકવાર બસ ન હોય તેમ કેટલાંક નામો તો વળી વારંવાર આવ્યા જ કરે છે. મંદિર અને ભક્તિના લાંબા લાંબા વર્ણનો તો હવે માત્ર પુરાતત્વ શાસ્ત્રીઓ માટે જ રસનો વિષય બની શકે. કથાવર્ણનમાંથી ઈજરાયલના ઉત્તરીય રાજ્યોનાં બનાવો, જેમાં ખરી સક્રિયતા જોવા મળે છે, એ બધાં તો જાણે લક્ષમાં લેવાયાં જ નથી. વળી દક્ષિણા દાવિદવંશી રાજાઓનાં રંગીલા દુષ્કર્માયે બાજુએ સરકાવી દીખાં છે. નહિ તોયે આમ પણ એ આખી દુનિયા હવે તો મરી પરવારી છે.

કાળવૃત્તાંતમાં પ્રથમ વાચકોને માટેયે એ એકરીતે મરી પરવાર્યા હતાં. એ આપણે યાદ રાખીએ. એ પુસ્તક-બાઈબલમાં બે ખંડોમાં, પણ મૂળ એકજ ગ્રંથમાં લખાયેલું કદાચ ઈ.પૂ.ચોથી સદીમાં બહાર પડ્યું હશે.^૧ લેખકનાં લખાણો પરથી આપણે જે તારવી શકીએ,^૨ એ સિવાય આપણને તેઓ વિશે કશી જ માહિતી નથી. અને તેથી સુગમતાની ખાતર આપણે તેને વૃત્તાંતકાર

^૧ Williamson પૃ ૧૫-; Williamson, Israel પૃ ૮૩-૮૬

^૨ એના લેખક એજરા હતા, એ માન્યતાથી વિપરીત, લગભગ એક સદી પહેલાંનું લખાણ છે Williamson પૃ ૧૭.

પૂર્વ પરિચય

કહીશું. પણ જેમના લાભાર્થે તેમણે એ લખ્યું છે, એમના વિશે આપણે કંઈક જાણીએ છીએ. એ હતાં ઈરાની રાજ્યનાં નાગરિકો, જેમના ઈરાયતી પૂર્વજીનો છઠી સદીમાં દેશનિકાલ કરાયા બાદ તેમને તેમના વતન યધૂદિયામાં પુનઃ સ્થાપિત કરાયા હતા. વૃતાંતકારના પુસ્તકમાં દર્શાવેલ લગ્ભગ સર્વ બાબતો તેમને માટે વીતી ગયેલા કાળની જ હતી. એનાં વર્ણનોનાં અને તેમનાં વર્તમાન જમાના વચ્ચે એક દેશવટાનું અંતર હતું, અને એ કથાનાં સર્વ પાત્રો, પુસ્તક લખાયું ત્યાં સુધીમાં, જેટલાં આપણે માટે એટલાં જ મૂળવાચકો માટે પણ-સુક્કા હાડકાં જ હતાં. પણ હજકિયેલની ભવિષ્યવાણીમાં નિરૂપિત સુક્કાં હાડકાંની ભીજાનું³ એ સ્મરણીય ચિત્ર આપણે ઉધેથી સમજવાની જરૂર છે. જીવનના શાસની તથા તેની સંગાથે આવેલ ભૂતકાળના એ બોધપાઠની આવશ્યકતા તો આજના વાચકોને છે.

હિન્દુ રાજ્યોનાં પડતા મૂકાયેલાં વર્ણનો વિશે વિચાર કરીએ તો એ પુસ્તકનું એક અન્ય દ્રાષ્ટિબિંદુ આપણી સમક્ષ રજૂ થાય છે. શમૂઅલ અને રાજાઓમાં આલેખાયેલ વર્ણનોની સાથે સમાંતર ઈતિહાસ તરીકે આ પુસ્તક વાંચવું જોઈએ, અને એથીજ આ પછીનું શિર્ષક છે-

૨ વૈકલ્પિક ઈતિહાસ

સહજભાવે જોતાં શમૂઅલ - રાજાઓની માત્ર પુનરૂક્તિ જેવું લાગતું કથન કંઈક વધુ જ કહી જાય છે. બસે ઈતિહાસો વચ્ચે નોંધપાત્ર ભિન્નતા છે, ગોલ્ડિંગના શબ્દોમાં કહીએ તો વૃતાંતકારના ઈતિહાસનો અપૂર્વ વિસ્તાર માનવજીતના આરંભથી માંડી શમૂઅલ-રાજાઓને આવરી લે છે. અને જો કે એ પુસ્તકોનો તેમણે આધાર લીધો છે, તો યે જેટલો ઉમેરો કર્યો છે એટલીજ કાપકુપ કરવાની છૂટ પણ લીધી છે.⁴ તેથી વૃતાંતકારનું લખાણ કેટલીક રીતે નીરસ લાગે, તેમાં અનેક ક્ષતિઓ સાંપ્રે, મહત્વની તેમજ રસીક ઘટનાઓ વિશે તેમના વિચારો વિચિત્ર ભાસે, તોયે ઈશ્વરની પ્રજાના ઈતિહાસ સંબંધી વધુ માહિતી પ્રદાન કરી એ સહાયકુપ થયા છે જ.

³ હજ-૩૭

⁴ ૧ કાળ. ૧-નો મુદ્દા નં. ૩ જુઓ Goldingay પૃ. ૮૮

પણ આ ઉપેક્ષિત પુસ્તક વધુસારા પુનનિમાણને પાત્ર છે. એ માત્ર વૈકલ્પિક ઈતિહાસ જ નથી, અને આ વિવરણાના આરંભથી જ હું ભારપૂર્વક કહેતો રહીશ કે એ એક ઉપદેશ છે. જેનો ઉદેશ ઈશ્વર અને તેની પ્રજા વચ્ચે સુયોગ્ય સંબંધ કેળવવાનો છે. ઈજરાયલના વૃત્તાંતમાં તે નિષ્ફળતા અને ન્યાય, કૃપા તથા પુનઃ સ્થાપનાનો^૪ મહાકમ નિહાળે છે, અને પ્રજાના ઈતિહાસમાં આ કુમનું સમર્થન કરતી એવી ઘટનાઓને તીક્ષ્ણ બુધ્યથી પારખી લઈને તેના ઉપર પ્રકાશ ફેરફાર કરી છે.

અત્યારે જ ટાંકેલા બે શબ્દો-'નિષ્ફળતા અને ન્યાય'- કાળવૃત્તાંતના અર્થ તથા આશય સંબંધી એક ગ્રીજા સાહજિક ભ્રમ પ્રતિ નિર્દેષ કરે છે. માની લઈએ કે એ માત્ર એક કથાવર્ણન નહિ પણ એક ઉપદેશ છે; માત્ર ઈતિહાસ નથી પણ ઈશ્વરજ્ઞાન છે. આમ માની લેતાંયે ઉપર છલ્લા વાચકને તો એમ જ લાગે કે લોકધર્મથી પરંપરાનુસાર સ્વર્ગમાં બેઠાં બેઠાં, ઘડીમાં રિઝાતાં, ઘડીમાં રિસાતાં, સત્કર્માઓને ન્યાલ કરતા, દુષ્કર્માઓનો નાશ કરતા એવા ઈશ્વરનો પ્રચાર રહ્યો છે. આ સરળ મત સાચો હોઈ શકે?

૩ લોકપ્રિય નીતિમત્તા

ઘડીભર ઉપદેશમંચ ત્યજીને રંગમંચની દાઢિએ નિહાળીએ તો ઈતિહાસની આ પ્રકારની રજૂઆત નીતિનાટક જેવી જ લાગે, એમાં વિપુલ નાટકીયતા છે. હા, વંશવળીની નીરસતા વટાવી ગયા બાદ કાળવૃત્તાંતમાં નાટકીયતા છે ખરી. તેમાં અતિ નીચ ખલનાયકોએ છે અને સદગુણના શિખરે વિરાજીત નાટકોએ એમાં આંજી દેતી મુદ્રાઓ, કાજળકાળી ભમરો, અને ધમપછાડા એ બધું છે. દુષ્કર્માનો પરાજ્ય કરી, સત્યનો જ્ય ન થાય ત્યાં સુધી પડદો પડાય નહિ.

વૃત્તાંતકારના ઉચ્ચ આશયોનું આ એક વંગચિત્ર છે, એ કહેવાની જરૂર નથી. પરંતુ આપણે એ વિચાર કરવાનો છે કે આવી છાપ પરી કઈ રીતે? કર્મફળ વિશે તે જે બોધપાઠ^૫ આપવા માંગે છે એ આપણે આગળ જોઈશું.

^૪ Ackroyd p.27

^૫ આગળ ૨ કાળ. ૧૪-૧૬ની અંતર્નોંખ નં. ૧૪ જુઓ.

પણ તેમના ઈશ્વર અદ્વલ ન્યાયી ઈશ્વર છે, એ વાત ચોક્કસ. શાખપાઠનો એક ભાગ, બીજા ભાગને પ્રતિકૂળ લાગે એ રીતે તેનું અર્થધટન ન કરવું જોઈએ.⁷ અને ગીતશાસ્ક ૧:૩,૬ (તે જે કંઈ કરે છે તે સફળ થાય છે.... પણ દુષ્ટોના માર્ગનો નાશ થશે) ના નૈતિક પચિણામો દર્શાવતી સાદી સમજ સામે ગીતશાસ્ક ૭૩:૧૨-૧૪ (દુષ્ટો તો..... શાંતિમાં રહીને.... ધન વધાર્યા જાય છે, મેં..... નિર્દોષ રાખ્યા છે, આખો દિવસ હું પીડાયા કરું છું.)⁸ વિરાધાભાસી શબ્દો ટાંકવા નહિ જોઈએ, પણ વૃત્તાંતકાર કદીયે નિષ્ફળ ન જનારા દિવ્ય ન્યાયને સિદ્ધ કરવાના હેતુથી વારંવાર પ્રથમ શ્રેષ્ઠીના ઉદાહરણો ટાંકે છે.

અને એ જ રીતે કદીયે નિષ્ફળ જતી નથી, દિવ્ય કૃપા. તેથી અચળ છે. ઈજરાયલમાં રાજત્વ સ્થાપના જ જોઈ લો. ઉત્તરી રાજ્યોમાં અનુવાંશિક સિદ્ધાંત ક્યારેય પાંચ પેઢીથી વધુ ટકી શક્યો નથી. મુગટ તથા રાજદંડ જે માનવી લે તેનાં થઈ જાય. દક્ષિણમાં એ લગભગ કાયમ રહ્યો, મુગટ તથા રાજદંડ, ઈશ્વર જેને પ્રદાન કરે તેનાં થાય-દાવિદ અને તેના વંશજો, પાત્રતાને બળે નહિ, પરંતુ ઈશ્વરની કૃપાને બળે રાજી બન્યા. આ ઉપરાંત અનેક ઉદાહરણો દ્વારા વૃત્તાંતકાર એ સિદ્ધ કરે છે કે ઈશ્વરની (hesed)-અસ્ખલિત દયા અને અચળ પ્રીતિ કેટલાં નિશ્ચિત છે. પેલી નીરસ નામાવલિઓ પણ કરારનિષ્ઠ ઈશ્વરની કૃપાવંત યોજનામાં પેઢીઓને કેવી બાંધી લે છે. એ સૂચ્યવે છે રાજત્વની સાથે જ યાજકત્વનોયે આપણે અભ્યાસ કરીશું, બતે બેગાં મળીને ઈજરાયલી જીવનનાં હાર્દનું પ્રતીક છે. એ વિષય પર આગળ જતાં ધાર્યું કહેવાનું રહેશે. માનવી સમક્ષ ઈશ્વરનું પ્રતિનિધિત્વ તથા ઈશ્વર સમક્ષ માનવીનું, તેમ જ આજે ઈશ્વરની પ્રજાના જીવનમાં ભાગ ભજવતાં એ પાડોના ગૃહ્યાર્થ પ્રતિ આપણે વારંવાર દસ્તિપાત કરતાં રહીશું. પણ માનવી સાથેના વ્યવહારમાં જે અચળ સિદ્ધાંત ઈશ્વર પાળે છે, તેનો સ્પષ્ટ સાદી ચિતાર રાજત્વ તેમજ યાજકત્વમાંથી આપણને મળી રહે છે.

એક જ શબ્દમાં કહું તો સિદ્ધાંત એ વૃત્તાંતકારનો વિષય છે. ઈતિહાસમાં એ તેનું પાલન નિહાળે છે. તેમાંથી સચ્ચોટ, નકર ઉદાહરણો એના પોતાના જટિલતા પણ ટાંકી શકાય.

⁷ Article xx of the Church of England

⁸ એજ રીતે નીતિવચ્ચન (દા.ત. ૧૨:૨૧)નાં નિર્દોષ શબ્દોની સામે અયૂબના પુસ્તકમાંથી જટિલતા પણ ટાંકી શકાય.

સમયમાં લાગુ પાડે છે. ભૂતકાળના ઈતિહાસને તેના સમકાળિનો સમક્ષ ધરવાનો તેનો ઉદેશ હતો.^૬ અને જેમ એ એના પોતાના સમયની પ્રજા સાથે વાત કરે છે, તેમ આપણી સાથે વાત કરે છે, ઈજરાયલી શાસનયુગથી આપણા યુગની દુનિયા વેગળી છે એવું કહીને છૂટા પડનારાઓને સંબોધીને જ એ કંઈક કહેવા માંગે છે.

એક મુદ્દો આપણે લક્ષમાં લઈએ કે, એના ઉપદેશનો આધાર ઈતિહાસની ‘સત્ય ઘટનાઓ’ પર છે. પોતાનું મંત્રવ્ય સિદ્ધ કરવા એમણે એ ઘટનાઓને મચડવી પડી નથી. ઊલટું, એમ કરવાથી તો એમનો ઉદેશ જ માર્યો જાય. પણ એમનો આ વિચાર આ પુસ્તક કોઈ ગણીદાસના ભેજાનું પરાકર છે, એવા એક બ્રમ પ્રતિ નિર્દેશ કરે છે.

૪ કાલ્યનિક વાર્તાકથન

વૃત્તાંતકારે શમૂઅલ/રાજાઓની પુનરાવૃત્તિમાં ઉમેરોયે કર્યો છે, અને પરિવર્તન પણ; અને એથી તે વધુ પ્રભાવીત બન્યું જ છે. ઉદાહરણાર્થે, કાળવૃત્તાંતના યુગનું વર્ણન કરતાં, પોતાના યુગનો સાદ્દશ એવી પરિભાષાનો એ ઉપયોગ કરે એવું સૂચન કરાયું છે. (‘આપણે જેને સર સેનાપતિ કહીએ એવો એ હતો, તેઓએ હમણાં દસ લાખ પૌંડ થાય, એટલી રકમ ચૂકવી).^{૧૦} પરંતુ અનુવાદની ભાષામાં કહીએ તો કિયાશીલ સમાનતા દાખવવાના હેતુથી વૃત્તાંતકાર તેનાં પાત્રોને આધુનિક વેશમાં સજજ કરે એ એક વાત; પરંતુ વસ્તુલક્ષી પાત્રાલેખનને કોરે મૂકી આવશ્યક જગ્યાય ત્યાં કાલ્યનિક કથાઓથી અસર ઊભી કરે, એ તદ્દન જુદી જ વાત થઈ ગઈ. આ વિવેચન કરતી વેળા મારે એ વિશે ઘણ્યું કંઈ કહેવાનું રહેશે. પરંતુ વૃત્તાંતકારની ઈતિહાસની રજૂઆતને આપણી આજની શૈલીથી ઉત્તરતી કક્ષામાં મુકવાની બેદજનક વૃત્તિ આજના સંયમી મત ધરાવતા લેખકોમાંથે જોવા મળે છે. દા.ત. “આપણે સમજીએ છીએ એ અર્થમાં વૃત્તાંતકાર ઈતિહાસકાર છે જ નહિ. ઘટનાઓ ઘડાઈ છે તેમ નહિ. પરંતુ તેના ઉપદેશ સાથે સુસંગત હોય એવી જ બીનાઓ

^૬ Keil p.19 on the mirror of history, આગળ ૨ કાળ. ૬-૭માં અંતનોંધ નં. ૨૫ જુઓ.

^{૧૦} see Goldingay પૃ ૧૧૦

તે વર્ણવે છે.”^{૧૧} કાળ વિપર્યાસને કારણે આજના જેવા ક્ષતિરહિત ધોરણની અપેક્ષા રાખી ન શકાય.^{૧૨} ખરું જોતાં તો (ઇતિહાસ કે અન્ય કોઈ લખાણમાં કયાંયે પૂર્વગ્રહરહિત અભ્યાસ, પૂર્વનુમાન વિનાનો દાખિકોણ, કે સત્ય ઘટનાઓનું નિર્ભર સંશોધન કે જેમાંથી અમુક માહિતી ચૂંટી લઈને અમુકને નકારી ન કઢાતી હોય એવું બને જ નહિ. સંકેપમાં કહું તો નિર્વિમ મન જેવું કહી છે જ નહિ. બાઈબલના ઇતિહાસકારોનું ધોરણ આપણા કરતાં હીન કષાનું છે એવું મંતવ્ય પણ પૂર્વનુમાનમાંથી જ ઉદ્ભવે છે. અલબત્ત વૃત્તાંતકાર કયાંક ઉમેરો કરે છે, કયાંક કાપકૂપ કરે છે, કોઈક માહિતી પર વધુ મકાશ ફેંકે છે, તો કોઈકને ઓછું મહત્વ આપે છે; એ જે તાત્ત્વિક માને છે, એ લખે છે, આધુનિક ‘તટસ્થ’ ઇતિહાસકારોએ આમ જ કરતાં હોય છે. અલબત્ત આધુનિક ઇતિહાસકારો તો સત્ય ઘટના તથા વિશુધ્યતાનો આગ્રહ રાખે છે, વૃત્તાંતકાર સુદ્ધાં એ જ કરે છે, જે ઘટનાઓ ઘડાઈ છે તેને સ્થાને ઉપદેશ જે સાથે સુસંગત હોય તે, ઘટનાઓ ગોઠવી ટેવાનો જે આક્ષેપ બેન્જિંગરે મૂક્યો છે, એ તથાહીન છે. ઉપદેશ સાથે સુસંગત એવી ઘટનાઓ ઉપજાવી કાઢવાની વૃત્તાંતકારોને કોઈ જ જરૂર નથી. એ ઘટનાઓને જ બોલવા દે છે- કોઈક ઘટનાઓ વધુ સ્પષ્ટપણે બોલતી હોય છે- અને ત્યારબાદ એ શું કહે છે એનું આપણી ભાષામાં રૂપાંતર કરે છે; અને, જે ઘટનાઓ ઘડાઈ છે, એજ તેના ઉપદેશ સાથે સુસંગત છે.^{૧૩}

^{૧૧} I Benzinger, Die Bucher der Chronik (1901), quoted by Myers, I chronicles પૃ. ૫૮

^{૧૨} coggins પૃ. ૫ ભૂતકાળના ઉદાન વિવેચકો તો કહેતા કે; ‘કાળવૃત્તાંતના લેખકનું વલશ જ એવું છે કે જેમાં ઐતિહાસિક તથા નહિવત્ છે’- જે થોડી ઘણી સત્ય હકીકતો છે, એ ‘કાલ્પનિક વૃત્તાંતોનાં પ્રમાણમાં ઘણી ઓછી છે, અને જોણે ફોતરાના ઢગલામાંથી ચાણીને હઉં કાઢી લેતાં હોઈએ, એમ એમને છૂટી પાડવાની છે’ (curtis & Madsen, પૃ. ૧૪-).

^{૧૩} સંદર્ભ Barbara Tuchman કૃત Practising History (Macmillan, 1983) સાથે સરખાવી જુઓ: ‘ઇતિહાસકારનાં અનેક કર્તવ્યો હોય છે..... સર્વ પ્રથમ તો અંક કાઢવો... માહિતી એકત્ર કરવી, તેમને અર્થપૂર્વ રૂપમાં ગોઠવવી, તેમાંથી આવશ્યક માહિતી વીજી લેવી, અસંગત હોય એ કાઢી નાંખવી..... એ જે વિશ્વા લે છે, તેમાંથી જ અંતિમ સ્વરૂપનું નિર્માણ થાય છે’ (પૃ. ૧૭). જો ઇતિહાસકાર પોતાના મંતવ્યોનો પ્રભાવ ઐતિહાસિક ઘટનાઓ ઉપર ઢોળવાને બદલે ઐતિહાસિક ઘટનાઓથી પોતાના મંતવ્યોને પ્રભાવિત થવા હે, તો એ ઘટનાઓ અંતે તેની સાથે વાર્તાલાપ કરી, તેની સમસ્યાઓ ઉકેલી આપશે. (પૃ. ૨૩), આ સાથે David Bebbington કૃત Patterns in History (IVP, 1979) માંના વિશેષત : ઉમા તથા ઈમા પ્રકરણોને પણ સરખાવી જોશો.

૫ બાઈબલનું અંતિમ પુસ્તક :

ગ્રણીદોપને લીધે તથા વાચકને કાળવૃત્તાંત સુક્કાં હાડકાંની ખીણ સમું વૈકલ્પિત ઇતિહાસ સમું, લોકપ્રિય નીતિકથા સમું અથવા કાલ્પનિક વાતાકથન સમું કદાચ દીસે, પરંતુ એ બાઈબલના અંતિમ પુસ્તક સમું લાગે એવો સંભવ નથી. સિવાય કે તે હિન્દુ ભાષામાં વાંચતા હોય એમ હોય તો એ અંતે આવે ખરું! હિન્દુ ધર્મ પુસ્તકનું નિયમશાસ્ત્ર એ સાથે વિરમે છે.

એ પુસ્તક આ કમમાં કેમ રખાયું છે એ વિશે મતભેદ હોવા છતાં એ ઉચિત લાગે છે. વૃત્તાંતકારની પસંદગી કે જે વિશે આપણે હમણાં વિચારી રહ્યાં છીએ, એ પ્રભુ ઈસુના જગિક જીવનનાં અસંખ્ય સંભારણાઓ પર ચિંતન કરી તેમાંથી નવી તારવણી કરી સનાતન સત્ય નવેસરથી શીખવનાર અંતિમ સુવાત્તના લેખકથી કોઈ રીતે ભિન્ન નથી, ૧૪ એજ રીતે વૃત્તાંતકાર આ સત્યોનો સારાંશ તારવે છે. જો કે શાસ્ત્રમાં અન્યત્ર ન સાંપડે એવું કોઈ શિક્ષણ દેતા નથી, છતાં પોતાની આગવી શેલીમાં એ એક સ્પષ્ટ, વૈવિધ્યપૂર્ણ તથા નાટકીય ભાષામાં નવાકરારના અંતિમ પુસ્તક જેવું દ્રષ્ટ ઊભું કરે છે. યોહાન અને પ્રકટીકરણની જેમ કાળવૃત્તાંત શાસ્ત્રના મોટા ભાગને આવરી લેતાં જાણો કહેતાં હોય, ‘જુઓ આ રહી તેની ખૂબીઓ, એ હંમેશાં રહી છે અને રહેશે.’ આપણા લેખકે જે અસંખ્ય પાત્રોનો ઉલ્લેખ કરી તેમને ઇતિહાસમાં વણી લીધાં છે એ સર્વ સુક્કાં હાડકાં નથી. એ છે જીવંત ઈશ્વરની સેનાના થોડાક સૈનિકો તેઓ આપણી સાથે છે અને આપણામાં ભળીને તથા આપણી પડખે રહીને ઈશ્વરી પ્રજાની પ્રત્યેક પેઢીએ જે સત્યને સહારે જીવંત રહેવાનું છે, તેને તેઓ વાસ્તવિકતા પ્રદાન કરે છે.

વિકટોરીયાના યુગના ભક્તિગીત લેખક એડવર્ડ હેઝ પંદ્રેની પંક્તિઓ અત્રે અત્યંત યથાર્થ દીસે છે.

તારા હાથે, હે ઈશ્વર, દોર્યું છે તેં
તુજ ટોળાને યુગે યુગે;
કથન એ અદ્ભુત કથાનું
સભરભર્યું પાને પાને;

પૂર્વ પરિચય

માણી અમ પિતૃઓએ તુજ આશિષો,
ને આલેખ્યાં અમે તેમનાં કર્મો;
પૂરે છે સાક્ષી એક સાદે, બંને પૂરે સાહેદી,
એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર.

પ્રથમ ખંડ

ઇશ્વર રોપિત વૃક્ષ

(૧ કાળવૃત્તાંત ૧-૬)

૧ કાળવૃત્તાંત ૧-૩

૧. મૂળ

કાળવૃત્તાંતનું પ્રથમ પુસ્તક આદમ, શેથ, અનોશ, કેનાન, મહાલાલઅલ, યારેદ.....આ બધું શું માંડયું છે? જટ પાનું ફેરવો : એક નહિ, દસ પાનાં ફેરવો, જોઈએ, ખાસ સુવાચ્ચ નહિ તોયે કંઈક વાચ્યુ નીકળે છે ખરું? એલીસે કહ્યું, જેમાં ચિત્ર ન હોય, સંવાદ ન હોય, એવા પુસ્તકનો અર્થ શો? અને ૧ કાળવૃત્તાંતનાં પ્રથમ નવ અધ્યાયો કરતાં વધુ કંટાળજનક શું હોઈ શકે? પ્રારંભિક શબ્દો વિશે આપણો અભિપ્રાય કદાચ આગળ જતાં બદલાશે. પરંતુ એ પ્રારંભિક પૂર્ણોની પ્રથમ દાણી છાપ; અધિકૃત આવૃત્તિ (AV) ના વાક્યપદ-થી- થયો તે સ્થાને કંઈક આધુનિક શબ્દ મૂકી ઈટો વચ્ચેનો કોલ બદલવાનો પ્રયાસ થઈ રહ્યો છે. પરંતુ ઈટો તો એજ જૂની-પુરાણી રહી છે. પરંતુ આજે મૃત નહિ તોયે, વિદેશી ભાષામાં, આજનાં વાચ્યકને સાવ નિરથી લાગે એવાં સેંકડો નામો (પ્રથમ અધ્યાયમાં જ બસો જેટલાં) અતિ શુષ્ણ લાગે એમાં શી નવાઈ?

પરંતુ આ ઈતિહાસના અજ્ઞાત વૃત્તાંતકાર-લેખક પાસે કથનીય કહાણીઓ તથા પ્રબળ બોધવાત્તાઓ અનેક છે, અને તે આ રીતે તેમનો પરિચય આપવા માંગે છે. આ ઉપરથી આપણે એમ સમજી લઈએ કે તેનો સંદેશો ગ્રહણ

કરવાને, આપણે તેની પરિયય આપવાની ઢબને અપનાવી લઈએ.

જ્યારે આપણે જોઈએ છીએ કે એમાં લગભગ વંશાવળીઓ^૧ વંશાવળીઓ છે ત્યારે તેમને સમજવાને એ સંકેત આપે છે. કારણ અહીં પરિવાર-વૃક્ષોની હાર લાગી છે. અને 'વૃક્ષ' વૈજ્ઞાનિક ચિત્રણ દ્વારા શાસ્ત્રોમાં અનેકવાર ઈશ્વર તેમના મહાસત્યોને સરળ, સુગમ્ય રીતે રજૂ કરે છે.

૧. વૃક્ષ

ક્યારેક એરેજવૃક્ષ હોય, ક્યારેક અંજરી, તો ક્યારેક વળી દ્રાક્ષવેલો હોય.^૧ પ્રત્યેક વેળાએ એ ઈશ્વરની પ્રજાનું પ્રતીક ગણાયું છે. ઉપરથી નીચે રેખા દોરી જ્યારે આપણે વંશાવળીએ છીએ, ત્યારે 'નદી'ની ઉપમા વધુ યથાર્થ લાગે છે, પણ એથી અંતિમ પેઢીની મહાનતા પર ધ્યાન આકર્ષિત થાય છે અને માર્ગમાં ઝરણાંઓમાં મહત્ત્વ ક્યાંયે ખોવાઈ જાય છે. વૃત્તાંતકારનો આશય એથી ઊલટો છે. શાખાઓ જે થડમાંથી નીકળીને ઉપર જાય છે, તેનાં લક્ષણો તથા વંશની ઐક્યતા એ તેનો મુખ્ય વિષય છે.

આ વૃક્ષના શબ્દચિત્ર માટે તેમણે નિરનિરાણા સ્થળોએથી માહિતી સંપાદન કરી છે. આપણાને પરિચિત છે એવા બાઈબલનાં કેટલાંક મૂળ પુસ્તકો અથવા ત્યારબાદ સમયના વહેણમાં અટવાઈ ગયેલી ઐતિહાસિક માહિતીનોય સંચય કર્યો હોય. ઈજરાયલી ઈતિહાસમાં ડુબેલા ઈજરાયલીઓ જે માહિતીથી સુપરિચિત છે એજ માહિતી, એ તેમના પ્રારંભિક વાંચકોના સ્મરણમાં લાવે છે. (એ વાત કાળવૃત્તાંતના સમગ્ર અભ્યાસ દરમિયાન આપણે લક્ષમાં રાખવાની છે.)

એમનાં પ્રથમ ત્રણ અધ્યાયોમાં સંચયિત માહિતી પર દ્રષ્ટિ કરીએ.

આદમથી નૂહ સુધીની દસ પેઢીઓ સુધી તો વૃક્ષ સીધું ^૪ (ઉપર જાય છે. (૧:૧-૪ અ) અહીં તે ફૂટાવા માંડે છે, તે છતાં શાખાઓની વચ્ચે મધ્યભાગમાં નૂહના પુત્રથી અબ્રાહમ, ઈસહાક અને યાકોબ (અથવા વૃત્તાંતકાર સામાન્યત:

^૧ યશા ૧:૩; લૂક ૧:૩; હં અને આગળ; ગીત ૮૦:૮ અને આગળ; યશા ૫:૧-૭; તથા માથી ૨૧:૩૩-૪૫. સાથે સાથે માથી ૧:૩:૩૧માં રાઈના જાડવાનું દંદણત પણ જુઓ.

१ वृक्षानी वृक्षिं	१ श्रावण मारुक्ते देवामना दिक्करायो सुधी (८:३३-४०)
२ लेवी मारुक्ते (६:१-१०)	२६ गोकार्णम मारुक्ते (७:२०-२८)
३ रुलेन मारुक्ते (५:१-१०)	२८ अवश्याण मारुक्ते (७:१४-१६)
४ वृक्षानी मारुक्ते (४:१-१०)	२९ नास्तिली मारुक्ते (७:१३)
५ रुलेन मारुक्ते (४:१-१०)	३० आशेत मारुक्ते (७:३०-४०)
६ कुलेन मारुक्ते (४:१-१०)	३२ शाविल मारुक्ते देवामना दिक्करायो सुधी (८:३३-४०)
७ यहूदा मारुक्ते (८:१-२३)	३१ निन्यामीन मारुक्ते शाविल सुधी (८:३-३३)
८ शिखीयोन मारुक्ते (४:२४-४३)	३३ अनाश्चान मारुक्ते (५:२३-२६)
९ यहूदा मारुक्ते (८:१-२३)	३४ ईत्साहार मारुक्ते (५:१-५)
१० यहूदा मारुक्ते (८:१-२३)	३५ निन्यामीन मारुक्ते (५:८-१२)
११ यहूदा मारुक्ते (८:१-२३)	३६ निन्यामीन मारुक्ते
१२ दाविदनी जहेनो तथा भाषीयायो (२:१६-१७)	१ श्रम मारुक्ते दाविद सुधी (२:१०-१५)
१३ कालेन मारुक्ते (२:१८-२४)	२ दाविदना बालेन (३:१-६)
१४ देरामेल मारुक्ते (२:२४-४१)	३ दाविदना बालेन (३:१-६)
१५ कालेन मारुक्ते (२:१८-२४)	४ कालेन मारुक्ते (२:२२-४५)
१६ दाविदनी जहेनो तथा भाषीयायो (२:१६-१७)	५ कालेन मारुक्ते (२:१८-२४)
१७ दाविदना दिक्करायो सुधी (२:३-६)	६ दाविदना बालेन (३:१-६)
१८ दाविदना दिक्करायो सुधी (२:३-६)	७ दाविदना बालेन (३:१-६)
१९ दाविदना दिक्करायो सुधी (२:३-६)	८ दाविदना बालेन (३:१-६)
२० दाविदना दिक्करायो सुधी (२:३-६)	९ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
२१ दाविदना दिक्करायो सुधी (२:३-६)	१० ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
२२ गाइ मारुक्ते (५:११-२२)	११ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
२३ नास्तिली मारुक्ते (७:१३)	१२ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
२४ लेवी मारुक्ते (६:१-१०)	१३ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
२५ रुलेन मारुक्ते (५:१-१०)	१४ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
२६ गोकार्णम मारुक्ते (७:२०-२८)	१५ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
२७ अवश्याण मारुक्ते (७:१४-१६)	१६ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
२८ नास्तिली मारुक्ते (७:१३)	१७ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
२९ लेवी मारुक्ते (६:१-१०)	१८ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
३० आशेत मारुक्ते (७:३०-४०)	१९ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
३१ निन्यामीन मारुक्ते शाविल सुधी (८:३-३३)	२० ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)
३२ शाविल मारुक्ते देवामना दिक्करायो सुधी (८:३३-४०)	२१ ईत्साहार मारुक्ते (८:१-२)

વાપરે છે એ શબ્દ ઈજરાયલ) (૧:૨૪-૨૮, ૩૪) ત્યારબાદ હેઝ્ઝોન તથા યિશાઈ અને દાવિદને પાર કરીને (૨:૧, ૩-૫, ૮-૧૫) વીસ રાજાઓના શાસનકાળ બાદ સિદ્હકિયા સુધી, અને અંતે, બેબિલોન વિજય બાદ કદાચ વૃત્તાંતકારના જ કાળ પર્યત આવી પહોંચે છે (૩:૧૭-૨૪) વધુ નહિ તોયે એટલું જ વર્ણન બાજુએ ફિટાતી શાખાઓનું પણ જોવા મળે છે. બારમાંના પ્રત્યેક સ્તર પર ભાઈઓનું જૂથ તથા તેમનાં અંગત પરિવારો સંબંધી માહિતી આપી છે. દા.ત. નૂહ વિશે, ઈજરાયલ/યાકોબ વિશે, યિશાઈ અને દાવિદ વિશે તથા યોશીયા અને યહોયાકીમ વિશે (૧:૪, ૨:૧-૨, ૧૩-૧૬; ૩:૧-૮, ૧૫-૧૬) શાખાઓ ફિટાતી હોય ત્યાં જ્યેષ્ઠ પુત્રનું નામ સૌથી પ્રથમ આવે, જેમકે નૂહનો પુત્ર શેમ અને યાકોબનો પુત્ર રેઉબેન (૧:૪, ૨:૧), અથવા નાનો પણ વધુ મહત્વનો પુત્ર, જેમકે અબ્રાહમપુત્રો ઈસહાક અને ઈશ્માએલ (૧:૨૮). અહીં એક નોંધપાત્ર મુદ્દો પુત્રોના સવિસ્તર વર્ણનનો ક્રમ છે. પ્રથમ અધ્યાયમાં બાજુએ ફિલાતી શાખાઓનું વર્ણન આપ્યા બાદ મુખ્ય થડરૂપ પુત્રનું સૌથી છેલ્લે આવે છે. જ્યારે બીજા અધ્યાયથી ક્રમ ઊલટાઈ જાય છે. વૃત્તાંતકાર ઈજરાયલના બારેય પુત્રોનાં નામ આપ્યા બાદ સીધેસીધા ચોથા કરે આવતા, પરંતુ સર્વાધિક મહત્ત્વ પામનાર પુત્ર યહૂદા, પર લક્ષ કેન્દ્રિત કરે છે. પદ્ધતિમાં આ પરિવર્તન યાકોબ (ઉપરોક્ત નોંધ ઉપરાંત લગભગ સર્વત્ર તે ઈજરાયલ નામે જ ઓળખાય છે) ના કાળમાં જ કરવામાં આવ્યું છે એ પરથી તે વૃત્તાંતકારની યોજનામાં એ અનોખું સ્થાન ધરાવે છે, એ પ્રતિ બીજો એક નિર્દેખ મળી રહે છે.

આ વંશાવાળીઓમાં પારિવારિક સંબંધીઓનો નહિ પરંતુ અદોમનાં શાસકો-રાજાઓ અને તેમના પછી સેનાપતિઓની સૂચીઓનો સમાવેશ થાય છે (૧:૪૩-૪૪). કયારેક વૃક્ષ એકાદ વૈયક્તિક નામથી માંડી સમગ્ર પ્રજાઓ (૧:૧૧-૧૨, ૧૪), રાષ્ટ્રો (૧:૫-૮) અને નગરો (૨:૪૨, ૫૦-૫૧) પર સુદ્ધાં છાપી જતું હોય છે.

અધૂરામાં પૂરું વૃત્તાંતકાર કયાંક એ પાત્રોને લગતી નિરનિરાળી ઘટનાઓ અને પ્રસંગો વણી લઈ આ ભવ્ય ગુંચવાડામાં વધારો કરે છે. એ તો ખરું કે બાઈબલના ઈતિહાસમાં જોવા મળતા જળપ્રલય કે મહાપ્રસ્થાન જેવા પરિવૃત્ત બનાવો નથી, પણ કુતૂહલ મેરક વાર્તાઓનો છંટકાવમાત્ર છે. (૧:૧૮,

૫૦; ૨:૭, ૩૪-૩૫)

ઈજરાયલના ઈતિહાસને વૃત્તાંતકારના દ્રાષ્ટિકોણથી નિહાળીએ તો વૃક્ષની કલ્પના આપણને બે રીતે ઉપયોગી છે. એક રીતે જોતાં એ ભૂમિસ્તરેથી ઉપર તરફ લઈ જાય છે; દૂરદૂરનું અતીત એ થડનું તળિયું છે અને વૃત્તાંતકાર તેમના વાચકો સહિત ઉચ્ચતમ શાખા પર બેઠાં છે. હજુ એક દ્રાષ્ટિકોણથી જોઈએ તો વૃત્તાંતકાર અને તેઓ (આપણેયે) સ્વયં વૃક્ષરૂપે ભૌયસ્તરેથી પુરાતન ઈતિહાસમાં ઉડે ઉત્તરી તે ઈશ્વરની પ્રજાનું સંશોધન કરી તેનાં મૂળનો અભ્યાસ કરવા માંગે છે. આપણે આ બીજા દ્રાષ્ટિકોણ સાથે આગળ વધીએ.

૨. મૂળનું શું કામ છે

એલ્યોએનાય (૩:૨૪) નામના માણસના સાત પુત્રો એ હજુ હાલમાં જ આ વૃક્ષ પર ફૂટેલાં પાંડાં છે. એવુંયે હોય કે આ ઈતિહાસ લખાઈ રહ્યો છે એ વૃત્તાંતકારનાં જ ગામનાં તેઓ નિવાસી હોય, ઈજરાયલ અને યહૂદિયાનાં રાજ્યો તો ક્યારનાંયે આકમણ, વિનાશ તેમજ દેશનિકાલનો ભોગ થઈ પડ્યાં છે, એ વાતને પણ વર્ષો વીતી ગયાં છે. દેશનિકાલ થયેલાંઓમાં કેટલાંક પાછા આવી ગયાં અને તેમનાં વંશજો ઈરાનના પ્રજાજ્ઞનો તરીકે તેના વિશાળ રાજ્યના હવે રહ્યા, સહયા એક નાનાશા પ્રાંતમાં ચૂપચાપ વસી રહ્યાં છે. આ સમય હશે ઈ.પુ. ચોથી સદીનો, અને આપણે જૂના કરારના અંતિમ કાળમાં આવી પહોંચાં છીએ. સાચું કહીએ તો હિન્દુ શાસ્ત્રોમાં કાળવૃત્તાંત જે સ્થાન ધરાવે છે એ જ જો આપણા અંગ્રેજ (કે ગુજરાતી) બાઈબલમાં ધરાવતું હોય તો આપણે એમને નવી અને સાચી રીતે સમજી શકીએ. કારણ, આપણે જોઈ ચૂક્યા છીએ તેમ, હિન્દુ બાઈબલનું એ એકથી વધુ દ્રાષ્ટિએ, જૂના કરારમાં ઈશ્વરના સંદેશાનું અંતિમ ઉપસંહારરૂપી પુસ્તક છે.

એથી જ આજે એનું વિશેષ મહત્વ છે. એને માટે વૃત્તાંતકારે એ પુસ્તક લખ્યું છે એ પ્રજાની પરિસ્થિતિથી આપણે ભાગ્યે જ અપરિચિત છીએ. આપણી કલ્પનાદ્રાષ્ટિમાં એ લોકો પાછું ફરીને ઈતિહાસ તરફ નજર ફેંકતાં જાણો કહેતાં હોય, ‘એક મહાન યુગ હતો, જ્યારે મહાકાર્યો થતાં’-એવું કંઈક સાંભળ્યું છે ખરું- અને ઈશ્વર આપણા પક્ષે પૂર્ણપણે કાર્યરત હતા. લોકોને

તેમના માર્ગો વિશે શીખવવા તે પ્રબોધકો પાઈવતા; તેમણે રાજાઓ નીચ્યા હતા અને રાજાઓ પહેલાં ઈશ્વરમાનું નિયમન કરવા તથા તેમનું રક્ષણ કરવા ન્યાયાધીશો નીચ્યા હતા. ત્યાર પહેલાં તો પોતાની પ્રજાને દાસત્વમાંથી મુક્તિ અપાવી, તેમને એક રાજ્યરૂપે સંગઠિત કરી, તેમણે તેઓને એક દેશમાં વસાવ્યા. તેની હજ્યે અગાઉ તે અભ્રાહમને ઉર નગરમાંથી બહાર કાઢી લાવ્યા, નૂહને જળપ્રલયમાંથી ઉગાર્યા અને આદમનું ધૂળમાંથી અને પૃથ્વીનું શૂન્યમાંથી સર્જન કર્યું. પણ એક નિસાસો નાખતાં જાણે આગળ બોલતાં હોય, ‘એ અનોખા દિવસો વીતી ગયાં છે. આપણે એક નોખી દુનિયામાં જીવી રહ્યાં છીએ. પુરાતન ઈજરાયલની બસ આટલી જ કહાણી છે - એકાદ પુસ્તકમાંની વાર્તા જેવી; કલ્પિત ન કહીએ તોયે અસંગત તો ખરીજ. બાઈબલના એ પ્રાચીન જગતમાંથી હવે આપણે અવાચીન ધર્મ નિરપેક્ષ જગતમાં આવી પહોંચ્યાં છીએ. એ બે વચ્ચે કરી છે એની ના નથી, પણ એ કેટલી અર્થપૂર્ણ રહી છે એ કહેવાય નહિ. હજ્યે ઈજરાયલનું રાજ્ય છે ખરું, પણ કોઈ કોઈક કુળમાંથી થોડાં ઘણાં શેષ રહી જવા પામ્યાં હોય તો હોય. આજ્યે કનાન દેશ છે, પણ એમાંનો નાનો શો ભાગ જ અમારે માટે રહ્યો છે. દાવિદનું કુળ આજ્યે છે પણ એનો શાહી ભભકો તો કયારનોયે ઓસરી ગયો છે. યદુશાલેમનું મંદિર પણ હજ્યું છે, પણ એ ખખડી ગયું છે, જે મંદિરને સ્થાને એ ઊભું કરાયું છે તેના કરતાં ઘણું જ ઉત્તરતી કક્ષાનું. ઈશ્વરની પ્રજા પર ત્રાસ વરસાવાતો નથી, પણ એનાથીયે બૂરી વાત - તેમને કોઈ ગણકાર્તું નથી. બાઈબલના તેઓના જગત સાથે પૂર્ણપણે અસંગત એવા જગતમાં તેઓ એક નિર્બળ લઘુમતી ધરાવે છે. તેમને માટે ભાવિ અંધકારમય અને ભૂતકાળ નિરર્થક છે. ચોથી સદીના ઈજરાયલીઓ આવી જ કંઈક હૈયાવરાળ કાઢતાં હશે.

બરાબર આજ પરિસ્થિતિ સામે વૃત્તાંતકાર કમર કરે છે. આધુનિક ભાષામાં એને તાદાત્યની કટોકટી કહે છે. ઈશ્વરના લોકો કેવા છે અને તેણે કેવા હોવું જોઈએ એ એમણે જાણવાની જરૂર છે. જે સમાજમાં તેઓ વસી રહ્યા છે, તેનું પોતા પ્રત્યે ધ્યાન આકર્ષી શકેયે ખરું તોપણ માત્ર પોતાના જગ્યિક સ્વાર્થ પૂરતો જ તે તેમનો ઉપયોગ કરશે. ઈશ્વરના લોકો કેવા છે, એ પ્રશ્નનો ઉત્તર વૃત્તાંતકાર એકેવા હતા, એની યાદ દેવડાવીને આપે છે. આ ક્ષણિક જગતનાં

પરિવર્તનો અને તકો ઈશ્વરની મંડળી અસ્તયુસ્ત કરી નાખે છે. મહાન સાતત્યોની સમજણથી પુનરાશાસન તેમ જ પ્રેરણ સાંપડશે. બધું જોતાં તો મંડળીના ગુણધર્મો તથા આવાદ્વન સદા હતાં તેનાથી આજે કોઈ રીતે વેગળાં નથી. વૃત્તાંતકારની જ પેઢી સાથે સીધે સીધો સંયોગ સાધી આપનાર અન્તંત વર્તમાનને હું 'મંડળી' કહું છું તેની જ દલીલની શરતો મુજબ એ જે સિદ્ધાંતો રજૂ કરે છે, તે તેના સર્વ વાચકોને સરખી રીતે લાગુ પડે છે, પછી તે પ્રાચીન હોય કે આધુનિક; વીતી ગયેલી સદીઓને લીધે વસ્તુસ્થિતિ પર કોઈ જ અસર પડતી નથી.

તેથી જ જેઓ સંજોગોની તીવ્ર ગરમીથી ખડકાળ ભૂમિ પર સૂક્ષ્માઈને કરમાઈ ગયાં છે એવાંઓને માટે તેનો નુસખો છે, 'તમને મૂળની જરૂર છે'.^૨ અથવા એમ કહીએ કે મૂળનું તો વાસ્તવમાં અસ્તિત્વ છે જ, માત્ર એ વિશે સભાન બની જેઓ પોતાને મૂળવિહિન માને છે, તેઓ એ મૂળધ્વારા પોષણ મેળવે.

૩. મૂળ ક્યાં જડ પડે છે

વૃત્તાંતકાર કહે છે કે, જે ઈતિહાસને તમે અસંગત માની બેઠાં છો, તેમાં જ તમારાં મૂળ ઉડી નાખીને પોષણ મેળવવાનું છે. ગઈકાલના ઈજરાયલનો અભ્યાસ કરી આજના ઈજરાયલે પ્રોત્સાહન તથા નવશક્તિ ગ્રહણ કરવાનાં છે.

વૃત્તાંતકારનો તર્ક સમજવો અધરો નથી. વ્યગ્રસ્થિતિમાં હોઈએ ત્યારે, 'આ માર્ગથી હું પરિચિત છું. મેં આ માર્ગ પ્રવાસ કર્યો છે, આવો મારી સાથે,' એમ કહી કોઈ માર્ગદર્શન કરનાર હોય તો આપણને આનંદ થાય જ. આ તો અનુભવીનો અવાજ છે. વિશેષતઃ ઈશ્વરની મંડળીના કોઈ અગ્રેસર જન્મથી મરણ પર્યતના અનુભવની સાક્ષી આપતાં આ રીતે આપણને કહેતાં હોય તો આપણે એથી પ્રભાવિત થઈએ જ: એ તો જીવનકથાનો સાર છે- તેમના જીવનનું ફળ જુઓ, અને તેમના વિશ્વાસને અનુસરો.^૩ જ્યારે અનેક જીવનચરિત્રોની શુંખલામાંથી એક સર્વાગપૂર્ણ દ્રષ્ય રજૂ થઈ શકે એ રીતે

^૨ માણી ૧૩:૫-૬

^૩ ડિલ્લી ૧૩:૭

તેમાંથી સામાજિક, રાજકીય, અને ધાર્મિક ભૂમિકાવાળી સામગ્રી ગુંઠી લેવામાં આવે ત્યારે-એ ઈતિહાસનો અવાજ-આપણને વધુ સહાયરૂપ નીવડે છે. અને જ્યારે ઈશ્વરે માનવ સાથેના તેમના સંબંધો વિશે લખવાની તેમના દાસોને પ્રેરણ આપી હોય અને એ અધિકૃત લેખન બાઈબલના ઈતિહાસના અવાજરૂપે આપણે સાંભળીએ ત્યારે એ અવાજ સર્વોત્તમ બની રહે છે, ‘પૂર્વકાળમાં જે કંઈ લખાયું હતું એ આપણા માર્ગદર્શનાર્થે છે, જેથી દ્રઢપણે તથા શાસ્ત્રોમાંથી પ્રોત્સાહન મેળવી આપણે આશા રાખી શકીએ.’^૪

તેથી જે ભૂમિમાં મૂળોએ જડ પકડવાની છે એ બાઈબલનો ઈતિહાસ છે. વૃત્તાંતકાર અને સારી રીતે તૈયાર કરે છે. શમૂઅલ તથા રાજાઓનાં પુસ્તકોના લેખક તથા વૃત્તાંતકાર જાણે પ્રતિસંધી વર્તમાનપત્રોનાં સંવાદદાતા હોય તેમ, કાળવૃત્તાંત માત્ર નજીવા ફેરફારવાળી આવૃત્તિ છે, એવો ભૂમ એના પ્રારંભિક પૂજોને જોતાં જ ભાંગી જાય છે. જૂના કરારના પેલા ઈતિહાસકારના કાર્ય કરતાં આ તદ્દન લિખ છે. પણ આપણા મિત્ર અનુંત તે શું કરી રહ્યાં છે?

તેમનાં આ પ્રકરણોમાં એમની લેખનશૈલીની બે લાક્ષણિકતાઓ જોવાની છે. એક તો એ, કે જેમને અનુલક્ષીને આ વૃત્તાંત એ લખી રહ્યા છે, તેઓ ઈતિહાસ પ્રતિ અત્યંત સભાન છે, અને જેમને બાળપણથી જ તેમના રાષ્ટ્રના ભૂતકાળ સંબંધી તથા તેમના શાસ્ત્ર સંબંધી ઉંદું જ્ઞાન અપાયું છે.^૫ બીજા શષ્ઠોમાં કહું તો (અને આ વાત આપણે વારંવાર સ્મરણમાં લાવવી પડશે.) મેં અગાઉ કહું તેમ, અનેના પ્રથમ વાચકો આ સર્વ તથ્યોથી સુમાહિતગાર છે જ. આપણે એમ પણ માની શકીએ કે શમૂઅલ તથા રાજાઓનાં પુસ્તકો તેમની પાસે હોય અને તેથી આ નવા પુસ્તકમાં આપેલી હકીકતોને તેઓ જૂના સાથે અથવા સમૃતિના બળે ચકાસી જુએ. વૃત્તાંતકાર તેમને વિદિત ન હોય એવી વાતો કહેતાં નથી; તેઓ જાણે છે એ જ વાતોનું તેમના વતી અર્થઘટન કરી, તેમને લાગુ પાડે છે. ટૂંકમાં એ ઉપદેશ આપે છે.

(ઉપલબ્ધ સામગ્રીનું સંભાળપૂર્વક સંપાદન કરી એ આંતરિક અર્થનો

^૪ રોમન ૧૫:૪

^૫ ઈજરાયલ સાથેના ઈશ્વરીય વ્યવહારની વાત જે રીતે પેઢી દર પેઢી ઊતરી આવી છે, એ વિષે જૂના કરારમાં એક સ્થળોએ નિર્દેખ કરાયો છે. ઉત્પત્તિ ૧૮:૧૯; નિર્ગ. ૧૨:૨૬-૨૭; પુન ૪:૮; ૬:૭; હોશી ૪:૬-૭; ગી.શા. ૪૪:૧; ૭૮:૧-૮; ૧૦૨:૧૮; યોઅલ ૧:૩ વિ.

ઉપદેશ કરતાં આત્મિક સંદેશ રજૂ કરે છે. જુના કરારનાં સમસ્તકાળને આવરી લેતા ઐતિહાસિક પુસ્તકોમાંથી નામાવલી જોડતાં એ પ્રથમ ત્રણ અધ્યાયોમાં એજ કરી રહ્યાં છે. રાજાશાહી પર વિસ્તારપૂર્વક વિચારણા કરી એ બાકીના બાસઠ અધ્યાયોમાં પણ એજ કરતાં રહેશે. પોતાના વિવિધ મુદ્દાઓ સિદ્ધ કરવા, એ અન્ય લેખકોએ ટાળી દીધેલી માહિતી ઉમેરશે. આથી એમની તથા અન્ય લેખકો વચ્ચેનો તફાવત તો ત્યારે જ દેખાઈ આવે જ્યારે એ જુનાં પુસ્તકોનું વિષિસર વાંચન કરતાં કરતાં (દા.ત. જાહેર ગ્રાર્થના પ્રસંગે) ઉક્તિતો પૂરવાને કાળવૃત્તાત્માંથી શાસ્ત્રપાઠ વાંચવો પડે. આને ગ્રીક ભાષામાં ‘Ta Paralaipomena’ (વર્જન)^૬ કહે છે. પણ એ માત્ર અન્યત્ર વર્જિત માહિતીનો ઉમેરો જ નથી કરતા. ક્યારેક અન્યત્ર સમાવિષ્ટ માહિતીને એ પડતીયે મૂકે છે, તો ક્યારેક વળી શમૂઘેલ/રાજાઓનાં પુસ્તકોમાંનું વર્ણન જેમનું તેમ લઈ લે છે; જ્યારે ક્યારેક તેમને સંદર્ભ બદલી નાંબે છે. કથાને પોતાનો વળાંક આપવાની એમની શૈલી આપણે જોઈશું તેમ, અત્યંત રસિક છે, અને તેનો આશય હંમેશાં જાણીતી હકીકતોનો નવી રીતે રજૂઆત કરી ઉપદેશ આપવાનો અને બોધપાઠ શીખવવાનો હોય છે.

પણ જો કે એ સત્ય ઘટનાઓને આધારે ‘ઉપદેશ’ આપે છે, છતાં એ સત્ય ઘટનાઓને આધારે ઉપદેશ આપે છે. આ વાત સ્પષ્ટ રીતે સમજવાની જરૂર છે. ઈતિહાસ-લેખનની જુની તથા નવી એ બે રીતો પરસ્પર તદ્દન નિરાળી દીસે છે. આધુનિક ઈતિહાસ કોઈકવાર વાચકોને માટે મુદ્દા રજૂ કરી બોધપાઠ દ્વારા ઉપદેશ આપી શકે, પરંતુ સત્યઘટનાઓનું નિરપેક્ષ સંશોધન તથા તેમનું ક્ષતિરહિત અભિલેખન એમને માટે વધુ મહત્વનું છે. પછી એ આજની પરિસ્થિતિમાં લાગુ પડતું હોય કે ન હોય. તેથી (કાળવૃત્તાત્માં જેવા) પુરાણા ઈતિહાસ, ઉપદેશને વધુ અસરકારક બનાવી શકે એવા મુદ્દાઓ માટે નિરપેક્ષતાને ભોગે સુદ્ધાં થોડીક અતિશયોક્તિ કે થોડી સજાવટનો સહારો લેતાં લાગેયે ખરાં. પણ ગોલ્ડિંગ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહે છે કે પૌરાણિક ઈતિહાસકારો, સાચું કહીએ તો, કોઈ વાતો ઉપજાવી તો નહોતા જ કાઢતા.^૭ ઉંડો વિચાર કરતાં એનું કારણ સમજાય છે. ‘આ રીતે મનુષ્ય સાથે બ્યવહાર

^૬ Ackroyd pp 21-22 જુઓ.

^૭ Goldingay pp 109-

કરે એવા આપણા ઈશ્વર છે.' એ બોધપાઈ આપતાં તે ઉપદેશકને ઈશ્વરીય વ્યવહારના કોઈ જ પ્રત્યક્ષ પ્રસંગો ન મળે અને તેણે કાલ્યનિક ઉદાહરણો ઉપજાવી કાઢવા પડે, તો એ પાઈ કેવો? કયાં તો ઈશ્વર એ રીતે કાર્ય કરે છે કે જેનાં ઐતિહાસિક પુરાવા ઉપદેશક ટાંકી શકે, અથવા ઈશ્વર એ રીતે કાર્ય કરતાં નથી. અને જો એમ હોય તો એ ઉપદેશ કરવો વર્થું છે.

૪. મૂળ કેટલે ઉત્તે પહોંચે છે

બાઈબલના કયા પુસ્તકની પ્રથમ કલમ સૌથી વધુ ધ્યાનાકર્ષક છે? ઉત્પત્તિ? યોહાન? કે માર્ક, કે પ્રકૃતીકરણ કે (અંગેજની) અવિકૃત આવૃત્તિમાં હિંભૂ? એ સામાન્યપાત્ર શ્રેષ્ઠીમાં કાળવૃત્તાંત વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. વાંચતાં વાંચતાં દ્રાષ્ટિ પૂર્ણ આખુંયે ફરી વળે છે અને વંશાવળીઓની ભુલભુલામણીથી આભી બની જાય છે. પણ શ્રાવક કર્ણાને તો એ નામો એક એક કરીને પહોંચતાં હોય છે, અને (જો એ કર્ણ હોય તો) દૂર દૂર નગારાના કેવા ભવ્ય નાદ સહિત આ પુસ્તકનો આરંભ થાય છે! વૃત્તાંતકાર પોકારે છે 'આદમ', મનુષ્ય જીતનો ઉદભવ કરનાર, મનુષ્યત્વના આદિપિતા, ઈશ્વરના સૌપ્રથમ પ્રજાજન.. શેથ, અનોશ; કેનાન, મહાલાલએલ, યારેદ; હનોખ, જે મૃત્યુ પામ્યાજ નહિ તથા મથૂરોલાહ જેમણે અતિ દીર્ઘાયુષ્ય ભોગવ્યું; લામેખ અને તેમના સુપ્રસિધ્ય પુત્ર નૂહ.....

આપણે એ વાત સ્મરણમાં લાવીએ કે આપણા લેખકના સમકાળિન એલ્યોનાય (૩:૨૩-૨૪) જેવા પુરુષ હતા. જેની આધુનિક પેઢીએ પ્રેરણાશૂન્ય વર્તમાન તથા ઉદાસ ભાવિનો સામનો કરવો પડે છે અને પ્રતિકૂળ ભૂતકાળમાંથી કોઈ સહાય સાંપડતી નથી, તેથી જ મૂળની જરૂર છે. વૃત્તાંતકાર જાણે જ છે કે એજ ભૂમિમાં મૂળોએ જડ પકડવાની છે અને તેથી ૧:૧થી માંડી ૩:૨૪ સુધીનો વિશાળપટ દ્રાષ્ટિ સમક્ષ ખુલ્લો મૂકે છે. તેથી તેમની પ્રારંભિક કલમો તરફ પાછા જતાં આપણે એ મૂળ કેટલે ઉત્તે જાય છે એ જોઈ શકીએ છીએ.

આપણે જોયું છે કે જે મધ્યવર્તી પ્રશ્ન તે ઉકેલવા માંગે છે તે છે: 'ઈશ્વરની પ્રજા કઈ અને કેવી છે?, એમનો ઉત્તર છે, 'હું તમને સિદ્ધ કરી બતાવીશ કે

મંડળી, ઈશ્વરથી સુપરિચિત પ્રજા, “સર્વ વિશ્વાસી લોકોના આશીર્વાદિત સમાજની” કરી આપણા કાળથી માંડી આપણા પૂર્વજોની પ્રત્યેક પેઢી વટાવીને ઠેઠ ઈતિહાસના આરંભમાં સાંપડે છે; અને સમયની કાંતિની લેશમાત્રયે અસર તેના તાત્ત્વિક ગુણો પર પડી નથી.

ભૂતકાળનું પુનર્નિરીક્ષણ કરતાં એ ત્રણ સ્તરોને જકડી લે છે. આપણને (સાચેજ) લાગશે કે સૂચિની ઉત્પત્તિ, પસંદગી પામેલા પરિવારના આદિપિતા તરીકે અભ્રાહામને અપાયેલ તેંબું અને નિર્ઝમનાર્થે મૂસાના નેતૃત્વ હેઠળ એ પરિવારનું સ્પષ્ટરૂપે સંગ્રહન એ પ્રસંગો જુના કરારમાં અજોડ છે. ઈશ્વરના આ ત્રણ નિર્ણાયક કાર્યો પર ભાર મૂકવાને બદલે વૃત્તાંતકાર એમનો ઉલ્લેખ સરખોયે કરતા નથી. વંશાવળીઓમાં અભ્રાહમનું ત્રણવાર અને મૂસાનું માત્ર એકવાર નામ લેવાયું છે. (૧:૨૭, ૨૮, ૩૪, ૬:૩) અને બદલે બીજા ત્રણ સ્તરો પર વિશેષ ભાર અપાયો છે, પ્રથમ તો દાવિદ, એના પૂર્વજો તથા વંશજો (૨:૩-૧૨; ૩:૧૦-૨૪). એનાં અંગત પરિવાર (૨:૧૩-૧૭; ૩:૧-૬) તથા યદ્ધુદાના કુળમાં એમનાં સગાંસંબંધીઓ (૨:૧૮-૫૫) ૮. બીજી એક વાત એ છે કે, વૃક્ષના મૂળ તરફ ઉત્તરતાં એક મહત્વના મિલનકેન્દ્ર પર આપણને યાકોબ મળે છે. તેના ભાર પુત્રોની વિગતવાર વંશાવળીઓ ૨:૧થી શરૂ થાય છે અને એ સ્થળે વૃત્તાંતકારની સૂચીની રચનામાં પરિવર્તન આવે છે: ૯ તેમનો એક સરખો તો આ બીજા નામ ‘ઈજરાપલથી જ ઉલ્લેખ થાય છે. ત્રીજી વાત એ કે, મેં અગાઉ જે વાત પર લક્ષ દોર્યું છે, તે પ્રમાણે આ

૮ દાવિદના કુઠુંબ સંબંધી આ ફકરાઓનું માળખું ધ્યાનપૂર્વક જુઓ.

૨:૩-૧૨ તેના પૂર્વજો, ૨:૧૩-૧૭ તેના ભાઈઓ, બદેનો અને ભત્રીજાઓ, ૨:૧૮-૫૫ તેનો ભત્રીજો.

૩:૧-૬ તેની પત્નીઓ અને બાળકો, ૩:૧૦-૨૪ તેના વંશજો

This pattern of writing, known as 'chiasmus' (= 'crossing over' from the Greek letter chi x), is not uncommon in the old Testament, see Williamson p.49, the discussions in F.I.Andersen, job (Inter-Varsity Press, 1976), pp110-111, and J G Baldwin, Haggai, Zecharia, Malachi (Inter-Varsity Press, 1972) pp 74-81, and the headings for chapter 8 of this book.

૯ પાછળ મુદ્દો નં. ૧ વૃક્ષ જુઓ.

વિશાળ વિકાસના મૂળસ્થાને આદમનું નામ આપણો ચૂકી ન જઈ શકીએ.

આ સમગ્ર આયોજનમાં મુખ્ય પાત્રો આદમ, ઈસ્ટરાએલ અને દાવિદ જ કેમ? અભ્રાહામ અને મોશે કેમ નહિ; આ પસંદગી મારા ધારવા પ્રમાણે માત્ર સહેતુજ નહિ પણ અત્યંત સૂચક છે. ઈશ્વરે પોતાના લોકોને મિસરના દાસત્વમાંથી મુક્તિ અપાવ્યા બાદ તેમને પોતાની પવિત્ર પ્રજારૂપે સંગઠિત કરવાને જ્યારે તે સિનાઈ પર્વત પર ઊતરી આવ્યા ત્યારે માનવ ઈતિહાસમાં કૃપાનો સૌથી દર્શનીય સંકેત મોશેને જોવા મળ્યો. ૧૦ પણ એ અગાઉ એથીયે વધુ અદભુત દર્શન અભ્રાહામને પ્રજા તરીકે નહિ પણ વૈયક્તિક સ્તર પર થયું હતું, કારણ ઈશ્વરે તેમના સેવકને એક મહાપરિવારના આદિપિતા નહિ બલ્કે અનેક રાષ્ટ્રોના આદિપિતા નીભ્યા હતા. ૧૧ સમય આવ્યે યાકોબ અને દાવિદ સાથે પણ ઈશ્વર વાર્તાલાપ કરાવવાના જ છે, પણ મહાસર્જનાત્મક અધિકૃત કૃપાની વાણી તો અભ્રાહામ અને મોશે સાથેના કરારમાં હતી. દાવિદના રાજ્યની સ્થાપના અગાઉ ઈશ્વરે એક એવી પ્રજાનું નિર્માણ કર્યું કે એ રાજ્યમાં વસી શકે, ઈજરાયલ બાર પુત્રોના પિતા બને તે પહેલાં જ ઈશ્વરે અભ્રાહામને સમગ્ર પરિવારના પૂર્વજ ઠરાવ્યા. આ પ્રાચીનયુગની મહાન વ્યક્તિઓમાંની અંતિમ-પ્રથમ-સાથે પણ આથી વેગળી વ્યવસ્થા નહોતી. આદમથી શેષ જનભ્યો તે પહેલાંજ ઈશ્વરે સમસ્ત માનવજીતિ તથા જે જગત પર તેણે શાસન કરવાનું છે, તેને અગ્રસ્થાને કોણ રહેશે એ વિશે ઈશ્વરે સ્વયં પોતાની જ સાથે એક કરાર બનાવ્યો.

આ રીતે ઈતિહાસના માળખામાં ઘટનાઓની ત્રણ જોડી સમાયેલી છે. ઈશ્વર સર્વ ઉત્પત્ત કરે છે; સમય આવ્યે આદમ માનવજીતિનો આરંભ કરે છે. ઈશ્વર અભ્રાહામને બોલાવે છે, અને સમય આવ્યે યાકોબ બાર પિતૃઓનો પિતા બને છે. ઈશ્વર મોશેને બોલાવે છે અને સમય આવ્યે દાવિદ તેના રાજ્યની સ્થાપના કરે છે. આ પ્રત્યેક જોડીમાં વૃત્તાંતકાર બીજ વ્યક્તિ સાથે સંબંધ બાંધે છે. અલબત્ત એવું નથી કે એમને કૃપાનાં પ્રથમ પાત્રોમાં રસ નથી: બલ્કે આપણો જોઈશું કે વસ્તુસ્થિતિ તદ્દન નિરાળીજ છે. પણ માનવ પ્રવૃત્તિના સ્તર પર તેઓ કેવાં ઉપર તરી આવે છે, એ બતાવવામાં એમને

૧૦ નિર્ગ ૧૮:૨૦,૬

૧૧ ઉત્પત્તિ ૧૨:૧-૩; ૧૭:૫

ઉંડો રસ છે. ઈશ્વરની પ્રજા તરીકે આપણે ઈશ્વરની કૃપાને કેવો પ્રતિસાદ આપીએ છીએ. દાવિદના વંશજો તરીકે આપણે તેમના એકવીસમી સદીના પ્રજાજનો છીએ. ઈજરાયલના વંશજો તરીકે તેના પરિવારના અવર્થીન સભ્યો છીએ; આદમના વંશજો તરીકે આપણે સાચા માનવો બની રહીએ. કાળવૃત્તાંતમાં જીણામાં જીણી વિગતો સાથે જે નમૂનો તૈયાર કરશે એ તે રાજ્યનો છે. પરંતુ ઈશ્વરની પ્રજા તો મૂળથી તે છેક ટોચ પરના છેલ્લા પાંદડાં સુધીની, આદમથી તે એલ્યોનાઈના પુત્રો સુધીની એક સણંગ માનવધારા છે. અર્થાત તે સ્વયં આપણે જ છીએ.

૫. મૂળ કયો કસ ચૂસે છે.

મૂળમાંથી કયો રસ ચૂસાઈને ઉપર આવે છે (જો કે એ વિશે પૂરતો સંકેત તો મળી જ ચૂક્યો છે)-એક શબ્દમાં કહું તો ‘વૃક્ષ’માં રસ કયા પ્રકારનો છે, એનું હવે સ્પષ્ટ નિરૂપણ કરવાનું રહ્યું.

પહેલાથી ત્રીજા અધ્યાયની બે વિશિષ્ટતાઓ નોંધપાત્ર છે. એક તો એમના વર્ણનોમાં જે ‘સંબંધો’ ઉપર વૃત્તાંતકાર વિશેષ ભાર મૂકે છે, તે વૃક્ષના ઊભા થડમાં સહેજે દ્રશ્યમાન થતો પિતા-પુત્રનો સંબંધ, જેમકે આદમ નૂહનો સંબંધ (૧:૧-૪અ) કે શલોમોન-યોશિયાનો સંબંધ (૩:૧૦-૧૪); પણ એ તો અનેક સંબંધોમાંનો એક છે. આપણને ભાઈઓની (૨:૧-૨), જાતિઓની અને ન્યાતોની (૧:૫-૧૬) તેમજ અસંબંધિત પણ અનુક્રમિક રાજાઓની (૧:૪૩-૫૧) અને એવી અનેક સૂચિઓ જોવા મળે છે. જો કે કોઈ કમ હોય છે ખરો પણ, એ હંમેશાં વાંશિક નથી હોતો. એ કે અનેક વિગતો આપણાને અસ્પષ્ટ લાગે અને કમને સાંધતી કરીએ ક્યારેક અસંગત હોવાનો ભાસ થાય અને વૃત્તાંતકારનેથે એ ‘જીડાણો’ના સંબંધની યથાર્થતા સિદ્ધ કરવામાં કે તેની પૂર્ણતા દાખવવામાં ક્યારેક મુશ્કેલી ઊભી થાય તોયે એમને આ આખાયે ચિતારમાં એક પ્રકારની સામૂહિકતાનાં દર્શન થાય છે એ વાત ચોક્કસ. ઈ.એમ.રોસ્ટર કૃત (Howard's End)ના મુખપૃષ્ઠ પર એક અભ્યર્થના જોવા મળે છે-‘માત્ર જોડો’, અને એ નવલકથાનો એ જ ધ્યાનાકર્ષક વિષય છે : દેખીતી રીતે તદ્દન વેગળા જણાતા હોવા છતાં વાસ્તવમાં સંબંધિત અને

પરસ્પર નિર્ભર માણસો અને વસ્તુઓ વચ્ચેના સંબંધ પ્રત્યે બેધ્યાન થવાથી ઉપસ્થિત થતી કરુણ પરિસ્થિતિ.

પ્રાચીન પેઢીઓને વૃત્તાંતકારના યુગની પેઢીઓ સાથે તથા આપણી સાથે જોડતો સંબંધ એટલો જ વાસ્તવિક છે, કાળવૃત્તાંત એ માત્ર પૌરાણિક અથવા કાલ્પનિક કથાઓ છે, એવું આપણે ક્યારેય ધારવાનું નથી. એક વખત...થી શરૂ થતી વાતરીઓની લાક્ષણિકતા એ છે કે એ ‘વખત’ આપણા સાચા ઈતિહાસના કોઈ વખત સાથે સંબંધ ધરાવતો નથી. પણ એમના અભિલેખો એજ સાતત્યમાંથી છે એ વિશેષ મુદ્રા સિદ્ધ કરવાને વૃત્તાંતકાર મથી રહ્યા છે. આપણા અસ્તિત્વ જેટલો જ સાચો એ પ્રાચીન તથા આપણી વચ્ચેનો સંબંધ છે.

આ વસ્તુ આપણને ૧-૩ અધ્યાયોની બીજી નાંખપાત્ર વિશિષ્ટતા સુધી લઈ જાય છે. તરેહતરેહનાં સૂક્ષ્મચિત્રો, નાની સૂની માહિતીઓ, છૂટીછવાઈ વિગતો જ્ઞાનો અધ્યાયોમાં વિખરાયેલી છે. (ઘડીભર આપણે ‘કસ’ની ઉપમાને વિસારે પાડીએ તો) આપણે તેમને વસ્ત્ર પરની ગાંઠો અથવા કાણતંતુઓ સાથે સરખાવી શકીએ. કારણ ૧:૧૦માં ‘જગતના પ્રથમ મહાવિજેતા’ નિયોદના ગોમેદ સંબંધી આપણને ઉત્પત્તિ ૧૦:૮માં સમાંતર ઉલ્લેખ જોવા મળે છે, અને ૮-૧૨ કલમો આ અદભુત અપૂર્વ પુરુષ વિશે વધુ માહિતી આપે છે. એદોમરાય હદાદની વિચિત્ર વાતો (૧:૫૦) સંબંધી એકું પરસ્પરિક સંદર્ભ ટકવા પાયો નથી. પણ વૃત્તાંતકારના મૂળ વાચકોને તો તેમને સુવિદ્ધ ઈતિહાસની રૂપરેખામાંથી નિર્દેખ ટાંકી આ બતે વાતો અનુસ્મારક તરીકે આપવામાં આવી છે, જેમ કે ઈંગ્લેન્ડના રાજાઓની સૂચિમાં (જેને છ પણીઓ હતી એ) હેત્રીનું નામ હોય અને અમેરિકન ઈતિહાસની રૂપરેખામાં (આંતરવિગ્રહ વખતે રાષ્ટ્રપતિ હતા એ) લીંકનનો (ઉલ્લેખ કરાયો હોય, એ રીતે.

અન્ય ‘ગાંઠો’નો હજી એક હેતુ ઈશ્વરવિદ્યાના મુદ્રાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનો હોઈ શકે. એર(૨:૩) તથા આખાન (૨:૭)નાં પાપો બતાવી આપે છે કે ઈશ્વરનાં લોકોમાં જન્મ થવાથી જ ઈશ્વરકૃપાના હકદાર થઈ જવાય છે એવું નથી. જ્યારે બીજીબાજુ બાથ-શુઆ (૨:૩) તેમજ તામારનો (૨:૪)નો સમાવેશજ બતાવી આપે છે કે ભૂતકાળમાં મૂર્તિપૂજા અથવા અંત: પારિવારિક

વભિયારને કારણે જ ઈશ્વરના લોક મટી જાય છે એવું નથી. જાતિ-પરથી જ કોણ ઈશ્વરનાં છે અથવા નથી એનો અંતિમ નિર્ણય કરાતો નથી. નિયોગ અને હદાદ જે રીતે ઐતિહાસિક વાસ્તવિકતા છે એજ રીતે આ પણ ઈશ્વરવિદ્યાની વાસ્તવિકતા છે. એટલું જ નહિ પણ પુસ્તકમાં આગળ જતાં મહત્વપૂર્ણ વિકાસાર્થે એ નિમાયેલાં છે, ૧૨ અને નવા કરારની મંડળી પ્રતિ સુદ્ધાં તેઓ અંગુલિનિર્દેશ કરી આ શિક્ષણ જાણો પોતાના તરફથી જ આવતું હોય એ રીતે તેને આગળ ધરે છે. કારણ, જાતિનાં નહિ પણ ફૂપાના બળે તેમને સમાવિષ્ટ કરાયેલાં હોવાથી, જૂના કરારની આ મંડળી સાથે તે સંબંધિત થયેલી છે. પેદેગ (વિભાજન)ના નામની આલોચનારૂપે ૧:૧૮ની 'ગાંઠ'નું કારણ સદીઓ અને સંસ્કૃતિઓમાં ટકી રહેલી એ ગાઢ આત્મિક ઔક્ય પણ હોઈ શકે. એના દિવસોમાં માનવજાતિના નકશા પર પ્રાદેશિક વિભાજન, લાદવામાં આવ્યું, જે ત્યારથી માનવજીવનની સૌથી વધુ વધુ વ્યથાભરી વાસ્તવિકતા બની ગઈ છે. પરંતુ આરંભકાળથી એમ નહોતું ૧૩ રાષ્ટ્રીયતા કરતાં માનવતા વધુ જૂની હોવાથી વધુ ઘેરું બંધન છે. અને વૃત્તાંતકાર પૃથ્વીના લોકો વિશે નહિ પણ ઈશ્વરના લોકોનું વર્ણન કરતાં હોવાથી વિશ્વાસનું બંધન હજ્યે વધુ ઘેરું હોય છે. અને સર્વ યુગોનાં એમના વાયકો માટે એક નિશ્ચળ પાઠ તરીકે આ મુદ્દાનેયે એ વિકસાવશે. ૧૪

આમ એમની આંગળી સંબંધો શોધી કાઢતાં અને ગાંઠો પ્રતિ નિર્દેખ કરતાં આપણને બતાવે છે કે (પુનઃ પ્રથમ ઉપમાનુસાર) વૃક્ષનો કસ, તેની મજબૂતાઈ તેની અખંડિતતા છે. એમનાં સર્વ વર્ણનો ઈશ્વરીય વ્યવહારની અચળતા પ્રદર્શિત કરશે. જેમના વિશે આપણે વાંચીશું તે સાચા, જીવતા લોકો અને

૧૨ They are also points which tell against The widely-held view that Chronicles, Ezra and Nehemiah are all by the same authour, being distinctly unlike the emphasis of The two latter books. E.g.'We note again' seeing Bathshua the Conaanitess followed by Jether, the Ishmaelite (2:3,17)', that The Chronicler does not seem to have been troubled by the inclusion of non-Israelites' (Williamson, p52).

૧૩ માણ્યો ૧૮:૮

૧૪ નવા કરારમાં મળતાં પરોક્ષ સૂચનો પ્રે.ફ. ૧૭:૨૬-૨૭, રોમન ૩:૨૨-૨૩, ૨૮-૩૦; ૧ કરિથી ૧૫:૨૨; ગલાતી ૫:૨૮; કલો ૩:૧૧, નો અભ્યાસ કરીએ.

આપણા પૂર્વજો હતા. આપણા શાસ્ત્રો એમને આપણા પિતાઓ કહે છે; અને જો આપણે કહીએ કે તે^{૧૫} દૂરના કોઈ ‘ખરા’ પૂર્વજોને પિતા કહીને બોલાવવા એ કેટલું વિચિત્ર લાગે છે, તો મને લાગે છે કે વૃત્તાંતકાર તડકી ઉઠશે કે આપણા કરતાં એમનો રૂઢિપ્રયોગ વધુ યથાર્થ છે. અર્વાચીન કાળનું આ એક પાંડ છે કે મહાન અખંડિતતાઓ સમયના વહેણા સાથે બેંચવા જતાં તૂટી જાય છે. એકવીસમી સદીની આવશ્યકતાઓ અને સમસ્યાઓ અનોખી જ છે એમ કહેવામાં કોઈ તથ્ય નથી. બીજું કોઈ એમ કરે ન કરે, પણ મંડળીએ તો તેનાં મૂળ સદી પર સદી સૌસરવા ઉતારીને, પ્રત્યેક સદીમાં ઈશ્વરની પ્રજાની અખંડિતતા તથા તે ‘એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર,’ એ સત્ય પુરવાર કરતાં તેમના અખંડિત સિદ્ધાંતોને શોધી કાઢવાનાં છે.

૧ કાળવૃત્તાંત ૪-૭

૨. શાખાઓ

વૃત્તાંતકાર તેના આગલા ચાર અધ્યાયોમાં નામ સૂચિનો એક ઉદ્દેશ્યક ઢગલો ખડકી દે છે. આ રહ્યું સર્વ શાખા-પ્રશાખાઓમાં વિભાજીત એ ઈશ્વરની પ્રજાનું થડ-સંપૂર્ણપણે વિભાજીત તો નહિ, કારણ કે એ તો શક્ય જ નથી. પણ એ કાળાવધિ તથા પ્રદેશોને આવરી લઈ, જાણો કે સંપૂર્ણજ હોય એ રીતે શાખાઓને વિસ્તારી છે. થડ, એટલે કે ૪ થી ૭ અધ્યાયોમાં ઈજરાયલના કુળોનો ચિતાર છે.

આધુનિક દ્રષ્ટિએ બેશક એ ચિતારમાં કંઈક ખૂટે છે. તેની કેટલીક વિચિત્રતાઓ- દા.ત. વિષમતા (લેવી માટે એસી સૂત્રો અને નાફતાલી માટે માત્ર એક) તથા પુનરૂક્તિ- બીજા અને ત્રીજા અધ્યાયમાં આવતા યદ્વિદા, તેમજ આઠમા અધ્યાયમાં આવતા બિન્યામીન, ચોથાથી સાતમાં અધ્યાયોમાંથે આવે છે)-નું કારણ આપણે સમય આવતાં જાણી શકીએ. ^૧ એ ઉપરાંત એક

^{૧૫} આગળ ૨ કાળ. ૧૪-૧૬ના વિવરણ પર અંત નોંધ હ જુઓ.

^૧ આગળ ૧ કાળ. ૮-૯ નો ‘રાજાપદ’ મુદ્દો જુઓ.

જ વ્યક્તિમાં જુદાં જુદાં નામોર તેમજ કેટલાંક મહત્વનાં નામો પડતાં મુકાપાં છે. ૩ એ સધળી બાબતો વૃત્તાંતકારી સહેતુ કરી છે અને એમના વાંચકોને સ્વીકાર્ય છે એમ સમજ આપણે માન્ય રાખીએ. જ્યારે અમુક વાતો હિન્દુ લખાણમાં વિકૃતિને કારણે હોય અને મૂળ લખાણ વિશે આપણે માત્ર અનુમાન જ કરતાં રહીએ એવુંયે બને. ૪ આ સર્વ ક્ષતિઓ હોવા છતાં આ અધ્યાયો એક પ્રયંડ રૂપ ધારણ કરે છે, કદાચ પહેલાથી ત્રીજા અધ્યાયો કરતાંયે.

તો હવે આપણે એક એક બંડનું અન્વેષણ કરવાનો પ્રયાસ કરીએ, અને યાદ રાખીએ કે એ સર્વ અસંખ્ય વંશાવળીઓ, ભૌગોલિક અને લશકરી નામો અને છૂટાં છવાયાં નાનાં મોટાં બનાવો તથા ઔતિહાસિક નિર્દેખ યુક્ત વિવિધરંગી ચિત્રાણ છે. એજ પ્રમાણે તેઓમાંથી શું ઉદ્ભવવશે, એ પર વૃત્તાંતકારની દ્રાષ્ટિ મંડાયેલી છે. જેથી આ પુસ્તકમાં મોટે ભાગે જે ઉપદેશ એ આપણને આપનાર છે તેના મુખ્ય વિષયો માટે આપણને તૈયાર કરે.

૧. યદ્ધૂદાનું કુળ (૪:૧-૨૩)

જૂના કરારના વ્યક્તિ વિશે દાવિદના સંદર્ભમાં ઈજરાયલ વૃક્ષની સૌથી મહત્વની શાખારૂપે યદ્ધૂદાના કુળને બીજાથી ત્રીજા અધ્યાયમાં સારી એવી જગ્યા ફાળવવામાં આવી છે. આ બંડ કેટલીક રીતે જોતાં એનું વિસ્તૃત રૂપ છે, જ્યારે અન્યત્ર એ સંક્ષિમરૂપે છે. અતે ગ્રાણ તત્ત્વો પર લક્ષ દઈએ.

પહેલું તો એ કે, વંશાવળીઓમાં સ્થળનાં નામો સાથે નામોને જોડવાની પ્રક્રિયા વધતી જાય છે. એક જણ ‘બેથલેહામનો પિતા’ છે, જ્યારે બીજો ‘તકોઆનો પિતા’ (૪:૪-૫) છે, વગેરે બેથ (નિવાસસ્થાન), ઈર (નગર) તથા ગે (ખીણ), સાધારણ રીતે સ્થળોને લગતાં નામો જ હોય છે; ખરું

૨ દા.ત. ગેશોન/ગેશોમ (૬:૧, ૧૬) (AV માંજ તફાવત છે, ગુજરાતી ભાષાંતરમાં નથી); શોમેર/શેમેર (૭:૩૨, ૩૪) ૬:૪૪નો ઓથાન કદાચ રૂપ:૧નો યદૂન હોય; અને ૬:૨૨નો યિસ્ખાર કદાચ ૬:૨૨નો અમ્મીનાદાબ હોય; પણ સમજૂતી જોશો.

૩ ૨ કણ. ૨૩-૨૪માં મહત્વશીલ પાત્ર પ્રમુખયાજક યહોયાદાનું નામ ૬:૧૧-૧૩ આવવું જોઈતું હતું.

૪ ૪:૧૭ (AV) અને એથીયે વધુ ૭:૧૪-૧૫ (AV)નાં ભાષાંતરમાં કંઈક ગુંચવાડા જેવું લાગે છે. ત્યાર પછીના ભાષાંતરો વધુ કલ્યાણશીલ હોવા છતાં વધુ માહિતી પૂર્ણ નથી.

જોતાં, ઈરનાહાશ એક ડગલું આગળ વધતાં માત્ર નાહાશનગરનું નામ જ નહિ, બલ્કે, કોઈ એક ઉદ્યોગમાં પ્રવૃત્ત (કાંસાનગર) હોઈ શકે. જ્યારે ગેહારાશીમ (૪:૧૪)નો અર્થ ‘કારીગરોની ખીણ’ હોવાનું કહેવાય છે. વૃત્તાંતકારના વાચકોને સુપરિચિત સ્થળોમાં પૂર્વકાલિન ઈજારાયલીઓ વસી રહ્યા હતા એટલું જ નહિ પણ તેઓ સાચે જ કુશળ કારીગરો હતા : ધાતુકામ કરનારા, કોતરકામ કરનારા, વણકરો અને કુંભારો (૪:૧૨,૨૩).

આ જીવંત ઉદાહરણોમાં યાબેસ (૪:૮-૧૦) વિલક્ષણ છે, પણ કંઈક જુદા કારણોસર તેની અંગત પારિવારિક કરીઓ અસ્પષ્ટ છે. પણ તે યહુદાના કુળમાં ‘તેના ભાઈઓ’ મધ્યે તથા વૃત્તાંતકારને પ્રિય એવી બીજી વાતના ઉદાહરણ રૂપે વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. તેના પરિવારનાં અન્ય સદ્ગ્યો કરતાં તે ‘વધુ સન્માનપાત્ર’ ગણાવવાનું કોઈ દેખીતું કારણ મળતું નથી. તેના ચારિત્ર સંબંધી માત્ર ૪:૧૦ની પ્રાર્થનાનો ઉલ્લેખ છે, જે ઉપરથી નિર્દોષ દેખાવા છતાં અંદર અંદર સ્વાર્થભરી જણાય છે, અને આ વાત હિન્દુ વાચકોના લક્ષમાં ન આવે એવુંયે નથી. યાબેસની માતાએ તેને ‘હુઃખ્યી જન્મ આપ્યો’, અને તે પરથી તેનું એ નામ પડ્યું ; હિન્દુભાષામાં ‘યાબેસ’ અને ‘હુઃખ’માં એજ મૂળાક્ષરો આવે છે. (bs, sb) આધુનિક તિખાજી શેઠને પોતાનું નામ બદલવાનો વિચાર કદાચ ન આવે, પણ ધારો કે એને બદલે ‘ભિખારી’ નામ હોત તો! બાઈબલ જગતમાં આવું નામકરણ અત્યંત અપશુકનીયાળ ગણાત, કારણ એમનાં નામો અર્થપૂર્ણ અને શક્તિ ભર્યા હતાં. અને જીવનભર અપશુકનની યાતના વેઠવાની યાબેસને કોઈ ઈચ્છા નહોતી. તેથી જ ‘મને આપત્તિઓથી એવી રીતે બચાવ કે મારે માથે કંઈ હુઃખ આવી ન પડે’. (૪:૧૦) એવી પ્રાર્થના તેણે કરી. પ્રાર્થના અને પ્રાર્થનાનો ઉત્તર આપનાર ઈશ્વરની શક્તિ હુભર્યનો પ્રતિકાર કરી શકે છે, એ તેણે સિદ્ધ કરી બતાવ્યું.

આમ વ્યાવહારિક વાસ્તવિકતા (નેહારા શીમ, ઈરનાહાશ) તેમજ આત્મિક સત્ય (યાબેસ) બને વાતોને વૃત્તાંતકાર મહત્વ આપે છે. આ વાતો ઉપરાંત ફકરાને અંતે એક ત્રીજી વાતને એ મહત્વ આપતા જણાય છે. જૂની આવૃત્તિમાં ગુંચવણાભર્યા લાગતા પણ સુધારા વધારાવાળી પ્રમાણિત આવૃત્તિ (RSV) માં ૧૭ અને ૧૮ મી કલમોમાં મેરેદની મિસરી પત્ની સાથે તેની

ઈજરાયલી પત્નીનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ થયો છે. આપણે અગાઉ જોયું તેમણે ઈજરાયલીઓના અન્ય રાષ્ટ્રો સાથેના સંબંધ વિશે વૃત્તાંતકાર મુક્ત વિચારો ધરાવે છે, જે તેની વ્યવહારું દ્રષ્ટિ સાથે તેના ધાર્મિકતામાં સુવાર્તા પ્રચારનો જ પ્રાણ પૂરે છે. જેમ જેમ એ ઈતિહાસનાં પટ ખોલતા જાય છે, તેમ તેમ એમની આવૃત્તિઓ પણ વધુ વિકસતી જાય છે, અને ઈજરાયલ કુળ કથાઓના આરંભમાં જ-વિશેષતા: બારે કુળોમાં સૌથી વધુ પ્રતિષ્ઠા, શક્તિ, પ્રારંભબળ ધરાવતા યહૂદાના કુળ (૫:૨) અંગે એ વધુ સ્પષ્ટરૂપે દર્શાવાય એ ઉચિત જ છે.

૨. શિમયોનનું કુળ (૪:૨૪-૪૩)

શિમયોનીઓ સંબંધી માહિતી બે પ્રકારની છે: સ્થળો અને આંકડા રૂપે. અતે યહૂદા કરતાં વધુ સવિસ્તાર ભૌગોલિક વર્ણનો આપ્યાં છે. એમાં મહાનગરો અને ગામો છે, અથવા શહેરો અને ગામડાંઓ છે (૪:૨૮-૩૩) અને બે લશકરી ચઢાઈઓની નોંધ લેવાઈ છે, જેમાં તેમણે હામી તથા અમાલેકી વસાહતીઓ (૪:૩૮-૪૩)ને ભોગે તેમની જમીન-માલિકી વધારી શક્યા હતા. આ વિસ્તૃતીકરણ તેમની સંખ્યાબળના વધારાને કારણે કરાયું હતું (૪:૩૮) અને ખાસ કરીને તેઓમાં અનેક સંતાનોના પિતા શિમઈનું નામ ખાસ આગળ કરાયું છે, (૪:૨૭)

પણ શિમઈનું નામ લેતાંની સાથે એ વાતના એક બીજા પાસા પર પ્રકાશ ફેંકાય છે. આવડી મોટી સંખ્યા તેમના કુળમાં અપવાદરૂપે હતી, 'તેના ભાઈઓને ઘણાં સંતાન નહોતાં, તેમ જ તેઓનું આપું કુટુંબ યહૂદાવંશીઓ પેઠે વૃદ્ધિ પામ્યું નહિ.' જેમ શિમયોનીઓની સંત્યનું તેમ તેમના પ્રદેશનું; જો કે હામીઓ પર ચઢાઈ હિઝકિયાના દિવસોમાં કરવામાં આવી-એટલે કે ઈ.પુ. આઠમી સદીના પાછલા હિસ્સા સુધી અક્ષરશા: તો તેઓ નકશા પર છેજ, જયારે આશૂરનું બળ ઈજરાયલના આખા ઈતિહાસ પર પડદો પાડી દે એવો ભય ઊભો થયો હતો-દાવિદના સમય સુધી તો તેમનો પ્રાદેશિક વિસ્તાર મર્યાદિત જ હતો (૪:૩૧ બ).

^૫ પાછળ ૧ કાળ, 'મૂળ કયો રસ ચૂસે છે' મુદ્દા નં. ૫ જુઓ.

એક રીતે જોતાં શિમયોની કુળ એક ખૂટતી શાખા છે, એ ખૂટતી હોવાનું કરાણ એ નહોંતું કે આશ્રેર કે બેબિલોને તેમનો ઓચિંગો નાશ કર્યો, પરંતુ દેશનિકાલના ઘણા વખત અગાઉ તેઓ અન્ય ઈજરાયલી જૂથોમાં ભળી જતાં હળવે હળવે તેમનું વિલીનીકરણ થતું ગયું અને તેઓ પોતાનું આગવું સ્થાન ખોઈ બેઠાં. ૪:૨૮-૩૭માં દર્શાવાયેલ શહેરો તથા ગામોની સૂચિ, કંઈક ફેરફાર સહિત, યહોશુઆના દિવસોમાં જ્યારે વચનના દેશનો કબજે લેવાયો ત્યારે શિમયોનને ફળવવામાં આવ્યો હતો, અને ત્યારે આપણને કહેવામાં આવ્યું હતું કે ‘તેનો વારસો યધૂદાના વારસાની મધ્યમાં છે.’^૬

ત્યારે હવે વૃત્તાંતકારના મનમાં શો ખ્યાલ છે? એ આદર્શ ઈજરાયલ તથા વાસ્તવિક ઈજરાયલની વચ્ચેના ઘર્ષણ પ્રતિ લક્ષ દોરે છે. એકબાજુએ શિમયોનને મહત્વહીન કુળ તરીકે દર્શાવે છે; એટલે કે એક તુલનાત્મક ચિત્ર રજૂ કરી છઢી સદીમાં એ રાજ્ય કેવું હશે અને હજી બસ્સો વર્ષાદ અને પોતાના જ દિવસોમાં વિષાદમય મનોસ્થિતિમાં એ પોતાને કઈ સ્થિતિમાં ભાગશે. એના ચિત્રની વિરુદ્ધ એ શિમયોનને સમૃદ્ધ સ્થિતિમાં દર્શાવે છે; (અને મારે ભારપૂર્વક કહેવું પડશે કે)^૭ એ કોઈ કાલ્યનિક ચિત્ર દ્વારા નહિ, પણ જે સમય તથા સ્થળો કે જ્યારે આ સુકાયેલી શાખા વિકસતી હતી ત્યારની ચુંટી કાઢેલી ઘટનાઓ જોડીને તૈયાર કરેલા ચિત્રદ્વારા, એટલે કે દાવિદ અને શલોમોનના યુગમાં એ રાજ્ય કેવું હશે એની સામે તેમના પોતાના જીવનકાળમાં નાનાં પરીક્ષણોના દિવસમાં, જ્યારે વૃત્તાંતકારનાં સમકાલિનો કૃપા, કરાર તેમજ આશીર્વાદનો સાચો અર્થ ગ્રહણ કરે ત્યારે એ રાજ્ય કેવું હશે, એ પરિસ્થિતિઓની એ તુલના કરી બતાવે છે.

^૬ હોશિયા ૧૮:૧-૮

^૭ Not that is Like T.H. White's 'The once and Future King, as described by its New York Times reviewer: A glorious dream of the Middle Ages as they never were but as They should have been! This resembles rather the way that Tennyson pictures, carved over the gate of camelot, 'Arthur's wars in weird devices done, New things and old co-twisted, as if Time were nothing' (Gareth and Lynette, in the Idylls of the king).

૩. યદ્દનપારનાં કુળો (૫:૧-૨૬)

રુબેન, ગાદનાં કુળો તથા મનાશશાના અર્ધકુળોને મોશેએ પૂર્વમાં યદ્દનને પેલે પારનો વારસો આપ્યો હોવાથી તેમને એક સાથે જ લેવામાં આવ્યાં છે.^૮ રુબેનીઓ વિશે દસ કલમો અને ગાદીઓ વિશે સાત કલમો લખી છે; અહીં મનાશશાનું લખાણ માત્ર ટૂકમાં પતાવ્યું છે. (૫:૨૩-૨૪; ૭:૧૪-૧૮માં શેષ અર્ધકુળ વિશે કંઈક લંબાણથી લખ્યું છે)આ અધ્યાયના આરંભમાં જ વૃત્તાંતકારની કૃતિ સંબંધી ઉદ્ભવેલા બ્રમના સંદર્ભમાં એમણે કૌસમાં આપેલ ટિપ્પણ લક્ષમાં રાખવા જેવી છે, એ દાવિદ તથા યંહૂટિયાના રાજ્યને જ ઈશ્વરની પ્રજા ગણે છે અને યોસેફનાં કુળો તથા ઉત્તરી રાજ્ય પ્રાચે દુર્લક્ષ કરે છે એવું લાગે છે. પણ આરંભના અધ્યાયોમાં જ એ દાબી દાબીને કહે છે કે ‘યહૂદા સર્વ ભાઈઓમાં પરાકરી હોવા છતાં અને એમના કુળમાં એક રાજકુંવર પાડ્યા છતાં, રુબેન પાસેથી લઈ લીધેલું જ્યેષ્ઠપણું યોસેફનાં પક્ષમાં કરાયું અને ત્યારબાદ તે સદાયે તેનું જ રહ્યું છે (૫:૨)

એ અધ્યાયના પાછલા ભાગમાં એક અટલી જ રસભરી વાત આવે છે (૫:૧૮-૨૬) એમાં વૃત્તાંતકારના હજુ એક મહત્વના વિષયનું વિવરણ કરતાં, એ યદ્દનપારનાં કુળોનાં બે પરસ્પર વિરોધી અનુભવો વર્ણિત્યાં છે.

સમય સુધી શિમયોનની જેમ તેમનુંયે અસ્તિત્વ રહ્યું નથી, પણ સાથી કુળોના પ્રમાણમાં તેમનું ભાગ્ય તદ્દન વેગળું જ રહ્યું. જ્યારે શિમયોનનું અલગત્વ ક્યારનુંયે મટી ગયું હતું; ત્યારે રુબેનની વંશરેખા ઈ.પુ. ૭૩રના આશૂરી આકમણ (૫:૬) પર્યત સચ્ચવાઈ રહી હતી અને એ મહાસંકટમાં જ યદ્દનપારનાં અન્ય કુળો સહિત તેથે દેશવટામાં ઓળખ પામ્યું (૫:૨૬). ૫:૧૭માં ઉલ્લેખિત વંશવાળીઓનો આરંભ આઠમી સદીના મધ્યકાળથી થાય છે; અને એક જ પેઢીની અવધિમાં એ દિવસોનો કારમો અંત આવવાનો હતો.

અહીં પ્રથમવાર વૃત્તાંતકાર ઈતિહાસની ભરતી-ઓટને તળીએ કિયાશીલ એવાં આત્મિક નિયમો તારવે છે. ઈજરાયલના જીવનકાળમાં, એક બીજાથી ત્રણ સદીઓ દૂર એવા બે રાજાઓનો ઉલ્લેખ તે કરે છે (૫:૬, ૧૦) સ્વયં એ

^૮ હોશિયા ૧૩:૮

અથવા અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિત એવો દાવો તો ન જ કરી શકે કે ઈ.પૂ. ૭૦૦ના લોકો તથા ઈ.પૂ. ૧૦૦૦ના લોકોની રહેણીકરણી તદ્દન જ વેગળા યુગોમાંયે એક સરખી રહી હતી. તો પણ એ એટલુંજ ખરું છે કે કેટલીક બાબતોમાં લાગુ પડતા સિદ્ધાંતો લેશમાત્રયે બદલાતાં નથી. તિગ્લાથ-પિલ્નેસેર (૫:૬)૯ ના શાસનકાળમાં યદ્દનપારનાં કુળોના પતનનું કારણ પ:૨૫-૨૬માં સ્પષ્ટપણે દર્શાવાયું છે: ‘તેઓએ નિયમભંગ કર્યો..... અને તે તેઓને પકડીને લઈ ગયો.’ શાઉલના શાસનકાળમાં (૫:૧૦) તેમને વિજય પ્રાપ્ત થવાનું કારણ પ:૨૦માં દર્શાવાયું જ છે.

“તેઓએ યુદ્ધમાં ઈશ્વરને વિનંતી કરી, ને તેણે તેઓની વિનંતી માન્ય કરી: કારણ કે તેઓ તેના પર ભરોસો રાખતા હતા.”

આપણને કદાચ એમ લાગે કે વૃતાંતકાર આત્મિક વ્યવહારમાં કારણ-પરિણામ તો વધુ પડતા સાદા દિવ્ય નિયમમાં માનતા હોય-વિશ્વાસ રાખો તો આશીર્વાદ પામો. પાપનું પરિણામ સંકટ, અને ઈશ્વર જ આ બજે બાબતોના કર્તા હર્તા છે- અને એ માન્યતાને ઈતિહાસની સત્ય ઘટનાઓ ઉપર તે લાદવા માંગે છે, જે વાસ્તવમાં તો અનેકગણી ગુંચવણભરી છે. ઊલદું અંતિમ પૃથ્વેકરણમાં તો ઈશ્વરની નિયમ જ માત્ર સત્ય છે. જો એમ જ હોય કે, જેઓ સદા ઈશ્વરની અવગણના કરે છે, તેઓ અંતે તો તેને ખોવાનાં જ છે; અને જેઓ પંતથી તેને શોધે છે. તેઓને અંતે તે સાંપદે છે. તો માનવી માટે આશા કયાં રહી? કારણ - પરિણામનો વૃતાંતકારનો સરળ અનુકરણિય - ન મૂળો કંઈ બહારથી લાવીને સત્યઘટનાઓ પર ઠોકી બેસાડ્યો નથી; એને બદલે, વાર્તાની આંટીઘૂટીમાં અટવાઈ પડેલું એ તો મૂળ સ્વરૂપ છે, જે ચોક્કસ સત્ય ઘટનાઓને બજે ઉપર ઉપસી આવે છે.

૪. બેવીનું કુળ (૬:૧-૮૧)

કેટલાંયે કુળોને બધું મળીને જેટલી જગ્યા ફાળવી છે, તેટલી આ એકજ કુળ

^c Tiglath-pileser III (this spelling is closer to the original than the Chronicler's 'Tiglath-pilneser': he was also known as Pul, 5:26) was the king of Assyria who invaded Israel and the neighbouring states in 734-732 BC.

પાછળ વાપરી છે. લેવીમાં જ આટલો બધો રસ લેવાનું કારણ આપણે પ્રકરણ આઠમાં અને નવમાં ૧૦માં જોઈશું. અતે માત્ર છઢા અધ્યાયમાં શું આખ્યું છે તે જોઈએ.

૧ થી ૩૦મી કલમમાં તો વૃત્તાંતકારે તેમની હંમેશની રીત પ્રમાણે નામ-સૂચિ દ્વારા કુળનો ઈતિહાસ રજૂ કર્યો છે. લેવીના ત્રણ પુત્રોમાંથી વચ્ચા પુત્ર કહાથને પ્રથમ લીધો છે. તેના વંશમાં મોશે તથા હારુનનો જન્મ થયો હતો. (૬:૨-૩) મોશેનું જે ધૂંધું છવાયું નામ લેવાયું છે, તેમાંનું આ એક, જોકે ઈજરાયલના ઈતિહાસમાં તેણે મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે, તેના ભાઈ હારુનમાંથી જે હારબંધ મુખ્ય યાજકો ઉત્પત્ત થયા, તેનું મહત્વ આપણા લેખકને મન વધારે છે. હારુનના વંશજોએ ઈતિહાસમાં બદ્ધે સ્થળે ૪૩ પકડી છે; એક તો નિર્જમન (૬:૩) વખતે અને પછી દેશવટો પામ્યા ત્યારે (૬:૧૫). ૧૧ રાષ્ટ્રનો ઈતિહાસ આ વાતોથી અવિચ્છેદ છે. ૧૬મી કલમથી લેવીના ત્રણે પુત્રો, ગર્ણોમ, મરારી તેમજ કહાથને સરખું મહત્વ આપી પ્રત્યેક પરિવારનાં પ્રથમ પેઢીના સમતલ સંબંધીઓની વંશવાળીઓ ઊભી રેખા ઉપર આંકી દર્શાવી છે.

૩૧-૫૭મી કલમોમાં રાષ્ટ્રીય જીવનમાં લેવીના ‘યોગદાન’ વિશે લખ્યું છે. દાવિદ તથા શલોમોનના શાસન પર (૬:૩૧-૩૨), તથા એ સમયે પ્રથમ મુલાકાત મંડપમાં અને ત્યારબાદ મંદિરમાં ભક્તિ કરતી વેળાએ લેવીઓએ જે ભાગ ભજવવાનો હોય છે એ વિષય ઉપર લક્ષ કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે. કહાથી, હેમાન, ગેર્ણોમી આસાફ તથા મરારી એથાન (૬:૩૩, ૩૮, ૪૪), એ ત્રણ પ્રખ્યાત સંગીતકારો સુતિમાં દોરતા; હારુનવંશી કહાથીઓ (૬:૪૫-૫૩) અર્પણો ચઢાવતાં.

૫૪-૮૧ કલમોમાં યહોશુઆ ૨૧ના ભૌગોલિક શબ્દ કોશની જેમ, તેમની

૧૦ આગણ ૧ કાળ. ૭:૧૩-૪૦ના વિવરણ પછી જુઓ.

૧૧ 6:10 too looks like an anchor : but where if has been dropped is not clear. This Azariah served in Solomon's temple, but not in solomon's time. Perhaps the paren thesis in 6:10 refers to Zadok's grandson (6:9), and with its omissions (cf footnote No.3), the is a scheme of 12+12 generations linking the times when the tabernacle, The first temple, and the second temple were constructed (1 kings 4:2; Haggai 1:1; and cf Mathew 1:17; Williamson pp 70f).

વસાહતોનો વિસ્તાર દર્શાવાયેલો છે. અન્ય કુળોની જેમ તેમને કોઈ પ્રદેશ નહિં, પણ અમુક નગરો તથા ગામોનાં જૂથો વહેંચી આપવામાં આવ્યાં. તેઓમાંનો પ્રત્યેક સભ્ય શમુઅલના પિતા એલકાનાહના જેવી જ પદવી ધરાવતો હતો; જે એકાંક્ષાભી વતની^{૧૨} તથા જન્મે લેવી હતા.^{૧૩}

આમ લેવી ધાર્મિક નેતૃત્વ પૂરું પાડી, ઈજરાયલી ઈતિહાસની લંબાઈ તેમજ તેમના પ્રદેશની પહોળાઈને સાચવી રાખે છે. વળી સર્વોત્તમ ઉદાહરણ ચૂંટી ત્યારની સ્થિતિનું ચિત્ર દોર્યું છે. પણ આ અતિ મહત્ત્વના કુળ વિશે સમય આવ્યે, આપણે જોઈશું.

૫. યોજા કુળો (૭:૧-૧૨)

ઇડા અધ્યાયની જેમ, પિસ્સાખાર તથા બિન્યામીન સંબંધી ફકરાઓ દાવિદની કારકિર્દીની યાદ અપાવે છે (૭:૨) વિશેષત: તેમના સૈન્યબળને કારણે, આ બે કુળો માટે તો સાચે જ યાદગાર દિવસો હતા.

આ પાસું હજુ આપણી સમક્ષ આવ્યું નથી. ‘પરાકમી શૂરવીરો’ (૭:૨-) વૃત્તાંતકારે એ શબ્દો કોઈ વાર્તાના પુસ્તકમાંથી લીધાં હોય એવું લાગે. પણ જે હિન્દૂ વાક્યપદનો પ્રયોગ થયો છે એનો અર્થ ‘લદવૈયાઓ’ (NIV) કરતાં વધુ રોમાંચક નથી. એ જ રીતે ‘સરદારો’ (૭:૩) ‘લડાઈ માટે લશકરી એકમો’ (૭:૪) અને ‘લડાઈ વખતે સૈન્યમાં જોડાવાને લાયક’ (૭:૧૧) એ માત્ર લશકરી પરિભાષાનાં શબ્દો હોઈ શકે. ^{૧૪} રક્ષાપ્રેમ માટે જાણીતા આ કુળો એ

૧૨ ૧શમુ ૧:૧

૧૩ દઃ૨૮માં નિર્દેખિત શમુઅલ એ એ જ શમુઅલ છે, ત્રણો સૂચિઓ (દ:૨૬-૨૮; દ:૩૩-૩૫; તથા ૧શમુ ૧:૧, ૮:૧-૨)માં દર્શાવેલ નામો, - સાતે સાતે પેઢીઓ અનુકૂમે (સોફ/સોફાઈથી યોઅલ સુધી) પરસ્પર મળતી આવે છે.

૧૪ એજ રીતે ‘સો’ તથા ‘હજ્જર’ પણ ગૂંચવણ ભર્યા શબ્દો હોઈ શકે. વૃત્તાંતકાર હંમેશા આંકડા વધારીને કહે છે માટે તેની માહિતી આધારપાત્ર નથી પણ અતિશયોડિત ભરી છે, એવો આંકડે ઘણાંએ મૂક્યો છે. તેથી આટલેથી આપણે લક્ષમાં રાખીએ, કે ‘સો’ (meah) એક વિભાગદર્શી શબ્દ હોય, તેમજ ‘હજ્જર’ (elep) કોઈ પરિવાર અથવા કુળ માટે વપરાતો શબ્દ હોય અથવા એવું પણ બને કે એક જ શબ્દનાં સ્વરો બદલીને (allup) લખાયો હોય, જેનો અર્થ ‘અમલદાર’ અથવા ‘કસાન’ થાય છે, IBD, art. Number, II.

સમયની ભાષા-સીધા સાદા લશકરી નામાવલિ રૂપી અભિલેખો-માં દર્શાવાયા છે.

કૃતી એકવાર આપણી સમક્ષ લુમ ભવ્યતાનું ચિત્ર રજૂ થાય છે, જે વૃત્તાંતકાર સમકાળિનોને વંગાત્મક તથા અળગું લાગ્યું હોવું જોઈએ. તેઓ કહેતાં હશે, ‘જ્યારે શિમયોની કુળ હવે વિખેરાઈ ગયું છે, ત્યારે તેને સમૃદ્ધ તરીકે ચિત્રવાનો શો અર્થ છે? અથવા, દેશની ઘડીખરી જમીન આપણા કબજ્જામાં રહી નથી, તે છીતાં લેવીઓને સમગ્ર દેશમાં વર્યસ્વ ધરાવતા હોવાની વાત જ કયાં આવી?’ અરે, યિસ્સાખાર અને બિન્યામીનનાં કુળોની શૂરવીરતાની વાતો લખી છે. જ્યારે આજે, ઈ.પુ.ચોથી સદીમાં ઈશ્વરની પ્રજા તદ્દન નિર્માય ગણાય છે, તેનું શું?

પણ પહેલાંની જેમ, આ પ્રશ્નો તો એક જ છે અને કાળવૃત્તાંત આખામાં એજ રહેશે. પરિવૃત સંજોગોમાં અપરિવર્ત્ય સિદ્ધાંતો શોધો. આંતરિક અર્થની ખોજ કરો. તુલ્ય તત્ત્વો ખોળો. ઈશ્વર સાથે યોગ્ય સંબંધો હશે તો આશીર્વાદ, શાખ તથા સત્તા ઈશ્વરની પ્રજામાં સદા જળવાઈ રહેશે. (પછી ભલે એ સ્પષ્ટ, બાધ્યરૂપે દેખાય કે કોઈ અન્યરૂપે.)

૬. શેષ કુળો (૭:૧૩-૪૦)

નાફતાલીનું કુળ તથા મનાશા, એકાઈમ અને આશેરનાં શેષકુળોના ખંડોમાં અનેક ઉપરોક્ત મુદ્દાઓનું સમર્થન કરવામાં આવ્યું છે. આ ફકરાઓ આપણે ઉલટાકમમાં લઈએ. યિસ્સાખાર તથા બિન્યામીનનાં યોગ્યકુળોની જેમ આશરે નામાવલી (૭:૩૦-૪૦) સાથે એ કુળનાં યોગ્યાઓ, સરદારો તેમજ ‘હજારો’ની માહિતી પણ આપવામાં આવી છે. એકાઈમ (૭:૨૦-૨૮)માં સગપણોનો અસાધારણ ગૂંચવાડો દ્રષ્ટિએ પેઢે છે, ૧૫ અને વૃત્તાંતકાર તેની લાક્ષણિક રીતે આ પ્રકરણોમાં ઉદાહરણરૂપે ટાંકેલી કોઈ ઘટનાઓ, ભૌગોલિક

^{૧૫} The problems concern (1) the Ephraims of 7:20 and 7:21b-24-are they the same person or not? (2) the raid of 7:21-who killed whom, and where? (3) the line from Rephah to Joshua, in 7:25-27-whose son was Rephah ? For attempts at the answers (which presumably the Chronicler and his readers Knew), see Williamson pp 80f.

તथા ઐતિહાસિક ઉલટ સંદર્ભો તથા સગાંઓનાં નામો ખડકી દે છે. એકાઈમી વારસદાર શેરાહ (૭:૨૪) ની સમોવડીયણ પશ્ચિમી વસાહતસ્થિત સલોફાદની પુત્રીઓ જૂના કરારમાં અન્યત્ર વર્ષવેલ જાહીતા ખટલામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે^{૧૬}; જ્યારે એજ વિષય પર મનાશશાના હેવાલમાં એક બીજા ખટલામાં લગભગ દુર્ભોધ એવી હિંદ્રૂ સજાની વાત આવે છે, જેનો અનુવાદ ઘણોખરો અનુમિત જ હોવાનો (૭:૧૫).

લેવીના વિભાગના લંબાણભર્યી લખાણ (૬:૧-૮૧) ની સામે નાફતાલી સંબંધી એક જ વાક્ય (૭:૧૩) તેના સંક્ષેપને કારણે જ નોંધનીય છે. આ છે ઈજરાયલની શાખાઓના સર્વેક્ષણની આ એક અંતિમ વિચિત્રતા. આપણને અગિયાર કુળો બતાવવામાં આવ્યાં છે, બારમું કયાં છે? આપણને દાન ખૂટતો લાગે છે, કેટલાએક વિવેચકો સૂચવે છે કે ૭:૧૫ના જેવી જ એક દુર્ભોધ કલમ ૭:૧૨, જેમાં શુધીમ તથા હુધીમનાં નામો આવે છે, તેમાં ‘દાનનો એક માત્ર પુત્ર હુશીમ’ એ શબ્દો હતાં, જે આગળ જતાં કોઈવાર કાઢી નાખવામાં આવ્યાં. ^{૧૭} આમ બારે બાર કુળો આવી ગયાં અને હવે હજી એક સમસ્યા ઊભી થાય છે : જબૂલુનનું તો નામ સુદ્ધાં લેવાયું નથી? આનો અર્થ શો કરવાનો?

વાત એમ છે કે બાઈબલ ઈજરાયલનાં પુત્રોની કુળોની નામાવલિ જુદી જુદી અનેક રીતે તૈયાર કરે છે. એક ગણત્રી પ્રમાણે તો નામોનાં કમમાં ઓછામાં ઓછા સતત રૂપાંતરો છે. વળી કયાં નામો એમાં રાખવા અને કયાં કાઢી નાખવા એ વિશે કોઈ જ ધોરણ નથી. પણ એમાંની એક જ વાત લગભગ હંમેશા કાયમ રહે છે; (૧) ઈજરાયલના બાર પુત્રો હતા. ^{૧૮} (૨) તેના પૌત્રો મનાશશા તથા એકાઈમ તેના પોતાના પુત્રો તરીકે ગણવામાં આવ્યાં, જેથી તેઓના પિતા યોસેફ જેનાથી એક કુળ ગણાતે ^{૧૯} તેને બદલે અલગ અલગ બે કુળો થયાં અને આમ તેમની સંખ્યા તેરની થઈ હોત. પરંતુ લેવીને વિશિષ્ટ

^{૧૬} ગજાના ૨૭:૧-૧૧; ૩૬:૧-૧૨

^{૧૭} Ackroyd p.41; and so most commentators; and see Genesis 46:23, But see also Williamson p.78.

^{૧૮} ઉત્પત્તિ ૩૫:૨૨૬-૨૬; ૧ કાળ ૨:૧-૨

^{૧૯} ઉત્પત્તિ ૪૮:૫-૬

સેવાર્થ અન્ય કુળોથી વેગળો રાખવામાં આવ્યો અને આમ એ સંઘા બારની જ રહી. ૨૦ (૩) વચ્ચના દેશના ફણવણી કરતી વેળા, શિમઓનની પ્રાદેશિક સીમા અસ્પષ્ટ રહેતાં, તેને પહૂંદામાં ભેળવી દેવામાં આવી: પણ મનાશા પઈનની પૂર્વે તથા પશ્ચિમે, એમ બે ભાગોમાં વહેંચાઈ ગયો. તેથી પ્રાદેશિક સંઘા પણ બારની જ રહી. (૪) વૃત્તાંતકારનું સર્વેક્ષણ વળી એનાથી જુદું છે. આપણે તેની કુળની પસંદગી સંબંધી માત્ર અનુમાન કરવાનું સાહસ કરી શકીએ. પણ એક વાત આપણું ધ્યાન ખેંચે છે કે, જબૂલુનને પડતો મૂકીને લેવી સાથે યોસેફના બે પુત્રો, તથા ૭:૧૨ પ્રમાણે દાનને પણ ગણ્યાં છે ત્યારે તેણે સંઘા બારની જ રાખી છે. બીજી રીતે ગણતાં દાન તથા જબૂલુન બત્તેને પડતાં મૂક્યાં હોય તોયે (મનાશાની બે ‘વસાહતો’ ગણતાં) પ્રાદેશિક સંઘા હજ્યે બાર રહે છે. ૨૧

સર્વ સંજોગોમાં આ બાર કક્ષનું માળખું હોય પછી ગમે તે રીતે તેની ગણત્રી થઈ હોય-એજ સાચા ઈજરાયલનું યોગ્ય પ્રતીક છે. વૃત્તાંતકાર જેમ જેમ આગળ વધતા જશે તેમ તેમ એ રૂપરેખામાં અવનવાં રંગો પૂરતાં જઈ ઈશ્વરની પ્રજા આદર્શરૂપે તથા સૈદ્ધાંતિક દાખિએ જેવી હોવી જોઈએ એવાં અનેકવિધ દ્રષ્યો ખડાં કરશે.

૧ કાળવૃત્તાંત ૮-૯

૩. ફળ

કોઈ એક વૃક્ષને વૃક્ષિ પામતું જોતાં હોઈએ, એ રીતે આપણે જૂના કરારમાં ઈશ્વર પ્રજાની ગતિનું અવલોકન કરી રહ્યાં છીએ. એનાં મૂળો અતીતમાં ઉડી ઉત્તરેલાં છે, તેની શાખાઓ વિસ્તારાઈને સર્વ પ્રકારના માનવીઓ તથા તેમની સ્થિતિઓની અસંખ્ય વિવિધતાઓને આત્મીયતાથી સ્પર્શો છે. અને તેનું ફળ ?

૨૦ ગાણના ૧

૨૧ પ્રકટી ૭:૫-૮માં આપેલ અંતિમ નામાવલીમાં યોસેફ તથા તેનાં બતે પુત્રોનાં નામો છે, પણ (નવાઈની વાત છે કે) દાનનું નામ ઉડાડી દઈને સરવાળો બારનો રાખ્યો છે.

"remote Bermooths"ની વૃક્ષવાટિકા નામના કાવ્યમાં

(અન્દુ માર્વેલ કહે છે) સર્જક

જૂલવે છે છાયામાં તેજસ્વી નારંગી

નીલ રાત્રિમાં જગકતાં સુવર્ણ દીપોની જેમ.

ઈજરાયલી વૃક્ષનું ફળ આમ ચમકી રહે છે: તેનાં ગુણો જ દર્શાવે છે કે ઈશ્વર સાથે સાચો અને જીવંત સંબંધ ધરાવતી એ ખરેખરી 'ઈશ્વરની' પ્રજા છે, એ એક દ્વિફળ છે. ઈશ્વરનાં ઉપસાટ તરીકે તેનું પ્રતિનિધિત્વ કરતો રાજ હિંય અધિકાર સહિત તેમની ઉપર શાસન કરે છે. ઈશ્વર સમક્ષ પ્રજાનો પ્રતિનિધિ છે યાજક, જે પોતાની સંપૂર્ણ માનવતામાં તેમની માનવતા વતી ઈશ્વર સાથે મધ્યસ્થી કરે છે. અલબત્ત રાજાઓ ને યાજકો તો સર્વ રાષ્ટ્રોમાં મળે જ છે. પણ સ્વયં ઈશ્વરે જ તેમને નિભ્યા છે. એ કારણસર ઈજરાયલી રાજપદ તથા યાજકપદ સાથે મળીને જે દ્વિરાહી સંબંધ ધરાવે છે એ અન્યધર્મી, પ્રજાઓમાં હોતો નથી. વૃક્ષની ઓળખ ફળ પરથી થાય છે.^૧

કુળોની વંશાવળીમાં તેમના સંદર્ભે લખાયેલાં વર્ણનની લંબાઈને કારણે નણ કુળો-લેવી, યહૂદા તથા બિન્યામીન- ઉપર તરી આવે છે. ભૌગોલિક દ્રષ્ટિએ જોતાં, તેઓ આગળ જતાં દક્ષિણી રાજ્ય-યહૂદા-ની સ્થાપના કરશે. જેની ઉપર વૃત્તાંતકારનું લક્ષ કેન્દ્રિત થશે. પરંતુ આ ભારદર્શન એ વૃક્ષના ફળ સાથે સુસંગત છે; લેવી એ યાજકોનું કુળ છે, અને યહૂદા તથા બિન્યામીનમાં રાજાઓ જનમશે.

૧. રાજપદ

આઠમો અધ્યાય બિન્યામીનના કુળ સંબંધી છે. આ કુળ વિશે ઉમા અધ્યાયમાં એક ફકરો આવી જ ગયો છે, અને વૃત્તાંતકાર વધુ વ્યવસ્થિત રહ્યા હોત તો તેમણે આવી પુનરૂક્તિઓ કાઢી નાંખી તેમના પુસ્તકને સુવાહી બનાવ્યું હોત એ વિચારે આપણે તેમને કદાચ અણાધડ પણ સમજી લઈએ. પણ સર્વેક્ષણને આ છેદે બિન્યામીન સંબંધીના થોડા વધુ લખાશને સામે છેદે યહૂદા વિશે થોડું વધારે લખાશ ઉમેરી તેમણે સમતોલપણું જાળવી રાખ્યું છે. જેમ બિન્યામીનને

¹ માથી ૭:૨૦

૭:૧૬-૧૨ જ નહિ પણ ૮:૧-૪૦^૨ સુદ્ધાં ફાળવ્યું છે તેમ યહૂદાને ભાગે ૪:૧-૨૩ સાથે ૨:૩-૨૪ પણ આવ્યાં છે. તેથી હવે આપણે ઘડીભર એ શરૂઆતના અધ્યાયો તરફ વળીએ.

અ. રાજત્વનું સર્વોત્તમ ફળ

યહૂદાનું કુળ લગભગ આખો જ બીજો અધ્યાય રોકી લે છે. જેમાં સૌથી મહત્ત્વનો વિભાગ તેના પ્રપૂત્રો યરાહમેલ, રામ તથા કલૂભાય અથવા કાલેબના દિવસો સંબંધી છે (૨:૮) રામદ્વારા પસાર થઈ દાવિદમાં પરિણમતી રેખાને (૨:૧૫) વિશેષ મહત્ત્વ અપાયું છે. ત્યારબાદ, અન્ય શાખાઓની માહિતી આપી રહ્યાં પછી તે દાવિદ પાસે પાછા ફરે છે એ સંપૂર્ણ ઉજો અધ્યાય તેમના વિશે છે.

તેથી હવે, જેનો માત્ર ઉપર છલ્લો સ્પર્શ જ કર્યો હતો, તેનો ઊંડાણમાં અભ્યાસ કરીએ. અહીં ઉજો અધ્યાયમાં યહૂદાના સર્વશ્રેષ્ઠ વંશજ આવે છે. તેમને કેવા ચિતર્યા છે? આ આરંભના અધ્યાયોમાં તો વૃત્તાંતકારનું માધ્યમ માત્ર નામાવલિ જ રહ્યું છે. તેથી ૩:૧-૮માં તો પ્રથમ દાવિદે હેઠોનમાં તથા તદ્વચ્છાત યરુશાલેમમાં શાસન કર્યું ત્યારની રાણીઓની તથા કુંવરોની તેમને પરણેલી તેમની પત્નીઓની તથા તેમના પુત્રોની હારમાળા જ જોઈ લો. (૩:૪)! આ અસાધારણ છતાં સરળ રીતે દાવિદના રાજ્યની મહાનતા વર્ણવાઈ છે. આ વિસ્તૃત રાજકુંડલ, તેમજ તેમની આસપાસ સહાયક ભૂમિકા ભજવતાં ગુલામો અને સૈનિકોનાં દળો, તથા મુત્સદીઓ, અને પ્રશાસકોથી ભર્યા ભર્યા દરબારમાં સત્તા તથા વૈભવની કલ્યના આપણે કરી શકીએ. આ સઘણું વિકસિતરૂપે ૧ કા.વૃ.ના ઉત્તરાર્ધમાં વર્ણવાશે. વૃત્તાંતકારની દ્રષ્ટિએ દાવિદનો શાસનકાળ સાચો સુવર્ણયુગ છે. એનો વિચાર ભાગ્યે જ એમના મનમાંથી ખસ્તો હોય છે અને જ્યારે ઈજરાયલ ઈશ્વરપ્રેરિત શાસનની ચાહના સેવતું હોય છે ત્યારે તે કેવું બની શકે છે, એનું ચિત્ર અવિરતપણે તેમના સ્મરણમાં રહેતું હોય છે.

આ વિચારધારાના પ્રવાહમાં જ એ ૩:૧૦-૧૬માં શલોમોનથી ‘બંદીવાન

૨ અને એ રીતે તો ૮:૩૫-૪૪ સુદ્ધાં; પણ એ આપણે પછીથી જોઈશું.

યખોન્યા'ના શાસનકાળનો ચાર સદીઓમાં યરુશાલેમની રાજગાડી પર બેસનાર દાવિદના સર્વ વંશજોની નામાવલી રજૂ કરે છે. આમ એ દાવિદના રાજ્યની જીવન શક્તિ દાખવે છે, રાજ મૃત્યુ પામે છે, પણ તેની સાથે રાજ્યનો અંત આવતો નથી. સ્વાભાવિક જ છે કે તેના ભાગ્યમાં ચઢાવ ઉત્તાર થાય પણ 'સુખમાં કે હુઃખમાં, શ્રીમંતાઈમાં કે દરિદ્રતામાં, ઋણાવસ્થામાં કે આરોગ્યમાં,' પાર્થિવ રાજ્ય તથા તેને નિભાવી રાખનાર દિવ્ય શક્તિનું સંયોજન અતૂટ રહે છે. ઈ.પુ. દ્વારા સદીમાં, ઈશ્વર સ્વયં દાવના નિયમો પલટે નહિ ત્યાં સુધી દાવિદના રાજ્યાસનનું મૂળ સ્વરૂપ અદ્રશ્ય થતુંજ નથી પણ સ્થિર રહે છે અને અનંતકાળ પર્યત સ્થિર રહેશે. એ રાજ્યાસનની જીવનશક્તિ 'પૃથ્વી પરનાં ગર્વિષ રાજ્યોની જેમ, કદીયે લય પામશે નહિ.' એ રાજ્ય જે સ્થિર રહેશે ને સદા વૃદ્ધિ પામતું જશે.^૩ એ આ પુસ્તકના હવે પછીના અધ્યાયોમાં વૃત્તાંતકારનો મુખ્ય વિષય રહેશે.

પણ નિયમો પલટાયાં તો હતાં ૪, ૪ એવો સમય આવ્યો કે ઈશ્વરે એ રાજ્યને એક બાબુ આક્મકના હાથે પડવા દીધું અને એક રાજકીય સંસ્થા તરીકે તેનો એવો વિનાશ થયો કે તેની પૂર્વ પ્રતિષ્ઠા કદીયે પ્રાપ્ત કરી શક્યું નહિ. વારસોનો રાજ્યાસન પરનો અધિકાર તો જતો રહ્યો; પરંતુ વંશાવળી અખંડ રહી. યખોન્યા બંદીવાસમાં હોવા છતાં તેનો અંત આવ્યો નહિ, અને ૩:૧૭-૨૪માં દેશવટાનો કાળ વટાવી વૃત્તાંતકારના કાળ સુધીનાં તેનાં વંશજોની નામાવલી જોવા મળે છે. પ્રત્યેક પેઢીમાં એ રાજ્યાસનનો દાવાદાર રહ્યો હતો. જો કે રાજ્યાસન હવે રહ્યું નહોતું, કારણ કે યરુશાલેમની આસપાસનું હિન્દુ સંસ્થાન ઈરાની રાજાઓના સૌજન્યથી જ તેમના અનેક પ્રજાવુંદોની જેમ સ્થપાયું હતું, પણ અહી મુખ્ય વાત તો છે, રાજ્યના રહસ્યની. વૃત્તાંતકારના આ સૌથી પ્રગાઢ વિષય માટે નવા કરારનું એ

³ John Ellerton, 'The day thou gavest, Lord, is ended.'

⁴ That is, the rules according to which, for a limited period, divine providence makes the people of God.....a political entity' (McConville pp.64f; in a very important passage which relates in the first instance to David's wars but also to much else in the chronicles).

વાક્યપદ અત્યંત સચોટ છે, યહુદિયામાં દાઉદવંશી રાજાઓનો શાસનકાળ જ નિરાળો હતો, છતાં એલોઅનાઈના પુત્રો અતે આપણી મધ્યે યતુશાલેમમાં છે. રાજકુટુંબનું અસ્તિત્વ નથી રહ્યું, અને તોથે, રાજકુટુંબનું અસ્તિત્વ છે ૪.

ગમે તે હોય, દાવિદની રાજવંશરેખા, તેનાં સર્વ રહસ્યમય તથા ઉતેજક સૂચકો સહિત, (ઇઝરાયલી) વૃક્ષનું સર્વોત્તમ ફળ, સ્વયં ઈશ્વરે રોપેલા વૃક્ષની સાક્ષીરૂપ સર્વ શ્રેષ્ઠ સુવર્ણદીપ છે. જેમ જેમ વૃત્તાંતકારનું કાર્ય પ્રગતિ કરતું જશે તેમ તેમ વૃત્તાંતકાર તે ફળને અનેક અધ્યાયો ફાળવતા જશે.

૭. રાજત્વનું પ્રથમકળ

આપણે જોયું છે કે ૪ થી ૭ અધ્યાયોમાં કુળોના સામાન્ય સર્વેક્ષણ ઉપરાંત તેમણે તેઓમાંના કેટલાએક વિશે વધુ વિસ્તારથી લખ્યું છે. જેમ ૨-૩ અધ્યાયોમાં સર્વેક્ષણ અગાઉ યહુદા વિશે એક અલગ ખંડ આવે છે, એજ રીતે હવે બિન્યામીની ખંડ સર્વેક્ષણ બાદ આવીને સમગ્ર અધ્યાય ૮ રોકી લે છે.

દાવિદનું રાજકુટુંબ યહુદાના કુળનું હોવાથી તેને મહત્વ અપાય એ તો સમજી શકાય એવું છે, પણ બિન્યામીન પર આટલો ભાર શાને? વાત એમ છે, કે જોકે દાવિદ તથા તેનું રાજ્ય એક રીતે વૃત્તાંતકારના આદર્શ છે, તોપણ તેમને મન એથીયે વધુ મહત્વ 'રાજ્ય'ની કલ્યનાનું છે. પછી તેના રાજાઓ દાવિદ પરિવારનાં કે યહુદાનાં કુળનાં હોય કે ન હોય, આજ દ્રષ્ટિએ કુળોનાં સામાન્ય સર્વેક્ષણમાં બિન્યામીની કુળ વિશે લખ્યું હોવા છતાં (૭:૬-૧૨) તે એક અલગ અધ્યાયના આરંભથી અંત સુધી બિન્યામીનીઓ વિશે ૪ લખે છે. (૮:૧-૪૦).

આઠમા અધ્યાયના પ્રથમ ભાગમાં કંઈક સમસ્યાઓ ઊભી થાય છે. ૭:૬-૧૨ તથા ૮:૧-૨૮માં આપેલી માહિતીમાં પરસ્પર સુમેળના અભાવે, એક રીતે જોતાં એ બે વિરોધાભાસી કથનો વચ્ચે સમાધાન સાધવું મુશ્કેલ જણાય છે. જ્યારે બીજી રીતે જોતાં આપણે માની લઈએ કે વૃત્તાંતકાર તથા તેમના વાચકો આવા ભેદને અવરોધરૂપ ગણતા નથી. (ਐતિહાસિક કથનોમાં આવી વિસંગતતાની^૫ અવગણના કરનાર ચપળ, બુધ્યમાનજનો પાસે તેમ કરવાને

^૫ વૃત્તાંતકાર માટે ઐતિહાસિક સામગ્રી સાચી હોવી જ જોઈએ, અનાં કારણો ૧ કાળ ૧-૩નાં મુદ્દા નં.૪ અને ૫ પર આપ્યાં છે.

કદાચ પ્રબળ કારણો હતાં).

આઈમા અધ્યાયના ઉત્તરાર્થમાં આવતાં જ એક નવી વસ્તુ પ્રત્યે આપણું લક્ષ દોરાય છે. એમાં પરિચિત નામો છે. જૂના કારબમાં આપેલા વર્ણનોમાં ગિબારોન (૮:૨૮),^૬ નામના સ્થળે તથા કિશ નામના ગૃહસ્થ, જેમનો પ્રસિદ્ધ પુત્ર-શાઉલ, તથા તેના પુત્ર યોનાથાન તથા પૌત્ર મરીબ-બાલ અથવા મઝીબોશેથ (૮:૩૩-૩૪ ર શમુ. ૪:૪)નાં નામો આપણા સ્મરણમાં આવે છે. અહીં જેટલું કહેવામાં આવ્યું છે, તેના અન્ય વંશજો વિશે આપણને કોઈ જ માહિતી નથી. પણ અધ્યાયના શેષ ભાગમાં જે ઊનેક પેઢીઓની સૂચિ અપાઈ છે, તે ઈ. પૂ. ૫૮૭માં રાજશાહીનો અંત આવ્યો એ સમય પર્યત આપણને લઈ આવે છે. કદાચ એ ઉત્પાતમાં બિન્યામીની પરિવારના અંતિમ પ્રતિનિધિઓ શૂરવીર યોધ્યાઓ હોવા છતાં તે અભિલેખોમાંથી અદૃશ્ય થઈ ગયું.

જે હોય તે, પણ આ વાતના ઘણા સમય અગાઉ, બિન્યામીન એક જુદા પ્રકારના અભિલેખમાંથી અદૃશ્ય થઈ ગયો હતો. કારણકે, જો કે તે ઈજારાયલના સમગ્ર ઈતિહાસમાં બાર કુણોમાનું એક ગણાતું હતું, પણ થોડાક સમય પૂરતું તે ‘રાજકુળ’ તરીકે ઓળખાયું. અને આજ મુખ્ય કારણ છે કે જેને લીધે વૃત્તાંતકારે તેમના પુસ્તકમાં યલ્લૂદાને ફાળવી હતી તેમ, ખાસ્સી એવી જગ્યા બિન્યામીન માટેયે જુદી પારી છે. તે શાઉલ વિશે ‘રાજ્ઞિ’ તથા ‘રાજ્ય’ શબ્દો તેના મૃત્યુ બાદ જ વાપરે છે (૧૦:૧૪; ૧૧:૨) અને ઈજારાયલમાં રાજશાહી કઈ રીતે આવી, અનું પુનઃવર્ણન કરવાથી કોઈ હેતુ પાર પાડવાનો નથી, એવું તેમને લાગે છે. અને નૂહ કે અબ્રાહમ કે મોશેના દિવસોમાં મહાસંકટના પ્રસંગો આવ્યા એવા કયા પ્રસંગે ન્યાયાધીશોની પ્રથા પડતી મૂકાઈને રાજ્તવને તેનું સ્થાન મળ્યું એ વાત તો સૌ સારી રીતે જેણે છે (૧ શમુ. ૮-૧૦). અને પેલા સંકટોની જેમ બાઈબલમાં આ પણ એક મહા નિર્ણાયક ઘટના ગણાઈ. વૃત્તાંતકાર સર્વ વાતો પડતી મૂકે છે; કારણકે આપણે જોયું તેમ, સિક્કાના બીજા પાસા પ્રતિ આપણને દૃષ્ટિપાત કરવા કહે છે- મહા પરિવર્તનો નહિ, બલ્કે મહાસાતત્યો પ્રતિ તેથી કોઈએ છણકો કે

^૬ પછો ૮:૨; રશમુ ૨૧:૧-૧૪; ૧ રાજા ૩:૩-૧૫

ધોંઘાટ કર્યા વિના, વંશાવળીની આંટીઘૂંઠીઓ વચ્ચે, જેણે રાજ્યની કલ્પનાને નક્કર સ્વરૂપ આપ્યું તે, આપણી દાણિ સમક્ષ આવીને ઊભો રહે છે.^૭ નેર કીશનો પિતા હતો, અને કીશ શાઉલનો (૮:૩૩). ‘જાકળ ભીની રાત્રે’ સુવર્જાદીપોમાં સૌ પ્રથમ પુરુષ તે એજ- ઈશ્વરની પ્રજામાં રાજ્યત્વનું પ્રથમ ફળ.

૨. યાજકત્વ

નવમા અધ્યાયની પહેલી કલમને પુસ્તકના સમસ્ત પ્રથમ ખંડનું નિર્જર્ખ તથા સંક્ષેપણ કહી શકાય: એમ સર્વ ઈજરાયલની ગણત્રી તેમની વંશાવળી પ્રમાણે કરવામાં આવી; તેઓ ઈજરાયલના રાજાઓના પુસ્તકમાં નોંધેલા છે. યહૂંદાને તેના પાપને લીધે બેબિલોનમાં કેદી તરીકે લઈ જવામાં આવ્યો હતો. પણ અધ્યાય ૧૦થી આરંભાતાં વર્ણનો શરૂ કરતાં અગાઉ વૃત્તાંતકારે કેટલીક શેષ નામાવલીઓ આલેખવાની રહી છે. ખરું જોતાં ૮:૧૧ આપણને એમના કાળ પર્યત નહિ; બલકે ફક્ત ઈ.પૂ. ૬૩૩ સદીના આરંભકાળમાં કરાયેલા દેશનિકાલ પર્યત જ લઈ જાય છે. અર્ધી સદી કરતાંથે વધુ વર્ષો બાદ દેશવટો ભોગવીને પાછા ફરેલા કેદીઓ આપણને અંતિમ મુખ્ય નામાવલી પ્રતિ લઈ જાય છે. કારણ કે પોતપોતાનાં વતનોના નગરોમાં જે પ્રથમ રહેતા આવ્યા તે તો..... લેવીઓ..... હતાં. (૮:૨). અન્ય કુળોનાં જે લોકો પાછા આવ્યાં તેમની સંક્ષિપ્ત નામાવલીયે તેમાં આપવામાં આવી છે. (૮:૩-૮). અને અધ્યાય ૮માં અપાયેલ બિન્યામીની ખંડનું પુનરુચ્ચારણ આ અધ્યાયનેથે સમેટી લઈ, અધ્યાય ૧૦માં શાઉલના મૃત્યુની વિગતનો પરિચય આપે છે, પરંતુ અધ્યાય ૮ મુખ્યત્વે લેવીકુળના યાજક પદને અનુલક્ષીને લખાયો છે. યહૂંદા તથા બિન્યામીનની જેમ આ કુળના મહાત્વનો નિર્દેષ તેને ફાળવુયેલી વધારાની જગાથી કરાયો છે.

કારણ સ્પષ્ટ છે. વૃત્તાંતકારનો મુખ્ય વિષય જેમ ઈજરાયલની રાજાશાહી છે, તેમ, મંદિરમાંની ભક્તિયે છે; અને ૧ કાળવૃતતા ૧-૮ ની ભાષામાં

^૭ અલબતું આપણે ન્યાયાધીશોના દિવસોમાં ગિદઘોનના પુત્ર અબીમેલેખના દાવાને મહત્વ આપતા નથી. (ન્યા ૮:૬)

મંદિરમાંની એ ભક્તિ એટલે લેવી. તેથી અધ્યાય ૪-૭ના સર્વેક્ષણમાં વિષમ
પ્રમાણમાં અપાયેલ સામગ્રી (૬:૧-૮૧) ઉપરાંત વૃત્તાંતકાર અહીં હજુ કંઈક
ઉમેરો કરે છે.

અ. યાજકત્વનું ઐતિહાસિક ફળ

આપણે એ આગલા પ્રકરણ પર પુનઃ દાખિ કરીએ^c લેવીકુળની શાખાઓ
લેવીના ગ્રાણ પુત્રો ગેરોંમ, કહાથ તથા મરારી એ પ્રત્યેકની અનેક પેઢીઓમાં
જોવા મળે છે. કહાથની રેખા અલભત લેવીમાંથી નીકળી નિર્ગમન અગાઉના
સમયથી માંડી ઈજરાયલની નિકટના શેષ પરિવાર સાથે લેવી જ્યારે મિસર
પહોંચ્યા ત્યાં સુધી આપણાને લઈ જાય છે. પણ યાજકપદનો આરંભ હારુનથી^d
થયો. તેનો વડા યાજક તરીકે અભિષેક થયો એ ઈજરાયલવૃક્ષનું પ્રથમફળ;
અને ઈશ્વરે તેની પ્રજા માટે ભક્તિવિધિ સંદર્ભે સિનાઈપર્વત પર મોશેને જે
આજ્ઞા આપી તેના એક ભાગરૂપે આ નિયુક્તિ થઈ હતી. વડા યાજકોની એ
રેખા ન્યાયાધીશો તથા રાજાઓના સમયમાં થઈને ઠેઠ રાજશાહીના અંતપર્યત
અંદર રહી છે.

યાજકોના કુળની ઐતિહાસિક રૂપરેખા નિષાળતાં (૬:૧-૩૦) આપણાને
તેમના કર્તવ્યનો પરિચય થાય છે. (૬:૩૧-૫૩) લેવીય યાજકો સ્તુતિ કરતાં,
સેવા કરતાં તથા ઈજરાયલ પ્રજા વતી અર્પણો ચઢાવતાં. આવાં અર્પણો ઈશ્વરને
માન્ય થાય છે, કારણ કે એ તેમની આ વિધિ તેના આદેશાનુસાર અનુક્રમે
વારા પ્રમાણો (૬:૩૨) ઈશ્વરના સેવક મોશે જે સર્વ આજ્ઞાઓ આપી હતી તે
પ્રમાણો (૬:૪૮) પાળવામાં આવતી. ઈશ્વર સાથે ઉચિત સંબંધ ધરાવતી
તેની પ્રજાના પ્રતિનિધિત્વ રૂપી ફળથી તથા તેની પ્રજા ઉપર તેના ઉપસ્ત્રાટના
શાસનરૂપી ફળથી એ વૃક્ષમાં લક્ષણ પરખાઈ આવે છે.

^c જુઓ ૧ કાળ. ૪-૭માં ‘લેવીનું ફળ’ મુદ્રા નં. ૪ જુઓ.

^d અર્થાત્ લેવીનો પ્રપોત્ર (૬:૧-૩); પરંતુ જો લેવી અને તેના ભાઈઓ તેમના પિતા
યાકોબ સાથે ઈ.પૂ. ૧૮મી સદીમાં મિસરમાં જઈને વસ્યા હોય, તો અત્યારે મતલેદ એ મુદ્રા પર
છે કે નિર્ગમન (અને તેથી જ હારુન) ઈ.પૂ. ૧૫મી સદીમાં કે ૧૭મી સદીમાં થઈ ગયા, અને
કેટલોક પેઢીઓનો ઉલ્લેખ મળતો નથી. આથી ‘પુત્ર’નો અર્થ કંઈક દૂરનો વંશજ સુદ્ધાં હોઈ
શકે. (૨ કાળ. ૧૪-૧૬માં અંતનોંથ પર નોંથ કમાંક હ સાથે સરખાવી જુઓ).

ત્રીજી વાત એ છે કે વચનના દેશમાં લેવીની વસાહતનો વિસ્તાર આપણો જોયો (૬:૫૪-૮૧) તેના વંશજો અન્ય કુળો પ્રદેશોમાં પ્રસરી રહેલા છે. આ ઉપરથી ઈતિહાસના સર્વ યુગોમાં તથા તેના પ્રદેશના સર્વ ભાગોમાં, યાજકીય કુળો 'ઈશ્વરને લગતી સર્વ બાબતોમાં' ૧૦ સમસ્ત પ્રજાના પ્રતિનિષિદ્ધે ઈશ્વર સમક્ષ ખડા રહે એવું ચિત્ર ઉપસે છે.

૭. યાજકત્વનું સતત ફળ

હવે આપણે અધ્યાય હથી અધ્યાય ૮ પ્રતિ ફરીએ. અને લેવીને અનુલક્ષીને લખાયેલ દ્વિતીય અગ્રાંડમાં વૃત્તાંતકારનો સાતત્ય પર અપાતો ભાર આપણી નજરે ચેઢે છે, અધ્યાયની પ્રથમ કલમમાં જ એનો અણસાર સાંપડે છે. જો કે ઈજરાયલી ઈતિહાસની અન્ય મુખ્ય ઘટનાઓને એ વિસારે પાડે છે, નૂહનો ઉલ્લેખ થાય છે—નામ પૂરતો— પણ પ્રલયનો નહિ (૧:૪) મોશેનો થાય છે, નિર્ગમનનો નહિ (૬:૩), એ દેશનિકાલને વિસારે નથી પાડતા. એની ઉપર માત્ર એક ઉપરછલ્લી નજર નાખે છે, અને બીજી જ કલમમાં તો દેશવટો આટોપીને, ઈજરાયલ તેને વતન પાછા ફરતાં જાણો કંઈક બન્યું નહિ હોય તેમ તેના જીવનની અક્ષત ધારા વહેતી રહે છે.

૮:૨ ને અંતે આવતું વાક્યપદ, 'ઈજરાયલીઓ, યાજકો લેવીઓ તથા નથી નીમ' કદાચ હવે પછી આવતી માહિતી પ્રતિ અંગુલી નિર્દેખ છે. ૮:૩-૮, હવે લેવીય યાજકત્વ જે ઈજરાયલનું પ્રતિનિષિત્વ કરે છે એ વિશે કંઈક કહી જાય છે. એમાં અનેક પરિવારો તથા જૂથોનો સમાવેશ થાય છે. અને એમાં માત્ર યહૂદા તથા બિન્યામીન જ નહિ પણ એકાઈમ તથા મનાશશા પણ આવી જાય છે, એ વાતની નોંધ લઈ આપણે ભવિષ્યમાં ઉપયોગ માટે એ મનમાં રાખીએ. શેષ છિયન અધ્યાયોમાં વૃત્તાંતકર લગભગ સંપૂર્ણપણે યહૂદા તથા બિન્યામીન પર લક્ષ કેન્દ્રિત કરે છે, ખાસ એટલા માટે જ નહિ કે એ બસે, આપણે જોયું છે તેમ, રાજવી કુળો છે પણ દાવિદની મુખ્યત્વે ધાર્મિક પ્રણાલિકાને વળગી રહી તેઓએ દક્ષિણાના રાજ્યોની સ્થાપના કરી જયારે એકાઈમ તથા મનાશશાએ તેમનાથી વિભક્ત થઈ, ઉત્તરમાં રાજ્યો સ્થાપાં,

એટલા માટે પણ હવે દેશવટાને અંતે ઉત્તર તથા દક્ષિણાં રાજ્યો બેગા કરી એક સંયુક્ત ઈજરાયલનું મનમાં સંઘરી રાખેલું વૃત્તાંતકારનું આદર્શ સ્વખનું જાંખું પણ સાકાર થતું તેમને દેખાય છે.

૮:૧૦-૧ ઉમાં દેશવટામાંથી પાછા ફરી, યાજક તરીકે ઈજરાયલની સેવા આપનારાઓની નામાવલિ છે; ૮:૧૭-૨૪માં દ્વારપાળો, ગાયકો તથા મંદિરની અન્ય સેવા કરનારાઓની નામાવલિ છે. જ્યારે વચ્ચેની ૮:૧૪-૧૯ કલમોમાં (ત્રણે ત્રણ જૂથો લેવીય કુણના હોવા છતાં) વિશેષ પદ સૂચક ‘લેવી’ નામધારીઓની નામાવલિ છે, પાછા ફરતાં યરુશાલેમમાં સ્થાયી થનાર આ કુણનાં સર્વ સત્યો ઈજરાયલની કેન્દ્રીય ભક્તિ સાથે કોઈ ને કોઈ રીતે સંકળાયેલા હતા. મૂળ શલોમોનના ભવ્ય મંદિરના ખંડિયેરો પર બંધાયેલ તેમનું ‘બીજું મંદિર’ તેના પૂરોગામીની તુલનામાં કંઈક બીજી કોટીનું જ હતું. પણ અહીં પહેલાંની જેમ જ અર્પણો ચઢાવાતાં અને સેવાઓ થતી અને એમ ભક્તિસેવામાં ખંડન પડ્યા છતાં, યાજકોએ ભૂતકાળ સાથેનું સાતત્ય જાળવી રાખ્યું છે.

૩. સમયના અંત પર્યંત ફળદાયી વૃક્ષ

તેઓના ફળથી તમે તેઓને ઓળખશો. ૧૧ સફરજન વૃક્ષ પરથી સફરજનો ઉત્તરે છે અને નારંગી વૃક્ષ પરથી નારંગીઓ., ઈશ્વરપ્રજાના આ વૃક્ષનાં ગુણ, રાજત્વ તથા યાજકત્વનાં દ્વિકળ પરથી ઓળખાઈ આવે છે. જો આ પ્રજા સાચે જ ઈશ્વરની હોય તો, વ્યાખ્યાનનુસાર, તેનો ઈશ્વર સાથે તથા ઈશ્વરનો તેની સાથે એમ દ્વિદ્વિશ્ય સાચો સંબંધ હોવો જ જોઈએ. તેઓ તેની સાથે ઉચિત ભક્તિદ્વારા સંબંધિત હોવાથી યાજકત્વની આવશ્યકતા રહે છે, તથા તે પ્રજા સાથે ઉચિત શાસનદ્વારા સંબંધિત હોવાથી રાજત્વની આવશ્યકતા રહે છે.

અને આ શાશ્વત સત્ય છે. જ્યાં અને જ્યારે ઈશ્વરપ્રજા સાચે જ ઈશ્વરની હોય, ત્યાં આ બતે પ્રમાણભૂત ફળો હોવાનાં જ. તેથી આરંભના આ અધ્યાયો વૃત્તાંતકારના બે મુખ્ય વિષયો પૂર્વ સૂચિત કરે છે, એટલું જ નહિ પણ તેની

૧૧ માથી ૭:૧૬

એક આગવી લાક્ષણિકતાએ દર્શાવે છે. એ સતત એના વાચકો સમક્ષ રહે, અને જે નથી તેનું પરસ્પર વિરોધી દશ્ય પ્રસ્તુત કરી તેમને પડકારે છે. અર્થાત્ એ કહે છે કે જ્યાં સાચું ઈજરાયલ છે ત્યાં રાજવીય તથા યાજકીય કુળો સમૃદ્ધિ ભોગવતાં હશે; અથવા તેમના ત્યારપદ્ધીના અધ્યાયો અનુસાર જ્યાં સાચું ઈજરાયલ હશે ત્યાં દાવિદના સિંહાસનનું પરાક્રમ તથા શલોમોનના મંદિરનું ગૌરવ હોવાનાં જ. ‘પરંતુ’ તેના વાચકો બોલી ઉઠે છે, ‘એવું તો કંઈ છે નહિ; ગૌરવ તો ડૂબી ગયું, ને પરાક્રમનું અસ્તિત્વ જ રહ્યું નથી; આ નમૂનો આ આદર્શ અમારે મન એક અતીતમાત્ર હોઈ સાવ નિરર્થક છે. તો એમને યાદ કરીને કયો અર્થ સરવાનો છે? અથવા શું તમે કહેવા માંગો છો કે, આને અભાવે આપણે ઈશ્વરપ્રજ્ઞા નથી રહ્યાં?

આ આંતર વિરોધને સમજવાને આપણે વૃત્તાંતકારની કહાણીના મધ્યબિંદુના યુગમાં, જ્યારે ઈજરાયલી રાષ્ટ્ર તેની સમૃદ્ધિને શિખરે હતું એ કાળમાં જીવન જીવતા એક જૂના કરારના ઈજરાયલીની આપણે કલ્યના કરીએ. તન, મન તથા આત્મા વિશેષ કરીને ‘આત્મા’ ધરાવતો એ માનવી જીવતો જગતો હશે એમ આપણે માની લઈએ, કારણ કે, તેની તથા આપણી સંસ્કૃતિ ભિન્ન હોવા છીતાં, ઉદ્દે ઉડે તેની તથા આપણી તૃષ્ણાઓ એક જ હશે. આપણે કલ્યના કરીએ, કે એ માનવી આત્મિક આંતર દાણી ધરાવે છે, તો એની તૃષ્ણા ક્યાં છીપશે? એ યરુશાલેમ પર મીટ માંડશે. ત્યાં ઈશ્વરના મંદિરમાં વડો યાજક, તેના લોકની વતી અર્પણો ચઢાવતો ઊભો હશે; ત્યાં રાજ્યાસન પર બિરાજમાન રાજા તેની પ્રજાના બુદ્ધિમાન શાસક તરીકે અદલ ઈન્સાફ કરે છે. આત્મિક માનસ ધરાવતા આપણા ઈજરાયલીને એ વિદિત છે કે ગોધા કે બકરાના રકતમાં પાપનિવારણની શક્તિ તો નથી જુદી પરંતુ તેને એ પણ વિદિત છે કે આવા અર્પણોનો આદેશ આપનાર ઈશ્વર પાપને ઘિક્કારે છે. જેના વિશે એમ માની શક્યત કે અંતે તો એક દિવસ એ અર્પણ વિધિનો અંત આવશે; તેથી એ માને છે કે અર્પણ ચઢાવતા યાજકોનું દશ્ય

૧૨ આ સંદર્ભે સર્વ કલમો (લિખ્યુ ૭:૧૧-૨૫; ૮:૭-૧૩; ૮:૬-૧૦; ૧૦:૧-૧૮) બતાવે છે કે કઈ રીતે કોઈ ભક્ત જૂના કરારનાં અર્પણોને સમજી શક્યો હશે અથવા સમજી શકવો જોઈતો હતો, અને આપણે જેમ વિશ્વાસ દ્વારા ન્યાયી હરીએ છીએ, તેમ તેનેથી ન્યાયી ઠર્યા હોવાનો અનુભવ થયો હશે.

ઈશ્વર નિર્ભિત છે. અને તેથી તેનો વિશ્વાસ પ્રાજીઓના અર્પણ પર નહિં, બલ્કે જે અંતિમ સત્ય પ્રતિ એ નિર્દેશ કરે છે, તેની ઉપર છે. એ માને છે કે આ અર્પણો પાપનિવારણ લક્ષી છે, જેથી તે ઈશ્વરને માન્ય થાય.

અને ત્યારે એ સ્પષ્ટપણે જોઈ શકે છે કે જેમ યાજકો લોક પ્રતિનિધિ તરીકે ઈશ્વર સમક્ષ તેની વેદી આગળ આવે છે તેમ, ઈશ્વરના ઉપ સત્રાટ અથવા તેના પ્રતિનિધિ તરીકે રાજ્યાસન પર બિરાજમાન ઈજરાયલી રાજીઓનું શાસન નીતિમત્તા, પરમાર્થ તથા દ્રઢતારૂપે તેના જીવનમાં આવે છે.

આ તો ધારો કે ઈ.પુ.દસમી સદીમાં ચાલે એવું હતું, પણ હવે આપણે સદીઓ પછી વૃત્તાંતકારના જ કાળમાં રહેતા બીજા એક માણસની કલ્પના કરીએ. એયે પોતાને ઈશ્વર પ્રજાનો નાગરિક માને છે અને તેનામાંથે ઈશ્વર સાથે પરસ્પર સાચા સંબંધની તૃપ્તિ જાગી છે. તો જ્યારે હવે વસ્તુ સ્થિતિ આટલી બધી પલટાઈ ગઈ છે, તો એ જાગી જ કેમ શકે? યરુશાલેમમાં યાજકો અર્પણો ચઠાવે તો છે, પણ હવે શલોમોનનું મંદિર તો રહ્યું નથી અને એની સાથે ઉચિત ઈશ્વરભક્તિને આવશ્યક એવી અનેક વાતોયે રહી નથી; અને વળી રાજીઓના શાસનનો પણ સંદર્ભ અંત આવ્યો છે, પણ ઈશ્વર સાથે પ્રથમ તો સંબંધ જોડવાની તથા ત્યારબાદ તેની ધાયાતળે રહેવાની માનવતૃપ્તિ તો યથાવત્તુ છે. અને ઈજરાયલના ઈતિહાસને આધારે, એ તૃપ્તિને અનુલક્ષીને વૃત્તાંતકાર તેનો ઉપદેશ આપે છે. ઈશ્વરપ્રજાના જીવનમાં યાજક તથા રાજા તો કેન્દ્રસ્થાને હોવાં જ જોઈએ: આ બે પાત્રોની આસપાસ જ બાકીનો તખતો ગોઠવાઈ શકશે, અને જો તેમાંનું એક અથવા બત્તે પાત્રો બજવનાર વાસ્તવમાં કોઈ ન હોય તો એ રિકિત સ્થાને, તેમની ઉપસ્થિતિની કલ્પના કરીનેયે ઈશ્વરની સાચી પ્રજાનો ચિતાર ગોઠવી શકાય. દાવિદ રાજ્યાસન પર બિરાજમાન હોય કે ન હોય, અભ્યાથાર વેદી આગળ મુખ્યસ્થાને હોય કે ન હોય, પણ ઈશ્વર સમક્ષ તેનો તથા ઈશ્વરના જ શાસનના તે પ્રતીક છે, તેનો સ્વીકાર થવો જ જોઈએ.

અને અંતે, એ જ તૃપ્તિ અનુભવતા આપણા યુગના માનવીની જો કલ્પના કરીએ તોયે વૃત્તાંતકાર તેના ઉપદેશમાં એજ સંદેશો લાવે છે. તેના વૃત્તાંતો વીતી ગયેલાં યુગોની વાર્તારૂપે છે, પણ તેનો સંદેશ શાશ્વત છે. તેનો સંદેશ સ્વયં આપણને તથા સર્વત્ર સર્વ યુગોના માનવીઓને માટે એજ છે. તેના

દ્વારા આપણો ‘આત્મા મંડળીઓને જે કહે છે તે સાંભળીએ’,^{૧૩} તીવ્ર તૃષ્ણા તો એ છે કે માનવી ઈશ્વર સાથે ઉચિત સંબંધ દ્વારા જોડાય અને જોડાયેલો રહે. આ ઉદેશથી ઈશ્વરે તેનું પ્રજારૂપી વૃક્ષ વિકસાવ્યું છે; અને તેમાં આત્મિક સિદ્ધાંતોના પોષક કસરૂપી મહાસાતત્ત્વથી તેણે તેના ફળને ‘જ્ઞાનભીની રાત્રીમાં સુવર્ણાઈપ સમા’ જગમગાવ્યાં છે. એની રૂપરેખા તો દાવિદના સમયમાં ઈજરાયલી યાજકો તથા રાજાઓની સમાંતર પ્રણાલિકા સાથે નંખાઈ. એ રૂપરેખાનું એક દિવસ એવું નક્કર સ્વરૂપ આવશે કે જેની વૃત્તાંતકારે કદી કલ્યાણથે ન કરી હોય, કે કરી હશે? એ યાજક-રાજાની આકૃતિનો ઢાંચો કે એમાં પરમસત્યના પ્રતીકરૂપે આસનસ્થ થતાં ઈજરાયલી અનુગામીઓ, તે સત્ય સાક્ષાત સ્વરૂપે પ્રગટ થાય નાહિ, ત્યાં સુધી ઈશ્વરનું તેની પ્રજા સાથેનું સંયોજન સાધી જ ન શકે. એ વાત તેઓ સમજ શક્યા હશે? અભાહામની જેમ, શું એ માનવતંત્ર દૂરદૂરનું ભાવિ ભાળી શકે ત્યાં સુધી^{૧૪} દિલ્લિપાત કરી, પ્રિસ્તનો સમય જોવા(ની આશા)થી હર્ષ પામ્યા હશે?^{૧૫} કારણ રાજ તથા યાજક એકબીજમાં લય પામીને પ્રભુ ઈસુ પ્રિસ્તના સંયુક્ત સ્વરૂપે પ્રગટ થશે, જેનું સાર્વકાલિક યાજકત્વ તથા રાજત્વ ‘સદાકાળનું ન્યાયીપણું દાખલ કરશે.’^{૧૬} ભાવિનું સંદર્ભન તેમને થયું હોય કે ન હોય, પણ તે તેનાં સર્વ લોક-ઈ.પૂ.નાં કે ઈ.સ.નાં ને ઈશ્વરપ્રજા સ્વરૂપે જ જુએ છે. વૃત્તાંતકારનું ‘એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વરનું સ્વર્ણું તે જ સાકાર કરે છે.

૧૩ પ્રકટી ૨:૭, ૧૧વિ.JB

૧૪ Tennyson Locksley Hall

૧૫ યોહાન ૮:૫૬

૧૬ દાનિયેલ ૮:૨૪

દ્વિતીય ખંડ

ચુદ્ધા-પુરુષ દાવિદ

(૧ કાળવૃત્તાંત ૧૦-૨૬)

૧ કાળવૃત્તાંત ૧૦-૧૨

૪. ઈશ્વરમજાનું ઐક્ય તથા બ્રહ્મિતત્વ

પ્રથમ નવ અધ્યાયોમાં વૃત્તાંતકારે ઈજરાયલી ઈતિહાસની મહત્વાકાંક્ષી પુનઃ
પ્રસ્તુતિ ઉપદેશરૂપે રજૂ કરી છે. આપણને સુપરિચિત એવાં બાઈબલનાં
પૂર્વકાલિન પુસ્તકોમાંથી પ્રાચીન સામગ્રીને આધારે તેમણે પોતાનો મુખ્ય
ઉદેશ કયારનોયે દર્શાવી દીધો છે. એ રાજત્વ તથા યાજકત્વ-અર્થાત્ દાવિદના
રાજ્યાસન તથા શલોમોનના મંદિર પર ગ્રકાશ પાડશે. અને તેમના ઉપદેશમાં
શાશ્વત સિધ્યાંતો તથા પરમ સત્યો ઉપસાવવાને એ વસ્તુઓનાં વર્જનનો સાથે
ઉચિત ઉદાહરણો ચુંટી તેમનું સ્પષ્ટીકરણ કરતાં જશે.

૧ કાળવૃત્તાંતના અંત પર્યત આવતા વીસ અધ્યાયોનો વિષય દાવિદ છે,
એ^૧ છતાં એમાં તેમનું જીવનચરિત્ર નથી, કે નથી એમનું ગુણાવલોકન.
એમની ખામીઓ જાણવી હોય તો શમુખેલનો તથા રાજાઓનો અભ્યાસ
કરવો પડશે. આનો અર્થ એ નથી. વૃત્તાંતકાર દાવિદનાં વખાડા કરવા માંગે
છે, લેખક તથા વાચકો એ પ્રાચીન પુસ્તકોથી પરિચિત છે અને એમના નવા

^૧ I desire you would use all your skill to paint my picture truly like me, and not flatter me at all.....roughness, pimples, warts and everything ; Oliver cromwell to the court painter peter Lely.

આલેખનમાં અનેક ખામીઓવાળા પાત્રને અને કેટલાંકના કહેવા પ્રમાણે એવી જ સામગ્રી આપણી સમક્ષ છે. ઉજળો ચિત્રરવો હોય તો એ તદ્દન નિરર્થક કહેવાશે. શમૂઅલ તથા રાજાઓના પુસ્તકો પરથી દાવિદ વાસ્તવમાં કેવા હતા એ તો સૌ જાણેજ છે-કયારેક આવેશી, વિલાસી, હૈયાશૂન્ય, ચંચળ; છતાં એ પણ એટલું જ સાચું છે કે તે ઈજરાયલી રાજાઓમાં સૌથી મહાન હતા, અને રાજત્વને સાકાર કરતું તેમનું સ્વરૂપ અધિકૃત છે. આ દ્રષ્ટિએ, જો કે વૃત્તાંતકાર ક્યારેય અસત્ય ઉચ્ચારતા નથી. છતાં શરમને નેવે મૂકીને ચૂંટી ચૂંટીને તેમણે શબ્દો લખ્યાં છે.

દાવિદ વિશેના આ ઉપદેશમાં તેઓ પ્રથમ મુદ્રો ‘રાજાનો તેના રાષ્ટ્ર સાથેનો સંબંધ’ એ છે. એમના પ્રજાના રાજા તરીકે અને ત્યારબાદ પ્રજાને રાજાની પ્રજા તરીકે ગણવાનું એ સૂચન કરે છે.

૧. પ્રજાના રાજ (૧૦:૧-૧૪; ૧૧:૧-૮)

કરી આપણે આ પુસ્તકના પ્રથમ વાંચકોનું સ્થાન લઈએ, અને દાવિદ તેમને મન શું હતા, એનો વિચાર કરીએ. ત્યાર સુધીમાં, એટલે કે ઈ.પુ. ચોથી સદીમાં વૃત્તાંતકાર જે જગતનું વર્ણન કરતા હતા, એમનું ઘણું ખરું નાશ પામ્યું છે. અને દાવિદનું વૈભવી શાસન તો નિઃશંક નાશ પામ્યું જ હતું. વૈભવનો વિલય થયો હતો (૧ શમુ. ૪:૨૧-૨૨)પણ તેમનું રાષ્ટ્ર કે તેમનાં આદર્શો જળવાઈ રહ્યાં હતાં. અને વૃત્તાંતકારનો સંદેશ હતો કે માત્ર દાવિદના શાસનકાળમાં સ્થાપિત થયેલાં સિધ્ધાંતો પર રચાઈ હશે તોજ ઈશ્વરપ્રજાનાં મૂલ્યો કે અર્થ જળવાઈ રહેશે. દાવિતો હવે રહ્યા નહોતા પરંતુ જે સ્થાન તેમણે શોભાવ્ય-દાવિદ આકારનો ઢાંચો-એને હજ્યે એ જીવનનાં આવશ્યક હાઈ તરીકે સ્વીકાર કરવો જ રહ્યો.

આમ, ‘મૂઅલો હોવા છતાં તે હજ્યે બોલે છે,’^૨ અને દૂર દૂરના તારા મંડળમાંથી હજારો વર્ષ પૂર્વે નીકળેલું પ્રકાશનું કિરણ આજે રાત્રે ચ્યમકતું દેખાય છે, તેમ દૂર દૂરના અતીતની ઘટનાઓ વર્ણોબાદ સુદ્ધાં લોકોના જીવનને પ્રભાવિત કરે છે. અને એ આપણે એમ પૂછતાં હોઈએ કે સદીઓ પશ્ચાત્તયે હવે આપણે એમેની સાથે શો સંબંધ છે? તો એનો ઉત્તર છે, કે ‘દાવિદ’

^૨ લિખ્યુ ૧૧:૪ AV

ઈશ્વરપ્રજાનું એક્ય તથા વ્યક્તિત્વ

તેમને મન જેટલા મહત્વના હતા એથી અનેક ગણા અમને છે. વચગાળામાં દાવિદ આકારનો ઢાંચો ફરીથી ભરવામાં આવ્યો છે. અને આ વખતે તો દાવિદના રાજ્યત્વના ગૌરવ કરતાં અનેકગણું પ્રકાશિત ગૌરવ સહિત: અને જે (આપણે જોયું છે તેમ) ^૩ ઢાંચાનો શેષ અર્ધો ભાગ-સુદ્ધા ભરીને, રાજી તથા યાજક બને પદ શોભાવે છે.

મહાન દાવિદના એથીયે મહાનપુત્ર ^૪ તરફ આપણે પાછા આવીશું. પણ ત્યાં સુધીમાં, પ્રજાના રાજીએ લોકોમાં એકતાની ભાવના જાગૃત કરી છે, એ વાત સ્પષ્ટ છે. ઈ.પુ. દસમી સદીમાં ઈજારાયલના જીવનનું મધ્યબિંદુ સ્વયં દાવિદ હતા. ચોથી સદીમાં એ અતીતમાં ડૂબી ગયા હતા; પરંતુ તેમણે સાકાર કરેલાં સિદ્ધાંતો હજુ જળવાઈ રહ્યાં હતાં. ઈસવીસન પ્રથમ સદીમાં એ સિદ્ધાંતો ફરીથી મૂર્તિ પૂજા થશે, અને આ વખતે તો એ સંપૂર્ણપણે અને શાશ્વતરૂપે આ હાર્દની આસપાસ ઈશ્વરપ્રજા નિશ્ચિતરૂપ ધારણ કરશે.

અ. તેમના ગુણો પર પ્રકાશ (૧૦:૧-૧૪)

પણ એ છે કયાં? આ અધ્યાયની અંતિમ કલમ સુધી તો એમનું નામ આવતું જ નથી. ‘ધહોવાએ.....રાજ્યને યિશાઈના દીકરા દાવિદના હાથમાં સોંઘું. (૧૦:૧૪) આખો અધ્યાય જ્ઞાણે દાવિદ વિશે છે જ નહિ, પણ એમના પૂરોગામી વિશે જ છે. પ્રારંભ એનાથી કાં-વિશેષત: આપણે આગળ જોઈશું તેમ, વૃત્તાંતકાર તો તેમના પ્રયોજન સાથે અસંગત ઘટનાઓને તેમના વર્ણનમાંથી પડતા મૂકવામાં ફુશળ છે? વૃત્તાંતકાર ગૌરવ પર લક્ષ આપી દાવિદ પર પ્રકાશ ફેંકવા જાય છે, ત્યારે આ ઉદ્દ્દત શાઉલનું નામ તો કાઢી જ નાખવું જોઈતું હતું એમ કોઈને લાગેયે ખંડું.

પણ એ એમના મજકૂરનું સંપાદન કર્ય રીતે કરે છે, એ જુઓ. ૨ શમુઅલ ૩:૧માં લખ્યું છે કે, શાઉલના કુટુંબ તથા દાવિદના કુટુંબની વચ્ચે લાંબી મુદ્દત સુધી વિગ્રહ ચાલ્યો, અને દાવિદ અધિકારિક બળવાન થતો ગયો, પણ શાઉલનું કુટુંબ તો વધારે ન વધારે નથી થતું ગયું. આપણા લેખકે આ કલમનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી, કે શાઉલના મૃત્યુ અગાઉ કે પછી તેના પરિવારની

^૩ પાછળ ૧ કાળ. ૮-૮ ‘સમયના અંત પર્યત ફળણથી વૃક્ષ’ મુદ્દા નં. ઊનો અંતિમ ફકરો.

^૪ James Montgomery, Hail to the Lord's Anointed

સરતી જતી સ્થિતિ પ્રતિયે નિર્દેખ કર્યો નથી. એમણે એક જ શોચગ્રસ્ત ઘટના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે અને એક બોધપાઠ ઉમેરે છે; ‘તે યહોવાને વિશ્વાસુ રહ્યો નહિ..... યહોવાનું વચન પાણ્યું નહિ..... યહોવાને પૂછ્યું નહિ.’ (૧૦:૧૩-૧૪), આ કારણોસર, કહેવાય છે કે, ઈશ્વરે શાઉલને સ્થાને દાવિદને મૂક્યો, આ શું સૂચવે છે?

એક તો એ, કે ઈશ્વર પ્રત્યેનું આવું અવિશ્વાસપણું ક્યારેય વિનાશમાંજ પરિણામે છે,^૪ અને તેમાંથી બચવાને દાવિદ જેવી નિષા અપનાવવી જ રહી. આ વાત વૃત્તાંતકાર ફરી ફરીને દષ્ટાંત સહિત કહેતા રહેશે અને આજ સિદ્ધાંત દેશવરામાં અને તેમના જ સમયમાં થયેલ પુનર્વસનમાં એ કાર્યશીલ થતો જુઓ છે.

પણ શાઉલના આ ચિત્રણમાં આપણાને તેના અનુગામીના ચરિત્ર સાથે તુલના કરી પરસ્પર વિપરીત છાપ ઉપસાવવાની આ એક યુક્તિ હોઈ શકે. શાઉલ અવિશ્વાસુ, અનાધીન હોઈ તેણે ઈશ્વરની શોધ કરી નહિ. એના વિરોધાભાસમાં દાવિદ વિશ્વાસુ તથા આજાંકિત હોઈ ઈશ્વરની શોધ કરનાર હશે. આ લક્ષણો ઈજરાયલના રાજાના પાત્રને બંધબેસ્તાં આવે છે. જ્યાં ઈશ્વર તથા ઉપસભાટ એક જ મનનાં હોય ત્યાં પ્રજાનો ઉત્કર્ષ થશે. જૂના ઈતિહાસે દાવિદના ચરિત્રની બાબતમાં આ વાતનું સમર્થન કર્યું છે, અને નવો કરાર જે કાળવૃત્તાતની જેમ ઉપદેશમય ઈતિહાસ છે, તેની કલમોમાં એની સાક્ષી પૂરે છે; ‘મારો મનગમતો એક માણસ, એટલે યિશાઈનો દીકરો દાવિદ, મને મળ્યો છે; તે મારી બધી ઈચ્છા પૂરી કરશે.^૫

શાઉલના મૃત્યુના વર્ણના વિરોધાભાસમાં તેના અનુગામીના ચરિત્ર પર પ્રકાશ પાડે છે, અને હવે પછી એ ચરિત્રનો પ્રભાવ આવે છે.

૬. તેમની પ્રજાનું સંગઠન (૧૧:૧-૩)

શમુઅલ/રાજાઓ તથા કાળવૃત્તાત, એ સૌ દાવિદ રાજા તરીકે માન્ય થયા

^૪ Comparison with I sam 31:6-10 shows how The Chronicler heightens the disauter in subtle ways; see Williamson, p 93f ., and Mc Conville's perceptive comments on Saul, pp 15-18.

^૫ પ્રેરિતોનાં કૃત્યો ૧૩:૨૨, સંદર્ભ ૧ શમૂ. ૧૩:૧૪

ઇશ્વરમજાનું એકય તથા વ્યક્તિત્વ

બાદ અધિકાધિક શક્તિમાન થતા ગયા એ વાત કહે છે : ‘દાવિદ વધારે ને વધારે બળવાન થતો ગયો’ (૧૧:૮; ૨ શમુઅલ પ:૧૦) પણ આપણે જોયું છે તેમ, તે પહેલાં દાવિદની વધતી જતી સમૃદ્ધિ તથા શાઉલ પરિવારની પડતી (રશમુ. ૩:૧)^૭ વિશે વૃત્તાંતકારે કંઈ કહ્યું નથી (માત્ર ૧૧:૨ની શરૂઆતમાં એક આછો ઈશારો કર્યો છે.) અને દાવિદને વિશે તો તેના રાજ્યાભિષેક કરવા સર્વ ઈજરાએલે હેબ્રોનમાં દાવિદ પાસે એકઠા થયા પ્રસંગનો જ સહારો લીધો છે.

પ્રજાના એકઠા થવા પરથી ચાર વાતો આપણું ધ્યાન ખેંચે છે, પહેલી તો એ કે, દાવિદને તેઓ પોતાના માને છે. ‘અમે તારા હાડકાના તથા તારા માંસના છીએ.’ ઈશ્વરે એમની પ્રજા પર શાસન ચલાવવા તેમને પાછવ્યા હતા. એ ખરું, પણ માનવ દણિએ એમનું મૂળ તેઓમાંથી જ હતું. બીજું, એમની સિદ્ધિઓને તેઓ માન આપે છે: ‘ઈજરાયલને બહાર જનાર તથા અંદર લાવનાર તુજ હતો.’ તેઓ ‘જે સર્વ હુઃખો દાવિદે વેઠયાં, તેમને.....સંભારે છે,’^૮ અને સાથે સાથે એ કણો તથા આપત્તિઓનાં જે નક્કર પરિણામો આવ્યાં, તેને પણ સંભારે છે. ત્રીજું, તેઓ એમનો કરાર સ્વીકારે છે; ‘દાવિદે.....તેઓની સાથે કરાર કર્યો.....દાવિદને.....અભિષિકત કર્યો. એ શરતો મૂકે છે અને તેઓ તેમની સ્વીકૃતિ-તેમના પર તેલ રેડી; જે રાજ્યાભિષેકનો એક પ્રકાર છે, તે દ્વારા -દર્શાવે છે. ચોંધું, તેઓ તેમની નિયુક્તિ માન્ય રાખે છે: ‘શમુઅલ દ્વારા અપાયેલા યહોવાના વચન પ્રમાણે સર્વ થયું છે. વૃત્તાંતકાર તથા એમના વાચ્યકો શમુઅલની બેથલેફેમની ભેટ (૧શમુ:૧૬) કે જ્યાં ઈશ્વરના આદેશનુસાર તેમણે યિશાઈના કનિષ્ઠ પુત્ર દાવિદને શાઉલના અનુગામી તરીકે પસંદ કર્યો, એ વાતથી સુમાહિતગાર છે. એ વાર્તાની અત્રે પુનરૂક્તિ અનાવશ્યક છે; વૃત્તાંતકારે આપણને માત્ર એટલું જ યાદ દેવડાવવાનું છે કે આ સર્વ કાંઈ ઈશ્વરના કચ્ચા પ્રમાણે જ થયું છે. અને પ્રજાએ એમની યોજનાને સ્વીકારી લીધી છે. ગીતશાસ્ત્ર ૮૮ આ ચારેય મુદ્રાઓનું

^૭ પાછળ ૧ કાળ. ૧૦-૧૨ ‘તેના ગુણો પર પ્રકાશ’ મુહૂર જુઓ.

^૮ ગીતશાસ્ત્ર ૧૩૨:૧

કાયરુપે વર્ણન કરે છે. ‘તે બોલ્યો.....ને કહ્યું: જે પરાકમી છે, તેને શિરે મેં મુગટ મૂક્યો છે, ‘લોકોમાંથી પસંદ કરેલાને’ મેં ઊંચો કર્યો છે. મારો સેવક દાવિદ મને મળ્યો છે; મારા પવિત્ર તેલથી ‘મેં તેને અભિષિક્ત કર્યો છે’..... તેની સાથે ‘મારો કરાર’ દ્રઢ રહેશે.’^{૧૫}

આમ ગીતાવલિમાં પવિત્ર સ્થાન સંપાદન કરીને એ મહા રાજ્યાભિષેકનો હજ્ઞયે ઉચ્ચ સ્તરે આરોહિત થઈને તેનું નવાકરારમાં આરોપણ કરવામાં આવે છે. દાવિદમાં મૂર્તિમંત થયેલ આ રૂપરેખા એમના હજ્ઞ મહાનપુત્રમાં સાકાર થનાર ઘટનાઓની અગમસૂચક છે. ઈસુયે એમની પ્રજા સાથે એકરૂપ છે: એ તથા તેઓ સર્વ એકથીજ છે.....તે તેઓને ભાઈઓ કહેવાને શરમાતો નથી.....તે પણ તેજ રીતે તેઓનો ભાગીદાર થયો.....તેને સંઘળી બાબતોમાં પોતાના ભાઈઓના જેવા થવું જોઈતું હતું. ૧૦ એમની સિદ્ધિઓને પણ આપણે માન આપવું જોઈએ. એ આપણા તારણના તથા આપણા વિશ્વાસના અગ્રેસર છે. ૧૧ અને એમની પ્રજાવતી એમણે જે કંઈ કર્યું તથા સહન કર્યું, એ માટે આપણે તેમની સુત્તિ કરીએ છીએ. એમનો કરાર આપણે સ્વીકારવો જોઈએ; અને આપણે ‘ઈસુના નામને દઈએ મહિમા.....ને તેને માનીએ રાય, અને એ વાત લક્ષમાં રાખીએ કે પહેલ એમણે કરી છે અને આપણે તો એમની કૃપાની શરતોને પ્રતિસાદ આપીએ છીએ. એમની નિયુક્તિને યે આપણે માન્ય રાખવાની છે.^{૧૨}

ગભધાન, જન્મ, બાન્તિસ્મા, રૂપાંતર તથા પુનરુત્થાન એ સર્વમાં દાવિદની જેમ એમનો અધિકાર પણ ઈશ્વરના વચનદ્વારા મુદ્રાંકિત થયો છે. ૧૩ ત્યારે હવે યદ્દૂદા પરિવારના રાજવીને ‘લોકો આધીન રહેશે’^{૧૪} ‘સર્વ

^{૧૫} ગીતશાસ્ત્ર ૮૮:૧૮, ૨૦, ૨૮

૧૦ લિખ્યુ ૨:૧૧, ૧૪, ૧૭ પ્રિસ્ટે એક ‘વિશ્વાસુ વડ યાજક’ થવાને માનવી બનવાની કઈ રીતે આવશ્યકતા હતી, એ આ ફકરામાં સમજાવ્યું છે, પણ એ રાજી તરીકે શાસન કરે છે, તેથી તે માનવરૂપી ઈશ્વર તો છેજ.

૧૧ લિખ્યુ ૨:૧૦; ૧૨:૨

૧૨ Edward Perronet, All hail the power of Jesus' name

૧૩ લૂક ૧:૩૨; ૨:૧૧; ૩:૨૨; ૮:૩૫; રોમન ૧:૪

૧૪ ઉત્પત્તિ ૪૮:૧૦ AV

ઇશ્વરમજાનું એકય તથા વ્યક્તિત્વ

ઈજરાયલ' - વૃત્તાંતકારનું એ માનીતું વાક્યપદ છે - 'હેબ્રોનમાં દાઉદની પાસે એકઠા થયા છે' (૧૧:૧), અને એ 'સર્વ ઈજરાયલ' છે (૧૧:૪; વૃત્તાંતકાર તેના વાક્યપદનું મૂળ બદલે છે, ૨ શમુ. ૫:૬) કે જેઓ એમની સાથે, જે એમનું પાટનગર થવાનું હતું, તેને સર કરવા ગયા.

ક. એમના નગરની સ્થાપના (૧૧:૪-૮)

ફક્ત બેજ કલમોના ગાળામાં આ સ્થળને ચાર જુદા જુદા નામો અપાયાં છે. એ મૂળોની ટીકા કરવાનું મન થઈ આવે એવું છે. અને કલ્પના થઈ આવે છે કે જુદા જુદા અસલી ચાર લેખકોનાં પ્રત્યેક મૂળાક્ષરોમાંથી એ કંઈક વાક્યપદ રચી રહ્યાં છે; ૪ (જે હંમેશ એ સ્થળને યબૂસ કહેતા), શ (જે યરુ-શાલેમ કહેતા), સ (જે વળી સિયોન નામનો આગ્રહ રાખતા, અને દ (જેણે અને દાવિદનગર નામ દીધું)! વૃત્તાંતકાર ચોક્કસ આ ચારેય નામોથી સુપરિચિત હશે ૪, અને તેમનો ઓછોવતો ઉપયોગ - જ્યાં આવા તાર્કિક અનુમાનોનો રચનાભક્ત પ્રયોગ થતો હોય એવાં લખાણોમાં - બિન બિન લેખકો નહિ, પણ બિન બિન ભાવો દર્શાવે છે.

ઉદાહરણાર્થે, બાઈબલમાં જેમ જેમ આ વાર્તા આગળ વધતી જાય છે, તેમ તેમ શાશ્વત નગરના અર્થમાં 'યરુશાલેમ' નામ વધુ વપરાતું જાય છે. જો કે રોમ, શાશ્વતયની વર્થ આશામાં, એ નામ ધારણ કરવા માંગે છે. આ ઇશ્વરનું તથા તેની પ્રજાનું ભાવિ નિવાસસ્થળ છે;^{૧૫} જ્યારે શાસ્ત્રને બીજે છેએનું ભૂતપૂર્વ નામ શાલેમ આવે છે, જે બેદી યાજક - રાજા મેલ્ઝિસેદેક, શાશ્વત યાજક કે જેના 'દહાડાનો આરંભ કે આયુષ્ણનો અંત નથી.'^{૧૬} તેમનું નિવાસસ્થળ છે.

જ્યારે યબૂસ, ઐતિહાસિક નગર છે. જ્યાં ભૂતપૂર્વ કનાની કુળો રહેતાં હતાં. યબૂસ તો ભૂતકાળનું નામ છે. પણ એ 'મરી ગયું' છે, એમ કહેવું ઓટું છે એ મર્યુ જરૂર છે, પણ 'ગયું' નથી, અને આધુનિક યરુશાલેમની ગલીઓની નીચે, ઉડી ઉડી યબૂસી કાટમાળનો થર પડ્યો છે કે જેની નક્કર હકીકતો બાઈબલના સર્વ શાસ્ત્રજ્ઞાનના મૂળમાં દબાઈ રહી છે.

૧૫ પ્રક્રિય ૨૧:૨ અને આગળ

૧૬ ઉત્પત્તિ ૧૪:૧૮; હિન્દુ ૭:૩

નગરના આત્મિક અર્થ પ્રતિ દાણી કરીએ છીએ ત્યારે 'સિયોન' નામ વારંવાર શાખામાં આવે છે. વિશેષ કરીને ગીતશાખામાં વીસેક સ્થળોએ એ વિશે એમ કહે છે. 'સિયોનના પર્વત પર ઈશ્વર એમના રાજાને પ્રતિજ્ઞિત કરે છે';^{૧૭} એમની મહાનતા, પ્રેમ તથા સુતિનું ત્યાં દર્શન થાય છે.^{૧૮} સુવાર્તાની ફૂપાથી એ વિદેશીઓ તથા વિધમાંઓને સિયોનના નાગરિકો તરીકે એ અપનાવી લેશે.^{૧૯} તેની (પ્રાકૃતિક) સ્થિતિ તેની પ્રજાની સુરક્ષિતતા સૂચયે છે.^{૨૦}

ગીતશાખ હૃપનું મજબૂત શહેર આ ચારમાંના અંતિમ નામ તરફ દોરી જાય છે. 'દાવિદ કિલ્વામાં રહયો; માટે તેઓએ તેનું નામ દાવિદનગર પાડ્યું' એ કિલ્વો જીતી લેવાને એ શક્તિમાન હતા. (૧૧:૪-૬), અને તેને કબજામાં રાખવાને તે શક્તિમાન હતા (૧૧:૭-૮), રાજા, રાજ્યાસન તથા કિલ્વો: પ્રજાને દાવિદનગરની ચોતરફની દીવાલોમાં (૧૧:૮)^{૨૧} તથા સંપૂર્ણ વિસ્તારમાં ઐક્યતામાં, જાણે કે એક બંધનમાં ધરી રાખવાની શક્તિ, તે ધરાવતા હતા. આમ નવા રાજ્યના હાંદમાં એક શાશ્વત અને ઐતિહાસિક નગર છે, જ્યાં આત્મિક સત્યના બળ પર એક પરાક્રમી શાસન રચાયેલું છે.

કાળવૃત્તાંતના પ્રથમ વાચકોને આ વાતો સમજવી મુશ્કેલ લાગી હશે. આવા નગર પર શાસન કરતા આ પ્રકારના રાજાની આસપાસ ઈશ્વરની પ્રજા એક થઈને રહી શકે, એમ કહેવું ઠીક છે. પણ નવા કરારના વિશ્વાસીઓની દાણિમાં તો એ ચિત્ર ફરીથી સ્પષ્ટ થઈને આવ્યું છે. પ્રજા પર અભિષિક્ત રાજા આપણી મધ્યે છે જ; અને આપણે આ અધ્યાયોનો ગુહ્યાર્થ થોડો ઘણો સમજી શકીએ છીએ. દાવિદનું પાત્ર શાઉલથી વિપરીત છે એવું ૧૦:૧-૧૪ નું સૂચિત કથન, પ્રિસ્તના પાત્ર ઉપર સુદ્ધાં પ્રકાશ ફેરફાર છે. ઈશ્વરનો મનગમતો માણસ એ છે, જે તેની સર્વ ઈચ્છા પૂરી કરે છે. જ્યાં ઈશ્વરની

^{૧૭} ગીતશાખ ૨, વારંવાર ઈસુ પ્રિસ્ત વિષે નવા કરારમાં એમ કહેવાયું છે.

^{૧૮} ગીતશાખ ૪૮

^{૧૯} ગીતશાખ ૮૭

^{૨૦} ગીતશાખ ૧૨૫

^{૨૧} If This is what the phrase wead-hassabib means; commentators agree only on the obscurity of the verse

ઇશ્વરપ્રજ્ઞાનું એક્ય તથા વ્યક્તિત્વ

પ્રજા જેવી હોવી જોઈએ તેવી હોય છે, તેનું કારણ માત્ર એટલું જ છે, આ માણસ કે જેના દ્વારા ઇશ્વરનું હૃદય તથા ઈચ્છા ચોક્કસપણે જાહી શકાય છે. એજ તેના કેન્દ્રસ્થાને છે. જ્યાં એના જાહેર સ્વીકાર સહિત એનું આજ્ઞાપાલન થતું નથી, ત્યાં મંડળી ભાંગી પડશે. પણ જ્યાં એ માન્ય ‘થાય છે’ ત્યાં, ૧૧:૧-૩માં બન્યું તેમ, એમના લોક એમની પાસે એકઠા થશે. પ્રાચીનકાળના ઈજરાયલીઓની જેમ, સ્ત્રીઓ અને પુરુષો જઈ શકશે કે માનવસ્વભાને ઊંડાણથી પારખીને એ સર્વની સાથે કેવા ભળી જાય છે; તેમના શત્રુઓ પર વિજય મેળવી તેમને બંધનમુક્ત કરવા માટે એમણે શું કર્યું છે; અને તેમની સમક્ષ મૂકુલો એમનો પ્રસ્તાવ, જેમાં એ એટલું જ માંગે છે કે તેઓ એમનું આધિપત્ય માન્ય રાખે: તેમજ હિવ્ય વચનો, જે પૂર્ણ કરવા, એ આપણી મધ્યે ઉત્તરી આવ્યા છે, એ પર વિશ્વાસ કરે, અને ઇશ્વર જે વાત વર્ણોથી કહેતા આવ્યા છે, તેનો સાક્ષાતકાર તેઓ સ્વીકારે. તેઓ આ વાતો માન્ય કરશે અને એમ થતાં એમની પાસે આવતાં જશે. એટલે કે, માનવદેહ ધારણા, મુક્તિત, કૃપા તથા પ્રકટીકરણના મહાન મંત્રયોને લગતા ઉપદેશોમાં આકર્ષવાની તથા સંગાંઠિત કરવાની ચુંબક શક્તિ છે. આમ ૧૧:૪-૮ની જેમ મહાન રાજના નગરની સ્થાપના થાય છે. આપણે તારણ રૂપી કોટો તથા સુતિરૂપી ભાગળોવાળા સ્વર્ગીય યરુશાલેમમાં આવી પહોંચ્યાં છીએ. ૨૨

જ્યારે તેઓએ મને કહ્યું કે,
આપણે યહોવાને મંદિરે જઈએ,
ત્યારે હું આનંદ પાખ્યો.

હે યરુશાલેમ, તારી ભાગળોમાં

અમે ઊભા રહ્યા હતા.

યરુશાલેમ તો હારબંધ ઈમારતોવાળા

નગરના જેવું બાંધુલું છે,

ત્યાં કુળો ચઢે છે; યહોવાનાં કુળો

ઈજરાયલને સાક્ષીરૂપ થવાને અર્થે,

યહોવાના નામનો આભાર માનવા સારુ (ચઢે છે.).

કેમ કે ત્યાં ઈન્સાફનાં રાજ્યાસનો-
દાવિદના કુટુંબનાં રાજ્યાસનો-
સ્થાપવામાં આવેલાં છે. ૨૩

૨. રાજાની પ્રજા (૧૧:૧૦-૪૭; ૧૨: ૧-૪૦)

આમ, જેની આસપાસ પ્રજા ઐકયના બંધનથી જોડાયેલી રહે છે, એ કેન્દ્ર તે રાજા છે: 'એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર'. આ સામૂહિક વ્યક્તિત્વનો અર્થ એ નથી કે તેઓ તેમનું અંગત વ્યક્તિત્વ ખોઈ બેસે છે. તેઓનું એક વિશ્વાસુપણું છે, પણ તેઓ એક સરખો વિચાર કરતા નથી. તેઓ એક જ ભાષા બોલે છે, પણ તેઓ એક સરખાં સંભળાતાં નથી. તેઓ એક છે, છતાં અત્યંત ભિન્ન છે. શમુઅલ/રાજાઓમાં એક ફકરો છે, જે રાજાની પ્રજામાં મળી આવતી ચરિત્રની ભિન્નતાને સુંદર રીતે દર્શાવે છે. ત્યાં એ દાવિદની કહાડીમાં ઘણો મોદેથી આવે છે. (૨ શમુ. ૨૩: ૮-૩૮); પણ આ અધ્યાયોનો વિષય જે 'ઈશ્વરપ્રજાની ઐક્ય તથા વ્યક્તિત્વાત્મક ભિન્નતા, એ રાખવો ઉચ્ચિત હોય તો દાવિદના યોધાઓની નામાવલિ રૂપી આ ફકરો આગળ લાવી, અહીં મૂકવો જોઈએ.

આપણે જોયું છે કે, 'સર્વ ઈજરાયલ' દાવિદને રાજા બનાવવાને આવ્યા હતા : એ જ રીતે યોધાઓને એક કરનાનું તત્ત્વ એમની પ્રત્યે તેમની વફાદારીનું હતું. પણ એ વિશ્વાસુ વ્યક્તિત્વોમાં કેટલી અલગતા ! અને રાજાની સેવામાં, અને તેથી (એ મુદ્દાના ઉદાહરણાર્થ) વૃત્તાંતકારના અભિલેખો માટે, એ પ્રત્યેકને માટે વિરોધ સ્થાન છે. માત્ર નામોના દેખાતા આ ભિન્નિત સમૂહમાં કંઈક વ્યવસ્થા લાવવાને આપણે તેમના આઠ જૂથો પાડીએ.

૩. અનોખા (૧૧:૧૧-૧૪)

RSVમાં 'યાશોલામ.....ત્રણમાંનો મુખ્ય' હતો (૧૧:૧૧), એનું વર્ણન આય્યું છે, જ્યારે યાશોલામના જૂથમાં MSSમાં 'એ ગીસ' અથવા 'સેનાપતિઓ', શબ્દો વાપર્યા છે. વૃત્તાંતકારના ત્રણ યોધાઓ (૧૧:૧૨)

ઈશ્વરપ્રજાનું એક્ય તથા વ્યક્તિત્વ

વિશે બોલે તો છે જ, જોકે યાશોલામ તથા એલઆજાર એ બેજ નામો આપે છે; પણ શમુઅલ/રાજાઓ આખું વર્ણન આપ્યું છે. અને લાગે છે કે, પુસ્તકની નકલ ઉતારતાં ઉતારતાં, નકલકારની દષ્ટિ એક પલિસ્તી સૈન્ય (૨ શમુ.૨૩:૮) પરથી બીજા (૨ શમુ. ૨૩:૧૧) પર પહોંચી ગઈ, અને એમાં શામ્માનું નામ રહી ગયું. આ સંજોગોમાં હુભાગ્યવશ એ ભૂલ થઈ ગઈ; આ નામો જાળવી રાખવાનું મુખ્ય કારણ એ જ હતું કે તેઓ દાવિદના યોધાઓમાં સૌથી અનોખા હતા- એવા જ શૌર્યવાન આગેવાનો કે જેમની ઈશ્વરપ્રજાને આવશ્યકતા છે. અને ઈશ્વર એ આવશ્યકતા અવશ્ય પૂરી પાડે છે. આવા માણસોની કદર થવી જોઈએ અને તેમનું સંન્માન થવું જોઈએ (અને દુર્લક્ષતાનો ભોગ થવા ન જોઈએ). ૨૪

બ. સાહસવીરો (૧૧:૧૫-૧૮)

એ ત્રણ નામો ભૂલાઈ ગયાં છે, પણ તેમનાં કૃત્યો ભૂલી શકાય એમ નથી. જ્યારે આ વાત બની ત્યારે દાવિદ બેથલેહેમના ઘેટાંપાળકપુત્ર રહ્યાં નહોતા, પણ હેબ્રોનમાં કે યરુશાલેમમાં તેમનો રાજ્યાભિષેક થયો નહોતો. સૌનો હાથ એમની વિરુધ્ય ઊઠ્યો હતો. અને પલિસ્તીઓ તથા શાઉલની સેના, બને તરફથી તેમને માથે ભય જગ્યમી રહ્યો હતો. એ સમયે અહુલ્લામની ગુફા એમનું મુખ્ય કાર્યાલય હતું. એ દિવસોમાંથે, યરુશાલેમમાં એમના સ્થાપિત થવાના ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ અગાઉ (જુઓ ૧કાળ, ૨૮:૨૭)આ ત્રણ અનામી વીરોએ, દાવિદના બાળપણના કુવાનું પાણી પીવાની ધૂન શમાવવાને શત્રુઓનો મોરચો વીધી, એમાંથી જ પાછા ફરવાનું હાસ્યાસ્પદ પણ પ્રશસ્ત સાહસ ખેડી, તેમનું શૌર્ય તથા દાવિદ માટેના વિશ્વાસુપણનું પ્રમાણ આપ્યું હતું. અને ઈશ્વરપ્રજાના ઈતિહાસમાં રાજાની ઘેલધાભરી પણ કલ્યનાજન્ય વીર તથા નિર્ભય સેવાનો દાખલો પૂરો પાડે છે.

ક. જંખાયેલાંઓ (૧૧: ૨૦-૨૫)

અહીં ૧૧:૧૧ની જેમ ચોક્કસ આંકડો મળી શકે એમ નથી. કદાચ ૧૧:૨૧નું

૨૪ See Eph 4 : 11; Heb 13:7; and note The ironic Hebrew meaning of the name : Shammah is There !

NIV બાઈબલનું રૂપાંતર મૂળ અર્થની નિકટતમ આવે છે: અભીશાયને ‘એ ત્રણે કરતાં બમણું માન મળ્યું, ને તે તેઓનો ઉપરી થયો; તો પણ તે પેલા ત્રણની બરાબરી કરી શક્યો નહિ.’^{૨૫} જ્યારે RSV બાઈબલ કહે છે કે અભીશાય તથા બનાયાહ બને આ ત્રણની તોલે આવી શક્યા નહિ’. જો વૃત્તાંતકાર આ કહેવા માંગતા હોય, તો તેમને માટે ઉચિત શબ્દ ક્યો છે, એ જાણવું મુશ્કેલ છે. ‘બીજી શ્રેષ્ઠી’નું કહેવું એ તો ગેરમાર્ગ દોરનારું છે, અને ‘બીજી કોઈ’ના કહેવું એ તો વળી એથીયે બૂરું છે: કારણ, તેઓ પહેલાં ત્રણને બાદ કરતાં, બાકી કોઈથીયે ઉત્તરતી કોઈના નહોતા, બનાયાહ તેનાં અનેક મહાન કૃત્યો માટે પંકાયેલો હતો. ‘અરીઅલ’નો અર્થ સ્પષ્ટ નથી- (૧૧:૨૨ RSV ; NEB સર્વોપરી’ શબ્દની અટકળ કરે છે). પણ એક વાર વાંચ્યા પછી હિમવખને દિવસે ગુજામાંના સિંહ વિશે વાંચ્યા પછી કોઇ એ વાત ભૂલી શકે?^{૨૬} બનાયાહના કોઈપણ પરાકમ કરતાં અભીશાયને માત્ર એક જ સાહસિક કાર્યને કારણે વધુ ઘ્યાતિ સાંપડી. કદાચ કોઈ રીતે ‘બીજી’ પંક્તિના નહિ, પણ અન્ય કોઈના તેજરજી આગળ મહત્તમાં કંઈક જાંખા લાગતા, એવા હતા. તાનપૂરા આમ તો એક સાહું વાજિંત છે, પણ સંગીતમાં ‘તાન’ન હોય તો આનંદ આવે ખરો?

૩. વિસરાયેલાંઓ (૧૧: ૨૬-૪૭)

ઉપરોક્ત ‘ત્રીસ’, (૧૧: ૧૫-૨૫) અથવા શમૂઅલ/રાજાઓમાંના (ઉરીયા હિતીમાં પરિણમતી સમાંતર નામાવલિ (૧૧:૪૧; ૨ શમુ. ૨૩:૨૪-૩૮) સાથે^{૨૮} આ સૂચિનો શો મેળ છે એ કહેવું મુશ્કેલ છે. કદાચ એને ‘અનામી’ જૂથ કહેવાય. જો કે એમને ‘નામહીન’ તો કહી જ ન શકાય, કારણ કે

^{૨૫} અભીશાય વિષે અન્યત્ર કહેલી વાત સાથે આ સુસંગત લાગે છે. (રશમુ ૨:૧૭-૨૪)

^{૨૬} ૧૧:૨૨ AV; આ અધ્યાયોમાં વારંવાર આવતાં, તેમ જ જેનાથી વંશાવળીઓ ખીચો ખીચ ભરેલી છે (દા.ત. નિશ્ચોદ, યાબેસ ૧ કાળ. ૧-૩માં યદ્ધદારું ફળ મુદ્દા નં. ૨ જુઓ.) તેમના અલંકારિક વર્ણનનો હજી એક ઉલ્લેખ; વાયકોના સરણમાંથી વૃત્તાંતકારનાં એ વર્ણનોનું ઉચ્છેદન અશક્ય છે.

^{૨૭} See overshadowed in Concise Oxford Dictionary

^{૨૮} અને કદાચ અન્ય કલમો સાથે; ૧૧:૨૦-૨૧ સાથે સરખાવી જુઓ.

ઈશ્વરમજાનું એક્ય તથા વ્યક્તિત્વ

વાસ્તવમાં આપણે માત્ર એમનાં નામ જ જાણીએ છીએ ! અને હજરો રાજસેવકો અન્યકાળે તથા અન્યત્ર તેમના સાથી-યોદ્ધાઓના ફક્ત નામથીજ પરિચિત હોય છે. જ્યારે હજુ લાખ્યો એવાં હોય છે, જેમનું નામોનિશાનેય રહ્યું નથી. પણ ઈશ્વરે તેમના પર પોતાની મુદ્રાછાપ મારેલી છે : જે પોતાનાં છે તેઓને પ્રભુ ઓળખે છે. ૨૮ આપણે જો એમ માનતા હોઈએ કે જગત આપણી આસપાસ ચક્કર મારે છે તો, (વૈશ્વિક) મંડળીના મોટા ભાગના યોદ્ધાઓ તો આપણા નામથીયે પરિચિત નથી, એ વિચાર આપણા ગર્વને ઓગળી દેશે. મંડળીના વિજયી યોદ્ધાઓ માટે, બેશક એ જુદી વાત છે. પણ, એપોક્લિફના પ્રસિદ્ધ શબ્દોમાં તો... "Their bodies are buried in peace; but, valued by and intimately known to God, in his heavenly record their name liveth for evermore."³⁰

ઈ. તીક્ષણનેત્રીઓ (૧૨: ૧-૭)

બેથલેહેમના જણ માટે સાહસ ખેડનાર ત્રણ યોદ્ધાઓની વીરકહાણીની જેમ આ વાત પણ શાઉલના શાસનકાળની છે. એની પૂર્વભૂમિકા ૧ શમુઅલ ૨૭માં વર્ણવી છે. જે તીક્ષણ દણ્ણિને પ્રતાપે તેઓ ધનુષ્ય તથા ગોફણ બેસેથી લક્ષ્યવેધક પ્રથાર કરી શકતા હતા, તે એક બીજા અર્થમાં દશ્યમાન થાય છે, અને તે એકે તેઓ બિન્યામીની, શાઉલના ભાઈઓમાંના હોવા છતાં નાસતા ફરતા દાવિદની કુમકે આવ્યા હતા. બે પુરુષો વચ્ચેના વૈમનસ્યને કારણે આ યોદ્ધાઓ રાજ્યાસનસ્થ સગા પ્રત્યે આંધળી વફાદારી સેવત પણ કંઈક-રાજકીય અને આત્મિક ? - તીક્ષણ દણ્ણિને પ્રતાપે તેઓએ જોયું કે ભવિષ્ય તેના હાથમાં નહિ, બલ્કે દાઉદના હાથમાં છે. આ ટુકડીના સરદારો શાઉલના વતન ગિબઆના હતા. આપણી કલ્યનામાં તેઓ તેમના સગા તથા પાડોશી પર નજર રાખતાં પર્યાયોની તુલના કરતાં, તથા માંહોમાંહે સવાલ પૂછતાં દેખાય છે: કયે માર્ગ જવું, પદ્ધતિ માર્ગ ? અથવા શું ગેરસમજ ભર્યા, આકરા, જોખમકારક માર્ગ અપનાવવાને ઈશ્વર આપણને 'આદ્ધવાન આપેછે?' તેમણે નિર્ણય લઈ લીધો અને સિકલાગમાં દાવિદ પાસે આવી પહોંચ્યાં.

૨૮ ૨ તિમોથી ૨:૧૮

30 Ecclus. 44:9, 14AV

૬. શૌર્યવાનો (૧૨: ૮-૧૫)

દાવિદ જ્યારે જંગલોમાં સુરક્ષિત સ્થળે છાવણી નાખીને રહેતા હતા ત્યારે બિન્યામીનીઓનું સિકલાગમાં આગમન થયું તે અગાઉ ગાઈઓની ટુકડીઓ ત્યાં આવી હતી (૧શમુ. ૨૭-૨૯). તેઓ સિંહ જેવા વિકરાળ તથા હરણ જેવા ચપળ તેમજ શૂરવીર તથા યુદ્ધમાં કુશળ (૧૨:૮) પુરુષો હતાઃ અને ૧૨:૧૪ કદાચ તેમનો હોદ્દો નહિ (તેઓમાંનો જે સૌથી નાનો, તે સોની બરાબર હતો, ને જે સૌથી મોટો તે હજારની બરાબર હતો, NIV). ૧૨:૧૫ તેમનું શૌર્ય દર્શાવે છે પણ કયાં તો બને કાંઠે છલોછલ વહેતી ઉપનદીઓ સુદ્ધાં ઓળંગી શકાય એવી ન હોવા છતાં તેની પાર ઊતરી ગયા એ વિશે (ધણાખરા વિવેચકોની જેમ) એ કહે છે કે ગાઈઓએ તેમની આગેકૂચના જોશમાં એ સર્વ ખીણમાં રહેનારાઓને નસાડી મૂક્યા એ વિશે (ધણી ખરી આવૃત્તિઓની જેમ) એ કહે છે, એ પ્રશ્ન વિવાદાસ્પદ છે.

૭. પ્રેરિતો-પ્રેરક્ષા પામેલાંઓ (૧૨: ૧૬-૧૮)

બિન્યામીન તથા યહૂદાના સૈનિકોની ટુકડી વિશે કંઈક ખાસ વાત છે. પણ એ પ્રથમ દસ્તિએ નહિ જણાય, કારણ તેમને જોતાં જ દાવિદનો પ્રત્યાઘાત શંકાશિલતાનો હતો : કોઈક કારણોસર એમને દગાની આશંકા થઈ આવી. ઉપરોક્ત બે ફકરામાં વર્ણવાયેલ પરિસ્થિતિ કરતાં શમુએલ/રાજાઓના ઇતિહાસમાં ઘડાયેલ શાર્ટલ સમક્ષ સમગ્ર યાજક વર્ગ વિરુદ્ધ દોષેત્ર અદોનીએ આદરેલ કપટ અને તત્પ્રશાદ તેઓની હત્યા (૧ શમુ. ૨૧-૨૨)ની એ ગોઝારી ઘટના એમના વાચકોનાં સ્મરણમાં લાવવાની વૃત્તાંતકારની આ એક રીત છે. ખરું જોતાં તો દાવિદે એ 'ત્રીસ'થી બીવાનું કોઈજ કારણ નથી. એમને તેઓનો ટેકો કશાયે ઢોંગ વિના સાંપડયો છે અને તેને વિશેખરૂપે અવિસ્મરણીય રીતે તે પ્રદર્શિત કરે છે. જૂના કરારમાં માત્ર જ્રાણ જ વાર વપરાયેલું એક વાક્યપદ અતે આવે છે: ન્યાયાધીશ ગિદિયોન સંબંધી^{૩૧} પ્રબોધક જખાર્યા સંબંધી^{૩૨} અને અહીં યોદ્ધા અમાસા સંબંધી (૧૨:૧૮), ધણા ખરા

^{૩૧} ન્યાયાધીશો ૬:૩૪

^{૩૨} અલબત્ત અનેક વર્ષો બાદ થયેલ જખાર્યા પુસ્તકના લેખક નહિ: આગળ ૧ કાળ. ૨૮-૨૯ 'હજ્ઞયે પડકાર જીલી શકાય છે' મુદ્દો છે. જુઓ પ્રબોધકને તો આપણે ૨ કાળ ૨૪:૨૦માં મળીશું

ઈશ્વરપ્રજાનું ઐક્ય તથા વ્યક્તિત્વ

અનુવાદીનુસાર, ‘અમાસા પર આત્મા આવ્યો.’ પણ જે કિયાપદ વૃત્તાંતકાર વાપરે છે એનો ખરો અર્થ, ‘ઈશ્વરનો આત્મા અમાસાના સ્વરૂપમાં મગટ થયો’ એવો થાય છે. આ માણસ કે જેનામાં વૃત્તાંતકારને દાવિદના અન્ય યોજ્ઞાઓ કરતાં કોઈપણ વિશિષ્ટ ગુણો જોવા મળ્યાં નથી. ૩૩ તેના દ્વારા ઈશ્વર દાવિદને પ્રોત્સાહનરૂપ ભવિષ્યવાણી સંભળાવે છે. ૩૪ એક રીતે જોઈએ તો એ અણધારી કૃપા છે. જ્યારે બીજી દસ્તિએ જોઈએ તો આ મકારના અંતરજ્ઞાનથી ઈશ્વરપ્રજાને આશ્ર્ય ન જ થવું જોઈએ, કારણ એમનો આત્મા જે હજુ બોલે છે, તે અસંભવિત મુખ્યદ્વારા દિવ્યવચનોએ અગાઉ જે કહ્યું છે, તેનું સરણ કરાવે છે: ઈશ્વરની કૃપા કયાંથી આવે છે અને તેનું પરિણામ શું હોય છે (૧૨:૧૮).

૫. સાવધાનીઓ (૧૨: ૧૯-૨૨)

આપણે તેમને ‘વિલંબીઓ’(the tardy) પણ કહી શકીએ. શરૂઆતના દિવસોમાં જે ઘટના દાઉદ અને શાઉલ વચ્ચે સંધર્ઘના કારણભૂત ઘડાઈ, ત્યાંથી હવે વૃત્તાંતકાર શાઉલના શાસનકાળને અંતે આવી રહ્યા છે. ઈજરાયલ તથા પલિસ્ટીઓ વચ્ચે ચાલી રહેલા યુદ્ધની પાર્શ્વભૂમિકા, કે જેમાં દાવિદ જાણે સામા પક્ષે લડી રહ્યા હોય એવું લાગે અને જેમાં શાઉલ થોડા જ સમયમાં મરાવાનો હતો. એનું વર્ણન ૧ શમુ.૨૮માં આપ્યું છે. ગિલ્લોઆ પર્વતની લડાઈની પૂર્વસંધ્યા પર્યત-એટલે કે વાયરો કઈ દિશામાં વાઈ રહ્યો છે એ સ્પષ્ટ રીતે જણાયું નહિ ત્યાં સુધી-મનાશશીઓ દાવિદના પક્ષમાં જોડાયાં નહિ, ત્યાર સુધીમાં દાઉદ જ તેમના ભાવિ નરેશ છે અને શાઉલનું પતન હાથવેંતમાં છે, એ વાત નિશ્ચિત થઈ ગઈ. અને ત્યારે જ અન્ય કુળોનાં વીરપુરુષોએ જે નિર્જય કયારનોયે લઈ લીધો હતો. એ તેઓએ હવે રહી રહીને લીધો, આ ઉપરથી ઈસુનું દ્રાક્ષાવાડીના મજૂરોનું દ્રષ્ટાંત યાદ આવે છે, જેઓ છેલ્લી

૩૩ સિવાય કે તે ‘ત્રીસ’નો સરદાર હતો અથવા થનાર હતો; અને જો તે ૨ શમુ. ૧૭:૨૫ તથા ૧૮:૧ ઉનો અમાસા હોય, તો એ ઇતિહાસોમાં તેનું નામ વિષ્યાત સેનાધીશ તરીકે આવે છે.

૩૪ Williamson (p 108) brings out the possible importance of The time and place of this assurance of divine favour.

ઘડીએ આવ્યાં છે, તેઓને અમાસાની ટુકડીની જેમ, જેમણે આખા હિવસનો બોજો તથા લુસહન કર્યા છે, તેમની બરાબર શા માટે ગણવા જોઈએ? ત્ય આ દેખીતા અન્યાયનું દસ્તાંત ઈશ્વરની અગાધ કૃપાનો પાઠ શીખવવાને સુવાત્તમાં આપવામાં આવ્યું છે. આ પછીના પ્રકરણનો મુખ્ય વિષય ઈશ્વરકૃપાનું કૃત્ય, એ છે, પરંતુ મનાશશેહનાં આ સાવધ માણસોમાં રહેલી કુનેહને તુચ્છકારી ન શકાય, રાજા તેની કદર કરે છે અને તેનો પોતાના લાભાર્થી ઉપયોગ કરે છે એટલી ખાત્રી રાખીએ.

‘શાઉલનું રાજ્ય દાવિદને અપાવવા સારુ જે સૈન્યો તેની પાસે હેઠ્બોન આવ્યા હતા,’ (૧૨:૨૩) તેમની સૂચિ, ઈશ્વરપ્રજાના એકત્વ તથા વ્યક્તિત્વને લગતા આ વિભાગને આટોપી લે છે. ૧૨: ૨૩-૨૭માં આપેલી સંક્ષિમ સૂચિઓ પણ માત્ર નામ કે સંખ્યાલક્ષી નથી: પ્રત્યેક સૈન્યના નેતાની પાર્શ્વભૂમિકા તથા તેની વિશિષ્ટતા વ્યક્તિત્વના નામો (યહોયાદા, સાદોક) સહિત ખાસ નોંધ લેવાઈ છે. વળી સાથે સાથે સર્વ કુળો એક થઈને દાવિદની પડાયે ઉભા રવ્યાં, એ મુદ્દો છતો કરવાને વૃત્તાંતકારે ખાસ્સી મહેનત લીધી છે. આપણા રાજ અધ્યાયો એ સર્વ લડવૈયા’, ‘બાકીના સર્વ ઈજરાયલ’ સહિત, ‘એક મનનાં’ તથા ‘એક દિલ થઈને’ દાવિદને ‘રાજા કરવા સારુ આવ્યાં’ એનો પ્રભાવશાળી ચિતાર (૧૨: ૩૮-૪૦) માં સારાંશદુપે રજૂ કરે છે. ૩૬

દાવિદના રાજ્ત્વના આરંભનો આ ચિતાર તેની અગાઉની પરિસ્થિતિથી તદ્દન વિપરીત છે. ન્યાયાધીશોના સમયમાં ઈશ્વરપ્રજાએ, ઢીલા સંકલનવાળું એક સાંસદંત્ર સમું રાજનૈતિક સમૂહતંત્ર બનાવ્યું હતું. તેને ઈજરાયલનું સંયુક્ત રાજ્ય (united states of Israel) કહીએ તો તદ્દન ખોટું તો નહિ જ કહેવાય, પણ કેન્દ્રમાં એક મજબૂત સંગઠિત શાસન છે એમ કહેવું તદ્દન ભૂલભરેલું છે. સર્વ કુળો સ્વતંત્ર્યપણે પોતપોતાને માર્ગ જતાં પરસ્પર શંકાને કારણે તેઓ એકબીજા પર આરોપ-પ્રત્યારોપ મૂકતાં, માંદોમાંદે

૩૫ માથી ૨૦: ૮-૧૨.

૩૬ ‘વૃત્તાંતકાર કલે છે કે અદૃલ્લામ પર દાવિદ પણે જોડતાં બુંદ બુંદ સમા માણસો શાઉલના શાસનનો અંત આવતાં, જાણે કે રેલમાં પલટાઈ ગયાં (Payne p.32). આ વર્જનના પહેલાના પાનાંઓમાં પેઇન દાવિદને વધતા જતા ટેકાના વર્જનમાં (૧૨: ૧-૨૨) કેટલાક વિદ્ધાનો સ્વીકારે છે, તે કરતાં વધુ બુધ્ધિગમ્ય લાગવાનાં કારણો દર્શાવે છે.

પરિવર્તક પરિસ્થિતિમાં અપરિવર્તિત કૃપા

જગડતાં રહેતાં; ત્યારે સંગઠન તો સ્થપાય જ કયાંથી? બ્યક્ટિત સ્વાતંત્ર, જે સંયુક્ત રાજ્યનું આભૂષણ બની શકત, એજ દેશની વિભક્તિનું મૂળ હતું. ‘પ્રત્યેક માણસ પોતાની નજરમાં જે સારું લાગતું તે કરતો’^{૩૭} ઈશ્વરપ્રજાના જીવન માટે આ તંત્રવ્યવસ્થા, લશકરી રાજ્યતંત્ર જેટલી અનુચિત છે. જે આદર્શ સાધવાને પરિશ્રમ કરવાની આવશ્યકતા છે, એ નવા કરારમાં સંત પાઉલે ત્રણ ત્રણ અધ્યાયોમાં દર્શાવતાં પ્રિસ્ટીઓને ‘વિવિધ કૃપાદાનો’નો ઉપયોગ સામાન્ય હિતને માટે કરી વિશ્વાસુપણે ‘એજ ઈશ્વરની સેવા’^{૩૮} કરવાનો આદેશ આપે છે. પ્રાચીન ઈજરાયલમાં રાજાની પ્રજામાં સાંપડતા વિશાળ વૈવિધ્યને સંકલિત કરી, પ્રજાના રાજાની આસપાસ તેને સંયુક્તરૂપે પ્રસ્તુત કરાતું તેમ આપણે કરવાની જરૂર છે.

૧ કાળવૃત્તાંત ૧૩, ૧૫-૧૬

૫. પરિવર્તક પરિસ્થિતિમાં અપરિવર્તિત કૃપા

વૃત્તાંતકારનાં વિષયો કમવાર મનન કરી સાથે સાથે એમનાં વૃત્તાંતોને એકખારા વર્ણનરૂપે જોવાં શક્ય નથી. એમને એમના મુખ્ય વિષયોને એકબીજામાં ગુંધી નાખવા ગમે છે. તેથી તેમના પુસ્તકોનો સતત અભ્યાસ કરતાં વિષય બદલતાં રહીએ એવું બને, અથવા તો એક વિષય હાથમાં લઈ વચ્ચે વચ્ચે અધ્યાયો ઠેકતાં જવું પડે. ૧ જો કે આ બે પુસ્તકોનાં પ્રથમ મુખ્ય ખંડમાં (૧કા.વૃ. ૧-૮) એમણે અધ્યાયોનો કમ જાળવી રાખ્યો છે. છતાં આપણે જોયુંછે કે યાજકત્વનો (લેવીકુળનો) વિષય છઢા અધ્યાયથી નવમા પર પહોંચી જાય છે. જ્યારે રાજત્વનો વિષય (બિન્યામીન તથા યલ્લૂદાનાં કુળો) બીજા, ત્રીજા, ચોથા પદ્ધી ઠેઠ આઠમામાં આવે છે. ફરી ૧કા.વૃ.ના પાછલા ભાગમાં દાવિદના વૃત્તાંતમાં વિષયો એકબીજામાં ગુંથાઈ જાય છે. અને અહીં વિષયવાર વૃત્તાંતનું મહત્વ સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે કે હવે પદ્ધી અધ્યાયકમ સાથે વિષયકમની આશા રાખવી નકામી છે. ઈશ્વરની અપરિવર્તક કૃપાના

^{૩૭} ન્યાયાધીશો ૧૭: ૬; ૨૧:૨૫

^{૩૮} ૧ કરિંથી ૧૨-૧૪; ૧૨:૪, ૭, ૫.

૧ ૧ કાળ. ૧૭, ૨૧-૨૨ ‘ઈશ્વરના મંદિર માટે ભેટો’ મુદ્રા નં. ૭નો ચાર્ટ જુઓ.

પ્રતીકરૂપ કરાર કોષ એ અધ્યાય ૧૩, ૧૫, ૧૬નો વિષય છે. પણ અધ્યાય ૧૪માં દાવિદની વિદેશનીતિ તથા આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધોની, આવતા અધ્યાયોમાં આપેલ માહિતી વિશે પૂર્વ સૂચના મળે છે. તેથી આપણે પ્રથમ ‘કરારકોષનાં’ અધ્યાયો પર વિચાર કરીએ અને ત્યારબાદ અધ્યાય ૧૪ને અધ્યાય ૧૮-૨૦ સાથે સાંકળી લઈશું.

ઇજરાયલી ધર્મ તથા ભક્તિના હાઈ સમી સુવર્ણમદિત પેટી (કરારકોશ) સંબંધી આદેશ તો મૂસાને ક્યારનોયેર મળી ચૂક્યો હતો. સિનાય રણમાં ઈશ્વરે એમની પ્રજ્ઞાની ભેટ લીધી એ મહાન દિવસો સંબંધી તેમાં અનેક લેખો રાખ્યાં હતાં. નવો કરાર એનો ઉલ્લેખ કરતાં કહે છે^૨ કે મંડપ તથા એમાંના સર્વ રાચરચીલાંની જેમ કોશમાંયે ઊંડો આત્મિક અર્થ સમાયેલો હતો. એ અર્થને વૃત્તાંતકાર દાવિદના વૃત્તાંતના એક ભાગરૂપે બહાર લાવે છે.

ઇજરાયલી યાજકો ભક્તિની વિધિ અનુસાર, આંગણું, બાહ્ય પડદો, પવિત્ર સ્થાન, અંદરનો પડદો એ સર્વ વટાવી અંતે કોશ જ્યાં રાખવામાં આવ્યો હતો એ પરમપવિત્ર સ્થાન સુધી પહોંચે છે. એજ રીતે ચાર અન્વેષક ખંડમાં આપણે હળવે હળવે એ અર્થ ઉકેલાતો જોઈશું.

૧. કોશની લાક્ષણિકતાઓ (૧૩: ૧-૧૪)

કોશ સંબંધી અમુક જે બાબતો પર વૃત્તાંતકાર ભાર મૂકવા માંગે છે, એ આ અધ્યાયના વર્ણનમાં સ્પષ્ટ થાય છે. એની બાહ્યકૃતિનું વર્ણન કરવાની આવશ્યકતા નથી. જોકે કોઈએ એ કદીએ જોયો નહિ હોય,^૩ તોયે નિર્ગમન ૨૫ તથા ૩૭માં એનાં વર્ણનો પરથી એમને ખ્યાલ તો હોય^૪; કે એ કોશ દાવિદના શાસનના આરંભકાળમાં ડિર્યથ યઆરીમ ગામમાં કેમ આવ્યો. એ યે એમણે સમજાવવાની જરૂર નથી, કારણ કે શમુઅલ/રાજાઓમાં ઇજરાયલીઓ એને તિલસમાતની જેમ યુધ્યમાં કેવા લઈ જતાં અને

^૨ નિર્ગ ૨૫; ૩૭

^૩ લિઙ્ગ ૮: ૧-૫

^૪ વડા યાજકેએ નહિ, જો કે માત્ર તેનેજ પરમ પવિત્ર સ્થાનમાં પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર હતો (લિઙ્ગ ૮:૭); કારણકે પ્રથમ મંદિરના વિનાશમાં, તે ગુમ થઈ ગયો હતો અને બીજા મંદિરમાં તેનું સ્થાન ખાલી રાખવામાં આવ્યું હતું.

પરિવર્તક પરિસ્થિતિમાં અપરિવર્તિત ફૂપા

પલિસ્તીઓએ તેનો કબજો લઈ ગરમ બટાટાની જેમ એક પલિસ્તી શહેરમાંથી બીજામાં ફેરવતાં રહ્યાં. અને એ કરારકોશ જ્યાં લઈ જવાયો ત્યાં સૌને દજાડતો ફ્યો. અને અંતે તેના વતનમાં પાછો લઈ આવ્યાં, અને ત્યાં એ દક્ષિણ ઈજરાયલી ગાંમાં સ્થાપી થયો (૧ શામુ. ૪:૧-૭:૨). વૃત્તાંતકાર તો ખાસ એ કીશ કિર્યાથ-યઆરીમાં આજ્ઞાત સ્થિતિમાં વીસ વર્ષ રાખ્યા બાદ કઈ રીતે યડુશાલેમમાં લાવવામાં આવ્યો, એ બતાવવા માંગે છે, તેથી આપણે માટે આ પ્રાચીન સ્મૃતિ ચિહ્ન ધૂંધળાપણામાંથી બહાર લાવી આપણી સમક્ષ અતે વર્ણવિલ ઘટનાઓમાં સ્પષ્ટ રીતે પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યું છે.

અ. એનું મહત્વ (૧૩:૧-૪)

સામૂહિક સભા ભોલાવીને, કરારકોશ યડુશાલેમ લાવવાનો પ્રસ્તાવ મૂકનાર તે દાવિદ રાજા હોવાથી એ એમના રાષ્ટ્રના જીવનને કેન્દ્રસ્થાને હતા. રાજા ચુંબક બનીને પ્રજાને વિભેરાતી રોકે છે. અને એજ રાજા આવશ્યકતા હોય ત્યારે પ્રજામાં ચાલક શક્તિયે ઉત્પન્ન કરે છે. રાજત્વનાં બે કર્તવ્યો હોય છે : ‘ગતિમાન કરવાની અને નિયંત્રણ રાખવાની’. અધ્યાય ૧૦ થી ૧૨માં દાવિદ એમની પ્રજાને પોતાના નિયંત્રણ હેઠળ લાવે છે; આ અધ્યાયમાં એ તેમને કાર્યાર્થે ગતિમાન કરે છે.

મેદની વિશાળ છે, સાથે સાથે એ સર્વપક્ષીય છે (એ વધુ મહત્વનું છે). ‘પ્રત્યેક નેતા.....સર્વ કુળો.....સર્વ લોક’ એકત્રિત થયાં છે. પહેલાંનો ઈતિહાસ દાવિદ ‘પોતાની સાથેના સર્વ લોકોને લઈને’ નીકળ્યા એટલુંજ કહે છે, પણ વૃત્તાંતકાર અથી જુદી એવી કોઈ ખાસ વાત કહેવા માંગે છે. દાવિદની સાથેના સર્વ લોકો જ નહિ, પણ સમસ્ત રાષ્ટ્રના પ્રતિનિધિઓ કિર્યાથ-યઆરીમ જવા ચાલી નીકળ્યાં. કારણ સર્વએ કહ્યું હતું કે ‘અમે તેમ કરીશું,. આમ જૂના કરારની આ કથા નવા કરારના ‘બે કે ત્રણ’ના સિધ્યાંત (માથી ૧૮:૧૫-૨૦)ને મૂર્તસ્વરૂપ આપે છે. એક વ્યક્તિના મનનો વિચાર સર્વમાં પ્રવર્તી રહે છે, તેથી ‘જો આપણા ઈશ્વર યહોવાની મરજ હોય’ એમ પૂછનારને એના પ્રશ્નનો ઉત્તર હકારમાં મળી રહે છે, અને ‘એ વાત સર્વ લોકોની દણિમાં

^૫ J E Bode, O Jesus, I have promised

ઠીક લાગ્યા' (૧૩:૨,૪)

ત્યારે દાવિદ પ્રસ્તાવ મૂકે છે. પ્રજાજનો માન્ય રાખે છે, અને ઈશ્વર તેના પર સ્વીકૃતિની મહોર મારે છે. આમ, કિર્યાથ-યઆરીમની યાત્રાનો આરંભ થાય છે. પરંતુ એની પથ્યતિ કરતાં લક્ષ્યાંક વધુ મહત્વનું છે. કોશની પુનઃ સ્થાપનાર્થે આ આયોજન થઈ રહ્યું છે. રાજા, પ્રજા તથા ઈશ્વરનો ઉદેશ કોશ ઉપર કેન્દ્રભિમુખ થાય છે એટલું બધું એ સુવાર્ણમદિત પેટીનું મહત્વ છે.

૬. એની તેજસ્વીતા (૧૩: ૫-૮)

દાવિદ તથા એમની પ્રજાનું એ (કોશ) માત્ર લક્ષ ખેંચે છે એટલું જ નહિ, પણ તેમને પ્રોત્સાહિત કરે છે. 'ઉતેજના'ની આ ગુણવત્તા, કોશની તેજસ્વીતા વિશે દ્વિતીય મહા સમારંભના વર્ણનમાં ઉલ્લેખ છે. અને અતે શું કરવું એ વિશે વિચારણ કરવા નહિ પણ ખરેખર તે પ્રમાણે કરવા માટે આ સમારંભ યોજાયો છે. યરુશાલેમથી કિર્યાથ-યઆરીમ સુધી કૂચ કરી પાછા આવવાની સતતેક માઈલની પ્રદક્ષિણા કરવા સિવાય અન્ય કોઈ યોજના તેઓના મનમાં નહોતી. તે છતાં દેશને એક છેડેથી બીજે સુધી દક્ષિણમાં શીહોરથી લઈને ઉત્તરમાં 'હમાથના નાક' સુધી^૬ 'સર્વ ઈજરાયલ'નાં મનમાં આજ વાત રમતી રહી છે, વિચાર તો સરધસનો હતો, પણ અંતે એ ઉત્સવમાં ફેરવાઈ ગયો. ૧૩:૧-૪ની સભામાં ઉપસ્થિત હતાં એ કરતાંયે વધુ લોકોનાં ટોળાં આ ઉજવણીમાં જોડાયાં. આ કોશનો-અથવા જેનું તે પ્રતીક છે તેનો પ્રભાવ જ એવો છે કે તે ઈશ્વરપ્રજાને નાચવા-ગાવાને પ્રેરે છે. એ માત્ર મહત્વનો જ છે એટલું જ નહિ, એ પ્રેરક પણ છે.

૭. એની પવિત્રતા (૧૩: ૮-૧૩)

કોશની ત્રીજી લાક્ષણિકતા દર્શાવતી એક ઘટનાએ આનંદ કથામાં એક કર્કશ સૂર છેડી દીધો. આ મોહું સરધસ કિર્યાથ-યઆરીમમાં અભીનાદાબના નિવાસસ્થાને આવી પહોંચ્યું (૧૩:૭); ગત વીસ વર્ષથી આ કોશ ત્યાં જ

^૬ શીહોર, એ કનાન તથા મિસરની સીમાઓ આંકતી નદીનું નામ હતું. ઈજરાયલના ઉત્તરીય પાંડોશી હમાય દેશનું 'પ્રવેશદ્વાર' લભાનોન તથા હેર્મોનની પર્વતમણાની મધ્યે હતું. યાં. ૧૩:૩-૫

પરિવર્તક પરિસ્થિતિમાં અપરિવર્તિત હૃપા

રાખવામાં આવ્યો હતો. (પુરાળી કથામાં બે વાર કહ્યું છે તેમ) ટેકરી પરના નિવાસસ્થાનમાંથી એ મૂલ્યવાન સુવર્ણ પેટી કાઢીને નવા બળદગાડામાં મૂક્યાં, જેને અભીનાદબના પુત્રો હાંકતા હતા; ^૭ ત્યારે, જેવું એ પાછું ફરતું સરધસ કદોનની ખળી પાસે આવ્યું કે બળદાંએ ઠોકર ખાધાથી ગાહું હાલી ગયું અને કોશ નીચે સરી પડવા જેવું લાગ્યું. ઉજાઝે તેને સંભાળી લેવા હાથથી ટેકો આખ્યો-અને યહોવાએ તેને ફટકારીને મૃત્યુ ભેગો કરી દીધો.

દાવિદનો આકોશ સાવ સ્વાભાવિક હતો! ઉત્સવનો આનંદ ઠારવાને આ કરતાં વધુ આધાતજનક માર્ગ ભાગ્યે જ કોઈ હોઈ શકત. પણ એ ઈશ્વરના માર્ગોથી અજ્ઞાયા નહોતા. ઈશ્વરના કૃત્યથી દાવિદને રોષ ચઢ્યો હશે. પણ ઉજાના કૃત્યથી ઈશ્વરનો જ રોષ ભભૂકી ઊઠ્યો, તેથી દાવિદનો રોષ ભયમાં ફેરવાઈ ગયો. કોશ ગમે એટલો મહત્વનો કે ઉત્સજક હોય તોથે એમાં કોઈક વિનાશક તત્ત્વ છે જ. ઉજાનું ભાગ્ય ઈશ્વર સાથેની અતિ નિકટતાની સામે ચેતવણી આપે છે. ઈશ્વર પ્રત્યે દર્શાવવા જેટલો જ પૂજ્યભાવ તેણે એ વસ્તુ પ્રત્યેદે દર્શાવવો જોઈતો હતો. પવિત્રતાનો અર્થ એજ છે. કોશ ઈશ્વરનો છે, ઈશ્વરને નામે જ એ પ્રતિષ્ઠિત કરાયો છે. તેથી તેની પ્રત્યે પૂર્ણ ભક્તિભાવ તથા પૂર્ણ આદર દર્શાવવો જોઈએ. એ પવિત્ર છે.

૩. ઓનો આશીર્વાદ (૧૩:૧૪)

તેથી ઈશ્વરનો કોશ ઓબેદ-અદોમના ઘરમાં તેનાં કુટુંબ સાથે રહ્યો. એ સંસ્મરણીય દિવસ ઈચ્છિત પરાકાણાએ પહોંચ્યો નહિ; યરુશાલેમમાં કોઈ વિજયવંત પ્રવેશ થયો નહિ. કોશની ઘાતક પવિત્રતાથી ભયાશકિત દાવિદ (ઉજ્ગ્રાના અકાળ મૃત્યુથી ફેલાયેલ સત્યતાને પ્રતિબિંબિત કરતાં) ત્યાંને ત્યાં જ કોશને ઓબેદ-અદોમના ઘરમાં મૂકી દીધો, જ્યાં તેણે અને ત્રણ માસ સુધી સાચવી રાખ્યો.

આ ત્રણ માસમાં કોશની એક વધુ લાક્ષણિકતા જોવા મળી. ઈશ્વરની વસ્તુનો નિષ્કાળજીપૂર્વક ઉપયોગ કેટલો ઘાતક નીવડે છે એ આ અધૂરા ઉત્સવમાં ભાગ લેનાર સર્વએ જોઈ લીધું. છતાં કોશ ઓબેદ-અદોમના ઘરમાં

^૭ વૃત્તાંતકારે અનેક વિગતો કાઢી નાખો છે, પણ ૧ શમુ ૭: ૧-૨, તથા ૨ શમુ. ૬: ૩-૫ના સમાંતર વૃત્તાંતોમાં વાયકોને આ વિગતો મળી રહેશે.

આવવાથી તેના ઉપર સતત આશીર્વાદ આવતો જ રહ્યો.^૮ કદાચ એમની વિનાશક પવિત્રતા તથા આશીર્વાદ અને સમૃદ્ધિ સાથે સાથે જ ચાલ્યા આવતાં જણાય છે. આપણે ચોક્કસપણે કહી શકીએ કે ઈજરાયલીઓ કરતાં કોશ સંબંધી આ ગાથવાસી કે જેના ઘરમાં અત્યંત શ્રદ્ધાપૂર્વક આ કોશ મૂકવામાં આવ્યો, તેના પલિસ્તી મૂર્તિપૂજક સંબંધીઓ તેમને થયેલા અનુભવથી ઈજરાયલીઓ કરતાંથે વધુ માન આપતાં થઈ ગયાં છે. (૧ શમુ. ૫:૮) બાઈબલમાં કોશ સંબંધી આપેલ ચિત્તાર પરથી એવી છાપ સર્જય છે કે આપણે તેને સંશયાત્મક દિષ્ટિથી જોઈએ. આપણા શુષ્ણ અનુભવોમાં વિદ્યુત શક્તિ જેવા પ્રાકૃતિક તત્ત્વો જેને સમજીએ તો લાભકારક, ને નહિ તો વિનાશકારક એના કરતાં વધારે વિચિત્ર તો એ નથી જ. કોશ સંબંધી પણ એવું જ છે: એ શું છે તે સમજી લઈએ એ પર લાભ કે આશીર્વાદ નિર્ભર રહે છે, અને નહિ કે તેના જાહુના સૂત્રો ઉપર.

આ તબક્કે એક સ્વાભાવિક પ્રશ્ન, કે જેના ઉત્તર માટે ધીરજ ખૂટતી જાય છે એ વિશે વાચક ઊચા નીચા થતા હશે! પણ વૃત્તાંતકાર એ વિશે કંઈક કહે તે પહેલાં અધ્યાય ૧ ઉમાંથી ઉદ્ભવતા એક વિષયને એ વિકસાવવા માંગે છે-ઉત્ત્તાનું મૃત્યુ નિપાત્તાની કોશની પવિત્રતા-ત્રણ માસ બાદ કોશ આખરે ઘરુશાલેમ પહોંચ્યો ત્યારે ઘડાયેલ ઘટનાઓનું એ વિવેચન કરે છે. અન્ય રાષ્ટ્રો સાથે દાવિદના સંબંધોને લગતો જુદો જ વિષય અધ્યાય ૧૪માં વૃત્તાંતકારના અન્ય તાત્ત્વાઓ સાથે ગુંથાઈ જાય છે. સમય આવ્યે આપણે એ વિષય પર પાછાં જઈશું. હાલ તરત તો કોશ કથાનો દોર પકડવા આપણે અધ્યાય ૧૫ પર જઈએ.

૨. કોશની લક્ષ્યપાત્રતા (૧૫:૧-૧૬:૩)

કોશ માટે સર્વમાન્ય આદર ઉપજે એટલુંજ બસ નથી. એ તો જ્ઞિસ્તને ‘પ્રભુ

^૮ ‘જયારે કાર્યો યોગ રીતે કરતાં હોય, ત્યારે ઈશ્વરના આશીર્વાદોની સંપૂર્જનતા જુઓ’. શમુ/રાજામાં વૃત્તાંતકાર એક વાક્યપદ ઉમેરતાં કહે છે: ‘યહોવા ઓબેદ-અદીમ તથા તેના પરિવારને આશીર્વાદ દીધો, એટલુંજ નહિપણ’ તેના સર્વસ્વને’ યે દીધો (૨ શમુ ૬:૧૧), પાછળ ૧ કાળ. ૧૦-૧૨માં ‘તેની પ્રજાનું સંગઠન’ મુદ્દા નં. ૧ (બ) આગળ.

પરિવર્તક પરિસ્થિતિમાં અપરિવર્તિત છે।

પ્રભુ' કહેવું, પણ એ જે કહેતે ન કરવા જેવી વાત થઈ જેને આપણો પૂજયભાવ કહી શકીએ, એમાં તો ઈશ્વર જે કહે છે તે પર પૂરા હૃદય તથા મનના વિશ્વાસનું તત્ત્વ સમાયેલું છે.

અ. પ્રાચીન વિષિ (૧૫:૧-૧૫)

ઉઝા-વિરોધી ઉભરા ૧૦ને કારણે કોશની પ્રાચીનતા પર દાવિદે વિચાર કરવા માંડયો. તમે પહેલે વખતે તેને ન ઉંચક્કો, માટે આપણો ઈશ્વર યહોવા આપણા પર તૂટી પડ્યો, કેમકે આપણો નિયમ પ્રમાણે તેની હજૂરમાં ગયા નહિ (૧૫:૧૩). કોશને ઉપાડવા સંબંધી પ્રાચીન નિયમો છે. તેને માટે ઉચ્ચિત આદરનો અર્થ એ નિયમોનું પાલન એ છે. એ સિધ્યાંત (૧૫:૨)ના પાલનાર્થે એમણે એ નિયમોનો ફરીથી અમલ કરવાનું નક્કી કર્યું. 'લેવીઓ સિવાય કોઈએ ઈશ્વરનો કોશ ઉંચક્કો નહિ.' અને એ નિયમો શા શા હતાં, એ કદાચ કોઈને વિદિત નથે હોય, હતાં કોશને યરુશાલેમ લાવતી વેળાએ કયાં મળશો, એ સંબંધી કોઈને શક નહોતો. યહોવાના વચન પ્રમાણે મોશેએ જેમ આજ્ઞા આપી હતી, તેમ લેવીના પુત્રોએ પોતાની ખાંખ પર ઈશ્વરનો કોશ તેની અંદરના દાંડા વડે ઉપાડ્યો (૧૫:૧૫), ૧૧ કોશની જેમ તેને લગતી વિષિ સુદ્ધાં મોશેના સમયથી ઉત્તરી આવી છે; અને તેનો અમલ કરવા માટે દાવિદે ભૂતકાળના એજ સમય તથા એથીયે પહેલાંના પારિવારિક સંબંધો ધરાવતા લેવીઓની સહાય લીધી.

ઉપયોગીતાની ઘટતી જતી સમયમર્યાદાના આ દિવસોમાંયે આપણા ઘણાખરાં ગૃહોપકરણો વર્ષો પર્યત ટકી રહેશે અને કંઈક તકલીફ ઉભી થતાં જ તેમને ફેંકી દેવા નહિ પડે એવી આશા સેવતાં હોઈએ છીએ. એજ કારણસર નિર્માતાની મૂળ સૂચનાઓ આપણે હોંશથી સાચવી મૂકતાં હોઈએ છીએ. એ પુસ્તિકા નકામી થઈ ગઈ છે એમ માની એને ગેરવલ્લે કરી દેવી. ભૂલાવી

૯ લૂક ૬:૪૬ જુઓ

૧૦ The meaning of The place-name Perez-uzza (13:11
NIV, mg)

૧૧ સંદર્ભ ગણના ૩:૫-૧૦, ૨૭-૩૧; ૪:૧-૧૫ સરખાવો

દેવી અથવા ફેંકી દેવી એ મૂર્ખતા ગણાશે દાવિદને મન એ કોશ ગમે એટલો જૂનો થઈ ગયો હોય તોયે એની પ્રજાના ધર્મમાં કેન્દ્રસ્થાન ધરાવે છે, અને તેથી જ એના યોગ્ય ઉપયોગ સંબંધી માહિતી મેળવવા એ નિર્માતાની સૂચનાઓનો સહારો લે છે.

તારબાદ દાવિદે વાજતેગાજતે તથા વિધિસાથે 'સર્વ ઈજરાયલીઓ' તથા ત્રણ લેવીઓનાં કુટુંબોના પ્રતિનિધિઓને, મુખ્ય યાજકોને તથા લેવીઓના પિતા (હારુન)ના 'ધરના વડીલોને' બોલાવીને યોગ્ય વિધિ નિમિત્તે તેઓને વ્યક્તિત્વાની રીતે તૈયાર થઈ કોશને ઉપાડવાનો આદેશ આપ્યો (૧૫:૩,૪ અને આગણ -૧૧-૧૨, ૧૪-૧૫). આમ પ્રાચીન નિયમના આદેશાનુસાર સર્વ પાર પડે એવી એમણે કાળજ રાખી.

૬. આધુનિક સ્તરન (૧૫: ૧૬-૧૬:૩)

આમ છતાં, પ્રતિષ્ઠિત એંગ્લિકન (ચર્ચ ઓફ ઇંગ્લેન્ડના) ભજન સંગ્રહની જેમ, કોશની આસપાસ થતી ઉપાસના 'પ્રાચીન અને આધુનિક' બને હોવી જોઈએ. તેના મૂળ સિધ્યાંતો અતીતમાં ઉદ્દેશ્યે ઉત્તરેલા હોય તોયે તેની વ્યક્તતા પૂર્ણપણે પ્રવર્તતમાન છે. ૧૫:૧૬-૨૨નું વાઘવૃંદ તથા ૧૩:૮ના વાઘવૃંદનો તકાવત તેમની સંરચનામાં નહિ, પણ (સ્વાભાવિક રીતે જ આ સંઝેગોમાં) તેની સવિસ્તર તથા કાળજપૂર્વક કરાયેલી વ્યવસ્થામાં છે. વળી ૧૫:૨૫-૨૮ પરથી તેના સંગીત નિર્દેશનનો જોશ ખાસ્સો નિરંકુશ રહ્યો હશે એમ લાગે છે. એ સંગીત નિર્દેશન ખાસ આ પ્રસંગ માટે જ કરાયું હતું કે કેમ એ તો આપણે જાણતાં નથી., એજ રીતે અલામોથ તથા શેમિનિથનો અર્થ સુદ્ધાં આપણે જાણતાં નથી (૧૫:૨૦-૨૧)૧૨ પણ તેઓ યહોવાની આગણ નવું ગીત ગાય છે૧૩ એટલું ચોક્કસ, આમ કરાર કોશની ભક્તિમાં શ્રેષ્ઠ સમકાળિન તત્ત્વો સાથે ઐતિહાસિક પાર્શ્વભૂમિકા ઉપર સુદ્ધાં પૂરતું ધ્યાન આપવાની દાવિદે કાળજ રાખી હતી.

૧૨ 'Alamoth (alam^ot) means "girls"; Sheminith (s^eminit) means " eight".....the majority opinion is that Alamoθ means the treble range, and Sheminith, therefore, the tenor or bass' (Derek Kidner Psalms 1-72 (Inter-Varsity Press, 1973), pp 40-41)

૧૩ ગીતશાસ્ત્ર ૮૬: ૧; ૮૮:૧

પરિવર્તક પરિસ્થિતિમાં અપરિવર્તિત કૃપા

૧૫:૧-૨૪માં આપેલી એક વાતમાં વૃત્તાંતકારને વિશેષ રસ છે: અત્યંત પ્રેમપૂર્વક તથા બારીકાઈથી તૈયાર કરાયેલી ઉપાસના વિધિ જે સમય જતાં અપનાવવાની હતી (૧કા. વૃ. ૨૩-૨૮; ૨કા. વૃ. ૩-૭; ૨૯-૩૧, ૩૫), યહોવાએ ઓબેદ-અદોમના કુટુંબને દીધિલ આશીર્વાદ (૨ શમુ. દ:૧૧) તથા કરારકોશ લાવવાને દાવિદના પ્રસ્થાન (૨ શમુ. દ:૧૨ બ)ની વિગત વચ્ચે એમણે પૂર્વ ઈતિહાસમાં આટલું લખાણ સમાવી દીધું છે. શમુઅલ/રાજાઓના વૃત્તાંતને અત્રે ઉપાડી એ પદ્ધિની કલમમાં એ ઉમેરો કરે છે, પૂર્વવૃત્તાંતમાં લઘ્યું છે, ‘ઈશ્વરનો કોશ ઊંચકનારા હી ડગલા ચાલ્યા, એટલે તેણે એક બળદ તથા એક પુષ્ટ પશુનું બલિદાન આપ્યું’ (૨ શમુ. દ:૧૩), એનો અર્થ કદાચ એ થયો કે કોશ ઉપાડીને પગ ઉપાડ્યાં અને ઉજાની જેમ કોઈનીયે ઉપર ઈશ્વર ત્રાટક્યા નહિ, ત્યારે ઉપકારાર્થીપણ કરવું ઉચ્ચિત છે. વૃત્તાંતકાર એનો અર્થ તારવે છે. આ વેળા ‘ઈશ્વરે લેવીઓને સહાય કરો’ (૧૫-૨૬); કોશ સંબંધી સિદ્ધાંત તથા આચરણ બને પ્રત્યે દેવાયેલા કાળજીભર્યા લક્ષનો અર્થ એ થયો કે હવે પદ્ધી એની કૃપા નિશ્ચિત છે.

સરધસની તૈયારી પર આટલા લંબાણ ભર્યા લખાણ પદ્ધી વૃત્તાંતકાર હવે સામેની હદે પહોંચે છે; ‘દાવિદને નાચતો તથા ઉત્સવ કરતો’ જોવાથી દાવિદની પત્ની મીખાલને આવેલા તિરસ્કારનો એમણે ટૂકમાં જ ઉલ્લેખ કર્યો છે. (૧૫:૨૮) અને બને થયેલી બોલાચાલી પર મૌન સેવ્યું છે (૨ શમુ. દ:૨૦-૨૩), શમુઅલ/રાજાઓમાં આપેલા વર્ણન પરથી આપણને મીખાલ પ્રત્યે સહજ સહાનુભૂતિ ઉપજ આવે. કદાચ આપણા લેખકને મત તો એ શાઉલ પરિવારની પ્રતિનિષિ જ હતી. અને ઈશ્વરના મન સાથે તેને કોઈ મેળ નહોતો. જ્યારે કોશ પ્રતિ પૂરતું લક્ષ દેનાર દાવિદને હતો.

૩. કોશમાં સમાયેલું સત્ય (૧૬:૪-૩૬)

કોશની લાક્ષણિકતાઓ જોયા પદ્ધી ઉદ્ભવેલ એક પ્રશ્નના ૧૪ ઉત્તરની હવે વધારે પ્રતીક્ષાન કરાય. વૃત્તાંતકારના વાંચકો સાથે આ સર્વ વિવેચનનો કોઈ સંબંધ ખરો? દાવિદના દિવસોમાં ઈજરાયલી સ્તવન વિશે એ આટલા

૧૪ પાછળ, ૧ કાળ. ૧૩, ૧૫-૧૬ ‘કોશની લક્ષણાત્તા’ મુદ્દા નં. ૨

ઉત્સાહથી લખે છે એ ઠીક છે, પણ દેશવટામાંથી પાછા ફર્યા બાદ તેમના ભક્તિભાવને પુનર્જીવિત કરવાના તેમના સર્વ યત્નોમાં એક વસ્તુ ખૂટે છે, તેનું શું? મંદિર તો ફરીથી બાંધ્યું, યાજકપદ પુનઃ સ્થાપિત કર્યું, અર્પણોએ પાછાં શરૂ કર્યા-પણ કોશ જ અદશ્ય થઈ ગયો છે. અને વૃત્તાંતકારની સલાહ અનુસાર તેઓ એને એટલો આદર આપવા માંગત તોયે એ શક્ય નહોતું; આદર પામવાને એ સ્વયં ત્યાં નહોતો.

એ તો નિશ્ચે કહે કે, એમના મહાન ઉપદેશમાં આ સર્વ અધ્યાયોમાં જે મુદ્દો એ ઉપસાવવા માંગે છે એ તો કોશની અનુપસ્થિતિ જ છે. મુખ્ય વાત તો એ વસ્તુની નહિ (આ બાબતમાં તો એ શક્યજ નથી), પણ એમાં સમાયેલા સત્યની છે. આ કોશ, જે દાવિદના દિવસોમાં આટલો મહત્ત, આટલો ઉત્તેજક, પવિત્રાથી આટલો સક્રિય આશીર્વાદથી આટલો સમૃદ્ધ: આ કોશ, જે વિતી ગયેલ દિવસની સૌરભથી હજ્યે પૂજ્ય હોવાથી દાવિદના કાળમાં શ્રેષ્ઠ સ્તવનને પાત્ર હતો-એ વાસ્તવમાં શાનું પ્રતીક છે? એનો અર્થ શો છે?

અધ્યાય ૧૬નો મુખ્યત્વે આ વિષય રહેશે. પણ અધ્યાય ૧૫ની અંતિમ કલમોમાં એનો સંકેત તો સાંપડયો છે જ. ઓછામાં ઓછી ચાર વેળા તેને માટે ‘કરારકોશ’ શબ્દ વપરાયો છે (૧૫:૨૫, ૨૬, ૨૮, ૨૯).

અ. ઈશ્વરનો કોશ એટલે ઈશ્વરનો કરાર (૧૬:૪-૬)

એક વાર યરુશાલેમમાં કોશના આગમન તથા તે માટે ઉભા કરાયેલ મંડપમાં સ્થાપના થયા પછી સરઘસમાં સહભાગી થયેલ કેટલાક લેવીઓને ભક્તિસંગતની સેવાર્થે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યાં. એ કહેવાની જરૂર નથી કે સ્વયં કોશની ભક્તિ થતી નથી. આસાફ તથા તેના સંગીતકારવૃદ્ધનું કાર્ય મંગલાચરણ, આભાર પ્રદર્શન તથા ઈજરાયલના ઈશ્વર યહોવાની ભક્તિ અર્થે સ્તુતિ કરવી એ હતું આ ઈશ્વર રાષ્ટ્રોના દેવોમાં અનોખા છે. પોતાની પ્રજાને મિસરના દાસત્વમાંથી મુક્ત કરવાને આવનાર તથા સિનાય પર સાક્ષાત દર્શન દઈ તેમને પોતાના બનાવનાર એ યહોવા છે. ત્યાં એમણે આદેશ દીધો કે સદાને માટે એ તેમના ઈશ્વર થશે અને તેઓ એમની પ્રજા થશે. એ એમનો કરાર હતો અને ‘ઈશ્વર’-યહોવા-એ નામ એમના કરારમાં હતું. આથી ‘ઈશ્વર’ ઈજરાયલની સતત સ્તુતિના પાત્ર બને છે અને પુન:

પરિવર્તક પરિસ્થિતિમાં અપરિવર્તિત કૃપા

એકવાર આ સુતિના કેન્દ્રરૂપ કોશને 'કરાર કોશ' નું (૧૬:૬) નામ દઈ, એ વાતનું સમર્થન કરે છે.

અનેકવિધ શક્તિધારી રાજી સંગીતજ્ઞ તથા કવિ પણ હતા એ કોઈ યોગાયોગ નહોતો. ઈશ્વરના પવિત્રસ્થાનમાં સદાકાળ માટે સ્તવનવિધિ (૧૬:૭) સ્થાપિત કરનાર પોતાની શક્તિથી અજ્ઞાત છે. ગીતશાસ્કના પુસ્તકમાં આપણે જોઈશું કે કરારકોશનો ઉલ્લેખ ત્રણ વાર કરાયો છે. (૧૬:૧૫-૧૭), અને કરારનો અર્થ, એ સંપૂર્ણ ગીતનો મુખ્ય વિષય છે.

૬. ઈશ્વરનો કરાર એટલે ઈશ્વરની કૃપા (૧૬:૭-૩૬)

સંગીતકારો 'યહોવાની ભક્તિ અર્થે મંગલાચરણ, આભાર પ્રદર્શન તથા સુતિ' માટે નિયુક્ત કરાયાં છે, અને એમનું ગીત એજ કરે છે. ગીતશાસ્ક ૧૦૫ તથા ૧૦૬ના ખંડો વચ્ચે સમગ્ર ગીત ૮૬ મૂકીને, 'કરારના ઈશ્વર' એ મહા વિષય પર એ એક સંયુક્ત ગીત છે.

૧૬:૮-૨૨ (ગીત ૧૦૫:૧-૧૫)માં પ્રથમ તો આપણે યહોવાનાં કૃત્યો તથા અદ્ભુત કામો (૧૬: ૮-૧૩), ત્યારબાદ એમનાં વચ્ચન, ન્યાય, કરાર તથા પ્રતિજ્ઞા (૧૬:૧૪-૧૮) અને ત્યારબાદ બને સાથે-પોતાની પ્રજાની નભળી પરિસ્થિતિ વખતે એમણે તેમના વતી જે કર્યું તથા કહ્યું (૧૬:૧૮-૨૨) એ બદલ એમની સુતિ કરીએ છીએ. ૧૬:૨૩-૨૭ (ગીત ૮૬)માં એમની મહાનતા (૧૬:૨૩-૨૭) તથા એમની પાત્રતા (૧૬:૨૮-૩૩)ની આપણે સુતિ કરીએ છીએ. ગીતશાસ્કના ૧૦૬ના પ્રારંભિક તથા અંતિમ શબ્દો (૧,૪૭-૪૮) સાથે એ ગીત પૂરું થાય છે, અને એ શબ્દો સાથે ગાયકો કરારનો સંબંધ પોતાની સાથે જોડી દે છે, 'હે યહોવા, તું અમને તારણ આપનાર ઈશ્વર છે; તેં ભૂતકાળમાં જે કર્યું તથા કહ્યું છે, એ બદલ અમે તારી સુતિ કરી છે; અને હવે તું અમારે માટેયે કામો કરે તથા બોલે, એવી તને વિનંતી કરીએ છીએ.

પણ આખાયે ગીતમાં કઈ વાત પર ભાર મૂકાયો છે, એ જુઓ: એ એમનાં કૃત્યો, એમનાં 'શબ્દો', એમની 'મહાનતા', એમની 'પાત્રતા' છે, કરાર તો એમની પ્રજાના લાભાર્થે આશીર્વાદોની એક મહાન યોજના છે. પણ એ સર્વ માટે સ્વયં એમણે પહેલ કરી છે. ટૂંકમાં, એ કૃપાની યોજના છે, તેઓ સંખ્યામાં થોડા જ છેક થોડા જ (૧૬:૧૮) હોવાનો ઉપપ્રમેય એ બંધાય છે કે

કરારનું બળ તેઓમાં નહિ, પણ ફક્ત ઈશ્વરમાં સમાયેલું છે, પુનર્નિયમ ૭:૭-૮માં આપેલ કૃપાની સ્મરણીય વ્યાખ્યાનુસાર એ તેમને ચાહે છે, એટલા જ માટે એ તેમને ચાહે છે.

કોશમાં સમાયેલું સત્ય એજ છે. છતાં હજુ સુધી આપણે પવિત્રસ્થાનના હાઈ સુધી પહોંચ્યા નથી. અધ્યાય ૧૬ની અંતિમ કલમો આપણને પડદો ઉઠાવીને પરમપવિત્ર સ્થાનમાં સ્હેજ ડોકિયું કરી દેવા દે છે. અને આપણને જાણો કે ભાવિ ઈશ્વરપ્રજ્ઞા ઉપર વેરી અસર કરનાર સત્યરૂપી સાચા કોશનું દર્શન થાય છે.

૪. કોશમાં છુપાયેલું સત્ય (૧૬:૩૭-૪૭)

આપણે માની લીધું કે, કોશનું મહત્વ તેના પોતાનામાં નહિ, પણ જે સત્યનું એ પ્રતીક છે, તેમાં છે. અને તેથે વૃત્તાંતકાર એ વિશે કંઈ કહેવા માંગતા હોય એવું લાગે છે. એમના ચોથી સદીના વાચકોને તો એનો અણસાર આવીજ ગયો હશે. જે વસ્તુને એ આટલું બધું માન આપે છે, એજ વસ્તુ એમના મંદિરમાં નથી. એટલી જ વાત નહોતી. એ પણ ખરું એ ત્યાં હતો ત્યારે સુદ્ધાં ધાર્મિક વિધિઓમાં એ અગ્રસ્થાને તો નહોતા. પ્રમુખ યાજક સિવાય અન્ય કોઈને તે જોવા મળ્યો નહિ અને તેથે વર્ષમાં માત્ર એક જ વાર. દેખીતી રીતેજ કેન્દ્રસ્થાને તો સદા વેદી તથા બલિદાનજ રહેતાં. પણ વૃત્તાંતકાર હળવેશી આપણું ધ્યાન અન્યત્ર લઈ જાય છે. એમના દાવિદ બલિદાન ચઢાવવામાં ખાસા પ્રવૃત્ત રહેતા (૧૫:૨૬; ૧૬:૧-૨, ૩૮-૪૦), પણ કોશ છે તેથી વેદી છે અને નહિ કે એથી ઊલટી વાત હતી. એ આપણને કહેવા માંગે છે કે વેદી કરતાં કોશનું મહત્વ વધુ છે. એટલે કે મહત્વની વાત આવી છે, તો કૃપાનું દાન વિશ્વાસના પ્રતિસાદ કરતાં વધુ મહત્વનું છે; અને એ વચનમાં સમાયેલું સત્ય-જો કદીયે અપાયું હોય તો, નવા કરારનું વચન, સુવાતીનું વચન-આ અધ્યાયોના સારાંશરૂપે કોશનું અંતિમ સત્ય તે અનાવૃત કરે છે.

૫. વિશ્વાસથી લિમ-કૃપા

ઘટનાઓનું વર્ણન વૃત્તાંતકારનો મુદ્રો સિદ્ધ કરે છે. ‘દાવિદે યહોવાના કરાર કોશની આગળ આસાફને.....રહેવા દીધાં’; (૧૬:૩૭) જેની હવે

પરિવર્તક પરિસ્થિતિમાં અપરિવર્તત કૃપા

યરુશાલેમમાં સ્થાપના થઈ હતો (૧૫:૧-૩), અને ‘સાદોક’ યાજકને તથા તેના સાથી યાજકોને ‘ગીબઓમાંના ઉચ્ચસ્થાન’માં યહોવાના મંડપ આગળ..... દહીનીયાર્પણની વેદી પર યહોવાને દહીનીયાર્પણો ચઢાવવા સારુ (નીમ્યા)’ (૧૬:૩૮-૪૦)

જો કોશ ઈશ્વરકૃપાનું પ્રતીક હોય, તથા વેદી માનવીના પ્રતિસાદનું, તો બજે વચ્ચેનો સંબંધ સૂચનાત્મક છે. સાધારણ રીતે બજે અભિન છે, કારણ ઈશ્વર પ્રતિસાદને પાત્ર માનવી સામે કંઈ ધરે નહિ ત્યાં સુધી તે પ્રતિસાદ આપી ન શકે. એજ રીતે ઈશ્વરની કૃપાવંત કિયાનો ઉત્તર, માનવી પ્રતિક્રિયાથી આપે એવી એ અપેક્ષા રાખે જ છે. મોશેના સમયમાં મંડપ બનાવવામાં આવ્યો ત્યારથી માંડિને સિદ્ધકિયાના સમયમાં મંદિરનો નાશ કરાયો ત્યાં સુધી તો કોશ તથા વેદી લગભગ હંમેશા સાથે જ હતાં, પણ ‘લગભગ’ હંમેશા, રાજત્વનો પ્રારંભકાળ કે જેમાંથી વૃત્તાંતકાર આભિક સિદ્ધાંતો તારવી તેના ઉપદેશમાં પ્રસ્તુત કરે છે. એ જ સમય એવો હતો કે જ્યારે એ બે (વેદી તથા કોશ) દુટાં હતો. ઈશ્વરકૃપાના પ્રતીકરૂપ કરારકોશ તથા માનવ પ્રતિસાદના પ્રતીકરૂપે વેદી પર કરતાં અર્પણો, એ બે ભિન્ન વસ્તુઓ છે. જો એ સંકળાયેલાં જ રહેતાં હોય તો એ બે વચ્ચેના સંબંધો વિશે આપણામાં બ્રમ ઉત્પત્ત થવાનો ભય રહે છે. જ્યાં વેદી ત્યાં કોશ હોવો જ જોઈએ. પણ કૃપા માટે એવું કોઈ જ બંધન નથી: ધર્મનું નહિ, સત્કૃત્યોનું નહિ, એટલે સુધી કે ‘વિશ્વાસના’ કૃત્યનુંયે નહિ. વેદી ગીબઓનમાં હોય તોયે કોશ તો યરુશાલેમમાં અવશ્ય હોઈ શકે.

બ. પરિસ્થિતિથી નિરપેક્ષ-કૃપા

જ્યાં અર્પણો ચઢાવાતાં હોય ત્યાં કરારકોશ હોવું જ જોઈએ એવું કોઈ બંધન ન હોવાથી તેણે અમુક સ્થળે જ હોવું જોઈએ એવુંયે કોઈ બંધન નથી. આ વિશે પણ ઈશ્વરકૃપા સંબંધી સત્ય પરથીયે વૃત્તાંતકાર બ્રમના આવરણો ઉતારી નાંખે છે. દાવિદે ઊભા કરેલા તંબુમાં જ નહિ, પણ શલોમોને બંધાવેલા મંદિરમાં કોશની નિશ્ચિતરૂપે સ્થાપના થયા પછી એક એવી માન્યતાઓ ઉદ્ભવ થયો કે જે એક અર્થમાં સાચી હોવા છતાં સહજપણે કોઈ ખોટા બ્રમમાં પરિણમી શકે. આ વિચાર અનેક ગીતોમાં વ્યક્ત થયો છે., ‘યહોવાએ સિયોનને

પસંદ કર્યું છે.....' 'આ મારું સદાકાળનું વિશ્રામ સ્થાન છે.'..^{૧૫}
 'યાકૃબનાં સર્વ રહેઠાણ કરતાં સિયોનની ભાગોળો યહોવાને પ્રિય લાગે છે.'^{૧૬}
 આ ભાવના ફક્ત ઈજરાયલીઓનાં જ નહિ, પણ આસપાસની પ્રજાઓના મનમાં એટલે ઉત્તે સુધી વસી ગઈ હતી, કે હજાર વર્ષ પછીયે એક સમર્દની સ્ત્રી ઈસુ આગળ બોલી ઉઠશે. હે પવિત્ર પાવન હિંદ્રૂઓના તથા અન્યોના ધર્મ વચ્ચે ભૌગોલિક કૃપાનું અંતર મુખ્ય છે: એક યહૂદી છે એવું કહેવાનો સ્વાભાવિક અર્થ એ કે જે જગાએ ભજન કરવું જોઈએ તે યરુશાલેમમાં છે' એવો આગ્રહ રાખે. જ્યારે તે (સ્ત્રી) કહેતી હોય કે, અમારા પિતૃઓ આ પર્વત-ગેરીજીમ-પર ભજન કરતા હતા.^{૧૭}

પણ આમ તો કોશ કેવા કેવા સ્થળોએ ફર્યો હતો, એ વાત ઈતિહાસ આપણને જણાવે છે. ખું જોતાં, તેને ઉપાડીને લઈ જઈ શકાય એ રીતે જ તો તેને બનાવ્યો હતો^{૧૮} અને ઈજરાયલીઓની સાથે સિનાયના અરણ્યમાં, તેના પ્રથમ ચાળીસ વર્ષ સુધી એ ફરતો જ રહ્યો હતો. એ પ્રજા વચનના દેશમાં સ્થાયી થયા પછી પણ તેનો પ્રવાસ તો ચાલુ જ રહ્યો હોય એવું દેખાય છે: આજે ગિલ્ગાલમાં^{૧૯} હોય, તો કાલે બેથેલમાં^{૨૦} અને એ પછી વળી શીલોહમાં^{૨૧} હોય. પલિસ્તીઓના કબજામાં આવ્યા પછી ઈશ્વરની હાજરીનો જે પ્રખર પરચો તેણે વિશ્વાસીઓમાં દેખાડ્યો હતો, તેવો જ તેમનાં પાંચ નગરોમાં દેખાડતો ફર્યો. ઈજરાયલી સરહદમાં પાછા આવી, થોડા સમય પૂરતો બેથરેમેશમાં રહી, આગળ વધતાં તે કિર્યાથ-યારીમ આવી પહોંચ્યો. ત્યાંથી વૃતાંતકાર વાર્તાનો દોર હાથમાં લે છે. યરુશાલેમ પહોંચતાં અગાઉ છેલ્લાં બે સ્થળોમાં તે ઈશ્વરકૃપાનો અનુભવ કરાવે છે. પછી તે ઘાતકરૂપમાં હોય કે આશીર્વાદ રૂપમાં, કે ગમે તે સ્થળમાં. પેરેસ ઉઝામાં તે મોતના મૃત્યુકારક વાસરૂપ છે, તો ઓબેદ-અદોમમાં જીવનના જીવનદાયક

૧૫ ગીતશાસ્ક ૧૩:૧૩-૧૪

૧૬ ગીતશાસ્ક ૮૭:૨

૧૭ યોહાન ૪:૨૦; અને આગળ ૨ કાળ. ૧-૨ની અંતનોંથન. ૨૦ જુઓ.

૧૮ નિર્જ ૨૫:૧૪

૧૯ હોણિ. ૪:૧૮

૨૦ ન્યાયા. ૨૦:૨૬-૨૭

૨૧ હોણિ. ૧૮:૧; ૧ શમુ ૪:૩-૪

પરિવર્તક પરિસ્થિતિમાં અપરિવર્તિત કૃપા

વાસરૂપ્રેર છે. કાર્યક્રમ થવા તેણે યરુશાલેમમમાં જ હોવું જોઈએ એવું કંઈ નથી.

કૃપાના આ દાસ્તિકોણને પરિણામે જેઓ ઈશ્વરના કાર્યને માત્ર પરિચિત અથવા સુસ્પષ્ટ રૂપમાં જ નિહાળવાની અપેક્ષા રાખે છે, તેમને લોકનિદાના ભોગ બનાવ્યા છે. નવા કરારના કાળમાં સમર્દૂની સ્ત્રી કરતાં ઘાતક બાંતિનું ઉદાહરણ જોવા મળે છે, જ્યારે યરુશાલેમના યહૂદીઓએ સેફનના પ્રલુપ પર તેમ તેના પર ‘આ સ્થળનો નાશ કરવા માંગવાનો’^{૨૩} આક્ષેપ મૂક્યો. પ્રેરિતોનાં કૃત્યો ઉમાં તેના સવિસ્તર ઉત્તરનો સારંશ એ છે કે કયા સંજોગોમાં અથવા કયા સ્વરૂપમાં કૃપા દર્શાવવાથી તે ઈશ્વરને પ્રતિસાદ આપશે, એ વાતનો જ્યારે માનવી નિર્ણય લેવા ચાહે છે ત્યારે કયાં તો એ મૂર્ખ હોવો જોઈએ. નહિ તો બંડખોર હોવો જોઈએ. શલોમોનના મંદિરના નિર્માણની યોજના વૃત્તાંતકારને બહુ પ્રિય હતી. પણ મે.કૃ. ૭:૪૭માં સેફનનાં શબ્દો ‘શલોમોને તેને (ઈશ્વરને) સારું મંદિર બાંધું’ ની પાછળના હેતુને તે (વૃત્તાંતકાર) સમર્થન આપતા હોય એમ લાગે છે. પણ આ દાસ્તિકોણથી તેણે એમ ન કર્યું હોત તો સારું થાત. ઈશ્વરની કૃપા અમુક સ્થળો અથવા સંજોગો સાથે સંકળાયેલી છે એમ માનવામાં આવું જોખમ રહેલું છે.

ક. પ્રતીક કરતાં મહાન-કૃપા

તો હવે આપણે અંતિમ સમસ્યાં આગળ આવીએ છીએ. કારણ ‘જે પ્રજાના કબજામાં કરારકોશ રહ્યો નથી,’ તેમની સમક્ષ એ તેનાં ગુણ ગાય છે. ઈજરાયલના રાજ્યત્વ તથા યાજકત્વના મહાયુગનાં સ્પર્શનીય સ્મૃતિચિહ્નનો વર્ણાથી તેમની પકડમાંથી એક પદ્ધી એક સરી જતાં રહ્યાં છે. તેઓ બીજું મંદિર બાંધે છે અને ત્યારબાદ બીજો મહેલ ઊભો કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પણ ખરું જોતાં તો દાવિદી ઈજરાયલનું આખુંયે માળખું ધ્વસ્ત થઈ ગયું છે. વિલીન થયા એ ગગન ચઢ્યા મિનારા ને ભવ્ય ભવનો

આભાસી દશ્ય સમાં, ન રહ્યાં ખંડેરો^{૨૪}

૨૨ ૨ કરિંથી ૨:૧૬

૨૩ મે.કૃ. ૬:૧૪; માર્ક ૧૪: ૫૭-૫૮ સરખાવો

૨૪ Shakespeare, The Tempest IV. i. 152 ff

તેથી આ પુસ્તકનાં વાચકોના સાવ સાહજિક પ્રશ્નનો અતિ મનનીય પ્રત્યુત્તર સાંપડે છે. તેઓ કહે છે, ‘આ કોશ વિશે અમને ઉપદેશ શાને કરો છો? કોશ તો છે નહિ! અને વૃત્તાંતકાર પ્રત્યુત્તર આપે છે, ‘તમને કોશની આવશ્યકતા રહી નથી.’ કૃપા તમારા ધર્મ કે વિશ્વાસ પૂરતી જ મર્યાદિત નથી. એ આગળ રહે છે, તેઓ તો માત્ર તેના પ્રતિસાદરૂપ છે. કૃપા કોઈ સ્થળ કે સંજોગ પૂરતી જ મર્યાદિત નથી. માનવી જ્યાં હશે ત્યાં ઈશ્વરના સાક્ષાત્કાર માટે તેણે તૈયાર રહેવું: કૃપા તેના પ્રતીક કોશ પૂરતી જ મર્યાદિત નથી. કૃપા ‘મફત’ આવે છે. ઈશ્વર એમની કૃપા તમારી પર અત્રે અને અત્યારે વરસાવી રહ્યા છે. કોશ હોય કે ન હોય તોયે; અને જૂના કરારના ઈજરાયલનું સમગ્ર તંત્ર, યાજકો, રાજવીઓ તથા સર્વસ્વ પ્રાચીન ઈતિહાસમાં વિલીન થઈ જ્યો ત્યાં સુધી એ વરસાવતા રહેશે. તેથી તમે અહીં જીવ કે તહીં, આ કરો કે તે, તો ઈશ્વરે તમને આશીર્વાદ આપવો જ પડશે એમ કદીયે ન કહેશો. એમની કૃપા એમના પ્રેમ તથા ભલાઈ સિવાય અન્ય કોઈપણ વસ્તુથી બંધાયેલી નથી. એ સદ્ભાગ્યની વાત છે; કારણ અન્ય કોઈ વસ્તુ નિશ્ચિત હોતી નથી, કે આધારપાત્ર હોતી નથી. માત્ર એ શાશ્વત હોય છે.

૧ કાળવૃત્તાંત ૧૪, ૧૮-૨૦

૬. રાજાની કીર્તિ તથા ધાક

ફરીથી ઘડીભર વૃત્તાંતકારના વર્ણનનાં આખા વસ્ત્રને બદલે એક તાંત્રણાની સાથે સાથે આપણે અધ્યાય ૧૪ તરફ પાછા ફરીએ. અને ત્યારબાદ અધ્યાય ૧૮-૨૦^૧ તરફ જઈશું. આ ચાર અધ્યાયોનું કેન્દ્રસ્થ બીજ ૧૪:૧૭માં આપ્યું છે. ‘દાઉદની કીર્તિ સર્વ દેશોમાં ફેલાઈ ગઈ; અને યહોવાએ સર્વ પ્રજાઓ પર તેનો દાબ બેસાડ્યો’, એટલે કે એ વિદેશીય કાર્યો એમના વિદેશીય સંબંધો તથા તેમના પર પડતા પ્રભાવ વિશે છે. એના અનુસંધાનમાં એમણે અનેક સશક્ત ગુંબેશો સંબંધી લખ્યું છે અને દાવિદના મોટાં યુધ્યો (૨૨:૮) નો દુરગામી તથા અણધાર્યો પ્રભાવ

^૧ આગળ ૧ કાળ. ૧૭, ૨૧-૨૨ ઈશ્વરના મંદિર માટે લેટો મુદ્રા નં. ૭

ઈજરાયલના ભાવિ ઈતિહાસ પર પડ્યો છે. ૨ પણ તેનાં ત્વરિત પરિણામ રૂપે તો દાવિદકાળના વૃત્તાંતકારના ચિત્તારમાં અનોખા રંગો પૂરાય છે. દાવિદના શાસનકાળના આ પાસા સંબંધી તેમની રજૂઆત પર વિચાર કર્યા બાદ એ ઉપદેશ એમના સમકાળિનનો સાથે કઈ રીતે સંબંધિત છે અને ત્યારબાદ એને અંતર્ગત સત્યો સર્વ યુગોને કઈ રીતે લાગુ પડે છે, એ આપણે જોઈશું.

૧. ભૂતકાળનું રેખાચિત્ર

સંપાદિત માહિતીનો વૃત્તાંતકાર કેવો ઉપયોગ કરે છે એ વાત નોંધવા જેવી છે. આ સંક્ષિમ સર્વક્ષણમાં આપણે ૧કા.વૃ.ના કેન્દ્રીય અધ્યાયોના માળખાનો પરિચય લઈ તેમાં એ શું ઉમેરે છે તે જોઈશું.

અ. વિભાગની રચના

રાજાની આસપાસ વિટળાઈ વળેલી તેની પ્રજાના સંગઠન તથા વ્યક્તિવ વિશે આપણે અધ્યાય ૧૦-૧૨માં વાંચ્યું. એ પછી અધ્યાય ૧૩માં કોશના વર્ણનનો આરંભ થયો. પણ વૃત્તાંતકાર ૧૩:૧૪ સુધી આવે (ઓબેદ-અદોમ પાસે કોશ ત્રણ માસ રહ્યા પછી) એટલામાં એમની માહિતીનું મૂળસ્થાન ખૂંદીને એ ૨ શમુઅલ ૬:૧૧ સુધી પહોંચી ગયા છે. તેથી કોશકથાને આગળ વધારતાં અગાઉ એ આ ત્રિમાસી ગાળાનો લાભ લઈ તેમાં પુસ્તકના આગલા ભાગ (૨ શમુ. ૫:૧૧-૨૫)માંથી એક ફકરો ઉપાડીને અહીં ગોઠવી દે છે, જે ૧કા.વૃ. ૧૪નો મુખ્ય ભાગ બની રહે છે.

દાવિદનો રાજ તરીકે અભિષેક તથા તેમના રાજ્યના મહિમામાં થયેલ વધારા સંબંધી ૧૪:૨માં કરાયેલ નિવેદનનો શીર્ષક તરીકે ઉપયોગ કરી અધ્યાયના શેષભાગમાં એ વિશે વિસ્તૃત વર્ણન આપવાનો આશય હોઈ શકે. ઘરમાં તેનો સંસાર મંડાયો છે, ને તેથી તેનો પરિવાર વિસ્તારાય છે. વિદેશોમાં એમના રાજ્યનો મહિમા વધ્યો છે. અને મિત્ર તથા શત્રુ

^૨ આગળ હેતુ : ૧ કાળ. ૧૭, ૨૧-૨૨ 'કેશલ્ય' મુદ્દા નં. ૪ અને ૧ કાળ. ૨૩-૨૬ 'હેતુ : આ રજૂઆતનું કારણ શું?' મુદ્દા નં. ૩

બંને (તૂર ૧૪:૧; પલિસ્તીઆ ૧૪:૮ અને આગળ) એ એમની સિદ્ધિને માન્ય રાખે છે.

શમુઅલ/રાજાઓની પ્રતિલિપિમાં વૃત્તાંતકાર કદાચ પોતાના જ શબ્દોમાં એક વાક્ય ઉમેરે છે. પલિસ્તીઓ સામેની અંતિમ લડાઈની સમીક્ષા (૧ શમુ. ૩૧:૧,૧૩ - ૧ કા.વૃ. ૧૦:૧-૧૨) સમીક્ષા એક અંગત ચુકાદા સહિત કરે છે. યહોવાનું વચન ન પાળવાથી.....તેણે તેને મારી નાખ્યો (૧કા.વૃ. ૧૦:૧૩-૧૪). તેથી હવે એ જ શત્રુઓની સામે દાવિદના રાજ તરીકેના (૨ શમુ. ૫:૧૧-૨૫ - ૧ કા.વૃ. ૧૪:૧-૧૬) યુધ્યોની સમીક્ષા એ સંદેશ છતાં વૈલક્ષણિક શબ્દોમાં કરે છે; 'દાવિદની કિર્તી સર્વ દેશોમાં ફેલાઈ ગઈ; અને યહોવાએ સર્વ પ્રજાઓ પર તેનો દાબ બેસાઉથ્યો. (૧૪:૧૭)

ઇતિહાસના હજ્યે અગાઉના સમયનાં, દાવિદના આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધો વિશેનાં આ લખાણો, એ વિષયના પરિચયરૂપે આપવામાં આવ્યાં છે. આગળ જતાં વૃત્તાંતકાર એ લખાણો પ્રતિ પાછાં ફરશે. અ. ૧૪માં હાલ પૂરતાં તો એ વિષયનાં બીજ વાવ્યા. પછી અધ્યાય ૧૫-૧૬માં એ કોશનું વર્ણન સમેટી લે છે. ત્યારપછી અ. ૧૭માં એ હજ એક વિષય-મંદિર-ની જાંખી કરાવે છે. ત્યારબાદ ત્યાંથી નજર ફેરવી અધ્યાય ૧૮-૨૦માં પુનઃ એકવાર ચાલુ વિષય હાથમાં લે છે.

આપણે જોયું છે તેમ અધ્યાય ૧૪ ર શમુ. ૫ પર આધ્યારિત છે. 'વિદેશ-સંબંધો'ને લગતાં બીજાં ત્રણ અધ્યાયો (૧૮-૨૦)નો સામગ્રી સંચય ૨ શમુઅલનાં અન્ય અધ્યાયોમાંથી કર્યો છે. એનાં અધ્યાય ૮ અને ૧૦નું અત્રે પુનરાવર્તન થયું છે. ૩ અધ્યાય ૧૧ અને ૧૨નો ઘણોખરો ભાગ કાપી નાંખીને કપાયેલા છેડાઓને (૧૧:૧ અને ૧૨:૨૬) સાંધી લીધાં છે: ત્યારપછીનાં લગભગ નવ અધ્યાયો ઉપરથી ઠેકડો મારીને એ ૨૧:૧૮-૨૨ પર આવી પહોંચે છે અને એ કલમો સાથે અધ્યાય ૨૦ વિરમે છે.

જે લખાણો એ પડતાં મૂકે છે એ દાવિદનાં કેટલાંક પ્રશંસાપાત્ર તો

૩ અનેક નાના ફેરફારોમાં, દાવિદ એમના એક યુધ્યમાં જીતી લાવેલા પિતળનો ઉપયોગ શલોમોન જે રીતે મંદિર માટે કરે છે (૧ કાળ ૧૮:૮), એમાં વૃત્તાંતકારને વિશેષ રસ હોય એવું દેખાય છે.

કેટલાંક અપાત્ર અંગત સંબંધો વિશે છે. દાઉદના શાસનને કલંકરૂપ એવા સંધર્ષ, અનીતિ, હત્યાના ઉલ્લેખો કાઢી નંખાયા છે. અલ્યજ્ઞ મંત્ર્ય તો એવા જ બંધાય કે વૃત્તાંતકાર એમનાં ચારિત્ર પર ઢાંકપિછોડો કરવા માંગે છે. પણ આ હેતુ ન પણ હોઈ શકે. કારણ કે એમના વાચકોને તો દાવિદના દોષો વિદ્ધિત છે જ. પરંતુ આ અંગત વાતો સાથે એમને સંબંધ નથી. ઊલદું એ ચાહીને જ દાવિદને રાજ તરીકે અને નહીં કે માનવી તરીકે ચિત્રરવા માંગે છે. જે ચાર અધ્યાયોનો આપણો અત્યાસ કરી રહ્યાં છીએ એનો મધ્યવર્તી વિષય તો રાજાની પ્રતિજ્ઞા તથા તેનો પ્રભાવ છે.

૬. વિભાગની વિષય-વસ્તુ

‘દાવિદ આખા ઈજરાયલ પર રાજ કરતો હતો; તે પોતાના સર્વ લોકનો ન્યાય કરીને તેમને ઈન્સાફ આપતો હતો’. દાવિદ એમના રાજ્યના કેન્દ્રસ્થાન પર રાજગાદી શોભાવે છે એ જ રીતે આ વિભાગનું પણ કેન્દ્રસ્થાન પણ શોભાવે છે. આમ અધ્યાય ૧૦ થી ૧૨માં દાવિદના શાસનની મુખ્ય છાપ, પ્રજાથી વીટળાઈ વળેલા રાજ તરીકેની છે. હવે આસપાસના રાષ્ટ્રો પર એમનો પ્રભાવ કેવો પડે છે, એ જોવું છે? તેમનાં પ્રત્યાધાતો કેવાં છે?

ઈજરાયલની ઉત્તરે આવેલું ફેનીકેના મુખ્ય બંદર તૂર સાથે મૈત્રીસંબંધ છે. ૧૪:૧ તેમના રાજ હીરામના દાવિદ સાથેના અંગત સંબંધોનો નિર્દેશ કરે છે, જે શલોમોનના શાસનકાળમાં (રકાળ.૨) ખાસ્સા વિકસિત થવાનાં છે. જ્યારે દક્ષિણ કાંકાની વસાહતોના ‘પંચનગર’ અથવા પલિસ્તીઓનાં પાંચ શહેરોની સાથે જ્યારે શાઉલ રાજા હતો ત્યારનો (૧ કા.વૃ.૨૦) તથા શામસૂન ન્યાયાધીશ હતો ત્યારનો વૈરભાવ હજુ જેમનો તેમ રહ્યાં છે, જો કે બસે પ્રકારનાં સંબંધો રાજાના કીર્તિ તથા ‘દાબ’ના કારણરૂપ રહ્યાં છે. (૧૪:૧૭), છતાં મિત્રતા કરતાં શત્રુતાનાં વર્ણનો માટે વધુ જગ્યા ફાળવવામાં આવી છે. (૧૪: ૮-૧૬).

અધ્યાય ૧૮-૨૦માં આજ સંરચના રહેશે. એ અધ્યાયોમાં વિસ્તૃત માહિતી આસપાસનાં અડધા ડઝન જેટલાં રાષ્ટ્રો વિશે છે. ઘટનાઓની હારમાળાના ૪ ન્યાયા. ૧૩-૧૬

આરંભ તથા અંતમાં પલિસ્તીઓ અનેક લડાઈઓ સામે, તથા વચ્ચે વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન આમ્રોન સામે એક લડાઈ તેમ જ મોઆબ, અદોમ, અમાલેક અને સોબાહ, દમસ્કસ, માઅખાહને અરામ-નાહરાઈમ (નવા કરારમાં ‘મેસોપોટામ્યા’) ના અરામીઓ (નવા કરારમાં ‘સિરિયાના લોકો’ સામેની લડાઈનું વર્ણન આવે છે. આ લાંબીલયક સૂચિમાં અધ્યાય ૧૪ની માત્ર એક કલમ સાથે સંબંધિત માત્ર એક ફકરો દાવિદને સાથ આપનાર (ત્યાં ‘તૂર’ અહી હમાથ) નું નામ કહી જાય છે.

આમ દાવિદના ઘણાખરા પાડોશીઓ એમની વિરુદ્ધ હતાં. જોકે કેટલાક સામે ચાલીને એમના પક્ષમાં ભળી ગયાં. એમના શત્રુઓએ પણ એમના પરાકરનો પરચો જોઈ લીધો હતો (યહોવાએ સર્વ પ્રજાઓ પર તેનો દાબ બેસાડ્યો) એ સર્વ વત્તાઓછા પ્રમાણમાં એમને વશ થયા હતાં. આમ્રોનીઓનો પરાજ્ય તો વિશેખરુપે સર્વાગપૂર્ણ તથા શરમજનક હતો. ૫ અને તેમના રાજી હાનૂનના વિશ્વાસધાતને કારણે એનું વર્ણન આટલું વિસ્તારીને આપ્યું છે; દાવિદ તથા હાનૂનના પિતા નાહાશ વચ્ચેના પૂર્વસંબંધો વિશે આપણી પાસે કોઈ આલેખ નથી (૧૮:૨), પણ નાહાશ શાઉલનો શત્રુ તો હતો જ (૧ શમુ. ૧૧). એ ઉપરથી આ સમીકરણ બંધબેસતું આવે છે. એજ રીતે પૂર્વ વિગ્રહો તથા મૈત્રી સંબંધોની આલોચના આ લખાણના અંતિમ ભાગમાં કરવામાં આવી છે. જેમાં પલિસ્તી ‘રાક્સો’નો દાઉદ તથા એમના સૈનિકોના હાથે થયેલા પરાજ્યનો ઉલ્લેખ છે. (૨૦:૮) આમ યુદ્ધકળામાં એમની સિદ્ધિઓનું સંપૂર્ણ વૃતાંત આપણી સમક્ષ ખરું થાય છે. અને એમાંની સૌથી વધુ કીર્તિમાન સિદ્ધિનું સ્મરણ થઈ આવે છે; કારણ કે જો કે વૃતાંતકારે એનો સમાવેશ કર્યો નથી તોયે એ કે એમના વાચકો ગિત્તિ ગોત્યાથ સામે વર્ણો પૂર્વ થયેલા દાવિદના સામનાથી અપરિચિત તો નહિ જ હોય (૨૦:૫, ૧ શમુ. ૧૭ સાથે સરખાવો.)

આમ છતાં, એના ‘દાબ’ને કારણે જ એમની સાથે સંધર્ષમાં ન ઉત્તરવાના ઉદ્દેશ્યી જ સર્વ રાષ્ટ્રો એમની કુમકે આવ્યા હતા, એવું નથી. કારણ, તૂર નરેશ હીરામને તો ‘દાવિદની કીર્તિ રાજકીય તેમજ કદાચ અંગત મૈત્રીમાં

૫ જો કે વણસુધારેલા લખાણમાં વર્જવી છે એટલી કૂર તો નહિજ : ‘તેણે તેઓ પર કરવતો ચલાવી (અને ઈટોની ભડીઓમાં થઈને તેમને ચલાવ્યા’. ૨ શમુ. ૧૨:૩૧ AV, RV,

રાજાની કિર્તિ તથા ધાક

બેંચી લાવી હતી. (હીરામ હંમેશાં) દાવિદ પર પ્રીતિ રાખતો હતો ॥ રાજા ૫:૧). એમાં માત્ર ઈજરાયલના રાજાનો જ નહિ પણ ઈજરાયલના ઈશ્વરનો સ્વીકાર પણ ખરો-જોકે એ કેટલો સંનિષ્ઠ હતો એ તો આપણે કોઈ રીતે જાણી ન શકીએ. તૂરના રાજા હુરામે શલોમાનને જવાબ લખી મોકલ્યો, કે “પોતાના લોક પર યહોવાની પ્રીતિ છે, એ માટે તેણે તેઓના ઉપર તને રાજા ઠરાવ્યો છે.... ઈજરાયલનો દેવ યહોવા જેણે આકાશ તથા પૃથ્વી બનાવ્યાં તેને ધન્ય હો” (૨ કાળ ૨:૧૧-૧૨) એજ પ્રમાણે હમાથનરેશ તોઉના દાવિદ સાથે ગાઢ સંબંધ છે, અને તે તેના પુત્ર હદોરામને શુભકામના તથા ઉપહાર સહિત પાઠવે છે (૧૮:૮-૧૧). આ વાત લક્ષ્મિમાં રાખતાં આપણે હવે અગાઉના એક લખાણ, કે જેના ઉપર આપણે કદાચ ઉપરછલું જ ધ્યાન આપ્યું હશે. તે એટલે કે દાવિદના વીર યોજાઓમાં સેલેક, આમ્રોની ઉરીયા હિતી તથા યિથ્માહ મોઆબી (૧૧:૩૮, ૪૧, ૪૬) ને સંભારીએ : હવે અહીં ૧૮:૧૭માં આવતા કરેથીઓ તથા પલેથીઓ સાથે શમુ/રાજાઓ છસ્સો ગિતીઓના જૂથને યે (૨ શમુ. ૧૫:૧૮) સાંકળી લે છે. આ હિતીઓ અને ગિતીઓ વિશે આપણે શું સમજાવું ? ફકત એટલું જ કે, વિદેશો અને સામાન્યતા : વૈરી રાષ્ટ્રોમાંથી, તેઓ ઈસ્ત્રાએલના રાજાની સેવાર્થે આવ્યાં છે, અને છેલ્લું અર્થાત્ દાવિદના અંગરક્ષકોનું જૂથ (અનુવાદિત ભાષામાં) કીત, પલિસ્તીદેશ અને નિર્દ્દિષ્ટ શબ્દોમાં કહીએ તો, એમના પ્રથમ પ્રખર શત્રુ ગોલ્યાથના વતન પલિસ્તી દેશના નગર ગાથનું હતું.

આમ વૈરી જગતમાં કેટલાંક રાષ્ટ્રો છે. અને દુશ્મન દેશોમાં ઈશ્વર નિયત રાજા પ્રત્યે આકષ્યયેલ કેટલીક વ્યક્તિઓ છે. પણ મિત્ર હોય કે શત્રુ સર્વ દાવિદની કિર્તિ તથા દાબનો સ્વીકાર કરે છે.

૫. દાવિદના સમયનું ગીત

ગીતશાસ્ક ૬૦ આપણે જોઈ રહ્યાં છીએ એ સમયનું ગીત હોય એમ મનાતું આપ્યું છે.

ત્રણે પુસ્તકોમાં આપેલાં વર્ણનોનું સંપાદન કરવું સહેલું નથી. તેના શીર્ષક

૬ ગીતશાસ્ક ૬૦; ૨ શમુ. ૮:૩-૧૪; ૧૦:૬-૧૯; ૧કાળ. ૧૮:૩-૧૩; ૧૯:૬-૧૯

અનુસાર, આ ગીત દાવિદના શાસનકાળમાં ઈજરાયલ તથા અરામ^૭ વચ્ચે થયેલા યુદ્ધમાં જ્યારે યોઆબ સરસેનાપતિ હતો, ત્યારે ખારના નીચાણમાં કરાયેલ કલ્યાણામ સંબંધી હોઈ શકે. એ શીર્ષક મૂળ લખાણમાં કદાચ નહોંતું અને ઘણા માને છે કે એની પાર્થીભૂમિકાય તદ્દન જુદી હતી. પરંતુ ઈતિહાસના એ કાળમાંથી જે સત્ય નિરૂપણ વૃત્તાંતકાર કરવા માંગે છે, એ આ વાતનું મધ્યબિંદુ છે. કલમ-૧-૫નું આંકદ એક પ્રાસ્કાજનક (પણ તાત્પૂરતી) હારને કારણે હોવું જોઈએ. અંતિમ માટે નિશ્ચિયી માનસ, આવા બનાવોને પોતાના યુદ્ધની સમીક્ષામાંથી દૂર કરવા માંગે જ. પણ આવી વ્યાકુળતા તથા શંકા વચ્ચે ઈશ્વરનો (ઉત્તર સ્પષ્ટ છે). (કલમ ૬-૮) અને તેને તો વૃત્તાંતકાર ભારપૂર્વક સમર્થન આપે છે. ઈશ્વરનો શબ્દ તેના પવિત્ર સ્થાનમાંથી, દાવિદનગરમાંથી નીકળ્યો છે: જેમ ઈજરાયલનો સર્વ ભાગ એમનો છે, તેમ આસપાસના સર્વ રાષ્ટ્રો એમના અંકુશમાં છે. કોઈક ઈશ્વરનિયત રાજાનો સ્વીકાર કરે છે. કાંતો કોઈક નથીયે કરતાં, પણ અંતે તો સર્વેએ એમની કીર્તિ તથા દાબનો સ્વીકાર કરવો જ રહ્યો. કારણ કે યહોવા એમની સાથે છે.

૨. વૃત્તાંતકારનો એમના સમકાળીનોને ઉપદેશ

આપણે જોયું છે કે, ઈતિહાસનું ઉપદેશમાં રૂપાંતર કરતાં, વૃત્તાંતકાર એમના મજફૂરનું સાંસું એવું સંપાદન કરે છે. આ વિભાગમાં એમણે દાવિદ પરિવારની લાંબી લાંબી, કલંકિત વાતો કાઢી નાંખી છે.^૮ દાવિદને દોષરાહિત ચિત્રરવાનો કોઈ અર્થ નથી; એમના વાયકો એમના રાજાની નબળાઈઓથી સુપરિચિત છે. એના કરતાં તો દાવિદને યુદ્ધ જીતવાના ઝનૂનમાં અમાનુષી પાત્ર તરીકે રજૂ કરતા હોવાનો આક્ષેપ એમને માથે મૂકી શકાય. પણ એમના ઉપદેશમાં ઊભી થતી ખરી સમસ્યા એ નથી કે રાજ ક્ષતિરહિત છે, કે અવાસ્તવિક છે. પણ એ છે કે એ નર્યા અસંગત છે.

^૭ એટલેકે મેસોપોતામ્યાના (દિસરિતા ‘નહરાઈમ’) તથા સોભાહના ‘અરામીઓ’

^૮ ૨૦:૧૫ અને ૨૦:૧૩ની વચ્ચે દાવિદના વ્યભિચારને લગતાં બે અધ્યાયો (૨ શમુ. ૧૧:૨-૧૨:૨૫) તથા ૨૦:૩ અને ૨૦:૪ની વચ્ચે દાવિદના પુત્રોનાં દુષ્કર્મો તથા તેને લીધે ફાટી નીકળેલાં આંતરવિશ્રાંતને લગતાં લગત્તભગ નવ અધ્યાયો (૨શમુ. ૧૩:૧-૨૧:૧૭) તેમણે ટાળી લીધાં છે.

રાજાની કીર્તિ તથા ધાર

અ. બાહ્યદિષ્ટએ રાજ્યાળ

‘દાવિદા.....ઇજરાયલ પર.....સ્થાપિત.’ અને ‘તેના રાજ્યનો મહિમા.....ઘણો વધાર્યો (૧૪:૨) આ વાતો ઈ.પુ. દસમી સદીમાં ઐતિહાસિક દિષ્ટએ સત્ય હકીકતો હશે, પણ ઈ.પુ. ૪થી સદીમાં એમાંનું કંઈ જ રહ્યું નથી. દાવિદકાળમાં ઇજરાઅલની સરહદો ‘મિસરના શિહોરથી માંડી હમાથની ભાગળ સુધી’ એમ ત૩૦ માર્ચિલ (૫૦૦ કી.મી.) સુધી વિસ્તૃત છે (૧૩:૫); વૃત્તાંતકારના સમય સુધીમાં તો એના પર પ્રચંડ કાપ મૂકાઈ ગયો છે અને માત્ર નજીવો અંશ બાકી રહ્યો છે. પ્રાચીનકાળમાં એક મહાન રાજાનું શાસન હતું; આજે પોતાના રાજાની જગ્યાએ દૂરની ઈરાની રાજ્યાનીના પ્રતિનિધિ કોઈ રાજ્યપાલ છે. એ દિવસોમાં ત્યાં નિકટપૂર્વનું શ્રેષ્ઠ સૈન્ય હતું. આજે કંઈ નથી. ત્યારે તો ‘રાજાની કીર્તિ તથા ધાર’ વિશાળ હતાં. આજે તો એનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વયે નથી.

અર્થાત્ જે સમય વિશે વૃત્તાંતકાર લખે છે એ મહાન કામોનો હતો. પણ જે સમયમાં એ લખે છે એણે નાનાં કામોનો છે. ત્યારે હવે એ મહાન દિવસોના ગુણ ગાવાનો શો અર્થ છે? શું એ ભૂતકાળના વેદનાભર્યા સંભારણાં છે? કે વીતી ગયેલી જાહોજલાલીનાં નિરર્થક સપનાં છે? કે પછી ‘આશા તથા ગૌરવવાન દેશ’ને પુનઃસ્થાપિત કરવાની કોઈ યોજના વિચારી રહ્યા છે?

ફેલાશે, હજ્ય ફેલાશે દૂર, સુંદર સરહ છે તેની જે ઈશ્વરે દીધી શક્તિ તે જ હજ્ય તને દેશે જ શક્તિ. ૧૦ એમના દિવસોમાં દાવિદના રાજ્યના પરાક્રમાનું અસ્તિત્વ નહોતું એમ લાગે છે. પણ જો એની રજૂઆત ઉપદેશના રૂપમાં કરવા માંગતા હોય, તો એ માટેની ઝંખના ભાગ્યે જ ગંભીર હોય શકે. અને તેને માટે કમર કસવાનું આદ્ધવાન ભાગ્યે જ યથાર્થ હોઈ શકે, તો પછી વૃત્તાંતકારના કાળમાં આપણને, -કે જેને આ ઉપદેશ દેવાઈ રહ્યો છે; - ‘શો’ સંબંધ છે?

બ. વાસ્તવિક રાજ્યાળ

દેખીતી રીતે તો રાજાની ‘કીર્તિ તથા ધાર’ એક કુર વંગ છે. પણ સાચું

૮ અભાર્ય ૪:૧૦

૧૦ AC Benson, text for Edward Elgars Coronation Ode (1902)

જોતાં, એ એક ગૌરવશાળી હકીકત છે. એજ દિવસો-ઈજરાયલની પનોતીના દિવસોમાંજ દાનિયેલ, નહેયા તથા એસ્ટેરની કથાઓ આપણા શાસ્ત્રમાં આવે છે. જ્યારે ઈજરાયલ મહત્વશૂન્ય બની ગયું છે અને બેબિલોનની પ્રતિષ્ઠા ટોચ ઉપર છે, ત્યારે દાનિયેલ નિર્ભયપણે બાબેલના દરબારમાં પોકારીને કહે છે કે, ‘પરાત્પર ઈશ્વર માણસોના રાજ્ય ઉપર અધિકાર ચલાવે છે, જે પોતાની મરજી હોય તેને તે આપે છે.’^{૧૧} જ્યારે ઈજરાયલ મહત્વશૂન્ય બની ગયું છે અને ઈરાનની પ્રતિષ્ઠા ટોચ ઉપર છે, ત્યારે નહેયા તેના વિરોધીઓ સમક્ષ નિરૂપણ કરે છે કે ઈરાનના રાજ્યનું સંચાલન ઈશ્વર કરે છે: ‘મારા પર મારા ઈશ્વરની કૂપા હોવાથી રાજીએ મારી અરજ માન્ય કરી’^{૧૨} અને જે પુસ્તકમાં તથા જગતમાં ઈશ્વરનું નામ સુદ્ધા લેવાતું નથી ત્યાં એસ્ટેરની કહાણી દર્શાવે છે કે ઈશ્વરનો હાથ અદ્રશ્ય રીતે કામ કરી રહ્યો છે અને પ્રત્યેક વળાંક કે પલટાનું સંચાલન કરે છે. આ ગ્રંથે પુસ્તકોની તારીખો તથા આધારપાત્રતા અલબત્ત વિવાદગ્રસ્ત છે. પણ તેથી એક વાતનું મહત્વ ઘટી જતું નથી કે ઈશ્વરનું સર્વોચ્ચ પરાક્રમ જ્યારે દાવિદના રાજ્યત્વમાં એક રીતે કાર્યરત છે, એજ શક્તિ તેના પાર્થિવ બંધનોમાંથી મુક્ત થાય છે ત્યારે હજી વધુ સ્પષ્ટપણે દ્રશ્યમાન થાય છે. દાનિયેલ, એસ્ટેર તથા નહેયાએ એ ‘નિર્બણતામાંથી સબળ થયા’ હોવાનાં ઉદાહરણો છે,^{૧૩} જેઓએ ખરેખર શોધી કાઢ્યું કે ‘મારું સામર્થ્ય નિર્બણતામાં સંપૂર્ણ થાય છે.’^{૧૪} અને વૃત્તાંતકાર તથા એમના વાંચકોએ ઈરાન (ના રાજા) કોરેશનાં આશ્ર્યકારક શબ્દોનું પાલન થયેલું પણ જોયું છે: ‘આકાશના દેવ યહોવાએ મને પૃથ્વીનાં સર્વ રાજ્યો આપ્યાં છે અને યરુશાલેમમાં તેને સારુ એક મંદિર બાંધવાની તેણે મને આજ્ઞા આપી છે.’ (રકાણ. ૩૬:૨૩). કોરેશ સ્વયં પોતાના એ શબ્દો સમજ્યો કે તેના પર વિશ્વાસ કર્યો કે નહિ, એ વાત અહી અસ્થાને છે. તેમાં એક મહત્વનું સત્ય સમાપેલું હતું. અર્થાત્ દાવિદનું પરાક્રમ માત્ર દાવિદના જીવનકાળ પૂરતું જ અથવા એમના તથા એમના વંશજોએ જે ૪૦૦ વર્ષની અવધિમાં જે રાજ્ય ચલાવ્યું તેટલા પૂરતું જ મર્યાદિત નહોતું. આ સદીઓએ જે જોયું એ તો દાવિદ તથા એમના અનુગામીઓ ‘દ્વારા’ ચલાવાયેલું ઈશ્વરનું

૧૧ દાનિયેલ ૪:૧૭, ૨૫, ૩૨

૧૩ ડિબ્રુ ૧૧:૩૪

૧૨ નહેયા ૨:૮

૧૪ ૨ કરેંથી ૧૨:૮

શાસન હતું. ‘યહોવાના રાજ્યાસને પ્રત્યેક રાજી સમય આવ્યે બેઠો (૧૮:૨૩), અને તેના અંતિમ રાજી સાથે તેનો અંત આવ્યો નહિએ: એઓમાં સૌથી મહાન, દાઉદ તથા શલોમોનને વૃત્તાંતકાર આદર્શ રાજાઓ તરીકે વર્ણવી તેમના સદ્ગુણોને વિશાળ સ્વરૂપ આપતાં તથા તેમની ક્ષતિઓ પ્રત્યે આંખ આડા કાન કરતાં, જે સ્વર્ગીય રાજાનું પ્રતિનિધિત્વ તેઓ કરે છે, એમની મહાનતાનું ગૌરવ વધારે છે. મંકરોનવિલ્લ કહે છે, ‘ઈશ્વર પોતાના વૈભવના પ્રતીકને અનુરૂપ એનો ઈજરાયલના રાજ્યને, એકવાર તોયે વૈભવ બક્ષવાને ઈશ્વર ઐતિહાસિક ઘટનાઓનું સંચાલન કરે છે.’^{૧૫}

ક. વૃત્તાંતકારના યુગ માટે ગીત

જો આપણા વૃત્તાંતકાર પાછલા દિવસોને લગતા ગીત ૬૦, પ્રતિ નિર્દેશ કરે છે, તો એમના ઉપદેશ સ્વયં તેમના જ સમય માટે એ ગીત ૭૨ ને સંભારી શકે. પહેલા ગીતની જેમ આના શીર્ષક સંબંધીએ મતભેદ છે. પણ અત્યારે તો શલોમોનનું નો અર્થ શલોમોન રચિત કે શલોમોન વિશે કે વળી બીજું કંઈ, થાય છે, એ વિવાદમાં આપણે પડવું નથી. એ છે વર્તમાનરાજ માટે પ્રાર્થના, અને તેથે કોઈ અસંભવિત વસ્તુ માટે અચકાતાં અચકાતાં કરેલું આવેદન નહિ, પણ શ્રદ્ધાપૂર્વક અશક્ય વસ્તુનો કરેલો દાવો છે. ‘સૂરજ તથા ચંદ્ર રહે ત્યાં સુધી, તોયે પેઢી દર પેઢી ‘તારી બીક રાખશે’.....વળી તે સમુદ્રથી સમુદ્ર સુધી, અને નદીથી તે પૃથ્વીની સીમા સુધી રાજ કરશે’,^{૧૬} એ શબ્દોમાં એટલી તો આત્મશ્રદ્ધા છે કે આપણે તેમને માત્ર ‘તરંગ’ માની લઈએ. પણ આવી પ્રાર્થનાનો ગંભીર અર્થ શો હોઈ શકે?

જો કે એ ગીત સાધારણ રીતે શલોમાનના શાસનકાળ પછી, નહિ તો નિશ્ચિત રૂપે દાવિદના શાસનકાળ પછી જ લખાયું છે, પણ એ દિવસોમાંયે તેમની ઈચ્છા અક્ષરશાસ્ત્ર: પાર પડે. અર્થાત્ પેઢી દર પેઢી દાવિદનું શાસન અખંડ રહે અને એમનું રાજ્ય વિસ્તૃત થતું જાય, એવી આશા સેવાઈ રહી છે. પરંતુ કયારેક રાજવંશનો અંત આવે તથા તેમનું રાજ્ય નક્શા પરથી ભૂસાઈ જાય, ત્યારે એ ગીતના તરંગો સજીવ થઈ ઊઠે છે. કારણ ત્યારે

^{૧૫} Mc Conville p.110 ^{૧૬} ગીતશાસ્ત્ર ૭૨:૫,૮

ઈશ્વરનું સાર્વભૌમ પરાક્રમ કાર્યરત રહ્યું અને એમનું રાજ્ય વિસ્તૃત થતું ગયું.

તૂટશે હમણાં જ તુજ સહુ પાત્રો

ભલે હો તે પ્રકાશ ભર્યા.

અને તવ આદેશો

વિલીન થશે, જશે વહી

પછી પ્રકાશશે પરાક્રમીતવ રાજ્ય

જેમ વીજ પ્રકાશો વાદળ ચીરી. ૧૭

જેમ ગીતકાર ‘તાર્ણિશના તથા દરિયાદિનારાના રાજ્યઓ તેમજ શેખા તથા સેબાના રાજ્યઓ યહોવાના રાજ્યાસન આગળ વંદન કરતાં હોય એવી કલ્યાણ કરે છે. ૧૮ તેમ દાવિદ તો સોબાહ તથા આભોનના રાજ્યઓ એમનું વર્યસ્વ સ્વીકારતા જોયા જ છે. અને હવે ચમત્કારિત રીતે વૃત્તાંતકારની પેઢીએ બબિલોન તથા ઈરાનના રાજ્યાને એજ શક્તિની સામે જૂડી જતાં જોયાં છે. તફાવત માત્ર એટલો જ છે કે એમના સમયમાં ‘રાજવંશી’ ૧૯ના રૂપમાં કોઈ વિકિત દ્રષ્ટિગોચર થતી નથી. ભવિષ્યમાં આવું કદ્દી બનવા પામશે કે કેમ એ તો ચોથી સદીના લોકોને વિદ્યિત નથી; જો કે તેઓ એવી આશા તો સેવી રહ્યાં છે, અને માની લે છે કે એ ગીત, આવનાર મસીહમાં સાકાર થશે.

૩. વૃત્તાંતકાર આપણા યુગનું પૂર્વદશ્ય દેખે છે.

સદીઓ વીતી જાય છે, અને ૨૩૦૦ વર્ષ બાદ આપણો એવી જ સ્થિતિમાં છીએ અને નથી. મસીહ વિશેની આશા પાર પડી છે, અને એક રીતે, ઈતિહાસનું પુનરાવર્તન થયું છે. ‘દાવિદપુત્ર’ રાજા સદેહ રાજ્યાસન પર પુનઃ સ્થાપિત થાય છે, પણ સદા જીવિત હોવા છતાં, એમના ચોથી સદીના પૂર્વજોની જેમ એ યરૂશાલેમના રાજ્યાસન પર બિરાજીત, દ્રષ્ટિએ પડતા નથી. આજ કારણસર વૃત્તાંતકારની સ્થિતિ આપણી પોતાની સ્થિતિનું પૂર્વ દ્રશ્ય બની રહે છે.

૧૭ JB de Santeuil (translated by Isaac Williams), Disposer Supreme, and Judge of the Earth

૧૮ ગીતશાસ્ત્ર ૭૨:૧૦

૧૯ ગીતશાસ્ત્ર ૭૨:૧

અ. નિરપેક્ષી ભાષામાં આપણો સમય

એમની જેમ, આપણા સમયમાંથી, ઈશ્વરપ્રજા આ જગતના ધર્મનિરપેક્ષ રાજ્યોમાં કોઈ પ્રભાવ પાડી શકતી નથી. એમ નથીકે તેઓએ કદી પ્રયત્ન કર્યો નથી. રાજનૈતિકબળ તરીકે, હજાર કરતાંથી વધુ વર્ષો પર દાવિદના રાજત્વની કીર્તિ તથા દાબ ફેલાવવાનો ખ્રિસ્તી મંડળીએ જબ્બર પ્રયત્ન કર્યો. કોન્સ્ટન્ટાઈનના દિવસોથી માંડીને ‘ખ્રિસ્તી રોમ’ તથા બાયઝેન્ટિયમના રાજ્યમાં થઈને ખ્રિસ્તી રાજ્યના પ્રભાવે મધ્યકાળિન યુરોપના વિશ્વિમ નકશાને પણ સંયુક્તરૂપ આપવાની પ્રક્રિયામાં હતિહાસમાં તે અતિ મહત્વનું સ્થાન ભોગવે છે. પરંતુ પોપનું ગ્રાદેશિક વર્યસ્વ ઘટીને ઈટાલીના નાનાશા પ્રાંતરૂપે અને અંતે વેટિકન શહેરરૂપે થીજી ગયું, એ ઉપરથી ઈશ્વરની નવાકરારની પ્રજાની રાજનૈતિક ડંફાસોમાં આવેલી ઓટનું પ્રમાણ કાઢી શકાય છે. પણ આ રીતે લબાનોના આંતરવિગ્રહમાં સંડોવાયેલા જૂથ માટે કે પશ્ચિમ યુરોપીય ચૂંટણીમાં ભાગ લેતા રાજકીય પક્ષ માટે વપરાતા ‘કિશ્ચિયન’ શબ્દને ઈશ્વરની સાચી પ્રજા સાથે કોઈ જ સંબંધ નથી.

એજ રીતે, મંડળી હવે કોઈ સાંસ્કૃતિક પરિબળ સુધીં રહ્યું નથી. જો કેથોલિક મંડળી એકદરે રાજકારણમાં કિયાશીલ છે, તો પ્રોટેસ્ટન્ટ મંડળી સંસ્કૃતિમાં છે. પણ અહીંયાયે તેનો પ્રભાવ નાટકીય રીતે ઓસરી ગયો છે. મિતવ્યય તથા પરિશ્રમ પરોપકાર તથા વિશ્વસનીયતાનાં ગુણો આપણા સમાજમાં ઊરી સુધી ઉત્તરેલાં હતાં, અને આ પ્રભાવ હતો ઈશ્વરની પ્રજા હોવાનો. હવે તો એને માત્ર દંબ ગણીને તેની અવગણના કરવામાં આવે છે, અથવા એનું સત્ય કે જેનો દુઃખ અંત આવ્યો છે.

ધર્મ નિરેપક્ષ શબ્દોમાં તો રાજા-અર્થાત્ ઈસુ રાજા-ની કીર્તિ તથા દાબ હવે ઉપહાસસ્પદ બની ગયાં છે, દાવિદ માટે એમના સમયમાં સમસ્ત જગતમાં જે આદર એમને પ્રામ થયો. એની તુલનામાં આજના યુગની કોઈ સુપાત્ર વ્યક્તિની ખોજ કરવા આપણે અન્યત્ર નજર ફેરવવી પડશે.

બ. આત્મિક ભાષામાં આપણો યુગ

વૃત્તાંતકારે આ લખ્યું ત્યાં સુધીમાં રાજ્યનો ધર્મનિરપેક્ષ મહિમા અદ્રશ્ય થઈ ગયો હતો અને નવાયુગના મંડાણ મંડાઈ ચૂક્યાં હતાં. એ નવાયુગમાં જોકે

ઈશ્વરપ્રજા અસ્તિત્વમાં તો હતી, પણ પહેલાં એમનું જે સાર્વભૌમત્વ જગતમાં જામ્યું હતું, એમાંનું હવે કશુંયે રહ્યું નહોતું. આમ છતાં જગતમાં રાજકીય તथા સાંસ્કૃતિક વર્ચેસ્વ ભોગવતાં મૂર્તિપૂજક રાજ્યોમાંયે સાચા રાજાની કીર્તિ તથા દાબ વધુ તેજસ્વી બની ચમકી રહ્યાં હતાં.

અને એજ વાત આપણા સમયમાંયે છે. ધર્મનિરપેક્ષ દ્રષ્ટિએ તો પ્રિસ્તનું રાજત્વ અર્વાચીન યુગને મન કંઈ નથી. એ દ્રષ્ટિએ જોતાં આ જગતના રાજ્યે યહોવાનાં અને પ્રિસ્તના રાજ્યનું સ્થાન લઈ લીધું છે. જો કે પરિસ્થિતિ અથી ઊલટી હોવી જોઈતી હતી. ૨૦ પણ એકબીજા અર્થમાં રાજાની કીર્તિ તથા દાબ ભૂતકાળમાં હતાં એ કરતાં વેરા પ્રભાવ તથા ઊઠી અસર સાથે વિસ્તૃત થતાં જ ગયાં. આભિક દ્રષ્ટિએ તો એમનું નામ, વિશ્વભરમાં સુવાર્તાપ્રચાર થતો હોવાથી સર્વ લોકોના હંદ્યોમાં તથા મનોમાં વસી ગયું છે. પહેલાંની જેમ જ ધણાંખરાં એમનો વિરોધ કરે છે, પણ અનેક એમનો અંગીકાર કરે છે, દાવિદના સમય કરતાં જોકે પરિસ્થિતિ ઓછી આશાસ્પદ દેખાય છે. પણ આપણી પાસે (દાવિદ કરતાં) મોટા રાજ છે. આમ્રોન તથા મોઆબ, અદોમ તથા અરામ એમના શરૂઆ છે, પણ સૂર તથા હમાથ એમના મિત્રો બન્યાં છે. એક દેશ તરીકે પલિસ્તીઓ એમને નકારી કાઢે છે, પણ કેટલાએક પલિસ્તિમ પલેથીઓ-એટલે સુધી કે ગોલ્યાથના વતન ગાથનાયે એક જૂથે એમનો સ્વીકાર કર્યો છે. મુખ્ય વસ્તુ એ છે કે એમની કીર્તિ સર્વ દેશોમાં ફેલાઈ ગઈ છે. અને સર્વ રાષ્ટ્રો પર એમનો દાબ બેસી ગયો છે. એ દિવસ હવે નિકટ જ છે કે જ્યારે સર્વ ઈસુને નામે ઘૂંટણે પડીને નમે. દરેક જીબ કબૂલ કરે કે ઈસુ પ્રિસ્ત મ્રબુ છે. ૨૧

ક. સર્વસમયનું ગીત

ગીત ૬૦ ગમે તે અર્થમાં ‘દાઉદ’નું હોય તથા ગીત ૭૨ ‘સુલેમાન’નું હોય, પણ ઉપદેશને આ તબક્કે બને ગીતો વૃત્તાંતકારનો હેતુ પાર પાડે છે. જે સંજોગોમાં ‘કોરાહના દીકરાઓનું ગીત’ ૮૭ લખાયું છે. એ વિવાદાસ્પદ છે. પણ આપણા પોતાના સમય માટે એજ પાઠને સજીવન કરતાં એક અદ્ભુત અગમસૂચક ચિતારનો એ ઉપયોગ કરે છે.

ઈશ્વરનાં મંદિર માટે ભેટો

દાઉદના પાટનગર સિયોનના લોકોના નોંધપત્રક વિશે આ પંક્તિઓ છે. જેમનાં નામો એમાં નોંધવામાં આવ્યાં છે એમાં સિયોનના શત્રુદેશોનો સમાવેશ થાય છે, કારણ, 'રાહાબ'નો અર્થ મિસર થાય છે, અને પાછલા દિવસો યાદ કરતાં જૂના કરારના ઈતિહાસમાં ઈજારાએલ પર ત્રાસ વર્તાવનાર મુખ્ય દેશોમાં પ્રથમ તથા અંતિમ નામો મિસર તથા બેબિલોન ગીતકારે આખ્યાં છે એ સાથે દાવિદી રાજ્ત્વના વિરોધીઓ તથા મિત્રોના નામો પણ આખ્યાં છે, આ ગીતમાં એક આશ્વર્યકારક પૂર્વદ્રષ્યમાં લોકો યહોવાને ઓળખતાં થયાં છે; એટલે કે તેઓ એમનો પરિચય પામે છે અથવા એમને માન્ય કરે છે, અને એ સાથે એમાંથી ઉદ્ભવતાં સર્વ સંબંધો સ્થાપિત થાય છે; ત્યારબાદ તેઓને માત્ર સહાયકારી નહિ, કે મિત્ર નહિ, પણ સિયોનના 'વતની' તરીકે નોંધવામાં આવે છે.

ગીત ૮૭, જેમનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, એ વિષે ગીતકારની શી કલ્પના કે ભાવના છે એ જાગ્રત્વનું મુશ્કેલ છે. પણ રાજાની કીર્તિ તથા ભયને સ્વેચ્છાએ પ્રતિસાદ દેવાથી ઈશ્વરની ઓળખ, બીજું આત્મિક નાગરિકત્વ તથા નવોજન્મ એ સૌ, માનવહૃદયમાં થતા પ્રબળ પરિવર્તન દર્શાવતા નવા કરારનાં વર્ણનો છે, ૨૨' એ વાત આપણા ધ્યાનમાં આવ્યા વિના રહી શકતી નથી.

૧ કાળવૃત્તાંત ૧૭, ૨૧-૨૨

૭. ઈશ્વરનાં મંદિર માટે ભેટો

અધ્યાય ૧૭થી દાવિદી ખંડના ચોથા મહાત્વના વિષયનો ઉદ્ભવ થાય છે. પ્રથમ વિષય હતો. રાજ્ય, પ્રજા તથા રાજા સંબંધી જેનું સંબંગ ત્રણ (૧૦-૧૨) અધ્યાયોમાં વિવેચન કરવામાં આવ્યું. બીજો વિષય કરારકોશનો જેનો અધ્યાય ૧૩માં પરિચય કરાયા બાદ 'રાજાની કીર્તિ તથા દાબ'નો ગીજો વિષય. જેને આપણે 'સાક્ષીનો વિષય' કહી શકીએ. એનો અધ્યાય ૧૪માં

૨૨ ધોધાન ૧૭:૩; ફિલિપી ૩:૨૦; ધોધાન ૩:૩,૭

આરંભ થયો. અધ્યાય ૧૫ તથા ૧૬માં ફરી એકવાર કોશના વર્ણન પર જઈ એ પૂરું કર્યું, અને વળી ‘સાક્ષી’ના તાંત્રણાને એમ જ રહેવા દઈ, અધ્યાય ૧૭માં ચોથા વિષય, ‘મંદિર’નો પાયો નંખાયો છે. (હવે જુઓ કે ‘સાક્ષી’ના અધ્યાયો ‘રાજ્ઞિના’ વિષયને વિકસાત્વી, તેને નવી તથા બહોળી પાર્શ્વભૂમિકા પર ગોઠવે છે) એજ રીતે મંદિરનું વર્ણન કોશનો વિષય લઈ, તેનેથે નવો, વધુ વિસ્તૃત પાયો આપે છે. ત્યારબાદ મંદિરનો પરિચય પૂરો થતાં જ, ‘સાક્ષી’ ઉપર બીજા ત્રણ અધ્યાયો (૧૮-૨૦) આવે છે. અને ત્યાર પછી જ ‘મંદિર’ના અંતિમ બે અધ્યાયો (૨૧-૨૨) આવશે.

એ ચાર વિષયોની આંટીઘૂંટીઓ આ રીતે પથરાયેલ છે:

રાષ્ટ્ર	૧૦-૧૨					
કોશ		૧૩		૧૫-૧૬		
સાક્ષી			૧૪			૧૮-૨૦
મંદિર					૧૭	૨૧-૨૨

હવે આ વિષયોને એક પછી એક હાથમાં લઈ વૃત્તાંતકારે ગુંધી લીધેલાં તાંત્રણાને છૂટા પાડવા આપણા હેતુ માટે સહેલા બનશે.

અતે આપણે ‘મંદિર’ના તાંત્રણા સાથે જતાં, ચાર અર્થપૂર્ણ કલમો પર ધ્યાન આપીએ.

દાવિદ પોતાના મહેલમાં રહેવા ગયો, ત્યાર પછી નાથાન પ્રબોધકને કહ્યું કે “હું એરેજકાણના મહેલમાં રહું છું, પણ યહોવાના કરારનો કોશ પડામાં રહે છે.” (૧૮-૧). દાઉદના હૃદયમાં કોશ માટે પણ મંદિર બાંધવાની ઈશ્વરા હતી અને નાથાન તેમને પ્રોત્સાહન આપતા હતા. એ તો નાથાનની ત્વરિત સ્વાભાવિક પ્રતિક્રિયા હતી. પણ એજ રાત્રે મળેલ આદેશાનુસાર તેમની એ પ્રતિક્રિયામાં પરિવર્તન કરવું પડશે. દાવિદ નહિ બલકે એમના પુત્ર શાલોમોન ઈશ્વરના કોશને માટે મંદિર બાંધશે. ઈશ્વર દાવિદ માટે જે કરશે એની ભવ્યતા અગાધ છે, એન દાવિદના પ્રત્યુત્તરના ઉદગારો બાઇબલની એક મહાન પ્રાર્થનારૂપે નિકળે છે (૧૭:૧૬-૨૭).

અધ્યાયો ૧૮થી ૨૦માં સાક્ષીનો વિષય પૂર્ણપણે વિકાસ પાખ્યા પછી, મંદિરનો વિષય પાછો હાથમાં લેતાં ગાંડ નામે બીજા એક પ્રબોધક સાથે

પરિયય કરાવે છે. ત્યારે દાવિદના દૂતે ગાદને આજ્ઞા કરી કે, ‘દાવિદને કહે કે તે જઈને યબૂસી ઓર્નાનની ખળીમાં યહોવાહને સારુ વેદી બાધે (૨૧:૧૮). આ આજ્ઞાની પાછળ દાવિદે આપેલ લોકગણત્રીનો આદેશ હતો. અને જેથી યહોવાહે કોષિત થઈને એમને શિક્ષા ફરમાવી (અનાં કારણો આપણે પછી જોઈશું). ઈજરાયલમાં મરકી ફરી વળી અને યરુશાલેમથી થોડેજ દૂર સુધી આવીને થંભી ગઈ. પૃથ્વી તથા આકાશની વચ્ચે શહેર ઉપર તરવાર ઊગામીને ઊભેલા વિનાશક દૂતનું, ભયજનક દ્રષ્ય, મરકી જે સ્થળે અટકી ગઈ, એ દર્શાવે છે. દાવિદ અને તેના ‘વડીલો’ કદાચ ગિલાઓન જઈ ત્યાંના ઉચ્ચસ્થાનની વેદી પર અર્પણો ચઢાવી યહોવાને દયા કરવાની વિનંતી કરવા માંગતા હતા, ત્યાં તેમણે એ જોયું. ઓર્નાન તથા પુત્રોએ ઘઉં મસળતાં એ દ્રષ્ય જોયું, કારણકે દૂત ખળીમાંજ ઊભો હતો.

આ સમયે ૧૭:૧ની ઈશ્વા તથા ૨૧:૧૮ની આજ્ઞાનો સુયોગ થયો. અને ‘દાવિદ કહ્યું કે “આ યહોવા ઈશ્વરનું મંદિર છે, ને આ ઈજરાયલને સારુ દહણીયાર્પણની વેદી છે.” (૨૨:૧) અને એમણે મંદિર બાંધવાની ગ્રારંભિક યોજના અને તેથારીઓ કરવા માંડી. પણ ‘યહોવા ઈશ્વરનાં પવિત્ર સ્થાનમાં યહોવાનો કરારકોશ તથા ઈશ્વરનાં પવિત્ર પાત્રો લાવવા સારુ’ ‘યહોવાના નામને સારુ જે મંદિર બાંધવાનું (૨૨:૧૮) એ કાર્ય પોતાને હાથે પૂર્ણ થશે નહિ એ જાણતા હોવાથી દાવિદે શરૂઆતથી જ શલોમોનને સાથે રાખ્યા.

આપણે જોઈ લીધું જ છે કે કોશ એ કરારકૂપાનું પ્રતીક છે. જેમાં ઈશ્વર માનવી પ્રત્યે ગ્રેમની ભેટ ધરે છે અને તેની પાસેથી કશાનીયે અપેક્ષા એમણે રાખી નથી. જોકે વાસ્તવમાં ગ્રેમદાનને પ્રતિસાદ તો મળતો હોય જ છે. છતાં સૈદ્ધાંતિક દ્રષ્ટિએ એવી કોઈ પૂર્વપ્રેક્ષા નથી. અર્થાત્ કોશને મંદિરરૂપી નિવાસની જરૂર નથી. ઈજરાયલના કોઈપણ ન્યાયાધીશને મેં એવું પૂછ્યું છે કે “મારે સારુ તમે એરેજકાણનું મંદિર કેમ બાંધ્યું નથી?” (૧૭:૬). તોયે માનવી ઈશ્વરકૂપાને પ્રતિસાદ આપે એ ઉચિતજ છે; અને મંદિર, જોકે એક રીતે અનાવશ્યક છે, તો પણ ઈજરાયલના સંયુક્ત પ્રતિસાદનું એ પ્રતીક છે.

આ મંદિર બાંધવામાં શેની આવશ્યકતા છે? ઈશ્વરપ્રજ્ઞ ધન તથા પ્રાવિષ્યરૂપે તો અનેકવિધ ભેટો ધરશે જ. પણ આપણે જોઈશું કે એ ઉપરાંત વિવિધ અનપેક્ષિત અંશદાનો પણ આગામી અધ્યાયોમાં આપણાને સાંપડશે.

એમાંના પ્રથમ માટે તો ધન તથા કૌશલ્યની આવશ્યકતા નથી. પણ એ એક એવી વસ્તુ છે કે જે ઈશ્વરકૃપાના પ્રતિસાદરૂપે ગમે તે વ્યક્તિત્વ પ્રદાન કરી શકે છે.

૧. ભક્તિભાવ (૧૭:૧-૨૭)

જો કે દાવિદની ઈચ્છાને ૧૭:૧-૨માં શબ્દરૂપ અપાયું નથી. તે છતાં ‘હું એરેજકાણના મહેલમાં રહું છું પણ યહોવાના કરારનો કોશ પડદામાં રહે છે.’ એ શબ્દો પરથી નાથાન પ્રબોધકની જેમ આપણાયે એમની ભાવના જોઈ શકીએ છીએ. એમના હેતુ તથા મનોકામના સ્પષ્ટ છે.

પરંતુ નાથાન દ્વારા મળેલા પ્રત્યુત્તર પરથી દેખાઈ આવે છે કે ઈશ્વરના હેતુ કંઈક નિરાળા છે. અને એ જોતા દાવિદને ઈશ્વરના સત્ય, કૃપા તથા આયોજનને આપણે પ્રત્યક્ષ રીતે જોઈ શકીએ છીએ. એનું ‘સત્યરૂપ’ તો ચે છે કે (૧૭:૪-૬), મેં કહું તેમ, ઈશ્વરની કૃપાવંત ઉપસ્થિતિના પ્રતીકરૂપ કોશને રાખવા માટે મંદિર હોવું જ જોઈએ એવું કાંઈ નથી. ઈશ્વરને એની આવશ્યકતા જગ્ઘાઈ હોત, તો એમણે અવશ્ય એ માંગ્યું હોત; પરંતુ નિર્ગમનથી રાજ્યાભિષેક સુધીમાં એમણે કયારેયે એમ કહું નથી. એમણે તો એમ કહું હતું કે, કોશ તો આશ્રયસ્થાયી ધરમાં નહિ પણ સ્થળાંતરક્ષમ તંબુમાં હશે. ભવિષ્યમાં થયું તેમ, સ્થાયી ધરમાં કંઈક ચોક્કસ આશંકા સમાપેલી છે.^૧ ઈશ્વર એટલા વિશાળ છે કે, એ કોઈ ચોક્કસ સ્થળે જકડાઈ રહીને અન્યત્ર ઉપસ્થિત ન હોઈ શકે, એ શક્ય નથી. મંદિર બીજું ગમે તે હોય, પણ આ તો નથી જ.

બીજી વાત એ કે ઈશ્વરની કૃપાનો અર્થ હવે દાવિદને સારી રીતે સમજાયો છે. (૧૭:૧-૧૦) હવે જુઓ કે ‘હું’ સર્વનામ આખા ફકરામાં કેટલીવાર વપરાયું છે. અને એની પરાકાણરૂપે તે ઘોષણા કરે છે. ‘યહોવા તારું ધર બાંધશો.’ દાવિદ યહોવા માટે કંઈક કરવા માંગે છે, અને એમની ઈચ્છાની કદર કરવામાં આવે જ છે. પણ યહોવા કહે છે કે, તું મારા માટે જે કંઈ કરી શકે તે કરતાં હું જે કરીશ એની મહત્ત્વ અમાય છે; આરંભથી અંત પર્યત આપણો સંબંધ મારી કૃપા પર જ આધારિત છે; જો તારા માટે આ, તથા આ તથા આ કર્યું છે, અને જો ધર બાંધવાનું જ હશે, તો સર્વ પ્રથમ ‘હું તારા માટે’ ધર બાંધીશ.

^૧ સંદર્ભ પર્મિ. ૭:૪ અને પ્રે.કૃ. ૭:૪૪-૫૦ સરખાવો અને પાછળ ૧ કાળ. ૧૩, ૧૫-૧૬ ‘કોસમાં દુપાયેલું સત્ય’ મુદ્દા નં. ૪ અ, બ, ક જુઓ.

ઈશ્વરનાં મંદિર માટે ભેટો

આમ, ગીતું વાત એ છે કે, ઈશ્વરની 'યોજના' ખુલ્લી કરાઈ છે.
 (૧૭:૧૧-૧૪) મંદિર બાંધવાનું તો છે, પણ એ દાવિદ નહિ, શલોમોન
 બાંધશે, અને ઈશ્વર શલોમોનને જે રાજ્ય, રાજ્યાસન, દત્કપુત્રપદ તથા
 દ્યાની ભેટ આપશે, એની આગળ એ(મંદિર) કંઈ જ નથી; 'હું તેને મારા
 મંદિરમાં....સદકાળ કાયમ રાખીશ.' 'મારા વિચારો એ તમારા વિચારો
 નથી, તેમ તમારા માર્ગો તે મારા માર્ગો નથી, એમ યહોવા કહે છે. જેમ
 આકાશો પૃથ્વીથી ઊંચા છે, તેમ મારા માર્ગો તમારા માર્ગોથી, ને મારા વિચારો
 તમારા વિચારોથી ઊંચા છે.'^૨

૧૭:૪-૧૪ના સંદેશામાં ઈશ્વર દાવિદના વ્યક્તિત્વની લાગણીશીલ
 બાજુને પ્રતિસાદ દે છે. મંદિર બાંધવાનો દાવિદનો આવેશ એમની ભાવના
 પ્રગટ કરે છે-જે એમની નબળાઈ નહિ, બલકે સદ્ગુણ ગણાવા જોઈએ. પણ
 ઈશ્વર હૈયાની એ ભાવનાઓના (આપણે તેમને એજ રીતે ઓળખીશું)
 પ્રત્યુત્તરમાં એમના મનને કસી જુએ છે. એમનો ઉદેશ છે, 'આપણી અસ્પષ્ટ
 ઈચ્છાઓને સ્પષ્ટ રૂપ આપવાનો'-દિવ્ય માપદંડ ઉપર તો આપણો મહોત્સાહ
 સુદ્ધાં અસ્પષ્ટ જ ગણાય - અને આપણી દ્રષ્ટિ સમક્ષ સ્વર્ગ ખું કરી દેવાનો.^૩
 જો કે એ ફક્ત 'રાંક તથા નમ્ર હદ્યને'જ નહિ, પણ એમની તરફ વળતા
 કોઈપણ હદ્યને એ વિકારશે નહિ,^૪ તોયે વિશાળ ઈચ્છાઓ સેવતાં હોય
 તેમને એ વિશાળ સમજ શક્તિ પણ પ્રદાન કરશે.

કંઈક નિરાશ થયેલ દાવિદ ઈશ્વર તરફથી આવો પ્રતિસાદ સાંપડતાં
 આનંદમાં આવી ગયા. ૧૭:૧૬-૨૭ની સરણીય પ્રાર્થના એક રીતે તો ઈશ્વરે
 એમને જે કહ્યું હતું એનું જ ઈશ્વર સમક્ષ પુનરુચ્ચારણ છે. અને એનું હાઈ
 ૧૭:૨૮માં 'તું જે બોલ્યો છે તે પૂરું કર' એ શબ્દોમાં આવી જાય છે. એ
 નાનકડા વાક્યપદમાં વિશ્વાસી ભક્તના જીવનની વાસ્તવિકતાનું મહાસત્ય
 સમાયેલું છે. ઈશ્વરે કોઈપણ સંજોગોમાં જે કરવાનું વચન આપ્યું હોય, તે
 હક્કથી માંગવા જેવી અસરકારક પ્રાર્થના બીજી કોઈ નથી. આવેશનો વાયરો
 વહાણને સહેલાઈથી આડે માર્ગ વાળી શકે, પણ સુકાન તથા સઢ વ્યવસ્થિત
 રીતે ગોઠવ્યાં હોય, તો એજ વાયરો તેને યોગ્ય દિશામાં લઈ જઈ શકે. તેથી

^૨ પણ ૫૫:૮-૯

^૩ William Cowper, Jesus, where'er thy people meet

^૪ ગીતશાસ્ત્ર ૫૧:૧૭

ઈશ્વરનાં પ્રગટ કરાયેલાં શબ્દો હૃદયની લાગણીઓની ભૂલ સુધારીને એમનો સર્જનાત્મક ઉપયોગ કરે છે. અને બુદ્ધિમાન વિશ્વાસી આવેશ તથા પ્રક્રિકરણને સંયુક્તરૂપે ઈશ્વર સમક્ષ લાવે છે: ‘હે મારા ઈશ્વર, તેં તારા સેવકને સ્પષ્ટ કર્યું છે કે તું તેનું ધર બાંધશે: માટે આ તારા સેવકે તારી આગળ પ્રાર્થના કરવાની હિંમત કરી. (૧૭:૨૫)

ઈશ્વરનું મંદિર બાંધવામાં ભક્તિભાવરૂપી યોગદાનનું મહત્વ સમજવું અધરું નથી. પણ અધ્યાય ૧૭થી અધ્યાય ૨૧ તરફ જતાં આપણાને એક અનોખું યોગદાન જોવા મળે છે.

૨. અનિષ્ટ (૨૧:૧-૧૮)

અહીં અંધકારભર્યા રહેસ્યો છે. કશીયે ચેતવણી કે પ્રસ્તાવના વિના શેતાન રંગમંચ પર આવે છે. માત્ર નવાકરારના અંતિમ ભાગમાં તેનો પરિચય મોટા અજગાર, ૫ સર્પ, દુષ્ટત્વા તથા શેતાન તેમજ ભમાવનાર તરીકે અપાય છે. જુના કરારમાં એ ત્રણવાર આવ છે. અહીં એનો પ્રવેશ યોબના પુસ્તકની જેમ થાય છે. ૬ પ્રત્યેક વેળા એ ભૂંડાઈ પ્રગટાવે છે, ૭ પણ તેની ભૂંડાઈમાં ઈશ્વરની સંમતિ છે, અને તેને અંકુશમાં રાખે છે. ખરું જોતાં તો શમુ/રાજાઓના વર્ણન પ્રમાણે તો યહોવાએ જ કોષમાં આવીને દાવિદને ત્યારપછીની ઘટના માટે વિવશ કર્યો (રશમૂ. ૨૪:૧) ૮

દાવિદના આ પાપનું યે એક રહેસ્ય છે. ઈજરાયલની ગણત્રી (૨૧:૧) સાચેજ જોખમકારક નીવડી શકે. મોશેના નિયમાનુસાર યહોવાને ‘બંડણી’

૫ પ્રક્રિ. ૧૨:૮; ૨૦:૨

૬ યોબ ૧:૬-; બીજા ઉલ્લેખ (જખા. ૩:૧-૨)માંયે શેતાન ઊભા ઢોવાની વાત આવે છે.

૭ ૨૧:૧ સાથે યોબ ૨:૩NIV સરખાવો.

૮ The census was going to anger the Lord, but something else has angered him already. Both accounts say that the punishment was directed ‘against Isral,’ not in the first instance against David. Keil and Delitzsch (The Books of samuel, p503, on 2sam 24:1) see ‘guilt on the part of the nation.....in the rebellions of Absalom and Sheba against the divinely established government of David,’ Known to the Chronicler and his readers from 2 sam. 15-20.

ઈશ્વરના મંદિર માટે ભેટો

અર્પણ ન કરનાર પ્રત્યેક પુરુષ, શિક્ષાપાત્ર ઠરશે. ૯ કદાચ સૈન્યમાં ‘જવાનો’ બનવાને લાયક સંશોધન પુરુષો (૨૧:૫)ની સંખ્યાને જ રાષ્ટ્રનું બળ માન્યો હોવામાં આવે જ્યારે વાસ્તવમાં તો પ્રત્યેક વ્યક્તિની, અરે આખુંથે રાષ્ટ્ર, તેનાં યુદ્ધો અને તેના સર્વાગી વિધાયક તો ઈશ્વર જ છે. અગાઉના ઈતિહાસે એ સ્પષ્ટ કરી બતાવ્યું જ છે-તરવાર ને બરછી વડે યહોવા બચાવ કરતા નથી; કેમકે લડાઈ તો યહોવાની છે (૧શમુ. ૧૭:૪૭)-અને વૃત્તાંતકાર વારંવાર એ વાત પ્રત્યે લક્ષ દીરે છે (રકાળ ૧૩:૧૮; ૧૪:૧૧; ૧૬:૮; ૨૦:૧૫) પ્રત્યેક વેળાએ ખુદ વસ્તી ગણત્રી અથવા તો જે આશયથી એ કરવામાં આવી છે એ મહાપાપ હતું અને આથી ઈશ્વર અપ્રસન્ન થયા (૨૧:૭). અને યોઆબને સુદ્ધાં કલંક લાગી ગયું. આમ પણ આ ઈતિહાસમાં એની નીતિમત્તા માટે તેની પ્રતિજ્ઞા ખાસ ઊજળી નહોતી જ (૨૧:૩, ૬).

પણ જ્યારે ઈશ્વરના કોધને કારણે જ આ કસોટીનો ઉદ્ભવ થયો છે, અને દાવિદના વગર વિચાર્ય એમાં પડવાથી (૨૧:૪ અ) એ કોધ હજુ વધુ ઉગ્ર બન્યો છે, છતાં અંતે સઘણું હિતકારક નિવડયું છે. ત્રણવાર દાવિદે એમનો સંતાપ તથા ઉંડો પશ્ચાતાપ વ્યક્ત કર્યો (૨૧:૮, ૧૩, ૧૭). ઈશ્વર ઈજરાયલને શિક્ષારૂપ મરકીને થંભાવી દે છે, અને પાપ, શિક્ષા તથા પશ્ચાતાપની આ અત્યંત દુઃખ પ્રક્રિયામાંથી ‘યહોવાને સારુ વેદી બાંધવાની’ આજ્ઞા તેમને મળી (૨૧:૧૮) યોબની કથા તેમજ જખાર્યાની ભવિષ્યવાડીમાં દાખયું છે તેમ જૂના કરારમાં અન્ય પ્રસંગોએ શેતાનની કુયુક્તિઓને ઉધારી પાડતાં આપણાને ભૂંડાઈની દુશ્રેષ્ઠાઓ તથા તે પર ઈશ્વરે મેળવેલા વિજયની ગાથા દ્વારા અહીં પણ આપણાને પાઠ શીખવવામાં આવે છે. કારણ કે વેદીનું નિર્માણ એ મંદિરની યોજનાનું મહત્વનું અંગ છે. અલબત્ત પાપત્યરણ માટે આ બહાનું નથી કે એ યથાર્થ ઠરાવવાનો પ્રયાસ તો નથી જ નથી. ‘સારુ થાય માટે આપણે ભૂંડું કરીએ’ અને ‘કૃપા અધિક થાય માટે પાપ કરીએ’^{૧૦} એવું બાઈબલમાં કયાંયે કહ્યું નથી. પણ જ્યારે આપણે પાપ કરીએ, ત્યારે ઈશ્વર એ પાપ તથા તેના દુષ્પરિણામોનું ગુણાંતર કરી તેનો એમના મહિમાર્થે ઉપયોગ કરે છે.

આમ, ઈશ્વરની આજ્ઞાનુસાર, બે યોગદાનોનું સંયોજન કરવામાં આવે.

ੴ ਨਿਰਾ ੩੦:੧੧-੧੬ ੧੦ ਰੋਮਨ ੩:੮-੯

છે. દાવિદની અંત:કરણની ભક્તિને પરિણામે નાથાન દ્વારા કોશ માટે મંદિર બાંધવાનું વચન અંતે પ્રામ થયું (૧૭:૧૨). તથા દાવિદના પાપને પરિણામે ગાદદ્વારા વેદી બાંધવાની આજ્ઞા મળી (૨૧:૧૮). એ બતેનો દાવિદના શબ્દમાં પડઘો પડે છે. ‘આ યહોવા ઈશ્વરનું મંદિર છે.....ને આ દહનીયાર્પણની વેદી છે.’ (૨૨:૧).

આ ધોષણા બાદ તરત જ ત્રીજા એક યોગદાનના વર્ણન પર એક ફકરો આવે છે.

૩. સામગ્રી (૨૨:૨-૫)

વાસ્તવમાં, ‘દાવિદ પુષ્ટ પ્રમાણમાં સામગ્રી પૂરી પાડી’ (૨૨:૫) એ શબ્દો મૂળ લખાણમાં નથી, ૧૧ પણ તે લખાણની સમીક્ષા અવશ્ય કરે છે. ઈશ્વરના મંદિર માટે અતે નક્કર સામગ્રીઓની બેટ મળી છે-વ્યવહારુ, સર્વગ્રાહી વસ્તુઓ:પત્થર, ધાતુ તથા લાકું.

સર્વ પ્રથમ તો સામગ્રીઓનો સંગ્રહિત જથ્થો આપણી નજર સમક્ષ આવે છે: નિરનિરાળા વાક્યપદોમાં એ બતાવ્યું છે. પુષ્ટ લોહું.....અણતોલ..... અસંખ્ય.....પુષ્ટ.’ આ વસ્તુઓની બાબતમાં દાવિદ નિશ્ચય કર્યો છે કે, ઈશ્વરના મહિમાને અર્થે કશાનીયે ઉણપ વર્તાવી જોઈએ નહિ.

બીજું, આ સામગ્રી કયાંથી આવી છે, એયે જોવા જેવું છે. એક રીતે જોઈએ તો, અલબજ્ઞ દાઉદે આ સધળું ‘પૂરું પાડયું’ છે, પણ આ માટે એમણે પરદેશી મજૂરો પાસે આ સર્વ તૈયાર કરાયું. અને સહેજે અચકાયા વિના એમણે અન્યધર્મી પાડોશીઓ પાસેથી ઘણુંખરું સ્વીકાર્યું હતું. અભ્રાહામની કથામાં વિશ્વાસી જીવનના સિદ્ધાંતો માટે ઉત્તમ ઉદાહરણો સાંપડે છે. જેમાં મંડળી જગતને કહે છે, ‘હું સૂતળી કે જોડાની વાધરી કે તારી કોઈપણ વસ્તુ નહિ લઉં. રખેને તું કહે કે અભ્રાહામ મારાથી ધનવાન થયો છે’^{૧૧} ૧૨ દાવિદ અહીં ઈશ્વરાહીમની જેમ સદોમના રાજ્ઞાનો પાડ ન સ્વીકારવાની સ્થિતિમાં તો નથી, પણ મિસર તથા ઈરાનનાં દ્રવ્યો^{૧૩} સ્વીકારવાને આતુર સ્થિતિમાં તો છે જ. કરણ આ ખંડની ત્રીજી જરૂરિયાત (સામગ્રી) પ્રત્યે સભાન છીએ.

^{૧૧} દાવિદ પુષ્ટ તૈયારી કરી (NIV)

^{૧૨} ઉત્પત્તિ ૧૪:૨૩

^{૧૩} નિર્ગ. ૧૨:૩૫-૩૬, નહે. ૨:૭-૮

તો આ સર્વ સામગ્રીનો વિપુલ જથ્થો, બેગો કરવાનો ઉદ્દેશ આ છે: ‘ધર્મોવાને સારુ.....મંદિર બંધાવવાનું છે,’ અને તેની અને સાથે સાથે દાવિદનીએ ઘ્યાતિ તથા શોભા’-‘સર્વ દેશોમાં’ પ્રસરી જવી જોઈએ, અહીં આ અધ્યાયોમાં મંદિરના વિષય સાથે અધ્યાય ૧૪ તેમજ અધ્યાય ૧૮-૨૦ના સાક્ષીનો વિષય સુદ્ધાં સંકળાઈ જાય છે. આજ કારણથી દાવિદ અભ્રાહામ જેવી પાપભીરૂતા સેવવાની જરૂર નથી. એકવાર ઈશ્વરનું નગર સ્થાપિત થયું કે તેમાં સર્વ પ્રજાઓનો ગૌરવ તથા કીર્તિ ૧૪ લાવવામાં સંકોચ રાખવાની આવશ્યકતા નથી. તે એને પ્રદૂષિત ન કરી શકે, તીળઠું એ તેમને પ્રદૂષણમુક્ત કરશે. ઈશ્વરનું મંદિર બંધવામાં આવનાર સામગ્રી પ્રથમ ઈશ્વરની છે, અને ત્યારપછી સીદોન અથવા તૂરની છે. એ એકવાર ઠરાવ્યા પછી કશાનોએ બાધ રાખવાનો નથી. જો ઉપકાર સ્તુતિની સાથે તેનો ઉપયોગ થાય, તો ઈશ્વરનું સર્વ ઉત્પત્ત કરેલું સારું છે, કંઈ નાખી દેવાનું નથી; કેમકે ઈશ્વરના વચ્ચનથી તથા પ્રાર્થનાથી તેને પાવન કરવામાં આવે છે. ૧૫

અંતે, આપણે જોઈએ છીએ આ કલમો સર્વ યુગોને લાગુ પડતો સિદ્ધાંત દર્શાવે છે. દાવિદે મેળવેલી પિતળ તથા ઈમારતી લાકડાની ભેટોને આત્મિક દ્રષ્ટિકોણથી નિહાળી, અમારો મુદ્દો સિદ્ધ કરવાનો અમારો હેતુ નથી. ઘરુશાલેમના મંદિર સમોવડીયું-કૃપાના પ્રતિસાદરૂપે ઈશ્વરના મહિમાર્થ કરાયેલું કોઈપણ રચનાત્મક કૃત્ય-કદાચ એ ‘મકાન’ ન પણ હોય, પણ અહીં આપણને કહે છે કે, એ માટે નાણાંકીય અથવા કોઈપણ વ્યવહારુસ્વરૂપમાં દાન મેળવવાની આપણે અપેક્ષા રાખીશું. નવા કરારમાં ર કરિંથી ૮-૯માં પ્રેરિત પાઉલે દાનને અનુલક્ષીને આખા બે અધ્યાયોમાં આ સલાહ આપી છે. પ્રે.કૃ. ૧૧:૨૭-૩૦માં જ્યાં નવી તથા કંઈક ઉગુમગુ થતી મુખ્યત્વે હિન્દુ પ્રિસ્તીઓ સિવાયના સભાસદોની પ્રથમ મંડળીએ પ્રસંગ આવતાં જે ત્વરાથી નાણાંનો ઢગલો કરી દઈ, ૧૬ પ્રેરિત પાઉલની સલાહ માથે ચઢાવી, એની લૂક સાક્ષી પૂરે છે.

૧૪ પ્રકટી ૨૧:૨૬

૧૫ ૧ તિમોથી ૪:૪-૫

૧૬ આગળ ૧ કાળ. ૨૮-૨૯માં ત્રીજો અને ચોથો મુદ્દો

૪. કૌશલ્ય (રર:૬-૧૬)

અહીં 'દાન'ને આપણે બીજા સામાન્ય અર્થમાં લઈએ છીએ. ફકરાના અંતમાં એ કહે છે કે, જે રીતે 'અસંખ્ય' પ્રમાણમાં (રર:૪) એમને સામગ્રીની ભેટ મળી છે, તેમ પુષ્ટ કારીગરો: પથર તથા લાકડા ઘડનારા, કડિયાઓ, તથા હરકોઈ કામમાં નિપુણ એવા ઘડા પુરુષો છે (રર:૧૫), પણ આખું લખાણ કૌશલ્યને લગતું છે. નિરનિરાળા હુનરોમાં 'કુશળ' એવા માત્ર કારીગરો જ નથી. દાવિદના પુત્ર શાલોમોન સ્વયં એક અતિ કુશળ પુરુષ છે.

અગાઉના અધ્યાયોમાં અવારનવાર એમનો ઉલ્લેખ થઈ ચૂક્યો છે. અને હવે મંદિર નિર્માણ આપણા વર્ણનનો મુખ્ય વિષય છે. ત્યારે આ તબક્કે એમને મંચ પર લાવવામાં આવે છે. કારણ આ સર્વોચ્ચ સ્મારકના નિર્માણમાં એમણે મુખ્ય ભૂમિકા ભજવવાની છે. એમના વ્યક્તિત્વના ગુણો, વૃત્તાંતકારના ઈતિહાસના અર્થધટન અનુસાર મુખ્યત્વે મહાલક્ષ્યાંક પાર પાડવામાં જ વપરાશે. એમનું વિશાળ મન, એમનું વ્યવહાર જ્ઞાન તથા ગીતો તેમજ સૂત્રોના લેખક તરીકેની એમની કીર્તિની પ્રશંસા શમુખેલ/રાજા (૧૨૪૩:૪૮-૪૯)માં કરાઈ છે. વૃત્તાંતકારે એનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી., પણ શાલોમોનની તેજસ્વીતાની અભિવ્યક્તિઓને સંક્ષેપમાં માત્ર ઈશ્વરદત્ત 'વિવેકબુદ્ધિ' તથા ડાપણા' ધરાવતાં શાંતિશીલ પુરુષ તરીકે ઓળખાવે છે (રર:૮, ૧૨).

આ 'શાંતિશીલ પુરુષ' તેના 'યોદ્ધા' પિતા દાવિદથી વૈલક્ષણિક સ્વરૂપમાં જીભો છે (રર:૮) ઈતિહાસ આ બજે શાસનકાળનાં સંજોગોનો સાક્ષી છે. પ્રથમ (શાસનકાળ)માં યુદ્ધો થતાં જ રહ્યાં. બીજામાં યહોવાએ 'સુલેહ તથા શાંતિ આપી' (રર:૮) પણ 'શાંતિશીલ પુરુષ' તથા 'યોદ્ધા', એ શાબ્દોનો અર્થ વધુ સૂચ્યક છે. બજેનું વ્યક્તિત્વ એમના જીવનકાળને અનુઝૂળ હતું. દાવિદ એમના વિચ્છેદક કાળ વિશે 'ઓ શાપિત વેર, તારો અંત લાવવાને જ મારે જન્મ લેવો પડયો છે!' ૧૭ એવા ઉદ્ગાર સાચા મનથી તો ન જ કાઢી શકત તો ખરી વાત તો એ છે કે એ જન્મેજ લડવૈયા, સરસેનાપતિ, તેજસ્વી

લોકનેતા, શત્રુવિનાશક તથા સફળ વિજેતા હતા. એ દાન એમને છે.^{૧૪} આ તરફ સુલેમાન શાંતિકાળમાં જીવતા હતા એટલું જ નહિ, પણ શાંતિકલામાં એ પ્રવીષા છે. એ રાજનીતિજ્ઞ તથા મુત્સદી, શાસક તથા ન્યાયાધીશ છે. પિશાઈની જડમાંથી ઊગતી 'ડાળી'ની યશાયાની આગાહી એમને લાગુ પાડી શકાય: યહોવાનો આત્મા સુખુદ્ધિ તથા સમજનો આત્મા, વિવેક બુદ્ધિ તથા પરાકરણનો આત્મા, જ્ઞાન તથા યહોવાના ભયનો આત્મા તેના પર રહેશે.^{૧૫} એ દાન એમને છે.

આ દાન એ અર્થમાં છે કે શલોમોન એમને પ્રદાન કરશે. મંદિર નિર્માણ કરું તેમનો પૂર્ણપણે ઉપયોગ કરશે. પણ એ દાનો એમનેજ અપાયાં છે. એમને શાંતિશીલ પુરુષ તરી ઘોષિત કરી સુખુદ્ધિ તથા સમજનો આત્મા પ્રદાન કરનાર તે યહોવા હશે. કારણ કે મંદિરને આપણે એવી કોઈ વસ્તુ અપેક્ષા કરી શકવાનાં નથી કે જે પ્રથમ આપણને આપવામાં ન આવી હોય. થોડાજ વખતમાં આપણે વાંચીશું એ દાવિદના સુપ્રસિદ્ધ શબ્દોમાં કહી શકીએ કે, "સર્વ તારી પાસેથી મળેલું છે, તે તારા પોતાના આપેલામાંથી જ અમે તને આપ્યું છે." (૨૮:૧૪)

^{૧૪} He is also, as we have noted already (p 52) and as Samuel/Kings makes clear, a man of passion and cruelty - 'a man of blood' (2 sam. 16:8) In that passage, Shimei is wrong to accuse him of the blood of the house of saul,' but there is guilt in abundance on David's head quite apart from that. As so often, the Chronicler does not deny such things, but side steps them, and links David's blood shedding specifically with the wars he has fought (22:8)-Wars which the Lord himself has been fighting, through his viceroy to free the temple-building age of Solomon from the fear of enemies (17:8; 22:9-10). That David is not blamed for being a man of war is clear from the comment that appears twice in chapter 18; "And the Lord gave victory to David wherever he went" (vv6,13)' (Mc.Conville, p 63). The designation of David as a "man of wars".....does not imply culpability. Similarly the description of Solomon as a "man of rest"....is not meant to congratulate him upon a moral quality' (McConville, pp77f).

^{૧૫} પણ ૧૧:૨, આ સંદર્ભે આખો અધ્યાય વાંચવા જેવો છે.

ઈશ્વરના મંદિરને હજુ એક વસ્તુ અર્પણ કરવાની રહી ગઈ છે. એ માટે જે લખાણને બાજુએ રાખીને આપણે આગળ નીકળી ગયાં હતાં, ત્યાં પાછા જઈશું. દાવિદે વસ્તીગણાત્મીનો હુકમ બહાર પાડવાનું પાપ કર્યું હતું; તેની શિક્ષા રૂપે ઈશ્વરે મરકી મોકલી હતી. અને વિનાશક દૂત યરુશાલેમની ઉત્તરે આવેલા એક સ્થળ સુધી ફરી વખ્યો હતો, અને ૨૧:૧૮-૨૨:૧ ત્યારબાદ જે બન્યું તે, તથા મંદિરનિર્માણ માટે જે શેષ બેટ અર્પણ કરાઈ તે વિષે આપણને કહે છે.

૫. સ્થળ (૨૧:૧૮-૨૨:૧)

પ્રથમ દ્રાષ્ટિએ કદાચ એમ લાગેયે ખરું કે, ઈશ્વરના મંદિર માટે આને તે વળી ‘બેટ’ કહેવાતી હશે! જે ખળીના સ્થળ પર મંદિર બંધાવાનું હતું એના માલિક ઓનાન યબૂસી તો, એ તથા એની સાથેની સર્વ વસ્તુઓ આપવા માંગતો હતો-‘હું સર્વ તને આપું છું’- પણ દાવિદે એની કિંમત ચૂકવવાનો આગ્રહ રાખ્યો (૨૧:૨૩-૨૪). પણ એ બેટ તો હતી જ, અને સૌથી મોટી બેટ : એના વર્ણન પરથી એ વાત સ્પષ્ટ થશે.

ઈશ્વરનું મરકીથંભન જૂના કરારમાંનું એક અતિ નાટકીય દ્રષ્ય છે., ‘યહોવાની તરવાર’ હાથમાં લઈને એમનો દૂત હજારો ઈજરાયલીઓ ઉપર ફરી વખ્યો, અને મરકી દેશના દક્ષિણ ભાગ તરફ આગળ વધતી ગઈ એ વૃદ્ધ યબૂસીની ખળી આગળ આવી ત્યારે યહોવા કહે છે, ‘બસ’: અને, લાગે છે કે, એજ ઘગગગગડીએ માનવ દ્રાષ્ટિએ દ્રષ્યમાન થતાં, ‘પૃથ્વી તથા આકાશની વચમાં (દાવિદે) યહોવાના દૂતને ઊભેલો જોયો. ને યરુશાલેમ ઉપર તેના લંબાવેલા હાથમાં નાગી તરવાર હતી.’ (૨૧:૧૯). દાઉદ તથા વડીલો (૨૧:૨૮-૩૦ અનુસાર) શહેરમાંથી ગિબાઓન જવા નીકળ્યા હતા, ત્યારે તેમણે દૂતને જોયો. ઓનાન તથા તેના પુત્રોએ તેને ખળી પાસેજ જોયો (૨૧:૨૦). મબોધક ગાદની આજ્ઞાનુસાર, દૂત જે સ્થળે થંભી ગયો, ત્યાં દાઉદ તથા ઓનાન મળ્યા અને દાઉદે કહ્યું, ‘આ યહોવા દેવનું મંદિર છે, ને આ ઈજરાયલને સારુ દહનીયાર્પણની વેદી છે’ (૨૨:૧)

દિવ્ય આજ્ઞાનુસાર, મંદિર આ સ્થળે બંધારો. ઓનાને નહિ પણ ઈશ્વરે આપેલી એ બેટ છે. ઈશ્વરની પ્રજાના લાભાર્થે જે એક સ્થળે કરારકોશ તથા

વેદી સાથે થવાનાં છે, એ સ્થળ પર ઈશ્વરકૃપા પણ આશ્રયકારક રીતે આવે છે. ‘મંદિર આ સ્થળે બંધાશેः’ ક્યાં? પર્વતની એજ ટોચ ઉપર કે જ્યાં, આઠસો વર્ષ પૂર્વે, એક બીજું અર્પણ કરાયું હતું, અને એક બીજી આપત્તિ ટળી ગઈ હતી, અને ઈશ્વરે મૃત્યુના મુખમાંથી ઉગારી જીવતદાન દીધું હતું. કારણ જ્યારે વૃતાંતકાર શલોમોનના કાર્યના આરંભનું વર્ણન કરતાં કહે છે કે, ‘મંદિર મોરીયા પર્વત પર’ (રક. વૃ. ૩:૧) બંધાયું છે, ત્યારે એ એવી ચોક્કસ અપેક્ષા રાખે છે કે એમના વાચકો આ નામ શાસ્ત્રમાં બીજા એકજ સંદર્ભમાં વપરાયું છે, એ વાત યાદ કરશે આ એજ સ્થળ છે કે જ્યાં, હાથેપગે બંધાઈને મરણતોલ હાલતમાં ઈસહાક વેદી પર મુકાયો હતો, ને તેમના પિતા હાથમાં છરો ઉગામીને ઉભા હતા. અને જ્યાં અણીને વખતે ઈશ્વરે એ બલિદાન ત્યાંજ થંભાવીને પુત્રને મૃત્યુના મુખમાંથી ઉગારીને અભ્રાહામને એ પાછો સૌંઘ્યો હતો. ^{૨૦}

વૃતાંતકારને પૂર્વ દ્રષ્ટિ હોત તો એથીયે વધુ અપૂર્વ યોગાયોગ એ જોઈ શકત. પણ ભૂતકાળથી પરિચિત આપણે તો એ જોઈ જ શકીએ. ‘મંદિર આ સ્થળે બંધાશે’ ક્યાં? દાલિદનગરીથી ઊંચે પર્વત ઉપર, કે જેની ઉત્તરે હજાર વર્ષ પછી મરકીને સંદર્તર થંભાવતું સર્વોચ્ચ બલિદાન અપાયું હતું. શહેરની દીવાલની પેલેપાર, મંદિરના આંગણની બહાર, કાલવરીની ટેકરી પર: એ મોરીયાનો જ ભાગ હતો.

એ સ્થળ તથા બે વાર અગમસૂચક તથા એકવાર સિદ્ધિરૂપે ઘડાયેલી એ ઘટનાઓ, ઈશ્વરે એમની પ્રજાને આપેલી ભેટો હતી. એની આગળ સર્વ અર્પણો શૂન્યવાત બની રહે છે.

‘જો મારું હોત જગત તમામ
તો તે પ્રેમ માટ થાત તુચ્છ અર્પણ;
એવો અજબ ને દિવ્ય પ્રેમ,
મારો મારાં તન, મન ને ધન. ^{૨૧}

આમ છતાં, મોરીયા પર્વત પર અપાયેલ સ્વયં ઈશ્વરપુત્રના બલિદાનની તુલનામાં એ કશુંધે નથી- ‘સ્તંભ’ અજબ જે પર મર્યાદ મહિમાનો રાય.’ જેને

^{૨૦} ઉત્પત્તિ ૨૨:૧-

^{૨૧} Isaac Watts, When I survey The wondrous cross

આઈજેક વર્ટ્ટ્સ એની છેલ્લી કરીમાં માત્ર પ્રતિસાદ આપે છે. આપણે જોયું છે કે, પાઉલે પ્રિસ્તી દાનાર્પણને અનુલક્ષિને આખા બે અધ્યાયો લખ્યાં છે, પણ તેના અંતિમ વાક્યો તો હજ્યે યર્થાય છે:

‘ઇશ્વરના અનિર્વાચ્ય દાનને માટે તેની સ્તુતિ થાઓ,’^{૨૨}

૧. કાળવૃત્તાંત ૨૩-૨૭

૮. સુસજ્જ પ્રજ્ઞા

વળી પાછી નામોની એજ લાંબીલયક નામાવલીઓ: આ પુસ્તકમાં પ્રથમ નવ અધ્યાયોમાં આવતું મજફૂર દાવિદની મંદિર માટેની તૈયારીઓ બાદ આવતા પાંચ અધ્યાયો પર છાઈ વળ્યું છે (૧ કાળ. ૨૩-૨૭). પણ આવી સૂચિઓ વૃત્તાંતકારની સમગ્ર યોજનામાં જે મુખ્ય ભાગ ભજવે છે એ આપણે જાણતા હોવાથી, અહીં પુનઃ જોઈશું.

આ વિભાગ પર વિચાર કરતાં આપણો વૃત્તાંતકારે એમના હેતુ અનુસાર જે અંતરાર્થ તથા પદ્ધતિ અપનાયાં છે તેનો અભ્યાસ કરીએ. અર્થાત્ આપણે શું, કઈ રીતે તથા શા માટે એ ત્રણ પ્રશ્નોનો ઉત્તર શોધવાનો પ્રયાસ કરીએ-ત્યારપછી આપણે લેખકના હેતુને લઈને એમના મુખ્ય પ્રશ્નથી માંડીને, એમની પદ્ધતિનું નિરીક્ષણ કરીને, સમગ્ર વિભાગના અંતરાર્થનું વિસ્તારથી અવલોકન કરીશું.^૧

૧. અંતરાર્થ : શેની રજૂઆત થઈ છે.

૨૩:૧-૬ અ. ૨ ની પ્રાસ્તાવિક કલમો ઈજરાયલી જીવનમાં લેવી કુળો એકદરે

૨૨ ૨ કરિંથી ૮:૧૫

^૧ This chiastic ('cross-over') scheme is common in the arrangement of old Testament writings. See above, ૧ કાળ. ૧-૩ની અંતનોંધિન. ૮ જુઓ.

^૨ Williamson indicates that a new sentence, indeed a new paragraph, should start halfway through 23:6'.....in divisions. Concerning the sons of Levi, Gershon, Kohth and Merari ;..... (Williamson pp 160f).

જે કર્તવ્યની જવાબદારી દાવિદે સોંપી છે, તેના વર્ણન પ્રતિ નિર્દેષ કરે છે. એમાં ૨૩:૬ બ પછી ચાર કક્ષાઓનું વર્ણન આવશે : પવિત્રસ્થાનના કર્મચારીઓ (એટલે કે શલોમોનકાળ પહેલાં મંડપનાં અને ત્યારબાદ મંદિરનાં), ૨૫:૧થી સંગીતકારોનું; ૨૬:૧થી દ્વારપાળોનું; તથા ૨૬:૧૦થી અધિકારીઓ તથા ન્યાયાધીશોની કક્ષાઓનું વર્ણન આવશે. વાસ્તવમાં આ પાંચ અધ્યાયોનો વિસ્તાર આથી વધારે બહોળો છે. મુખ્યત્વે લેવીકુળની આંતર્પારિવારિક 'વંશવાળીઓ'ના મૂળ મજકૂર સાથે તરેહ તરેહના અનેક ફકરાઓ જોડી દેવામાં આવ્યાં છે. પવિત્રસ્થાનના કર્મચારીઓની નામાવલી સાથે તેમની કામગીરીનું વર્ણન આપ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ લેવીકુળમાંથી નીકળેલી હારુનના કોઈ વંશજના યાજકપદની પરંપરા³ વિશે પણ ખાસું એવું લખાણ જોવા મળે છે. સંગીતકારોની સૂચિમાં પણ કુટુંબવાર વિભાજન તથા તેમને સોંપાયેલ ફરજો પ્રમાણે એમનું પેટા વિભાજન કરાયું છે. દ્વારપાળોની નામાવલીમાં ઓબેદ-અદોમનું એક રહસ્યમય પાત્ર છે, ⁴ અને એ ઉપરાંત તેમને દ્વારપાળ, તરીકે સોંપાયેલ ફરજો વિશે એક ફકરો પણ છે. લેવી 'અધિકારીઓ તથા ન્યાયાધીશો'ની નામાવલીમાં આપણા અત્યારના લખાણોનો આ છે ટૂંક્સાર. સમય આવે ત્યારે આપણે એ વિશે વિસ્તારથી વિચાર કરીશું. એને ઊંડાણથી સમજવા માટે આપણે જોઈશું કે વૃત્તાંતકાર વેગળી વેગળી માહિતીઓને એકઠી કરી એક સંયુક્તરૂપ કરી રીતે આપે છે.

૨. પણ્ણતિ : કઈ રીતે રજૂ થઈ છે ?

કાળવૃત્તાંતના સમગ્ર સ્થાપત્યનું દ્રષ્ય નિહાળવા કંઈક છેટે ઉભા રહીએ તો કેન્દ્રમાં દાવિદ અને શલોમોનના શાસનકાળ તથા તેની સાથે લંબાણ ભર્યો પરિચય અને આદમથી માંડી સ્વયં વૃત્તાંતકારના સમય સુધીનો પવિત્ર ઈતિહાસ આપણાને જોવા મળે છે. વાર્તાનું મધ્યબિંદુ આમ પહેલી નજરે જોઈ લેવું એટલું સહેલું નથી. કાળવૃત્તાંતના અંતિમ અધ્યાયમાં દાવિદના મૃત્યુ

³ 'Priests and Levites' became the usual distinction (e.g. 23:2), but meant in fact 'priestly (= Aaronic) Levites and non-priestly Levites'.

⁴ આગળ ૧ કાળ. ૨૩-૨૬ના અંતનોંથી નં. ૨૦નું વૃત્તાંત જુઓ.

પછી ૨ કાળવૃતતાંતના પ્રથમ અધ્યાયમાં ૪ એક રીતે શલોમોનના શાસનનો આરંભ થતો હોવાથી વૃત્તાંતકારના ઈતિહાસનું મધ્યબિંદુ એમના પૂર્વધ-ઉત્તરાર્ધના વિભાજન સ્થળેજ આવે છે. પરંતુ પ્રથમ પુસ્તકના ૨૮:૧ માં દાવિદે રાષ્ટ્રીય સંસદને બોલાવી માત્ર મંદિરની યોજના ૪ નહિ, પણ, જાણે શાસનનું સુકાન પડા શલોમોનના હાથમાં સોંપી ૪ દીંખું છે (૨૮:૨૨). અહીં ૨૩:૧ માંથે, શલોમોન એમના પિતા સાથે ૨૮:૨૨માં કરાયેલ નિર્દેશાનુસારે^૫ ‘ભાવિ-રાજા’ તરીકે અધિકૃત ઉત્તરાધિકારી રૂપે રાજ્યાસનના ભાગીદાર બની ૪ જાય છે. એ અગાઉ સુદ્ધાં શલોમોન તથા તેમના શાસનકાળની ભવ્ય કારકિર્દી પર ૨૮:૬-માં પ્રકાશ ફેંકાઈ ૪ ચૂક્યો છે.

અર્થાતું શલોમોન હળવે હળવે આગળ આવતાં બને શાસનો સરળ રીતે એકરૂપ થઈ જાય છે. રરમા અધ્યાયમાં દાવિદના શાસનનો ખળભળાટ તથા મંદિરાર્થે એમની તૈયારીઓનો અંત આવે છે (૨૮:૧૪, ૧૮). અને શલોમોન મુખ્યપાત્ર તરીકે પ્રવેશ કરે છે; ^૬ ત્યારે ૨૩:૧ માં એમનો રાજા તરીકે પરિચય કરાવાય છે. જોકે ૨૮:૨૮ સુધી દાવિદના રાજત્વનો અંત આવતો નથી: અને પ્રથમ પુસ્તકને અંતે એકમાત્ર રાજા તરીકે શલોમોનના શાસનનો આરંભ થાય છે.

૨૩ થી ૨૮માં અધ્યાયના દ્વિશાસકકાળમાં, દાવિદે બે વાર સંસદ બોલાવી, જેમાં પ્રથમ (૨૩:૧) કરતાં બીજી (૨૮:૧) સંસદ વધુ ઔપચારિક હતી.^૭ એમાંની પ્રથમ સંસદસભા સાથે આપણા પાંચ અધ્યાયોનો સંબંધ છે. દાવિદથી શલોમોનના હાથમાં રાજ્યનો દોર આવવાનો આરંભ થતાં, રાજ્યએ સજજ થવાની આવશ્યકતા છે. જેથી નવા રાજાના હાથમાં ‘તૈયાર થયેલી પ્રજા’ આવે (લૂક ૧:૧૭).

દાઉદે લેવીઓનું ચાર કક્ષામાં કરેલા વિભાજનનું વર્ણન (૨૩:૪-૫) આપણને વૃત્તાંતકારની વિસ્તૃત પ્રક્રિયાનું માળખું પૂરું પાડે છે. પણ આપણે

^૫ Eg. Curtis & Madsen in loc. પણ આગળ ૧કાળ. ૨૮-૨૯નો ‘હજુ રાજાનો અતિષેક કરાવે છે’ મુદ્દા નં. ૫ જુઓ.

^૬ એમનું નામ અન્ય કારણોસર અનેક વાર આવી ગયું છે.

^૭ The wording differs : ‘gathered together’ (23:2 RV), ‘assembled’ (28:1 RV)

જાહીએ છીએ કે લેવીઓના એ સાદા ચોકઠાની રજૂઆત કરતાં તો એમનો હેતુ ક્યાંયે દૂર દૂર નીકળી જશે. તો આપણો હવે એ તરફ ફરીએ.

૩. હેતુ: આ રજૂઆતનું કારણ શું?

ઇજરાયલ ઇતિહાસને આ તબક્કે રજૂ કરવા પાછળ વૃત્તાંતકારના મનમાં એક વિચાર પ્રબળ છે: દાવિદના હાથમાંથી રાજ્ય શલોમોનના હાથમાં સોંપવું. આ હસ્તાંતરણ માત્ર પિતા તરફથી પુત્રને ઉત્તરદાન રૂપે નથી. આ બંસે પુરુષો, તેમનાં શાસનો, તેમની નીતિઓનું એવી રીતે વહણ કરવામાં આવ્યું છે કે તેમનાં કેટલાંક સમાન તથા અસમાન ગુણો સામસામાં જોઈ શકાય. પિતા-પુત્ર હોવાથી બેશક તેઓમાં શારીરિક સમાનતાઓ હશે જ; તથા એક જ યુગમાં, એક જ દેશમાં જનમ્યા હોવાથી સાંસ્કૃતિક સમાનતાઓએ હશે. પણ વૃત્તાંતકારને આ સમાનતાઓમાં રસ નથી, બલકે ઇશ્વરપ્રજ્ઞા પર શાસન ચલાવવાને ચુંટાયેલા પ્રત્યેક વ્યક્તિ તેનાં ફૂતવયનું પાલન કરે. જ્યારે બીજી તરફ, તેમની વચ્ચે એક પેઢીનું અંતર હોવાથી તેઓની વચ્ચે હજારો અંતરો પણ હતાં જ. પણ વૃત્તાંતકારને મન એક અર્થપૂર્ણ અંતરનો અગાઉ ઉત્તેખ થઈ ચૂક્યો છે-દાવિદ 'યુધ્ય પુરુષ' છે (૨૮:૩) જ્યારે શલોમોન શાંતશીલ પુરુષ છે.^c

દાવિદનું શાસન હસ્તાંતરણ પામી શલોમોનને મળ્યું એ ગાળા દરમ્યાન ઇજરાયલ યુધ્યમાંથી શાંતિમાં પ્રવેશ્યું. ખરું કહીએ તો એકની પરિસ્થિતિ તથા આવશ્યકતાઓમાંથી એ બીજાની પરિસ્થિતિઓ તથા શક્યતાઓમાં ફળી ગયું. દાવિદનું કાર્ય હતું યુદ્ધો જીતવાનું, જ્યારે શલોમોનનું કાર્ય હતું શાંતિ સ્થાપવાનું. એક શાસન ભૂમિકા રચે છે, બીજું તેની ઉપર રચનાત્મક કાર્ય કરે છે. એક રાજ વિરોધીઓને કચડે છે, બીજો સન્માન મેળવે છે.

આ ઉપરથી, દાવિદ કર્યું એ ખોટું અને શલોમોને કર્યું એ ખરું એવું માની લેવાની જરૂર નથી. જ્યારે વૃત્તાંતકાર દાવિદને સંબોધીને ઉચ્ચારાયેલાં યહોવાનાં શબ્દો ટાંકતા કહે છે જ'..... તે પૃથ્વી ઉપર બધું લોહી વહેવડાયું છે, માટે તારે મારા નામને સારુ મંદિર બાંધવું

^c પાછળ ૧ કાળ. ૨૭, ૨૧-૨૨ 'કૌશલ્ય' મુદ્દા નં. ૪ જુઓ.

નહીં'. (૨૨:૮), અને હતિહાસ શલોમોનનાં શબ્દો, 'મારા પિતા દાવિદની ચારે તરફ જે વિગ્રહ ચાલતા હતા તેમને લીધે તે યહોવાના નામને અર્થે મંદિર બાંધી શક્યા નહીં' (૧ રાજ્ય ૫:૩) ત્યારે પ્રથમ કથન ઠપકારૂપે અને બીજું બચાવરૂપે (ઉચ્ચારાયું હતું એમ નહીં; બંને કથનો સાચાં છે, અને પરસ્પર વિરોધી પણ નથી. મંદિર નિર્માણ એ ખળભળાટના સમયની નહીં, બલ્કે શાંતિના સમયની યોજના છે. શલોમોન મુખ્યત્વે 'વિશ્રાંતિપુરુષ' હશે; આપણા ઈશ્વર એમને શાંતિરૂપી (અને શાંતતારૂપી) મૂલ્યવાન દાન પ્રદાન કરતાં પહેલાં, ઉપદ્રવરહિત સ્થિતિનું નિર્માણ કરી વિશ્રાંતિ આપશે.^c દાવિદને માટે એ પ્રકલ્પ અયોગ્ય હતો. પણ એ તેની તૈયારી તો કરી જ શકતા હતા.

આ એ ગ્રાણ રીતે કરે છે. એ યુદ્ધો જેને કારણે જ એમના આ પ્રકલ્પમાંથી દૂર કરાયા છે. એ પોતે જ એની તૈયારી અર્થે છે, એ વાત આપણે લક્ષમાં લેવાની છે. એમના અનુગામી 'શાંતિનું નિર્માણ' કરી શકે, એ માટે એમનાં શત્રુઓને નિઃશબ્દ કરીને વિશ્રાંતિનું વાતાવરણ ઊંઝું કરે છે. બીજું શલોમોન અક્ષરશાસ્ત્ર મંદિર બાંધે છે, અને આપણે જોયું છે તેમ, દાવિદ તેને માટે સર્વ વસ્તુગત તૈયારી કરે છે (૨૨:૨-૫). પણ એક ત્રીજા પ્રકારનું નિર્માણ છે. શલોમોનના દક્ષતાપૂર્વી શાસન હેઠળ ઈશ્વરની પ્રજાનું નિર્માણ કરવાનું છે અને એ માટે યે દાવિદ ર૨૩-૨૭માં અધ્યાયમાં આપેલા વર્ણાનુસાર એ પ્રજાને તંત્રસર્જ કરી રસ્તા પાધરા કરે છે.

પાણાણમંદિર એ ઈશ્વરની પ્રજાના જીવંત મંદિરની પ્રતિકૂતિ છે. નાથાન દ્વારા ઈશ્વરે દાવિદને પાઠવેલા આદેશમાં બંને એકબીજાની પડખે મૂકવામાં આવ્યા હતા; 'તારે મારે માટે રહેવાનું મંદિર બાંધવું નહીં..... (પણ) યહોવા તારું ઘર બાંધશો' (૧૭:૪,૧૦). જે પ્રકારનું મંદિર દાવિદ બાંધવા ચાહતા હતા અને જે શલોમોન બાંધ્યું, એની જીણામાં જીણી વિગત તૈયાર કરવામાં આવી હતી. તેના નિર્માણ અર્થે ધન તથા લક્ષ દેવામાં કશું પાછું રાખ્યું નથી અને તેના સર્વ ભાગોને સંપૂર્ણપણે એકાકાર કરી, ઈશ્વરસ્તુતિની ભવ્ય અભિવ્યક્તિ ખડી કરી છે. અને દાવિદને માટે બાંધેલા

^c 22:9RV 'Rest, notice, not 'peace'; The RSV is misleading

ઈશ્વરે ધરનો-ઈજરાયલના જીવંત ધરનો-આશય આ હતો. આ વિભાગને 'લેવીઓનું તંત્ર' કહેવાથી કોઈ જડ તંત્રબધ્ય વ્યવસ્થા હોય એવું લાગે, એ કરતાં એને એક માંચડાના રૂપમાં જોઈએ. જેનો ઈશ્વરની પ્રજા ઉચિત ઉપયોગ કરે. ^{૧૦} નવા કરારમાં ખ્રિસ્તી મંડળીને 'ઈશ્વરનું મંદિર' ^{૧૧} તથા 'આત્મિક ધરમાં ચણાયેલા જીવંત પથ્થરો' ^{૧૨} ની ઉપમા અમથી નથી આપી.

દાવિદ કરેલી ઈજરાયલી પ્રજાની વ્યવસ્થાનો આ ચિતાર રજૂ થતાં વૃત્તાંતકારના વાચકોના મનમાં બાકીના ઉપદેશની જેમ હમજાંથે આ ગ્રશ ઉદ્ધોજ; આ બધું 'અમને' કેમ કહી રહ્યા છો? યાજકત્વના ચોવીસ વિભાગ, ને એવું બધું જે અત્યારે અમલમાં છે, એ તો જાણે સમજ્યા પણ...^{૧૩} આ બીજું બધું! બધી ચટપટી વાતો, એના લાંબા લાંબા ઓળાઓ, આંકડાઓ, એની સૂચક સંપદ....!

ત્યારે વૃત્તાંતકાર કહેશે 'એ સાચું કે એ પ્રાચીન જગત આજનાં જેવું તો નથી'. પણ (હું ફરી ફરીને કહું છું) એનો ઉદ્દેશ એ છે કે તમે એ 'સિદ્ધાંતો'ની ખોજ કરો. ઈશ્વરની પ્રજામાં લક્ષણો એવાં જ હોવાં જોઈએ. ખળખળાટ શર્મા બાદ નવનિર્મિષાનો આરંભ થતાં જ આ પ્રકારની કાળજી, આ પ્રકારની સર્વાંગપૂર્ણતા, આ પ્રકારની કર્તવ્યનિષ્ઠા તથા ઐક્યતાની ભાવના હોવી જોઈએ.

ત્યારે હવે એમના આશયના લેખિત શબ્દો લક્ષમાં રાખી, આપણે એમની પદ્ધતિનો નવેસરથી અભ્યાસ કરીએ.

૪. પદ્ધતિ: રીતનો પુનર્ભ્યાસ

વૃત્તાંતકારની પદ્ધતિ પર નજર નાખતાં, જ્યારે દાવિદનો કાળ શલોમોન સાથે ભળી આગળ વધવા માટે છે, એ સમયથી લેવીઓની કાર્યવાહીનું વર્ણન એ કઈ રીતે પ્રસ્તુત કરે છે, એ આપણે જોયું, હવે આપણે, એમની ઉપમા બદલતાં, એના ચિત્રમાં કયા રંગો પૂરે છે, એ જોઈએ.

ગુંચવાડો ઊભો કરી શકે એવી પરસ્પર ગાઢ સંબંધ ધરાવતી પણ

^{૧૦} ૧ કરિંથી ૩:૧૬માં ^{૧૧} એફેસી ૨:૨૧ ^{૧૨} ૧ પિતર ૨:૫૦ પાંચ વિધાન

વાસ્તવમાં બિન એવી ત્રણ વસ્તુઓ વિશે એ સજાગ છે. હકીકત, સત્ય તથા ઉચિતતા પ્રથમ 'હકીકત'નો સમાહાર એ જ ચિત્રનું મૂળ છે. એમને કંઈ ઉપજાવી કાઢવામાં કે સત્યાભાસી જીથ ઊભું કરવામાં કંઈ રસ નથી. કોઈ સિદ્ધાંતના સમર્થનાર્થે ઈજરાયલી ઈતિહાસમાં કયાંયે કોઈ પ્રત્યક્ષ દાખલો એમને ન જડે તો કલ્પિત વૃત્તાંતો ઊભા કરવાની એમની વૃત્તિ નથી.

તેથી જે પ્રકારનો વાસ્તવવાદ આપણને અગાઉ દેખાઈ આવ્યો છે તેવો જ આ અધ્યાયોમાં અહીંતહીં વેરાયેલો જોવા મળે છે. ઉદાહરણાર્થે, તેમનાં મુખ્ય ધ્વારપાળોમાંનો એક, જ્ઞાયા એક બુધ્યિમાન મંત્રી પણ હતો એમ લઘું છે (૨૬:૧૪); આ એક એવી વિચિત્ર વાત છે કે કોઈ એવો દાણો મૂકવાની કલ્પના તો ન જ કરે. વળી કયારેક એ વાચક સમક્ષ એકાદ પ્રશ્ન મૂકી તેને સહજ રીતે એવી મૂળવણમાં મૂકી દે છે કે તેને જો શાખમાં અન્યત્ર એનો ઉત્તર ન જડે તો એ પ્રશ્ન વણઉત્તરી જ રહી જાય. આ લક્ષણ એમનાં વાસ્તવવાદની ચાડી ખાય છે. નહીં તો વળી રજમા અધ્યાયમાંના ચાળીસેક નામોમાંથી અસાહેલ (૨૭:૭) અને અહીથોફેલ (૨૭:૩૩-૩૪)ના અનુગામીઓમાંનાં જ નામો આપવાની શી જરૂર હતી? કાલ્પનિક વાર્તાઓમાં આવી વિચિત્રતા ભાગ્યે જ જોવા મળે; આમ તો શમુ / રાજાઓમાં લઘું જ છે કે આ બને જ્ઞાન દાવિદના શાસનકાળ દરમિયાન જ મૃત્યુ પાસ્યા હતા (ર શમુ. ૨:૧૮-૨૩:૧૭:૨૩). આવા નિર્દ્દશ એ સિદ્ધ કરે છે કે, એમનો 'ઐતિહાસિક ઉપદેશ' ઈતિહાસ પર જ આધ્યારિત છે, નહીં કે એમને પસંદ પડે એવા 'ઈતિહાસ' પર.

પણ, એ વાત તદ્દન ખરી છે? અનેક પ્રકારની વ્યક્તિગત હકીકતો સાથે એ ઐતિહાસિક વર્ણન કરે છે ત્યારે એમાં કલ્પનાનું તત્ત્વ આવી નથી જતું? સત્ય હકીકતોને બેગી કરી એમની એવી મોહક રજૂઆત કરી શકાય કું એની અસર સત્યથી કંઈક વેગળી જ પડે. વિરોધી નાટ્ય સમાલોચનોના લાખાણોમાંથી અસંગત અન્વયાર્થોમાં એવી રીતે રજૂ કરી શકાય, કે વિપરીત સમાલોચનોયે ગુણ ગાતાં લાગે!

પણ હકીકતો સાથે વૃત્તાંતકાર 'સત્ય'નોયે એટલો જ આગ્રહ રાખે છે. જ્યારે કોઈ મજકૂરમાંથી એ આ રાખે, ને તે પડતું મૂકે ત્યારે એનો આશય

સત્યને ભરડવાનો નહીં બલકે તેનું નિરૂપણ કરવાનો હોય છે. અગાઉ કહ્યું છે તેમ, એ કોઈ હકીકત પડતી મૂકતા હોય તો તે તેને દખાવવાને નહીં, પણ સર્વને એની જાણ છે જ એટલા માટે. ટૂંકમાં એ કહે છે, 'આખા દેખાવને બગાડી મૂકે એવું કોઈ બેદૂદુ મકાન વચ્ચે આવતું હોય તો હું એને મારા ચિત્રમાં સ્થાન નહીં આપું. એ મકાન બંધાવું તે પહેલાનું પ્રાકૃતિક દ્રશ્ય હું રજૂ કરું છું. એ મકાન નહીં રહે ત્યારેયે એ દ્રશ્ય તો હોવાનું જ છે; એ સત્યનું સાત્ય હું દર્શાવવા માંગું છું.'

વળી નિરનિરાળા કાળમાંથી ઐતિહાસિક સામગ્રી કરવામાં એ પાછા પડતાં નથી એક સાથે અમળાયેલી નવી તથા જૂની વસ્તુઓ, જાણે કે સમયનું અસ્તિત્વ જ ન હોય!^{૧૩} જો આપણે પૂછીએ કે લેવીઓ તથા અન્ય અધિકારીઓ દાવિદના સમય સાથે, કે તેની અગાઉના કે પછીના સમય સાથે સંબંધિત હતાં, તો એનો જવાબ કદાચ 'હા' માં આવશે. આપણો પ્રશ્ન જ ખોટો છે. વિલિયમસન કહે છે તેમ, 'વિવિધભાસી કલમો' (અને એ ફક્ત ૨૬:૨૦-૨૨ વિશે જ કહે છે) 'રાજાશાહીના તથા અનુ-દેશવટાના કાળને આવરી લે છે'^{૧૪} આ અનેક સરીય પરિણામમાં સત્યનું જે ઉંડાણ છે એ કોઈ એક જ વારના વર્ષાનમાં ન સાંપર્યું હોત. લંડનના આલ્બર્ટ મેમોરીયલમાં અનેક દેશોના તથા યુગોના વિષ્યાત કલાકારો, લેખકો તથા સંગીતકારોનાં પૂતળાં છે. પ્રત્યેક પૂતળું એ વક્તિત્વની શક્ય તેટલી મળતી આવતી પ્રતિકૂતિ છે. સમગ્ર સંગ્રહ એ લોકોના સંમેલનનું પ્રતિનિષિત્વ કરતો નથી; એ ક્યારેય એક હકીકત બની શકે નહીં. પણ એ જગતમાં ૧૬૮ મહાપુરુષોના અલૌકિક તત્ત્વોનું પ્રતિનિષિત્વ કરે છે, અને એ સત્ય છે.

હવે ગ્રીજ વાત: જે યોગ્ય છે, એ વસ્તુ વૃત્તાંતકારને મન મહત્વની છે. સુલેમાનના શાસનાર્થે ઈરાયલની તૈયારીને એ એક ઐતિહાસિક ઘટના અથવા આત્મિક સત્ય તરીકે નહીં પણ એક ઉચિત તથા નિયમસર કિયા તરીકે રજૂ કરવા માંગે છે. પ્રત્યેક વસ્તુ સુસંગત જ્ઞાની જોઈએ.. આથી લેવીઓની ચાર કક્ષીય સુચિધ્વારા તેમનાં ભિન્ન ભિન્ન કાર્યથી

^{૧૩} પાછળ ૧ કાળ. ૪-જની અંત નોંધ પર નોંધ નં.૭ જુઓ.

^{૧૪} Williamson p 172

વણ્ણાઈને એક પરિવારરૂપે દર્શાવતું, વંશાવળીના નોંધપત્રકની રેખાકૃતિ તેથાર કરે છે. એમના સમયમાં ઈજરાયલનું સંયોજન જેવું હોવું જોઈએ એ જ પ્રકારનું છે એ સિદ્ધ કરવા તો એ માંગે જ છે. ઈશ્વરની પ્રજા પ્રત્યેક યુગમાં યોગ્ય પ્રકારની જ હોય, યોગ્ય પ્રકારની જ સેવા કરે, યોગ્ય પ્રકારનાં સંબંધો જાળવે અને તે યે શાહી નિર્દેશન હેઠળ કરે, એ માટે એ અત્યંત આતુર છે. કારણ ઈજરાયલના શેષ ઈતિહાસમાં દાવિદના અધિકારની યોગ્યતા માન્ય થવી જોઈએ.

૫. અંતરાથ: 'શુ' નું પુનર્વિવરણ

તો હવે આપણે ૨૩-૨૭માં અધ્યાયના મજકૂર તરફ પાછા ફરીએ-વૃત્તાંતકારના પ્રયોજન તથા આયોજન લક્ષ્યમાં રાખતાં આપણો એ સમગ્ર લખાણ પર પુનર્વિવચાર કરી શકીએ એમ છીએ.

પરિચયરૂપે એ ત્રણે મુદ્દાઓ રજૂ કરે છે. સર્વ પ્રથમ તો દાવિદ એક આદરપાત્ર વૃધ્ઘવયે પહોંચે છે (૨૩:૧) ૧૫ આવતા સાત અધ્યાયોનું શીર્ષક આ છે, જે આપણને ૧ કાળવૃત્તાંતના અંત સુધી લઈ જાય છે. આપણે જાણીએ છીએ કે અનેક પ્રપંચો તથા ક્ષતિઓને કારણે દાવિદના અંતિમ દિવસો કડવા બની ગયા હતા. (૧ રાજા:૧); પણ વૃત્તાંતકાર એમનો ઉત્સેખ કરતા નથી. કારણ કે ઈતિહાસના યથા દર્શનમાં દાવિદ અને શલોમોનના શાસનોની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ તો અનુક્રમે સંઘર્ષ તથા વિશ્રામકાળ એ જ રહી છે; અને એક વાર 'શલોમોનના શાંતિમય શાસનાર્થી તૈયારી' એ શીર્ષક આવ્યું કે, ત્યારપછીની અંધાધૂંધીઓની નોંધ ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ સાચી હોવાં છતાં, ઉપદેશની આત્મિક સર્ચાઈને ઢાંકી દેવાનો ભય રહે છે.

વળી, એક સભા બોલાવવામાં આવી અને આ શીર્ષક (૨૩:૨) આપણે અત્યાસ કરી રહ્યાં છીએ એ પાંચ અધ્યાયો-૨૩ થી ૨૭-નો પરિચય કરાવે છે. વૃત્તાંતકારની મૂળ રૂપરેખામાં લેવીઓનો, એટલે કે હારુન

૧૫ 'વૃધ્ઘ તથા પાકી ઉમરે'-નો એ જ અર્થ થાય છે; ઉત્પત્તિ રપ:૮ તથા યોબ ૪૨:૧૭ સાથે સરખાવી જુઓ.

સિવાય લેવીકુળનાં સર્વ પરિવારોનો સમાવેશ થાય છે. પણ હારુન તથા એમનાં વંશજી ઈજરાયલનાં યાજકો તો હતા જ અને દાવિદની લોક વ્યવસ્થાના સર્વેક્ષણમાં વૃત્તાંતકાર તેમને પણ સમાવી લેવા માંગે છે. સાચું કહીએ તો, એમની દ્રષ્ટિ લેવીઓથી કયાંયે દૂર સુધી પહોંચે છે. એ બતાવવા માંગે છે કે સમગ્ર પ્રજાએ દાવિદના અનુગામીના શાસનાર્થે તૈયાર થવાનું છે અને તે યે ધાર્મિક તથા ધર્મનિરપેક્ષ બંને ક્ષેત્રોમાં. અને તેથી જ એ કહે છે કે 'દાવિદ ઈજરાયલનાં સર્વ સરદારોને, યાજકોને તથા લેવીઓને એકઠા કર્યા' (૨૩:૨ NIV).

એ ઉપરાંત એક લેવી વિષયક નોંધપત્રક તૈયાર કરવામાં આવ્યું. એની ચાર કક્ષાઓ, તેમની સંખ્યાબળના ક્રમમાં ગોઠવવામાં આવી છે: ૨૪,૦૦૦ 'મંદિર કર્મચારીઓ' ૬,૦૦૦ 'અમલદારો તથા ન્યાયાધિશો', ૪,૦૦૦ દ્વારપાળો તથા ૪,૦૦૦ સંગીતકારો (૨૩:૩-૫) 'દાવિદ' તેમનું કાર્યલક્ષી વિભાજન કર્યું,^{૧૬} એ શબ્દોથી ફકરો વિરમવો જોઈએ, ત્યારબાદ વૃત્તાંતકાર તેમના ક્રમમાં પરિવર્તન કરી ઈશ્વરપ્રજાના જીવનમાં જેમને અગ્રતા મળવી જોઈએ. એ રીતે ગોઠવશે. પ્રથમ મંદિર કર્મચારીઓ, ત્યારબાદ સંગીતકારો, પછી દ્વારપાળો અને અંતે અમલદારો તથા ન્યાયાધીશો-આમ ઈશ્વરથી આરંભ કરી, હળવે હળવે ધર્મનિરપેક્ષના પ્રતિ બહાર જશે.

આમ આ ત્રિવિધ પરિચય આપણાને પ્રથમ સૂચિ પ્રતિ દોરી જાય છે (૨૩:૬બ-૨૪:૩૧). લેવી પુત્રો..... કે જેમણે 'ઈશ્વરના મંદિરમાં સેવાકાર્ય કરવાનું હતું (૨૩:૬બ, ૨૪): એ એમનો વિષય છે. ગેરોમ, કોહાથ તથા મરારીના, પિતા-પુત્ર સંબંધ ધરાવતી વંશાવળીઓથી જોડાયેલા વંશાવળીઓનાં મૂળ પારિવારિક અભિલેખોમાં, વૃત્તાંતકાર બે યુગો ઉમેરે છે. એક સંક્ષિમ નોંધ આપણાને યાદ દેવડાવે છે કે મોશે-પરિવારને અન્ય (બિનયાજક) લેવીઓ સાથે ગણવામાં આવ્યું હતું. જ્યારે હારુનને યાજકત્વાર્થે અલગ કરાયા હતા (૨૩:૧૩બ-૧૪); ત્યારબાદ ઈથામાર તથા એલાજારના વધુ સંખ્યક પુત્રોનાં પરિવારો વચ્ચે યાજકોનાં ચોવીસ વર્ગો

^{૧૬} ૧ કાળ. ૨૩-૨૭ની અંતનોંથ નોંધ નં.૨ જુઓ.

પાડી તેમને ૧:૨ના પ્રમાણમાં જે રીતે વહેંચી આપવામાં આવ્યાં તેનું લંબાણભર્યું વૃત્તાંત (૨૪:૧-૧૮) આપ્યું છે. હારુનના બે જયેજ પુત્રો નાદાબ અને અભીષ્ટુ (૨૪:૨) જે સંજોગોમાં મૃત્યુ પામ્યા એ વિષે કંઈ લખ્યું નથી. એ માટેનાં ‘શરમજનક કારણોને દબાવી દેવામાં આવ્યાં છે,’^{૧૭} એમ આપણે માની લેવાની જરૂર નથી. કારણકે લેવીય ૧૦:૧-૨ના કિસ્સાથી વાયકો પરિચિત હોય એ શક્ય જ છે, ઉલટું, આપણે ૨૩:૧માં જોયું તેમ, મુખ્ય સચ્ચાઈની પ્રસ્તુતિમાં અવરોધરૂપ નીવડે એવી બાબતોને અહીં સુદૃંધ કાઢી નાખવામાં આવી છે.

ત્રિપરિમાણક ગાહનતાનો ભાસ થાય એવું ઈજરાયલ વિષયક શબ્દચિત્ર રજૂ કરવાની લાક્ષણિક ઢબ એ વૃત્તાંતકારની અનેક-સ્તરીય વિશિષ્ટતા હોઈ શકે, અને એજ શૈલીમાં તેમણે મંદિરના કર્મચારીઓ સંબંધી લખાણ લખ્યું છે. એમની પ્રથમ સૂચિમાં એમણે જે બે પાત્રોનો ઉમેરો કર્યો છે એમાં આ લાક્ષણિકતા સહેજે ધ્યાન ખેંચે એવી છે. અત્યાર સુધી આપણે યાજકોને લગતી બે બાબતોનો ઉમેરો જોયો છે; હવે આપણે બિનયાજક લેવીઓ વિશે હજી બે ફકરાઓ જોઈએ છીએ. એમાં મંદિરમાં તેમની ફરજો સંબંધી દાવિદની આજ્ઞાઓ (૨૩:૨૫-૩૨) તથા ‘પિતાઓના ધરના મુખ્ય પુરુષોની સૂચિઓનો સમાવેશ થાય છે. (૨૪:૨૦-૩૧). પ્રથમ સૂચનાઓમાં પ્રારંભિક નોંધમાં મંદિરમાં સહાયક તરીકેની તથા સંગીતકારોની, જે બે ફરજો અલગ રાખવામાં આવી હતી, તેમને જોડી દેવામાં આવી છે.^{૧૮} બસે ફકરાઓ જુદી જુદી તારીખોએ લખાયા હોય એમ પણ બને. તેથી જ પ્રારંભે લેવીય સેવાર્થ ઓછામાં ઓછી વયમર્યાદા ત્રીસ વર્ષની (૨૩:૩) અને અન્યાને વીસની (૨૩:૨૪-૨૭) કેમ રખાઈ છે, એ વાત સમજી શકાય છે. આવું જ કંઈક પિતાઓના ધરના મુખ્ય પુરુષોની સૂચિ (૨૩:૧૫-૨૪)માં શબૂઅલ, રહાબ્યા તેમજ તેમના સમકાળિનો તથા પુત્રોના નામો સાથે તૈયાર કરાયેલ વધારાની સૂચિ (૨૪:૨૦-૩૧)માં દેખાતા તફાવતની બાબતમાં પણ બન્યું હશે.

મંદિરના કર્મચારીઓની સૂચિ મૂકીને આપણે સંગીતકારોની સૂચિ તરફ વળીએ (૨૫:૧-૩૧). અહીં પણ મૂળ મજકૂર વંશાવળીના સંબંધોથી જોડાયેલાં

^{૧૭} Pace, Williamson, p 163

^{૧૮} દાવિદની સૂચનાઓ અલબજ બસે જૂથોને સંબોધાને એકી સાથે અપાઈ છે.

હોય છે (૨૫:૧-૬). ચોવીસ મુખ્ય સંગીતકારો આસાફ, હેમાન અથવા યદ્યુથુનના પુત્રો હોઈ તેમનાં પરિવાર અનુસાર જૂથો પાડ્યાં છે. વધારાના ફકરામાં, ચિઠી ઉપાડીને તેમની પુનર્વ્યવસ્થા કરવામાં આવતાં (૨૫:૭-૩૧), મુખ્યત્વે ત્રણે પરિવારો વારા પ્રમાણે કાર્યાન્વિત રહેતાં.

કદાચ આ અધ્યાયમાં સૌથી નોંધપાત્ર વસ્તુ તો, જ્યારે ઈશ્વરના ભક્તો તેમની સ્તુતિ કરવા માટે ત્યારે સર્વત્ર વર્તાઈ આવતી સુવ્યવસ્થા છે. તો શું સ્વયંસંહૃતિ ભક્તિ માટે કોઈ અવકાશ નથી? અવશ્ય છે; ૨૫:૧-૫માં ત્રણવાર કહેવામાં આવ્યું છે કે સંગીતકારોનું કાર્ય ‘બોધક’ તરીકેનું હતું, અર્થાત્ ઈશ્વરનો આત્મા તેમના મુખમાં વચ્ચનો મૂકી જે અનપેક્ષિત સેવા કરવાની પ્રેરણા દે તે તેઓએ કરવાની હતી. પણ સાથે સાથે ત્રણવાર ‘હુકમ પ્રમાણે’ એ શબ્દોથે વપરાયાં છે. એ સ્વાતંત્ર્ય કોઈક નિયમને આધીન હતું.

હવે પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે પોતાનો મુદ્દો સચોટ ઠરાવવાને વૃત્તાંતકારે કોઈ વાત ઉપજાવી કાઢવી પડી છે કે તેને ઈતિહાસનું સમર્થન છે? હેમાનના ચૌદ પુત્રોમાંના છેલ્લા નવ (૨૫:૪) આપણાને આ વિશે વિચારવાને સુઅવસર આપે છે. ૧ કાળવૃત્તાંતથી આ કલમ સુધી ખંતથી જે બાઈબલ વાચકે અભ્યાસ કર્યો હશે, તેણે જે સંકડો હિંભુ નામો સાથે મથામણ કરી હશે, તેમાં આવાં અટપટાં નામો તો કયારેય નહિ જોવા મળ્યાં હોય, એ તો કોઈ નવવાચક પણ કહી શકે. આ નામાવલિની કોઈક વિચિત્રતા તેને સ્પર્શી જ્યાય છે. ‘રોમામ્તી-એઝેર’ના શબ્દોશમાં અટવાઈ જતી જ્ઞભનો અનુભવ કોઈ વીસરી શકે ખરો? બાઈબલનાં ઘણાંખરાં નામોની જેમ, આમનો કોઈક અર્થ છે. અને આ અર્થોને સંકળી લઈને એમાંથી ગીતશાસ્કની એકાદ બે કલમો જેવાં વાક્યો બનાવી શકાય: ‘હે યહોવા, મારા પર કૃપા કર’. (હનાન્યા), ‘મારા પર કૃપા કર’ (હનાની), ‘તું મારો ઈશ્વર છે’ (એલી આથાહ), વિ. ૧૮ અનેક વિવેચકોને આ નામાવલિનો ઘણોખરો ભાગ કૃત્રિમ લાગે છે; અને આ દ્રષ્ટિએ જોતાં, મંદિરના વાદ્યવૃદ્ધનાં ચોવીસ નેતાઓ હોવા જોઈએ, એવા પોતાના મંત્ર્યના સમર્થનાર્થે લેખકે વધુ નવ લેવીઓનાં નામો સજ્યાં છે, હેમાનના મોટા ભાગનાં પુત્રોને તો ઐતિહાસિક પીઠબળ મળ્યું છે એમ કહી

^{૧૮} cf. Myers, I Chronicles. pp 172f

શકાય: અને તે માને છે કે એક દિવ્ય વચનથી તેના વાચકો નિશ્ચે પરિચિત હશેજ (૨૫:૫). એ ઉપરાંત, જો એ નામો સર્જ જ કાઢતાં હોત તો એમને વધુ સાચાં લાગે એવા બનાવત. આ નામો એટલાં અસંભવિત લાગે છે કે, એ સાચાં જ હશે! અને આ પ્રકારનાં નામો ઈતિહાસમાં અન્યત્ર પણ સાંપડે જ છે. સત્તરમી સદીમાં કેટલીક અંગ્રેજ જાતિઓની પ્રણાલિકાઓની અસર જોન બન્યન કૃત 'યાત્રાકારી'નાં પાત્રો પર પડેલી દેખાય છે: (દ્વિદ્શી, સત્યવીર, વિ.) અને તેનો અતિરેક તો ર્મકોલે કૃત 'Battle of Naseby'માં લેખક હોવાનો દાવો કરનાર ઓબાદા 'તેમના-રાજાઓને-જંજરોમાં-અને સરદારોને-લોઢાની-કડીઓમાં-બાંધી-દો.' એ નામ ધરાવે છે. જો એ એમ કહેતા હોત કે, 'ઈશ્વરની પ્રજાએ તેમની ભક્તિ કાજે એકવાર આ તૈયારીઓ કરી હતી, અને આપણને સદા ઉપયોગમાં આવે એવો સિદ્ધાંત આપણે આ ઐતિહાસિક ઘટના પરથી તારવી લેવાનો છે.' તો કાળવૃત્તાંતનો આખો સંદેશ આપણને સંક્ષેપમાં સાંપડી શકતો હતો.

ત્રીજ નામાવલિ દ્વારપાળોની છે (૨૬:૧-૧૮). લેવી પરિવારોની માહિતી સાથે ઓબેદ-અદોમ (૨૬:૪-૮) વિશે એક ફકરો ગુંથી લેવામાં આવ્યો છે. અને દ્વારપાળોને ફાળવેલી ફરજો વિશે બીજો એક ફકરો છે. (૨૬:૧૨-૧૮) ઓબેદ-અદોમ કંઈક રસભર્યા મુદ્દાઓ ઉઠાવે છે. એકજ નામના બે માણસો હતા? જે લેવી દ્વારપાળ હતો અને જેને કરારકોશ યરુશાલેમ લાવતી વેળા ગાયક તરીકે નીમવામાં આવ્યો હતો (૧૫:૧૭, ૨૧, ૨૪), એ ઓબેદ-અદોમ તે આજ? અને આ પહેલાં જે ગિતી ઓબેદ-અદોમના ઘરમાં કરારકોશ ત્રણ માસ માટે રાખવામાં આવ્યો હતો, (૧૩:૧૩-૧૪; ૧૫:૨૫), એ પણ એજ? સાથે સાથે આવતી બે કલમો (૧૫:૨૪) અને ૧૫:૨૫ માં બે નિરનિરાળા ઓબેદ-અદોમ હોય એ અસંભવિત લાગે છે. ૨૦ કદાચ તેમના ધ્યાનમાં એક જ વ્યક્તિ હશે-'સાચો ઓબેદ-અદોમ' યહોવાનો આશીર્વાદિત^{૨૧}. અને કયાં તો એ લેવી અને ગિતી બને હતો (લેવીકુળમાં જન્મિત પણ ગાથ નગરનો નિવાસી) અથવા એમ પણ હોય કે એ બીજા જ કુળનો (કદાચ બીજા દેશનોયે)

૨૦ જો કે અંગ્રેજ આવૃત્તિમાં શિમઈ નામ (૨૩:૮-૧૦) સાથે એ પ્રમાણે થયું છે (ગુજરાતી ભાષાંતરમાં ૧૦મી કલમમાં શિમઈનું નહિ, પણ શલોમોથનું નામ છે.)

^{૨૧} ૨૬:૫ તથા ૧૩:૧૪ સરખાવી જુઓ.

હતો અને તેને ‘માનદ’ લેવી બનાવવામાં આવ્યો. એમ હોય તો લેખક નિશ્ચિતરૂપે કહે છે કે, તેને અન્યોની જેમ પારિવારિક સંબંધોમાં ભેજવી લઈને તેને વિધિસર દ્વારપાળપદ સોંપીને તેની ઉપર તથા તેના પૌત્રો ઉપર આશીર્વાદ માંગવામાં આવે. જ્યારે કોઈ વિષમતા જોવામાં આવે ત્યારે (ખાસ કરીને) પ્રત્યેક કાર્ય વ્યવસ્થિતપણે કરવામાં આવે, એ અતિ મહત્વનું છે.

દ્વારપાળોની ફરજો જે રીતે ફાળવવામાં આવી (૨૬:૧૨-૧૮) તેનું વર્ણન પુનઃ એકવાર વૃત્તાંતકારના સત્ય હકીકતોના ઉપયોગની અગ્રિમતાનું સમર્થન કરે છે. નવાઈની વાત તો એ છે કે, આ વર્ણન ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ કેટલું આધારપાત્ર છે એનો અણસાર હવે કોઈનાથે ધ્યાનમાં આવ્યો નથી., ‘પાર્બોર(parbar)’નો અર્થ જે થતો હોય એ, આ ફકરાની અન્ય વિગતો સાથે છે, જે એક સમકાળિનને પવિત્રસ્થાનની પ્રયોજના સંબંધી જે ચોક્કસ માહિતી છે, એ પ્રત્યે નિર્દેષ કરે છે. ૨૨

અંતે આપણે ‘અમલદારો તથા ન્યાયાધીશો’ની નામાવલિઓ પર આવીએ. અહીં વૃત્તાંતકાર સ્પષ્ટપણે આપણને વિશાળ દ્રષ્ટિ અપનાવવાનો અનુરોધ કરે છે. આ કાર્યમાં પરોવાયેલાં લેવી પરિવારો સંબંધી પ્રાથમિક સામગ્રી પ્રસ્તુત કરવામાંથે (૨૬:૨૦-૩૨) એ એમની અપેક્ષિત સીમાઓ વટાવીને દૂરદૂર પહોંચી જાય છે. માત્ર ભૌગોલિક દ્રષ્ટિએ જ નહિ. શરતચૂક્થી દાખવેલ યદ્દન પર પશ્ચિમ તરફના ઈજારાયલ (૨૬:૩૦), પણ પ્રવૃત્તિની દ્રષ્ટિએ સુદ્ધાં (યહોવાના કામને સારુ તથા રાજાની સેવાને માટે ૨૬:૩૦ બધ્રમલકી તથા બિનસાંપ્રદાયી બાબતો). વધારાની માહિતી (૨૭:૧-૩૪) ત્યાંથીયે આગળ વધે છે. બાર ઉપરીએ અથવા ઉચ્ચ અધિકારીઓ જેઓ વર્ષમાં વારા ફરતી મહિને આવતા, તેઓ માત્ર લેવીઓમાંથી જ નહિ, બલકે અનેક કુળોમાંથી નિયુક્ત થયા હતા. (૨૭:૧-૧૫). એ ઉપરાંત, બારકુળો માટે ખાસ બાર અમલદારો (૨૭:૧૬-૨૨) નિમવામાં આવ્યા હતા.

૨૨ અમારા યૌવનકાળમાં શાખવયનો મોઢે કરાવવાને, અમારા બાઈબલ વર્ગના શિક્ષક ઘણીવાર આ અવિસમરણીય (તથા પ્રથમ) કલમ ગોખવાનું કહેતા : પશ્ચિમ ભણી પાર્બરને સારુ, સડક પાસે ચાર, ને પાર્બર પાસે બે (૨૬:૧૮ AV)! પાર્બર શબ્દ ફારસીમાંથી જોતરી આવેલો હોવા છતાં, દાઉદના સમયમાં જે અસ્તિત્વમાં હતું એ વિષે વૃત્તાંતકાર તેમના વાચકોને સભાન બનાવે છે. સંદર્ભ ‘પ્રસ્તાવ’ના અંતનોંથ નં ૧૦ સાથે સરખાવો.

જો કે આ નોંધપત્રકમાંથી ગાદ તથા આશેરને બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે, ૨૩ કારણ કે લેવી તથા યોસફના બજે કુળો એકાઈમ તથા મનાશશાનો, તેઓ બજે બિન્દ બિન્દ કુળો હોય એ રીતે સમાવેશ કરાયો છે. આપણે અગાઉ જોયું છે તેમ, ૨૪ રાષ્ટ્રનું બાર કક્ષીય માળખું કુળોની કોઈપણ વ્યવસ્થા કરતાં વધુ મહત્વનું છે. અને કુળવાર બાર અમલદારો એટલે વૃત્તાંતકારની ભાષામાં ‘સર્વ ઈજરાયલ’ દાવિદના ‘સચિવ’ (૨૭:૨૫-૩૧) રાષ્ટ્ર વ્યવસ્થાની વ્યાપકતાનું પ્રતીક હતા. અહીં પણ આપણે જોઈએ છીએ કે તેઓની સંખ્યા બારની હતી. અંતે, એમના અંગત સાથીઓ એમના ‘મંગીમંડળ’ના હોદેદારોનાં નામો આપ્યાં છે (૨૭:૩૨-૩૪).

આમ આ પુસ્તકમાં પ્રારંભે તદ્દન ફળવિહીન દેખાતા પાંચ પ્રકરણોનો વિભાગ અહીં પૂરો થાય છે. પ્રથમ વિભાગમાં જે આપણે જોયું, તે પરથી આપણને લાગ્યું જ હતું કે આવી નામાવલિઓ માત્ર શુષ્ણ જ નહિ, પરંતુ વિષાકત પણ છે. ૨૧માં અધ્યાયમાં દાવિદની વસ્તીગણાત્રીને કારણે જે મૃત્યુકંડ ફાટી નીકળ્યો તે યાદ છે? પણ એ ગણાત્રી તથા આ ગણાત્રીમાં તફાવત ફક્ત એની પાછળ રહેલા ઉદેશનો છે. આપણી દ્રષ્ટિએ તો પ્રથમ ગણાત્રી મનુષ્યની નીડરતા તથા અહંકાર પોષવાના હેતુથી કરાઈ હતી; જ્યારે આમાં ઈશ્વરના મહિમા ઉપર દ્રષ્ટિ મંડાઈ હતી. આવા ઉદેશમાં ઈશ્વરની સેવાર્થે સર્વ રીતે તત્પર પ્રજાની આવશ્યકતા રહે છે.

૧ કાળવૃત્તાંત ૨૮-૨૯

૮. મહા સાતત્યો

યુરુશાલેમની દ્વિતીય સભા જેને કહી શકાય, એની સાથે વૃત્તાંતકાર દાવિદની કથા પૂરી કરે છે. અને આપણે એમના પુસ્તકના મધ્યભાગમાં આવી પહોંચ્યા છીએ, અને સાચે જ એમના સંદેશાનું હાઈ અહીં અનાવૃત થાય છે. એનું કારણ આ છે. દાવિદનો શાસનકાળ અનેક સિદ્ધિઓનો યુગ હતો. જ્યારે વૃત્તાંતકારનો સમય, એમના જ પ્રબોધકોના શબ્દોમાં ‘નાના

૨૩ અને કોણ જાણો કેમ હારુનને તેમાં ગણી લીધો છે, ૨૭:૧૭

૨૪ પાછળ ૧ કાળ. ૪-જનો ‘શેખ કુળો’ મુદ્દા નં. ૬ જુઓ.

કામોનો દિવસ' છે.^૧ જ્યારે ઈતિહાસનાં બે યુગો પરસ્પર એટલા બધા ભિન્ન હોય, ત્યારે પછીનો યુગ પહેલા પાસે શું શીખી શકે? વૃત્તાંતકાર દ્રઢપણે માને છે કે શીખવા જેવા પાઠો 'અવશ્ય છે જ', અને એમનું કર્તવ્ય છે કે જ્યારે દાવિદ નથી રહ્યો ત્યારે દાવિદયુગના તત્ત્વો એ બીજા યુગ સમક્ષ લાવે. એમના વાચકો હજુ દાવિદના જ લોક છે, અને જે અર્થપૂર્ણ સમૃદ્ધિ સાથે હવે નહિવતું સંબંધ રહ્યો છે, તેનાથી તેમને ભરી દેવાનો એમનો ઉદેશ છે. તેથી જ આ કથા એક અતિ રસપ્રદ ઘટનાસ્થળ પર આવી પહોંચી છે. દાવિદ રંગમંચ પરથી પ્રસ્થાન કરવાની તૈયારીમાં છે. પ્રત્યેક વાચક જાણે છે કે શલોમોનના શાસનકાળનો હવે આરંભ થશે, અને યુદ્ધની વીરગાથાઓ બાદ હવે શાંતિની વધુ તેજસ્વીતા આવશે. પણ હવે જગત દાવિદ-વિહીન જ રહી જશે. અને એ નિર્ણાયક દ્રષ્ટિએ જોતાં, ભાવિ યુગોના આ લોકો માટે કે જેમનો નિસાસો એજ વાતનો છે કે દાવિદગાથાઓ તેમને માટે કોઈજ અર્થ ધરાવતી નથી. કારણ કે સ્વયં તેઓએ દાવિદવિહીન જગતમાં જ જીવી રહ્યાં છે, અગત્યના પાઠ લઈ આવ્યા છે.

ત્યારે હવે દાઉદ તેમના મરણોત્તર ઈજરાયલને વારસામાં શું આપી જાય છે? આ અધ્યાયોનો વિષય 'શલોમોનનો રાજ્યાભિષેક' છે (૨૮:૨૨ બ). પણ સમગ્ર વિધિનું નિર્દેશન તો દાવિદ કર્યું છે (૨૮:૧-), અને વૃત્તાંતકારના ઉપદેશનો મૂળાધાર પણ દાઉદનાં શર્દો જ છે. તેમના પછી જીવિત રહી જેઓ તેમને અનુસરશે, તેમને માટે એમની પાસે કયો સંદેશ છે? એક મહાન શાસનકાળનો અંત આવી રહ્યો છે : તો અસ્ખલિત શું રહ્યું? 'માત્ર વળગી રહો'. વૃત્તાંતકાર કહે છે, '-લગીરે એવું ન ધારશો કે આપણો યુગ, અગાઉના યુગથી વેગળો છે;' અને દાઉદના રાજ્યને વિદાયમાન દેતાં, આપણા ઉપદેશક મહાન સાતત્યોની એક શ્રેષ્ઠી ખરી કરી દે છે. જ્યારે દાવિદ નહિ હોય, ત્યારે હજુયે શું રહી જશે?

૧. હજુ આપણો પ્રભુના કૃતશી છીએ (૨૮:૨-૮)

આપણો જાડીઓ છીએ કે કાળવૃત્તાંતના કેન્દ્રસ્થાને મંદિર છે અને દાવિદથી

^૧ જાયા ૪:૧૦

મંદિર પ્રકલ્પનું શલોમોનને હસ્તાતરરણ આ અધ્યાયોના મધ્યસ્થાને છે. કોઈક કહેશો કે દાવિદના શાસનને ભાવિ સરીઓ સાથે જોડનાર આજ મુખ્ય દોર છે. પણ દાવિદનો તંબુ અથવા મંડપ તો શલોમોનના મંદિર અગાઉનો હતો અને તેથે તેનાથી ઘણા સમય અગાઉ જે વસ્તુ હતી તે-કરારકોશ-ના નિવાસસ્થાન તરીકે ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. આપણે જોયું છે તેમ, આ ઈશ્વરદટ કૃપાના પ્રતીકરૂપે છે, અને તેનો ઈતિહાસ જ સર્વોચ્ચ આત્મિક સત્યનું પ્રમાણ છે. કોશાતો અગાઉથી જ ત્યાં હતો. કરારના ઈશ્વર, યહોવાએ પહેલ કરી છે અને તેનો ઉપપ્રમેય જૂના તેમજ નવા કરારમાં એક સરખો છે. કરારણ તે તારણના ઈશ્વર, ‘સર્વ કરતાં આદિ છે, અને તેનાથી સર્વ વ્યવસ્થિત થઈને રહે છે.’^૩ દાવિદે શલોમોનને અગાઉ જે કહ્યું હતું - (૨૧:૭-૧૩), તે હવે એ સર્વ ઈજરાયલને કહે છે: સમય બદલાય તોયે, ઈજરાયલના ઈશ્વર હજ્યે પરમેશ્વર છે, જે સર્વની પાછળ, સર્વની આગળ તથા સર્વની ઉપર છે.

એમના ઉદ્ભારક પ્રવચનનો સાર આ છે: ‘યહોવાના કરારકોશને માટે... વિશ્રાંતિનું મંદિર બાંધવાનું ... પણ ઈશ્વરે મને કહ્યું ... (૨૮:૨-૩): દાવિદની દરખાસ્તને ઈશ્વર કરે બરખાસ્ત, એ પોતાની ખાનદાની પર નજર નાખે છે અને યાદ કરે છે કે, ઈજરાયલમાંથી યહૂદાને, યહૂદામાંથી યિશાઈને, અને યિશાઈપુત્રોમાંથી એમને (દાવિદને) પસંદ કરનાર (૨૮:૪) ઈશ્વર યહોવા હતા. દાવિદને એમના પુત્રો પણ ઈશ્વરે જ આખ્યાં છે (૨૮:૫ અ), દાવિદનું, અને ત્યારપછી સુલેમાનનું મહાકાર્ય પણ દેવે જ સૌંઘ્યું છે (૨૮:૬ અ) સ્વયં શલોમોન પણ ઈશ્વરનો દંતકપુત્ર છે અને તેના ભાવિ માટે ઈશ્વરે જ બાંહેધરી આપી છે. (૨૮:૬૮-૭).

દાવિદ ગમે એટલા મહાન હોય, તોયે એમના કરતાં ઈશ્વર (અનેકગણા) વધુ મહાન છે. ‘તે આગળ પાછળ મને દોરી લીધો છે, અને તારા હાથે મને જાલી રાખ્યો છે. આવું જ્ઞાન મને તો આશ્ર્ય પમાડનારું છે; તે અતિ ઉચ્ચ છે, હું તેને કળી શકતો નથી’^૪ આ ઈશ્વરને દાવિદ ‘વારસામાં શલોમોનને તથા ઈજરાયલને આપી જાય છે. આવા મહાન ઈશ્વર એમની પ્રજાને ક્યારેયે ત્યજ દે, એવી કલ્પનાયે આપણે ન કરી શકીએ. જ્યારે દાવિદ ધૂળમાં મળી ગયા છે, અને એમના પછી વીસ જેટલા રાજાઓ આવ્યા અને ગયા અને રાજાના દિવસને સ્થાને ‘નાના કામોનો દિવસ’ આવી ગયો છે, તોપણ ઈશ્વર આપણી મધ્યે તો છે જ.

^૨ કલોસી ૧:૧૭

^૩ ગીતશાખ ૧૩૮:૫-૬

૨. યોજના હજી પાર પાડવાની છે (૨૮:૬-૨૧)

સર્વની નિરીક્ષા કરનાર સર્વશક્તિમાન ઈશ્વર માનવપ્રયાસ માટે બહુ ઓછો અવકાશ રાખે છે. માનવીના અંતઃકરણોને ઈશ્વર તપાસે છે અને વિચારોની કલ્યાણાઓ એ સમજે છે. અને સંપૂર્ણ અંતઃકરણથી તથા રાજ્યભૂષિથી એમની સેવા કરવી એ શક્ય તથા ઈશ્વરનીય છે. (૨૮:૮)

પણ માનવ યોજના ઈશ્વરીય યોજના સાથે સુસંગત હોવી જોઈએ (૨૮:૧૧)^૪. અતે તો અલબત્ત દિવ્ય યોજના મંદિરને અનુલક્ષીને આપી છે; પણ વૃત્તાંતકારના વાચકો સમજી શક્ષે કે એનો અર્થ સૈદ્ધાંતિક છે. આ કહેવાનું તાત્પર્ય, વૃત્તાંતકારના શબ્દોમાં એ છે કે, ‘ઈશ્વર ‘તમને’ શું બાંધવા કહ છે.’ એ તમે જાહી લો. જેથી જ્યારે ઈશ્વર તમારી યોજનાનું નિરીક્ષણ કરે ત્યારે તે એમની યોજનાને અનુરૂપ માલમ પડે, અને તમે બળવાન થાઓ’ અને ‘તે કામ કરો’ (૨૮:૧૦).

એમની પ્રજા માટે ઈશ્વરીય યોજનામાં અસાધારણ સવિસ્તરતા છે. આ લાક્ષણિકતામાં બે પરસ્પર અસંગત દેખાતા પાઠો સમાયેલાં હોય છે. જો કે સાચા અર્થમાં તો એ એકબીજાનો પૂરક જ હોય છે. આ યોજનામાં મંદિરની ઈમારતને (૨૮:૧૧) તેમજ આંગણાં તથા આસપાસના ઓરડાઓ (૨૮:૧૨) કારભારીઓની ફરજો (૨૮:૧૩ અ) અને રાચરસીલું તથા પાત્રો (૨૮:૧૩ બ-૧૮ અ) તેમજ પરમપવિત્ર સ્થાનમાં જ્યાં કરારકોશની સ્થાપના થનાર હતી, તેના આચ્છાદનાર્થે કરૂબો માટે સુવર્ણરથને (૨૮:૧૮ બ) લગતી વિગતોનો સમાવેશ થાય છે.

આ સર્વ સૂચનાઓનું શલોમોને ચોક્સાઈથી પાલન કર્યું. એ આપણે સમય આવતાં જોઈશું (રકાળ, ૩-૪), પણ ઈશ્વરીય યોજનાઓનાં વિગતવાર લક્ષણો પરથી આપણે આત્મિક પાઠો તારવવાની ઉતાવળ કરી નાખીએ તે પહેલાં હજી બે વાતો આપણે જોવાની છે. એક તો એ કે શલોમોન સ્વયં અત્યંત તેજસ્વી તથા જ્ઞાની હોવા છતાં એમણે અન્ય કોઈની યોજના અપનાવવામાં કોઈ આપત્તિ ઉઠાવી નહિ. એ ઈમારત ‘શલોમોનનું મંદિર’

^૪ The word for ‘plan’ in 28:9 (yeser) is different from that in 28:11(ta bnit). But the RV makes even clearer the point that man’s ‘imaginings’ must be brought into line with God’s ‘pattern’.

તરીકે જાણીતી થઈ અને એમણે પોતાની કલ્પનાની મુદ્રા તેના ઉપર આંકી દીધી. તેથી કયાં તો એમને અપાયેલો નકશો એમની પોતાની કલ્પનાને અનુરૂપ હતો, અથવા તો શલોમોનને એમની અપાર બુદ્ધિ, -જેનો ઉત્તેખ પ્રાચીન હિતિહાસ (૧ રાજ ૪:૨૮-૩૪)માં કરવામાં આવ્યો છે- વાપરવાને સંપૂર્ણ અવકાશ સાંપડ્યો હતો. બીજી વાત એ હતી કે, દેશવટા બાદ બીજું મંદિર, કે જેનાથી વૃત્તાંતકાર તથા એમના વાચકો પરિચિત હતા, એ શલોમોનના મંદિરથી અનેક રીતે વેગળું હતું. એ છતાં જો કે વૃત્તાંતકાર પ્રથમ બાંધકામ વિશે લંબાણથી લખે છે, પણ ત્યારપછીનું મંદિર મૂળ નકશા પ્રમાણે બંધાયું જોઈતું હતું (અથવા હવે ફરી પાછું બંધાવું જોઈએ) એવો નિર્દેશ કયાંયે કરતા નથી.

આ વાતો લક્ષમાં રાખતાં, મંદિરના વિસ્તારપૂર્વક વિગતો ભર્યા નકશા પરથી આપણે બેવડો પાઠ શીખવાનો છે, કે જ્યારે આપણે ઈશ્વરનો માર્ગ શોધીને તેને અનુસરવા જઈએ છીએ, ત્યારે એક અર્થમાં વિગતો મહત્વની છે અને એક અર્થમાં નથી. કોઈકવાર આપણને એમ માનવાનું મન થઈ આવે છે કે ઈશ્વરને એ સાથે કોઈ સંબંધ નથી. આપણે સ્વતંત્ર કે ત્યારાયેલ કે હતોત્સાહી હોવાની લાગણી અનુભવીએ, એટલું જ નહિ, ઈશ્વરની મહાનતા વિશે બાઈબલના શિક્ષણ વિશે પણ આપણને શંકા ઉપજે. આમાંની કોઈપણ માનસિક અવસ્થામાં આપણે એમ જ માની લઈએ કે ઈશ્વરને ત્રિશૂળો, ખાલાંઓ તથા વાટકાંઓમાં (૨૮:૧૭) રસ નથી. ત્યારે આપણને કોઈએ યાદ દેવડાવવું પડે છે કે વિગતોની એમને મન આવશ્યકતા ખરી; નિશ્ચે, નવાકરારની શૈલીમાં તો આપણા માથાના નિમાળા પણ ગણેલા છે. ૫ જે સમસ્ત ભવ્ય યોજના સાથે સંબંધિત છે, તે તેના સર્વ ઘટકો સાથે એટલા જ સંબંધિત છે. એથી ઉલટું, જીવનના પ્રત્યેક સંજોગમાં, એકમાત્ર ખરો ઉકેલ છે અને બાકીના સર્વ ખોટા છે, એવી કલ્પના કરવી એ આત્મિક દ્રષ્ટિએ અભદ્ર છે. ઈશ્વરના એવા અનેક સેવકો હશે કે જેમને કદાચ જાણો અજાણો કોઈક મહત્વની વિગત ખોટી સંપાદન કરી હોવાનો ભ્રમ પેસી ગયો હોય અને તેથી જાણો કે તે કૃપાની નિમ્ન કક્ષામાં ઉત્તરી પડ્યા હોય, એવી લાગણી

થયા જ કરતી હોય; જિસ્તી પુખ્ખવયની પ્રક્રિયા વિષે બાઈબલની દ્રષ્ટિએ તો ઉલટું અમ લાગે કે (ફરીથી નવા કરારની શૈલીમાં કહીએ તો) તેઓની ધિન્દ્રિયો ખરુંખોટું પારખવાને કેળવાયેલી છે, અને તેથી અમુક બાબતોના નિર્ણયો તો ‘મંદિર-નિર્માતા’ પર જ છોડી દેવામાં આવ્યાં છે.^૬

આમ કહેવાનો આશય એ નથી કે પ્રત્યેક ચોક્કસ નિર્ણયોમાં અવકાશ રખાયો નથી. યોજના તો વાસ્તવિક છે જ, પછી ભલે જુદા જુદા સ્તર પર છૂટછાટ મુકાઈ હોય. મર્યાદાની અંદર રહીને આપણે સ્વતંત્ર નિર્ણય લઈ શકીએ છીએ, પણ મર્યાદા ઓળંગવાની સ્વતંત્રતા નથી. મર્યાદાની મહત્ત્વાં આપણે પારખીએ એ આપણે માટે હિતકારક છે અને ઈશ્વરના મહિમા માટે જે કાંઈ બાંધવાની કલ્યના કરીએ એ ઉચિત હોય કે ન પણ હોય, દાવિદનું પ્રવિષ્ય અનેરું હતું, પણ એ યોજના એમના પુત્રને સૌંપવાનો નિર્ણય એમનો નહિ, બલ્કે ઈશ્વરનો હતો. શલોમોન અતિ જ્ઞાની હતા. પણ એમની પોતાની નહિ પણ ઈશ્વરની યોજના પાર પાડવા એ કટિબદ્ધ થયા. તેમનેથે આ દોરવણીની જરૂર પડી ત્યારે ત્યારે બીજા મંદિરના બાંધનારાઓ વૃત્તાંતકારનાં માણસોને કેટલી વધારે જરૂર રહે, અને આપણાને તો એથીયે કેટલી વધુ !

યોજનાને અનુસરવામાં કોઈ રમતની શરતો પાળવાની હોય છે અથવા રેલગાડીને પાટાની મર્યાદા હોય છે, એટલા પૂરતા જ અંકુશ છે. પણ મુક્તતાયે છે જ. યોજનાને આધીન થવાથી આત્મવિશ્વાસ ઉત્પત્ત થાય છે. આ સંદર્ભમાં દાવિદની એક મહાન ઉકિત, કાળવૃત્તાંતની અનેક ઉકિતઓની જેમ, ભૂતકાળ તથા ભવિષ્યકાળ બસેને સરખી રીતે લાગુ પડે છે અને શાસ્ત્રનું એક શાશ્વત સત્ય વ્યક્ત કરે છે: ‘બળવાન તથા ખૂબ હિભ્મતવાન થા.....ગભરાઈશ નહિ: કેમ કે યહોવા ઈશ્વર, હા, મારો ઈશ્વર તારી સાથે છે’ (૨૮:૨૦ અ) મોશે તથા યહોશુઆના દિવસોમાં આ સ્થિતિ હતી,^૭ અને હિષ્પુઓના પત્રના દિવસોમાંયે એજ સ્થિતિ હોવાની છે.^૮ અને અહીં આ પ્રોત્સાહન તથા વચનપ્રદ ચતુર્થ પુનરુચ્ચારણ મંદિર માટેની ઈશ્વરીય યોજનાને અનુલક્ષીને કરવામાં આવ્યું છે: ‘યહોવાના મંદિરની સર્વ સેવાનું કામ સંપૂર્ણ થતાં સુધી તે તને સહાય કર્યા વગર રહેશે નહિ, ને તને તજુ દેશે નહિ’ (૧૮:૨૦ બ).

^૬ હિષ્પુ ૫:૧૪

^૭ પુન: ૩૧:૭-૮; પછો ૧:૬,૮ સરખાવો

^૮ હિષ્પુ ૧૩:૫ સરખાવો

ઈશ્વરની ઉપસ્થિતિનો આશીર્વાદ યોજનાના વિશ્વાસુ પાલન સાથે સીધો સંબંધ રાખે છે.

શલોમોનના મંદિરનો મહિમા ચઢતો ગયો અને તેનો યુગ તેનાથી શોભી ઉઠ્યો. અને જ્યારે ઈતિહાસનું પાસું પલટાયું ત્યારે તે નાશ પામ્યું ત્યાર પદ્ધીયે બીજું મંદિર બાંધી ઈશ્વરની પ્રજામાં પ્રાણ મૂરવાની યોજના આવી રહી હતી. સિદ્ધાંત અચળ રહે છે. મહાન સાતત્ય જાળવી રાખવાને ઈશ્વરની વિગતવાર સૂચનાનું પાલન આવશ્યક છે.

૩. હજુયે પડકાર જીલી શક્ય છે (૨૮:૧-૬)

અત્યાર સુધી યરુશાલેમની બીજી સભામાં દાવિદ મુખ્યત્વે શલોમોન સાથે કવચિતજ, કોઈક વાત ઉપાડવાને; રાષ્ટ્રના પ્રતિનિધિઓ સાથે વાત કરતા (૨૮:૧). ઈશ્વરની હાજરી તથા (મંદિરના) નકશા સંબંધી અત્યાર સુધી જે કહેવાઈ ગયું છે, તેમાંથી નીકળતા પડકારના સૂર સાથે, એ હવે તેમને સીધે સીધા જ સંબોધે છે, શલોમોન, ઈશ્વરના પસંદ કરાયેલ હોવા છતાં, તથા જે ભવ્યતા તથા જ્ઞાન એક દિવસ તે સંપાદન કરવાના હતા તે છતાં ‘તે હજુ જીવાન તથા બિનઅનુભવી છે’ (૨૮:૧). આથી એ પડકાર તથા કાર્ય પાર પાડવાની જવાબદારી બાકી માણસોની સામે એ ધરે છે.

દાવિદ પોતે તો એ પડકાર જીલી જ લીધો છે (૨૮:૨-૫). ‘મેં મારી શક્તિ પ્રમાણે..... પૂરાં પાડ્યાં છે’ (૨૮:૨)★ એ શબ્દો સાંભળી દાવિદ પોતાના નાનાશા ફાળા બદલ ક્ષમાયાચના કરતા હોય એવું લાગે ! જ્યારે તેમણે રાજ્યના ભંડારમાં જે વિપુલ જથ્થો ભેગો કર્યો છે, તથા પોતાના અંગત ભંડારમાંથી ઉદાર હસ્તે જે દાન આપ્યું છે, ત્યારે આપણને ‘મેં મારા સંપૂર્ણ બળથી.....તૈયાર કર્યાં છે’ એ શબ્દો વધુ સુસંગત લાગે છે. આ પડકારને તેમના પ્રતિનિધિઓ દ્વારા જનતાએ સુદ્ધાં જીલી લીધો છે (૨૮:૬-૮). સરદારોએ સ્વેચ્છાથી, પૂરા મનથી છૂટાહાથે દાન કર્યું અને તે સાથેનું આનંદમય વાતાવરણ-માત્ર વહીવટ તથા માળખા પૂરતો જ રસ ધરાવનાર

★ લેખક RSVમાંથી શબ્દો ટાંક્યાં છે, જેનો અનુવાદ ઉપર આપ્યો છે. આપણા ગુજરાતી અનુવાદ પ્રમાણે વાક્ય બંધ બેસતું આવતું નથી, એ આપણે આગળ જોઈશું.

વૃત્તાંતકારની એક ઉખાવિહીન વ્યક્તિત તરીકેની છાપને ખોટી ઠરાવતું-જ બતાવી આપે છે કે જનતાએ કેટલા ઉત્સાહથી આ કાર્ય ઉપાડી લીધું છે.

ભેટોમાં દસ હજાર ‘દારીક’ સોનાનો (ઉલ્લેખ કરાયો છે) (૨૮:૭). આ વાત આપણને કેટલીયે સદીઓ વટાવી વૃત્તાંતકારના કાળમાં લઈ જાય છે. પ્રથમ મંદિરને મળેલી ભેટો સંબંધી ‘દારીક’ શબ્દ કાળકમ દોષ સૂચ્યવે છે. ઈરાની રાજ્યમાં પ્રથમ દાર્યવેશના શાસનકાળમાં, દાવિદરાજાના મૃત્યુ બાદ પાંચસો વર્ષ રહીને, પાડવામાં આવેલા એ (દારીક) સિક્કાથી વૃત્તાંતકારના વાચકો નિશ્ચે પરિચિત હશે. આમ, તેમના પૂર્વજોની ઉદારતા વિશે-આજના વાચકોને હાલના ચલણી નાણાંની ભાષામાં બતાવવામાં આવતાં સહજભાવે થાય તેમ-તેઓ સભાન બને છે. વૃત્તાંતકારે આ પડકાર તથા પ્રતિસાદને ‘આજની ભાષામાં’ વ્યક્ત કરવાનું સંગીન કારણ છે, મંદિર બીજી વાર બંધાયું ત્યારની દુનિયામાં એ વસી રહ્યા છે. બાંધકામના પ્રકલ્પાર્થે છૂટા હાથે આર્થિક સહાય મધ્યા છતાંથે, ^૮ પ્રગતિ માત્ર કટકે કટકે થતી હતી. એજરા અને નહેભ્યાનાં વર્ણનો સાથે આપણે જૂના કરારના અંતિમ પ્રબોધકોની વાણીનાં સચોટ શબ્દો પણ વાંચવાની જરૂર છે. ‘હાર્ગાય પ્રબોધકની મારફતે યહોવાનું વચન આવ્યું,’ “આ મંદિર ઉજજડ પડી રહેલું છે, તે દરમિયાન તમારે તમારાં છતવાળા ઘરોમાં રહેવાનો આ વખત છે શું?” યહોવા જખાર્યા મારફતે પણ બોલ્યા: સૈન્યોના ઈશ્વર યહોવાનું ઘર, એટલે તેનું મંદિર, બાંધવા સારુ તેનો પાયો નાખવામાં આવ્યો, તે સમયે પ્રબોધકોએ કહેલાં વચનો આ વખતે સાંભળનારાઓ, તમારા હાથ બળવાન થાઓ. અને તે માલાઝી મારફતે બોલ્યા: ‘શું માણસ ઈશ્વરને લુંટે? તેમ છતાં તમે મને લુંટો છો, પણ તમે પૂછો છો, કે શી બાબતમાં અમે તને લુંટ્યો છે? દશાંશોમાં તથા ઉચ્છાલીયાર્પણોમાં’. ^{૧૦} દેશવટા બાદ, અગાઉની રાજશાહીના સમયમાં પડકાર તથા કાર્ય પાર પાડવાની જવાબદારી જે રીતે ઉપાડી લેવી પડી હતી તેજ રીતે, આ વખતે પણ ઈજરાયલે ઉપાડી લેવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો. અને તે પણ આટલી જ કાર્યદક્ષતાથી : દાનાર્પણના રૂપમાં સ્વાર્પણ કરવાથી. આત્મિક સ્વાર્પણનું એક અણઘડ સ્વરૂપ? ઈશ્વરે એને માટેયે સારું એવું

^૮ એજરા ૧:૨-૬; ૬૮-૬૯ ^{૧૦} હાર્ગાય ૧:૩-૪; જખા ૮:૮; માલાઝી ૩:૮

લક્ષ્યાંક હરાવું છે. નવા કરારમાં એક કટોકટીનો પ્રસંગ, જેનો મેં ટૂંકમાં ઉલ્લેખ કર્યો હતો^{૧૧} ત્યારની વાત છે. પ્રે.કૃ. ૧૧:૨૭-૩૦માં જાણે સહજભાવે કહી હોય એવી દુષ્કાળની આગાહી કરાઈ હતી. જેને કારણે જે પ્રિસ્તીઓએ એ વિશે સાંભળ્યું તેમને આવશ્યક હોય ત્યાં આર્થિક સહાય મોકલવાને પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવ્યાં. પણ એ વાત એટલી સાચી નથી. કારણકે આ પ્રિસ્તીઓ અંત્યોખની મંડળીના હતા, અને અંત્યોખમાં જગતની સર્વ પ્રથમ મંડળી સ્થપાઈ હતી કે જેમાં યદ્દૂદીઓ અલ્ય સંઘામાં જ હતા. યરુશાલેમની મુખ્ય મંડળીએ આવું કદી નહોતું જોયું; અને ત્યાં યદ્દૂદી પ્રિસ્તીઓ જ હશે કે જેમને આવી મંડળીના સાચા અર્થમાં પ્રિસ્તી હોઈ શકે એ વિશે શંકા ઉત્પન્ન થઈ હશે. તેથી જ ઉતાવળે તેઓએ ત્યાંના હાલ જોવા એક પ્રતિનિધિ મંડળ મોકલ્યું. ^{૧૨} અંત્યોખમાં ‘ઈશ્વરની કૃપાની કાર્યસિદ્ધિ જોઈને’ બર્નાબાસ ખાસા પ્રભાવિત થયા. પણ એ નવી મંડળી સાચે જ ઈશ્વરની પ્રજા છે એનું પ્રમાણ કઈ રીતે રજૂ કરે? નવા કરારનો ઉત્તર છે: ‘મંદિરનો પડકાર જીલી લઈને.’ દાવિદે પ્રથમ મંદિર માટે તથા વૃત્તાંતકારે બીજા મંદિર માટે હાકલ કરી, ‘સ્વેચ્છાપૂર્વક દાન કરવાને કોણ આગળ આવે છે? ત્રીજું મંદિર-નવા કરારનું-હવે ઈમારત નથી પણ એક સમાજ છે, અને જ્યારે આર્થિક અથવા અન્ય રૂપમાં સહાય ઊભી કરવાની જરૂર ઊભી થઈ ત્યારે ઈશ્વરની સેવાનો તેમણે વ્યવહાર જવાબ આપ્યો. અંત્યોખના ‘શિષ્યોએ હરાવ કર્યા કે, આપણાંમાંના દરેક માણસે પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે યદ્દૂદ્ધિયામાં રહેનાર ભાઈઓને કંઈક મદદ મોકલવી; અને તેઓએ તેમ કર્યું’. ^{૧૩}

વૃત્તાંતકાર પુનઃ એકવાર એક શાશ્વત પાઠ પર ભાર મૂકે છે. ‘રાજ્ઞિભૂશિથી અર્પણ થવાને કોણ આગળ આવે છે? (૨૮:૫) ઈશ્વરની પ્રજાની કોઈયે પેઢી એ પ્રત્યે બેદરકાર રહી શકે નહીં.-આપણી તો નહીં જ. જગતમાં અનેક પરિવર્તનો આવ્યાં છે, પણ આ પડકાર જેમનો તેમ છે: ઈશ્વરના કાર્યથી, ‘મંદિર’-અર્થાત્ ઈશ્વરની પ્રજા-ના લાભથી, આપણે સોનું, રૂપું, હીરામાણોક (૨૮:૭-૮) આપણું આખુંયે હદ્ય (૨૮:૭-૮) અર્પણ કરવાને તૈયાર છીએ? ૨૮:૫ના શબ્દોમાં બંને અર્પણો-ભાવ્ય તથા

^{૧૧} પાછળ ૧ કાળ. ૧૭, ૨૧-૨૨માં ‘કૌશલ્ય’ મુદ્દો નં. ૪ જુઓ.

^{૧૨} પ્રે.કૃ. ૧૧:૧૮-૨૪

^{૧૩} પ્રે.કૃ. ૧૧:૨૮-૩૦

આંતરિક-એક સા�ે જોડી દેવામાં આવ્યાં છે. ‘આજે પહોવાને રાજ્યભૂશીથી અર્પણ થવાને કોણ આગળ આવે છે?’

૪. હજુ આનંદ પ્રગટ કરવાનો છે (૨૮:૧૦-૨૨ અ)

આશીર્વાદ તથા સુતિ, બલિદાન માટે ભરપૂર અર્પણો, પૂર્ણપણે ઓતપ્રોત થઈને ‘મોટા હર્ષસહિત’ ઉત્સવ: ફરીથી નિરાંબરી લાગતા એ વૃત્તાંતકાર પ્રસંગનો આનંદ માણી લે છે (૨૮:૨૦-૨૨ અ). ફરીથી આપણે એ પણ યાદ રાખીએ કે, આ લખાણ, ઉત્સવ મનાવવામાં અતિરેક ન કરી શકે એના યુગ માટે, ‘એમને માટે આવા ઉત્સવો ઠીક હતા’ એવું કંઈક બબડીને વાત ત્યાંજ કાપી કાઢે એવા યુગના વાચકો માટે લખાઈ રહ્યું છે. તેથી અહીં સુદ્ધાં, ‘નાના કામોના દિવસ’ના લાભાર્થે, પલટાયેલા સંજોગોમાંયે લાગુ પડતા આંતરિક સિદ્ધાંત પર વૃત્તાંતકારે પ્રકાશ ફેંકવાની આવશ્યકતા છે, માત્ર ઉત્સવના વર્ષન કરતાં વધુ સ્મરણીય વૃત્તાંતમાં એ ઉદ્ઘાટન પ્રસંગની દાવિદની પ્રાર્થના સાથે પરમસીમાએ પહોંચે છે (૨૮:૧૦-૧૮). ઈશ્વરની પ્રજાએ હવે પછી જે મહાન સાતત્ય તથા અનંત આનંદથી સુમાહિતગાર હોવાની જરૂર છે, તે દાવિદના શબ્દો દ્વારા ઉપર ઉપસી આવે છે.

એ શબ્દોનો પ્રભાવ તો જુઓ! ઘણીવાર બને છે તેમ, જો કોઈ કલમો શાસ્ત્રમાં કયાં સાંપડે છે એ યાદ ન આવતું હોય, પણ જેનો અંતરાર્થ અવિસ્મરણીય હોય, તો એ કાળ વૃત્તાંતકારનું હોઈ શકે. કોઈ કહેશે, એ નિરસ લેખક છે, પણ એમનાં અપરિચિત પાનાઓમાં કેટલાંયે રત્નો છુપાયેલાં પડ્યાં છે! ૨૮:૧૧ અને ૧૪ જ લઈએને! બે કલમોના ભાગો જોડીને તૈયાર કરાયેલી ભક્તિ સમગ્ર પ્રિસ્તી જગતમાં વપરાય છે. પણ હજારો એવાં છે કે જેમને આ શબ્દો કયાંથી આવ્યાં છે, એ વિશે કોઈ જ ઘ્યાલ નથી. RSV ને બદલે હું આ કારણે વધુ સુપરિચિત થયો હું એવો અનુવાદ ટાંકું હું:.....

‘હે ઈશ્વર, મહાનતા, સામર્થ્ય, મહિમા, ભવ્યતા તથા વેભવ તમારાં છે: કારણકે આકાશમાં તથા પૃથ્વી પરનું સર્વ કાંઈ તમારું છે. સર્વ વાનાંઓ

તમારી પાસેથી આવે છે અને તમારું છે એ જ અમે તમને આપીએ છીએ'.^{૧૪} એ કિમતી વસ્તુની તેજસ્વીતાથી જાંખી પડી કે નથી તેનું મૂલ્ય ઘટયું.

આ ઉકિત માગ આનંદની જ નહીં, બલકે અસ્થાલિત આનંદના ઉદ્ભવસ્થાનની છે. એ વાત આપણા ધ્યાન બહાર રખે રહી જતી. આપણે મંજુલીના ઈતિહાસના એવા સમયમાં જીવીએ છીએ, કે પ્રિસ્તી અનુભવને, એ અનુભવના કારણ કરતાં વધુ મહત્વ અપાય છે. તેથી વિશ્વાસીનો આનંદ, કે જે પ્રતિયોગી આવેશ છે, એ ઈશ્વરની કૃપાને બળે જ ચિરસ્થાયી આનંદ છે. કારણ કે ઈશ્વરની કૃપા પોતે પણ ચિરસ્થાયી છે. એ વાત મનમાં ઠસાવવાની જરૂર છે. જ્યારે આપણે પૂર્ણ સમજ તથા ખાત્રી સહિત

અને ઈશ્વર જે સર્ટેવ ઉદ્ધાર

તે રહે જીવનભર આપણી પાસ

એવી ગ્રાર્થના કરીએ, ત્યારે જ એના ફળ માટે આપણે તેમની સુતિ પણ કરીએ છીએ:

એ સર્ટેવ આનંદહૃદયે

ને શુભશાંતિ એ આનંદવા આપણા સહુને પૂરી શાંતિ દે જે.^{૧૫}

દાવિદ આ રીતે ઉત્સવ માણે છે. હાલનું એનું કારણ શલોમોનના મંદિર માટે ઈજરાયલના અર્પણો, એ છે.

'આ જે સરંજામ અમે તારા પવિત્ર નામને સારુ તારું મંદિર બાંધવાને તૈયાર કર્યો છે, તે સર્વ તારી તરફથી મળેલો છે, ને એ બધું તારુ પોતાનું છે' (૨૮:૧૬). પણ એ મોટો પાઠ તારખવાનું ચૂકતા નથી; 'સર્વ તારી પાસેથી જ મળેલું છે, ને તારા પોતાનાંમાંથી જ અમે તને આપ્યું છે' (૨૮:૧૪). ઈશ્વરે અગાઉ આપેલી ભેટોનો 'જાહેર સ્વીકાર' કરતાં દાવિદ ઈશ્વરને એમના કામ માટે સચ્ચાઈપૂર્વક, અંત:કરણથી પોતાનું અર્પણ કરે છે; 'મારા અંત:કરણના પ્રમાણિકપણાથી એ સર્વ તને રાજ્ઞિભૂષિથી આપ્યું

^{૧૪} The Holy Communion Service, the Alternative Service Book 1980 of the Church of England

^{૧૫} Martin Rinkart (tr. Catherine Winkworth), Now thank we all our God

છે' (રદ્દ:૧૭ બ). એ જ રીતે ઈજરાયલને તારા જે લોકો અહીં હાજર છે, તેઓને રાજ્યખુશીથી તને અર્પણ કરતાં જોઈને મને આનંદ થયો છે' (રદ્દ:૧૭ ક). એ જ પ્રમાણે શલોમોનને એવું અંતઃકરણ આપ કે તે તારી આજ્ઞાઓ, તારા નિયમો તથા તારા વિધિઓ પાણે (રદ્દ:૧૮). અને એ જ પ્રમાણે ત્યાર અગાઉના તથા ત્યાર પછીના ઈશ્વરના સર્વ લોકોએ પાળવાની જરૂર છે. રદ્દ:૧૮ ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ તથા ભવિષ્યકાળનું સંયુક્ત પારલૌકિક દ્રષ્ય આપણી સમક્ષ લાવે છે: પોતાના સાચા તથા વર્તમાનકાળના કરારના ઈશ્વર તરીકે દાવિદ ઈશ્વર સાથે વાત કરે છે. એમના પિતૃઓ અભાષામ ઈસ્ટાક તથા ઈજરાયલના ઈશ્વર યહોવા તરીકે તેમને સંબોધે છે અને પ્રાર્થે છે કે એમનાં લોકનાં અંતઃકરણ તથા વિચારે સર્વકાળ તેમને અર્પિત રહે અને એ જ વૃત્તાંતકારના સંદેશનું હાઈ છે.

સમગ્ર પ્રજાના 'મોટા હર્ષ' પાછળ આ સર્વ ધૂપાયેલું છે (રદ્દ:૨૨). સંજોગો ગમે એટલા બદલાય તોયે ઈશ્વરની પ્રજા તેના આશીર્વાદો પીછાણે. જે અવસ્થામાં હોય તેમાં સંતોષથી રહેવાને શીખે^{૧૬} અને પ્રત્યેક દિવસના બનાવોમાં તેના પિતૃઓના કરારનિષ્ઠ ઈશ્વરની કૃપાવંત ભલાઈનું તત્ત્વ જુએ, તો આ આનંદ ભૂતકાળમાં વિલિન થર્ડ ગયો છે એમ માનવાને કોઈ જ કારણ નથી. એ વાત સ્પષ્ટ છે. એ મુદ્દા પર ભાર મૂક્તાં, ભૂતકાળના રાજાશાહીના દિવસોયે કેટલા અલ્યકાલિક હતા, એની યાદ દેવડાવતો દાવિદ કહે છે, 'અમે અમારા સર્વ પિતૃઓનો જેવા તારી આગળ પરદેશી અને પ્રવાસી છીએ; પૃથ્વી ઉપર અમારા દહાડા આશા વગર ને છાયાની માફક ચાલ્યા જાય છે (રદ્દ:૧૫). સાચેજ માનવી જીવનના દહાડા ચાલ્યા જાય જ છે.

રહે દેવ જે નિત્ય મુજ સાથે

કરે સુતિ તેની મુજ સ્વર

હૈયું આ ખોલતાં સમીપ તેની

બનું છું આનંદ વિભોર. ૧૭

^{૧૬} કિલ્યાંપી ૪:૧૧

^{૧૭} William Cowper, Sometimes a light surprises.

૫. હજુ રાજાનો અભિષેક કરવાનો છે (૨૮:૨૨ બ-૩૦)

શમુઅલ/રાજાના, દાવિદના અંતિમ દિવસોનાં વર્ણન કરતાં આ અધ્યાયો તદ્દન ભિન્ન નથી લાગતાં ? ૧ રાજાઓના પહેલા અને બીજા અધ્યાયોમાં એક ગર્વભરી કથાનો હુંખદ અંત આવે છે. કથળતા દેહવાળા એક વૃદ્ધ માણસની વાત એમાં લખી છે. એની સારવાર કરવી પડે છે; એ પ્રપંચનો ભોગ બની શકે છે; કેટલાક વિશ્વાસુ મિત્રોનો સહારો ન હોત તો એનો અધિકાર કયારનો છિનવાઈ જત. એની પત્ની બાથશેબા અને પ્રબોધક-સલાહકાર નાથાન સચેત ન રહ્યાં હોત તો તેનો જ્યેષ જીવિત પુત્ર અદોનિયાહ દાવિદની ઈચ્છા વિરુદ્ધ રાજ્ય છિનવી લેત અને તેનો નિયોજીત વારસ શલોમોન તથા તેના જૂથને સહન કરવું પડત; પણ થયું એવું કે એ બાજુ ઊંઘી વળી અને તે પ્રાપંચ ઉથલાવી નાખવામાં આવ્યો; અને અદોનિયાના પક્ષને સહન કરવું પડ્યું. ગમે તેમ હોય, પણ પરિસ્થિતિ ગ્રૂચવાડાભરી તો હતી જ અને એક પ્રતાપી શાસનમાં અંતિમ દિવસો પર એનો ધબ્બો તો પડ્યો જ.

અહીં કાળવૃત્તાંતમાં આ વિષાદમય પતનનો કોઈ અણસાર નથી. યરુશાલેમની બીજી સભા તથા દાવિદના મૃત્યુ વચ્ચે થોડો સમય જરૂર વિતી ગયો હતો અને એ મધ્યાંતરમાં કથામાં કેટલાક મૂર્ખીઈભર્યા તો કેટલાક પીડક પ્રસંગો પણ આવ્યા. પણ વૃત્તાંતકારે એમની નોંધ લીધી નથી. સભા વખતના દાવિદના સ્વાસ્થ્યને આપણે યાદ કરીએ : (મોશેની જેમ) એમના વિશે કહી શકાય, કે ‘તેની આંખ જાંખી પડી નહોતી, ને તેના અંગનું કૌવત ઘટ્યું નહોતું. ૧૮ અને એજ મનોભાવ સહિત, અને વચ્ચગાળાના પતન પ્રતિ કશોયે નિર્દેશ કર્યા વિના વૃત્તાંતકાર આપણને કહે છે, ‘દાવિદ રાજાએ ઊભા થઈને’ એમની પ્રજાને સબોધન કર્યું (૨૮:૨), અને ‘આયુષ્ય ધન તથા માનથી પરિપૂર્જ થઈને તે ધર્ણી વૃધ્ઘાવસ્થામાં મરણ પાય્યો’ (૨૮:૨૮).

તે વાતને મરડતા નથી. આપણે અનેકવાર જોયું છે તેમ, એ એવું કરી પણ ન શકત, કારણ સૌ ખરી વાત તો જાણો જ છે. આ સર્વ હકીકતોમાંથી

પ્રભાવક સંપાદન જ એ કરે છે. મુખ્ય વાતમાં ગુંચવાડો ઉભો કરતી વાતને પડતી મૂકવાની એમની નીતિનું એક ઉદાહરણ આપણને જોવા મળે છે. જ્યારે એ માત્ર શલોમોનને 'બીજી વાર' રાજા ઠરાવ્યો (૨૮:૨૨ બ) એટલું જ કહે છે ૨૩:૧નું કથન (દાવિદ વૃદ્ધ તથા પાકી ઉંમરે પહોંચ્યો હતો; તેણે પોતાના પુત્ર શલોમોનને ઈજરાયલ (ઉપર રાજા ઠરાવ્યો). ૨૩ થી ૨૮ સુધીના સાત અધ્યાયના આખા લાંબા વિભાગના શીર્ષક તરીકે મૂકી શકાય; કોઈ એક વિધિના વર્ણન તરીકે એ ચાલે એવું નથી. બીજા 'અભિષેક'ના ઉલ્લેખમાં પ્રથમ અભિષેક પ્રતિ ઈશારો આવી જ જાય છે. પણ ૧ રાજાઓ ૧માં અદોનિયાને રાજગાઢી પચાવી પાડતો અટકાવવા, તાકીદની સભા બોલાવી રાજ્યાભિષેકની વિધિ 'ઝટપટ' પતાવી નાખવામાં આવી હોવાની છાપ ઉભી કરાઈ છે. શમુઅલ/રાજાઓમાંથી આપણને એ માહિતી તો મળી જ ચૂકી છે. અને તેની પુનરૂક્તિથી વૃત્તાંતકારનો કોઈ હેતુ પાર પાડવાનો નહોતો, એને બદલે એ જાહેર રીતે, અધિકૃત અને સર્વસામાન્ય 'બીજી વારના' રાજ્યાભિષેક પ્રત્યે આપણું લક્ષ દોરી તેનો સંદેશો આપણને પહોંચાડે છે. ખરું મહત્ત્વ રાજ્તવનું છે. શલોમોનનો રાજ્ય વૈભવ અનુપમ હતો (૨૮:૨૫), તે છતાં રાજશાહીની ભવ્યતા રાજ્યાસનની છે અને નહિ કે તે પર બેસનારની.

આમ, સાતત્ય પર ફરી એકવાર ભાર મુકાયો છે, 'આ પ્રમાણે યિશાઈના પુત્ર દાવિદે સર્વ ઈજરાયલ ઉપર રાજ કર્યુ.....આયુષ્ય, ધન તથા માનથી પરિપૂર્ણ થઈને તે ઘણી વૃધ્ઘાવસ્થામાં મરણ પામ્યો; અને તેને ડેકાણો તેના પુત્ર શલોમોને રાજ કર્યુ (૨૮:૨૬-૨૮). રાજાનું મૃત્યુ થયું છે, રાજા અમર રહો. ઈશ્વરીય ઉદેશના મહાપૂરમાં આડા આવતા પ્રવાહો તરફ ધ્યાન અપાયું નથી. કારણ કે, 'ઈજરાયલ ઉપર યહોવાનું જે રાજ્ય છે તેના આસન પર (૨૮:૫) પ્રત્યેક રાજા વારાફરતી બેસે છે, 'હે યહોવા, રાજ્ય તારું છે' (૨૮:૧૧). વૃત્તાંતકાર લખી રહ્યા હતા, તે યુગમાં માત્ર દાવિદ તથા શલોમોનનું પરાકરમ જ નહિ, પરંતુ ખુદ રાજ્ય સુદ્ધાં ભૂતકાળમાં ગર્ક થઈ ગયાં હતાં. જ્યારે કોઈ રાજાઓ જ નહોતા ત્યારે એમણે તેમના વૈભવ વિશે લખ્યું અને તે હવે ન હોવાનો વિલાપ કર્યો, અને જેમ જે છે અને જે નથીનો વિરોધાભાસ આપણા લક્ષ પર લાદવામાં આવે છે, તેમ તેમ એ શું કહેવા

માંગે છે, તે આપણે સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકીએ છીએ. ગીતશાસ્ત્ર ઉરની આસ્થાયુક્ત પ્રાર્થના (જે આપણે અગાઉ જોઈ ગયાં છીએ), ૧૯ આ સર્વ દ્રવ્ય પાછળ સાચે જ કોણ રાજ્યાસનસ્થ છે-અને વિશેષે કરીને નવા કરારને પાર્શ્વભૂમિકામાં રાખીને-એ પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ ત્યારે એમાં ભાવિક અતિશયોક્તિ કરતાં કોઈક વિશેષ તત્ત્વ સમાયેલું છે:

હે ઈશ્વર, ઈન્સાફ કરવાનો તારો અધિકાર
 તું રાજાને આપ,
 અને રાજાના પુત્રને તારું ન્યાયીપણું દે!
સૂરજ તથા ચંદ્ર રહે ત્યાં સુધી
 તેઓ પેઢી દર પેઢી તારી બીક રાખશે.
તે સમુદ્રથી સમુદ્ર સુધી,
 અને નદીથી તે પૃથ્વીની સીમા સુધી રાજ કરશે!
તેનું નામ સર્વદા રહેશે;
 સૂર્ય તપે ત્યાં સુધી તેનું નામ ટકશે!
 તેનાથી લોકો આશીર્વાદ પામશે,
 સર્વ દેશાત્મિઓ તેને ધન્યવાદ આપશો. ૨૦

જે હતાશાજનક દિવસો માટે આપણું પુસ્તક લખાયું છે, અને તેમાં ઈશ્વરના લોકનું મહત્વ કંઈ લાગતું નથી. ત્યારેયે તેમના ઈશ્વર રાજ કરે છે. યરુશાલેમમાં કોઈ રાજ્યાસન ન હોવા છતાં એક રાજ્યાસન છે, અને તે ઈશ્વરનું છે. દાવિદ તથા શલોમોનનું રાજ્ય તવારીખમાં એક ડિસ્સા કરતાં કંઈ વધુ ન હોય તોયે અહીં ‘રાજા’ તેમના લોક મધ્યે રાજ્યાભિષિકત થવાને મોજૂદ હશે. સર્વ સાતત્યો કરતાં એ મહાન છે. એ સદા અહીં હશે; વૃત્તાંતકાર માટે, જે દાવિદનો પુત્ર ન હોય, તો દાવિદનો પ્રભુ રાજ્ય કરશે; ભવિષ્યની વધુ આશીર્વાદિત પેઢી જોશે કે બસે હસ્તીઓ એકબીજામાં ભળી જશે, અને દાવિદ પુત્ર તથા દાવિદના ઈશ્વર બસેનું સંયુક્ત રૂપ એક રાજામાં હશે. ૨૧

૧૯ પાછળ ૧ કાળ. ૧૪, ૧૮-૨૦માં ‘વૃત્તાંતકારનો એમના સમકાળીનોને ઉપદેશ’ મુદ્દા નં. રનો બ અને ક મુદ્દો જુઓ.

૨૦ ગીતશાસ્ત્ર ઉર: ૧, ૫, ૮, ૧૭

૨૧ માથી ૨૨: ૪૧-૪૬

તृतीय ખંડ

શલોમોન-શાંતિદૂત

(૨ કાળવૃત્તાંત ૧-૬)

૨ કાળવૃત્તાંત ૧-૨

૧૦. શલોમોન બળવાન થાય છે.

શલોમોનનો તેમના પિતાના શાસનકાળમાં બે વાર રાજ્યાભિષેક થયો હતો.^૧ અને દાવિદના મૃત્યુબાદ તેમણે રાજ્યનો દોર સંપૂર્ણપણે સંભાળી લીધા. કાળવૃત્તાંતના મૂળ એક ગ્રંથને બે ભાગમાં વહેંચી દેનારે તેમણે નિશ્ચે સૌથી ઉપયુક્ત સ્થળ પસંદ કર્યું હતું. એ તબક્કો સૌથી વધુ રસપ્રદ છે. આ પુસ્તકને કેન્દ્રસ્થાને (શમુઅેલ/રાજાઓના શબ્દોમાં)^૨ યહોવાને મનગમતો માણસ, તથા અનેક દ્રષ્ટિએ જે પરિમાણથી ભાવિ પેઢીઓનું મૂલ્યાંકન થશે એ આદર્શ દાવિદ છે. પણ એ કેન્દ્ર સ્થાને છે, અંતિમ નથી. પુસ્તકનો અંત તેની સાથે આવતો નથી: ખરું કહીએ તો આપણે હજુ ગ્રંથને અર્ધોધે પૂરો કર્યો નથી. દાવિદના શાસન બાદ આગળ જે થવાનું છે એમાં વૃત્તાંતકારને રસ છે. કારણ આપણે જોયું છે તેમ, દાવિદ વિહીન જગતના લાભાર્થેજ તે આ ગ્રંથ લખી રહ્યાં છે.

શાસ્ત્રમાં શલોમોન અનેક પાત્રો નિભાવે છે. જૂના ઈતિહાસમાં તે મુખ્યત્વે દાવિદના પુત્ર તરીકે તેમના પિતાની અનેક નબળાઈઓ સહિત દાખવવામાં

^૧ પાછળ ૧ કાળ. ૨૮-૨૮ 'હજુ રાજ્યનો અભિષેક કરવાનો છે' મુદ્રા નં. ૫ જુઓ.

^૨ ૧ શમુ ૧૩:૧૪; પ્રે.કૃ. ૧૩:૨૨

આવ્યા છે. વૃત્તાંતકારને અલબજ એ વિદિત છે ૪, પરંતુ શલોમોનના શાસનની રજૂઆતમાં અન્ય પાસાંઓ પણ દેખાય છે. તેમને મન નવા રાજા એક દ્રષ્ટિએ તેમના પિતાના સંપૂરક, દ્વિરાજત્વના ઉત્તરાર્થ, પૂર્વવર્તી શાસનની ઉણપો પૂરી કરનાર તથા તેમના પિતા જે કાર્ય કરી ન શક્યા તે પાર પાડનાર, એવા હશે. બીજુ દ્રષ્ટિએ, દાવિદના ઉત્તરાધિકારી તરીકે ઈશ્વરની પ્રજાના યથાયોગ્ય વહીવટ માટે ઠરાવેલ સિદ્ધાંતોને નવા સંજોગોમાં અમલમાં લાવવાની જવાબદારી શલોમોને ઉઠાવવાની રહેશે.

તેથી હવે પ્રશ્ન એ ઉપરિચિત થાય છે, કે શલોમોન શું કરશે? આપણો માની લઈએ કે ખરા રાજા તો ઈશ્વર જ છે અને તેમનો અમલ માનવજીવનના સર્વ પરિવર્તનોમાંયે પોતાનું સાતત્ય જાળવી રાખે છે, તોયે તે પાશ્ચ ભૂમિકામાં રહી પોતાનું કાર્ય કરતા રહે છે અને તેમના સેવકોને જવાબદારી સોંપત્તા હોય છે. શલોમોન આ બોજ કઈ રીતે ઉપાડશે?

‘જોશભેર’, વૃત્તાંતકાર કહે છે. ૧ કાળવૃત્તાંતના અંતિમ બે અધ્યાયોમાં તૈયાર રાજગાડી પર આવીને બેસનાર, હવે તેના પિતાના મૃત્યુ બાદ, સ્ફૂર્તિથી કામે લાગી જાય છે. ઈશ્વર સાચા શાસક છે તેથી નિર્જિયતાને વિશ્વાસનું નામ આપવાનું નથી. પણ ઈશ્વરની છાયા હેઠળ આપણે તેના રાજ્યમાં આપણી જવાબદારી નિભાવવાને કઈ રીતે સક્રિય પ્રતિસાદ આપવાનો છે, તે જાણી લઈ, કાર્ય ઉપાડી લેવાનું છે.

તેથી શલોમોન કાર્યાન્વિત થયા. તે પોતાના રાજ્યમાં બળવાન થયો- ૧:૧એ હવે આવતા મજફૂરનું શીર્ષક છે. (બીજું શીર્ષક ૨:૧-૨માં આવે છે- અને આ બે અધ્યાયોના મોટા ભાગમાં વિશ્વાસભર્યા પ્રતિસાદરૂપે તેમણે વ્યાવહારિક રીતે શું કર્યું તેનું વર્ણન આપ્યું છે. આ રીતે ઈશ્વરના લોકોમાં જવાબદારી ઉપાડવાને તેમણે જે કરવું જોઈએ તેની રૂપરેખા આપી છે.

૧. શલોમોન ઈશ્વરની આરાધના (★) કરે છે (૧:૨-૬)

નવશાસનમાં સર્વ પ્રથમ જે કાર્ય શલોમોન તથા તેમની પ્રજાએ કર્યા હોવાનું વૃત્તાંતકારે વર્ણન કર્યું છે, એ છે ‘તેની’ અથવા ‘તેમની’ આરાધનાનું-RSV એ ૧:૫માં ‘તે’ સર્વનામનો અર્થ ગ્રીક તથા લેટીન અનુવાદોને આધારે

‘યહોવા’ અથવા પૂર્વાપર સંબંધને આધારે ‘વેદી’, ★ ગમે તે હોઈ શકે. તેજે શલોમોને કોશની જ આરાધના કરવી હોય, તો ત્યાં તેમને યહોવા સાથે ભેટો કરવો છે: બતે અર્થમાં શબ્દ લાગુ પડે છે.

દેખકે આ અર્ધકલમનો તોડ ૧:૩-૫માં ભૌગોલિક વર્ણન કરીને કાઢ્યો છે. દાવિદના શાસનકાળમાં આરંભમાં જ તેમણે એ મુદ્રા ઉઠાવ્યો હતો અને તેની આપણે નોંધ લીધી હતી; ૪ અને અત્યારે તે એક નાનાશા પણ સચોટ વિવાદનો વિષય બની ગયો છે. ૧:૨-૧ ઉના પ્રસંગનું વર્ણન શમુ/રાજાઓમાં આપ્યું જ હતું. ‘રાજા ગિબાઓનમાં યજ્ઞ કરવા ગયો; કેમકે તે મુખ્ય ઉચ્ચસ્થાન હતું:..... ગિબાઓનમાં યહોવાએ રાત્રે શલોમોનને સ્વમ્રમાં દર્શન દીધું: અને ઈશ્વરે કહ્યું, કે માંગ હું તને શું આપું? (૧ રાજા ૩:૪-૫) શલોમોને માંગેલી વિવેકબુદ્ધિની સાથે તેમને અનેક વરદાનો મળ્યાં; આ બનાવ પછી ‘તે યરુશાલેમ આવ્યો, ને યહોવાના કરારકોશ આગળ ઊભા રહીને.....’ (૧રાજા ૩:૧૫), વૃત્તાંતકાર આ લખાણનું પુનરાવર્તન કરે છે અને સ્થળોનાં નામો પણ સાથે સાથે આપી તે તેમના વિશેષાર્થ પર ભાર મૂકે છે. શલોમોન ગિબાઓન ગયા ‘કેમકે ઈશ્વરનો મુલાકાત મંડપ.....ત્યાં હતો, ’ અને ‘પિતાળની વેદી....ત્યાં હતી;’ પણ દાવિદે ઈશ્વરના કોશને સારુ.....યરુશાલેમમાં તંબુ માર્યો હતો (૧:૩-૫).

કોશ, ઈશ્વરે તેમની પ્રજા સાથે કરેલા કરારનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. અને તેથી ઈશ્વરે કરેલી પહેલાનું એ પ્રતીક છે. વેદી આગળ મનુષ્ય પોતનો પ્રતિસાદ વિશ્વાસ દ્વારા બ્યક્ત કરે છે. પાછલો ઈતિહાસ આપણને કહે છે, કે શલોમોને કરાર કોશ આગળ પણ દહીનીયાર્પણ ચઢાવ્યાં તથા શાંત્યર્પણ કર્યાં. (૧ રાજા ૩:૧૫). પણ વૃત્તાંતકાર એનો ઉલ્લેખ કરતા નથી, પણ આવાં અર્પણો કરારકોશ કરતાં વેદી પર ચઢાવવાનું સૌથી વધુ ઉપયુક્ત છે, એવા શાસ્ત્રના

★ ગુજરાતી બાઈબલમાં અર્થ સ્પષ્ટ છે, કોઈ સમશ્યા નથી. અંગ્રેજીમાં ‘આરાધના’ માટે seek (શોધવું) શબ્દ વપરાયો છે. (★)

૩ ૧ કાળ ૧૩:૩; ૧૫:૧૩માં ‘કોશ’ માટે તથા ૧ કાળ ૨૧:૩૦માં યહોવા માટે એકજ કિયાપદ ‘દારસ’ વાપર્યું છે, જેનો અર્થ ‘હુલ્લક કરવું’ એવો થાય છે. આગળ ૨ કાળ. ૨૩-૨૫માં ‘ઈશ્વર ન્યાય કરે છે’ મુદ્રા નં. ૨ નો (અ) (બ) જુઓ.

૪ પાછળ ૧ કાળ. ૧૩, ૧૫-૧૭માં ‘કોશનું છુપાવેલું રહસ્ય’ મુદ્રા નં. ૪ (અ) (બ) જુઓ.

ગુણવાર્થના મુદ્રા પર ભાર મૂકે છે. બસે સ્થળોએ ઈશ્વર તથા મનુષ્ય ભેગા થતા હોય છે. અને આપણે જોયું છે તેમ, એ બસે સામાન્યતઃ એક જ સ્થળે હોય છે અને દાવિદના શાસનકાળ પૂર્વે તેમજ શલોમોનના સમય બાદ સાથે જ હતાં. અને તેઓ આપણાને પાદ દેવડાવે છે, કે ‘વાસ્તવ’માં તો કૃપા તથા વિશ્વાસ અવિષ્ટેદ છે. પરંતુ અલ્ય સમય પૂરતાં એક યરુશાલેમમાં તથા બીજો ગિબારોનમાં હતો, અને વિચ્છિન્ન રહીને તે એક નર્યા સત્ય પર પડધો પાડે છે કે કૃપા તથા વિશ્વાસ વચ્ચેનો તફાવત સમજવાની જરૂર છે.

વૃત્તાંતકારના વર્ણનમાં ૧ કાળ. ૨૮-૨૮ની સભા, ૨ કાળ. ૧-૨ની કિયા અગાઉ આવે છે. દાવિદના શાસનનો એક મહાન સાતત્યના નિશ્ચિતપણાના પ્રમાણ સાથે અંત આવે છે- ઈશ્વર શું છે ને સદા રહેશે, શું કરે છે ને સદા કરશે. ઈશ્વરનાં લક્ષણો તથા ગુણોના પુર્વનુભવ પર કરારના વચ્ચેનો આધારિત છે. અહીં, એ કરાર કોશના રૂપમાં છે, તેથી શલોમોનના શાસનકાળનો આરંભ વિશ્વાસપૂર્ણ હૃદયથી થાય છે. બીજા પુસ્તકનો આરંભ માત્ર ભૌગોલિક વર્ણનથી નહિ પણ શાસ્ત્રજ્ઞાનની દ્રાષ્ટિકે મહત્વપૂર્ણ એવા ગિબારોનમાં થાય છે, કારણ હૂરના પુત્ર ઉરીના પુત્ર બસાલએલે પિતળની જે વેદી બનાવી હતી, ‘તે ત્યાં હતી. (૧:૫ અ). પાછલા બે અધ્યાયોમાં ઈશ્વર શું કરે છે, એ પર પ્રકાશ ફંકાયો છે: માનવી તેના પ્રતિસાદરૂપે શું કરશે, એ પ્રતિ આ બે અધ્યાયો આપણું ધ્યાન દોરે છે. અને શલોમોન પોતાનો ભાગ ઉત્તમ રીતે ભજવે છે.

૧:૫ બ ના શબ્દોમાં સ્પષ્ટ રીતે દાખવેલી તથા ૧:૩-૫ અ માં વર્ણવેલ ચિત્તાર સહિત કરાયેલી તેમની દેવારાધનાનું એ ફકરામાં સુંદર વર્ણન જોવા મળે છે. પણ એ કોઈ અજ્ઞેયવાઈની આરાધના નહોતી. કદાચ શોધ/‘ખોજ’★ શબ્દ આપણને ભુલાવવામાં નાંખી દે છે; શબ્દ કંઈક જુનવાણી તો લાગે જ છે, અને સાથે સાથે શોધક જેની શોધમાં નીકળ્યો છે, એ એને કયાં મળશે, તે એ જાણતો નથી, એવો સૂર અમાંથી નીકળે છે. પણ શલોમોનના મનમાં કોઈ સંદેહ નથી. એ કંઈક ખજનાની શોધમાં નીકળ્યા નથી; વેદી ન તો

★ ખોજ= Seek શબ્દ ‘આરાધના’ માટે વપરાયો છે. જે રીતે ‘માંગવું’ માટે આપણે કોઈવાર ‘ચાહું’ શબ્દ વાપરીએ છીએ (ક્ષમા માગવી ક્ષમા ચાહવી, વિ) અને ત્યાર પછીનું લખાણ ‘ચાહવા’ પરથી ‘ચાહના’ને માર્ગ ફૂટાતું લાગે, એ રીતે

ખોવાયેલી છે કે ન તો સંતાડાયેલી. જેની શોધમાં એ નીકળ્યા છે એ મળશે એવી એમને આશા નહિ પણ ખાત્રી છે. આ મુદ્દો બરાબર ઠસાવાઈ ગયો છે.

એ સ્થળ ગિબઓન જ છે અને શલોમોન એ જાણે છે: મુલાકાત મંડપ ત્યાં છે; પિતાજીની વેદી ત્યાં છે, તેથી શલોમોન ત્યાં જાય છે (૧:૩, ૫-૬). ઈશ્વરના શોધકના અનુભવમાં આવતી અનેક બાબતોમાં, તેણે પોતાની સજ્ઞાનતા તેમજ સંદેહનો સ્વીકાર કરવો જ રહ્યો. પણ આપણને જોઈતી વસ્તુ ક્યાં છે તે ઈશ્વરે આપણને કહ્યા પછી તેના નિર્દેષ પ્રતિ, ‘આદરયુક્ત અજ્ઞેયવાદ’નું બહાનું કાઢી, હુર્લક્ષ કરવું એ માત્ર મૂર્ખાઈજ નહિ, બલકે બંઝોરી છે. જો આપણે સાચે જ ઈશ્વરની શોધ, ઈશ્વરની ખોજ કરતાં હોઈએ, તો આપણે ઘણે ભાગે ગિબઓનના માર્ગથી જાણકાર હોવાનો તથા ત્યાંથી જે મેળવવાની અપેક્ષા રાખીએ છીએ, તેનો સ્વીકાર કરવો જ પડ્યો.

અને ત્યાંથી હવે આપણે શલોમોનના કાર્યની બીજી લાક્ષણિકતા તરફ વળીએ. તે ખાલી હાથે આરાધના કરતા નથી. તેમનું ઉદ્દિષ્ટ સ્થાન વેદી છે, અમે વેદી પર અર્પણો તથા બલિદાનો ચઢાવવાનાં હોય જ. ગિબઓનમાં શલોમોન એક હજાર દહનીયાર્પણ ચઢાવવા માંગતાજ હતા (૧:૬). બલિદાનો મોંધા તો હોય જ છે, ઈજારાયલી ધર્મની પરંપરાનુસાર તો તે એથીયે વધુ મોંધા હોય છે-બલિદાન કરનારે ઈશ્વરને પોતાનું હૈયું સુદ્ધાં સમર્પણ કરવાનું હોય છે, અને આ પ્રસંગે, શલોમોનને પણ તે લાગુ પડે છે એ વાત નિશ્ચિત છે. શલોમોનની બાબતમાં વકદર્શી હોવું સહેલું છે. વૃત્તાંતકારના આશય સાથે આપણે સહમત ન હોઈએ, તો આપણને સ્ફેજે એવું લાગે કે તે આ મહાનરાજની કથામાં સૌથી વધુ કલંકિત વાત પ્રત્યે આંખ આડા કાન કરે છે; અને તે વાત એ કે તેમનું હૈયું સંપૂર્ણપણે ઈશ્વરને અર્પિત નહોતું પણ તેમની વિધર્મા પત્તીઓ-અને જે દેવોની તે ઉપાસના કરતી હતી તે, તથા તેમના સંસ્કારો-વચ્ચે વહેંચાઈ ગયું હતું (૧રાજા. ૧૧). પણ પ્રારંભે એમ નહોતું, સત્ય હકીકતો દબાવવાનો વૃત્તાંતકારનો આશય નથી. એ તો એમ કહેવા માંગે છે કે યુવાન શલોમોન સંપૂર્ણપણે ઈશ્વરને અર્પિત હતા: અને વૃત્તાંતકાર તથા અન્ય સૌને વિદિત છે તેમ, ફળતા વર્ષોમાં જો તેમના ભક્તિભાવ પર ધખ્ખો લાગ્યો જ છે, તો તેટલી હદે એ પોતાના ઈશ્વરને અવિશ્યાસુ નિવડ્યાજ

છે. અને એ હકીકતોનું વર્ણન કરવાથી જે મહાન સિદ્ધાંતો હસાવવાનો તે અથાગ પરિશ્રમ કરી રહ્યા છે, એ સધળા વર્થ જશે. નવા રાજી ગિબઓનમાં એ સિદ્ધાંતોને મૂર્તિમંત કરતા હતા, એમાં શક નથી. ઈશ્વરની સાચી શોધ ક્યારેય ખાલી હાથે કરવાની નજ હોય, - ખાસ કરીને જ્યારે શોધક ઉપર મોટી જવાબદારી મૂકવામાં આવી હોય, - ત્યાં તો હજાર દહનીયાર્પણ ચઢાવવાં જ પડે.

અંતમાં, આ કોઈ એકાકીની આરાધના નથી. પૂર્વ દાવિદે કર્યું હતું તેમ, શલોમોને (વૃત્તાંતકારના મનગમતા શબ્દોમાં) ‘સર્વ ઈજરાયલ’ના પ્રતિનિધિઓને ભેગા થવાની આજ્ઞા કરી. ‘પછી તે પોતાની સાથે આખી જમાતને લઈને ગિબઓન ગયો’ (૧:૨-૩). અતે તે કોઈ સામાન્ય વ્યક્તિત નથી, પણ એક જવાબદાર નેતા છે, અહીં એ ‘સમસ્ત પ્રજા’ છે, કોઈ ‘એક વ્યક્તિત’ નથી, અને પોતાની જવાબદારીની પિછાણ હોવાથી તે પોતાના માણસોને તેમાં સહભાગી બનાવે છે. જે પાઠો તેમણે શીખવાના છે, તથા જે સિદ્ધાંતો પાળવાના છે, તેમાં તે તેઓનો સમાવેશ કરવા માંગે છે. ઈશ્વર સાથે અંગત સંબંધોમાં આવવાથી એકાંતમાં નેતાનું માનસ કર્ય રીતે ઘડાય છે, તે કદાચ આ રીતે તેની પ્રજા કદીયે જાણી ન શકે, નિશ્ચિતરૂપે ઈશ્વરની શોધમાં નીકળવું એ સૌનું કર્તવ્ય છે, અને એ માત્ર ‘શોધ જ’ નહિ, પણ ઈશ્વરનાં વચ્ચનોને બરાબર સમજીને તેના પ્રતિસાદરૂપે તેનું શરણ સ્વીકારવું એ મર્મ તેઓને જણાવવાનું તેમનું (રાજાનું) કર્તવ્ય છે.

ગિબઓનમાં મુલાકાત મંડપ આગળની વેદી પાસે શલોમોન આવે છે. વચ્ચન પ્રમાણે ઈશ્વર સાથે ત્યાં તેમનો ભેટો થશે એ ખાત્રી સહિત તે ત્યાં આવે છે. તેમના ઉદેશની સંચારીના પ્રમાણરૂપે તે ત્યાં અર્પણ લઈને આવે છે. શાસક તરીકે જે સાથી ઈજરાયલીઓ સાથે તેમને અતૂટ સંબંધ છે, તેમની સાથે તે આવે છે. પણ હજી તો એ ‘શોધ જ’ કરે છે. ગિબઓનમાં એ સ્મરણીય દિવસ પછી શું લખ્યું, તે હવે આપણે જોઈએ.

૨. શલોમોન આર્શીવાદ માંગે છે (૧:૭-૧૩)

‘તેજ રાત્રે ઈશ્વરે શલોમોનને દર્શન દઈને તેને કહ્યું, “માગ, હું તને શું આપું?”’ (૧:૭). આપણને થશે, કે જ્યારે ઈશ્વરે કરેલી પહેલના પ્રત્યુત્તરરૂપે

શલોમોને જે માંગ્યું, એજ, આવા સંજોગોમાં સર્વને માટે અનુકરણીય છે ? આપણે માની લઈએ, કે ઈશ્વર આવું વરદાન દેશે એવી કલ્પનાયે શલોમોને કરી નહિ હોય ; તો શું ઈશ્વર ‘આપણને દર્શન દઈને,’ વરદાન આપવાનું કહે નહિ ત્યાં સુધી આપણે ઈશ્વરની આશિષ સામે ચાલીને માંગીએ નહિ ?

અને તેમણે એજ કર્યું છે. સ્વમ્રમાં નહિ, બલકે શબ્દ એ સંદેહ થઈને આજ્ઞા કરી છે, ‘માંગો ને તમને મળશો,’^૫ તેમણે વચન આપ્યું છે, કે પ્રત્યુત્તરરૂપે આપણે ‘સારા વાનાં’ પામીશું^૬ તેમણે તેમના શિષ્ય દ્વારા એ સંદેશ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં પાઠ્યો છે ;’ દરેક બાબતમાં પ્રાર્થના તથા વિનંતીઓ વડે ઉપકારસ્તુતિ સહિત તમારી અરજો ઈશ્વરેને જગ્ણાવો.^૭ શલોમોનને ઉદેશીને ઉચ્ચારાયેલા શબ્દો ઈશ્વરના સેવકોને આજેયે એટલા જ લાગુ પડે છે એમ માનવું કેમ કરીને અસ્થાને નથી. ઘટનાને આરંભે તથા અંતે શામૂઅલ/ રાજાએ ભારપૂર્વક કહ્યું છે, કે ‘એ સ્વમ હતું’ (૧રાજ ૩:૫, ૧૫); વૃત્તાંતકારે એ શબ્દ કાઢી નાખ્યો છે-ઈશ્વર શલોમોનને કોઈ અંગત તથા એક જ વારનું વરદાન આપવા માગતા હતા એમ આપણે માની લેવાનું નથી.

તો હવે આપણે જોઈએ આશીર્વાદ કોઈ રીતે મંગાયો હતો.

સર્વ પ્રથમ તો આપણે જોઈએ છીએ કે શલોમોને વરદાનને શાબ્દિક રૂપમાં માંગવાનું છે. અસ્પષ્ટ, સામાન્ય નિરૂપણ દ્વારા કોઈક પોતાની નામ તથા આત્મિક વૃત્તિ વ્યક્ત કરે અથવા સાચા ઈશ્વરભક્તે તો તેની પ્રાર્થનામાં ‘તારી ઈચ્છા પૂરી થાઓ’ એમ કહી વરદાન પાછું ઈશ્વરના જ હાથમાં સોંપી દેવું ઉચિત છે એમ માને. પણ ઈશ્વરના તથા મનુષ્યના મન બસેનાં એવી પ્રાર્થનામાં સંગમ થવો જોઈએ. ઈશ્વરના મનને આપણે જેટલા વધુ સમજી શકીશું તેટલી જ, ઈશ્વરેચ્છાની મર્યાદામાં રહીને આપણે, આપણી પ્રાર્થના વધુ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં રજૂ કરી શકીશું. ઉદાહરણાર્થે નવાકરારમાં જે વસ્તુનું વચન આપાયું છે, એજ વસ્તુ શલોમોન અને માંગી રહ્યાં છે, ‘તમારામાં જે કોઈ જ્ઞાનમાં અપૂર્ણ હોય, તો ઈશ્વર જે સર્વને ઉદારતાથી આપે છે, ને ઠપકો આપતો નથી, તેની પાસેથી તે માંગે ; એટલે તે તેને આપવામાં આવશે.’^૮ અને માનવમાનસની પ્રક્રિયાથી આપણે એટલા અપરિચિત તો નથીજ કે ઈશ્વર પાસે શું માંગવું

^૫ માણ્યી ૭:૭

^૬ માણ્યી ૭:૧૧

^૭ ફિલિપી ૪:૬

^૮ યાકોબ ૧:૫

એનું મૂલ્ય પારખવાની ગડમથલમાં જ આપણો અટવાઈ પડીએ. જો કે આંધળા બારતીમાયને શું જોઈતું હતું, એ તો દેખીતુંજ હતું, તોયે ઈસુએ તેને પૂછ્યું, ‘હું તારે માટે શું કરું?’^૮ અને તેના સંભવિત કારણો વિચારવા જેવાં છે.

કદાચ યાબેશની પ્રાર્થનાનું બીજ વંશાવળીઓમાં કયારનુંયે વવાઈ ચૂક્યું હતું (૧કાળ. ૪:૧૦), જેમાંથી સદીઓ પછી અંકુર ફુટ્યાં અને, અગીયાર વર્ષબાદ ઈજરાયલી ઈતિહાસના નિષાયક પ્રસંગે-છઢા અધ્યાયમાં મંદિરના અર્પણ વિધિ વખતે, પ્રેરણાત્મક તથા અતિ નિદિષ્ટ પ્રાર્થનારૂપે-ફળવંત થયું (૧ રાજાઓ દઃ૩૭-૩૮ને ૨ કાળ. ૩:૨ સાથે સરખાવો.)

સર્વ પ્રથમ તો તેમની પ્રાર્થના તેમના જ શાલોમાં ગોઠવવામાં આવી; અને પછી આપણો જોઈએ છીએ કે તે ઈશ્વરના સ્વભાવ પર આધારિત છે (૧:૮-૯). આ ઈશ્વર સર્વોપરી ઈશ્વર છે, જેમણે દાવિદનો ઉત્કર્ષ કર્યો અને ત્યારપછી તેમના સ્થાને તેમના પુત્રનો હવે ઉત્કર્ષ કર્યો છે. જે દિવસોમાં ધરુશાલેમ કોઈની રાજધાની રહ્યું નથી, ત્યારેયે તે ઈશ્વર તો છે જ-ઉદાહરણાર્થે દાનિયેલ તેમના વિશે કહે છે: પરાત્પર (દેવ) માણસોના રાજ્ય પર અધિકાર ચલાવે છે, ને જેને ચાહે તેને, તે આપે છે. ૧૦ તે શાશ્વત ઈશ્વર છે, જેણે દાવિદ પર મહા-(hesed)-પ્રીતિ કરી છે; RSV અનુસાર ‘હેશેદ’નો અર્થ છે અવિયળ પ્રીતિ. જેમાં દ્રબ્દનિશ્ચયી સાતત્યનો ભાવ આવી જ જાય છે. અને તેની ઉપર નિશ્ચળતાની વધુ એક મુદ્રા બેસાડે છે એ પૂર્વજ “મહા દાવિદના અનુગામી તરીકે સ્થાપિત કરવા, તેમણે પોતાની સાર્વભૌમ શક્તિનો ઉપયોગ કરી પોતાના વિશ્વાસુપણાનું પ્રમાણ આપ્યું છે. કારણ શલોમોનને માટે તેમણે દીધું હતું. (૧કાળ. ૧૭:૧૧-૧૪), તે ‘સર્વજ્ઞાની’ દેવ છે, અને શલોમોનને જે કાર્ય તેમણે સોંઘ્યું છે, તે કાર્ય પાર પાડવાને તેમને જે બુદ્ધિની જરૂર પડશે તેની વિશાળતાથી તે સુપરિચિત છે. સભાનતાપૂર્વક તેમણે એ વિનંતી કરી છે, એજ વિશ્વાસપૂર્વક આપણે માની શકીએ કે તે માન્ય થશે જ.

ત્રીજ વાત એ છે કે તે વિષયના હાદમાં પહોંચી જાય છે (૧:૧૦-૧૨). રાજાએ જો વસ્તુઓ-ધન, કીર્તિ, દીર્ઘયુષ્ય માંગી હોત, તે તો રાજત્વનાં બાહ્યવાનાંઓ છે. મુખ્ય વસ્તુ તો માંગનારનું પ્રાવિષ્ય છે. અને ઈશ્વરની

પ્રજા પર શાસન ચલાવવાને તે ઈશ્વર નિર્ભિત રાજી હોવાથી યોગ્ય ગુણો સહિત તે બુદ્ધિ તથા જ્ઞાન વડે સુપાત્ર બને, એવી પ્રાર્થના કરે છે. એજ ગુણોને પ્રભુ ઈસુએ પણ પ્રથમ મહાત્વ આપ્યું છે, આ માટે વચન ગમે ત્યાંથી મળ્યું હોય-ગાલીલની ટેકરીઓ પર કે જિબાનના મંડમાંથી તેનું પરિણામ એક જ આવશે: ‘તમે પહેલાં તેના રાજ્યને તથા તેના ન્યાયીપણાને શોધો, એટલે એ બધાં વાનાં પણ તમને અપાશો.’^{૧૧}

અંતે શલોમોનની પ્રાર્થના કોઈ સ્વાર્થવૃત્તિથી નહિ, પણ જે રાષ્ટ્રનું હિત જીળવવાની તેમની જવાબદારી છે, તેને લક્ષમાં રાખીને કરાઈ છે. સર્વ ઈજરાયલ પ્રત્યેનું તેમનું કર્તવ્ય, તેમની અંગત આવશ્યકતાઓ કરતાં અનેકગણું મહાત્વનું છે. ‘પૃથ્વીની ધૂળની રજ જેટલા અસંઘ્ય લોક’ (૧:૮), ‘આ મહાન પ્રજા’ (૧:૧૦), ‘જે લોક ઉપર મેં તને રાજ ઢાવ્યો છે. એ ઈજરાયલ પ્રજા, તથા ઈશ્વરની મહાનતા તેમજ પોતાની અપૂર્જિતા,-એ સર્વ શલોમોનની ચિંતાનું મુખ્ય કારણ છે. પોતાની પ્રજાના હિત-ચિંતનથી પ્રેરાયેલ, ઊંડી વિચારણાને અંતે તૈયાર કરાયેલ સંગીન પાયા પર રચાયેલ, અને સર્વ શક્તિમાન ઈશ્વરને સંબોધીને કરાયેલ એ પ્રાર્થનાના પ્રત્યુત્તર રૂપે ‘આપણે માગીએ કે કલ્યાણે તે કરતાં આપણે સારુ પુષ્ટ કરી શકે છે.’^{૧૨} તે ઈશ્વર શલોમોને માગેલા આશીર્વાદો ઉપરાંત અનેક વાનાંઓની વૃદ્ધિ કરે એમાં શી નવાઈ?

૩. શલોમોન જગતનો સામનો કરે છે (૧:૧૪-૧૭)

વૃત્તાંતકારે જે પુસ્તકમાંથી સામગ્રી એકઠી કરી છે, તેમાં શલોમોનના શાસનના દસેક અધ્યાયો બાદ અને તેમના નૈતિક પતનના આરંભના થોડાક સમય અગાઉ જ આ ફકરો આવે છે (૧ રાજી ૧૦ : ૨૬-૨૮). પણ વૃત્તાંતકાર આ પ્રારંભિક અધ્યાયોમાં જ તેનો સમાવેશ કરે છે, કારણ શલોમોન તેમના રાજ્યાસન પર સ્થાયી થયા છે એ વાતનો આ રીતે પણ નિર્દેખ થાય છે. ૧:૧૪-૧૭માં તેમની વિદેશનીતિ વિશે બસ આટલું જ કહ્યું છે. દાવિદના દિવસમાં હતું એ કરતાં આ વખત જે વિલક્ષણતા આવી છે, એ દાખવવાને આટલો જ ઉલ્લેખ બસ છે. એ સમય લગભગ સતત યુદ્ધકાળનો હતો, જે

થોડાઘણા રાષ્ટ્રો સાથે દાવિદને મૈત્રી સંબંધો હતાં તેમની સાથે સુલેહના કરારો તથા સંધિઓ કરાઈ રહી હતી અને શેખ રાષ્ટ્રોને યુદ્ધમાં પરાજીત કરવાની જ નીતિ અમલમાં હતી. શલોમોનના હરિયાળાં શાસનમાંથી તે તરફ દ્રષ્ટિ કરીએ તો કેવો અણઘડ, જંગલી જમાનો લાગે ! શેક્સપીઅરના 'Antony and Cleopatra'માં સારાહ બનીહાઈને જોઈને કેટલીક વિકટોરીઆના જમાનાની સ્ત્રીઓ બોલી ઊઠી: 'આપણી લાડલી રાણીના સંસાર કરતાં આ કેટલું બધું જુદું છે જે ; - ફરક માત્ર એટલો જ છે કે જાણે કે ગૃહનીતિ નહિ પણ વિદેશનીતિ હતી. શલોમોનની નીતિ દાવિદ કરતા તદ્દન વેગળી હતી. તેમના વિદેશ સંબંધોમાં યૌદ્ધિક નહિ, બલકે વ્યાપારિક તત્ત્વ હતું.

આ વ્યાપક વ્યાપારમાં શલોમોન જે અઢળક ધન કમાયા તે ઈશ્વરે ૧:૧૨માં આપેલા વચનના ફળસ્વરૂપે હતું. અને ત્યાંથી સ્વાભાવિક રીતે જ મંદિરના નિર્મિતા કાર્યનું વર્ણન આવે છે (૧-૪ અધ્યાય). વૃત્તાંતકારે આ ફકરો અહીં એ માટે જ તો નહિ મૂકી દીધો હોય ! ૧:૧૫ સૂચવે છે ધનની જોળીઓથી માત્ર રાજા સમૃદ્ધ થયા અથવા સર્વ ધન મંદિરના બાંધકામમાં વપરાયું, એમ નહિ, પણ યરુશાલેમ સમૃદ્ધ થયું : અને આગલા ફકરા સાથે વેરો સંબંધ ધરાવતી શલોમોનની પ્રાર્થનામાં જેમ તેમણે તેમની પ્રજા માટે સુખસંપત્તિની પ્રાર્થના કરી હતી, અને અહીં આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે વણમાગી આર્થિક આશિષોમાં પણ પ્રજા સહભાગી થાય જ છે.

કદાચ એમ પણ હોય કે રાજા તથા રાષ્ટ્રની ધનિકતા પ્રત્યે વૃત્તાંતકાર આમ પણ આપણનું ધ્યાન દોરવા માગે જ છે. જૂના કરારના કાચ્યોમાં તેના પડધા પડે છે તથા નવા કરારના મરણોત્તર મંત્રયો ઉપર પણ પડે છે. જેની આપણે અવગાણના ન કરી શકીએ. આપણે અવારનવાર ગીતશાલના બોતેરમાં અધ્યાય તરફ વણ્ણાં છીએ. કારણ એમાં દાવિદી રાજત્વનો ઉત્સવ મનાઈ રહ્યો છે : અને આપણે એ તરફ હવે ફરીથી વળીએ છીએ અને ઈશ્વર નિર્મિત રાજાની મહાનતાના મુખ્ય લક્ષણોનું પુનઃ સ્મરણ કરીએ છીએ; કે, 'તાશીશના તથા દરિયાકિનારાના રાજાઓ ખંડણી આપણે અને શેબા તથા સેબાના રાજાઓ નજરાણાં કરશે.'^{૧૩} નવા યરુશાલેમની એથીયે વધુ

ભવ્યતાનું સંદર્શન પોહાનને થયું હતું, અને શલોમોનના યડુશાલેમની જેમ એ વિશે પણ આપણને કહેવામાં આવ્યું છે કે, ‘પૃથ્વીના રાજાઓ પોતાનું ગૌરવ તેમાં લાવે છે.....તેઓ સર્વ પ્રજાઓનું ગૌરવ તથા કીર્તિ તેમાં લાવશે.’^{૧૪}

ધર્મનિરપેક્ષ જગતમાં રહેવું પડતું હોવીથી વૃત્તાંતકારની પેઢીને માટે આ સર્વ અતિ મહત્વાનું છે. શલોમોનની પ્રજાને ભાગ્યે જ આવા કોઈ પ્રશ્નનો સામનો કરવો પડ્યો હતો; તેમને પહોંચે ત્યાં સુધીમાં એ પ્રહારો હળવા થઈ જતા-તેમના રાજા એમને જીલી લેતા. પણ વૃત્તાંતકારે તથા આપણે તો એનો સામનો કરવો જ રહ્યો, અને આ ઈતિહાસો પરથી ઈશ્વરભક્તે જે જગતમાં તે રહે છે તેની પ્રત્યે જે ઉભયધર્માની નીતિ અપનાવવી પડે છે, એ તેણે શીખવાની જરૂર છે. દાવિદની જેમ ક્યારે તેનો પ્રતિકાર કરવો અને શલોમોનની જેમ ક્યારે તેનો લાભ ઉઠાવવો, એ તેણે જાણવું જોઈએ. અવાર્યીન રૂપ ધરીને ક્યા મિસરીઓ, અરામીઓ કે હિતીઓ (૧:૧૬-૧૭) તેને સમૃદ્ધ બનાવી શકે છે, અને ક્યા મોઆબીઓ, સોબાઇઓ તથા પલિસ્તીઓ (૧કાળ. ૧૮:૫-૬) તેનો નાશ કરી શકે છે. એ તેણે સમજ લેવું જોઈએ. વળી અરામી ક્યારે મિત્ર (૧:૧૭) અને ક્યારે શત્રુ (૧ કાળ. ૧૮:૫-૬) બની જાય છે એ પણ પારખી લેવાનું હજુ મુશ્કેલ કાર્ય તેણે કરવાનું છે. એક દ્રષ્ટિએ તેનો ધર્મ જગતને અનુરૂપ છે અને બીજી દ્રષ્ટિએ પ્રતિરૂપ, અને તેના બને પાસાંઓ તેણે ઓળખી લેવાનાં છે.

આપણે જોયું છે કે બને રાજાઓ વચ્ચે અંતર એટલું જ છે કે દાવિદ યુદ્ધપ્રિય હતા જ્યારે શલોમોન શાંતિપ્રિય હતા. સમય જતાં, દાવિદની જેમ શલોમોનને પણ વિદેશનીતિને કારણે એટલી જ મુશ્કેલીઓ ઊભી થઈ-એટલું જ કે એ મુશ્કેલીઓ જુદા પ્રકારની હતી; પરંતુ એ ઘટનાઓનો સમાવેશ કરવાથી, વૃત્તાંતકાર જે બહોળું દ્રશ્ય એ ચીતરવા માંગે છે, એમાં ગૂંચવાડો ઊભો થાય, એવું હોવાથી, તે એને ટાળી દે છે, તેમને મન તો, ‘જ્યારે કોઈ માણસના માર્ગથી યહોવા રાજુ થાય છે, ત્યારે તે તેના

શગુઓને પણ તેની સાથે સલાહસંપમાં રાખે છે, '૧૫ એ સૂત્રને પ્રમાણિત કરે છે. ઈશ્વરની આરાધના કરી, તેમની આશિષ માંગી, શલોમોન જગતનો સામનો કરતાં શીખે છે. ઈષ-અનિષ્ટના એ ભિશ્રાણને તે ચોક્સાઈથી પારખી લે છે, અને તેમાંથી તેમની પ્રજાના તથા પોતાના લાભાર્થે જે ધન એ સંપાદન કરી શકે, તે પ્રાપ્ત કરવાની કળા તે શીખી લે છે.

૪. શલોમોન મંદિરની યોજના તૈયાર કરે છે (૨:૩-૧૮)

આપણને એક સંક્ષિપ્ત શીર્ષક આપી (૧:૧માં જેમ પ્રથમ અધ્યાયનો સાર આખ્યો છે તેમ, ૨:૧-૨માં એ અધ્યાયનો સાર આવી જાય છે.) મંદિરનો વિષય ફરીથી હાથ ધરવામાં આવ્યો છે અને તે આવતા સાત અધ્યાયોમાં આપણું લક્ષ ધરી રાખશે. અતે આપણો માત્ર પ્રારંભિક તૈયારીઓ તથા આયોજન સાથે સંબંધ છે : અર્થાત્, દાવિદે તૈયાર કરેલા નકશાઓ નહિ પણ બાંધકામ માટે પુરવઠા-યોજના સાથે, શલોમોનના બાંધકામના કાર્યરંભ સાથે, માનવી અને ઈશ્વરનો સંયોગ તેમજ કરારકોશ અને વેદીનો અંતે એક સ્થળે સંયોગ સધાતાં તે ઈશ્વરની પ્રજા પર ઈશ્વરનિર્ભિત રાજ તરીકે સ્થાપિત થાય છે.

એ પ્રકલ્પને આપણે તેની સંપૂર્ણતામાં જોઈએ છીએ : પૂર્વ ઈતિહાસમાં શલોમોનના 'મનની વિશાળતા' (૧રાજાઓ ૪:૨૮)નો ઉલ્લેખ અમસ્તો જ નથી કર્યો. બાંધકામનો આરંભ થાય તે પહેલાં તેમની દ્રષ્ટિ, જે તૈયારી કરવાની છે તે પર, તથા આ સર્વ પ્રવૃત્તિઓનો જે અંતિમ આશય છે તે, એટલે કે બાંધકામ પૂરું થતાં દૈનિક ભક્તિનો કાર્યક્રમ થશે તે પર ફરી વળે છે. એનું સ્થાપત્ય ગમે એટલું ભવ્ય હોય, તોયે માત્ર એનોજ વિચાર કરવાનો નથી : 'સુતિના ગીતોથી આ પવિત્ર આંગણાંઓ ગુજુ ઉઠશે' ૧૬ આ સર્વનો અગાઉથી જ વિચાર કરી રાખ્યો છે, અને શલોમોન તથા હીરામ વચ્ચેનો જે પત્ર વ્યવહાર અહીં આપણને જોવા મળે છે, તે ઉપરથી શલોમોનના મનમાં ઉડે ઉડે ચાલી રહેલા વિચારો આપણે તારવી શકીએ.

૧૫ નીતિ ૧૬:૭

૧૬ John Chandler (tr.) Christ is our corner-stone.

તુર નરેશ હીરામ, ૧૭ સદા દાવિદનો મિત્ર તથા સાથી રહ્યો હતો, અને દાઉદના પુત્રનો અભિષેક થતાં તેણે તેમને શુભેચ્છા પાઠવી હતી (૧રાજ પ:૧), તેને શલોમોને તેની યોજનાની રૂપરેખા પાઠવી હતી, જે તેના વિશ્વાસનું પ્રમાણ છે. મંદિર તથા તેમાં જે કંઈ થનાર છે, તેને આપણે એક જ શંદ્ભ-ભક્તિમાં વ્યક્ત કરી શકીએ. અને હીરામને પાઠવેલા પત્રમાં, શલોમોન જે પ્રકારની ભક્તિની યોજના ઘરી રહ્યા છે, એ બતાવે છે.

સર્વપ્રથમ, તો તેમના મનમાં ‘પારંપારિક’ ભક્તિ છે, જે મંડળીઓ ‘એથેની’ યુગમાંથી પસાર થઈ રહ્યાં છે (એથેન્સના લોકો.....આખો વખત કોઈક નવી વાત કહેતાં અથવા સાંભળતાં હોય છે). ૧૮ તેમને મન તો સુવાર્તા એટલે આખલા સામે ધરેલું લાલ કપડું પરંપરા તથા પરિવર્તન એ બે પરસ્પર વિરોધી પક્ષના સંકેતશબ્દો મનાય છે. આ વિશે કંઈક ખુલાસો કરવાની જરૂર છે. સર્વપ્રથમ તો એ મંદિર નાવિન્યપૂર્ણ હતું જ. એવું મંદિર કહીયે જોવામાં આવ્યું નહોંતું. તે શલોમોનની કલ્પના શક્તિ તથા તેમના યુગ તેમજ સંસ્કૃતિનું પ્રતીક હતું. વળી પરંપરામાં તેમને જેટલો રસ હતો, તેટલો જ તેની પુનઃ સ્થાપનામાં હતો. કોઈ વસ્તુ પુરાણી થતાં તેને ફગાવી દઈ તેની જગ્યાએ કોઈક નવીન વસ્તુ ઠોકી બેસાડવાની નથી હોતી. તેને પરત લાવી બરાબર તપાસી, ક્ષતિઓ દૂર કરી, નવો ઓપ આપી, ફરીથી ઉપયોગમાં લેવાની હોય છે. મંદિરનો ધૂપ, અર્પિત રોટલી તથા દહનીયાર્પણ માટે તથા ચંદ્રર્શનને દિવસે તેમજ નિશ્ચિત પર્વોના દિવસો ઈજરાયલને સારુ સર્વકાળને માટે ઠરાવ્યા પ્રમાણે પાળવા માટે બની રહ્યું છે (૨:૪) નવા મકાનો, નવા ભક્તજનો, નવા ગીતો, પ્રથમ મોસોદ્વારા ઈજરાયલને અપાયેલાં સિદ્ધાંતો તથા પેઢી દર પેઢી ચાલુ રાખવાને (પરંપરાનો અર્થજ એ થાય છે.) વારસામાં આપતા રહેવાને ઘડાયા છે. વૃત્તાંતકાર, બાઈબલયુગની લાક્ષણિકત શૈલીમાં (અને અફસોસ, કે આપણા યુગની વિલક્ષણિક શૈલીમાં) આપણને વારંવાર યાદ દેવડાવે છે, કે મૂસા, દાવિદ તેમજ ભૂતકાળની અન્ય મહાવિભૂતિઓ તેમના સમયમાં હતી એટલી જ વાસ્તવિક તથા પ્રભાવશાળી આજ્ઞે છે.

૧૭ ‘હીરામ’ વધુ સુપરિચિત તથા કદાચ વધુ શુષ્ણ જોડણી છે, પણ વૃત્તાંતકાર હંમેશા ‘ઝૂરામ’ જ લખે છે.

૧૮ પ્રે.કૃ. ૧૭:૨૧

‘આત્મિક’ ભક્તિ માટેયે શલોમોન યોજના ઘે છે. મંદિર જે બાંધતું જ હોય તો તેમાં એક પ્રકૃતીદત્ત જોખમ સમાપ્તેલું છે. અને તે એ કે એનાથી કદાચ આત્મારહિત ધર્મને પ્રોત્સાહન મળે. અનેક, અને સમય જતાં એથીયે વહુ ફાંદામાં ફસાયાં હશે. સમરૂની સ્ત્રીની ભોગી (પણ ધાતક) શાસ્ત્ર સમજ જોઈ? અમારા પિતૃઓ આ પહાડ પર ભજન કરતા હતા; પણ તમે કહો છો, કે જે જગાએ ભજન કરવું જોઈએ તે યરુશાલેમમાં છે?’-અને ઈસુએ તેને ઉત્તર આપવો પડ્યો, ‘આ પહાડ પર અથવા યરુશાલેમમાં પણ નહિ,’ ‘પણ આત્માથી તથા સત્યતાથી.’^{૧૯} આ જોખમથી શલોમોન અજાણ નહોતા પણ તેથી તેમણે પ્રકલ્પને ત્યજ દીધો નહિ. મંદિર માટેનું પ્રયોજન શું હતું અને શું નહોતું, એ બને વાતો તેમના લક્ષ્યમાં હતી. મંદિર એટલું ભવ્ય હતું, કે તેમાંની ભક્તિ એ ભવ્યતાને અનુરૂપ હોવી જોઈએ (૨:૫); યહોવા એટલા મહાન છે, કે કોઈપણ ભવ્યતા એમની તુલના ન કરી શકે (૨:૬). બને દ્રષ્ટિએ શલોમોન તેમની પ્રજાને ઈશ્વરની સમક્ષ ‘આત્માથી તથા, સત્યતાથી’ લાવવા માંગતા હતા. તેઓ મંદિરને એક સુવિધારૂપ, ‘ધૂપ બાળવાના સ્થળ’ તરીકે ગણે; મનુષ્યને એ પ્રકારના ટેકાની જરૂર હોય છે, કારણ કે સ્થળ અને ભક્તિના કોઈ નિશ્ચિત સ્વરૂપને અભાવે, એ ભક્તિ જ ન કરે એવું બની શકે, ૨૦ પણ ઈશ્વર કોઈપણ મકાનમાં પૂરાઈ ન શકે એટલા અપાર વિશાળ અસ્તિત્વ છે. બીજી રીતે જોઈએ તો ઈશ્વરની મહાનતાની એ એક, અપર્યામ છતાં, એક અભિવ્યક્તિ છે, અને તેનો અર્થ એ થાય છે કે સર્વોત્તમથી ઉત્તરતું કંઈ પણ હોય તો તે ઈશ્વર આગળ વર્થ છે.

ત્યારે આ હવે આપણને અંતિમ ચિંતન પર લાવે છે; કે, ભક્તિ ઉચ્ચ કક્ષીય હોવી જોઈએ. હવે બાબ્ય જગતના સહકાર્યનો સમય આવ્યો છે, અને

^{૧૯} યોહાન ૪:૨૦-૨૧, ૨૩-૨૪ અને ૧ કાળ. ૧૩, ૧૫-૧૬માં ‘કોશમાં છુપાયેલું સત્ય’ મુદ્દા નં. ૪ (બ) સાથે સરખાવો.

^{૨૦} ‘The Churchprovides for monotony of pardon. If used to be blamed for compelling its members ritually to declare themselves “miserable sinners” day by day. but it knew very well that if they did not do it ritually, they would not do it at all’ (Charles Williams, The Image of the City, Oxford University Press, 1958, p 140)

તૂર દેશનો હીરામ સહભાગી થયો છે. મંદિરમાં ભક્તિકાર્યને ઉપયોગી સર્વ વસ્તુઓ બનાવવામાં અપૂર્વ કૌશલ્ય વપરાયું છે. અને શલોમોનના સ્થાનિક કારીગરો, હીરામના પિતા હૂરામના એક મિશ્રવંશીના નિપુણ માર્ગદર્શન હેઠળ કામ કરતા હતા : તેમાં અનોખી વિવિધતા છે (૨:૭, ૧૩-૧૪) વિશાળતા તથા અસીમ પ્રમાણ છે (૨:૮) અને કારીગરોના આવડા મોટા સમુદ્ઘાયનો અતિ ફુશળતાથી સમન્વય કરાયો હતો (૨:૧૭-૧૮). આ સાહસમાં એ કરતાંથે કંઈક વધુ વાતો હતી. અને જો આપણે આ વસ્તુને બીજા દ્રષ્ટિકોણથી જોઈએ, તો રાજાની નીતિ આપણને અન્ય, તમસ્વી વિચારધારામાં કદાચ દોરી જાય છે. ૨૧ પણ વૃત્તાંતકારની કાર્યકુશળતા, કે જે, બેશક સર્વોત્તમ કક્ષાની જ હોવા પર લક્ષ કેન્દ્રિત કરે છે. અલબત્ત એમ તો હોવું જ જોઈએ. જ્યારે, શલોમોનના કથાનુસાર (૨:૫-૬) તથા (૬:૧૮), જ્યારે ઈશ્વર સમક્ષ આપણી સર્વોત્તમ વસ્તુઓની ગુણવત્તાએ ઓછી પડે છે, ત્યારે સર્વોત્તમથી નિભન કક્ષાની કોઈ વસ્તુ આપણે તેમને કેમ આપી શકીએ?

ઈશ્વરની આરાધના કરતાં તેમની આશિષની યાચના કરી, ઈશ્વરનું મંદિર બાંધવાના તેમના આ મુખ્ય પ્રકટ્યમાં બાહ્ય જગતનો સહકાર સાધી, શલોમોન પોતાના રાજ્યમાં બળવાન થાય છે, દાવિદ પણી તેમના રાજ્યાસનના દુરાગ્રાહી પડકારનો એ અદ્ભુત પ્રતિસાદ હતો. તૂરના વિધમ્ભી રાજાએ શલોમોનની પ્રશંસનીય કાર્યવાહી જોઈ, તે પર પોતાની માન્યતા દર્શક મુદ્રા મારી દે છે: ‘ઈજરાયલનો ઈશ્વર યહોવા, જેણે આકાશ તથા પૃથ્વી બનાવ્યાં, તેને ધન્ય હો, કે તેણે દાવિદરાજાને જ્ઞાનીને વિવેકબુદ્ધિ તથા સમજાણથી ભરપૂર એવો દીકરો આપ્યો છે, કે જે યહોવાને સારુ મંદિર, તથા પોતાના રાજ્યને સારુ મહેલ બાંધે (૨:૧૨), ને પોતાનાં શબ્દો પૂરેપૂરી રીતે સમજ્યો કે નહિ એ આપણે કહી શકતાં નથી. પણ તે નર્ધુ સત્ય હતું. જ્યારે ઈશ્વરના કોઈપણ સેવક તેના ઉપર કોઈ જવાબદારી આવી છે એ જાણીને શલોમોનની જેમ તે ઉપાડી લે, ત્યારે તેના વિધમ્ભી પાડોશીઓયે તેના વિશે

૨૧ A number of scriptures refer to the question of canaanites who had survived Israel's conquest of their land (with 2:17-18 compare e.g.Dt. 7:2; Jos9, Jdg 1:28). But note also 1 ki. 5:13 & 12:4, and see payne, pp 62,66.

આ રીતે બોલવા પ્રેરાય અને તેને એવી પ્રતિષ્ઠા દે, કે જે તે પોતે કદી માંગવાની હિંમત ન કરે પણ હંમેશાં તેને પાત્ર થવાનો ધત્ન કરે: ‘પોતાના લોકપર યહોવાની પ્રીતિ છે, એ માટે તેણે તેઓના ઉપર તને રાજી ઠરાવ્યો છે’ (૨:૧૧).

૨ કાળવૃત્તાંત ૩-૫

૧૧. મંદિર નિર્માણ

સી.એચ.સ્પર્જનમાં અન્ય મહત્વનાં ગુણો સાથે, રમૂજવૃત્તિ ‘મનોરંજન કરવાનું દાન’^૧ પણ હતું; અને જ્યારે અન્યોના બાઈબલ વિવેચન પર પોતાનું વિવેચનર આપતી વેળા તો તેનો વિનોદ ચમકી ઊઠે છે. જે લેખકોને તે વિશેષ માનવંતા ગણે છે, તેમના ફકરાઓ તે મોટા જાડા અક્ષરોમાં આપે છે, અને તેમનાથી ઉત્તરતા લેખકોના ફકરાઓ એથી નાના અક્ષરોમાં. જે વિવેચન તદ્દન નાના અક્ષરોમાં હોય છે તે સૌથી વધુ વિનોદી હોય છે! પણ જો નાના મોટા અક્ષરોથી પુસ્તકનું મૂલ્ય આંકી શકાતું હોય તો, બાઈબલની કેટલીક આવૃત્તિઓમાં અમુક અધ્યાયો કંઈક નાના અક્ષરોમાં છાપ્યા હોય છે, તેનું શું? શું આપણે માની લેવું કે ૧ કાળવૃત્તાંતના પહેલા નવ અધ્યાયોમાં આપેલી વંશાવળીઓની જેમ મંદિર નિર્માણના સાધનો તથા અંદરના રાચરચીલાની સૂચિઓનું મૂલ્ય અન્ય ભાગો કરતાં ઓછા મહત્વનાં છે? વૃત્તાંતકાર તો એવું માનતા નથી, નહિ તો એ તેમને ટૂંકાવી દેત અથવા કાઢી જ નાખત. ઊલદું, એ તો તેમની લંબાણપૂર્વક ચર્ચા કરે છે, અને તેમનો આમ કરવાનો હેતુ આપણે શોધી કાઢવાનો છે.

કોઈપણ દ્રષ્ટિએ જોતાં, ઈશ્વરની પ્રજાની જવાબદારી પોતાને શિર લઈ, શલોમોન એક નેતાનો નમૂનો પૂરો પાડે છે. ત્રીજા અધ્યાયથી મંદિરના કાર્યારંભથી ઈશ્વરની જે સેવા કરે છે, એ માટે તેમનું નામ સદા સ્મરણમાં રહેશે. વૃત્તાંતકાર જે રીતે એનું વર્ણન કરે છે તે પરથી જગતમાં ઈશ્વરનાં

^૧ Noel Coward ની સંગીત નાટિકા Bitter Sweetમાંથી આ વાક્યપદ લીધું છે.

^૨ Charles H Spurgeon, Commenting and Commentaries (Passmore and Alabaster, 1876)

કૃત્યો વિશે આપણને કોઈક પાઠ શીખવા મળે છે. જે કમમાં આ વિભાગ આખ્યો છે, તેને બદલે સમગ્ર લખાણને એક આખા ફકરા તરીકે લઈને ગ્રાણ દ્રષ્ટિકોણથી આપણે તેનો અભ્યાસ કરીશું.

૧. ભક્તિમય હથ્ય

એક રીતે જોઈએ તો, મંદિર નિર્માણનું શલોમોનનું કાર્ય, એ સર્વ વાંચકો માટે માત્ર તાત્ત્વિક જ નહિ પડા વાસ્તવિક અભિરુચિનો વિષય છે: એ તેમના હથ્યની ભાવિકતા દર્શાવે છે. જો આપણે પ્રથમ તેનું સર્વાંગી અવલોકન કરીએ અને ત્યારપણી પ્રત્યેક પાસાનો પૃથક અભ્યાસ કરી ઊડાણમાં જઈએ તો આ વાત સ્પષ્ટ દેખાશે.

અ. શલોમોનના કાર્યનું યથાદર્શન

આ અધ્યાયોના ધૂટાછવાયા ભાગો જોવાં એટલે દીપવૃક્ષો, ઝૂડાઓ, તપેલાં, ત્રિશૂદ્દો, ભારોટિયાઓ, સ્તંભો અને દાડમોના અસાધારણ અને આંદબરી ઢગલાઓ વચ્ચે આવી પડવું. પણ આખા વિભાગને તેની સમગ્રતામાં જુઓ તથા યોગ્ય સંદર્ભમાં તે વિશે વાંચો તો એ વસ્તુઓની મહત્તમ સમજાશે. વૃત્તાંતકારના વાચકોની જાણ માટે આ લખાયું નથી; તેઓને તો મંદિરની જરેજર માહિતી હતી જ. એ તો એક સુપરિચિત ચિત્રને નવા ચોકાદમાં બેસાડવા જેવી વાત થઈ. મંદિર વિશે શલોમોને પત્રમાં હીરામને શું લખ્યું, એ યાદ કરીએ. એ ફક્ત નામ પૂરું મંદિર બનાવવાનું નથી, પડા ‘ધરોવાની’ આગળ સુગંધીઓનો ધૂપ બાળવાને, નિત્યની અર્પિત રોટલીને સારુ ને સવાર તથા સાંજના દહનીયાર્પણને સારુ (૨:૪) હું મંદિર બાંધું છું. ઈશ્વરનું મંદિર તેની અંદર જે કિયાઓ કરવામાં આવશે તેને લીધે મૂલ્ય તથા મહત્વ ધારણ કરે છે. એ વિશે ત્રીજાથી પાંચમાં અધ્યાયમાં ફરીથી સવિસ્તર લખાણ આવે છે. ‘જ્યારે’થી શરૂ થતા ઉપવાક્યોની શ્રેણી ૫:૧૩-૧૪માં ‘ત્યારે’ની શ્રેણીમાં લઈ જાય છે; ‘જ્યારે’ અંતિમ પત્થર મૂકાયો તથા ભીતો મઢવામાં આવી; ‘જ્યારે’ પ્રત્યેક દીપવૃક્ષનું કામ પૂરું થયું ને તેને સ્થાને ઊભું કરાયું. ‘જ્યારે’ પ્રત્યેક મેજ બની રહ્યું, ને મૂકાયું; ‘જ્યારે’ પ્રત્યેક સુવર્ણ સગડી તથા પ્રત્યેક પિતળનું ત્રિશૂળ તૈયાર થયું; ‘જ્યારે’ સર્વ ઈજારાયલ પુત્રો એકઠા થયા ને સર્વ યાજકો પવિત્ર કરાયા તેમજ સંગીતકારોએ ઉચ્ચ સ્વરથી એક સરખો

અવાજ કર્યો. ‘જ્યારે મોટો નાદ કાઢ્યો, યહોવાની સુતિ કરીને કહ્યું’ ત્યારે ‘મંદિર મેઘથી ભરાઈ ગયું..... કેમકે યહોવાના ગૌરવથી ઈશ્વરનું મંદિર ભરાઈ ગયું હતું.’ મોશેએ મુલાકાત મંડપનું કાર્ય પૂરું કર્યું અને સિનાય પર્વત પર એજ રીતે યહોવાના ગૌરવથી મંડપ ભરાઈ ગયો, ^૩ ત્યારપછી આવું કદી બન્યું નહોતું. એ સમગ્ર ભપકાનો હેતુ આ મહિપ્રસંગ માટે યોગ્ય ભૂમિકા રચવાનો હતો.

ઘણા વર્ષો પર પર્યટનલક્ષી પુસ્તકોની એક શ્રેષ્ઠીને, ^૪ ઈંગ્લેન્ડમાં સર્વ જોવા લાયક સ્થળોનું ‘તરંગદર્શન’, કહી તેને વધાવી લેવામાં આવ્યું, તે દિવસની ઘટનાઓને પણ એજ શબ્દોમાં વર્ણવી શકાય. એ માત્ર ઘટનાઓની સૂચિ નથી, પણ ભક્તિમય હદ્યમાંથી ઉદ્ભવેલી ભૂમિકા છે.

૬. શલોમોનના કાર્યનું વિસ્તૃત વર્ણન

હવે જ્યારે આપણે ‘તરંગદર્શન’ની ઝાંખી જોઈ લીધી જ છે, ત્યારે હવે આપણે ત્રીજા અધ્યાયના આરંભ આગળ પાછાં જઈએ અને મંદિરનો વૃત્તાંતકાર-સંચાલિત પ્રવાસ કરીએ.

સ્વાભાવિક રીતેજ આપણે ઉત્સુક પ્રવેશદ્વાર અથવા ‘ઓસરી’ (૩:૪) દ્વારા પ્રવેશ કરીએ. હવે મંદિરના મકાનમાં પ્રવેશ કરતાં આપણે લંબચોરસ ‘કુન્ડ્રભંડ’-પવિત્રસ્થાન (૩:૫)માં આવીએ છીએ. ત્યાંથી આગળ ચોરસ, બારી વિનાનું ‘પરમ પવિત્ર સ્થાન’ (૩:૮) અને જો તેમાં આપણે પ્રવેશ કરી શકીએ તો માણસ કરતાં બમણી ઊંચાઈના બે કરુબો (૧ રાજા ૬:૨૩) બાજુ બાજુમાં ઊભેલા અને તેમની પાંખોના છેડા એકબીજાની પાંખોને સ્પર્શતા અને તેમની બહારની પાંખો કક્ષની ભીતોને જમણાથી ડાબા છેડા સુધી પ્રસરેલી હતી (૩:૧૦-૧૩): અને પ્રતિષ્ઠાનને દિવસે કરારકોશનો તેમની (કરુબોની પાંખો) નીચે અભિષેક થશે. પણ આપણી અને તે અંત:પુરની વચ્ચે અદ્ભુત ભરતકામવાળો અંતરપટ લટકે છે, જેને ‘પડદો’ કહે છે (૧:૧૪). તેથી આપણે પાછા ફરીને મકાનની બહાર નીકળી જઈએ, અને જતાં જતાં મંદિર આગળ જમણે તથા ડાબે હાથે બે છૂટા સંભો જોઈએ છીએ. તેમને નામો

^૩ નિર્જ ૪૦:૩૪

^૪ Arthur Mee(ed), The King's England (Hodder & stoughton, various dates)

આપણાં છે યાખીન (સ્થાપના) તથા બોઅાજ (બળ) (૩:૧૫-૧૭).

હવે આપણે મંદિર આગળ ઉભા રહી તેના પ્રાંગણ તરફ દ્રષ્ટિ કરીએ છીએ. તેમાં સૌથી મોટું તથા સ્લેજે નજરે પડતું બાંધકામ પિતળની વેદીનું છે, જે મંદિર જેટલું જ પહોળું તથા અંદરના કરબો (૪:૧) જેટલી ઊંચી સંરચના છે. તેનાથી અડધો ઊંચો તથા અડધો પહોળો, પણ વેદીથી સ્લેજ જ ઓછો પ્રભાવી એક ગોળ કુંડ, જેમાં યાજકો વિધિ અનુસાર પ્રકાલન કરી શકે, તે થોડો એક બાજુએ છે (૪:૨-૫, ૬૬, ૧૦). તેને 'સમુદ્ર' કહે છે. પ્રાંગણની ધારે ધારે બને બાજુએ પાંચ પાંચ કૂડાં-દોજ-છે, તેમનો ઉપયોગ દહનીયાર્પણો વખતે થાય છે (૪:૬). આ સઘણું રાચરચીલું જોઈ લીધા પછી આપણું લક્ષ પવિત્રસ્થાનની કેટલીક વસ્તુઓ પ્રત્યે દોરાય છે., અને પાછું ફરીને અંદર નજર નાખતાં આપણે પાંચ પાંચની બે હારમાં દીપવૃક્ષો તથા મેજો જોઈએ છીએ (૪:૭,૮ અ). વળી સ્લેજે નજરે પડે પણ કહેવા જેટલા મહત્વના ન લાગે એવાં-પિતળનાં કમાડો તથા ફરતો ચોક છે અને એક બાજુએ દેગડા, પાવડા તથા તપેલાંઓ મૂક્યાં છે (૪:૮,૧૧).

આટલી આપણી પૂર્વલોચના. નિયત દિને આપણે આ સર્વ જોઈ શકીએ છીએ અને સાથે સાથે મંહિરની સમૃદ્ધિ માટે સાચવી રાખેલો કોણાગાર (૫:૧). જેનું વર્ણન વૃત્તાંતકારના ભૂતકાળનાં સર્વ વર્ણનો કરતાં અપૂર્વ છે. આજે યહોવાના ગૌરવથી મંદિર ભરાઈ જશે એ શલોમોન જાણતા હોય કે ન હોય, પણ યહોવાની આરાધના કાજે તેમણે જંગી મેદનીને બોલાવી હતી-ત્યાં સર્વ હાજર છે (૫:૨-૪, ૧૧, ૧૨માં 'સર્વ' શબ્દ પર લક્ષ દો)! - તે જાણો છે કે ઈશ્વરના ગૌરવાર્થ, તૈયારીની ઝીણામાં ઝીણી બાબતનુંયે મહત્વ છે.

ક. શલોમોનની ઊંડાણભરી સમીક્ષા

આ સર્વના ઊંડાણમાં શું છે? શલોમોનની સિદ્ધથી કયો મર્મ ઉકેલાયો છે? આપણે અહીં પ્રકાર અથવા પ્રતીકના ક્ષેત્રમાં જતાં નથી કે સ્થાપત્યના ખંડોમાં કે પૂર્ણતામાં કોઈ શાસ્ત્રીય સત્યનો સંકેત સાંપડે છે કે કેમ, એ જાણવા માગતા નથી. નવો કરાર કહે છે કે એમાં એવો સંકેત છે જ; કે તે સ્વર્ગીય પવિત્ર સ્થાનની પ્રતિમા તથા પ્રતિ ધાર્યા છે, કે, મોશેને સિનાય પર્વત પર ઈશ્વરનું દર્શન થયું હતું. ત્યારે તેમણે જે જોયું હતું, તેની જ નકલ તેમણે મુલાકાત

મંડપના તથા મંદિરના વિધિઓ સુદ્ધાં અત્યંત સાંકેતિક હતાં : અને ‘અમને એટલું જ જગત તથા સમય મળ્યાં હોત તો,’ અમે એ વિષયને લંબાણપૂર્વક તથા વિગતવાર વિકસાવી શક્યાં હોત. ^૫ પણ અત્યારે આપણને એમાં રસ નથી. આપણો એથી રહેલો પ્રશ્ન પૂર્ણીએ છીએ : ઈશ્વરભક્તે ઈશ્વર સેવા નિભિતે જે કાર્ય ઉપાડી લીધું છે, તેનો અર્થ શો છે?

એક વાત જે મનમાં સહેજે આવે છે તે છે, ધનભર્ય. પાર વગરની સામગ્રી! અને ઉત્તમતામાં ક્યાંયે (ઉણાપ નહિ)! પવિત્રસ્થાનનો સમગ્ર આંતરિક ભાગ અને તેમાંનું સર્વ કાંઈ, સોનાથી મહેલું-બસ, સોનું, સોનું તે સોનું જ! ^૬ અને દીવાલોને મૂલ્યવાન જવાહિરથી શાણગારેલી (૩:૬), જ્યારે વપરાયેલા પિતળનું વજન આણમોલ હતું (૪:૧૮). મંદિર તથા અંદરની સર્વ વસ્તુઓના કદ તથા શાણગાર સામગ્રીઓના જથ્થા તથા મૂલ્ય જેટલાં જ ઉડાઉ ખર્ચાલા હતાં, શલોમોને તેમની કલ્યનાનો દોર છુંછો મૂકી દીધો હતો. અને જોકે કલાની દ્રષ્ટિએ આપણને તે અરુચિકારક લાગે, તોયે તેની ભવ્યતાનો આપણે સ્વીકાર કરવો જ રહ્યો.

જીણવટભરી વિગતો તેમની સર્વાંગ પૂર્ણતાનું પ્રમાણ છે. શમુ/રાજાઓના લંબાણ ભર્યા વર્ણનો (૧રાજાઓ ૬-૭) ને વૃત્તાંતકારે ફરીથી દોહરાવવાની જરૂર નથી. તેને બદલે તે પોતાના તરફથી કંઈક આંકડાઓ રજૂ કરે છે, કે પાટિયાંઓને સોનાથી મઠવામાં કેટલા ખીલાઓ વપરાયાં (૩:૮). કોઈક બીજાની બાબતમાં આવી વિગતો અહંકારી સ્વભાવ દર્શાવત. પણ શલોમોનમાં, એ તેમની કલ્યના શક્તિની વિશાળતા દર્શાવે છે. વસ્તુ નાની હોય કે મોટી, એમને મન બસે સરખી છે- ધનભર્ય તથા સર્વાંગ- પૂર્ણતાનું અપૂર્વ મિશ્રણ. ^૭

^૫ દિલ્લી ૮:૫ (અને ૮:૨૪ સરખાવો); ૮:૮-૯; ૮:૧-૫. Andrew Marvel હૃત To his Coy Mistress માંથી.

^૬ ૩:૪-૬; ૪:૨૦-૨૨ માં અનેક સંજ્ઞાઓનો પ્રયોગ કરાયો છે.

^૭ સ્કોરીશ સ્થપતિ ચાર્લ્સ રેની મિક્રોટોશનની શતાબ્દી નિભિતે Ian MacDonaldનું લંબાણ સરખાવી જુઓ :

‘તેમના કાર્યક્ષેત્રની મર્યાદા અતિ વિશાળ હતી-જ્યારે તે કોઈ ઘરનો નકશો તૈયાર કરતા, ત્યારે માત્ર ઈમારત જ નહિ પણ જ ડિત તેમજ જંગમ ફર્નિચરનો પણ તેમાં સમાવેશ કરતા.....એટલે સુધી કે ઘડિયાળ અને છરી કંટા પણ.....આ તેમની શક્તિનો વ્યય નહોંતો, કારણ જે કોઈ કાર્ય તે હાથમાં લેતા, તે પૂર્ણ કુશળતાથી પાર પાડતા.’

અને શલોમોન સ્વયં ખીલાઓનો હિસાબ રાખે છે. કાર્યના પ્રત્યેક પાસા સાથે તે ઓતપ્રોત થવું, એ તેમનું આગવું લક્ષ્ણ હતું. હૂરામ, એટલે કે તેજ નામધારી તૂરનરેશ નહિ પણ નિષ્ણાત કારીગર હૂરામ-આબી મંદિરના મકાન સિવાય બાકીની લગભગ સર્વ વસ્તુઓનો નિર્માતા હતો (૪:૧૧-૧૬) તે છતાં ‘તેણે બનાવ્યું’ એ શબ્દો વારંવાર આ અધ્યાયોમાં હૂરામ-આબી સંબંધી નહિ, બલ્કે શલોમોન સંબંધી વપરાયાં છે (૩:૧-૨). એમાં કોઈ વિવાદ નથી. કદીઆ, સ્થળ અધિક્ષક, સ્થાપત્યવિદ્ય અને પ્રયોજક, એ પ્રત્યેક બ્યક્ટિત નિરનિરાળા અર્થમાં ભવનના ‘નિર્માતા’ કહેવાઈ શકે. આ મુદ્દો સ્પષ્ટ રીતે પિતળનાં પાત્રો, ‘જે શલોમોન રાજાને માટે હૂરામે બનાવ્યાં’ અને બીજા અર્થમાં ‘શલોમોને બનાવ્યાં’ (૪:૧૬-૧૮) એ પરથી દેખાઈ આવે છે. આ કથનથી બસે બનાવનારાઓ વિશે જે વાત નોંધપાત્ર છે, તે એ કે પ્રકલ્પના પ્રત્યેક સ્તરે શલોમોને ઉંડો રસ લીધો હતો.

ત્યારે હવે આ કાર્યની ઊંડાણભરી સમીક્ષા કરતાં મંદિર તથા તેના સર્વ રાચરચીલાનો શાસ્ત્રાધારિત અર્થ નહિ, પણ વાસ્તવિક અર્થ લેતાં આપણે જોઈએ કે, એક ભક્તિમય હૃદય પોતાની સર્વ શક્તિથી ઈશ્વરની કંઈ રીતે સેવા કરે છે. અર્પણવિધિ સમયે આપણા કાનોમાં અવર્ચિન ખ્રિસ્તી ભજનના હિંદ્રૂ રૂપાંતરમાં તેમણે તેમની પ્રજાને ગીત ગાવામાં દોરી હશે:

હા, વિદિત છે અમને, પ્રસન્ન કરે તુજને,

કાર્યો સર્વે તારાં;

કણ્ણો, હાથો, સ્વરો અમારાં

તેં સજ્યા, તારી સ્તુતિ કાજે ;

કલા હો રચનારની,

કે ધૂન હો સંગીતકારની,

સૌ ઢળો તારી ખુશી કાજે.

તારા મંદિરમાં, પરમેશ્વર અપીએ તારુંજ તુજને,

તવ ચરણે ધરીએ, ભેટો તુચ્છ અમારી,

હૈયાં, માનસ, હાથ ને સ્વર,

અમારાં શ્રેષ્ઠ ભજન વાટે.

Francis Pott, Angel voices, ever singing.

૨. ચતુર મન

જ્યારે શલોમોન મંદિરના પ્રકલ્પ પર લક્ષ લગડે છે ત્યારે વરદાનમાં માંગીને મેળવેલી બુદ્ધિની પ્રતીતિ આપણાને થાય જ છે.

કહેવાય છે કે વૃત્તાંતકારને મંદિર માટે કંઈક વધુ પડતી લાગણી હતી. પણ તેને માટે જે આદરભાવ તે દર્શાવે છે તેનું પૃથક્કરણ કરીને તે સમજવું જોઈએ. આપણે જોયું છે કે મૂળ પુસ્તકો કરતાં તેમણે મંદિરનિર્માણ પર ધારો ઓછો ભાર મૂક્યો છે; ૧રાજા ૬-૭ને ત્રીજા અને ચોથા અધ્યાયોમાં તેમણે અર્ધા કરતાંયે વધુ ટૂંકાવી નાખ્યા છે. સમય આવ્યે મનાશશહને હાથે મંદિરનું અસ્થિકરણ (૩૩:૧-૮), નબૂખાદનેસ્સારને હાથે લુંટફાટ (૩૬:૭, ૧૮) અને અંતે દહન (૩૬:૧૯)ને તે એક કરુણ ઘટના તરીકે વર્ણવે છે એ સાચું, પણ તેથી જગતનો અંત આવી ગયો છે એમ એ કહેતા નથી. દેશવટા બાદ ઈરાનનરેશ કોરેશના સૌજન્યથી (૩૬:૨૩) પ્રથમ મંદિરથી કોઈક રીતે જુદું એવું ઈશ્વરનું મંદિર ફરીથી બાંધવાના સૂચનનો^૯ તે ઉલ્લેખ કરે છે. એટલે કે એ શલોમોનનું મંદિર છે એટલા માટે જ તેમને લાગણી છે એવું નથી. એ માત્ર તેને એક ઈતિહાસકારની દ્રષ્ટિએ જ જુદે છે અને ભૂતકાળની ઘટનાઓને ભાવિ ઘટનાઓ સાથે સરખાવે છે. અને એમાં તે પોતાના વિચારો શલોમોન દ્વારા પ્રગટ કરતા હોય એવું એ વર્ણનો ઉપરથી લાગે છે.

મંદિરના સમગ્ર સંકુલમાં જે બે વસ્તુઓને વૃત્તાંતકાર તથા રાજા સૌથી વધુ અર્થપૂર્ણ માને છે, તે પરથી તેમને એ કેટલી આદરપાત્ર લાગે છે એનો જ્યાલ આવે છે. એક તો પવિત્રસ્થાનની સામેની પ્રાંગણસ્થિત પિતળની પ્રચંડ વેદી: અને બીજી, કદમાં ભલે ઓછી પણ પવિત્રસ્થાનની પેલે પાર. પરમ પવિત્ર સ્થાનમાં સ્થાપિત કરારકોશ.

અ. વેદી

વેદીને વૃત્તાંતકાર-અને, તેમના વર્ણન પરથી તો લાગે છે કે શલોમોન પણ - તેના ભૂતકાળ સાથે સાંકળે છે. શલોમોનનું મંદિર એ મોશેના મુલાકાતમંડપનું અનુગામી છે એ વાત તે વર્ણન દ્વારા કહેવાનો પ્રયત્ન કરે છે. વચ્ચાળાનાં

^૯ સિવાય કે તેમનું કાર્ય ૩૬:૨૧ સાથે જ પૂરું થતું હોય. જુઓ Williamson pp5-11,419

વર્ષોમાં પરમપવિત્ર સ્થાનનો કેટલો ભાગ સચવાઈ રહ્યો છે, એ કહેવું મુશ્કેલ છે. જોકે શલોમોન એ વિશે ખાસ કાંઈ કહેતા નથી, પણ દાવિદના મનમાં ‘ધરોવાના કરારકોશને માટે વિશ્રાંતીનું મંદિર બાંધવાનું (૧કાળ.૨૮:૨) હતું., અને તેમાંથી આ આખી યોજના ઉદ્ભવી હતી. અર્થાત્, જૂના કોશને માટે મંદિર એક નવું વિશ્રાંતીગૃહ થવાનું હતું, પણ વેદીયે સચવાઈ રહી હતી અને તેથી તેમાં બમણી ઉત્કંઠા જાગી હતી. આપણને કહેવામાં આવ્યું છે કે ‘ધરોવાના સેવક મોશેએ અરણ્યમાં જે તંબુ બનાવ્યો હતો તે, ‘તથા’ હૂરના દીકરા ઉરીના દીકરા બસાલએલે પિતળની જે વેદી બનાવી હતી તે’ હજુ ગિબાઓનમાં હતાં. અને શલોમોન ધરોવાની આરાધના કરવા ત્યાં ગયા હતાં (૧:૩-૬), તે છતાં આ ઐતિહાસિક વસ્તુઓને પુરાતન સ્મૃતિ ચિહ્નનો તરીકે પુનઃ સ્થાપિત કરવાને મોરીયાહ પર્વતને પસંદગીનું સ્થળ બનાવવાનો પ્રશ્ન જ નહોતો. જેમ મંડપનું સ્થાન મંદિર, તેમજ જૂની વેદીનું સ્થાન નવી વેદી લેશે જ. વળી, વેદીના મૂળ પરિણામોને વળગી રહેવાની શલોમોનને કોઈ આવશ્યકતા જણાઈ નહોતી. બજાલએલે પાંચ હાથ ધરોળી તથા પાંચ હાથ લાંબી તથા ત્રણ હાથ ઊંચી વેદી બનાવી હતી, ૧૦ તેને બદલે વીસ હાથ પહોળી, વીસ હાથ લાંબી તથા દસ હાથ ઊંચી બનાવવાનું શલોમોને નક્કી કર્યું. (૪:૧) એટલે કે, અત્યાર સુધીમાં ભાંગવા આવેલું સ્મૃતિચિહ્ન તે ફગાવી દે છે અને તેને સ્થળે તેની પ્રતિકૃતિયે મૂકૃતા નથી. આમ છતાં, જૂની વેદી પ્રત્યે દર્શાવેલી ઉદ્ઘતાઈથી ઈશ્વર નારાજ થયા હોવાનો કોઈ અણાસાર સાંપડતો નથી. કોઈ વેદી કે તેના નક્કાને ચુસ્તપણે વળગી રહેવું જ જોઈએ એવું કોઈ બંધન નથી. ૧૧ ટૂંકમાં સિનાય પર્વત પર મોશેને જે વેદી દેખાડવામાં આવી હતી, તે આ કે તે વેદી એમ નહિ, પણ ‘કોઈ એક’ વેદી સાચા ધર્મપાલનાર્થે બલિદાનનું સ્થાન હોવું જોઈએ, એટલો જ એક સિદ્ધાંત છે. અને પ્રત્યેક યુગમાં ભક્તોએ તેનો અર્થ સમજવાનો હોય છે. મોશેની એક વેદી હતી, શલોમોનની બીજી. વૃત્તાંતકાર તથા તેના સમકાળિનોની ત્રીજી અને નવાકરારના દિવસોમાં ‘આપણી વેદી’ વળી એ સર્વથી નિરાળી છે. ૧૨

૧૦ નિર્ગ ૩૮:૧-૨

૧૧ હજાકિયેલ વળી કોઈ જૂદીજ વેદીની કલ્યાણ કરે છે (હજ ૪૩:૧૩-૧૭)

૧૨ હજા ૧૩:૧૦

બ. કોશ

વેદીની બાબતમાં વૃત્તાંતકાર પાછું ફરીને મુલાકાત મંડપ પર દ્રષ્ટિપાત કરે છે. જ્યારે કોશની બાબતમાં તે પોતાના સમયના બીજા મંદિર તરફ ફરે છે. કારણ અહીં એક વધુ ચોકાવનારી વાત છે; જો મૂળ વેદીનું સ્થાન બીજાઓએ લીધું હતું, તો મૂળ કોશ તો એકવાર વળી અદશ્ય જ થઈ ગયો! પણ ના શબ્દો જે દાંડા વડે કોઈ ઉચ્કાને તેના નવા પ્રતિજ્ઞાન સ્થળ પર લઈ આવ્યા હતા, તે 'ત્યાં આજ સુધી છે' ૧૩ નો જે અર્થ થતો હોય તે, પણ વૃત્તાંતકારના યુગમાં એ કોશજ ત્યાં નહોતો. બીજા મંદિરના નિર્માતાઓએ 'પૂર્વ ભહિમાની' ૧૪ પ્રતિકૃતિ ઊભી કરવાને બનતો પ્રયત્ન કર્યો: પરંતુ શલોમોનની કૃતિની ઉત્કૃષ્ટતા કંઈક અનેરી હતી. અને તેના મધ્યભાગમાં અક્ષરશઃ રિકતતા હતી. અલબત્ત કોશના અદશ્ય થઈ જવાથી વૃત્તાંતકારના ઉપદેશને જે મહત્વ મળ્યું, તે જૂની વેદીને સ્થાને બીજી મૂકવાથી ન જ મળી શકત; કે અંતિમ પૃથક્કરણમાં કોઈ વસ્તુનું સ્થાન તેનું પ્રતીક નજ લઈ શકે.

પણ વૃત્તાંતકાર તેમના ઈતિહાસના જ્ઞાનને પ્રતાપે આ સમજ શક્યા, એ વાત સ્વીકારી લઈએ તોયે શું શલોમોન આ વાત સમજ શક્યા હોત?

ઢા, કદાચ. પ્રથમ કારણ તો એ કે શલોમોનની ઘ્યાતિનું મુખ્ય કારણ તેમની બુદ્ધિ હતું (૯:૨૨-૨૩). અને એ બુદ્ધિ પ્રદાન કરનાર વિશ્વનિયંતા ઈશ્વર હતા. બીજું કારણ એ છે કે તે એ તો અવશ્ય સમજ શક્યા હશે કે મોશેની વેદી વિના જો ચલાવી શકાય છે, તો મોશેના કોશ વિના ચલાવી ન શકાય એવું બનેજ નહિ. વળી ત્રીજું કારણ એ કે કોશ માટે મંદિર બાંધવાનો મૂળ વિચાર દાવિદનો હતો. શલોમોનનો નહિ (૧કાળ. ૧૭:૧, ૨૮:૨) અને જ્યારે મંદિર માટે સુલેમાન 'પોતાની' રૂપરેખા પ્રસ્તુત કરે છે ત્યારે તે કોશ વિષે કશુંજ કહેતા નથી (૨:૪).

તેથી વેદી સંબંધી, અને ધારું કરીને કોશ સંબંધીએ, નિશ્ચે શલોમોનની આપણાને પરખશક્તિ જ કામ કરતી દેખાય છે. ઈશ્વરને માટે એ તેમનું પ્રથમ

૧૩ 'કોશ હજ અસ્તિત્વમાં હતો ત્યારના કોઈ જૂના ઈતિહાસમાંથી આ લખાણ ટાંકયું હશે' (૧રાજાઓ ૮:૮માં તેનો ઉલ્લેખ છે) 'અથવા કદાચ એથી આગળ વધીને તે તેમને "અવિનાશી" લેખવા માગતા હોય' (Ackroyd p.110)

૧૪ હાજાય ૨:૩

અને સૌથી નક્કર કાર્ય થવાનું હતું અને તેમાં તે કઈ વસ્તુ વધુ મહત્વની છે અને કઈ ઓછા મહત્વની, એનો તે નિર્જય કરે છે. તેમના તથા તેમના પુરોગામીના કાર્યમાં સાંપડતી સાભ્યતાઓને અનિવાર્ય તથા તેમાંના તફાવતોને તે વૈકલ્પિક માને છે. દાવિદના નકશાઓ (૧કાળ ૨૮:૧૧) થીએ આગળ જઈ તે પવિત્રસ્થાનમાં મૂકાયેલી વસ્તુઓ તેમજ તેમની વ્યવસ્થાનો અભ્યાસ કરવો એ જરૂરી માને છે. ૧૫ અંગ્રેજીમને થયેલ અનુભવ સાથે મોરીયા પર્વત પર મંદિરના નિર્માણને સાંકેતિક સંબંધ છે. ૧૬ જૂના કરારના સમગ્ર શાસ્કજ્ઞાન સાથે અંતે નવા કરારનેથે આ સંબંધો સાંકળી લે છે. એ આંતરિક સિદ્ધાંતો છે. શલોમોન મૂળ આકૃતિ તથા માપ-પરિમાણો, પ્રમાણો તથા સામગ્રીઓ વિશે છૂટછાટ લે છે. તેમના કાળમાં જે ઉચિત છે, તે વિશે તેમના પિતા દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા આદેશો નહિ, પણ અન્ય કાળમાં ઉચિત મનાયેલ ભક્તિનાં સ્વરૂપો વિશે સિદ્ધાંતો મહત્વનાં છે. સિદ્ધાંતોને યોગ્ય રીતે પ્રદર્શિત કરતાં હોય, ત્યાં સુધીજ તેમનું મહત્વ છે. નિરનિરાણા સ્વરૂપો વચ્ચેનો ભેટ પારખવાની શક્તિ સાચેજ દુર્લભ છે.

૩. દિવ્ય આત્મા

શલોમોનના મંદિર નિર્માણમાં આપણે નિહાળવા જેવી હજી એક-કંઈક વેગળી વાત છે.

જૂના કરારમાંના આ કે તે પાત્રને પ્રિસ્તનું ‘ચરિત્ર’ દર્શાવતા હોય તે રીતે પ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે. કેટલીક સાભ્યતાઓને કારણે તેમની પ્રતિષ્ઠાયા રૂપે અથવા (બીજી ઉપમા દિવ્ય હોય તો) તેમના પ્રદીપક રૂપે દર્શાવાય છે, દાવિદ તથા સુલેમાન એ બનેને આ દ્રષ્ટિએ નિહાળી શકાય: ઈજરાયલના એક મહાન રાજી તરીકે દાવિદ, ૧૭ તથા શાંતિના સરદાર તરીકે શલોમોન ૧૮ પણ ‘ચરિત્ર દર્શન’ આશંકાયુક્ત હોઈ શકે. અને આપણે તે વિશે સાવધ રહેવાની જરૂર છે. નિશ્ચિતરૂપે આ બે ‘ચરિત્રો’ વિશે કદાચ આ રીતે કહી શકાય:

૧૫ નિર્ગ ૨૫-અને ૨૬-સાથે ગીજો અને ચોથો અધ્યાય સરખાવો

૧૬ ઉત્પત્તિ ૨૨ ૧૭ ધોદાન ૧૨:૧૩ સરખાવો ૧૮ પણ ૮:૬ સરખાવો

અ. સુવર્ણયુગ

આ અધ્યાયોમાં આવેલા સમયગાળાને ઈજરાયલના સુવર્ણયુગ તરીકે વર્ણવી શકાય. ઈશ્વરે તેમની પ્રજાના ઘડતર અર્થે ઈતિહાસના પ્રત્યેક યુગમાં કોઈક યોજના ઘડી હોય છે. ઈ.પૂ.દસમી સદીમાં તેઓ એક રાજકીય અસ્તિત્વ-એક રાષ્ટ્રત્વ-પ્રાપ્ત કરે એવી યોજના હતી. એક રાષ્ટ્ર તરીકે તેનું એક ચોક્કસ પ્રકારનું શાસન હોય એવા સંજોગો ઊભા કર્યા. અને ઈજરાયલમાં કેટલીક સદીઓ પર્યત પૌર્વાત્મય રાજશાહીની પરંપરા ચાલુ રહી. દાવિદી રાજતંત્ર, એ તે સમય માટે ઈશ્વર નિર્ભિત યોજના હતી. અને તેમણે પોતાને હાથે ઘડેલો એ આદર્શ, દાવિદના અનુગામીઓ જાળવી રાખે એવી તેમની ઈશ્વરી હતી.

એક દ્રષ્ટિએ શલોમોન એ અનુગામીઓમાં પ્રથમ હતા. પણ તે સ્વયં એ આદર્શનો ભાગ બની રહે એ વધુ મહત્વનું હતું. આપણા આ ખંડના જ વિષય મંદિરનિર્માણ સંદર્ભ દાવિદે જોયું કે તેનું સંધર્ભભર્યું શાસન આગામી સદીઓ માટે ઈજરાયલની રાજશાહીની બુનિયાદ નજ બની શકે; આ માટે ઈજરાયલના વિશ્વાસને કેન્દ્રિત કરતા યરુશાલેમના મંદિરની આવશ્યકતા હતી. અને એ માટે આવશ્યકતા હતી, સર્વ સ્વસ્થ થઈ શકે એટલા સમયગાળાની. તેમના પુત્રનો શાસનકાળ શાંતિ સ્થાપનાર્થે આવશ્યક એવો સમય ફાળવી શકે એમ હતો: પ્રથમ દાવિદની તરવાર ત્યાર પછી શલોમોનનો રાજદંડ.

આમ શલોમોન કોઈ અધિમાનવ નહોતા અને ઈશ્વરસેવાર્થે તેમણે કરેલું કાર્ય અન્યોને ઉદાહરણીય બની ગયું હતું. પણ તે એક ઉદાહરણમાત્ર નહોતા. એ સ્વયં ‘સુવર્ણયુગ’ના એક અંશરૂપે હતા. તે અને દાવિદને એક સંયુક્ત આદર્શ, સિદ્ધાંતોને મૂર્તિસ્વરૂપ પ્રદાન કરનાર તરીકે ગણવા જોઈએ. તેમનો સંયુક્ત શાસનકાળ વૃત્તાંતરના ઈતિહાસમાં સમગ્ર ચિંતન સાથે, એટલો સુસંગત છે અને તેના શાશ્વત સિદ્ધાંતોને તે એટલી અસરકારક રીતે મૂર્તિમંત કરે છે કે તેમના દુષ્કર્મા કે ઉષ્ણપો કે માનવસહજ ક્ષતિઓ પ્રત્યે તે દુર્લક્ષ કરે તો આપણે આશ્વર્ય પામવા જેવું નથી. તેમને માટે તો તેઓ તેમના ‘સિતારાઓ’ જ છે, એમ માની લો. આપણા સહધર્મી તથા સહસેવક તરીકે આપણે શલોમોનના હેયા તથા મનમાં ડોક્યું કરી શકીએ છીએ એ એક

યોગાયોગ ૪ છે. સ્વયં તેમના ચરિત્ર કરતાં તેમના અનુગામીઓના જીવનચરિત્રોમાંથી આ પ્રકારનો ઉપદેશ વધુ સાહજિકપણે ઉદ્ભવે છે.

૬. પતનયુગ

સમયના વહેણ સાથે આદર્શનું મૂર્તસ્વરૂપ ઝાંખું થતું ગયું જે દ્વિશાસનોથી તેમના રાષ્ટ્રીય જીવનના અંતિમ મહાયુગના મંડાણ મંડાયાં હતાં, તે હવે ઈજારાયલની આંખો સામે નહોતાં, કે હજુ હમણાં જ વીતી ગયેલ ભૂતકાળના સ્પષ્ટ સંભારણા રૂપેયે નહોતાં. પણ અતીતના ઊંડાણમાં રૂબી ગયાં હતાં. વૃત્તાંતકાર કે તેમનાં વાચકો માટે તો રાજ્ઞિશાહીએ રહી નહોતી. હવે આવી ચૂક્યો હતો પતનયુગ. પણ વૃત્તાંતકાર તેમનો ઉપદેશ આપતા જ રહે છે. ઈશ્વરે તેમની પ્રજા પર જે પ્રેમ રાખ્યો હતો; પશ્ચાતાપ, વિશ્વાસ તથા ભક્તિ માર્ગ જે રીતે તેઓ ઈશ્વર પ્રતિ પાછાં ફરી શકતાં હતાં તેમજ તે તેમનાં ઉપર ન્યાય તથા દયાથી જે રીતે વર્તશે તેનું જવલંત ઉદાહરણ દાવિદનું રાજ્ય હતું; બસ સિદ્ધાંતો જ સિદ્ધાંતો દૂરસુદુરની એ દુનિયામાંથી એકદી કરેલી એ સામગ્રીને પ્રમાણિત કરવાને તેમણે ઉપદેશકનું અંતિમ કર્તવ્ય તેનો પ્રયોગ કરવાનું-નિભાવવું પડયું; અને તે તેમણે કર્યું. અને સંજોગો ગમે એવા વિપરીત હોય તોયે તેમના પોતાનાં પરિવર્તન જગત માટે રાજ્યના સુવર્ણયુગમાંથી આપણે પાઠ શીખવા જેવા છે. તે છતાં દેશવટા બાદ દાવિદ કે શલોમોનનો અર્થ પતનયુગમાં સમજવો કે અમલમાં મૂકવો સહેલો નહોતો. તેમણે જ્ઞાન કે રાજાના સ્વરૂપની એક શૂન્યતા ખડી કરી હતી અને તેની આસપાસ ઈશ્વરલક્ષી જીવનની રચના કરવાની હતી.

પણ જો કે વૃત્તાંતકારના સમકાળિનો તો એ જોવા પામવાનાં નહોતાં. પણ એક બીજો જ યુગ આવી રહ્યો હતો; આપણો નવો-કરાર-યુગ; તેમકે ઈશ્વરે આપણો માટે એથી વિશેષ સારું કંઈક નિર્માણ કર્યું હતું, જેથી તેઓ આપણા વગર પરિપૂર્ણ ન થાય^{૧૬} આપણો યુગ એ અંતિમ યુગ હશે.

ક. અંતિમ યુગ

તેમાં ઈશરે હુમેશની જેમ, તેમની પ્રજાના જીવનાર્થે એક યોજના ઘડી રાખી છે. હજ્યે તેનો આકાર તો રાજશાહી સાથે બંધબેસતો આવે એવો જ છે. પણ આપણે માટે તો આ અંતમ દિવસોમાં ચમત્કારિક રીતે કેન્દ્રસ્થાને કંઈક ગોઠવાઈ ગયું છે. તેમાં 'ઈસુ નામે બીજો એક રાજા છે'.^{૨૦} 'એ મનુષ્ય દેહે તો દાવિદનો વંશ જ હતો, પણ પવિત્ર આત્માને પ્રતાપે મૂઅલામાંથી પાછો ઉઠ્યાથી પરાક્રમમાં દેવનો દીકરો ઠર્યો છે'.^{૨૧} અને ફરીથી સર્વ આદર્શો, અક્ષરશઃ સાકાર થઈ ઉઠ્યાં છે. બાઈબલના પાત્રોના ચરિત્રદર્શનના અત્યાસનો સહેજ દુરુપ્યોગ થઈ શકે છે. પરંતુ બાઈબલને આધારે એટલું તો નિશ્ચિત રૂપે કહી જ શકાય, કે દાવિદની રાજશાહી ઈસુના અમલને મળતી આવે છે. એકે બીજાનો નમૂનો ઘડયો છે અને ઈશરની પ્રજાનું પાલન તથા શાસન કર્ય રીતે કરવું એ વાત બંને પોતપોતાને સ્તરે દર્શાવે છે. ઈસુના આગમનથી 'આકાશનું રાજ્ય' ફરીથી પાસે આવ્યું છે. એટલું જ નહીં પણ 'આપણા બાપ દાવિદનું રાજ્ય પ્રભુને નામે આવે છે'.^{૨૨} અને એક રાજ્ય બીજાની પ્રતિમા છે, અને બંને, પોતપોતાને સ્તરે ઈશરની પ્રજાનું શાસન જે રીતે થવું જોઈએ એ દર્શાવતા હોય છે ત્યારે એક રાજ્ય, બીજાની પ્રતિમા છે, એમ કહેવામાં માત્ર એક ડગલાનું જ અંતર રહી જાય છે.

આદમ, મેલ્ઝિસેદેક અને મોશે નિરનિરાણા અર્થમાં ઈસુની પ્રતિમા હતા. તેમ દાઉદ વિશે આપણે ચોક્કસપણે કહી શકીએ ખરા?^{૨૩} એક અર્થમાં, હા તે છતાં દિવ્ય રાજ્યત્વ તેમનામાં માત્ર અર્ધું જ સાકાર થયું હતું. તેમની પ્રજાની વતી શત્રુઓ સામે લડી તેમને પરાજ્યત કરનાર તે એક યોધા હતા. પણ યોધાએ મંદિર બાંધવાનું નહોતું; એ કાર્ય તો શાંતિના કાળમાં, તેમનાં અનુગામી, શાંતિપુરુષ શલોમોને કરવાનું હતું. (૧ કાળ ૨૨:૮-૯).^{૨૪}

૨૦ પ્રેક્ટ ૧૭:૭

૨૨ માર્ક ૧:૧૫; ૧૧:૧૦

૨૪ પાછળ ૧ કાળ, ૧૭, ૨૧-૨૨ 'કૌશલ્ય' મુદ્રા નં. ૪ જૂઓ.

૨૧ રોમન ૧:૩-૪

૨૩ રોમન ૫:૧૪; હિન્દુ ૭:૩; ૩:૨

જ્યારે વૃત્તાંતકારે આપણી સમક્ષ ચિત્રની બે વિવિધતાઓ રજૂ કરી છે, ત્યારે તેનો આશય ન્યાય અન્યાયનો નથી, પણ વાસ્તવિકતા દર્શાવવાનો છે. પણ હજુથે તેમાં કંઈક વાત છે. પણ આપણે જો નમૂનાની પુર્ણપ્રસ્તુતિ તથા શાસ્ત્રના પાત્રોના ચિત્રિત-દર્શનનો જ વિચાર કરતાં હોઈએ તો તે સમયે આ ઘટનાઓ ઘડાવી જોઈતી હતી. એટલું જ નહીં, પણ ત્યારબાદ સુદ્ધાં કઈ રીતે ઘડાવાની હતી એયે આપણે જોઈ શકીશું. એ બે શાસનકાળોની ઘટનાઓમાં, હજાર વર્ષો બાદ ઘડાવારી ઘટનાઓને જાણે કે આપણે કોઈ દૂર દૂરના પ્રતિબિંબ રૂપેરંપ જોતાં હોઈએ એવું લાગે. છે, અને મને લાગે છે કે એ એક હેતુસર જ ઘડાઈ રહ્યું છે. અને એક કમ સાચે જ બીજાને પ્રતિબિંબિત કરે છે. જૂના કરારના દર્પણમાં આપણે શત્રુઓને પરાજીત થતાં તથા, દાવિદ તેમનું કાર્ય પૂરું કરતાં, અને શલોમોન શાંતિના શાસનનો આરંભ કરી. ‘તેમના’ કાર્યનો દોર સંભાળી લેતાં જોઈએ છીએ. અને નવા કરાર તરફ ફરતાં આપણે કંયું ‘મૂળ’ સ્વરૂપ જોઈએ છીએ? ઈશ્વરની પ્રજાના સ્વાતંત્ર્ય તથા સુરક્ષિતતા કાજે ગૌરવભર્યો વિજય પ્રાપ્ત કરનાર ‘દાવિદ’ અને તદ્દ્પશ્ચાત, ભવ્ય મંદિરના રૂપમાં ઈશ્વરની પ્રજાને જ સ્થાપિત કરનાર ‘શલોમોન’.

જૂના કરારના ઈજરાયલના આ બે કમવાર રાજાઓ, દાવિદ તથા શલોમોનમાં આપણાને નવા કરારના ઈજરાયલના બે કમવાર ‘સંબોધકો’ ઈશ્વરપુત્ર તથા ઈશ્વરાત્માના ચિત્રિતદર્શન^{૨૪} કરવાં હોય, તો ભાવિક હૃદય તથા તીવ્ર બુધ્ધિશાળી મનનો ઉમદા નમૂનો શલોમોનમાં જોવા મળે છે. તે હિન્દુ આત્માનુંયે પ્રતીક છે અને મંદિર નિર્માણમાં આપણે કાર્યરત આત્માનાં દર્શન થાય છે. સંરચનાના પ્રત્યેક શિલાની પસંદગી, તેનું શિલ્પકાર્ય, તથા તેની ગોઠવણી તેની નિર્દેશન હેઠળ થઈ છે. પ્રત્યેક પાત્રની બનાવટ તથા વ્યવસ્થા તેમની દેખરેખ હેઠળ થઈ છે. પ્રત્યેક

^{૨૪} Barbara Tuchman's Book, A Distant Mirror: The Calamitous Fourteenth Century (Knopf, 1978), યુરોપમાં ચૌદમી સદી, જેને તે આપણાં જ શિક્ષણપાત્ર ઈતિહાસ તરીકે નિહાળે છે, તેનો એ તેજસ્વી ઈતિહાસ છે.

^{૨૫} ‘મધ્યસ્ય’ ઈસુષ્ટિસન, ૧ યોહાન ૨:૧ RSV; ‘સંબોધક’ પવિત્ર આત્મા, યોહાન ૧૪:૧૬ RSV (both words translating parakletas)

જવાહિર કાપવાનું, ઓપ આપવાનું તથા મફવાનું કામ તેમનાં માર્ગદર્શન હેઠળ થયું છે. અલબંદું શીલા, પાત્રો, જવાહિર, સર્વ ઈશ્વરના લોક તથા તેમની સેવાને અનુલક્ષીને તેમનાં રૂપક તરીકે વપરાયાં છે. ૨૭ આ સર્વ કાર્યો તેમણે વિગતવાર સમજીને તેમને પ્રેમપૂર્વક, કોઈ કચાશ વિના સાંભળીને પાર પાડવાનું તમેણે માથે લીધું છે અને તે કરશે જ. 'દાવિદે' વિજય પ્રામ કરી, શાંતિ માટે માર્ગ મોક્ષો કર્યો છે, જેથી 'શલોમોન' આ કાર્યમાં પૂર્ણપણે મન પરોવી, ૨ કાળવૃત્તાંતના પાંચમા અધ્યાયની પ્રથમ તથા અંતિમ કલમો પ્રમાણો - તે ધંહોવાના મંદિરનું કામ સમામ કરે અને યહોવાના ગૌરવથી ઈશ્વરનું મંદિર ભરાઈ જાય, એ દિવસનો શુભારંભ કરે.

૨ કાળવૃત્તાંત ૬-૭

૧૨. પ્રતિષ્ઠાન પ્રાર્થના

જે ઈશ્વરની ભક્તિકાળે આ મંદિર બંધાયું છે, એ વાસ્તવમાં કયાં છે ? બાળકે પૂછ્યું, 'શું ઈશ્વર સર્વત્ર છે ?'
નિઃસંદેહ શિક્ષકે કહ્યું, 'હા, છે જ.'

'આ મારા ખરિયાના ખાડામાંયે છે ? (નિશાળમાં વિદ્યાર્થીઓનાં ટેબલનાં શાહીનો ખરિયો મૂકવાને ખાડો રાખવામાં આવતો અને ખરિયામાં કલમ બોળીને વિદ્યાર્થીઓ લખતા, એ દિવસોની આ વાત છે.)

શિક્ષકશ્રી કંઈક અચકાયા; પછી કહ્યું, 'હાસ્તો',
તરત જ બાળકે હાથથી ખાડો ઢાંકી દીધો અને વિજયીની અદાથી પોકારી ઉઠ્યું,

'પૂરી દીધા, પૂરી દીધા !'

મંદિરની પ્રતિષ્ઠાન વિધિ કરતી વેળાએ શલોમોનને ઉચ્ચારેલા શબ્દો કંઈક

૨૭ ૧ પિતર ૨:૫; રતિમોથી ૨:૨૦-૨૧; ૧ કર્ણથી ૩:૧૨ માલાખી ૩:૧૭નું ભાષાંતર AV માં તેઓ મારા થશે; જે દિવસે હું આ કરીશ, તે દિવસે તેઓ મારું ખાસ દ્વય થશે. ('They shall be mine my jewels'). વિષે લેખક લખે છે કે, "એ અવિસમરણીય, પણ (કમભાગે) ભૂલ ભરેલું છે".

પ્રતિજ્ઞાન પ્રાર્થના

આવા જ હતા, કે ‘ઈશ્વર આ મકાનમાં છે,’ અને કયા અર્થમાં આ કથન સાચું છે, અથવા નથી, એ કહેવું સહેલું નથી. મંદિર એ ઈશ્વર માટે ‘સર્વકાળ સુધી રહેવાનું સ્થળ’ બની રહે એ હેતુથી બાંધ્યું હતું (૬:૨). અને આગલી કલમ સાથે જોડીને જ આ શબ્દો વાંચીએ તો સ્વયં પહોવાની ઘોષણા - હું તો ગાઢ અંધકારમાં રહીશ”^૧ એ તદ્દન છોકરવાદી પણ નથી. બલ્કે મંદિરના અંતઃપુરના બારી વિનાના કક્ષને જોતાં, ઊલટું એ કથન જ સાચું છે. પરમ પવિત્ર સ્થાનમાં, વિશેષત: ‘જ્યારે’ તે મેઘથી ભરાઈ જાય છે.’ (૫:૧૩), ત્યારે, મોશેની જેમ શલોમોનને પણ આત્મિક સત્યનું સ્વરૂપ જોવા મળે છે. ઈશ્વરની ઉપસ્થિતિમાં ગાઢ અંધકારનું દ્વિઅર્થત્વ શલોમોન સારી પેઠે જાણે છે. જો કે વિધિની પ્રસ્તાવનામાં એ મંદિરને ઈશ્વરના નિવાસસ્થાન તરીકે વર્ણવે છે; પણ તેમની પ્રાર્થનામાં તે આઠ વાર કહે છે, કે વાસ્તવમાં તો ઈશ્વર આકાશમાં જ રહે છે. (૬:૨૧, ૨૩, ૨૫, ૨૭, ૩૦, ૩૩, ૩૫, ૩૮).

આમ છતાં કંઈક ગૌણ પણ સાચા અર્થમાં ઈશ્વર ‘ખડિયાના ખાડમાં,’ યે રહેજ છે. ‘મેં તારે સારુ રહેવાનું મંદિર તથા સર્વકાળ સુધી રહેવાનું સ્થળ બાંધ્યું છે (૬:૨), ‘તે અહીં છે.’ એ સાદા કથનનો અનુભવ કરવો હોય, તો તે માટે શ્રમ કરવો પડશે. અને આપણે કર્યું છે તેમ, તેમને કોશ અને વેદીના સ્વરૂપમાં નિહાળવા પડશે. પ્રતિજ્ઞાનવિધિ સમયે બને મોખરે હતાં. પવિત્રસ્થાનમાં શલોમોન જે કોશ મૂક્યો છે, એ કોશમાં, યહોવાએ ઈજારાયલ પુત્રોની સાથે જે કરાર કર્યો હતો તે છે’ (૬:૧૧), અને એજ સ્થળે ‘વેદીની પ્રતીજ્ઞા’ કરી. તે યજનનું મંદિર પણ બની રહે છે. (૭:૮, ૧૨).

પણ ‘ઈશ્વર અહીં મળી શકે, એ બતાવવાનો એક વ્યવહારું માર્ગ પણ છે. શલોમોનની પ્રાર્થનાના પ્રારંભિક શબ્દો,-‘આકાશ તથા આકાશોના આકાશમાં તો તારો સમાવેશ થાય એમ નથી:- માં તેમણે ઘણા સમય અગાઉ હીરામને પાછવેલા સંદેશાનો પડધો પડે છે, અને આગળ જતાં તે કહે છે, ‘હું કોણ માત્ર કે તેને સારુ મંદિર બાંધું? એ તો કેવળ તેની આગળ ધૂપ બાળવાને માટે જ છે’ (૨:૬). ધૂપ એ તો જૂના તથા નવા બને કરારોમાં પ્રાર્થનાનું પ્રતીકર મનાય છે. અને પ્રાર્થનાનું ઘરડ એ મંદિરનું ઉત્કૃષ્ટ વર્ણન છે તો

^૧ ૬:૧, નિર્ગ ૨૦:૨૧ વિષે છે. ^૨ ગી.શા. ૧૪૧:૨. પ્રકટી. ૫:૮

૩ પણાયા પદ:૭; માત્થી ૨૧:૧૩ અને સમાંતર લખાણો

અહીં પ્રાર્થના લક્ષી વિધિના એ ભાગનું અભિલેખોમાં વિસ્તારપૂર્વક વૃત્તાંત આપ્યું છે. જ્યાં કોશ તથા વેદીની સ્થાપના થઈ છે, જ્યાં કૃપાવૃષ્ટિ થાય છે તથા વિશ્વાસ તેને પ્રતિસાદ દે છે. એવા મંદિરનું ચિંતન ઈશ્વર અને માનવીને સામસામે લાવી મૂકે છે. જ્યાં ધૂપ બળાય છે, જ્યાં પ્રાર્થના કરાય છે એ મંદિરનું ચિંતન એ મોઢેમોઢ સામનાનું પ્રયોજન; અર્થાત્ સંપર્ક, સમજાવે છે. આ સંપર્ક માત્ર એક દિશીય નથી; અને તેથી આ અધ્યાયોમાં શલોમોને ઈશ્વર સાથે વાત કર્યા પછી ઈશ્વર શલોમોન સાથે વાત કરે છે.

તોપણ, રાજના પ્રથમ શબ્દો, ત્યાં એકન્તિત થયેલા વિશાળ સમુદ્ઘાયને સંબોધીને ઉચ્ચારાયાં છે, એ તેમની લાંબી પ્રાર્થનાની પ્રસ્તાવનારૂપે તેમજ પ:૨-૧૪માં વર્ણવિત ઘટનાઓની સમાલોચનારૂપે છે. તે પરથી તેમની પ્રજાના અગ્રેસર પ્રાર્થના પાત્રામાં આપણો તેમનો પરિચય પામીએ છીએ.

૧. પ્રાર્થી (૬:૩-૧૧)

એ છે શલોમોન, પ્રથમ અને અગ્રિમ પાળક. વિધિના આરંભ પૂર્વેયે આ એક રાષ્ટ્રીય અવસર ગણાતો હતો : પણ ૧ કાળવૃત્તાંત ૨૭ અને ૨૮માં વર્ણવેલ સંમેલનોમાં આ વિશિષ્ટ તત્ત્વ નહોતું. શલોમોનની આમંત્રિત આ સભાનું પ્રયોજન કોઈ ભૌતિક નહિ પણ ઈશ્વર સાથે મોઢેમોઢ ભિલનનું હતું. અને તેમનો ઉદ્દેશ ઈશ્વરને ધન્યવાદ દેવાનો (૬:૪) તથા તેમની પ્રજાને આશીર્વાદ દેવાનો હતો (૬:૩) પ્રજાના આવા હિત ચિંતકને બાઈબલમાં વેટાપાળકની ઉપમા અપાઈ છે. દાવિદ સાથે વાત કરતાં, ઈશ્વરે ‘ઈજરાયલના જે આગેવાનોને મેં મારા લોકનું પોષણ કરવાની આજ્ઞા આપી હતી’ (૧કાળ ૧૭:૬)૪ તેમના વિશે કયારનુંયે કહ્યું જ હતું. તેમણે તરત જ દાવિદને યાદ

૪ ન્યાયાધીશો આવ્યા તે પહેલાં, મોશે તથા યહોશુઆબે (મેટા) પાળક તરીકે સંભાળ લીધી હતી (ગણના ૨૭:૧૭; યશા ૬૩:૧૧), અને રાજશાહીના અંત પછી વિદેશી રાજ ક્રોરેશને એજ પદ આપી શકાય (યશા ૪૪:૨૮). જે નેતાઓ તેમની જવાબદારી ઉપાડવામાં નિર્ઝળ નિવૃતે છે, તેમને હજકી ઉર અને ધર્મિ. ૨૩:૧-૪; ૨૫:૩૨-૩૮માં જૂઠ પાળકો ગણવામાં આવ્યા છે. અને અહીં કાળવૃત્તાંતમાં રામોથ-ગિલઆદમાં ઈજરાયલના પરાજયનું વર્ણન કરતાં લેખક તેને પાળક વગરનાં વેટાંના વિખેરાઈ જવાની ઉપમા આપી છે. (૨ કાળ ૧૮:૧૬; આગળ, ૨ કાળ. ૧૭-૨૦ જુઓ)

દેવડાવ્યું. ‘મેં તને મારા ઈજરાયલ લોકો ઉપર અધિકારી થવાને રબારીવાડમાંથી, તું ઘેટાંથી પાછળ રખડતો હતો ત્યાંથી, બોલાવી લીધો’ (૧ કાળ. ૧૭:૭). ગીતશાસ્કમાં એજ વાતનું પુનરુચ્ચારણ થયું છે. દુગણી ઘેટીઓની પાછળ ફરતો હતો ત્યાંથી તેના લોક યાકોબ (ના સંતાન)નું તથા તેના વારસ ઈજરાયલનું પાલન કરવા તે તેને (દાવિદને) લાવ્યો.’^૫ પાળક અથવા ઘેટાં પાળકનો આદર્શ દાવિદના પ્રત્યેક અનુગામી સમક્ષ રહેશે અને તેમાંના પ્રત્યેક એનો ગંભીરતાથી સ્વીકાર કરે છે અથવા પડતો મૂકે છે, એ આપણે જોઈશું. તેઓમાંના પ્રથમ અહીં છે, જેમની મહાપ્રાર્થનાના શર્દે શબ્દમાં તેમના પાળક હૈયાની ઝાંખી જોવા મળે છે. ‘રાજાએ જમાત તરફ મોં ફેરવીને તેઓને આશીર્વાદ દીધો,’ (૬:૩) એ શબ્દોમાં જ પ્રાર્થનાનો સાર આવી જાય છે.

આ સંભાળ કાર્ય તેમને સોંપવામાં આવ્યું હતું. એ આપણે સમજ લેવું જોઈએ. ઉપરોક્ત ગીત પછી ગીજ જ ગીતમાં દાવિદ નહિ પણ સ્વયં યહોવાને જ ‘ઈજરાયલના પાળક’ તરીકે વર્ણવાયા છે,^૬ પોતાના ઉપસ્માટ દ્વારા તેમની પ્રજાની સંભાળ એજ લે છે. વૃત્તાંતકારના વાચકો માટે એમાં પુનરાશાસ્તિ કરતો સંદેશ સમાયેલો છે: જો કે રાજાશાહીના કાળમાં જ ઈશ્વરની પાળકસંભાળ આ રીતે દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. પણ રાજાઓ આવ્યા અગાઉથી તે (સંભાળ) હતી અને તેમના પછીયે હજી પણ છે. ઈશ્વરપ્રજાની પ્રત્યેક પેઢી ‘યહોવા મારો પાળક છે,’^૭ એ ગીત ગાઈ શકે છે એટલું જ નહિ પણ પેટા પાળકોની અખંડ હારમાળા દ્વારા તેનો અનુભવ પણ માણી શકે છે.

અહીં ૨ કાળવૃત્તાંતના છઢા અને સાતમા અધ્યાયમાં શલોમોન એ પાળકોની શ્રેષ્ઠીના પ્રતિનિધિ છે. એજ લક્ષ્ણાંજોને કારણે, એ મધ્યસ્થી શલોમોન પણ થયા છે. છઢા અધ્યાયની શેષ કલમોમાં એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે; આપણે તેને ‘મંદિર પ્રતિષ્ઠાન પ્રસંગની શલોમોનની પ્રાર્થના’ કહીશું. પણ એ માત્ર પ્રાર્થનાનું એક સ્વરૂપ નથી. અહીં મહદુમંશે અને નિશ્ચિતરૂપે એ એક મધ્યસ્થતા છે. એનીયે પ્રતીતિ આપણને તેમના પ્રારંભિક શબ્દોમાં જ થઈ જાય છે. એ તેમની પ્રજાને ‘આશીર્વાદ’ દે છે. એ પાળક તરીકેના તેમના

હિતચિંતનનું પ્રમાણ છે, એટલું જ નહિ, પણ તેમની વિશાળ સંપત્તા છતાં, તે પ્રજાની વતી ઈશ્વરની શક્તિ માટે યાચના કરે છે. ઈશ્વરના સેવકો અનેકવાર હોય છે તેમ, તેમની પ્રાર્થનાનો પ્રત્યુત્તર તેમના પોતામાં જ મૂર્તિમંત થાય છે, એમાં શાંકાને સ્થાન નથી. તેથી જ ૧:૧૦માં બુદ્ધિનું વરદાન માંગી લીધા છતાં, (તારી આ મહાન પ્રજાનો ન્યાય કોણ કરી શકે?) તે એ સંપાદિત કૃપાદાન પર આધાર ન રાખતાં, પ્રથમ તો પોતાની પ્રજાની ગરજો ઈશ્વર સમક્ષ લાવે છે, અને અહીં સુદ્ધાં-અને, નિશ્ચે આવનાર દિવસો માટે પણ-તે તેમને માટે ઈશ્વરના આશીર્વાદની યાચના કરે છે. એ વિશે અત્યારે જ કંઈક વધુ વાંચીશું. આખી પ્રાર્થના લગભગ એ વિશે જ છે.

એ ઉપરાંત, એ એક શાસ્ત્રજ્ઞ પણ છે. આ કોઈ પુસ્તકિયા પાંડિત્યના અર્થમાં નહિ પણ પ્રત્યેક ગ્રાથને શાસ્ત્રજ્ઞાન હોવું જ જોઈએ: ઈશ્વર તથા તેમના કાર્યો વિશે તે અભિજ્ઞ હોવો જ જોઈએ. અતે શલોમોન તેના રાજ્યની સ્થાપનામાં ઈશ્વરે જે ભાગ ભજવ્યો હતો, તે વિશે કહે છે, ‘યહોવાએ ઈજરાયલ પુત્રોની સાથે જે કરાર કર્યો હતો (૬:૧૧), તે તે સમજે છે. મિસરમાંથી થયેલું નિર્જમન સાથે, હાલની દ્રાષ્ટિએ, તે કરારની પ્રક્રિયાનો આરંભ થયો (૬:૫). જોકે રાજશાહી આવતાં, કરારનું નવિનીકરણ થાય છે, અને નિર્જમન વિશે હવે ઓછી જ વાત કરીશું. ઈશ્વર વિશે તે ઊંઠું જ્ઞાન ધરાવે છે. અને તેમના વિશે અલંકારિક ભાષામાં બોલતાં ‘મુખ’ તથા ‘હાથ’નાં રૂપકો વાપરે છે; મુખે આપેલું વચ્ચન તે હાથે પૂરું કરે છે (૬:૪), ‘હમણાંનો શાસ્ત્રાર્થ તે સમજે છે, અને વર્તમાન અનુભવને તે ઈશ્વરના લોકના સંદર્ભમાં ઓળખી શકે છે. આ સર્વ વાતો તે ઈશ્વર વરદાન દ્વારા પારખે છે અને તેની પ્રજા સમક્ષ ધરે છે.

અંતે તેમનામાં એક આકર્ષક અનોખાપણું છે. અત્યારસુધી આપણે જે જોયું છે, તેમાં પોતાની પ્રજાની જવાબદારી પ્રાર્થના સહિત સ્વીકારવામાં તે આપણા માટે એક ઉદાહરણીય નમૂનો બની રહે છે. તે એથીયે કંઈક વિશેખ

‘આધુનિક અનુવાદકો જ્યારે નક્કર સ્વરૂપોને બદલે ભાવવાચક શબ્દો વાપરે છે, ત્યારે ધંધું નુકસાન થાય છે. આમ; જેણે પોતાના મુખે જે કહ્યું હતું, તે તેણે પોતાના હાથે પૂરું કર્યું છે,’ (RSV)સંક્ષિપ્ત રૂપમાં તેણે દીધેલું વચ્ચન પાળ્યું’ (GNB) થઈ ગયું. અને આ બધું ‘બુદ્ધિગમ્યતા’ના નામમાં!

પ્રતિજ્ઞાન પ્રાર્થના

છે અને તેમના શબ્દો દ્વારા તે વ્યક્ત થાય છે. વર્તમાન સમયમાં ઈશ્વરની પ્રજા એક રાજનૈતિક રાષ્ટ્ર તરીકે ઈશ્વરના સાર્વકાળિક રાજ્યનો આદર્શ માનવજ્ઞત સમક્ષ પ્રસ્તુત કરે છે. પ્રારંભિક હિન્દુ રાજ્યશાહી એ આત્મિક સત્યનો પ્રતિકૃતિ છે. તેનાં પ્રથમ બે શાસનો (આપણે હંમેશા શાઉલના શાસનને બાદ જ કરીએ છીએ). એક નમૂનાના બે ઉદાહરણીય અર્ધાંગો છે. પ્રત્યેક વેળાએ પ્રથમ ઈશ્વર બોલે છે અને ત્યારપદ્ધતી કાર્ય દ્વારા એક બેવડો નમૂનો સ્થાપિત કરે છે. જ્યારે યોદ્ધા દાવિદ યરુશાલેમ પર વિજય મેળવે છે, ત્યારે ‘યહોવા પોતાના મુખે આપેલું વચન પોતાના હાથે પૂરું કરે છે’ (૬:૪); જ્યોર શાંતિસાધક શલોમોન ત્યાં મંદિર બાંધે છે, ત્યારે ‘યહોવા પોતે જે વચન બોલ્યા તે તેમણે પૂરું કર્યું છે’ (૬:૧૦).

જો પૂર્વોક્ત ઉપમાણ યથાયોગ્ય હોય, અને ‘દાવિદને સ્થાને અભ્યુદિત’ શલોમોન દાવિદની સદગતિ બાદ પ્રજાને દોરવણી આપવાને આ અંતિમ દાવિદવંશી રાજી, બીજા સંબોધક ૧૦ નું પાત્ર નિભાવી રહ્યા છે એમ લાગતું હોય, તો પ્રાર્થી રાજ્યના પાત્રમાં શલોમોન ચમકી ઉઠે છે જ. કેમકે યથાયોગ્ય શી પ્રાર્થના કરવી એ આપણે જાગ્રતા નથી, પણ આત્મા પોતે અવાચ્ય નિસાસાથી આપણે સારુ મધ્યસ્થતા કરે છે.....પવિત્રોને સારુ ઈશ્વર (ની ઈચ્છા) પ્રમાણે વિનંતી કરે છે ૧૧ તેથી આપણે આગળની પ્રાર્થના પર ગંભીરતાથી વિચાર કરીશું, કારણ સ્વયં ઈશ્વરની બુદ્ધિથી પ્રાર્થના કરનાર મધ્યસ્થતાનો અર્થ બરાબર સમજે છે.

૨. પ્રાર્થના પ્રત્યે ભાવ (૬:૧૨-૨૧)

શમુઅલ/રાજ્યઓમાં બાજદ (૬:૧૩) નો કંઈ ઉલ્લેખ નથી, પણ વૃત્તાંતકારે કોઈ અન્ય અભિલેખમાંથી માહિતી મેળવી અહીં આપી છે. જેથી સર્વ તેમને જોઈ અને સાંભળી શકે એવા સુવિધાજનક મંચ પરથી તેમને પ્રવચન આપતા આપણે કલ્યી શકીએ. પણ આ પ્રકરણમાં અને વિશેષે કરીને આ ફકરામાં સર્વથી ઉચ્ચસ્થાને તો સ્વયં ઈશ્વર જ છે, શલોમોન સર્વ પ્રથમ તો ઈજરાયલના ઈશ્વર યહોવાના નામને ગૌરવ આપે છે.

૬ પાછળ ૨ કાળ. ૩-પમાણ ‘દિવ્ય આત્મા’ મુદ્દા નં. ૩ નો (ક) મુદ્દો જુઓ

૧૦ યોજાન ૧૪:૧૬

૧૧ રોમન ૮:૨૬-૨૭

ઈશ્વર સર્વોત્કૃષ્ટ છે (૬:૧૪-૧૫). અજોડ, કરારવત, પ્રેમાળ, મુખે-ઉચ્ચારનાર અને હાથે-પૂરું કરનાર ઈશ્વરઃ એજ સર્વ પ્રથમ છે મધ્યસ્થતાનો આ ભાવ આપણે પ્રાર્થનાના પ્રશાલિબદ્ધ સ્વરૂપ-જેને આપણે collect★ કહીએ છીએ-માં જોવા મળે છે. જેમાં ઈશ્વર પાસે કંઈએ માગતાં પહેલાં આપણે તેમના ગુણોનું સ્મરણ કરીએ છીએ. ‘સર્વ સમર્થ ઈશ્વર, તમારી સમક્ષ સર્વ હૃદયો ખુલ્લાં છે. તમે સર્વ ઈશ્વરાઓ જાણો છો, અને કોઈપણ બાબત તમારાથી ગુમ નથી.....’ ‘હે શાંતિદાતા, સુમેળ ચાહક ઈશ્વર.....’ ‘સર્વ શુભ આકંશાઓ, સર્વ ઉચ્ચિત ન્યાયો, સર્વ ઉપયુક્ત કાર્યો જેનાથી ઉદ્ભવે છે તે ઈશ્વર.....’^{૧૨} કશુંયે માગતા પહેલાં, ગમે એટલો સાદો કે અવિકસિત તોયે વિશ્વાસ પ્રગટ કરવો જ જોઈએ. ‘ઈશ્વરની પાસે જે કોઈ આવે, તેણે તે છે, અને જેઓ ખંતથી તેને શોધે છે તેઓને તે ફળ આપે છે એવો વિશ્વાસ કરવો જોઈએ.^{૧૩} પ્રાર્થનાનો આરંભ અહીંથી થાય છે.

બીજું, ઈશ્વર પવિત્ર છે (૬:૧૬-૧૭). દાવિદને અપાયેલા વચન-ઈસ્ત્રાએલના રાજ્યાસન પર બેસનાર પુરુષની તને ખોટ પડશે નહિ-માં અહીં એક શર્ત મૂકવામાં આવી છે. ‘તારા વંશજો પોતાના માર્ગ સંભાળીને મારા નિયમ પ્રમાણે ચાલશો, તો.....’ અગાઉ જ્યારે દાઉદને એ વચન અપાયું હતું, ત્યારે કોઈ શર્ત લાગુ કરાઈ નહોતી (૧કાળ. ૧૭:૧૧-૧૪). અહીં આપણે ઈશ્વરનાં શર્તરહિત કે શર્તસહિત વચનોનાં પરસ્પર સંબંધોમાં નથી પડવું; માત્ર ઈજારાયલી રાજાશાહી પર તેની પડતી અસર ગ્રત્યે ધ્યાન દેવાનું છે: એક સ્તરે આજ્ઞાભંગ કરવાથી રાજાઓના વંશનો અંત આવે છે, જ્યારે બીજા સ્તરે એ રાજ્યના સાતત્ય પર કોઈ પ્રભાવ પડતો નથી. વળી પાછાં આપણે ‘શું છે અને શું નથી’ ની ચર્ચામાં ઉત્તરી પડયા. અહીં મુદ્દો એ છે કે જ્યારે શલોમોન તેમના પિતાની જેમ ઈશ્વરીય નિયમાનુસાર ચાલવાનો સ્વીકાર કરે છે ત્યારે ઈશ્વર સ્વયં નીતિમાન હોવાથી તેમના સેવકો પાસેથી

★ collect માત્ર પ્રશાલિબદ્ધ નહિ પણ તદ્દન સંક્ષિમરૂપમાં એકથેથી પ્રાર્થના છે.

^{૧૨} The Alternative Service Book 1980 of the Church of England : 'Holy Communion', 'Morning Prayer' અને 'Evening Prayer' માંથી સંપાદિત સંક્ષિમ પ્રાર્થનાઓ.

^{૧૩} છિદ્રૂ ૧૧:૬

પણ નીતિમત્તાની અપેક્ષા રાખે છે. એ સિદ્ધાંત તે માન્ય રાખે છે. અંતે તો આપણને બિનશરતી આશીર્વાદ પ્રામ થવાનો જ છે. પણ આખાયે રાહ પર તેમની જેમ પવિત્ર માર્ગ અપનાવવાને આપણે સાવધાનીપૂર્વક ડગલાં ભરીએ છીએ કે કેમ એ પર આશીર્વાદનું સ્વરૂપ આધારીત છે.

વળી, ઈશ્વર સર્વવ્યાપી છે. ‘આકાશ તથા આકાશોના આકાશમાં તો તારો સમાવેશ થાય એમ નથી, ત્યારે આ જે મંદિર મેં બાંધ્યું છે તેમાં તારો સમાવેશ થવો એ કેટલું બધું અશક્ય છે! (૬:૧૮) જો ‘મંદિરના અગાઉના વૈભવમાં ૧૪ તેમનો સમાવેશ થઈ શક્યો એવી કલ્પના ભૂલ બરેલી હોય તો તેમને ત્યાર પછીના, અને અલ્ય મહત્તમાના ‘મંદિરો’ની કક્ષામાં તેમને ઉતારી પાડવાનો વિચાર કેટલો ભ્રમભર્યો કહેવાય! જે.બી. ફિલિપ્સના પ્રભ્યાત શીર્ષક અનુસાર ‘આપણે ઈશ્વરને નાનો ને નાનો બનાવતા જવાનું જોખમ વહોરી રહ્યાં છીએ.’ તેમની વિશાળતા જેટલી વધુ પારખીશું તેટલી જ વધુ મધ્યરહ્યતા કરતાં રહીશું. અને તેમની પાસે વધુ મોટી અપેક્ષાઓ સેવતાં જઈશું.

પણ આપણી કલ્પનાથી કયાંયે ઉંચે હોવા છતાં તે સર્વ રીતે અનુગ્રહી ઈશ્વર છે (૬:૧૮-૨૧). એવી અત્યંત માનવસહજવૃત્તિ ૬:૧૮ ના પ્રથમ શબ્દ ‘તોપણ’ દ્વારા દર્શાવાઈ છે. વિજ્ઞાનની શોધખોળ દ્વારા અકલ્ય કદના-વિશાળ તેમજ સૂક્ષ્મ એવી બને-વસ્તુઓ સંબંધિત આપણા જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરે છે. છતાં કેટલાંક એમ માને છે કે ઈશ્વરને બનેમાં એટલો રસ નહિ જ હોય અને સાહજિક રીતે માની લે છે કે નાની કરતાં મોટી વસ્તુઓમાં તેમને રસ હશે. ‘ઈતિહાસના એક નાનાશા અવધિ સમયના વહેણમાં ૫૦૦૦ વર્ષનું મહત્વ કેટલું? - માં એકાદ તારામંડળના કોઈક નાના અમથા ખૂશામાં જીવી રહેલા પ્રાણીઓમાં આપણામાંનો એક, વૈશ્વિક ઈશ્વરનો અજોડ તથા પૂર્વ નિર્ધારિત પુત્ર હશે, એમ માનવાનું સાહસ આપણે કરી જ કેમ શકીએ? જે ધર્મનું મુખ્ય લક્ષણ જ નમતા છે, તેમાં આવા દ્રષ્ટિકોણમાં જ મને નમતાનો અભાવ દેખાય છે.’^{૧૪} એથી ઊલટું ‘આકાશમાં તમારો સમાવેશ થાય એમ

૧૪ હિંગાય ૨:૩

૧૫ A M Ramsey, Frontier ના મે, ૧૯૬૮ના અંકમાં પ્રકાશિત તેમના God, Christ and the World એ લેખની Philip Toynbee એ કરેલી સમિક્ષામાંથી

નથી તોયે અમારું સાંભળો' એમ કહેવા કરતાં, 'તમે આટલા મહાન છો, તેથી અમારું સાંભળો' એમ આપણે કહીશું, શલોમોન માંગે છે કે આ મહાન ઈશ્વરની આંખો રાત દિવસ ખુલ્લી જ રહે અને તેમના કાનો માત્ર તેમની એકલાની જ નહિ, પણ સર્વ ઈજરાયલની પ્રાર્થના પ્રાર્થના ચકોર રહે.

ઈશ્વરને પ્રાર્થનામાં આ કહેવામાં એક દેખીતું જોખમ એ છે કે, ઈશ્વરને માહિતીની આવશ્યકતા છે, એમ જાણે અજાણે માની લેવાની મૂર્ખાઈ આપણે કરી બેસીએ. પણ જ્યારે કંઈક કહેવાનો આશય આપણે ઈશ્વરને જે દસ્તિએ જોઈએ છીએ તે દર્શાવવાનો તથા આપણને પોતાને તે યાદ દેવડાવવાનો હોય છે, ત્યારે તે માત્ર ઉચિત જ નહિ પણ પ્રાર્થનાનો સાચો માર્ગ છે.

૩. પ્રાર્થનાનો ઉત્તમ નમૂનો (૬:૩૨-૪૨)

એટલે કે મધ્યસ્થીની પ્રાર્થનાનો નમૂનો. પ્રાર્થનામાં એથી વિશેષ પણ કંઈક છે, એ ચોક્કસ; પણ આ કલમોમાં શલોમોન તેમના લોકો માટે મધ્યસ્થતા કરે છે, અને એ વિશે તેમના જ્ઞાનમાંથી ઘણું કંઈ શીખવા જેવું છે.

આ પ્રાર્થનાની સાત વિનંતીઓનું એક સર્વસાધારણ માળખું એ છે કે, 'જો આમ, આમ, કે આમ થાય અને તમારા લોક પ્રાર્થનામાં કંઈ માંગે, તો તમે સ્વર્ગમાંથી તે સાંભળીને, તે માન્ય કરો.' આ વિચાર જરા અસાધારણ છે, કેમકે તે પોતાની પ્રાર્થનાનો ઉત્તર માંગવાને બદલે, અન્યોને પ્રાર્થનાનો ઉત્તર મળે એ માટે પ્રાર્થના કરે છે. સર્વ મધ્યસ્થતાઓનાં અન્ય લક્ષણો પર વિચાર કરતાં, તેમાંથી વધુ નક્કર પરિણામો સાંપડે છે.

એક મુદ્દો જે તદ્દન દેખીતો હોવાથી જ ધ્યાન બહાર રહી જઈ શકે, તે એ છે, કે, જો આપણે આ શબ્દોને 'અન્યોના હિતાર્થ 'પ્રાર્થના' તથા 'સ્વહિતાર્થ પ્રાર્થનાની વ્યાખ્યારૂપે જોઈએ, તો એ વિનંતીઓ નહિ, પણ મધ્યસ્થતા જ છે. પ્રથમ અધ્યાયમાં આપણે શલોમોનને પોતા માટે કંઈક માંગતા સાંભળ્યા છે. તેમની તથા ઈશ્વરની વચ્ચેના સંબંધો વિશે તો બે મત છે જ નહિ. તેમના મનમાં જે એકમાત્ર વિચાર ઘોળાયા કરે છે, તે છે તેમની પ્રજા વિશે. એ પાળકનું-ઘેટાં પાળક રાજાનું-હૈયું. તેમના ટોળાના હિતચિંતનથી ભર્યું ભર્યું રહે છે.

એક સાચા ઘેટાંપાળક તરીકે, તેમના ટોળાની જરૂરિયાતોનો તેમને એક બહુણો ધ્યાલ છે. તેમની મધ્યસ્થતાનો વિસ્તાર મોટો છે, અને અનેક પરિસ્થિતિઓની તે કલ્પના કરે છે. ઈજરાયલ પૂરતા જ સીમિત ન રહેતાં, જે કોઈ પરદેશી તેમની પ્રાર્થના કરે, તેને આશીર્વાદ દે એવી યાચના પણ તે કરે છે. ભવિષ્યમાં દ્રષ્ટિ કરીને કેટલીક હિતકારક, તેમજ અનેક વિપરીત શક્યતાઓ ભાળી, તે સર્વને તે પ્રાર્થનામાં ઈશ્વર સમક્ષ લાવે છે. વૃત્તાંતકાર જ્યારે દીર્ઘદ્રષ્ટિયુક્ત શબ્દો હિતિહાસને પાને ઉતારે છે, ત્યારે મધ્યાવધિની સદીઓમાં સર્વ નહિ, તોયે અનેક શક્યતાઓ વાસ્તવિકતામાં રૂપાંતરિત થયેલી આપણે જોઈએ છીએ. અનેકવાર એવી કટોકટીભરી પરિસ્થિતિઓ ઊભી થઈ જે તેમની (શલોમોનની) પ્રજાની પ્રાર્થના સાંભળવામાં આવી.

રાજાની વિનંતીઓનું એક સૂચિત લક્ષણ તેમની સામૂહિકતા છે. તેમની પોતાની વ્યક્તિગત જરૂરિયાતો તેમણે જાણી જોઈને ધ્યાનબહાર કરી દીધી છે એવું નથી. તે તેમની (પ્રજાજનોની) વ્યક્તિગત જરૂરિયાતો કરતાં એક પ્રજા તરીકે તેમણે સામનો કરવાની પરિસ્થિતિ અને તેમના સામાજિક તથા રાષ્ટ્રીય સંબંધો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. કશાનેથે તે વ્યક્તિગત અર્થમાં જોતા નથી. એકવચનમાં ઉચ્ચારાયેલ 'પુરુષ' કે 'પરદેશી' (૬:૨૨, ૩૨) શબ્દો પણ સત્તવે બહુવચનમાં ફેરવાઈ જાય છે.

'અન્ય' વ્યક્તિઓ, નિરનિરાળી પરિસ્થિતિનો સામનો કરતાં 'અન્યો' ભિન્ન ભિન્ન સંબંધો ધરાવતા 'અન્યો' માટે કરાયેલી મધ્યસ્થતા 'તમારી ઈજરાયલી પ્રજા'ને અનુલક્ષીને છે, 'ઈજરાયલ' એટલે કોઈ દેશ નહિ, પણ પ્રજાના અર્થમાં વપરાશે (૬:૩૬). એ શક્યતાનો તે સ્વીકાર કરે છે. વૃત્તાંતકારે જોયું છે કે એ દિવસ પણ આવ્યો છે કે ઈજરાયલનો અર્થ રાજ્ય પણ થતો નથી. તો પછી આ મધ્યસ્થતાનો કંઈ અર્થ ખરો? કાળવૃત્તાંતનો સંદેશ એ છે કે ઈશ્વરના લોકો યુગોયુગોમાં એક્યતાના બંધનથી અનેક રીતે જોડાયેલાં છે; 'એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર' છે; અને ઈશ્વરના ઈજરાયલના (સંત પાઉલ-સૂચિત વાક્યપદ જે વૃત્તાંતકારે નિશ્ચે માન્ય રાખ્યું હોતે) ને શલોમોન જે પરિસ્થિતિ વિશે પ્રાર્થના કરે છે, તેની સમાંતર સ્થિતિ ગમે ત્યારે મળી રહેશે.

૧૬ ગલાતી ૬:૧૬

તેથી જેમ વર્ષો વિતે છે અને શલોમોનની પ્રતિજ્ઞાન પ્રાર્થના ઉપદેશનો વિષય બને છે ત્યારે બે વાતો બને છે: એક તો એ કે શક્યતાઓ વાસ્તવિકરૂપ અને કાલ્યનિક વસ્તુઓ સાક્ષાત્રૂપ ધારણ કરેલ છે. એવો દિવસ આવે છે કે જ્યારે મધ્યસ્થી ‘આમ, આમ બને તો’ ને બદલે..... ‘આમ, આમ બને છે માટે.....’ એ શબ્દોમાં પ્રાર્થના કરશે. દેશવટામાં અને દેશવટાપશ્વાત વૃત્તાંતકારની દુનિયામાં એમ બને છે. નહેયા^{૧૭} તથા દાનિયેલ^{૧૮}ની મધ્યસ્થતામાં શલોમોનની પ્રાર્થનાનું પ્રેરકબળ એક નવી જ વાસ્તવિકતા ધારણ કરે છે.

સ્વયં ઈજરાયલ, વિકસ પામીને જેમ જેમ જ્ઞાતિક મંડળીમાં ફેરવાઈ જાય છે, તેમ તેમ એ વાસ્તવિકતાના નવા સ્વરૂપો ઉદ્ભવે છે. ઈશ્વરની પ્રજામાં નીતિશીલતાનો જુવાળ નવા પરિમાણો ધારણ કરે છે. પરાજ્ય, અનાવૃષ્ટિ, દુકાળ એ સર્વને નવા અર્થમાં સમજ શકાય છે. (અને તેમનાથી છુટકારો પામવાને પ્રાર્થનાયે કરી શકાય છે). ‘તારા મહાન નામમાં દૂર દેશથી આવનાર કોઈ અજ્ઞાત વ્યક્તિત, તથા એજ નામને ખાતર’ યુદ્ધે ચઢતાં યોદ્ધાઓને આપણે નવા દ્રાષ્ટિકોણથી જોઈએ છીએ; અને તેમને માટેયે મધ્યસ્થતા કરવાનું શીખીએ છીએ. અને હંમેશાં ઈશ્વરની મંડળીના એક વિશ્વાસનો એ પ્રકાર હશે, જ્યાં પાપ બંદિવાન બનાવે છે અને પશ્વાતાપ મુક્તિ અપાવે છે. પ્રાર્થનાગૃહમાં શલોમોને જ્યાં ધૂંટણો પડ્યા હતા, ત્યાં ધૂંટણ ટેકવી મધ્યસ્થ એ સર્વને સમાવી લે છે.

૪. પ્રાર્થનાની પથાર્થતા (૭:૧-૧૨)

આ વિષિ કાંઈ નામની જ ધર્મક્રિયા નથી. તેમાં પ્રાર્થનાને જ મહત્તમ સ્થાન અપાયું છે, અને તેથે મધ્યસ્થીની પ્રાર્થનાને તેથી ભક્તજનોએ માત્ર માનવી કર્યા પતાવીને સંતોષ માનવાનો નથી. અશ્વધાળુઓ કહે છે, કે પવિત્રઆત્મા ન રહે કે ઈશ્વર મરણ પામે તોયે મંડળીની પ્રવૃત્તિઓતો ચાલ્યા જ કરવાની. પણ અહીં માનવસમુદ્દાયની જેમ ઈશ્વર પણ, જો ઉપસ્થિત ન હોત તો આ આખીયે વિષિ નરી મૂર્ખતાભરી ગણાત. ઈજરાયલની પ્રજા કંઈ અમસ્તી જ વિષિમાં ભાગ લે છે, કે ગીતો ગાય છે, કે વાતો કરે છે, કે નૃત્ય કરે છે એવું

નથી. તે કંઈક માંગે છે, અને માંગણીનો પ્રત્યુત્તર પણ માંગે છે. તેનો વિશ્વાસ યથાર્થી નીવડશે?

ઇશ્વર અવશ્ય ત્યાં હાજર છે. તેમણે (માંગ) સાંભળી છે, અને બે વાર ઉત્તર આપ્યો છે. - એકવાર સત્તવરે અને બીજીવાર પદીથી. ત્યાં તે ત્યાંજ 'આકાશથી અભિનાને ઉત્તરીને દહીનીયાર્પણ તથા બલિદાન ભસ્મ કર્યા'; અને યહોવાના ગૌરવથી મંદિર ભરાઈ ગયું (૭:૧). ગૌરવનો ઉલ્લેખ તો ૫:૧૪માં થઈ ચૂક્યો છે; પ્રાર્થનાનો ઉત્તર અભિનથી મળ્યો. ઇશ્વરે આ પ્રેક્ષણીય રીતે તેમના લોકના ઈતિહાસમાં આ અગાઉ પણ - જ્યારે અરણ્યમાં મોશેએ પ્રથમ વેદી ઉભી કરી ત્યારે, ૧૯ અને આજ સ્થળે હજી તો યબૂસી ઓનન્જનની ધર્મની ખળી તરીકે વપરાતું હતું ને દાવિદે ત્યાં વેદી ઉભી કરી (૧ કાળ. ૨૧:૨૬) ત્યારે - ઉત્તર આપ્યો હતો. અને કાર્મેલ પર્વત પર ઈઝરાયલ સંબંધી મહાત્વનો નિર્ણય લેતી વેળાએ એલિયાની વેદી પર (૧ રાજી ૧૮-૩૮) પણ થશે. આકાશમાંથી ઉત્તરી આવેલા અભિનાનો 'આત્માલક્ષી' ઉત્તર કહી ન શકાય; અભિનાને સાચે જ ઉત્તરી આવીને અર્પણોને ભસ્મ કર્યા હતાં. ૨૦ પણ જ્ઞાનેદ્રિયો તથા આવેશોએ તેને પ્રતિસાદ આપ્યો, એ અર્થમાં તે આત્માલક્ષી હતો. એ સત્તવરે થયો હતો, તેણે કલ્યનાને જકડી રાખી હતી, તે દ્રશ્ય મનમાંથી ખસનાર નથી. વિશાળ જનસમુદ્દરાય સમક્ષ અભિન ઉત્થ્યો ને મંદિર ઉપર 'યહોવાનું ગૌરવ દેખાયું' (૭:૩) એ સદીઓ પૂર્વના દ્રશ્યથી તેમનો શાસ અદ્વર થઈ જતો આપણે આજેયે 'સાભળી' શકીએ છીએ. જ્યારે ઇશ્વરે માનવીને આ પ્રકારની ચેતના આપી છે, અને તે સ્વયં તેનો ઉપયોગ કરે છે, ત્યારે આવેશી પ્રત્યાઘાતનું મહાત્વ આપણે નકારી ન શકીએ. એક વાત લક્ષમાં રાખવાની છે કે 'સર્વ'એ તે અભિન તથા ગૌરવ જોયાં અને મુખ ભૂમિ સુધી નમાવીને ભજન કર્યું. તેથી વ્યક્તિત્વાની આવેશીપણામાં તાણાઈ જવાની શક્યતા રહેતી નથી - માત્ર મેં તે અભિન જોયો, એમ નહિ, તમેયે તે જોયો હતો. વળી હજી એક વાત લક્ષમાં રાખવાની છે, કે ઇશ્વરે તેમના

૧૯ લેખિય ૬:૨૪

૨૦ આ ચમત્કારોને 'યુક્તિઓ' ગણાવતાં રૂઢિયુસ્ત 'સ્પષ્ટિકરણો' કેટલા છેતરામણાં છે? પ્રત્યેક વેળાએ ઈઝરાયલના ઇશ્વર સાચેજ તેમના લોકનાં જીવનમાં છે, કે નહિ, એજ મુદ્દનો પ્રશ્ન હોય છે. બસે દ્રષ્ટિએ જોતાં, 'નાટકિયો' ચમત્કાર નિરર્થક જ નિવડત.

ત્વરિત ઉત્તર બાદ, પાછળથી બીજી રીતે પુણિ આપી હતી; ‘યહોવાએ શલોમોનને રાત્રે દર્શન આપીને કર્યું.....’ (૭:૧૨).

(અજિન સાચે જ ઉત્તરી આવ્યો તેથી) જેમ આગલા ઉત્તર માટે ‘આત્મલક્ષી’ શબ્દ અસ્થાને છે, તેમ (એ સ્વમ હોવાથી) ૨૧ દર્શન માટે ‘વસ્તુલક્ષી’ શબ્દ અસ્થાને લાગે છે. પણ સ્વમમાં વાણી હતી, અને અજિન શમી ગયો તેમ વાણી શમી ગઈ નથી. લગભગ એમ જ કહી શકાય કે, વૃત્તાંતકારે ૨૨ પ્રસ્તુત કરેલા બીજા વિષ્યાત આલેખ ૭:૧૪નો મૂળ હેતુથી કંઈક જુદો જ અર્થ કરાઈ રહ્યો છે; ગમે એટલો પશ્ચાતાપ કરવા માંગે તોયે એવું કોઈ આધુનિક રાષ્ટ્ર નથી કે જેને ઈશ્વર ‘મારા લોક જેઓ મારા નામથી ઓળખાય છે’ એ રીતે સંબોધન કરશે. પણ સિદ્ધાંતો જીવંત રહે છે, અને પ્રત્યેક યુગે વિપત્તિગ્રસ્ત કે આશ્વાસ્ત ઈશ્વરની પ્રજ્ઞના દેશની વ્યાખ્યા શોધી કાઢવાની રહે છે.

આ સંદર્ભમાં મુખ્ય મુદ્દો એ છે કે શલોમોનની મધ્યસ્થતાને ઈશ્વરના પ્રતિસાદે મનને મુખ્ય કરતા શબ્દો તથા આત્માને ઉત્તેજીત કરતા અજિનનું રૂપ ધારણ કર્યું છે. શલોમોન મધ્યસ્થતા કરતાં અત્યંત સંક્ષિમ હોવા છતાં, બીજો ઉત્તર તેમના વિચારોને ઘણો મળતો આવે છે. ઈશ્વર પોતાની આંખો ખુલ્લી રાખે અને મંદિરમાં તે જે પ્રાર્થના કરે તે પ્રત્યે તેમના કાન ચકોર રહે (૬:૨૦, ૪૦) એવી શલોમોનની આરંભિક તથા અંતિમ વિનંતીનો જાણે કે શબ્દ શબ્દનો ઉત્તર તેમને મળ્યો છે (૭:૧૫), એટલું જ નહિ, પણ કેટલાક ભારદર્શક તત્ત્વો જોતાં, તેમનો કમ પણ પથાવત રહ્યો છે. પાપ, ઈશ્વર સાથેનો સંબંધ તોડે છે, ના પશ્ચાતાપ તેને ફરીથી જોડે છે. વૃત્તાંતકારના કાર્યના પાયારૂપ ઈતિહાસના મૂળ સિદ્ધાંતો હોવાની સાથે સાથે શલોમોનની વિનંતી તથા ઈશ્વરના પ્રત્યુત્તરના તત્ત્વો પણ છે.

નિર્દિષ્ટ પ્રાર્થનાનો નિર્દિષ્ટ પ્રત્યુત્તર સાંપ્રે છે એવો સુખદ વિચાર કદાચ આપણી પોતાની મધ્યસ્થતા પર ઈશ્વર વિશેષ આપશે એવી અપેક્ષા રાખવા પ્રેરેય ખરો. એવા નિર્જર્ખ પર આવીએ તે પહેલાં આપણે ઘડાયેલી ઘટનાઓના કમ ઉપર એક દ્રષ્ટિ કરીએ.

૨૧ વૃત્તાંતકાર તેને સ્વમ કહેતા નથી, પણ ૧ રાજી ૩:૫ અને ૮:૨ જુઓ.

૨૨ ૧ રાજીઓ ૮:૧-૮ના સમાંતર લખાણમાં એ શબ્દો નથી.

શલોમોનની મહાનતા

ઇછા પછી સાતમો અધ્યાય આવે, એ કરતાં તેમાં કંઈક વિશેષ તત્ત્વ છે. આ મહામધ્યસ્થતા સુદ્ધા ૧:૭-૧ તમાં બુદ્ધિનું વરદાન પ્રામ કર્યા પછીજ આવે છે. એનો અર્થ એ કે શલોમોને જે માંગ્યું તે ઈશ્વરે આપી દીધું એમ નહિ, પણ શલોમોને જ માંગે એવું ઈશ્વર ઈશ્વતા હતા, તેજ તેમણે માંગ્યું., ઈશ્વરે પહેલેથી જ વચન તથા બુદ્ધિ પ્રદાન કર્યા હોવાથી શલોમોનની પ્રાર્થના માન્ય થશે, એ તો આપણે સમજ શકીએ છીએ. તેમની મધ્યસ્થતા જ એવી હતી કે પરિણામ અવશ્ય આવે. હું મુનઃ એકવાર તેમને એક અનોખી વ્યક્તિત કહું છું; કેમકે તે પવિત્રોને સારુ ઈશ્વરની ઈશ્વરા પ્રમાણે વિનંતી કરે છે. ૨૩ કારણ કે માત્ર તેજ 'ઈશ્વરની વાતો જાણો છે', ૨૪ પણ જયારે આપણે તેમને અનોખા નહિ, પણ નમૂનારૂપ ગણીએ છીએ, ત્યારે પ્રતિષ્ઠાદિને તે મંચ ઉપર ઈશ્વર આગળ ઘૂંઠણે પડીને સાચી મધ્યસ્થતા કરવાની રીત આપણાને બતાવતા હોય છે. 'તેના વિશે આપણને જે હિંમત છે તે' એ કે જો આપણે તેમની ઈશ્વરા પ્રમાણે કંઈ માગીએ, તો તે આપણું સાંભળે છે; અને જો આપણે જાણીએ, કે જે કંઈ આપણે માગીએ તે સંબંધી તે આપણું સાંભળે છે તો આપણે તેની પાસે જે માંગ્યું છે તે આપણને મળે છે, એ પણ આપણે જાણીએ છીએ, '૨૫ આપણે માત્ર અભિનિ તથા ગૌરવનો જ અનુભવ કરતાં નથી, પણ આપણાને પ્રત્યુત્તરની ખાત્રી આપનાર વચન પર આપણે વિશ્વાસ કરીએ છીએ, કારણ તેમણે આપણાને વિનંતી કરતાં શીખવ્યું છે.

૨ કાળવૃત્તાંત C-E

૧૩. શલોમોનની મહાનતા

ઉપદેશક તરીકે વૃત્તાંતકારનું પાત્ર ભાગ્યે જ આપણા મતોથી વેગળું છે. વિશેષતા: શલોમોનના શાસનકાળના વર્ણનનો આ અંતિમ ભાગ, તેમના ઉપદેશથી વિદ્વતાના ઉદાહરણ તરીકે લક્ષમાં લેવા જેવો છે. શમુઅલ/રાજાઓ (૧રાજ લ:૧૦-૧૦:૨૮) માંથી મૂળ વર્ણન ઉપાડી તેનું સંપાદન કરી, તેમણે ઉપદેશ તૈયાર કર્યો છે: પરિણામ શું આવ્યું છે, તે આપણે હવે જોઈશું.

૧. ઉપદેશનો અધિકૃત આલેખ

ચાર મુખ્ય વિષયોને આવરી લેતા ર કાળવૃત્તાંતના આઠમા અને નવમા અધ્યાયો સાથે વૃત્તાંતકારની શલોમોન ગાથાનો અંત આવે છે. આપણે અન્યત્ર જોયું તેમ, તેમની શૈલીમાં વિષયો કયારેક કયારેક એકમેકને આચાદતાં અથવા અંદર અંદર વણાઈ જતાં હોય છે. એ (વિષયો) છે. શલોમોનનું પરાક્રમ (૮:૧-૧૦). તેમની ભક્તિ (૮:૧૧-૧૬), તેમની સંપત્તિ (૮:૧૭-૧૮; ૯:૮-૨૮), અને તેમની બુદ્ધિ (૯:૧-૧૨), જૂના ઈતિહાસના સૌથી દેખિતા અનુકૂલનમાં તેમણે ૧ રાજાઓના ૧૧ મા અધ્યાયને લગભગ કાઢી જ નાંખ્યો છે. ઈજરાયલના પ્રથમ બે મહાસાત્રાટોનું વૃત્તાંતકાર કેવું ચિત્રાલેખન કરવા માંગે છે, એ તો આપણે અત્યાર સુધીમાં જોઈ લીધું છે.; શાઉલ સંબંધી, કે ત્યાર પછીના રાજાઓ સંબંધી તેમણે આવો કોઈ અનુગ્રહ સેવ્યો નહોતો. પણ દાવિદ અને શલોમોનને તે એક બેવડા આઈશરૂપે, ઈશ્વરના રાજત્વના સાચા ચિત્રણને દ્વિમુખી રૂપે, તે દર્શાવવા માંગે છે એવા આપણા મતને સમર્થન મળે છે. તેથી જ દાવિદના અંતિમ કષ્ટભર્યા દિવસોનો ૧ કાળવૃત્તાંતને અંતે અથવા શલોમોનની ક્ષતિઓનો અત્રે કોઈ ઉલ્લેખ નથી. એમાં આશ્રય પામવા જેવું કંઈ નથી. તેમને અનેક ‘પરદેશી સ્ત્રીઓ સાથે પ્રીતિ લાગી,’ જેઓએ તેમના શાસનકાળના અંતિમ ભાગમાં ‘તેનું હૃદય અન્ય દેવો તરફ ફેરવી નાખ્યું,’ (૧ રાજા ૧૧:૧,૪). અને તેમણે પોતાના શાસનકાળના આરંભકાળમાં કાયમી શત્રુઓ (હદાદ, રેઝોન, યરોબામ) બનાવ્યા (૧ રાજા ૧૧:૧૪-૪૦) એ હકોકતો તેમના વાચકો જાણે છે, એ યે વૃત્તાંતકાર જાણે છે અને એ વાતો કોરે મૂકીને, એ વ્યક્તિની મહાનતા પર જ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને, તેમના પિતાની જેમ, તેમના શાસનકાળનો સુખદ અંત લાવે છે.

આઠમા અધ્યાયના આરંભમાં હૂરામે શલોમોનને આપેલાં ‘નગરો’ના વર્ણનમાં આ વલણનો અતિરેક દેખાઈ આવે છે. શમુઅલ/ રાજાઓનાં પુસ્તકોમાંથી સમાંતર મજફૂર (૧ રાજા ૮:૧૦-૧૪) માત્ર વીણીને જ નહિ, બલ્કે તદ્દન ઉલટાવીને મૂક્યો છે. વિવેચકો આ બને લખાણો વચ્ચે કોઈ સમન્વય છે કે કેમ એ વિચારી રહ્યાં છે; શલોમોનને પરત કરાયેલી નગરોની અસ્વીકાર્ય ભેટનું થયેલું પુનર્નિર્માણ, - શું વૃત્તાંતકાર શમુઅલ/ રાજાઓને ખોટાં કરાવે છે, કે પછી કોઈ સંશયાસ્પદ લખાણોનો આધાર લે છે? જે હોય

તે, પણ પ્રથમ લખાણમાં શલોમોનને હલકી મનોવૃત્તિવાળા અને બીજામાં તે રચનાત્મક મનોવૃત્તિવાળા દર્શાવવામાં આવે છે. આ બને અભિપ્રાયો સાચાં છે, અને વૃત્તાંતકારને કયું પાસું મહત્વનું લાગે છે એ આપણે જોઈએ.

આ અધ્યાયોમાં આજ પ્રકારની દ્રઢતા આપણને જોવા મળશે-સાથે સાથે, કંઈક અસ્પષ્ટ પણ એટલું જ મહત્વનું પાસું પણ શલોમોન પર ફેંકેલો પ્રકાશ તેમની પ્રજાનેયે પ્રકાશિત કરે છે. તેમની સિદ્ધિઓ તેમની જનતાના ઉત્કર્ષ દ્વારા પ્રતિબિંબિત થયા વિના રહી જ ન શકે.

અ. શલોમોનનું પરાકરમ (૮:૧-૧૦)

૮:૧-રની પાછળ જે કંઈ સચ્ચાઈ હોય, અને આ કલમોમાં શલોમોને હૂરામને આપેલા ક્ષેત્ર સાથે તેમનો જે સંબંધ હોય તે, પણ અહીં તો શલોમોનને એક નિર્માંતા તરીકે પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યા છે. અને તેમની નિર્માંશ-પ્રવૃત્તિઓ તેમની પ્રજાના કલ્યાણ સાથે સંકળાયેલી છે. તે તેમના ઈશ્વરના નિવાસ સ્થાનનું નિર્માંશ કરે છે, તે પોતાના નિવાસ સ્થાનોનું નિર્માંશ કરે છે, આમ આ ઉત્તરીય નગરોનું પુનર્નિર્માંશ, ઈજરાયલી પ્રજાને નિવાસસ્થાનો મળવાથી તેઓ સુસ્થાપિત થાય છે.

હવે આવે છે તેમની યુદ્ધ-પ્રવૃત્તિઓ (૮:૩). જોકે આમ તો શલોમોનનો શાસનકાળ શાંતિમય હતો, પણ કયારેક તેમને ભયસૂચક સંકેતોયે મળતાં અથવા તે પોતે કોઈક ‘પર્યટન’ પર નીકળી પડતા. આવા એક ગ્રસંગનો વૃત્તાંતકાર આ ફકરામાં ઉલ્લેખ કરે છે. આ કલમ એક કોયડારૂપ છે, કેમકે ૧ રાજાઓ ૮માં, એ વિશે કોઈ જ ઉલ્લેખ નથી, અને દાવિદ સાથે મૈત્રી ધરાવતા હમાથ તથા વેર ધરાવતા સોબાહને (૧કાળ ૧૮:૮-૧૦) તેમણે એકીસાથે લઈ લીધાં છે. વિવેચકો આ સમસ્યા ઉકેલવા મથે તો છે, પણ જે પહેલેથી જ ઈજરાયલની સરહદ ગણાતી આવી છે, તેના લશકરી એકત્રીકરણના વૃત્તાંતકારના ઘ્યાલ સાથે તેઓ સહમત થાય છે. શલોમોનની પ્રજા સુસ્થાપિત પણ થઈ છે અને સુરક્ષિત પણ.

વળી તેમના ઉપયોગાર્થે ભંડાર-નગરોએ ઊભા કર્યા છે (૮:૪, ૬અ). તેમની રક્ષાર્થે બે સશક્ત બેથ-હોરેન નગરો બનાવ્યાં (૮:૫) તેમજ તેમણે અનેક રક્ષક નગરો વસાવ્યાં (૮:૬).

શેષ બિન-ઈજરાયલીઓ પ્રત્યેની તેમની નીતિના વર્ણન સાથે આ પેટા વિભાગનો અંત આવે છે., અને અન્ય વ્યવસ્થાની જેમ રાજાના પરાક્રમ બળથી તેમની પ્રજાના લાભો પણ સ્પષ્ટ દર્શાવ્યા છે: કનાનની બાકીની જાતિઓ પર તેમણે વેઠ નાખી પણ પોતાના લોક પર નહિ. તેમના શાસનમાં તેમની પ્રજાને સુરક્ષા તથા સ્વાતંત્ર્ય બને ભોગવવાનાં મળ્યાં.

૬. શલોમોનની ભક્તિ (૮:૧૧-૧૬)

જે બે કલમો (૧રાજાઓ ૮:૨૪-૨૫) પર આ લખાણ આધારિત છે, તેને ખાસું વિસ્તારવામાં આવ્યું છે. વળી એ કલમો પરસ્પર એકબીજા સાથે સંબંધિત નથી; અને પોતાનો વિશેષ હેતુ પાર પાડવાને જેમ તેમણે હૂરામના ગામો (૮:૧-૨) વિશે પુનઃલખાણ કર્યું છે, તેમ અહીં પણ થોડાં શબ્દો ઉમેરીને એ બને વાતો સાંકળી લીધી છે. તેમની મિસરી રાણીના સ્થળાંતરનું તેમણે ધાર્મિક કારણ બતાવ્યું છે. એમાં કોશ તથા તેની આસપાસની પવિત્રતા જાળવી રાખવા કરતાં, રાણીની સુરક્ષિતતાની ચિંતા વધારે છે. આપણાને ઊર્જા (૧કાળ. ૧૩:૮-૧૪) અને તે અગાઉ પલિસ્તીઓ તથા બેથ-શેમેશના માણસો (૧શમુ.૫-૬) યાદ છે. કોશની તથા તેની સાથે સંકળાયેલી સર્વ વસ્તુઓ^૧ પવિત્રતાને લીધે સ્વાભાવિક રીતેજ શલોમોન ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાયા. દહનીયાર્પણો (૮:૧૨) તથા પર્વોત્સવો (૮:૧૩), યાજકો તેમજ લેવીઓ (૮:૧૪)ની સેવાઓ, તથા આ સર્વ વિશેનું તેમનું નિયમન (૮:૧૫) એટલે કે 'ધર્માવાના મંદિર'ને લગતું 'શલોમોનનું સર્વ કાર્ય' (૮:૧૬) એ બધું જ એક સર્વ સંગ્રહક લખાણમાં સમાવી દીધું છે.

અને આ સર્વ પ્રકાશ કર્યાં કેન્દ્રિત કરાયો છે?

શલોમોને દહનીયાર્પણો ચઢાવ્યાં, શલોમોને યાજકોની ટોળીઓ ઢરાવી. રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે નિયમો, એ 'સર્વ કામ શલોમોનનું હતું, વૃત્તાંતકાર આપણાને યાદ કરાવે છે કે સર્વ કાંઈ 'મોશેની આજ્ઞા પ્રમાણે' તથા 'દાવિદના વિધિ પ્રમાણે' કરવામાં આવ્યું હતું. પણ આ સર્વ હોવા છતાંથે વૃત્તાંતકારની રજૂઆત એવી છે કે ધ્યાન તો શલોમોન પરથી ખસતું જ નથી, ઊલદું

^૧ 'Everything'. etc. rather than 'the places to which the ark.....has come'; see Williamson p 231 on 8:11.

શલોમોનની મહાનતા

શલોમોનની ગણત્રી કોની સાથે કરાવી જોઈએ, એ તે બતાવી આપે છે.

પણ અહીંયાએ, તે તેમના લોકથી વેગળા તો નથી જ. ભક્તિના સમગ્ર કાર્યક્રમમાં આખીએ ‘પ્રજાનો’ સમાવેશ થાય છે. જે સર્વ કંઈ થઈ રહ્યું છે, તેની પાછળ તેમનું જ વ્યક્તિત્વ કામ કરે છે, પણ એ માત્ર એક એકલવાયે અસ્મિતા નથી. અર્પણોમાં, ઉત્સવોમાં ભજનોમાં, ઈજરાયલ તેમને સાથ દે છે. એને આમ ઈશ્વર સાથે યોગ્ય સંબંધ સાધવામાં તે પ્રવૃત્ત હોય છે, શલોમોનની ભક્તિ એટલે તેમની પ્રજાનો સદાચાર.

ક. શલોમોનની સમૃદ્ધિ (૮:૧૭-૧૮; ૯:૮-૧૯)

આ વિભાગમાં વૃત્તાંતકાર તેમના મૂળ પુસ્તકોને વળગી રહે છે. ૧ રાજાઓ ૯:૨૯-૩૦:૨૮ની જેમ આ સંરચના આકર્ષક છે. વિદેશોમાંથી શલોમોનના ભંડારમાં થતા સોનાના અંતઃપ્રવાહના ચાર ઉલ્લેખો કરાયા છે. પહેલા અને બીજા (૮:૧૭-૧૮ અને ૯:૧૦-૧૧) તથા ફરીથી ત્રીજા ચોથા (૯:૧૩-૧૪ અને ૯:૨૧) ની વચ્ચે બે સ્મરણીય દ્રશ્યો મઢી લેવામાં આવ્યાં છે પ્રથમ તો છે શેબાની રાણીની ભેટવાર્તાનું દ્રશ્ય (૯:૧૨નું તેના પુનર્ગમનનું દ્રશ્ય ક્રેમમાંથી સહેજ બહાર નીકળે છે), એન શલોમોનની બુદ્ધિના શીર્ષક હેઠળ આપણે તે જરા ઊંડાણથી જોઈશું. બીજુ દ્રશ્ય છે, આયાતી સોનાના ઉપયોગનું દ્રશ્ય.

આ ચાર ઉલ્લેખના ફકરાઓમાં કંઈક વિચિત્રતા દેખાય છે. ઈજરાયલ કદીએ કોઈ સાગરખેડુ રાણ નહોતું, એ વાતનો કંઈક ઈશારો શલોમોનના નાવિકો સાથે જવા માટે હૂરામે મોકલેલા ‘સમુદ્રના ભોમિયા નાવિકો’ (૮:૧૮) પરથી મળી રહે છે. અને સાગરપારના દ્શોથી અજાણ ઘણાંખરાં ઈજરાયલીઓ તો એલોનેય જ જગતનો છેડો સમજ રહ્યાં હશે. ૩ ઓફિર કયાં આવ્યું છે, એ કોઈ જાણતું ન હોવાથી ‘ઓફિરનું સોનું, દંતકથાત્મકજ મનાતું.’^૩ રૂપાની જેમ એ અરબસ્તાનના રાજાઓ પાસેથી આવતું. અને જો

૨ ‘સોનાની ક્રેમવાળા ચશમા’ની ઉપમા દેવાની ટીખળ થઈ આવે છે!

૩ આગળ, ૨ કાળ. ૨૬માં ‘પ્રબળ પાળકપદનાં મુખ્ય તત્ત્વો’ મુદ્દા નં. ૨ જુઓ.

૪ ‘પાર્વાઈમનું સોનું’ (૩:૬) સરખાવો. ‘ઓફિર’ નામ શલોમોનના સમયમાં વપરાતું નહિ હોય. ‘દારીક’ શણ વપરાયો છે, એ અર્થમાં અહીં ‘કાળકમદોષ’ હોઈ શકે (૧ કાળ. ૨૮-૨૯ માં ૧ કાળ. ૨૮:૭ જુઓ)

કે 'તાર્શીશનાં વહાણો'નો અર્થ માત્ર દૂરદેશના વેપારીઓ જ હોઈ શકે, પણ 'તાર્શીશ' (સ્પેઇન) પરથી વૃત્તાંતકારે દર ત્રણ વર્ષ 'સોનું રૂપું, હાથીદાંત, વાંદરા તથા મોરપ' લઈને આવતા અઢળક દ્રવ્ય સહિતના નૌકાભારનો જ ઉલ્લેખ કર્યો હશે.

મંદિર માટે આવશ્યક સામગ્રી મળી ગયા પછી આ સઘળા દ્રશ્યનો તેમણે શો ઉપયોગ કર્યો હશે? એનો ઉત્તર ૯:૧૫-૨૦માં મળી રહેછે. તેમણે પોતાના દરબાર માટે હાથીદાંતનું સુવર્ણમહિદિત સિંહાસન બનાવ્યું. તેમના પીવાના સર્વ પાત્રો સોનાનાં હતાં; તેમનાં ભોજનનાં સર્વ પાત્રો ચોખ્ખા સોનાનાં હશે એવી આપણે કલ્પના તો કરી જ શકીએ. અંતે, જાણે હવે શું કરવું એ સમજાતું ન હોય એમ રક્ષાર્થે નહિ પણ પ્રદર્શનાર્થે સેંકડો નાની મોટી સુવર્ણઢાલો બનાવી તેમને લબાનોન વનગૃહમાં ટાંગી દીધી. પણ આ અંગત ભવ્યતાનું પ્રદર્શન નહોતું. આપણે ભૂલવું ન જોઈએ, અને ૧ રાજા. ૧૦માં અધ્યાયમાંથી સામગ્રી લઈને શલોમોનના શાસનકાળના વર્ણનના આરંભમાં જ વૃત્તાંતકારે ટાંકેલા શાબ્દો : 'રાજાએ યરુશાલેમમાં સોનું રૂપું એટલું બધું વધારી દીધું કે તે પત્થરને તોલે થઈ પડ્યું.' (૧:૧૨) પરથી તે યે ભૂલ્યા નથી. હમણાં જ સોનાના ઉપયોગનો જે ઉલ્લેખ અહીં કરાયો છે, તે જોતાં રૂપાનથા એરેજકાષ સંબંધીનું મૂળ લખાણ (૮:૨૭) અહીં વધારે સારું લાગે છે, પણ તાત્પર્ય સ્પષ્ટ છે, કે જે શલોમોનના પરાકમ તથા ભક્તિના વર્ણનમાંયે દેખાઈ આવતું હતું. ૮:૨૨-૨૮માં સારાંશરૂપે લખાયેલા શાબ્દોમાં તેમની અઢળક આવકથી થયેલ યરુશાલેમની સમૃદ્ધિની વૃદ્ધિ દર્શાવી છે. તેમનું ધન એટલે તેમની પ્રજાનું ધન.

૩. શલોમોનનું જ્ઞાન (૮:૧-૨૨)

પાછલા વિભાગ સાથે શેખાની રાણીની સુપ્રસિદ્ધ ભેટવાર્તા વણાઈ ગઈ છે. વિલિયમસને તેના વૈશ્વિક આકર્ષણ, તથા તેના ઉત્તરકાળના લખાણોમાં તથા કલા કૃતિઓ પર સતત પડેલ પ્રભાવનું વર્ણિન કર્યું છે.^૫ એ અતિથિની મોહકતાથી અંજાઈ જઈને આપણે તેની મુલાકાતના કારણ પ્રતિ બેધ્યાન ન

^૫ છેલ્લા શાબ્દનો અર્થ 'મોર જ થાય છે કે કેમ, એ કહી શકાય એમ નથી, કદાચ એને બદલે' વાંદરો પણ હોય.

૬ Williamsom, પૃ. ૨૩૩

બનીએ. તેણે તેમની સિદ્ધિ, તથા જ્ઞાનની કીર્તિ સાંભળીને ‘ગુંચવણિયા પ્રશ્નો પૂછીને તેમની પરીક્ષા કરવા સારુ’ (૮:૫, ૧) તે આવી હતી. તેને થયેલા અનુભવથી તે આખી બની ગઈ (૮:૪). તેણે જોયું કે શલોમોનનાં ફૂટ્યો તથા જ્ઞાન વિશે જે સાંભળીને તે સ્વયં આ પ્રવાસ એડીને આવી હતી તે કરતાં યે તેમની કીર્તિ વિશેષ હતી.

પણ ૮:૭-૮માં તેણે વિચારપૂર્વક કરેલું નિરૂપણ વધુ મહત્વનું છે. જ્યારે શલોમોનનાં પરાકરમ, ભક્તિ તથા સમૃદ્ધિ સાથે તેમની પ્રજ્ઞાની રક્ષા, નીતિમત્તા તથા ધનના ગાઢ સંબંધને આપણે યાદ કરીએ છીએ ત્યારે તેમના જ્ઞાનનો અર્થ તેમની પ્રજ્ઞાનું કલ્યાણ, એવી તેની તારવણીથી આપણાને આશ્રય નહિ જ થાય. (શેબાની રાણી શલોમોનના જ્ઞાનની પ્રશંસક હોવા સાથે સ્વયં એક અદ્ભુત નારી હોવી જોઈએ). ધન્ય છે તારી પત્નીઓને ધન્ય છે આ તારા સેવકોને જેઓ નિત્ય તારી સંમુખ ઊભા રહીને તારા જ્ઞાનનો લાભ લે છે! તારા ઈશ્વર યહોવાની સુત્તિ થાઓ. તેણે તારા પર પ્રસન્ન થઈને પોતાના તરફથી રાજ થવા માટે તને પોતાના રાજ્યાસન પર બેસાડ્યો છે; કેમકે ઈજરાયલ પર તારા ઈશ્વરનો પ્રેમ હોવાથી અને તેઓને સદા કાયમ કરવા સારુ તે ચાહતો હતો તેથી તેણે તને રાજ હરાવ્યો, કે તું તેઓનો ઈન્સાફ તથા ન્યાય કરે.

આમ શલોમોનના શાસનકાળ ઉપર ઉપદેશના આ શબ્દોને અંતે, વૃત્તાંતકાર એક વિચારશીલ તત્ત્વ વ્યક્તિતના શબ્દો સાથે પોતે પ્રારંભે ટાંકેલા શબ્દોની યથાર્થતા સિદ્ધ કરે છે. શેબાની રાણીનું મંત્ર્ય તૂરના રાજના મંત્ર્યને મળતું આવે છે: ‘પોતાના લોક પર યહોવાની પ્રીતિ છે, એ માટે તેણે તેઓના ઉપર તને રાજ હરાવ્યો છે’ (૨:૧૧).

૨. ઉદ્ભોધન

ઉપદેશની આટલી સામગ્રી એકઠી કર્યા પછી, હવે વૃત્તાંતકારે પોતાનું પ્રવચન આપવાનું છે. અને જેમ કોઈપણ ઉપદેશનું ધ્યેય હોય છે તેમ, અહીં એ ઉપદેશના પાલનનો માર્ગ બનાવવાનો છે. પ્રિસ્તી શ્રોતાજનો સમક્ષ આખીયે કથાને આત્મિક વળાંક આપવો, એવાંજ અનેક સમાંતર ઉદાહરણો ટાંકવા કે

શલોમોનના મુખમાં નવાકરારની ભાષા મૂકવી એતો સહેલું છે. પણ વાસ્તવિકતા કંઈક જૂદી જ છે. અગ્રતાની દ્રષ્ટિએ નહિ, પણ સંજોગોની દ્રષ્ટિએ જોતાં કાળવૃત્તાંત આપણને શું કહે છે એ કરતાં તેના પ્રથમ વાચકોને શું કહે છે એ આપણે જોવાનું છે, તેમના સંજોગો જાણ્યા પહેલાં આપણે આપણી પરિસ્થિતિને તે લાગુ ન પાડી શકીએ.

પણ એ કાર્ય લાગે છે એટલું મુશ્કેલ નથી. આપણે પોતાને તેમની પરિસ્થિતિમાં મૂકવાનાં છે. અને જો કે અનેક રીતે આપણી પરિસ્થિતિ ધણી જૂદી છે, જે સૌથી મહત્વની બાબત છે. એમાં તો આપણી પરિસ્થિતિ વેગળી નથી જ. જાણે દેશવટા પછીનાં ઈજરાયલ-ઈરાનના અંકુશ હેઠળના યુદ્ધાલેમવાસીઓ હોઈએ, તેમ માનીને આપણને શલોમોન પાસેથી શો પાઠ લેવાનો છે તે જોઈએ.

અ. શલોમોનનું અનુકરણ

શું આપણે તેમનું અનુકરણ કરવાનું છે? વૃત્તાંતકારે તો તેમને આદર્શ તરીકે બિરદાવી દીધા. પણ એનો અર્થ શો? તેથી આપણે શું કરવા જેવું છે? ઈશ્વરના કૃત્યો તથા તેમની નીતિની પ્રશંસા કરી શ્રોતાઓમાં જાગૃતિ લાવવાનું કામ તો ઉપદેશક કરે; પણ જો તેના ઉપદેશનો એટલો જ હેતુ હોય તો એ વાત કંઈક વિચિત્ર લાગે. આ વ્યક્તિદ્વારા ઈશ્વરે જે કાર્ય પાર પાડ્યું, તેના વખાણ કરીને આપણે રહી જવાનું છે? અથવા એ જો એક આદર્શ હોય, તો આપણે એ આદર્શને પહોંચી વળવાને હામ ભીડવાની છે?

તો પછી પ્રશ્ન એ ઊઠે છે કે આપણે તેમનું અનુકરણ કરી શકીશું કે કેમ? તેમની પરિસ્થિતિ તેમના વિશિષ્ટ અધિકારો, તેમનું પીઠબળ, તેમનું ચારિત્ય તથા તેમની ધર્મભાવના, એ સર્વ ગણકો તેમની મહાનતાનાં અંગો હતાં. આપણામાં એ બાહ્ય તત્ત્વો નથી, અને એ તત્ત્વોના અભાવે આપણામાં નિશ્ચયબળ નહિ પણ વિખાદ ઉત્પન્ન થાય છે. કેટલાંયે મહાન ગુણોનો જુમલો આપણી સામે ખડકાઈ જાય છે. શું આપણે તેમના જેવું બુદ્ધિબળ પામી શકીએ? અનેક મહાપુરુષો આપણા સમયમાંયે થઈ ગયાં (આપણે વૃત્તાંતકારના સમયના ઈજરાયલીઓ છીએ, એ વાત યાદ રાખો). એજરા જોવા લેખકોએ પોતે જ્ઞાન મેળવ્યું અને અન્યોને હિંય જ્ઞાન શીખવ્યું. અને જ્ઞાન પામવાને

ખંત કરવો એ સાચે જ એક આદર્શ વૃત્તિ છે, પણ-અને આ 'એક' વિશાળકાય 'પણ' છે-શલોમોનનું જ્ઞાન અલૌકિક હતું. જ્ઞાનમાં અપૂર્જુ^૭ એવા સામાન્ય માનવીને શલોમોને માંગ્યું એ રીતે સંદેહ રાખ્યા વિના ઈશ્વર પાસે જ્ઞાન માગવાને પ્રોત્સાહન આપવાનો એ મહાન રાજાનો દાખલો માનવામાં આવે એવો નથી, કે એમના જેવી સમૃદ્ધિ પામવાનું આપણે લક્ષ્યાંક સેવીએ? ઈશ્વરકૃપાનું નિશ્ચિત પ્રમાણ એટલે આપણું જીવનધોરણ સુધરે તે, એમ કેટલાક કહે છે. આપણે ઈશ્વર પર શ્રદ્ધા રાખીએ તો, તેમના કહેવા પ્રમાણે, આપણી ધનપ્રાપ્તિ વધે. હા, દેશવટામાંથી પાછા ફર્યા બાદ આપણને એવો કંઈક અનુભવ થયો ખરો : ઈશ્વરની દયાને કારણે રાજાના ફરમાનથી આપણો માર્ગ મોકળો થઈ ગયો એટલું જ નહિ પણ આપણને અનેક પ્રકારની અણધારી બેટોયે મળી. પણ નિશ્ચે, આ અપેક્ષાએ આપણે ધનપ્રાપ્તિનાં સપનાં સેવતાં રહીએ એ તો ખોટું. અને આ ઈચ્છા યોગ્ય હોય કે અયોગ્ય, પણ શલોમોન જેટલી સમૃદ્ધિ પામવાની વાંચ્યાનાજ મૂર્ખાઈભરી લાગે છે.

કે, મંદિરમાં શલોમોનની ભક્તિ એ આપણો આદર્શ હશે? તેની ભવ્યતા વિશે સાંભળીને આપણે, ચોથી સદીના ધરુશાલેમમાં ઈશ્વરના મંદિરમાં ભક્તિ કરવાને આપણે ભવ્ય યોગદાન આપીએ? આજના મકાનમાં આપણે બનતું યોગદાન આપીએ જ છીએ, જેથી પૂર્વમંદિરની જાહોજલાલીને થોડે ધારે અંશે આપણે પાછી મેળવી શકીએ. પણ ખર્ચ વધ્યા છે, શ્રમબળ ઘટ્યું છે. સંગીતવૃદ્ધ પહેલાં જેવું રહ્યું નથી અને આ દિવસોમાં શ્રોતાગણનોયે અભાવ છે. આપણી સામે શલોમોનની ભક્તિસભાનો નમૂનો આપણને પ્રોત્સાહિત કરવાને બદલે નિરત્સાહીત કરી મૂકુશે.

અને, શલોમોનનું પરાકમ કઈ રીતે આપણો આદર્શ બની શકે? તેમની મહાનતાની અન્ય પાસાંઓ કરતાંથે, ઈરાનશાસિત પ્રજા તરીકે હાલની પરિસ્થિતિ, વધુ હાંસીપાત્ર લાગે. આપણામાંના કેટલાંએકને આપણા જગતમાં અધિકારીપદ મળ્યું પણ હોય, પણ ૫૦૦૦ વર્ષ અગાઉના એ જગતમાં ઈશ્વરની પ્રજા એક રાષ્ટ્ર, એક રાજકીય સત્તા હતી! શલોમોનના જેવું પરાકમ આપણે માટે યથાર્થ લક્ષ્યાંક તો કોઈ રીતે હોઈ જ ન શકે, અને આપણને ઉપદેશ દ્વારા ખોટી રીતે પટાવવાનો કાંઈ અર્થ નથી.

^૭ આપણા સમય પછી વર્ષો બાદ યાકોબ ૧:૫ આમ કહેશે.

તો અંતે એજ પ્રશ્ન બીજી રીતે પૂછીએ: શલોમોનનું અનુકરણ કરવાનો આપણે પ્રયાસ કરવો જોઈએ? શ્રીમંતો કરતાં દરિદ્રો અને ચપળ કરતાં ભોળાં, ઈશ્વરને મન વધુ પ્રિય નથી? અનેક વર્ષો બાદ નવોકરાર આપણા વંશજોને શીખવનાર છે તે-

‘તે સરદારોને રાજ્યાસન પરથી ઉતારી નાખે છે;

અને તે દીનજનોને ઊંચા કરે છે.

તે ભૂખ્યાંઓને સારાં વાનાંથી તૃમ કરે છે;

અને શ્રીમંતોને ખાલી હાથે પાછા કાઢે છે.

તે જ્ઞાનીઓને શરમાવવા સારુ જગતના મૂર્ખોને પસંદ કરે છે,

અને શક્તિમાનોને શરમાવવા સારુ જગતના નિર્બળોને પસંદ કરે છે,

અને જેઓ મોટા મનાય છે, તેઓને નહિ જેવા કરવા સારુ,

તે જગતના અકુલિનોને, ધિક્કાર પામેલાઓને

તથા જેઓ કંઈ વિસાતમાં નથી તેઓને પસંદ કરે છે. ૮,

શું આપણાને અગાઉથી જ વિદિત નથી?

બાઈબલના ઈતિહાસમાંથી સુપાત્રો લઈ તેમનું અનુકરણ કરવાનો અથવા કુપાત્રોને બહિઝૂત કરવાનો ઉપદેશ, કાળવૃત્તાંતના અતિ સફળપાત્રો આગળ આવતાં આંચકો ખાઈને થંભી જાય છે. તેમના પરાક્રમ, મહિમા, સંપત્તિ તથા જ્ઞાનની પાછળ આંધળી દોટ મૂકવી એ નર્યો હીણ વિજયવાદ દાખવે છે, અને આપણે શલોમોનને એ દ્રષ્ટિએ જોવા કે કેમ, એ વિશે ગંભીર શંકા ઉપજે છે.

વૃત્તાંતકારે આ સર્વ સમસ્યાઓનો વિચાર કર્યો જ હશે અને તેમનો પડકાર પણ સહ્યો હશે. તે છતાં અચળ શ્રદ્ધા સહિત, પ્રત્યેક પાસા ઉપર પ્રકાશ ફેંકતા વિસ્તૃત વર્ણન દ્વારા શલોમોનની મહાનતાનું ચિત્ર પ્રસ્તુત કરીને તેમણે પૂર્વકાળના ઈતિહાસનું પુનઃલેખન કરીને એક અજોડ-અને કદાચ અધિમાનવી પાત્ર ખંડું કર્યું છે.

શા આશયથી?

૮ લૂક ૧:૫૨-૫૩; ૧કરિંથી ૧:૨૭-૨૮ સરખાવી જુઓ.

બ. શલોમોનનો સ્વીકાર ?

જેમનામાં પરાક્રમ કરવાની હિમત ખૂટે છે, જેમની ભક્તિ નિષ્પ્રેરક છે, જેમની સંપત્તિ નહિંવત્ત છે. તથા જેમનામાં જ્ઞાનનો અભાવ છે, એવાંઓને તે શલોમોન સંબંધી ઉપદેશ કરે છે, સર્વ દ્રાષ્ટિકે એ મહાન રાજી અને એ પુસ્તકના વાચકોના સ્પષ્ટ વિરોધાભાસ છે, અને એ વિરોધાભાસ તેમને અનુકરણથી પર કરે છે. પણ તેઓ પોતાને તેમના શાસનનો લાભ માણતા પ્રજાજનોના રૂપમાં જોઈ શકે છે. ‘મહાનતા’ તો, તે કહે છે, ‘રાજ્યાસન પર બિરાજનારની છે. તેમના લોકોની અનેક આવશ્યકતાઓ છે. પણ તેની મહાનતા એ આવશ્યકતાઓ પૂરી કરે છે, એ તેમના સંદેશાનો સારાંશ છે. કારણ કે, રાજ્યાસન શલોમોનનું નથી, પણ ઈશ્વરનું છે, અને ઈશ્વરનું રાજ્યાસન સદા ટકી રહેશે. તેમની પ્રજા તેને દ્રશ્યરૂપમાં જોઈ શકે અને સોના તથા હાથીદાંતના રાજ્યાસનને દેખી શકે, અને સ્વતંત્ર રાજીની આસપાસ વિટળાઈ વળી શકે, કે સોનાનું એ આસન ક્યારનુંયે નાશ પામ્યું હોય અને તેઓ વિદેશી રાજ્યમાં ગુલામો તરીકે જીવતાં હોય, કે તેઓનું રાજકીય અસ્તિત્વ જ નાબૂદ થઈ ગયું હોય, કે માનવજન્મની મર્યાદાઓ પાર કરીને શ્રીમંત અને અલૌકિક એવા સીમાછિન જ્ઞાગતિક લોકસમાજમાં પરિવર્તન પામ્યાં હોય,^{૯૮} તોયે એ રાજ્યાસન તો ત્યાંનું ત્યાં જ છે. કોઈપણ યુગમાં, એ રાજ્યાસન મોજૂદ છે, અને ઈશ્વરનિયત બદ્ધિતએ તેના પર વિરાજીત થવાનું છે. દાવિદ તથા શલોમોન તદ્દન નિષ્કલંક રહીને તો નહિ, પણ ઈશ્વરના નિયંત્રણ હેઠળ, ઠીક ઠીક રીતે, તેમના શાસનકાળમાં ભાવી પ્રજાના લાભાર્થી રૂપરેખા તૈયાર કરીને ગયા. ત્યારબાદ વીસ રાજીઓ એક પછી એક યુશાલેમના રાજ્યાસન પર બેઠા-કેટલાક ઈશ્વરના સ્વરૂપને મૂર્તિમંત કરવામાં અત્યંત સફળ રહ્યા. જ્યારે કેટલાક તદ્દન અસફળ નીવડ્યા. પણ તે કાળમાં, અને ત્યારપછી જ્યારે ઈજરાયલ વિદેશ બંદીવાસ ભોગવતું હતું ત્યારેયે યહોવા ‘ઉચ્ચ તથા ઉમત રાજ્યાસન પર વિરાજીત’^{૧૦} હોવાની તથા પરાત્પર ઈશ્વર મનુષ્યોના રાજ્ય પર અધિકાર ચલાવતા^{૧૧} હોવાની જાંખી તો થઈ જ છે. તત્પશ્ચાત કેટલાક સમય સુધી, વૃત્તાંતકારના કાળમાં,

^{૯૮} Shakespeare, The Tempest, I. ii, 394

^{૧૦} પણ દાનિ. ૪:૧૭, ૨૫, ૩૨

‘રાજ્યાસન’ શબ્દ એ અર્થમાં વપરાયો છે કે ઈજરાયલમાં રાજ્યશાહી હવે રહી નહોતી તોયે, ઈશ્વરે પસંદ કરેલા માણસો-ગુરુભાબેલ, નહેખ્યા તથા તેમના અનુગામીઓ-રાજા ન હોવા છતાં, યરુશાલેમમાં અધિકાર ચલાવતા હતા. આ ઉપદેશનો આશય એ નથી કે તે અધિકારીઓ અથવા પ્રજાજનો શલોમોનના શાસન જેવી પ્રતિભા તેઓ દાખવે. એ કહેવા માંગે છે કે જ્યારે ઈશ્વરના લોકનું જીવન સંચાલન ઈશ્વરનિર્મિત વ્યક્તિ દ્વારા થતું હોય, ત્યારે તેમનો આશીર્વાદ અવશ્ય તેમના પર ઉત્તરે છે. એ તેમનો તત્કાલિન અનુભવ હોય શકે, અને એ સિદ્ધાંતોને તેઓ હજી વિશાળ અર્થમાં ફળવંત થતો જોવાની તેઓ અપેક્ષા રાખી શકે. જૂના તથા નવા કરારો તેમને યાદ દેવડાવે છે તેમ,

‘શીલોહ★ નહિ આવે ત્યાં સુધી યધૂદિયામાંથી રાજદંડ ખસશે નહિ, ને તેના પગ મધ્યેથી અધિકારીથી છડી જતી રહેશે નહિ; અને લોકો તેને આધીન રહેશે.’૧૨ ‘કેમકે આપણે સારુ છોકરો અવતર્યો છે, આપણને પુત્ર આપવામાં આવ્યો છે; તેની ખાંધ પર રાજ્યાધિકાર રહેશે; ને તેને “અદભુત મંત્રી, પરાકર્મી ઈશ્વર, સનાતન પિતા, ને શાંતિનો સરદાર એ નામ આપવામાં આવશે.’૧૩

આ સંદેશો વૃત્તાંતકાર સર્વ યુગોને પોકારી પોકારીને પહોંચાડવા માંગે છે. જ્યારે ઈશ્વરના રાજ્યાસન પર યથોચિત વ્યક્તિ વિરાજે છે, ત્યારે તેની પ્રજાની સર્વ ગરજો પૂરી પડે છે. અને તેઓ આશીર્વાદિત રાજ્યનો લ્હાવો લે છે. તેઓ પોતાને નિર્ભળ કે અસુરક્ષિત માનતાં હોય, પણ રાજ્યનું પરાકર્મી બળ તેમને સંભાળશે. ઈશ્વર સાથેના પ્રજાજનોના સંબંધો સારા ન હોય તોયે તેમને ત્યાં સાચી ભક્તિ જોવા મળશે. તેમના જીવનો ખાલીખમ અને દરિદ્ર હોય, પણ તેઓને જ્યિસ્તનું દુર્લભ ધન સાંપડશે. તેમનાં મનો મંદ, વ્યગ્ર, વિકૃત કે મૂર્ખાઈ ભર્યા હશે, પણ ત્યાં તેમને ઈશ્વરનું સાચું જ્ઞાન પ્રામ થશે. ઈશ્વરની પ્રજાએ એ સ્થળે આવીને વસવું જોઈએ.

અને, એ સ્થળ કયાં આવ્યું? આપણે એ સુજ્ઞ સત્તારી શેખાની રાણીને મોઢે સાંભળીએ. ૧ રાજાઓ ૧૦:૮માં તે શલોમોનને કહે છે: ‘તારા ઈશ્વર

૧૨ ઉત્પત્તિ ૪૮:૧૦

૧૩ યશા ૮:૬

★ શીલોહનો અર્થ ‘શાંતિપ્રિય’ અથવા ‘પ્રશાંત’ થાય છે, અને કદાચ શલોમોન રાજા અથવા ‘શાંતિનો સરદાર’-મસીહ-માટે એ શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે.

યહોવા..... તારા પર પ્રસન્ન થઈને તને ઈજરાયલના રાજ્યાસન પર બેસાડ્યો.' વૃત્તાંતકાર તેમનો ઉપદેશ સંક્ષેપમાં રજૂ કરે છે; 'તારા દેવ યહોવાએ..... તારા પર પ્રસન્ન થઈને પોતાના તરફથી રાજ્ય થવા માટે તને પોતાના રાજ્યાસન ઉપર બેસાડ્યો છે (૮:૮). શલોમોન તો અલ્યકાળ માટે રાજ્યાસન પર બેસે છે. એ રાજ્યાસન તો ઈશ્વરનું છે. અને આજે આપણે ઈશ્વરના અભિધિકત અંતિમ તથા શ્રેષ્ઠ રાજ્યાધિકારીને આધીન થવા આનંદ સહિત તેમની પાસે આવીએ છીએ. જ્યારે ખ્રિસ્ત તેમના પવિત્રાત્મા સહિત તેમના લોકનાં હૈયારૂપી રાજ્યાસન પર વિરાજમાન છે, ત્યારે આપણે આશીર્વાદથી તરબોળ થઈ જઈએ છીએ. આમ આપણે પુનઃ એકવાર પસંદ કરાયેલા વર્ગમાં આવી જઈએ છીએ. 'દક્ષિણાં રાણી આ પેઢીનાં માણસોની સાથે ન્યાયકાળે ઉઠશે, અને તેઓને દોષિત ઠરાવશે; કેમકે પૃથ્વીના છેડાથી તે શલોમોનનું જ્ઞાન સાંભળવા આવી હતી, અને જુઓ, શલોમોનનાં કરતાં અહીં એક મોટો છે. ૧૪

ચતુર્થ ખંડ
રાજાઓ
(૨ કાળવૃત્તાંત ૧૦-૩૬)

૨ કાળવૃત્તાંત ૧૦-૧૩

૧૪. રહાબામ અને અભિયા : રાજ્યનું વિભાજન

દાવિદના ચાળીસવર્ષના શાસન (૧ કાળ. ૨૮-૨૭) બાદ શલોમોને પણ ઈજરાયલ પર ચાળીસ વર્ષ રાજ્ય ચલાયું (૮:૩૦), અને તેના પછી તેમનો પુત્ર રહાબામ ગાઈ પર આવ્યો. થોડા જ હિવસોમાં એ ચકવર્તી રાજ્ય વિસ્થિત થઈ ગયું હોવાનું ઈતિહાસને પાને લખાયું છે. ૧ રાજા ૧૨:૧-૧૮માં એ દુઃખ ભર્યું કથન સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આલેખાયું છે, અને વૃત્તાંતકારે તેનો લગભગ શબ્દેશબ્દ ટાંક્યો છે. હવે પછી તો ઈજરાયલ રાજ્યનું ઉત્તર તથા દક્ષિણ એમ બે ભાગમાં વિભાજન થયા બાદ તે જૂના વૃત્તાંતને નવો વળાંક આપી, અન્ય આલેખોમાંથી સંગ્રહિત માહિતીને સંવર્ધિત કરી, દક્ષિણા રાજ્ય પર જ લક્ષ કેન્દ્રિત કરે છે. અને ઉત્તરીય ઈતિહાસમાંથી માત્ર દક્ષિણ સાથે સંબંધિત માહિતીને જ મહત્વ આપી, બાકી સર્વ ટાળી દે છે. યરોબામ ઉત્તરીય રાજ્યનો પ્રથમરાજી બન્યો (૧રાજા ૧૨:૨૦) એટલીજ એક કલમ ટાંકી એ દસમો અધ્યાય સમેટી લે છે, અને યરોબામ સંબંધી ૧ રાજાઓમાં આવતા અઢી અધ્યાયો કાઢી નાખી માત્ર એકાદ બે ઉલ્લેખો (૧૧:૧૪-૧૫; ૧૩:૮-૯) કરી એટલેથી જ અટકી જાય છે.

રહાબામ અને અભિયા : રાજ્યનું વિભાજન

આનો અર્થ એ નથી કે વૃત્તાંતકાર ઉત્તર કોઈ જ ઉચિત કામ ન કરે, અને દક્ષિણ કંઈ જ ખોટું ન કરે' એમ માનતા હોવાથી આમ કરી રહ્યાં છે. રહાબામની નિર્ભુલ્લિને કારણે રાજ્યના જે ભાગલા પડ્યા એવી તો અનેક મૂર્ખાઈઓ દક્ષિણમાં થઈ જ છે, પણ દાવિદનું રાજ્યાસન તથા શલોમોનનું મંદિર યદ્ધૂદિયામાં હોવાથી વૃત્તાંતકાર તે પર પોતાનું લક્ષ કેન્દ્રિત કરે છે. એમજ કહેવું ખુલ્લું છે, પણ ત્યાંથે કોઈનામાં જુદાઈ કે અદ્ભુત શક્તિ છે કે વિશિષ્ટ ગુણો છે એવું તો છેજ નહિ. બોધપાઠ માટે ખંતીલી ખોજ કરતાં યદ્ધૂદિયાના દક્ષિણ રાજ્યમાં રહાબામના સતત તથા અભિયાના ત્રણ વર્ષના શાસનકણમાંથી વૃત્તાંતકારને એ મહત્વનો મુદ્દો મળી ગય છે. એજ મુદ્દો કે જે રહાબામ ચૂકી ગયો અને જે તેના પુત્રએ-જોકે તેથે કોઈ સદગુણોનો ભંડાર તો નહોતો જ-કંઈ નહિ તો એક વાર ઝડપી લીધો.

૬.૫૨

?? ૧૦૪૦ શાઉલ

૧૦૧૧	દાવિદ
૮૭૧	શલોમોન
૮૩૧	રહાબામ
૮૧૩	અભિયા
૮૧૧	આસા
૮૧૦	
૮૦૮	
૮૮૬	
૮૮૪	
૮૭૪	
૮૫૪	
૮૪૩	યહોશાફાટ
૮૭૦	
૮૪૩	યહોરામ

યહોરામ	૮૪૨	
	૮૪૮	અહાજ્યા
યેદૂ	૮૪૯	અથાલ્યા
	૮૩૫	યોઆશ
	૮૧૪	
યહોઆશ	૭૮૮	
	૭૮૬	અમાસ્યા
યરોબામ-૨	૭૮૩	
	૭૮૧	ઉજીયા
	૭૮૨	
	૭૬૭	
	૭૫૩	
	૭૫૦	યોથામ
	૭૪૪	આહાજ
પેકાહ	૭૪૦	
હોશિયા	૭૩૨	(આહાજ એકમાત્ર રાજી)
	૭૨૯	હિઝકિયા
	૭૨૨	
સમરૂનનું પતન:		
ઉત્તરનું રાજ્ય આશ્શૂરના		
તાબામાં આવ્યું	૭૭૬	
	૬૮૬	મનાશશા
	૬૮૭	
	૬૪૨	આમોન
	૬૪૦	યોશિયા
	૬૦૮	યહોઆહા

૫૮૭

સિદ્ધિકિયા

૫૮૭

યરુશાલેમનું પતન: દક્ષિણાં
રાજ્ય બેબિલોનના તાબામાં
આવ્યું

આ આકૃતિની જમણી તરફ દક્ષિણ રાજ્યના રાજશાહી તંત્રના સંપૂર્ણ યુગના શાસકોની સૂચિ આપી છે. શાઉલ તથા અથાત્યા સિવાય સર્વ દાવિદવંશી હતા, અને વાસ્તવમાં પિતા-પુત્રની પેઢી ચાલતી આવી છે. ડાબી તરફ બતાવેલા ઉત્તરરાજ્યના શાસકોમાં એવું સાતત્ય જળવાયું નથી : માત્ર ઓછી અને યેહુના વંશ ચોથી પેઢી સુધી ટકી શક્યાં. આ પુસ્તકમાં જે રાજાઓનાં નામો આપ્યાં નથી, તેમનો આ આકૃતિમાં સમાવેશ કર્યો નથી.

ઘણી ખરી તારીખો સાદી રીતે દર્શાવી છે. દા.ત. રાજ્યનું વિભાજન આપણી રીતે જોઈએ, તો ઈ.પુ. ૮૩૧માં થયું. પણ (હિન્દુ ક્રેલેન્ડર પ્રમાણે) તેમનું વર્ષ જુદા સમયે શરૂ થતું હોવાથી) આપણો તેને '૮૩૧/૮૩૦'માં થયું, એમ કહીએ છીએ. શાઉલનો શાસનકાળ કે તેના રાજ્યાભિષેકની તારીખ નિશ્ચિત નથી. મોટેભાગે યહૂદ્યામાં અને એકવાર ઈજરાયલમાં અમલમાં આવેલી સહશાસન પદ્ધતિ પ્રમાણે પિતા-પુત્રના સહશાસનનો સમય ટપકાંવાળી રેખાથી દાખવવામાં આવ્યો છે.

I B Dમાં દર્શાવેલ ડે. એ. કિયન ટી. સી. મિયેલ લિઝિત 'Chron' એ શીર્ષક હેઠળ પ્રકાશિત લેખ માટે, થિયેલના મૂળ રેખાંકનની પુનરાવૃત્ત સામગ્રી પરથી આ આકૃતિ તૈયાર કરવામાં આવી છે.

૧. રહાબામની મુદ્દા ચૂક

દસમા અને બારમા અધ્યાયમાં રહાબામની વાત આવે છે. જે દાવિદના કુળમાંના પારિવારિક સંબંધોને પ્રતાપે જે હજુ ચાળીસવર્ષનો શાસનકાળ સાંપડી શકતો હોત તો આ માણસને કોઈ બાધ આવવાનો નહોતો. તેની

માનીતી પત્ની તેની પિત્રાઈ માખાહ હતી; ^૧ તેણે એક બીજી પિત્રાઈ સાથે પણ લગ્ન કર્યું હતું અને તેના પિતા (રહાબામના કાકાયરીમોથે) તેની પિત્રાઈ સાથે લગ્ન કર્યું હતું. (૧૧:૧૮-૨૧). અને આમ આખુંયે કુટુંબ દાવિદીજ હતું. પરંતુ આવા કુલિત કુળને બળેજ ઈશ્વરની પ્રજાના નેતા થવાનું નથી. આગળ જતાં ઈજરાયલી ધર્મ વિશે પાઉલના શબ્દો-જે દેખીતો યહૂદી તે યહૂદી નથી, અને જે દેખીતી એટલે દેહની સુનત તે સુનત નથી^૨ - ઈજરાયલી રાજ્ત્વના આરંભિક દિવસોમાંજ સાચાં પડ્યાં હતાં.

અ. કર્તવ્યપાલનમાં ઉણો ઉત્ત્યો

રહાબામ ગાઈએ આવ્યો ત્યારથી જ તેની દશા બેઠી હતી. શલોમોનનો પુત્ર હોવાથી તે જો વિચારવંતુ કે નિશ્ચિત પગલું ન ભરે તો ઈશ્વરની પ્રજાના હિતિહાસમાં તે કલંકરૂપી હરવાનો ભય તેને માથે ઝૂમતો હતો. દરેક વખતે આપણને કોઈ નામનો ઈશારો જ મળે છે, અને કંઈક અશુભ ઘટનાના ડરથી ઝુઝારી છૂટી જાય છે. પરસ્પર સંકળાયેલી એ ત્રણે વાતો આપણને ૧ રાજા. ૧૦ અને ૧૧માં વિસ્તૃત રૂપે મળી રહે છે.

સર્વ પ્રથમ તો નબાટપુત્ર યરોબામ નવા રાજાને પડકારે છે. (૧૦:૨). આ માણસમાં ખમીર છે, એ કાંઈ જેવો તેવો નથી. શલોમોનના સમયમાં યરોબામની શૌર્યગાથાઓથી ચેતીને રહાબામે સતર્ક થવું જોઈતું હતું: તીવ્રબુદ્ધિ, કાર્યદક્ષતા, ભવિષ્યવાણી પર શ્રદ્ધા, શાસકો સાથે વેર, અનેક વર્ષોનો વિદેશવાસ, એ સર્વ એકીસાથે આવી મળ્યાં છે. (૧ રાજાઓ ૧૧:૨૬-૪૦).

આ સર્વ ઉપરાંત રહાબામના મૃતપિતા સ્વયં શલોમોનનું બીજું પાસું વૃત્તાંતકારે તેમના અધિકૃત ચિત્રલેખનમાં જાણી જોઈને શલોમોનના સદગુણો પર ભાર મૂક્યો છે. પણ શલોમોન ખામીરહિત નહોતા એ તે સારી પેઠે જાણે છે, અને ‘ભારે જુંસરી’ (૧૦:૪) અને ‘વેઠ’ (૧૦:૧૮) જેવાં શબ્દો તેમના નબળા પાસા પ્રતિ નિર્દેશ કરે છે.

^૧ છિદ્રુ રઢિપ્રયોગ પ્રમાણે ૧૧:૨૧માં ‘પુત્રી’નો અર્થ ‘પૌત્રી’ થાય છે. એ રીતે એ ૧૩:૨ સાથે સુસંગત થશે ૨ કાળ. ૧૪-૧૬માં અંતનોંખ નં. ૬ જુઓ.

^૨ રૂમી ૨:૨૮

અને, શીલોની અહિયાનું નામ યાદ આવે છે? શલોમોન વિશે માહિતીના ઉગમસ્થાનની સૂચીમાં કાળવૃત્તાંતમાં તેનુંયે નામ છે. (૮:૨૮), પણ અહીયાએ પ્રબોધક - જેનો ઉલ્લેખ ૧ રાજ્ય ૧૧માં આવતી યરોબામની વાતમાં આપણે કર્યો હતો, - નું નામ અમંગળ સૂચક સંદર્ભે જોવા મળે છે. વૃત્તાંતકાર એ વાતનું પુનરુચ્યારણ કરતા નથી, પણ શખેમમાં બને પક્ષો સામસામે આવતાં, એ વાતના ઓળા જરૂર પડે છે (૧૦:૧૫) અને યરોબામના આંતરચ્યક્ષુઓ સમક્ષ અહિયાના વસ્ત્રોનાં બાર ટુકડા થતાં અને તેમાંના દસ તેના હાથમાં મૂકાતાં ટેખી, એ સમજી જાય છે કે, આગાહી સાચી પડવાની ધરી આવી પહોંચી છે. આમ મૂર્તિપૂજક પત્નીઓના મોહપાશમાં પડી વૃદ્ધ રાજાએ ખડકેલા પાપના ઢગલા (૧રાજ્ય ૧૧:૧-૧૩) ને કારણે અહિયા ઉપર શલોમોન તથા યરોબામ ઉપર અહિયા દ્વારા ૧૦:૧૫માં ઉચ્ચારાયેલ ભવિષ્યકથન છાઈ રહ્યાં છે.

રહાબામ જો કહેત કે શંકાકુશંકાઓના ભારથી તે ચિત્તબ્રમ થઈ ગયો છે અને શખેમમાં આવી પડનાર વિનાશમાંથી છૂટવાનો કોઈ માર્ગ નથી, તો નવાઈ નહિ. શલોમોને પાપ તો કર્યું જ હતું, અહિયા એ ભવિષ્યવાણી ઉચ્ચારીજ હતી અને અનિવાર્ય ઘડીના આગમનની શ્રદ્ધાસહિત યરોબામ ત્યાંજ હાજર હતો. પણ હજ્યે પ્રયત્ન કરી જોવાની રહાબામની ફરજ હતીજ. પણ પરિણામ ગમે તે આવે તોયે તેણે તેનાથી બનતું કરી છૂટવાની જરૂર હતી. Fiat justitia, ruat coelum - આભ તૂટી પડે તોયે ન્યાય થવા દો અને તેણે કશુંજ કર્યું નહિ. ઉલટું 'કશું નહિ' કરતાંયે તેણે વધારે મોટું કૃત્ય કર્યું. હુણ સલાહાનુસાર આચરણ તથા કઠોર ઉત્તરનું વૃત્તાંત આપણી સમક્ષ છે, અને 'જ્યારે સર્વ ઈજારાયલે જોયું કે રાજ્ય અમારું સાંભળતો નથી (૧૦:૧૬)-જ્યારે તે તેની કસોટીમાં અસફળ રહ્યો-ત્યારે રાજ્ય સદાને માટે વિચિત્ર થઈ ગયું. આપણે એ વિશે કોઈ ભૂલથાપમાં ન રહીએ. પૃથ્વીપર ઈશ્વરની પ્રજા પર શાસન કરવાને દાવિદી રાજ્ત્વમાં મૂર્તિમંત થતા જે નિયમો વિશે વૃત્તાંતકારે આપણાને કહ્યું છે એ વાત આજે તે એટલીજ સ્પષ્ટતાપૂર્વક કહે છે કે, દાવિદ અને શલોમોનના પ્રથમ ઉત્તરાધિકારીનું પ્રથમ જાહેર કૃત્ય અત્યંત સંકટમય છે અને, તેનો પડધો આવનાર યુગો પર પડશો જ પડશો.

બ. વિશ્વાસુ સેવામાં ઊષો જિતયો

૧ રાજાઓ ૧૪:૨૧-૩૧ના સંક્ષિપ્ત સારાંશ પરથી કદાચ એમ લાગશે કે તેનો શાસનકાળ સતત વિષાદમય હતો. ઉત્તરના કુળને બળજબરીથી પાછા મેળવવાના નિષ્ઠળ પ્રયાસના વર્ણન બાદ (૧૧:૧-૪) વૃત્તાંતકાર શમુઅલ/ રાજાઓની સામગ્રી મૂકીને રહાબામના પ્રથમ ત્રણ વર્ષો વિશે પોતે જ શોધખોળ કરી તેણે સિદ્ધ પ્રાપ્ત કરી હોવાના શુભ સમાચાર આપે છે. ત્રણ ફકરાઓમાં કિલ્લેબંધી (૧૧:૫-૧૨), ધાર્મિક જીવનના ઉત્કર્ષ (૧૧:૧૩-૧૭) તથા રાજકુટુંબની સવિસ્તર માહિતી (૧૧:૧૮-૨૩) એ સર્વ આશીર્વાદ તથા સફળતાનાં તત્ત્વો છે.

નકશાના અભાવે, રહાબામે તેની ઉત્તરીય સીમા પર શત્રુરાજ્ય ઊભું ન કર્યું હોત તો ૧૧:૬-૧૦માં ગણાવેલા નગરોની ફરતે કિલ્લેબંધી કરવાની કોઈ આવશ્યકતા નહોતી, એવું સહેજે આપણને લાગે. પણ ખરું જોતાં, આ સીમા પર એ નગરો ‘છેજ નહિ’ તેના રાજ્ય પ્રદેશની દક્ષિણે, તેણે પૂર્વથી માંડી પશ્ચિમ સુધી સુસજ્જ કિલ્લાઓની હારમાળા ખડી કરી દીધી એ પાછળ તેની ગણત્રી એ હોઈ શકે કે તે ઉત્તર દિશામાં કિલ્લાઓ બાંધી-જાણે ‘ઓગણપચાસમી સમાંતર રેખાં’ રચવા માગતો નહોતો. (અન્ય કોઈ કારણોયે હોઈ શકે) જેથી તેના ઉત્તરીય પડોશી તેના વૈરીઓ નથી એવી છાપ ઉપસી શકે, અને કયારેક તેમની સાથે પુર્ણજોડાણની આશાયે સેવી શકાય.

આશ્રયની વાત તો એ બની કે દક્ષિણમાં ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓને યરોબામને કારણે વેગ મળ્યો. ઉત્તરનાં કુળો તથા દક્ષિણના મંદિર વચ્ચેનો સંબંધ તોડી નાખવામાં આશયથી તેણે ઈજરાયલને મિસરમાંથી કાઢી લાવનાર યહોવાની પ્રતિકૂતિ તરીકે (૧ રાજાઓ ૧૨:૨૫-૩૩) ઉપરોક્ત પોતે બનાવેલા વાછરડાઓ (૧૧:૧૫)ની સ્થાપના કરી. પણ તેની એ બાળ ઊંધી વળી, યહોવાના સાચા ભક્તો-કેટલાંક દબાણને કારણે પણ અનેકો સ્વેચ્છાએ-દક્ષિણ તરફ ઊમટી આવ્યાં (૧૧:૧૪-૧૭) ત્યાં સુધી તો વર્તમાન આપરેન્ડમાં બન્યું તેમ, અનેક ભક્તોની આશા હતી કે તેઓ તેઓ સમગ્ર દેશને આવરી લેતી એકજ મંડળીના સભાસદ ગણાશે અને રાજકીય સીમાઓનો કોઈ બાધ ન રહે. પણ તેનું પરિણામ તો સતતરમી સદીના ફ્રાન્સમાં થયું હતું એવું જ આવ્યું કે જ્યાં

૩ નિર્ગ ૩૨:૪ સરખાવો.

પ્રોટેસ્ટન્ટોને માન્ય રાખતો નાંતેનો વટહુકમ પાછો જેણી લેવાતાં, ત્રાહિત હુંગેનોટો દેશ છોડી જવાથી ફ્રાન્સ કંગાળ બન્યું જ્યારે પડોશી રાજ્યો સંપત્તિ થયાં.

રહાબામના પરિવારમાં ઈજરાયલી પરંપરાનુસાર અંતરગોત્રીય લગ્નસંબંધો દોષિત નહિ પણ આવકાર્ય ગણાતાં. અને હાલમાં જ શલોમોને આચરેલી મૂર્ખાઈઓ (૧ રાજાઓ ૧૧:૧-૮) આગળ ધરવામાં આવતી. આમ પિતા કરતાં પુત્રએ વધુ બુદ્ધિમત્તા દાખવી. પાછલા બેની જેમ આ ફકરાનો સૂર પણ પ્રોત્સાહક છે, અને જો કે ૧૧:૨૭બ ના શબ્દો રહાબામ માટે એટલાં પ્રશંસાયુક્ત તો ન જ કહી શકાય, તોયે RSVમાં તે બાકીના લખાણ સાથે સુસંગત છે.

પણ ૧૨:૧ જ્ઞાનો કહેતું હોય : ‘વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ’, ‘જેઓએ ઈજરાયલના ઈશ્વર યહોવાને શોધવામાં પોતાનાં મન લગાડયાં હતાં’ (૧૧:૧૬) એવાં ભાવિકો થોકે થોકે ઉમટતા હોવા છતાં, પરિસ્થિતિ હળવી બનતાં પરધર્માઓનું જૂનું ભૂત ઘર કરતું ગયું. ૧ રાજા. ૧૪:૨૨-૨૪ના સમાંતર ઈતિહાસ પ્રમાણે દક્ષિણ રાજ્યના અવિશ્વાસી કૃત્યનો સાર આ છે. પરિણામ એ આય્યું કે તેની ઉપર બીજ્ઝવાર સંકટ ફરી વધ્યું. તેના રાજ્ય પર મિસરનો રાજા શીશક ચઢી આવ્યો, તેના ડિલ્વાઓ સર કર્યા, તેનો ભંડાર લુંટી લીધો અને તેની પ્રજાને કેટલીક મુદ્દત માટે તાબેદાર બનાવી (૧૨:૨-૮).

ઈશ્વરના પ્રબોધક શમાયા દ્વારા તેની દયા પુનઃ છાઈ ગઈ. ન્યાયાધીશોના પુસ્તકમાં આવતો ઘટનાઓનો કમ કાળવૃત્તામાંથે એટલોજ સુપરિચિત છે: પાપ, શિક્ષા, પશ્ચાત્તાપ અને પુનર્વસન. રાજાઓ અને સરદારો કબૂલ કરે છે: ‘યહોવા ન્યાયી છે’ (૧૨:૬)- અર્થાત્ યહોવા ન્યાયી છે અને અમે પાપ કર્યું છે. આમ, રહાબામની બીજી નિષ્ફળતા બાદ તેને બીજ્ઝવાર રાહત સાંપડે છે.

૪ અર્થાત્, પરાયાં લોકો સાથે લગ્નસંબંધ, જેની વિરુદ્ધ પિતૃકાળથીજ સાવધ રહેવા કર્યું છે (ઉત્પત્તિ ૨૪:૩-૪; ૨૮:૧-૨); જો કે વૃત્તાંતકારે પ્રારંભે જ પોતાનાં સ્વતંત્ર મંત્રયનાં બીજ રોપી દીંગાં છે. (પાછળ ૧ કાળ. ૧-૩માં ‘મૂળ કયો રસ ચૂસે છે’ મુદ્દા નં. ૫ જુઓ).

૫ ‘તેણે તેની પત્નીઓના અનેક દેવોની સલાહ લીધી’ (JB), તેણે તેઓને..... ધણી સ્વીઓ પરણાવી (RSV)

આમ દક્ષિણમાં બધું જ કંઈ પડી ભાંગ્યું નથી. ‘તેને યહૂદિયામાં પણ કંઈક સારી વર્તણૂક માલૂમ પડી’ (૧૨:૧૨)નો અર્થ એમ થાય છે કે ‘હજ્યે યહૂદિયામાં કંઈક સારી વર્તણૂક માલૂમ પડી’^૬. નવા કરારના દિવસોમાં જેઓએ પોતાનાં વસ્ત્રો મળિન કર્યા નથી, એવાં થોડાએક નામ તારી પણ સાઈસમાં છે.^૭ રહાબામે કેટલાંક સારાં કામો પણ કર્યા, કોઈક સારાં, કોઈક નરસાં, પણ સરવાળે તે સારો રાજા નહોતો, તે સ્વયં દાઉદવંશી હતો, તેથીજ તેની પ્રજા આશીર્વાદિત થશે એવું નથી. એ વાત તે ભૂલી ગયો; તેણે પણ વિશ્વાસુસેવા તો કરવી જ જોઈતી હતી. અગિયારમાં તથા બારમા અધ્યાયોમાં થયેલા સંમતિસૂચક ઉલ્લેખો તેમના વૈલક્ષણ્યથી જ એક વાત સ્પષ્ટ કરે છે કે, અંતે તો તેમણે શમુઅલ/રાજાઓના ફેસલાને નિંદયાસન અનુરૂપ થવું જ રહ્યું.

હવે વૃત્તાંતકાર શું કહે છે તેથે સાંભળવા જેવું છે, તેમણે રહાબામને વ્યક્તિગત રીતે દોષિત ઠરાવ્યો છે; પૂર્વ ઈતિહાસકારોએ એમ નથી કર્યું: ત્યાં લઘું છે, યહૂદાએ યહોવાહની દ્રષ્ટિમાં જે ભૂંકું હતું તે કર્યું (૧રાજા ૧૪:૨૨) જ્યારે અહીંયા રહાબામે દુષ્ટતા કરી, કેમકે યહોવાની ભક્તિ કરવામાં તેણે મન લગાડ્યું નહિ’ (૧૨:૧૪), અને આ કંઈક આશ્રય ભર્યું છે, કારણ કે તે ક્યારેક તો દાવિદવંશીઓને જ ઈશ્વરની પ્રજાના સુનિયંત્રકો તરીકે આગળ કરે છે. પણ અહીં તો તે સ્પષ્ટ રીતે કહે છે: ‘રાજાએ ભૂંકું કર્યું છે.’ પસંદ કરાયેલો દાવિદવંશી નિષ્ફળ નીવડયો છે. તેની ભૂલ એટલી ગંભીર છે કે દસ કુલોએ તેના અધિકાર સામે જે માથું ઊંચક્યું એ ‘ઈશ્વરની ઈચ્છા પ્રમાણે થયું હતું, (૧૦:૧૫); અને કોઈનું શાસન તેમને માથે ઢોકી બેસાડવાની મનાઈ છે, ‘કેમકે એ કામ મારા તરફથી થયું છે’ (૧૧:૪), રહાબામે ખોટું કર્યું છે, અને ઉત્તરે તેને નકાર્યો છે, એ યથોચિત છે. પ્રાચીન ઈજરાયલમાં ‘રાજાના દિવ્ય અધિકારો’ વિશે બસ આટલું જ કહી શકાય.

૨. અભિયાતક ઝડપી લે છે.

પ્રાચીન ઈતિહાસ કહે છે, ‘રહાબામનો પુત્ર’ તેની અગાઉ તેના બાપે જે જે

^૬ Williamson, પૃ.૨૪૮, RV તથા NIV સરખાવી જુઓ. AV માં RSV કરતાંયે સરળ ભાષામાં આપ્યું છે - ‘યહૂદિયામાં સધણું બરાબર ચાલતું હતું.’

^૭ પ્રકટી ૩:૪

પાપ કર્યા હતાં, તે સર્વ પાપમાં તે ચાલ્યો (૧ રાજા ૧૫:૩), અને આઈ જ કલમમાં અભિયાને પતાવી દે છે. જે કંઈ કહું છે તેમાં તેની તથા ઉત્તરમાં જે હજુ રાજ કરતો હતો એ યરોબામની વચ્ચે તેનો વિગ્રહ ચાલુ રહ્યો, એટલી વાત તેમણે કહી દીધી છે (૧રાજા ૧૫:૭) વૃત્તાંતકારે અન્ય કોઈ સ્થળેથી માહિતી મેળવી બીજા એક વિગ્રહનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. જેમાં દક્ષિણા રાજ્યએ ઉત્તરમાંથી કેટલોક ભાગ જીતી લીધો ને સરહદમાં પ્રથમ ફરેફાર થયો ત્યારપછીનાં વર્ષોમાં જે લડાઈઓ થતી રહી તેને પરિણામે ફરેફારો થતાં રહ્યાં (૧૫:૮; ૧૬:૧-૬; ૧૭-૨ સરખાવી જુઓ); આ પ્રસંગે એક વિશેષ ચઢાઈ નિભિતે વૃત્તાંતકારે એ સાધારણ રાજાને મોઢે એક અસાધારણ પ્રવચનની નોંધ લે છે, જેમાં આત્મિક સિદ્ધાંતો વિશે તેનામાં જે જ્ઞાન દેખાઈ આવે છે, એ તેના પિતામાં સહેજે નહોંતું. કોગિન્સ અને તેનું ‘ગિરિપ્રવચન’ કહે છે.

અ. ઈશ્વરીય જ્ઞાનની સમજ

ઈજરાયલની તે સમયની પરિસ્થિતિ સંબંધી વૃત્તાંતકારનાં પોતાનાં મંતવ્યો એ પ્રવચનમાં આવી જતાં હોવાથી તેમણે એ નોંધ લીધી છે. એમ લાગે છે રહાબામના શાસનકાળમાં રાજ્યના વિભાજનના જે લાભ તથા ગેરલાભ વિશે તે અત્યારે કહેતા આવ્યા છે, તેને લક્ષમાં રાખીને આ પ્રવચન આપણે વાંચવાનું છે. જો એમ જ હોય, તો ઈશ્વરનાં કૃત્યો પરથી તે એવા મંતવ્ય પર આવ્યો છે કે તે પોતાની જ નીતિનો ભોગ થઈ પડશે નહિએ.

એ કહે છે, સતત વર્ષ પર જે પરિસ્થિતિ હતી, તેને આજની સાથે સરખાવી જુઓ. એનો મુખ્ય સિદ્ધાંત આપણે એજ સમજવાનો છે કે, ઈજરાયલ પર રાજ્ત્વ ઈશ્વર નિર્ભિત છે અને ત્યાર પછીજ તે દાવિદવંશનું પ્રતિનિધિત્વ કરી શકે છે, દાવિદવંશના ત્રીજા રાજી રહાબામના શાસન હેઠળ એ સિદ્ધાંત ભૂલાઈ ગયો. યરોબામે તેની સામે દંગો કર્યો અને “કેટલાક મવાલીઓ” જે રાજાની જિજમતમાં તેની આસપાસ વિટળાઈ વળ્યા હતાં, તેમણે તેને મૂર્ખાઈભર્યો

ઉત્તર આપવાને ઉશ્કેર્યો (૧૦:૧૪)^૮ અને તે પોતે ‘યુવાન અને બિનઅનુભવી હતો. આ નીતિ ભૂલભરેલી હતી. આ સંજોગોમાં ઈશ્વરે ઉત્તરના કુળોને વિભક્ત થવાને અધિકાર આપ્યો અને તેમનું પરાણે પુનઃ જોડાણ કરવું નહિ એવી આજ્ઞા કરી (૧૦:૧૫; ૧૧:૪), પણ રહાબામની નિર્બળતા એ નીતિની વિકૃતિ છે. દાવિદી રાજા તો શક્તિમાન હોય જ, અને તે હું (અભિયા) છું-કદાચ સંઘ્યાબળ ઓછું હોય પણ મક્કમતા અને બુદ્ધિમાં તો છું જ. હવે ફરીથી તમે પોતાની આંખોએ ઈશ્વરનું રાજ્ય દાવિદવંશીના હાથમાં જોશો (૧૩:૮). વંશના ચોથા રાજાથી એ ધોરણ પુનઃ સ્થાપિત થાય છે. રહાબામ સાચો દાવિદી રાજા નહોતો; તેથી ઉત્તર છૂટું પડી ગયું, અને ઈશ્વરે કહું, ‘એમને જવા દો.’ હું સાચો દાઉદી રાજા છું, ઉત્તરે પુનર્વિચારણ કરવાની આવશ્યકતા છે: ઈશ્વર કહે છે, ‘તેમને પાછા આવવા દો.’ પ્રત્યેક મુદે નવનિર્માણની શક્યતા છે. ઈશ્વર કંઈ સ્વનીતિના ભોગ થઈ પડયા નથી; તમે રહાબામના પ્રજાજનો હતા, પણ રહાબામ નિષ્ફળ નીવડ્યો; તમે યરોબામના પ્રજાજનો બન્યા, પણ તમે તેને જ વળગી રહો એવું ઈશ્વર માંગતા નથી, કારણ કે હવે દક્ષિણમાં ખરો રાજી ફરીથી આવી ગયો છે.

અહીં આપણે પુસ્તકના એક અતિ વિવાદાસ્પદ વિષય પર આવીએ છીએ.

૭. ઈજરાયલ વિષે સમજ

શમૂઅલે/રાજામાં ‘ઈજરાયલ’ શબ્દનો અર્થ સ્પષ્ટ છે. રાજ્યના વિભાજન પછી ઉત્તરવાસી દસ કુળોએ ‘ઈજરાયલ’નું રાજ્ય સ્થાપ્ય, અને દક્ષિણાં બે કુળો ‘ધહૂદિયા’ રાજ્ય કહેવાયા. કાળવૃત્તાત્માં આ પ્રશ્ન વધારે પડતો જટિલ છે. કેટલાંક તો એટલે સુધી કહે છે કે વસ્તુસ્થિતિ એથી તદ્દન ઊંધી છે. ઈશ્વરનાં લોક તે ઈજરાયલ; દાવિદી રાજ્યને અપનાવે એજ ઈશ્વરની સાચી પ્રજા ; આથી દક્ષિણાં રાજ્યો એજ ઈજરાયલ! આવો ઉત્તર આપવો સહેલો નથી.

^૮ આમ ૧૩:૬-નો અર્થ થાય છે; ‘યરોબામે તેના રાજી રહાબામ વિરુદ્ધ ખંડ કર્યું;’ પણ, ૧૦:૮-૧૧નાં જુવાન ‘બદમાશો’ તેની (રહાબામ) આસપાસ ફરી વળ્યાં (આ યરોબામની આસપાસ ફરી વળનાર (ઉત્તરનાં જુવાનો નથી) અને તેને મનાવ્યો, એ યુવાન અને અસ્થિર હોવાથી તેમની સામે ટકી શક્યો નહિ. ‘પડકર્યો’ (RSV) કે ‘સામનો કર્યો’ (NIV) નહિ, પણ ‘મનાવ્યો’. જુઓ Williamson પૃ.૨૫૨.

વૃત્તાંતકાર એ નામ કઈ રીતે વાપરે છે ?

મિસરે આકમણ કર્યું ત્યારે ઈજરાયલના સરદારો દીન બની ગયા : એ ઈજરાયલ દક્ષિણનું (૧૨:૬), ઈજરાયલ દાવિદના કુટુંબની વિરુદ્ધ બળવો કર્યો : એ ઈજરાયલ ઉત્તરનું (૧૦:૧૮). ‘સર્વ ઈજરાયલીઓએ રહાબામની સાથે પહોવાના નિયમનો ત્યાગ કર્યો – એટલે એ દક્ષિણનું ; પણ તે અગાઉ, યાજકો તથા લેવીઓ ‘આખા ઈજરાયલ’ માંથી દક્ષિણ તરફ જતાં રહ્યાં (૧૧:૧૩). એ લોકો ઉત્તરના હોવા જોઈએ. દક્ષિણવાસી ‘ઈજરાયલપુન્નો’ પર રહાબામની હકૂમત હતી (૧૦:૧૭), પણ ઉત્તરવાસી ‘ઈજરાયલીઓ’ એ તેના મંત્રી હદોરામને પત્થરે મારી નાંખ્યો (૧૦:૧૮). આમ, વિલિયમસનના મતાનુસાર, ઉત્તર તથા દક્ષિણ બમેને આપણે યથાવિધિ ‘ઈજરાયલ’ કહી શકીએ. ૧૦ ઉત્તરીય કુળોએ વિભાજનને કારણે પોતાનું નામ ગુમાયું નહોતું., વિભાજન માટે તેઓ જવાબદાર નહોતા.

અહીં અભિયા જવાબદારીના બે પ્રકાર જુએ છે અને એમ કરવાથી તેણે ઈજરાયલનો મુદ્દો સમજી લીધો છે એ સિદ્ધ કરે છે. એ સ્પષ્ટતાપૂર્વક કહે છે કે વિભાજન, ઈજરાયલ નહિ પણ રહાબામને કારણે થયું હતું, અને હવે ઈજરાયલે નહિ પણ યરોબામે એ વિભાજન કાયમ રાખવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. જો રાજકીય પરિસ્થિતિ કથળી હોય તો તે માટે પ્રજા નહિ પણ રાજાને દોષ દેવો રહ્યો. આનો અર્થ એ નથી કે ઈજરાયેલની પ્રજાની કોઈ જવાબદારી નથી; ઊલંઘેની જવાબદારી જુદા પ્રકારની છે, તેથી તેના પ્રવચનની શરૂઆત અભિયા, ‘હે યરોબામ તથા સર્વ ઈજરાયલ, મારું સાંભળો.’ (૧૩:૪) એ શબ્દોથી કરે છે, પણ ત્યાર પછી તે ઉત્તરના નેતાને કોઈ રીતે ગણકારતો નથી (જાણે તેનું અસ્તિત્વ જ ન હોય), અને માત્ર ‘ઈજરાયલીપુન્નો’ને સંબોધે છે. શાસકોનું કામ શાસન કરવાનું છે; શાસન યથોચિત છે કે નહિ તે પ્રજાએ ઠરાવવાનું છે- યોગ્ય હોય તેને અપનાવવાનું અને અયોગ્ય હોય તેને દૂર કરવાનું કાર્ય કરવાનું છે. ધર્માધિકારીઓ ઈશ્વરના પસંદ કરાયેલા નેતા હોવાથી સમાજે ઈશ્વરની ઈચ્છાને આધીન થવાનું છે, પણ માત્ર ઊંચા સાદ, પ્રબળ વડકિતત્વ કે અધિકૃત દેખાતા દાવાઓને વશ થઈને મૂંગે મોઢે ગમે તેવી સત્તા

૧૦ Williamson, નું ૧૦:૩ પર વિવરણ જુઓ. એ વિષે વધુ સ્પષ્ટીકરણ ૨ કાળ. ૨૧-૨૨માં મુદ્દા નં. ૨ (અ) અને (બ) પર જુઓ.

ચલાવી લેવાની નથી. ઈશ્વરના લોકોએ મંડળીની વ્યવસ્થામાંયે આ પાઠ ખાસ શીખવા જેવો છે: 'તમને ગૃહ્યા, સમજુને હું એ તમને કહું છું., તમે મારી વાતનો વિચાર કરો.'^{૧૧}

ક. રાજ્યાસન તથા મંડળી વિશે સમજ

આપણે ગમે તે દ્રષ્ટિએ જોઈએ, તોયે વૃત્તાંતકારના શિક્ષણનો સાર આ છે. દાવિદનું રાજ્યાસન તથા શલોમોનનું મંદિર ઈજરાયલના ધર્મ તથા જીવનનું હાઈ છે. એ સિવાય ઉદ્ધાર નથી, આ બે વિષયોની જે વિસ્તાવપૂર્વક અને પ્રેમભરી છાણાવટ કરી છે એજ બતાવે છે કે વૃત્તાંતકારને મન તેનું મહત્ત્વ કેટલું બધું છે: રાજ્યસત્તા તથા યાજકભક્તિ બનેનું કેન્દ્રસ્થાન યુશાલેમ છે, એ સિવાય, રાજ્યાધીની તૈયારીના યુગમાંયે રાજ્ત્વ તથા યાજકત્વની કલ્પના તો હતી જ, એ આપણે જોયું છે. ઈતિહાસના બાકીનાં પડ ઉકેલાતાં જશે તેમ તેમ આપણે ધર્મના પ્રતીક તરીકે રાજ્યાસન તથા મંદિર આપણા સ્મરણાપટ પર આવતાં જશે.

પણ 'પ્રતીકો' ? વૃત્તાંતકારને મન એ મૂળ વસ્તુઓનું મહત્ત્વ નથી? એમ જ હોય, તો એનું પરિશામ ગંભીર છે. એમ જ હોય, તો આપણે માટે વૃત્તાંતકારનો સંદેશ માત્ર તાત્ત્વિક મહત્ત્વ ધરાવે છે. કારણ આજે નથી રહ્યું રાજ્યાસન કે નથી રહ્યું મંદિર. તેમની પોતાની પેઢીને સુદ્ધાં તેમણે વિશેષ કાંઈ કહેવા જેવું હતું કે કેમ એયે શંકાભર્યું છે. ત્યારે મંદિર તો હતું, પણ રાજ્યાસન નહોતું.

પણ જો તેમનો સંદેશ સર્વ યુગો માટે હોય, તો એ માત્ર પ્રતીક જ નહિ, પણ સૂચિત વસ્તુ સાથે સંબંધિત છે; માત્ર રાજ્યાસન અને મંદિર જ નહિ, પણ તેનો અર્થયે ખરો. અને એમ હોય તો, ઈજરાયલી પ્રજા તથા તેમના શાસકોના વર્ણનો પર એનો પ્રભાવ પડે, એ સ્વાત્માવિક જ છે, કારણ તે કાળમાં એ પ્રતીકો, રાજ્યાસન તથા મંદિર એ સૌ અસ્તિત્વમાં હતાં.

મને લાગે છે કે એ આપણને અહી જોવા મળે છે. અભિયાએ તેના પિતાની નિષ્ફળતા સ્વીકારી લીધી, એ આપણે જોઈ જ લીધું છે. જોકે, 'ઈજરાયલના

દેવ યહોવાએ દાવિદને એટલે તેને તથા તેના પુત્રોને, ઈજરાયલનું રાજ્ય લૂણના કરારથી સદાને માટે આપ્યું' (૧૩:૫) ૧૨ હતું. તો એ માંનો કોઈ એકાઉ પુત્ર રાજ્યનો મોટો ભાગ ગુમાવી બેસે અને ઈશ્વર એ વિખૂટા રાજ્યના અસ્તિત્વ ધરાવવાનો અધિકાર માન્ય રાખે એ જ્ઞાન બનવા જોગ હતું. દાવિદી રાજ્ય તથા એ રાજાના પ્રતીકરૂપ ઈશ્વરવાદી રાજ્ય એ બસે એકી સ્થળે હોવાં જરૂરી નથી. અને અભિયાની ધારણાનુસાર જો બસે એ જ હોત તો ઈશ્વરની પ્રજાએ તેમને માન્ય રાખવાં એ જરૂરી હતું. પણ 'યુવાન ને બિનઅનુભવી અને તદ્દન અ-દાવિદી વૃત્તિવાળા રહાબામને જો તેઓએ માન્ય ન રાખ્યો, યરુશાલેમના રાજ્યાસનને વળગી રહેવું એ ઈશ્વરની પ્રજા માટે જરૂરી નહોંતું.

અને જો કે અનેક વિવેચકો એ માનવા ન માંગે, પણ મને લાગે છે કે એજ વાત આપણે મંદિર વિશેયે કહી શકીએ. પોતાને દાવિદી રાજ્યના પ્રતીક માનતા અભિયાએ ઉત્તરીય ઈજરાયલીઓને દાઉદી શાસનને વફાદાર થઈને રહેવાનું આહ્વાન આપ્યું. સાથે સાથે તે તેઓને ઈજરાયલના ઐતિહાસિક ધર્મપાલન માટે પણ આહ્વાન આપે છે, અર્થાત્-યરુશાલેમના મંદિરમાં 'હાલની ભક્તિ' માટે આમંત્રે છે. તેથે તેના પિતાના સમયમાં પડતી મૂકાઈ હતી. અને (દેખીતી રીતેજ) તેના કાળમાં પુનસ્થાપિત થઈ હતી, એ વિશે બે પરસ્પર વિરોધી કલમો આપણે જોઈએ: 'રહાબામે.....યહોવાના નિયમનો ત્યાગ કર્યો (૧૨:૧), તથા 'પણ અમારો ઈશ્વર તો યહોવા છે, અમે તેને તજ્યો નથી.' (૧૩:૧૦), શાસનની જેમ ધર્મપાલનની ડિયાઓ પણ યરુશાલેમમાંજ કેન્દ્રિત થઈ અને તેમાં દૈનિક અર્પણો, અર્પિત રોટલી, દીપવૃક્ષ અને મંદિરનું સર્વકાંઈ આવી જાય છે. (૧૩:૧૧) પણ સદા એમ ન પણ રહે. ઉત્તરીય ઈજરાયલીઓને એમ ને અમજ યરુશાલેમના મંદિરમાં બોલાવવામાં આવ્યા નહાતા. અને ખાસ એક સ્થળે તેઓ ભક્તિ નહોતા કરી શકતા એ સિવાય પણ તેમની ધર્મવિધિઓમાં અનેક ક્ષતિઓ હતી (૧૩:૮). ધારો કે એક દિવસ એ ભક્તિ સ્થળ જ ન રહે તો? રાજ્યાસન સંબંધી તો વૃત્તાંતકારની પેઢીએ આવો પ્રશ્ન પૂછવાનો સમય કયારનોયે આવી ગયો હતો.

૧૨ 'લૂણ નો કરાર' શબ્દો અમૃતિલિત છે....પણ દેખીતી રીતેજ તેનો અર્થ થાય છે, 'આ અનંત કરાર છે.'

જો કે અભિયા 'તેની અગાઉ તેના બાપે જે જે પાપ કર્યું હતાં, તે સર્વ પાપમાં તે ચાલ્યો' (૧રાજ ૧૫:૩). પ્રેરણાની આ ઘડીએ તેણે સત્યને પારખ્યું. દાવિદી રાજાઓ જેવા હોવા જોઈએ એવા હોય છે ત્યારે જે પ્રકારનું તેમનું ઈશ્વર પ્રેરિત શાસન હોય છે તેનું, તથા શલોમોનના મંહિરમાં ભક્તિવિધિ થવી જોઈએ એ પ્રકારની ઈશ્વરપ્રેરિત ભક્તિ થાય છે, અનું મહત્વ છે. ગમે તેવા સંજોગોમાંયે સિદ્ધાંતોને વળગી રહેવાને પ્રોત્સાહન દેનારા નેતાઓ તથા આરાધના કરનાર ભક્તજનો જ, આ સાધારણ ગુણો ધરાવતા રાજાની જેમ સંચાઈપૂર્વક કહી શકે, કે અમે અમારા ઈશ્વરની આજ્ઞાઓ પાળીએ છીએ.' (૧૩:૧૧).

૨. કાળવૃત્તાંત ૧૪-૧૬

૧૫. આસા : અસ્સલ નમૂનો

અભિયા પોતાના પિતૃઓની સાથે ઉંઘી ગયો.....ને તેને ઠેકાણે તેનો પુત્ર આસા રાજા થયો.....આસાએ પોતાના ઈશ્વર યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે સારું તથા યથાર્થ હતું તે કર્યું (૧૪:૧-૨). આ એક નવી વાત છે: અને જોકે એમ કહેવું કદાચ વિચિત્ર લાગે પણ આસા વિશે પ્રથમ નાંધપાત્ર વાત એ છે કે તે એ સાચેસાચ જ છે. આમ કહેવાના બે કારણો છે, દાવિદ, શલોમોન, રાજાબામ તથા અભિયા જેવાં આદર્શ અથવા ઉદાહરણીય પાત્રો (જોકે વાસ્તવમાં હતા તો ખરા) કરતાં એ કંઈક તિન્હ હતો, તેમજ કેટલાક વિવેચકો તેને ચિતરે છે એવો એ અર્થ કાલ્યનિક પાત્ર યે નથી.

દાવિદ તથા શલોમોનને, ઈશ્વરની પ્રજાના શાસકના આદર્શ તરીકે પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યા છે, ત્યાર પછીના બે રાજાઓ એ આદર્શ ગુણોને મૂર્તિમંત કરી શકે એમ નહોતું. પણ તેમના જીવનના કેટલાક પ્રસંગો એ વિશે સ્પષ્ટીકરણ પૂરું પાડવામાં કામ આવ્યા. તેથી હવે એ ઈશ્વરનિર્મિત નેતૃત્વનાં મૂલ્યો સાદા, સરળ, ઈશ્વરનો ભય રાખનાર માનવી કર્ય રીતે અમલમાં લાવે છે એ જોવાનો સમય આવ્યો છે. વાસ્તવિક લોકો એ સિદ્ધાંતો પાળીને દાખલો બેસાડે કે સાચા નેતાઓએ કર્ય રીતે વર્તાવું જોઈએ. જેથી તેની પ્રજા એ વ્યક્તિત્વ જોઈ શકે. એવા પાત્રો આપણને જોઈએ છે. આસા બરાબર એવો જ એક નમૂનો છે.

આ વાસ્તવિકતા પર ભાર મુકવાનું બીજું કારણ એ છે કે, વારંવાર કહ્યું છે તેમ, વૃત્તાંતકારનો ઉદેશ વાસ્તવિકતાથી જ પાર પડે છે. એ રીતે વીજીને એકઠી કરેલી હકીકતોને તમે ગોઠવો કે તમારા પાત્રની લાક્ષણિકતાઓ ઉપસાવી શકો (વિશેષ કરીને વાચકો કાઢી નાખેલી વાતોથી અજાણ ન હોય ત્યારે) એ એક વાત છે; અને તે આપણા વૃત્તાંતકાર નિર્લજ્જ બનીને કર્યે જાય છે. પણ હકીકતોને મરડીને અથવા ઉપજાવી કાઢીનેયે, ઈતિહાસમાં આવશ્યક ન હોય એવું નવું જ સ્વરૂપ ઘડી કાઢવું, એ બીજું વાત છે. આ કહેવાની ‘શાસ્ત્રીય સર્જકતા’ની પ્રમાણિકતા કે અપ્રમાણિકતાનો આપણે કોઈ અભિપ્રાય આપવાની આવશ્યકતા નથી, પણ એની અર્થહીનતા ધ્યાનમાં આવ્યા વિના રહેતી નથી. જો ઈશ્વરે આ કે તે ન કર્યું હોય તો આવી કાલ્યનિક વાતો પરથી આપણે ક્યો પાઠ શીખવો?

આ કારણસર નિભ વિવેચન ચૌદથી સોળમા અધ્યાયને ગંભીર ઈતિહાસ લેખે છે, અને ત્રણે અધ્યાયોના પૃથક અભ્યાસમાં ઉત્તરતાં પહેલાં વૃત્તાંતકારે તેમના વર્ણનની યોજના કરી રીતે કરી છે, એ વિશે નિરૂપણ કરશે.

૧. વૃત્તાંતકારની યોજના

વાચક જો સપાટી પરથી સ્લેજ જ ઉડી ઉત્તરે તો તેને આસાના શાસનકાળમાં ઘડાયેલ ઘટનાઓની તારીખો નક્કી કરવામાં સારી એવી મુશ્કેલીઓ નહે. દેખીતી રીતે તો ઘટનાઓનો કમ આ પ્રમાણે છે: આસાના રાજ્યાસન પર આવ્યા પછી દસ વર્ષ સુધી ‘શાંતિ’ રહી (૧૪:૧); ફૂશીઓના આકમણને મારી હઠાવું અને તેની કારકિર્દીના પંદરમાં વર્ષમાં મહાઉત્સવ મનાવવામાં આવ્યો (૧૪૬૮-૧૫:૧૦): પાંત્રીસમા વર્ષ સુધી એ કે યુદ્ધ થયું નહિ (૧૫:૧૮); તેના છત્રીસમા વર્ષમાં તેના ઉત્તરીય પાડોશી બાશાએ તેના ઉપર ચઢાઈ કરી (૧૬:૧); તેના ઓગણચાળીસમા વર્ષમાં તે માંદો પડ્યો અને એકતાળીસમા વર્ષમાં તે મૃત્યુ પામ્યો (૧૬:૧૨-૧૩).

પ્રશ્નો સંપૂર્ણપણે નહિ તોયે મુખ્યત્વે ૧૫:૧૮ તથા ૧૬:૧ એ બે કલમોમાંથી ઉદ્ભવે છે. વૃત્તાંતકારનું વૃત્તાંત ખોટું લાગે છે, કારણ આસાના છત્રીસમા વર્ષ સુધીમાં તો બાશા મરણ પામ્યાને દસ વર્ષ વીતી ગયાં હતાં (૧ રાજા

૧૬:૬, ૮), એ પરસ્પર વિરોધી લાગે છે, કારણ જ્યારે ૧૫:૧૮માં એ કહે છે (અને કહે જ છે) ^૧ કે આસાની કારકિર્દીના પાંત્રીસમાં વર્ષ લગી બીજી એકે લડાઈ થઈ નહિ ત્યારે વૃત્તાંતકાર પોતે જ ૧૪:૮માં વર્ણવેલા ફૂશી આકમણને હેતુપૂર્વક ટાળી દે છે. અને શમુ/રાજાઓમાં લખ્યું છે કે ‘આસા તથા ઈજરાયલના રાજા વચ્ચે તેમના સર્વ દિવસો પર્યાત વિગ્રહ ચાલતો હતો’ (૧રાજ ૧૫:૧૬-૩૨). અને શમુ/રાજાઓના આ કથન વિશે તેમનો કદાચ કોઈ પ્રતિકૂળ અભિપ્રાય હોવાથી, તેમનું આજ વલણ રહ્યું છે (આસા આવો સારો માણસ, યુદ્ધ અને રોગથી શાપિત? એ બને જ કેમ?) અને એ વૃત્તિથી પ્રેરાઈને જ તેમણે એ શાપનું કારણ દર્શાવતી વાતો ઉમેરી દીક્ષી હશે.

પણ જો વૃત્તાંતકાર ખરી હકીકતો જ આલેખવાનો આગ્રહ રાખે છે એવી આપણી દ્રઢ માન્યતા હોય, તો એક મોટી અને એક નાની એવી બે સમસ્યાઓનો આપણે સામનો કરવો પડશે અને ત્યાર પછીજ આસા શાસનકાળમાં ઘડાયેલી ઘટનાઓની તારીખો કદાચ વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવી શકીશું.

મોટી સમસ્યા ૧૫:૧૮ અને ૧૬:૧માં આપેલા ‘પાંત્રીસમાં’ અને છત્રીસમાં વર્ષો વિશે છે. જો આસાના એજ વર્ષો હોય તો, આપણે જોયું (અને વૃત્તાંતકારે તેમજ તેમના વાચકોએ પોતે પણ જોયું જ હશે) તેમ એથી સંબંધિત સર્વ વાતો સાથે તેમનો મેળ ખાતો નથી. થીએલ તથા અન્ય વિવેચકો માને છે કે એ વાસ્તવમાં તો રાજ્યના વિભાજન પછી^૨ પાંત્રીસ અને છત્રીસમાં વર્ષો છે, અને ૧૫:૧૮ ખરેખર તો એમ જ કહેવા માગે છે કે આસાની કારકિર્દીમાં પાંત્રીસમાં વર્ષ લગી બીજી રાજ્યમાં એકે લડાઈ થઈ નહિ. અને રાજ્યમાં એટલે યહૂદિયાના રાજ્યમાં આ રીતે જોતાં, નાની સમસ્યા-તે અગાઉ બાશા સાથે લડાઈ થઈ હતી કે કેમ-નો ઉત્તર આપણને મળી જાય છે, કારણ કે બસે રાજ્યો વચ્ચે આખો વખત ‘શીતયુદ્ધ’ તો ચાલ્યા જ કરતું હતું. પણ ૧૬:૧માં વર્ણવેલી લડાઈ છત્રીસમાં વર્ષમાં ફાટી નીકળી. હવે આપણે

^૧ મૂળ પ્રતમાં ‘વધુ’ શબ્દ નથી અનેક અંગ્રેજ અનુવાદકોએ ‘અસંગતતા’ મીટાવવાના હેતુથી એ ઉમેર્યો હોય એમ લાગે છે.

^૨ Thiele, પૃ. ૬૦ આપણી ગણત્રીની તારીખો માટે ૨ કાળ. ૧૦-૧૩નો કાળાનુક્રમ ચાર્ટ પર શબ્દવિત્ર જુઓ.

આસા : અસ્વલ નમૂનો

વૃત્તાંતકારની યોજના જોઈએ. રાહાબામે સતત વર્ષ રાજ કર્યું અને અભિયાએ ત્રાણ વર્ષ. આમ રાજ્યના વીસમાં વર્ષમાં આસા રાજા બન્યો, અને દસ વર્ષ સુધી દેશમાં શાંતિ રહી. (૧૪:૧) ૧૪:૧-૮માં વર્ણવેલ ઘટનાઓ કયાં તો એ સમયની છે અથવા તો સમગ્ર રાજ્યનું સામાન્ય વર્ણન છે. પાંત્રીસમાં વર્ષમાં કૂશી આકમણ (૧૪:૮) એ આસાનું ગ્રથમ વાસ્તવિક યુદ્ધ, અને આનો ઉલ્લેખ ૧૫:૧૮માં થયો છે; એ યુદ્ધમાં યહૂદ્યાનો વિજય થતાં મોટો ઉત્સવ મનાવ્યો, અને તે વિશે ચોક્કસ આસાનું પંદરમું વર્ષ, ૧૫:૧૦માં આપ્યું છે. એ સાથે સાથે એક્રાઈમના પહાડી મુલકમાંના જીતી લીધેલા નગરોને આસાએ પોતાના રાજ્યમાં જોડી દીધાં (૧૫:૮), એ ઉપરથી લાગે છે કે બાશા સાથેના ‘શીતયુદ્ધ’નો પારો ચઢવા લાગ્યો હતો અને પાંત્રીસમાં વર્ષના એ વિજય પછી ઉત્તરમાંથી દક્ષિણ તરફ થતું વસ્તી પ્રયાણ થંભાવવાનો બાશાએ છત્રીસમાં વર્ષમાં પ્રયાસ કર્યો (૧૬:૧). એ વખતે આસાએ સોળ વર્ષ સુધી રાજ કર્યું હતું. ત્યારપછી ઘણા વર્ષોબાદ પોતાની કારકિર્દીના ઓગણચાળીસમા (ઓગણસાઠમા) વર્ષમાં તેને ઘાતક રોગ લાગુ પડ્યો અને તે બે વર્ષ બાદ મરણ પામ્યો (૧૬:૧૨-૧૩).

વૃત્તાંકારનું સીધું સાહુ મંતવ્ય કે પાપનું પરિણામ આપત્તિ, અને સદાચાર કે પશ્ચાતાપનું પરિણામ સત્ત્વર આશીર્વાદ-શમુઅલ/રાજાઓની વણસુધારેલી આવૃત્તિની કથા^૩ કરતાં અનેક રીતે સાહું લાગતું હોવા છતાં, આ (ઉપરોક્ત) વર્ણન એ સાથે સુસંગત નથી. અહીં એક બાજુ વૃત્તાંતકારે સિદ્ધ કર્યું છે કે ઉપરોક્ત મંતવ્ય કરતાં જીવન કંઈક વધુ ગુંચવાડાભર્યું છે. અને બીજી તરફ એ પણ બતાવ્યું છે કે અંતે તો જીવનમાં આવું જ થતું હોય છે, આમ તેમણે બે હેતુ પાર પાડ્યા છે. તેમનો ‘કર્મફળનો સિદ્ધાંત’ અને તેનાથી ઊલટો (પણ, વિચાર કરતાં લાગે છે કે) તેને મળતો આવતો અયુબના અશ્વાસકોનો સિદ્ધાંત, તેમના પોતાના ઉપદેશથી તદ્દન વિપરીત છે; આપણે પંદરમાં અધ્યાયમાં અજાર્યાની ભવિષ્યવાણી^૪ વિશે વિચાર કરીશું ત્યારે એ જોઈશું.

^૩ પુરાવાને આધારે સિદ્ધાંત તારવવામાં આવે અને પછી એ સિદ્ધાતને પ્રતિકુળ પુરાવાઓને અમાન્ય ગણતી ગોળ ગોળ દલીલોથી આપણે સાવધ રહેવું જોઈએ. જ્યારે એક વાત સાથે બીજી અસંગત લાગે ત્યારે પુરાવાને અમાન્ય ન કરતાં, સિદ્ધાંતને બદલવો જોઈએ.

^૪ આગળ ‘યહોવાનું વચન’ મુદ્દા નં. ૩ જુઓ.

એ દરમિયાન આ ભલા, માનવસહજ અપૂર્ણ રાજીની કથાનો આરંભ જોઈએ.

૨. રાજનું હૈયું (૧૪:૧-૫)

આસાની ઈચ્છા હતી કે તે ઈશ્વરની પ્રજાનો એક સારો શાસક બને. ભૂંડાઈમાંથી ભાત્ર ભૂંડાઈ જ નીપજે છે એવી ધારણામાં જો કૃપા માટે કોઈ અવકાશ ન હોય તો તેનું પરિણામ ભયંકર જ આવે. અને ‘કર્મફળના સિદ્ધાંત’થી પ્રેરાઈને વૃત્તાંતકાર અંતે ‘ભૂંડા પિતાના દીકરા તો ભૂંડા જ હોવાના^૫ એવું સિદ્ધ કરવાને ઈતિહાસને નવેસરથી લખવા બેઠા નથી. એ આપણે જોઈએ છીએ, ‘આસાએ ધહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે સારું તથા યથાર્થ હતું તે કર્યું’ (૧૪:૨), અને એ ગુણો, શમૂઅલ/રાજાના વૃત્તાંત પ્રમાણે, તેના દાદા કે પિતામાંથી ઉત્તરી આવ્યાં નથી. જો અભિયાના અલ્યુકાળિક શાસન બાદ આસા સગીર વયે જ ગાઈ પર આવ્યો અને રાજમાતા માઝાજ સૂત્ર ધારિણી તરીકે ચાલુ રહીએ એમ આપણે માનતાં હોઈએ, તો તેનો કોઈ પ્રભાવ એ છોકરા પર પડ્યો લાગતો નથી (૧૫:૧૬), પણ એ (પ્રભાવ) જ્યાંથી આવ્યો હોય ત્યાંથી પણ તેનામાં ઈચ્છાબળ હતું જ અને ચૌદમા અધ્યાયમાં આપણે તેનું પરિણામ જોઈશું.

પ્રથમ તો આપણે આસાનું ધ્યેય લઈએ. તેના પિતાના શબ્દોમાં ‘દાવિદના પુત્રોના હાથમાં યહોવાનું રાજ્ય’ (૧૩:૮) જે તેના હાથમાં આવ્યું છે, તેને ધોર્ય નેતૃત્વ પૂરું પાડવાનું તેનું ધ્યેય છે. રાજ્યત્વ તથા યાજકત્વના કર્તવ્યો એકબીજાથી વેગળા છે, તોયે એક અર્થમાં તો તે બને માટે જવાબદાર છે. તેની પ્રજા ધોર્ય રીતે ભક્તિ કરે તથા તેમની ઉપર ધોર્ય રીતે અમલ કરવામાં આવે એ બને વાતો મહત્વની છે, તેથી તેનું પ્રથમ ધ્યેય પાર પાડવાને તેણે

^૫ આગળ, ર કાળ. ૨૧-૨૨માં મુદ્દા નં. ૨ (બ) અને (ક) જુઓ.

^૬ આ માઝા, એ રહાબામની માનીતી પત્ની (૧૧:૨૦-૨૨)જ હોવી જોઈએ, જે તેના પુત્ર અભિયાના ટૂંકા રાજ્યકાળ દરમિયાન રાજમાતા હતી (૧૩:રની મીખાયા તથા ૧૧:૨૦-૨૨ અને ૧રાજા ૧૫:રની માઝા એક જ હોવી જોઈએ) અને જે તેના પૌત્રના રાજ્યકાળના પૂર્વિધમાં પ્રભાવશાળી પદ પર ચાલુ રહી હતી. હિન્દુ રહિતપ્રોગોમાં ‘માતા’નો અર્થ કોઈપણ નર પૂર્વજ, ‘પિતા’નો અર્થ કોઈપણ નર-પૂર્વજ તેમજ ‘સંતાન’નો અર્થ, કોઈ પણ વંશજ, એ રીતે કરાય છે. ૧ કાળ. ૮-૯માં અંતનોંધ નં. ૬ અને ૨ કાળ. ૨૧-૨૨માં મુદ્દા નં. ૧ (ક) જુઓ.

પાછલા વર્ષોમાં યહૃદિયામાં પેસી ગયેલી અનેક દુષ્ટતાઓ દૂર કરવાને કમર કસી. (૧૪:૩-૫). એમાંથી કેટલીક તો શલોમોનની પરખમાં પત્નીઓએ ઉપજાવી કાઢી હતી; (આપણા પૂર્વજોએ કહ્યું હોત કે) એકમાત્ર તારણાહાર ઈજરાયલના યહોવાની અદ્વિતીયતા વિશે સંદેહ ઊભો કરતા પરાયા ધર્મ, પરાયા દેવની આરાધના : પણ આશ્તોરેથ હોય કે મિલ્કોમ બધા એક સરખાં જ છે, આપણે સૌ એકજ માર્ગ જઈ રહ્યાં છીએ ને ! અન્ય દુષ્ટતાઓ એટલે ઈજરાયલી પરિભાષાના વેશમાં અપનાવાયેલ આકર્ષક પણ વિષાક્ત કનાની સ્થાનિક માન્યતાઓ (આ મંદિરનો સ્થાન કેટલો સુંદર છે ! જાણો યહોવા અહીં જ હોય એવું લાગે !) પ્રજાના નેતા તરીકે આસાએ એ જોવાનું છે કે વિદેશી કે સ્થાનિક ધર્મપ્રથાઓને બરાબર પારખી લેવામાં આવે અને ઈજરાયલનો સાચો ધર્મ સંપૂર્ણ શુદ્ધતાપૂર્વક પાળવામાં આવે. આસાની આ સિદ્ધિને વૃત્તાંતકાર પ્રથમસ્થાને મૂકવા માંગે છે. તેથી ૧રાજા ૧૫:૧૪માં ઉલ્લેખિત જે ઉચ્ચસ્થાનો દૂર કરાયાં નથી તે ઉત્તરીય (ઈજરાયલી) સરહદમાં હશે; તેમના વિશેયે આગળ જતાં વૃત્તાંતકારે ઉલ્લેખ કર્યો છે. (૧૫:૮, ૧૭).

વળી આસાને તેની પ્રજાની રાજકીય સુરક્ષિતતાનીયે ચિંતા છે. તેથી આપણાને વ્યૂહરચનાથી સંબંધિત નગરો બંધાવી, તેમની આસપાસ કિલ્લેબંધી કરાવી તેમને શખ્સજજ કર્યા (૧૪:૬-૭). આ ઉપરથી આપણે એમ માની લેવાનું નથી કે તેનામાં વિશ્વાસનો અભાવ હોવાથી તેણે બિન આત્મિક શરૂતોનો આધાર લીધો; આપણે હવે પછી જોઈશું કે આસા માનવી શરૂતો પર અંતિમ આધાર રાખતો નથી. ઊલદું ઈશ્વર પરાયણતાથી પ્રેરાઈને જ તેણે આવા સંરક્ષણો ઊભા કરવાની તક ઝડપી લીધી. તેની પ્રજાની સંભાળ જેટલી આત્મિક તેટલી જ વ્યવહારું છે. શલોમોનના મૃત્યુ બાદ માત્ર વીસ વર્ષમાંજ દાવિદી રાજ્ય અત્યંત નબળી સ્થિતિમાં આવી પડ્યું છે; પણ તેના પરદાદા સમય કરતાં તદ્દન વિપરીત સંજોગોમાંયે તેમના ગૌરવશાળી ભૂતકાળમાં જે પ્રકારનો વિશ્વાસ વસી રહ્યો હતો, તેવો જ તે જગાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

સીમાની ફરતે તેણે લશકરીબળ વધાર્યું એટલું જ નહિ પણ ભારે તથા હલકા શાખધારી બને મળી ૫૮૦ એકમોનું સૈન્ય^૭ ઊભું કરી (૧૪:૮), તેણે

^૭ પાછળ, ૧ કાળ. ૪-૭માં અંતનોંધ ૧૪ જુઓ.

રોજગારની સંરક્ષણ વ્યવસ્થા સ્થિર કરી. તેના શાખબળની આ નોંધ આપણને બીજા ફકરામાં લઈ જાય છે. તેની આ આત્મિક તથા ભौતિક, સર્વતૈયારીઓને થોડા જ સમયમાં કસી જોવાની છે. આસાની કારકિર્દીમાં જ્યારે કૂશી સૈન્ય તેના દેશ પર ચઢી આવે છે (૧૪:૮) ત્યારે સર્વ પ્રથમ તેના સૈન્યબળને પડકાર મળે છે આપણે એ તરફ જતાં પહેલાં આ યુવાન રાજનું ધ્યેય શાને આભારી છે તે જાણવાને આ અધ્યાયની આરંભિક કલમો પર ફરીથી એકવાર નજર નાખી લઈએ. એ માટે એક જ શબ્દ છે: વિશ્વાસ સહેજમાં બોલાય સહેજમાં ભૂલાય- કરારના ઈશ્વર પરમેશ્વર યહોવા સાથેના સાચા સંબંધો માટે તે પૂર્ણપણે સમજવાની જરૂર છે. તેમને ઓળખવા તથા તેમના પર વિશ્વાસ કરવામાં આસાની સર્વ પ્રવૃત્તિઓ સમાઈ જાય છે. તે તેના લોકો સાથે ‘પોતાના ઈશ્વર યહોવા’ (૧૪:૨) પોતાના પિતૃઓના ઈશ્વર યહોવા (૧૪:૪) અને ‘આપણ ઈશ્વર યહોવા’ (૧૪:૭) વિશે વાત કરે છે. પ્રત્યેક વાક્યપદ અર્થપૂર્ણ છે. આસાને યહોવાનો અંગત અનુભવ છે, તે કોઈની પ્રતિકૃતિ કે કાલ્યાનિક પાત્ર કે શોભાનો ગાંધિયો નથી પણ ખરો જીવતો જાગતો માનવી છે, આસા નામનો સાથે જ એક માણસ હતો, જેણે તેના દેવ યહોવા પર અંગત વિશ્વાસ રાખ્યો. ઈશ્વરની પ્રજાના નેતા તરીકે ચુંટાયેલી વ્યક્તિત્વનો ઈશ્વર સાથે આવો અંગત સંબંધ હોવો જોઈએ, એ કહેવાની જરૂર નથી (કે કદાચ છે) ‘તેના ઈશ્વર યહોવા’નો અર્થ એ નથી કે પ્રત્યેક વિશ્વાસીને એક જ પ્રકારનો અનુભવ થયાથી તેનું બદલાણ થયું હોય. તમને જે માર્ગ ઈશ્વરે વિશ્વાસમાં આણ્યા છે, એ કરતાં કોઈ જુદા જ માર્ગ હું આવવાને દોરાયો હોઈ શકું. મહત્વની વાત માત્ર એટલી જ છે કે આપણે સર્વ થોમાની જેમ ‘મારા પ્રભુ, અને મારા ઈશ્વર’ એ શબ્દો બોલી શકીએ.

જો વિશ્વાસ માત્ર વૈયક્તિક હોય, તો તે અંગત અને આત્મલક્ષી હોવાનો ભય રહે છે, પણ જ્યારે આપણે આસાને તેના લોક સાથે ‘યહોવા, તેમના પિતૃઓના ઈશ્વર’ વિશે બોલતો સાંભળીએ છીએ, ત્યારે આપણે જાણીએ છીએ કે તે આ ફાંદામાં ફસાયો નથી. તેનો વિશ્વાસ ઐતિહાસિક તથા વ્યક્તિગત છે. નવજાગૃતો કહેતાં હોય છે, ‘મેં પહેલાં જ કેમ આ જોયું નહિ?’ અને એ સ્વાભાવિક અને સાચું જ છે. તેઓ એમ પણ કહેતાં હોય છે, ‘કોઈએ

આસા : અસ્સલ નમૂનો

જ આ પહેલાં કેમ જોયું નહિ? એ વાત સમજ શકાય એવી પણ મૂર્ખઈભરી છે. નવા ઉત્સાહીઓ જો 'અમે જ સૌં પ્રથમ એ શાંત સમુદ્રમાં ભૂસકો માર્યો છે' ^૬ એમ માનીને પોતાના નિર્જર્ખને મંડળીના ઐતિહાસિક વિશ્વાસ સાથે સરખાવી જોવા જેટલી નમ્રતા ન સેવે, તો ઉચ્છૃંખલતા, નાદાની કે ધોર પાપમાં પડી શકે છે. પણ 'યહોવા, આપણા પિતૃઓના ઈશ્વર'નું જ્ઞાન નિયંત્રણ મૂકવા કરતાં કંઈક વધુ કાર્ય કરે છે : તે શક્તિ તથા પ્રેરણ મદાન કરે છે,

આવીએ સમીપ અમ પિતૃઓના ઈશ્વરની;

રહ્યો જેમ તે ખડક તેમનો

બની રહેશે તારક આપણો;

બનાવીએ તેમના પ્રિય આશ્રયને

આપણો સદાનો વાસ;

તેમની સ્તુતિ, હે પ્રભુરાય

ધરીએ તુજ ચરણમાં ;

કરી જેમ તુજ સંતોષે

આરાધના તુજની

કરીએ અમે દર પેઢીએ.

વૃત્તાંતકાર સત્યના સમર્થનમાં જીવનનાં સાચાં ઉદાહરણો ટાંકી અંગત વિશ્વાસ પ્રગટ કરે છે. એજ રીતે ઈશ્વરના તેની પ્રજા સાથેના સતત વ્યવહારનો સંપૂર્ણ ચિતાર ઐતિહાસિક વિશ્વાસના એક ઉદાહરણ પરથી મળી રહે છે. એ પેઢીનો ઈશ્વર એ જ આ પેઢીનોયે ઈશ્વર છે, આપણે સૌ એજ સાતત્યના અવયવો છીએ.

તેમનાં ડગલાં દોરતો

એ દિવ્ય અજિન,

આજેયે અજવાળે છે

માર્ગ અમારો;

તેમની એ આકાશી છતછાયા

આજે યે ઢાંકે છે અમારાં શિર;

^૬ Coleridge, The Rime of the Ancient Mariner, part II

પાપીઓની વિનાશક
એ મહાશક્તિ, પાપ અદ્દશ્ય
અને અબળને સિંચતી, એ મહાકૃપા
આજેથે સંગ છે અમ સદા. ૧૦

અંતે તે સંયુક્ત વિશ્વાસ હોવો જોઈએ. હંમેશાં એમ હોવાનું નથી; ત્રણ સદીઓ પછી, ‘દાવિદવંશી’ કહેવદાવવાની પાત્રતા ધરાવનાર અંતિમ રાજાના શાસનકાળમાં આપણે સ્પષ્ટપણે જોઈશું કે, નેતા તેના લોકોનો સહકાર મેળવવામાં અસમર્થ નીવડ્યા છતાં આગળ વધતો જ રહ્યો. ૧૧ પણ સુખી માણસ તો એ કે જેને એક સાથે ઈશ્વરની સેવામાં આગળ વધતાં વિશ્વાસીઓની સંગત હોય, અને જેમની સાથે તે ‘આપણા ઈશ્વર યહોવા’ વિશે વાર્તાલાપ કરી શકે.

આસાનું ધ્યેય તથા તેના વિશ્વાસરૂપી પીઠબળ જ્ઞાયા પછી બાકીના અધ્યાયમાં આપણે તેની નીતિનું પ્રમાણીકરણ જોઈશું. નીતિમતાથી સર્વદા શાંતિ જ સાંપડે છે અથવા પાપનું પરિણામ આપત્તિ જ હોય છે એવું નથી. આ ભલા માણસના પ્રશંસાપાત્ર ધ્યેય તથા દ્રઢ વિશ્વાસને પ્રતાપે શાંતિ તથા યુદ્ધ બસે તેને ભાગે આવ્યાં, અને બસે પર ભાર મૂકાયો છે. ‘તેની કારકિર્દીમાં દસ વર્ષ સુધી દેશમાં શાંતિ રહી;’ ‘તેના સમયમાં શાંતિ હતી;’ ‘દેશમાં શાંતિ હતી, ને તે દરમિયાન તેના રાજ્યમાં ક્રયાંય પણ લડાઈ ચાલતી નહોતી; કેમ કે યહોવાએ તેને શાંતિ આપી હતી’ (૧૪:૧, ૫, ૬). પણ ત્યારપછી જેરાણ નામનો કૂશી, આસાના ભારે શાખધારી ૩૦૦ એકમો તથા હલકા શાખધારી ૨૮૦ એકમોની સામે ૧૦૦૦ એકમોનું સૈન્ય લઈને ચઢી આવ્યો. ૧૨ ચોકક્સ સંખ્યા ગમે તે હોય, પણ અભિયા તથા યરોભામ વચ્ચે યુધ્ય થયું (૧૩:૩) ત્યારે જે પરિસ્થિતિ હતી એવી જ આજે આસાનો તેના ઈશ્વર,

૧૦ Thomas H Gill, We come unto our fathers' God

૧૧ આગળ ૨ કાળ. ૩૪-૩૫માં મુદ્દા નં. ૧ (ક) જુગ્મો.

૧૨ ફરીથી ૧ કાળ. ૪-૭માં અંત નોંધ ૧૪ જુગ્મો. દશલક્ષ (million) ૧૪:૮ RSV એ પ્રકટીકરણ ૨૧:૧૬-૧૭ના GNBના ૧૨,૦૦૦ ફરીંગ તથા ૧૪૪ લાખ માટે વપરાપેલા ૨૪૦૦ કિલોમીટર અને ૬૦ મીટર જેટલું જ ગુંચવાડા ભર્યું છે. પ્રત્યેક વેળાએ અર્વાચીન માનવીનું સંતોષવા જતાં, મૂળ આંકડાનું મહત્વ વિસરાઈ જાય છે.

તેનાં પિતૃઓનાં ઈશ્વર તથા તેનાં લોકનાં ઈશ્વર પરનાં વિશ્વાસની ખરેખરી કસોટી કરે એવી પરિસ્થિતિ હતી. તેનો વિશ્વાસ ૧૪:૧૧માં વ્યક્ત થયો છે. પ્રથમ વાક્ય મુશ્કેલ છે. JBનું સૂચન છે; તારા સિવાય અન્ય કોઈએ નિર્બળતા વતી બળવાનનો સામનો કરી શકે નહીં, બીજું વાક્ય AVમાં સાંપડતા કણવૃત્તાંતના અનેક મૂલ્યવાન રત્નોમાંનું છે, ‘અમે તારા પર ભરોસો રાખી એ છીએ, તારે નામે અમે..... જોઈએ છીએ,’ (આ શબ્દો પર આધારિત ભજન ગાતી વેળાએ કયાંથી આવ્યા છે, એ કેટલા જ્ઞાણે છે)? બીજું વાક્ય ઈશ્વરનાં લોકોનાં વિશ્વાસનો ઉપસંહાર કરે છે: જ્યારે તેઓ આવા યુધ્ઘમાં સામસામે આવી જાય છે, ત્યારે એ બે સૈન્યો વચ્ચેનું યુધ્ઘ નથી, બલકે માનવી તથા ઈશ્વર વચ્ચેનું છે. આ પ્રકારની નિશ્ચિતતા સહેલાઈથી જોવા મળતી નથી, પણ એમાં રાજા કરતાં મહાન એવી એક હસ્તીએ ‘સૈન્યનું સરદાર પદ’^{૧૩} સાચવી લીધું છે. ‘યહોવાએ કુશીઓને હાર ખવડાવી’. ‘ત્યાંના લોકોને યહોવાને ભય લાગ્યો’ ‘તેઓ યહોવા તથા તેનાં સેન્યને હાથે નાશ પામ્યા’. (૧૪:૧૨, ૧૪, ૧૩). આમ આસાનાં ધ્યેય તથા વિશ્વાસ સાચા ઠર્યા.

અને તે વિજય બનીને પાછો ફર્યો તયારે યહોવાનું વચન તેની પાસે આવ્યું.

૩. યહોવાનું વચન (૧૫:૧-૧૮)

તે સ્પષ્ટ, જોશીલું તથા સચોટ હતું, કેમકે મુળ જો કે ઓટેદ પુત્ર અજાર્યાનું હતું, પણ સ્વર ઈશ્વરના આત્માનો હતો. અને એ સરળ વાત છે, તેનો સારાંશ ૧૫:૨-૩માં આવી જાય છે. ‘જો તેને તમે શોધશો તો તે તમને મળશો. પણ જો તમે તેને ત્યજશો તો તે તમને ત્યજુ દેશો, ‘પણ આસાની આજાધીનતા (૧૪:૨) તેનાં ‘શોધવા’-નું પરિણામ વિજય (૧૪:૧૨)-‘મળવા’ રૂપે આવ્યું નહોતું. અને એ બે વચ્ચે કુશી આકમણનો આધાત આવી પડ્યો હતો. એ ઉપરથી એ વાત એટલી સરળ છે એમ પણ ન કહી શકાય. પણ વૃત્તાંતકાર કોઈ સિધ્યાંતનાં મૂળ તત્વોનાં સમર્થરૂપે કોઈ ઘટનાનો ઉલ્કેખ કરતા હોય કે, અહીં કર્યું છે તેમ, સામાન્ય જીવનની જટિલતા દર્શાવવાને કરતા હોય,

પણ તે હમેશા 'કૃત્ય અને તેનાં ફળ વચ્ચેના સંબંધનું નિરૂપણ કરતાં જ હોય છે.'^{૧૪}

પણ ફરતાં યહોવાનું વચન તેનાં પ્રભોધક દ્વારા આવ્યું. લગભગ પ્રત્યેક દાવિદવંશી સંબંધી બન્યું છે તેમ, આ અધ્યાયો તેમનાં શાસન કરતાં તેમનું વૈયક્તિક શાષ્ટ્યિત્ર પ્રસ્તુત કરતા હોય છે. (૧૪:૧-૮) માં તેનાં ચારિત્ર તથા સિદ્ધિઓનું વર્ણન છે. તેનાં વિશ્વાસની કસોટી તથા કુશી લડાઈમાં સફળતા ૧૪:૮-૧૫માં વર્ણવ્યા છે એ ખરું કે તે સંદેશ સમગ્ર રાષ્ટ્રને માટે છે; પણ સંબોધન સર્વપ્રથમ સ્વયં રાજને જ કર્યું હોય છે (૧૫:૨).

અજાર્યાના શબ્દોમાં શિખામણ અથવા આત્મિક સિધ્યાંતોના પોકાર કરતા વધુ તત્ત્વ છે. મુખ્યત્વે તો એ ઈજરાયલના અનુભવ વિશે એક અપૂર્વ લખાણ છે. કેટલાંક માને છે કે 'ઈજરાયલ તેનાં સાચા ઈશ્વરને ખોઈ બેસશે', એમ કહેતાં તેનાં દેશવટા વિશે આગાહી સૂચક શબ્દોમાં એ એક 'ભવિષ્યવાળી' હતી. (૧૫:૮). પણ સાચું પૂછો તો તે શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા ન્યાયાધીશોના કાળ તરફ દ્રષ્ટિ કરે છે. જ્યારે એ જ રીતે ઈશ્વર પ્રત્યેક પાપ બદલ 'જતજતની વિપત્તિઓ રૂપે શિક્ષા કરતો હતો' (૧૫:૬) અને પસ્તાવા સહિત તેનાં લોક પાછાં ફરતાં તે તેઓને ઉગારતો. (૧૫:૪)

પ્રભોધકનો સંદેશો સાંભળ્યા પછી એક મોટું ધાર્મિક પરિવર્તન આવે છે. (૧૫:૮-૧૯) આશાએ તેનો આરંભ કર્યો, પણ તે સમુદ્દરય તેણે એકગીત કર્યો. તે એ તેમાં સંપૂર્ણપણે સહભાગી હતો. તેઓ સાચા અર્થમાં ઈજરાયલીઓ હતા. માત્ર દક્ષિણાં જ નહિ પરંતુ ઈશ્વરના કાર્યને ઓળખનાર અનેક ઉત્તરીયો પણ હતા. (૧૫:૮) આશાની હિંમતથી જાણે કે આપણને પ્રભાવિત કરવા માંગતા હોય, તેમ પેલી કુમારી મોખાનેયે માર્ગમાંથી દૂર કર્યાનો વૃત્તાંતકારે ઉલ્લેખ કર્યો છે (૧૫-૧૯); પણ પંદરમાં અધ્યાયના ઉત્તરાર્થમાંથી મુખ્ય સૂર એ નીકળે છે કે, 'તે સોગંદથી રહ્યો છે કે, 'તે સોગનથી યહૂદિયાના

^{૧૪} Brevard Childs, Introduction to the Old Testament as Scripture (SCM, 1979) p655 compare also McConville, p16 (on the Chronicler's simplifying of the account of the fall of the house of saul): 'How often a real nexus of cause and effect is veiled from general observation by a host of attendant circumstances!

આસા : અસ્સલ નમૂનો

સર્વ લોક હરખાયા, કેમકે તેઓએ પોતાના ખરા અંત:કરણથી સોગન ખાધા હતા, ને પોતાની સંપૂર્ણ ઈચ્છાથી યહોવાને શોધ્યો (૧૫:૧૫)

યહોવાએ તેમના લોક મધ્યે કરેલાં કૃત્યો પ્રત્યે લક્ષ દોરતી તથા તેમની પાસેથી સામૂહિક પ્રતિસાદાર્થ આહ્વાન દેતી યહોવાની એ વાણી મુખ્યત્વે આસાને સંબોધીને જ ઉચ્ચારાઈ છે, એ કોઈ યોગાયોગ નથી. ચૌદમા અધ્યાયમાં સ્પષ્ટપણે કહ્યું છે તેમ, આસાના ઈશ્વર, તેના પિતૃઓના ઈશ્વર તથા તેની પ્રજાના ઈશ્વરનો આત્મા પ્રબોધક દ્વારા બોલી રહ્યો છે. એ અધ્યાયની સત્યતા પર અતે પ્રકાશ પાડવામાં આવે છે, ઐતિહાસિક હિન્દુ સંદેશ શીખવાને પુનરુચ્યારણની આવશ્યકતા વૃત્તાંતકારને મન કેટલી પ્રબળ છે! ઈશ્વરના લોકની સંયુક્તતા પર, ઈશ્વરના સાતત્ય પર, તથા પરસ્પર એકબીજાના સંબંધો પર જે ઉપદેશકની દ્રષ્ટિ મંડાયેલી છે, તેનામાં આપણે અવશ્ય આજ ભાવની અપેક્ષા રાખી શકીએ, ‘એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર.’

૪. જગતનો સાદ (૧૬:૧-૧૪)

આસા ઉપર બાશાએ કરેલા આકમણની તારીખ નક્કી કરવાની જે સમયા ૧૬:૧માં ઉભી થઈ છે, તે વિશે આપણે આ અગાઉ વિચાર કર્યો જ છે.^{૧૫} એ કરતાં આ પુસ્તકના સંદેશ માટે ઘણી મોટી સમયા ૧૬:૨-૩માં ઉભી થઈ છે. ઉત્તરીય પાડોશીની ધમકીને પહોંચી વળવાને આસાએ યહોવાના મંદિરના તથા પોતાના મહેલના ભંડારોમાંથી સોનું રૂપું લઈને દમસ્કસમાં રહેનાર અરામના રાજા બેન-હદાદ પર મોકલીને કહાયું કે ‘મારી અને તારી વચ્ચે ‘સુલેહશાંતિનો કરાર હોવા હે,’ એ કેમ બની જ શકે? આવી નીતિઓ આ જગતના રાજ્યકર્તાઓ તો ઈશ્વરને ઓળખતા ન હોવાને કારણે તેમના પર વિશ્વાસ ન મૂકી શકવાથી અપનાવતા જ હોય છે. પણ જ્યારે અંતરાત્માએ તેને પ્રારંભથી જ સાચો માર્ગ બતાવ્યો હતો અને ઈશ્વરના વચને તેના એ માર્ગને, સ્પષ્ટ રીતે અનુમોદન આપ્યું હતું, ત્યારે એક નવું સંકટ ઉલ્લું થતાં, આ માનીતા નેતાએ તેને બદલે જગતના સાદને શેં કાન દીધો હશે? આ બન્યું જ કઈ રીતે?

^{૧૫} પાછળ ૨ કાળ. ૧૪-૧૫ નો મુદ્દા નં. ૧ ‘વૃત્તાંતકારની યોજના’ જુઓ.

પણ કદાચ એ એવી મોટી સમયા નથી. આપણે આપણા સ્વાજુભવ પર દ્રષ્ટિ નાખીએ તો જોઈ શકીશું, કે એ વાત સ્વાભાવિક છે, ઈશ્વરના વચનનું મહત્વ જ્ઞાના હોવા છતાંથે વધુ આકર્ષક, વ્યવહારું અથવા કાર્યક્રમ લાગતા અન્ય કોઈ સૂચનથી આપણે દોરાઈ નથી જતા?

આ અધ્યાયમાં આપણે આસાના મનમાં ઉદ્ભવતા હુન્યવી-વ્યવહારું વિકલ્પની જટિલતા તેમજ પ્રબળતાને ધ્યાનમાં લઈએ, તેના મહત્વના સીમાએ આવેલા નગર રામાને તેના શત્રુ ઈજરાયલના રાજાએ કબજે કરી તેની ફરતે કિલ્લો બાંધી દીધો છે (૧૬:૧) તેથી અરામનો રાજી બેન-હદાદ બાશાની ઉત્તરીય સરહદ પર દબાણ લાવી તે ઈજરાયલી સૈન્યો દક્ષિણામંથી પાછા ખેંચાવી લે એ હેતુથી તેની સાથે સંઘિ કરવાનો નિશ્ચય કરે છે. આ ચતુર યુક્તિનું ગ્રથમ આકર્ષક પાસું એ છે કે આસા તે પાર પાડવાને પૂરેપૂરો સંગીન સ્થિતિમાં છે; યહોવાના મંદિરના ભંડારમાં (૧૬:૨) ભરપૂર સોનું રૂપું હતું. અને બેનહદાદ સામે તેનું પ્રલોભન ધરવામાં તેને કોઈ જ મુશ્કેલી નહોતી. બીજુ, તે પૂર્વના સંબંધો ઉદાહરણ રૂપે ટાંકી શકે એમ હતું; ‘જેમ મારા બાપ તથા તારા બાપની વચ્ચે સંપ હતો, તેમ મારી તથા તારી વચ્ચે’ (૧૬:૩) હોવા દે. દેખીતી રીતે જ, અભિયાને સુદ્ધાં દમાસ્કસના અરામીઓ સાથે સંબંધો જોડવામાં કશુંયે અજુગતું લાગ્યું નહોતું. આસા તો પોતાના કાર્યને ઉચિત ઠરાવવા, દાવિદ તથા શલોમોનના રાજ્યાર્થી દાવપેચોનો પણ ટેકો લઈ શકત. ત્રીજી વાત એ કે યુક્તિમાં છૂપું જોખમ એજ સમાયેલું છે કે તે યુક્તિમાં ફાવી જવાય છે! મંદિરના ભંડારો પર છાપો મારીને તેમાંથી લૂટી લીધેલું ધન આરામના રાજી પર મોકલવામાં આવે છે, અને અરામીએ તેના પ્રતિસાદરૂપે ઈજરાયલની ઉત્તરીય સીમા પર ત્રાટકે છે, અને દક્ષિણને માથેથી ઝૂમતો ભય ટળી જાય છે અને આસાએ ‘રામાહના પથ્યરો તથા જે લાકડાં બાંધકામમાં વાપરવા માટે તૈયાર કર્યા હતાં તે લઈ ગયા; અને તે વડે તેણે ગેબા તથા ભિસ્પાદ બાંધ્યા’ (૧૬:૬) તેથી જગતનો સાદ આસાને કહે છે કે આમ પણ થઈ શકે છે. પહેલાંથે આ રીત અજમાવાઈ છે, અને તે સફળ થાય છે. માત્ર એ રીત અનુચિત છે, એટલું જ એ કહેતો નથી. ઘણાં વર્ષો બાદ બન્યું તેમ, યરુશાલેમના પથ્યરોએ રામાહના પથ્યરોની જેમ સત્ય વાત કહી હોત. ૧૬

આસા : અસ્સલ નમૂનો

પણ પછીના પ્રસંગની જેમ, આજે કોઈ ચમત્કારની આવશ્યકતા નહોતી; કારણ કે રાજાને ઠપકો દેવા યહોવાએ તેમના દ્રષ્ટા હનાનીને તેની પાસે મોકલ્યો.

આ ઘટનામાં આસાના માનસ પર જાર્ગક બુદ્ધિએ જમાવેલી પકડનું એક વ્યંગાત્મક દ્રષ્ટ ખરું થાય છે. પ્રબોધકના સંદેશાએ તેના અવિશ્વાસને કારણે તેને અપરાધી હરાવ્યો : ‘અરામના રાજા પર તેં ભરોસો રાખ્યો છે ને તે પોતાના ઈશ્વર પર ભરોસો રાખ્યો નથી’ (૧૬:૭) અને તેણે ધાર્યુ કે તેણે (રામાદ તોડી પાડીને, (૧૬:૬) કોઈ સારી સિદ્ધિ મેળવી છે-પણ ઈશ્વરનો ઈરાદો ઈજરાયલનો નહિ પણ અરામને પરાજીત કરવાનો, ૧૬:૭૮) એથી વધુ સારો હતો. આ ઉપરથી કૂશી આકમણ વેળા તેણે ‘યહોવા પર ભરોસો રાખ્યો હતો’ અને તેથી તેને વધુ એક પ્રતીતિ થઈ અને આ પુસ્તકનું હજુ એક સ્મરણીય વચન સાચું ઠર્યું : યહોવાની નજર આખી પૃથ્વીનું નિરીક્ષણ કર્યા કરે છે, જેથી જેઓનું અંત:કરણ તેની તરફ સંપૂર્ણ છે, તેઓને સહાય કરીને પોતે બળવાન છે એમ દેખાડી આપે’ (૧૬:૮). જ્યારે ઈશ્વર સર્વ રાષ્ટ્રોની પ્રવૃત્તિ તથા નિયતિ પર ધ્યાન રાખે છે અને તેમની સંધાતે ચાલવાની નેતૃત્વની પ્રથમ આવશ્યકતા છે, ત્યારે આસાએ પોતાના મુત્સદીપણા પર આધાર રાખવાની કોઈ જરૂર નહોતી.

આ કારણસર, જગિક સાદ કેટલો પ્રબળ હોય છે તેની આપણે સખેદ નોંધ લઈએ છીએ, કારણ કે આ અગમસૂચક શબ્દોયે તેણે સાંભળ્યાં ન સાંભળ્યાં કર્યાં. આસાને જ્યારે તેના અલ્પવિશ્વાસ માટે તેને મોઢા પર જ ઠપકો મળ્યો ત્યારે કોષિત થઈ તેણે હનાનીને હેડમાં પૂર્યો, તથા જે અન્ય લોકોએ તેને અપમાનિત થતાં જોયો અને દ્રષ્ટ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવી તેઓ પર તેણે કેર વર્તાવ્યો. અને આટલો દ્રઢ વિશ્વાસ રાખનાર તથા જેની આસ્થા બદલ તેને નોંધપાત્ર પુરસ્કાર મળ્યો હતો. તેજ માણસને જ્યારે રોગ લાગુ પડ્યો, ત્યારે ‘તેણે યહોવાની નહિ પણ વૈદોની સલાહ લીધી’ (૧૬:૧૦, ૧૨), અને ત્યાં સુધીમાં તો તેણે યહોવા સાથે જાણો કે અબોલા જ લઈ લીધા હતા.

હવે આ છે એક જવાબદાર વિશ્વાસીની ચડતી પડતીની કહાણી. તેના

શાસનના ઉત્તરકાળમાં તેના ચારિત્રમાં ક્ષતિઓ આવવા છતાં, તેની પ્રજાએ તેનો મોભો સાચવ્યો અને તેનું ભપકાભર્યું દફન કર્યું (૧૬:૧૪), દાવિદ તથા શલોમોનનો એ પ્રથમ વંશજ હતો, જે આવા માનને પાત્ર ગણવાયો. તેના શાસનમાંથી કંઈક સરળ બોધપાઠ શીખવાના મળે છે. વૃત્તાંતકારે તેની રૂપરેખા આપી છે અને ફરીથીયે આપશે અને એ મુનરુક્તિ જ એક બીજો બોધપાઠ છે. તમને એને એજ વાતો લખતાં મને કંટાળો આવતો નથી, પણ તે તમારા સંરક્ષણને વાસ્તે છે '(ફિલિપી ૩:૧)', એમ પ્રેરિત પાઉલ માને છે, ૧૭ જ્યારે આસાએ યહોવા પર વિશ્વાસ રાખ્યો, ત્યારે તે બળવાન હતો: વિશ્વાસ ધર્યો એટલે નિર્બળ બની ગયો. કરારગ્રત ઈશ્વર પર વિશ્વાસ રાખનાર પર યહોવાની આશિષ વરસે છે, પણ જ્યારે તેઓ ઈશ્વરપરની આસ્થા ગુમાવી બેસે છે, ત્યારે અપાત્રતાં છતાં પ્રામ થતી દયા સાથે વિપત્તિયે વરસવાની જ.

૨ કાળવૃત્તાંત ૧૭-૨૦

૧૬. યહોશાફાટ : નિર્બળ સંજોગોમાં પાળક

યહોશાફાટના શાસનકાળમાં તે તથા તેના સાથી રાજ આહાબ સાથે મળીને એક સંયુક્ત આકમણ કરવાની તેયારી કરતા હતા, ત્યારે યહોવાનું વચ્ચન તેમની પાસે આવ્યું ભિખાયા પ્રબોધકે તેની અગમદ્રષ્ટિથી ઉત્તર તથા દક્ષિણની સંયુક્ત સેવાઓનો પરાજ્ય નિહાળતાં આગાહી કરી કે, ‘મેં સર્વ ઈજારાયલીઓને પાળક વગરનાં ઘેટાંની પેઠે પર્વતો ઉપર વિભેરાઈ ગયેલા દીઠાં (૧૮:૧૬) જો ઈજારાયલ ઘેટાંનું ટોળું હોય તો તેમના રાજાઓ ઘેટાંપાળક ઠય્યાં. જૂના કરારના પ્રબોધકોના સંદર્ભમાં વારંવાર વપરાતી^૧ તથા દાઉદ અને શલોમોનના શાસનકાળમાં નોંધપાત્ર બની રહેલી આ ઉપમાર્ય યહૂદ્યાના રાજાઓની કથા જેમ જેમ આગળ વધે છે, તેમ તેમ વધુ અર્થપૂર્ણ બનતી જાય છે. પ્રાચીન નિકટપૂર્વી રાજાશાહીના ઈતિહાસમાં દાવિદ તથા

^૧ ફિલિપી ૩:૧

^૨ ઉ.t. યમિ. ૨:૮ RV mg. JB; ૫૦:૬, લગ્. ૩૪, મિખા. ૫:૫, ઝા. ૧૦:૩

^૩ ૨ કાળ. ૬-૭નો મુદ્દા નં. ૨૧ જુઓ.

શલોમોન, ઈશ્વરની પ્રજાના આદર્શ શાસનનું પ્રમાણ રજૂ કરે છે. ઈશ્વરના શાશ્વત શાસનના પીઠબળ તથા માર્ગદર્શનને તેઓ તેમના સ્તર પર મૂર્તિમંત કરે છે. દૂર દૂરના ભવિષ્યકાળમાં, માત્ર અગમ દ્રષ્ટિથી નિહાળી શકતું આ પૃથ્વી પર આવનાર ‘આપણા પ્રભુનું તથા તેના પ્રિસ્તનું રાજ્ય^૩ દ્રષ્ટિગોર થાય છે. કાળના પ્રત્યેક તબક્કે, ગમે તે સંજોગોમાંથે તેમનો એજ શાશ્વત સિદ્ધાંતો દ્વારા તેમનું સંચાલન થતું રહેશે એવી ખાત્રી ઈશ્વરના લોકને મળતીજ રહે છે. વૃત્તાંતકારના ઈતિહાસ સંબંધી ઉપદેશને સમજવામાં ઘેટાંપાળક તથા પાળકની પ્રતિમાની ઉપમા આ રીતે સહાયરૂપ થઈ પડે છે. રાજાઓ એટલે ઘેટાં પાળકો, જેમનું કર્તવ્ય ઘેટાંઓની સંભાળ રાખવાનું છે તેઓ ‘સ્વભાવે આપણા જેવા’^૪ માણસો હોવાથી ઈશ્વરના ટોળાંની સંભાળ અર્થે નીમાયેલ અન્ય સર્વ પાળકોને ઉદાહરણરૂપ બની રહે છે.^૫ પ્રત્યેક રાજા, જો કર્તવ્યનિઝ રહ્યો હોય તો, પોતાના જમાનામાં ઈશ્વરની ઈશ્યા પ્રમાણે તથા પૌર્વિત્ય રાજશાહીના માળખામાં રહીને અનેકવિધ સંજોગોમાં મંડળીના સર્વ નેતાઓને ઘટિત હોય તેમ, સેવા કરતો આવ્યો છે.

એક રીતે જોતાં સમયની એ મર્યાદિત અવધિમાં ઈશ્વરે તેમની પ્રજાને જે રાજકીય સ્વરૂપ આપ્યું, તેનું રાજશાહી એ એક મહત્વનું અંગ હતું.^૬ ઈશ્વ્ર રાજ્યોના દિવસો તો કયારનાંથે વીતી ગયાં છે, અને સૈદ્ધાંતિક નહિ તોએ તેનું વ્યક્ત સ્વરૂપ તેણે બદલ્યું હોય તો આશ્ર્ય પામવા જેવું નથી. આમ, મંડળીમાં ‘એક વ્યક્તિત-વૃદ્ધ’ ને બદલે આપણને નવા કરારમાં સમિતિ અથવા સંસદ-સંચાલિત વ્યવસ્થા પ્રતિ નિર્દેખ કરે છે. આમ તો ઈજરાયલી રાજાઓ પણ સલાહકારો, પ્રભોધકો તથા પોતાનાં પુત્રોને સેવામાં સહભાગી બનાવતા જ હતા. અને આપણે તે ઉપરથી આ વિષયમાં નવા કરારને લાગુ પડતા પાઠો તારવી શકીશું.^૭

જ્યારે બીજી રીતે જોતાં, પ્રિસ્તી પાળક ભિન્ન ભિન્ન સ્તરે કાર્યરત હોય છે; કોઈ નાનું જૂથ સંભાળે છે, કોઈક જૂથોના સંગઠનનો તો કોઈક પાળકોને

^૩ પ્રકટી ૧૧:૧૫

^૪ યાહૂબ ૫:૧૭

^૫ દાવિદ વિષે, પ્રે. ફુ ૧૩:૨૬ NIV

^૬ ૧ કાળ. ૮-૯માં અંતનોંથ ૪ જુઓ.

^૭ ઊ.ત. ૨ કાળ. ૨૮માં ઉજ્જ્યા વિશે જુઓ.

પરિણામે. એક વ્યવસ્થિત મંડળાનું માળખું, જૂના કરારના ‘પિરામીડ’ને મળતું આવે છે કે જેમાં સર્વોચ્ચ સ્થાને રાજા વિરાજમાન હોય. નવા કરારમાંથે આપણાને સહભાગી નેતૃત્વ સાથે નિરીક્ષકો ઉપર નિરીક્ષણ કરતાં તિતસ તથા તિમોથીનું ઉદાહરણ જોવા મળે જ છે.

પરંતુ સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ હોવો જોઈએ, આપણે એક ડિસ્સામાં લોકશાસન અને બીજામાં સર્વ સત્તાપિશત્વની વાત નથી કરતાં. અહીં સત્તા ચલાવનાર તથા સત્તા સૌંપનાર ઈશ્વર છે, અને તેમના નિયુક્ત નેતાઓ તુંડમિજાજુ પણ ન હોય કે તદ્દન નિર્માલ્ય પણ ન હોય એ તે જોવા માંગે છે.

ત્યારે હવે પાળક તરીકેના નેતૃત્વની પ્રતિમા મનમાં રાખી આપણે યહોશાફાટના શાસન પર દસ્તિપાત કરીએ. આ સજજન માટે વૃત્તાંતકારે જે લંબાણભર્યું લખાણ કર્યું છે, એ જોતાં તે તેમનું પ્રિય પાત્ર છે એમ સહેજે લાગી શકે. શમુઅલ/રાજાઓએ તો માત્ર આછી રૂપરેખા આપી છે (૧રાજા ૧૫:૨૪; ૨૨:૪૧-૫૦) અને આપણે ઉપર જોઈ, તેમ આહાબ સાથેની સંઘિની વાત લખી છે (૧રાજા ૨૨:૧-૪૦) વૃત્તાંતકારે એ એક અધ્યાય વિસ્તારીને તેનાં ચાર અધ્યાય કર્યા છે અને એ સાથે આપણાને કંઈક આશ્ર્યકારક લાગે એવી વાતો યહોશાફાટના વ્યક્તિત્વ વિશે લખીને તેનું બહોળું ચિત્ર રજૂ કર્યું છે. તેમાંથી યહોશાફાટ વિશે ઉપસતી અવિસ્મરણીય છાપ એ નથી કે તે મહાન વ્યક્તિ હતો, તે તો એ હતો જ; એ પણ નહિ કે તે એક ન્યાયી માણસ હતો, તો યે એ હતોજ. પણ અહીં તેને ઈશ્વરની પ્રજાનો, તેની નિર્ભળતામાંથે એક પાળક તરીકે પ્રસ્તુત કર્યો છે.

પ્રથમ દ્રષ્ટિએ આ દેખાઈ આવતું નથી. અતિ આશાવાદી સ્વરે તે ૧૭મા અધ્યાયમાં આરંભ કરે છે. આ તથા ૧૮મા અધ્યાયના એક બંડમાં યહોશાફાટની કથાને વણી લેતા ત્રણ તંતુઓમાંનો એક આપણાને દેખાઈ આવે છે.

૧. પાળક તરીકેની સંભાળનો પાયો (૧૭:૧-૧૮; ૧૯:૪-૧૧)

ક્યાંક બહારથી લાવીને શમુઅલ/રાજાઓમાં (ઉમેરાયેલાં) આ બે લંબાણ ભર્યા લખાણો પ્રજાના પાળક તરીકે યહોશાફાટની પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રકાશ પાડે છે.

ઈશ્વર કાર્યાન્વિત હોય ત્યારે આપણે નિષ્ઠિય બનીને કશુંયે કર્યા વિના માત્ર જોયા કરીએ એવા ‘શાંતિપ્રિય’ ધર્મના હિમાયતી તરીકે ઉપસેલી વૃત્તાંતકારની છાપ અહીં ખોટી ઠરે છે, વાસ્તવમાં તો એ વિશ્વાસ અને કાર્યશીલતા બનેના સમર્થક છે, આજ અર્થમાં તેમણે યહોશાફાટના પિતા આસાના ગ્રાઘ્યાત શાઢો ટંક્યા છે: ‘અમે તારા પર ભરોસો રાખીએ છીએ, તારે નામે અમે આ મોટા સૈન્યની સામે આવ્યા છીએ’ (૧૪:૧૧ AV). યહોશાફાટની પોતાની કહાણી પણ તે એટલી જ અસરકારક રીતે કહેશે. સમય આવ્યે આપણે ઈશ્વરની કૃપા તથા શક્તિ પર શાંતપણે આધાર રાખવાની તેની વૃત્તિનો આપણે પરિચય સાધીશું; પણ એ તો તેના વિશ્વાસનું એક જ પાસું છે. બીજું અહીં છે ‘તેની કરણીઓ સાથે વિશ્વાસ હતો અને કરણીઓથી વિશ્વાસને સંપૂર્ણ કરવામાં આવ્યો’^८ તેણે જોયું કે કૃપા પ્રકૃતિકારા કાર્યશીલ રહે છે, અને યહૂદીયાનું સંચાલન કરનાર ઈશ્વર તેના ઉપસ્ત્રાટ દ્વારા તેમ કરવા માગતા હોય છે.

સર્વ પ્રથમ યહોશાફાટ ઈશ્વર સાથે તેના નિજ સંબંધો બાંધી લે છે. ‘તે પોતાનો પિતામહ દાવિદ પ્રથમ જે માર્ગ ચાલ્યો હતો તે માર્ગ ચાલ્યો’ તથા ‘પોતાના પિતૃઓના ઈશ્વરની સેવા કરી, ને તેની આજ્ઞાઓ પ્રમાણે ચાલ્યો,’ ને ‘યહોવાને માર્ગ ચાલવાને તે બહુ આતુર હતો,’ (૧૭:૩,૪,૬) પાણક તરીકેની સંભાળમાં અંગત સમર્પણ રૂપી પાયો એજ પ્રથમ પાત્રતા છે. અન્યોની પાળકીય સંભાળ વિષયે પાઉલ તિમોથીને આગ્રહપૂર્વક લખે છે, ‘તારે પોતાને વિશે સાવધ રહેજો.’^૯

પણ આ આત્મિક પ્રવૃત્તિ જનકલ્યાણાર્થે વ્યવહારિક રૂપે વ્યક્ત થાય છે. તેના દેશની ફરતે ડિલ્વા બાંધીને તે પોતાની લશકરી પ્રવૃત્તિ દેખાડે છે (૧૭:૨) જરૂર પડ્યે ઉપયોગમાં આવે એ માટે કાર્યમી લશકર તૈયાર કરે છે (૧૭:૧૩બિ-૧૮) તેની પ્રજાની સુરક્ષિતતા તથા સંરક્ષણ તેને માટે મહત્વનાં છે.

લશકરી વ્યવસ્થાની સાથે સાથે તે ન્યાય વ્યવસ્થા પણ સ્થાપે છે, આપણે જોઈએ છીએ કે તેણે દેશભરમાં ન્યાયાધીશો નીમ્યા છે. (૧૮:૫, ૮-૧૧) રાજાએ સ્વયં ‘બેર-શોભાથી માંડિને, એક્રાઇમના પહાડી મુલક સુધી લોકોમાં, ફરીને ‘પ્રત્યેક નગરમાં (૧૮:૪-૫) ન્યાયાધીશો નીમ્યા, એજ કેટલાંયે વર્ષો

પૂર્વે જેમ શમુઅલ વરસો વરસ ઈજરાઅલના નગરોમાં જતા હતા (૧શમુ. ૭:૧૫-૧૭) તેમ અંગત રસ લઈને તે ન્યાય વ્યવસ્થામાં પ્રવૃત્ત રહ્યો.

આ સર્વ ઉપરાંત યહોશાફાટ તેની પ્રજાની આત્મિક ઉત્તીમાંથે રસ લે છે. તેણે લોકોના ધર્મમાંથી અપાત્ર, વિનાશકારક તત્ત્વો દૂર કર્યા (૧૭:૬) અને દેશભરમાં, યહોવાના નિયમના પુસ્તક (૧૭:૭-૮) પર આધારિત શિક્ષણ વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરી. અહીં વૃત્તાંતકારના 'ઉપદેશ'ને લગતો એક રસપ્રદ પત્ર ઉપસ્થિત થાય છે. જો પાળક તરીકે સંભાળ તથા નેતૃત્વને લક્ષ્યમાં રાખી આપણે યહોશાફાટ જેવા ઉત્તમ રાજાનો નમૂનો અનુસરવાનો હોય, જો ઈશ્વરના લોકના રક્ષણ તથા સંચાલનાર્થે આજની મંડળીના જીવનમાં ન્યાયાલયો તથા સૈન્યો સમી વ્યવસ્થાનોયે વિચાર કરવો રહ્યો. પણ ધારો કે એ નમૂનો બાઈબલકાળની લશ્કરી કે ન્યાય વ્યવસ્થા આપણા સમયના વાસ્તવિક જીવનમાં કોઈ બીજી વસ્તુના પ્રતીકરૂપે હોય, તો ધાર્મિક વ્યવસ્થા પરથી આપણે શું સમજવું? શું એનોયે કોઈ બીજો અર્થ થાય છે? શું એ આખુંય વર્ણન એક રૂપક માત્ર છે? નહિ જ. જીવંત માનવીના જીવનો તથા અનુભવો દ્રષ્ટાંતો દ્વારા ઈશ્વર તેમના સિદ્ધાંતો સમજાવે છે, એ વાતની આપણને પ્રતીતિ થાય છે. ત્યારે અને અત્યારે શું બદલાયું છે અને શું યથાવતું છે, એ આપણે પારખવાનું છે. ઈજરાયલી યૌદ્ધિક દ્રષ્ટાંતને આપણે અનુસરવાનું નથી; એ માટે તો આપણે સાદશયને ખોળવું રહ્યું. ન્યાય પ્રબંધ માટે આપણે સૂત્રધાર અત્યંત વિચારપૂર્વક નીમવો પડશે. અને ભક્તિ વિશે તો એમ કહી શકાય કે અમુક મહત્વના મતભેદો બાદ કરતાં આપણે એ નમૂનો અપનાવી લઈ શકીએ, અને અંતે, જ્યારે આપણે યહોશાફાટની જ વાત કરીએ છીએ ત્યારે (મેં અગાઉ કહ્યું છે તેમ), સ્વભાવે તે આપણા જેવો માશસ હતો,' અને તેથી એની દુનિયાથી આપણે વેગળા નથી.

તેણે પોતાના લોકની સંભાળ જે રીતે લીધી હતી, એ સર્વ પાળક તરીકેના નેતૃત્વ માટે એક નમૂનારૂપે આપણે લઈ શકીએ. કર્તવ્યનિષ્ઠા તેના રોમેરોમમાં પ્રસરી રહી હતી, અને તેની પ્રજાના કલ્યાણ માટે સર્વ પ્રકારના વ્યાવહારિક આચરણમાં તે દેખ્યાઈ આવતી હતી. પણ પાળક તરીકેની સંભાળનો આ તો માત્ર પાયો છે, એ વાત લક્ષ્યમાં રાખવાની છે. એને એક આદર્શ તરીકે, પ્રત્યેક જવાબદાર પ્રિસ્તી નેતાના પરિશ્રમના અંતિમ ધ્યેય તરીકે-અવશ્ય

સ્થાન આપી શકાય. જ્યારે તેના પુત્ર તથા પ્રપુત્રના શાસનકાળમાં લોકોએ પાછલા દિવસો યાદ કર્યા હશે ; ત્યારે તેમને યહોશાફાટ સર્વોત્કૃષ્ટ આદર્શ તરીકે લાગ્યો હશે. પણ એક અસાધારણ દ્રષ્ટિકોશથી જોતાં, તેના પાળકત્વને એક આદર્શ ધ્યેય ગણયું, એ તો એક સાચ સહેલો પાઈ શીખવા જેવું થયું. આ લખાણોમાં વર્ણવિત પ્રવૃત્તિઓ ઉદ્દેશ્યે નહિ પણ પ્રારંભસ્થળે હોવી જોઈએ. આવી પ્રવૃત્તિઓ તો પાળકે પાર પાડવાની હોય.૪. ઈશ્વરી ટોળાના નેતાઓએ તેમના પિતૃઓના દેવની આજ્ઞાનુસાર ચાલવાનું જ હોય. અને તેમને સોંપાયેલા સંભ્યોના સંરક્ષણ તથા પુરવઠાનો પ્રબંધ કરવાનો જ હોય, આ કર્તવ્ય પૂરું કરવા ભણી તેમણે જવાનું હોતું નથી. પણ ત્યાંથી જ તેમણે આગળ પ્રયાણ કરવાનું હોય છે. આ લખાણોમાં દર્શાવાયેલ રાજીની વિગતવાર અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ જ તો પાળક તરીકેની સંભાળનો પાયો છે.

આ પ્રતીતિની નીવ નાખ્યા બાદ, વૃત્તાંતકાર રાજીનોનો ૨૨ માંની રામોથ ગિલઆદ પરની દુર્ભાગી ચઢાઈના સવિસ્તર વર્ણનની પુનરૂક્તિ કરે છે, આ લંબાણ ભર્યા વર્ણનને આધારે પૂર્વકાળના ઈતિહાસકારે યહોશાફાટના વિભાગને પૂરેપૂરો ચુંથી નાખ્યો. વૃત્તાંતકારે યહોશાફાટની એક મહાન રાજી તરીકેની પ્રતિજ્ઞા સ્થાપિત કર્યા બાદ શમુ/રાજીનોમાંથી આ આખીયે વાર્તા ઉપાડી તેને જરૂરી ઓપ આપી, કયાંક કંઈ નોંધ ઉમેરી, અદારમાં અધ્યાયમાં પોતાની જ કૃતિ તરીકે પ્રસ્તુત કરે છે. આમ કરતાં, તે એ બતાવી આપે છે કે સર્વોત્તમ નેતાઓમાંયે એકાદ તો નબળાઈ હોય જ છે.

૨. પાળક તરીકેની સંભાળનું જોખમ (૧૮:૧-૩૪; ૧૯:૧-૩; ૨૦:૨૪-૩૦)

યહુદીયાના રાજી ઈજરાયલના રાજીની રાજદ્વારી મુલાકાત લે છે. તેના માનમાં અપાયેલ ભવ્ય ભોજન સમારંભમાં આણવા તેના મનમાં ધોળાયા કરતી વાત છે છે. ગિલઆદમાંના ઈજરાયલી નગર રામોથને તેના તથા યહોશાફાટના બજેના શત્રુ અરામના રાજાએ ઘણા વખતથી પચાવી પાડ્યું હતું. તે પાછું કબજે કરવાના સાહસમાં યહોશાફાટ તેને સાથ દેશે? હા, દેશે-જો યહોવાનું વચન એ વાતને અનુમોદન આપે તો - ઈજરાયલના પ્રબોધકોએ (સમર્થક ચિહ્ન સહિત-૧૮:૧૦) આહાબને મનગમતી ભવિષ્યવાણી કહી.

સત્કારના ઉમળકાથી અંજાયા હોવા છતાં, યહોશાફાટને સમર્પનમાં પ્રવર્તી રહેલા ‘સત્ય’માં કંઈક વિચિત્રતા લાગી ને તેણે હજ એક અભિપ્રાય લેવાનું સૂચન કર્યું અને તેથી, આહાબના (ંખતા) અંતઃકરણ સમાનગરના એકમાત્ર શ્રદ્ધેય સત્યવક્તા, યિસ્લાના પુત્ર મિખાયાને બોલાવી મંગાવવામાં આવ્યો.

આ વાતાનો નાયક યહોશાફાટ ન હોત, તે મિખાયા જ હોત. તે ‘વાણીનો વાહક’ છે, અને નિર્ભયપણે તે ઉચ્ચારે છે. સર્વ પ્રથમ તો યહોવા કહે તે સિવાય બીજું કંઈક પણ બોલવાની તેણે સાફ ના પાડી દીધી, ત્યારબાદ જુદ્ગા પ્રબોધકોનો ઉપહાસ ભર્યો પહુંચો; ‘ચઢાઈ કરીને ફેટેહ મેળવ’ (૧૮:૧૪). ત્યારે વાસ્તવિક સત્ય: ‘મેં સર્વ ઈજરાયલીઓને પાળક વગરના ઘેટાંની પેઠ પર્વતો ઉપર વિખેરાઈ ગયેલા જોયા. (૧૮:૧૬). અંતે, ભયાનક પ્રકટીકરણ : યહોવા તરફથી સર્વ પ્રબોધકોના મુખમાં પાઠવેલ જૂંહું બોલનાર આત્મા, જે આહાબને ફોસલાવીને યુદ્ધમાં મોકલે છે, જ્યાં તે માર્યો જાય છે.

આમ, તેઓ યુદ્ધમાં ગયા; આહાબ સામાન્ય વેશે અને યહોશાફાટ રાજી તરીકે પણ સર્વ વ્યર્થ નીવડયું. અરામીઓને માત્ર આહાબ પર આકમણ કરવાની આજ્ઞા મળી હોવા છતાં, તેઓ રાજાને મૂકીને, ગણવેશધારીની પાછળ પડ્યા. કારણ કે શત્રુને પોતાની ભૂલ સમજાઈ (ઈશ્વરે તેમના સેવકની રક્ષા કરી), ને તે યહોશાફાટ પાસેથી પાછો ફર્યો; પણ ‘એક માણસે અનાયાસે ધનુષ્ય ખેંચીને’ (૧૮:૩૩) બાણ માર્યું, ને તે આહાબને તેની કવચનો સાંધાની વચમાંથી વાગ્યું. લુચ્યો હોવા છતાં તે વીર પુરુષ હતો; ટેકો લઈને રથમાં બેસી રહી સાંજ સુધી શત્રુઓનો સામનો કરી, તે મરણ પામ્યો.

પણ શાસ્ત્રમાં એ વાત વધુ સારી રીતે વર્ણવી છે - તમે પોતે જ વાંચી જુઓ! શમુ/રાજાઓના આલેખમાં વૃત્તાંતકાર એક નોંધપાત્ર ઉમેરો કરે છે. યહોશાફાટ રણ સંગ્રામમાંથી હેમખેમ યરુશાલેમમાં પોતાના ઘેર આવી ગયો. પણ દ્રષ્ટા હનાનીનો પુત્ર યેહુ યહોશાફાટ રાજાને મળવા આવ્યો, ને તેને કંબું, કે “શું તારે ભૂંડાને મદદ કરવી, તથા યહોવાના વેરીઓ પર ગ્રીતિ કરવી જોઈએ?” (૧૮:૨).

પાળક તરીકે સંભાળનું જોખમ, જે વૃત્તાંતકાર આપણી સમક્ષ મૂકવા માંગે છે તે આ યહોશાફાટ કોઈપણ વાતની ના નહોતો કહી શકતો. રૂઢ ભાષા પ્રયોગમાં કોઈકવાર ‘ઘાતક નિર્ભળતા’ શર્ષદ વપરાય છે, પણ આ નિર્ભળતા

તેને માટે અક્ષરશઃ ઘાતક હતી. તેનામાં એક સારા માણસને છાજે એવાં અનેક પ્રશંસનીય ગુણો હતાં : દયાળુપણું, મોટું મન, કારુણ્ય, સહાયવૃત્તિ; પણ આ તેની એક નભળાઈ હતી. તેથી આહાબે તેને સમર્પન આવવાનું આમંત્રણ આપ્યું, તે તેણે સ્વીકાર્યું. આહાબે રામોથ-ગિલઆદ સંબંધી સુચન કર્યું, તે તેણે સ્વીકાર્યું : પણ યહોશાફાટે ના કહેવું જોઈતું હતું. ‘આહાબે.....તેને સમજાવ્યો’ (૧૮:૨) ને બદલે ભાષાંતરમાં ‘આહાબે.....તેને ફસાવ્યો’ એ શબ્દ મૂકવા જોઈતા હતા.

આ એક જોખમથી સાવધ રહેવાનું છે. આ વાર્તામાં એ સ્પષ્ટપણે એક અમીટ જોખમ છે. અઢારમા અધ્યાયના આરંભમાં વૃત્તાંતકારે જે વાત કહી છે, તે પ્રત્યે મેં હજુ લક્ષ દોર્યું નથી. ‘યહોશાફાટ પાસે પુષ્ણ દ્રવ્ય હતું, ને લોકો તેને માન આપતા હતા’. તે છતાં તેને ‘આહાબ સાથે સગપણ’ કરવાની કોઈ જ જરૂર નહોતી. તેણે તેના પુત્ર યહોરામનું લગ્ન આહાબની પુત્રી અથાત્યા સાથે કરાવ્યું (૨૧:૫-સાથે રર:૧-સરખાવી જુઓ), એ જોડાણથી માત્ર ભૂંજ પરિણામ આવ્યું, ત્યાંથી આ વાતનો આરંભ થાય છે. લગ્નનો પ્રસ્તાવ યહોશાફાટે નહિ (તેણે તો નહિ જ મૂક્યો હોય) પણ આહાબે મૂક્યો હતો. એ એક પ્રસંગ હતો જ્યારે તે ના પાડી શક્યો હોત, પણ તેણે હા પાડી. પછી વૃત્તાંતકારે એ વાત આખાયે અધ્યાયમાં ચાલુ રાખી છે. અંતે, એ વાત આપણા ધ્યાન બહાર રહી ન જાય તેની ખાત્રી કરવા તેમણે વીસમા અધ્યાયને અંતે હજુ એક ઉદાહરણ આપ્યું છે. એ અધ્યાયમાં આવતી રોમાંચક ઘટનાઓ બાદ-જે આપણે થોડા જ વખતમાં જોઈશું-અને ઈશ્વરે તેના સેવક પર અનેક આશીર્વાદો વરસાવ્યા બાદ, ‘યહૂદાહના રાજા યહોશાફાટે ઈજરાયલના રાજા અહાજ્યા સાથે સંપ કર્યો; તે તો ઘણો દુરાચારી હતો’ (૨૦:૩૫). પ્રથમ લગ્ન સંબંધ, પછી લશકરી સંબંધ. અને હવે, જાણો હજુ તે પાઠ શીખ્યો ન હોય તેમ, વ્યાપારી સંબંધઃ તેણે અહાજ્યા સાથે મળી એસ્યોન-ગેબેરમાં નેપાળી વણાણો બનાવ્યાં. વળી એક પ્રબોધક, દોદાવાહના પુત્ર અલીએઝેરે તેને ઠપકો આપ્યો, ને વણાણો નાશ પામ્યાં. ઉપરા ઉપરી નિર્ણણતા મળવા છતાં તેમાંથી પાઠ શીખવામાં તે કેમ પાછો પડ્યો, એ કહેવું મારે માટે મુશ્કેલ છે. કારણ ઈશ્વરે તેનો કયારેય ત્યાગ કર્યો નથી. ઈશ્વરે તેને રામોથ-ગિલઆદના જોખમમાંથી ઉગારી લીધો, તથા એસ્યોન ગેબેરના દુસ્સાહ બાદ

પણ માત્ર ઠપકો આપો, પણ તે તેની ભૂલનો ભોગ ક્યારેય થઈ પડ્યો નહિ (૧૮:૩૧; ૨૦:૩૭). એમ લાગે છે કે વારંવાર લોભામણા મગરમણુના^{૧૦} સર્કજામાં આવી પડવું એ તો એનો સ્વભાવ જ છે. એમ માનો કે, તેના ગુણોમાં રહી ગયેલી એ એક કચાશ છે. ઉમર વધે તો એને પડતું ન મૂકાય, એ તો તમારું પ્રકૃતિદિત અંગ છે. એનાથી દુટકારો ન પમાય. માત્ર તેને ઓળખીને સતત તેનાથી સાવધ રહેવાનું છે. પાઉલના દેહમાં કાંટાની જેમ તેને દૂર ન કરાય, માત્ર તેને વશ કરવાનું છે.

રામોથ-ગિલઆદની ચઢાઈ પરથી એટલું તો સ્પષ્ટ થાય છે કે, તે એક છૂંપું જોખમ હતું. એક તરફ ઈશ્વરના દેશના એક ભાગ તથા ઈશ્વરની પ્રજાના એક વિભાગ પર શાસન કરનાર અને વાસ્તવમાં ‘ઈજરાયલના રાજ તરીકે ઓળખનાર, આહાબ હતો. એક રીતે તો હું તે જાણે તુંજ, ને મારા લોક તે જાણે તારા જ લોક છે’ (૧૮:૩), એમ એક રાજા બીજાને કહે એ યથાયોગ્ય જ છે. સમસ્ત ઈજરાયલની ઐક્યતાનું વહાલું સ્વખ્યાત તો વૃત્તાંતકાર સેવી રહ્યાં જ હતા, અને તેમની વચ્ચેની આડી ભીત પાડી નાખી^{૧૧} વિભાજીત રાજ્યની પુનર્યુત્તિ પ્રતિ પગરણ માંડવાની યહોશાફાટની ઈચ્છા પ્રત્યે તે સહાનુભૂતિ દર્શાવે એ સ્વાભાવિક છે. બીજી તરફ અરામ છે. બજે રાજાઓ અરામને શત્રુ માને છે, વળી રામોથ-ગિલઆદ ઈજરાયલનો જ પરંપરાગત ભાગ છે, અને અખંડિતતા જાળવી રાખવાને તથા ખોયેલી મિલકત પુનઃપ્રાપ્ત કરવાને બજે રાજાઓ સંયુક્તપણે પ્રયત્ન કરે એવી સમયની માંગ ઊભી થઈ છે.

આમ ૧૮:૧ માં સૂચવાયેલ લગ્ન પ્રસ્તાવ તથા ૨૦:૩૫-૩૬ના વેપારી કરારમાંયે બુધ્યિગમ્યતા તો છે જ. યહોશાફાટના ભોળપણથી પરિચિત સર્વને કોઈપણ પ્રકટ્ય, કોઈને કોઈ રીતે ઈશ્વરના લોકના લાભાર્થે જ બનાવવામાં આવ્યો છે, એ રીતે પ્રસ્તુત કરી શકાય. આમ જ હતું તો પ્રત્યેક પ્રસ્તાવ વખતે, યહોશાફાટમાં ‘સારુ’એ સર્વોત્તમથી વિપરીત છે એ જાણી લેવાની

^{૧૦} Concerning the crocodile: 'How cheerfully he seems to grin
How neatly spread his claws, And welcomes little fishes in With
gently smiling jaws! (Lewis Carroll, Alice in Wonderland, chapter
2.

^{૧૧} એફેસી ૨:૧૪

શક્તિ તથા તેનો નકાર કરવાની દ્રઢતા હોવી જોઈતી હતી. અહારમા અધ્યાયના વર્ણન પરથી તો યહોશાફાટની એ નબળાઈને લીધે તે વધુ ને વધુ જોખમમાં મૂકાતો ગયો હોય એવું યે લાગે છે. સૂંદ્રિયાને પકડી રાખવાના પાત્રમાં અંદર તરફ ઢળતા કાંઠા હોય છે. જેથી સૂંદ્રિયા વાસણમાં ઉત્તરતાં ઉત્તરી તો જાય છે, પણ તેને બહાર નીકળવાનું અતિ મુશ્કેલ બની જાય છે. તેમ તે એવા સંજોગોમાં આવી પડ્યો કે તે પાછો ફરી શકે એમ હતું જ નહીં. મૈત્રીનો દાવો કરતો હોવા છતાં, કોઈ પ્રબોધક તેને આહાબ સાથે જવાની અનુમતિ ન આપે, ત્યાં સુધી તેણે પોતાની સંમતિ પાછી રાખી. તેનો યે કોઈ વાંધો નહોતો-અહીં તો ચારસો જેટલા પ્રબોધકો પડ્યા છે! તો યે હા પાડતાં પહેલાં તેણે વળી એકવાર પૂછ્યું, 'કોઈક સુપાત્ર પ્રબોધક છે ખરો?' હા, યહોશાફાટ હજ થોડા ઊડા ઉત્તરોને, એવો યે પ્રબોધક છે.....
પણ (અચકાતાં અચકાતાં યે) તેણે કહી તો દીધું જ, કે આ સાહસ વિનાશક છે; તો પણ રામોથ-ગિલઆદની દીવાલો આગળ રાજા હજ મુશ્કેલીમાં આવી તો પડ્યો જ. આહાબે સાદા વેશ, અને પોતે રાજાના વેશમાં યુધ્યમાં જવાની યુક્તિ તેને ખટકી કે કેમ એતો કોણ જાણો; પણ યુદ્ધનો આરંભ થયો ત્યાં સુધીમાં તો એવો સંડેવાઈ ગયો હતો કે તેનાથી પાછી પાની થાય એમ હતું જ નહીં, અને ઈશ્વરની દ્યાને લીધે જ તે છેલ્લી ઘડીએ બચવા પામ્યો. ખરું પૂછો તો તેણે સમર્ઝન જવું જ નહોતું જોઈતું.

આમ યહોશાફાટની નબળાઈ જોખમી છે તેનું કારણ એટલું જ કે તે એક સારો પાળક હતો. તેને પ્રજાહિતની ચિંતા છે; સારા પાળક થવું હોય તો કઠોર હૃદય જ ન ચાલે. એ બરાબરનો જક્કી હોતો તો આમ ન થાત. સારા નરસાનો બેદ પારખ્યા વિના તે આવેશી થતો જાય, તો તેનાં પ્રેમને કારણે જ તેનાં ઉપર દબાણ લવાશે, તે ગેરમાર્ગ દોરાશે અને અંતે અપાત્ર હરશે. તેનામાં હોવો જોઈએ પોલાદી આત્મા: પોતાના તાલંત તથા કર્તવ્યની સાચી જાણ. માન્યતાને વળગી રહેવાની હિંમત, 'ઈશ્વરની બીક, ચીલ જડપી પારખ દ્રષ્ટિ' ઉત્કટ કાર્ય તત્પરતા (પોતાનાંને) સાચવવાની ઝનૂની વૃત્તિ^{૧૨} યહોવાની પોતાની ચીવટાઈ અને નકારવાની અમૂલ્ય શક્તિ.

અને તોયે, આ ઉદાહરણમાં બતાવેલી એ જ નિર્ભળતા બીજા દ્રાષ્ટિકોણથી જોઈએ તો, એક સાચો સદ્ગુણ પણ ગણી શકાય.

૩. પાણક તરીકેની સંભાળનું આગવું તત્ત્વ

વીસમા અધ્યાયમાં વૃત્તાંતકાર લગભગ શમુ / રાજાઓની વાર્તા જેટલી જ લાંબી તથા એટલી જ સચોટ કહાણી કયાંકથી લાવીને ખડકી દે છે યહોશાફાટે તેની પ્રજાના કલ્યાણઅર્થ લીધેલાં પગલાં લાભકારક નીવડયાં ખરાં. રાજ્યમાં ફરીફરીને તેણે જે કિલ્લાઓ બંધાવ્યા, ન્યાયધીશો નિભ્યાં અને ધર્મ શિક્ષણનો પ્રબંધ કર્યો, તેથી લોકો સાથે તે અંગત સંપર્કમાં આવ્યો અને એક આત્મિયતાનું નિર્માણ થયું.

તેથી જ્યારે તેનાં દેશ પર આક્રમણ થયું અને તારી 'વિરુધ્ય એક મોટી ફોજ આવે છે' (૨૦:૨) એવી તેને ખબર મળી ત્યારે તે એકલો ન પડી ગયો. તેણે પ્રાર્થના તથા ઉપવાસ કરવાને ઢંઢેરો પિટાવ્યો. તેને અનોખો પ્રતિસાદ મળ્યો. 'ધહૂદિયાના સર્વ નગરોમાંથી' સર્વ લોકો, સ્ત્રીઓ તથા બાળકો, તેમનાં પ્રિય રાજાના તથા તેમનાં પોતાનાં સંકટકાળે યરુશાલેમમાં આવીને તેની પડખે ઉભા રહ્યાં. (૨૦:૪, ૧૩)

યહોશાફાટે ઈશ્વર આગળ કરેલો પોકાર તથા તેને પ્રામ થયેલ પ્રત્યુત્તરનું વિસ્તૃત વર્ણન હવે આવે છે. તે 'ધહોવાના મંદિરના નવા ચોક આગળ યહૂદિયા તથા યરુશાલેમના લોકોની સભામાં ઉભા રહીને' (૨૦:૫) એક અપૂર્વ પ્રાર્થના કરી. આખીયે આજ્ઞા હકીકતોથી ભરપૂર છે. આરંભમાં તે ભૂતકાળની હકીકતોનું વર્ણન કરે છે (૨૦:૬-૮) છઢા અધ્યાયમાં આવતી સો વરસ પૂર્વે શલોમોન કરેલી પ્રાર્થનાને તે ખાસ યાદ કરે છે (૨૦:૯). ને ૬:૨૮-૩૦ સાથે સરખાવો) તે પહેલાં દાવિદને યાદ કરતાં તે તેના શબ્દોનું પુનરુચ્યારણ કરે છે (૨૦:૬ને ૧ કાળ ૨૮:૧૧-સાથે સરખાવો). પછી તે આપણી સ્મૃતિને અતીતનાં ૪૦૦ વર્ષ પહેલાના યહોશુઆના કાળમાં લઈ જાય છે. જ્યારે યહોવાએ કનાનીઓને ઈજરાયલમાંથી હાંકી કાઢયા અને એજ વાક્યમાં હજાર વર્ષ પૂર્વના અભ્રાહામના કાળમાં લઈ જઈ, તેના વંશજોને તે દેશ આપવાના વચ્ચની યાદ દેવડાવે છે. ઈતિહાસના ઊંડાળમાં એ બિંદુ પર રચાયેલી યહોશાફાટની પ્રાર્થના નોંધપાત્ર છે. વિશ્વાસમાં અભ્રાહામે

માટેલા પ્રથમ પગલાથી જ, બરાબર જ્યાં તે તથા તેના લોકો એકઠા થયા હતા એજ સ્થળે પોતાના પુત્રનું બલિદાન આપવાની તૈયારી બતાવી^{૧૩} તેના વિશ્વાસનું ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ પ્રસ્તુત કરી જ્યારે તેમણે ઈશ્વરના મિત્ર^{૧૪} હોવાની પાત્રતા સિદ્ધ કરી ત્યારે કનાન દેશ તેના વંશજોને આપવાનું વચ્ચન, ^{૧૫} તેના મનમાં હશે જ. આપણો ઈશ્વર તથા આપણા પિતૃઓનો ઈશ્વર હોવાનો દ્રઢ વિશ્વાસ એજ તેની પ્રાર્થનાનો મુખ્ય આધાર છે. ભૂતકાળમાં તેમની વાણી તથા કૃત્યોનું ઉદાહરણ ટાંકી તે તથા તેની પ્રાર્થી પ્રજા, તેમના સંકટકાળમાં એવું પુનરાર્વતન જોવાની આશા સેવી રહ્યાં હતાં.

અહીં એક નોંધપાત્ર વાત એ છે કે, હજાર વર્ષના ગાળાને બને છે એતિહાસિક ઘટનાઓ ઘડાઈ છે, ઈશ્વરે અભ્રાહામના દિવસોમાં જે વચ્ચનો આખ્યાં હતાં, તે હવે યહોશાફાટના દિવસોમાં પાર પાડશે એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. વળી, જો વૃત્તાંતકાર આ પ્રમેયને આ વાતાંમાં વહી લેવા માગતા હોય, તો આપણે માની લેવું કે જે વાચ્યકો સ્વયં એજ અખંડિતતાના અંગો છે, તેમને સંબોધિને તે આ હકીકતોનો ઉપદેશ કરે છે. શાસ્ત્રના મહાસાગરનો પ્રવાસ ખેડતાં તેના પ્રવાસારંભના બંદર જેટલાં જ વાસ્તવિક યહોશાફાટના યુશાલેમ તથા અભ્રાહામના મોરીયા, એ બે એતિહાસિક દ્વીપો પર તે થંબે છે; કલ્યાણના સઢ પર ચઢીને નથી તેમણે નવી વાતો ઉપજાવી કાઢી કે નથી દંતકથાઓનો સહારો લીધો.

પ્રાર્થનામાં રાજી ભૂતકાળની તથા વર્તમાન સમયની સત્ય હકીકતો એકી સાથે રજૂ કરે છે (૨૦:૧૦-૧૨); ‘હવે, જો, આમ્રોનીઓ, મોઆભીઓ તથા સેઈર પર્વતના લોકો;’ આકમક સેનાઓ તેની સીમાઓ પર ખડકતાં યદ્ધુદિયા સંકટમાં આવી પડ્યું છે, અને વૃત્તાંતકારના સદા સ્મરણીય શષ્ટોમાં યહોશાફાટની પ્રાર્થનાનો સાર આ છે: ‘આ મોટું સૈન્ય જે અમારી વિરુદ્ધ આવે છે તેની સામે થવાને અમારામાં કંઈ શકિત નથી., અને અમારે શું કરવું તે પણ અમને સૂઝતું નથી; પણ અમે તો તારી તરફ જોઈએ છીએ.’ (૨૦:૧૨), ઈશ્વરના સેવકની વિરુદ્ધ સર્વ પ્રકારનાં ‘મોટા સૈન્યો’, અસંખ્ય

^{૧૩} ઉત્પત્તિ ૧૨:૭; ૧૩:૧૪-; ૧૫:૭, ૧૮-; ૧૭:૮

^{૧૪} ઉત્પત્તિ ૨૨:૧૨; યાકુબ ૨:૨૧-૨૩

^{૧૫} પાણિ, ૧ કાળ. ૧૭, ૨૧-૨૨ ના મુદ્રા નં. ૫ જુઓ

ચિંતાઓ અને દુઃખો, સંતાપો અને જોખમો આવતાં હોય છે, પણ જો તેથી તેને પોતાની લાચારીનો ઘ્યાલ આવે અને એ કારણસર તે તેના ઈશ્વરની તરફ જુઓ, તો તે તેની ફૂતજાતાનું કારણ બની શકે.

મહિમા હો તારો હે ઈશ,
મુજ બળ આ દાબવા બદલ,
અદલ સભાનાનાં જ્ઞાન બદલ
તવ ચરણે દોરતા ભય બદલ
આજ, આજ મારું છે સર્વસ્વ. ૧૬

યહોશાફાટને તેના લોકના સંયુક્ત પીઠબળ, પ્રેમ તથા ટેકાના સ્વરૂપમાં તેની હાંકનો ઉત્તર તો અમુક અંશે મળી જ ચૂક્યો છે, ‘યહૂદિયાના સર્વ લોકો, તેઓનાં બાળકો, તેઓની સ્ત્રીઓ તથા તેઓનાં છોકરાં’ (૨૦:૧૩NIV). યાહજીએલ નામના એક અજ્ઞાન્યા લેવીએ તેમને એક એવો પ્રેરિત સંદેશો આપ્યો કે જે સ્વયં યહોશાફાટના સંદેશા કરતાં લેશમાત્રયે ઓછો સ્મરણીય નહોતો: ‘એ યુદ્ધ તમારું નથી, પણ ઈશ્વરનું છે.....આ લડાઈમાં તમારે યુદ્ધ કરવું નહિ પડે; સ્થિર થઈને ઊભા રહો; અને યહોવા તમારું કેવું રક્ષણ કરે છે તે જુઓ’ (૨૦:૧૪-૧૭). ત્યારપણીની અવિસરણીય ધટનાનું વૃત્તાંતકાર સુંદર વર્ણન કરે છે. જ્યાં સ્તબ્ધતા છાઈ રહી હતી ત્યાં સુતિના સૂરો શુંજ ઊઠ્યાં. સાવધ પગલે કદમ ઉઠાવતું સૈન્ય જાણો કે ઉત્સવી સરઘસમાં ફેરવાઈ ગયું અને રણનાદને બદલે સ્તોત્રગીતો ગાજી રહ્યાં, ‘જ્યારે યહૂદિયાના લોકો અરણ્યની ચોકીના કિલ્વા પાસે જઈ પહોંચ્યા,’ ત્યારે તેમણે જોયું કે શત્રુના સૈન્યોએ એકબીજાને વાઢી નાખ્યા હતા, અને કેવા તેઓ આનંદ કરતાં અને અતિશય દ્રવ્ય લઈને પાઇં આવ્યાં (૨૦:૧૮-૩૦), વૃત્તાંતકારના જ શબ્દોમાં એ અદભુત ગાથા ફરી વાંચી જુઓ.

અહીં બન્યું છે તેમ, ઈશ્વરના લોકના માયેથી ભય તથા જોખમ પ્રભાતના ઝાકળની જેમ ઊરી જતાં જ તેમની આંખોની આગળ જ તેમના ઉપર ઝૂમી રહેલો ડર કયાંયે અદ્રશ્ય થઈ ગયો એવો અનુભવ મંડળીનેયે વારંવાર થયો છે. પણ એવું હંમેશાં કે આપોઆપ બનતું નથી. જે માણસના લાભાર્થે ઈશરે

^{૧૬} Anna L Warina, My heart is resting, O my God

આ છુટકારો આધ્યાત્મા છે, તેને લગતા ગ્રાણ સાદા પણ ઉપયોગી મુદ્દાઓ આ અધ્યાત્મોમાં જોવા મળે છે. સૌથી પહેલો તો ઈશ્વરના શબ્દો પર પ્રસત્ત ભાવે સંપૂર્ણ વિશ્વાસ, જેને તેઓ વિષમ પરિસ્થિતિમાંયે સ્વીકાર કરી લે છે. ‘તમારા ઈશ્વર યહોવા પર વિશ્વાસ રાખો, ને તમે સ્થિર થશો: તેના પ્રભોધકોનું માનો ને તમે આબાદ થશો’ (૨૦:૨૦). વૃત્તાંતકારનો હંમેશનો આ વિષય અહીંયે દ્રશ્યમાન થાય છે. બીજી તેની કર્તવ્ય પરાયણતા: તેને મન વિશ્વાસ એટલે પોતે નિષ્ઠિય બની ચૂપચાપ બેસી રહેવું અને ઈશ્વર બધું પાર પાડશે, એવા અર્થમાં નથી. ઊલંટું સતતરમાં તથા ઓગણીસમાં અધ્યાત્મોમાં તો પોતાની જવાબદારી પૂરી કરવાને તે કેટલો બધો કાર્યશીલ હતો એનું વર્ણન કર્યું છે. અને આ અધ્યાત્મમાં પણ તે તેના લોકોને નવા સાહસમાં દોરવાને ‘સવારમાં વહેલા ઊઠીને’ (૨૦:૨૦) તકોઆના અરણ્યમાં લઈ જાય છે. અને ત્રીજી છે તેની નિર્બળતા. યહોશાફાટના ચિત્રાલેખનનું આ આગવું તત્ત્વ છે, જે ગુણદોષને કારણે તે અજ્ઞાણતાં વિનાશ પંથે જઈ ખરેખર વિપત્તિમાં આવી પડત, એ તેના પાલક તરીકેના કર્તવ્યમાં અતિ મહત્વનો છે, એનું તેને ભાન થયું. ‘આ મોટું સૈન્ય જે અમારી વિરુદ્ધ આવે છે તેની સામે થવાને અમારામાં કંઈ શકૃત નથી.....શું કરવું તે પણ અમને સૂઝતું નથી’ (૨૦:૧૨), જ્યારે તે નિર્બળ હતો એટલુંજ નહિ, પણ તેની નિર્બળતા એ જ્ઞાણતો હતો, ત્યારે ઈશ્વરની દ્યાનો આશરો શોધવા સિવાય તેને માટે કોઈ પદ્યાય નહોતો. અને ઈશ્વરે તેને પડવા ન જ દીધો. ગીતકર્તા કહે છે ‘તેઓની બુદ્ધિ બહેર મારી જાય છે ત્યારે’^{૧૭} ચ્યમતકાર સર્જ્યાય છે. અને ઈશ્વર એજ સત્ય, નવા કરારના લોકો આગળ પણ પોકારીને કહે છે. ‘તારે વાસ્તે મારી કૃપા બસ છે; કેમકે મારું સામર્થ્ય નિર્બળતામાં સંપૂર્ણ થાય છે.’^{૧૮}

^{૧૭} ગીતશાસ્ક ૧૦૭:૨૭-૨૮

^{૧૮} ૨ કરિંથી ૧૨:૮

૨ કાળવૃત્તાંત ૨૧-૨૨

૧૭. યહોરામ, અહાજ્યા, અથાત્યા: અધોગતિ

આપણે જોયું છે કે, પાળકપદમાં રાજાનો વિચાર માત્ર યહોશાફાટના શાસનકાળમાં જ ઉદ્ભવ્યો છે, એવું નથી. રાજાશાહીના આરંભથી જ એ વિચાર ઉત્તી આવ્યો છે, અને તેનું સૌથી નોંધપાત્ર ઉદાહરણ દાવિદ છે. ઈશ્વરનિર્મિત દિવ્ય રાજત્વની કલ્પનામાં, ઈજરાયલના મનુષ્યરૂપી પાળક તરીકે પરમેશ્વરે^૧ ઘેટાંના વાડાઓમાંથી પોતાના સેવક દાવિદને પસંદ કરીને લીધો..... ઈજરાયલનું પાલન કરવા તે તેને લાવ્યો,^૨ એ વાત આવી જ જાય છે, ઈશ્વર સર્વ શ્રેષ્ઠ પાળક-રાજ છે: દાવિદકુળનો પ્રત્યેક રાજા તેના સમયનો ઉપ-પાળક-રાજ છે. યહૂદિયામાં રાજાના પાત્રથી ઈશ્વરની પ્રજાના પાળક તરીકેની સેવા અવિચ્છેદ છે, અને એ જ કારણસર, આ માણસોની કથાઓ ખ્રિસ્તી નેતૃત્વને અનુરૂપ કંઈક સંદેશો આપી જાય છે.^૩

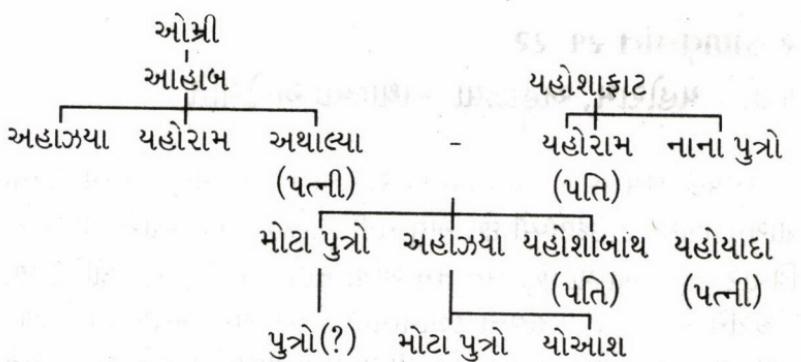
પણ આ પછીના બે અધ્યાયોના અલ્પકાળમાં ખાસ કોઈ પાળક તરીકે સેવા કરવામાં આવી નથી. યહોશાફાટના પુત્ર, પૌત્ર અને પુત્રવધૂ એક પછી એક ગાદી પર આવ્યાં, અને રાજ્યની સંભાળ લેવાને બદલે તેમણે પંદર વર્ષ કરતાંયે ઓછા સમયમાં, તેને વિનાશને આરે આણી મૂક્યું.

આ સમયે, ઈ.પુ.નવમી સદીના મધ્યકાળે, ઈજરાયલી રાજાઓની કથા એક રીતે અત્યંત ગૂંચવણાભરી બની જાય છે. આપણે માત્ર વૃત્તાંતકારના વર્ણન પૂરતાં જ મર્યાદિત હોત, અને તેમણે પહેલાંની જેમ ઉત્તીય રાજ્યોની ઘટનાઓ પ્રત્યે દુર્લક્ષ કર્યું હોત, તો એ એટલી ગૂંચવણાભરી ન બનત. પણ તેમણે ઉત્તર તથા દક્ષિણ બને રાજ્યોના શાહી નામો છૂટથી વાપરવા માંડ્યા છે. બને રાજ્યોના શાસકો અહાજ્યાહ અને યહોરામ હોય એ રીતે વર્ણવાયા છે. વૃત્તાંતકારે ઉત્તીય રાજ્યનો ઉલ્લેખ કરીને જ આ બેવડી ગૂંચવણ ઊભી કરી છે. એ વિશે પછીથી વિચાર કરીશું. હાલ પૂરતાં તો આપણે પારિવારિક વંશાવળી પર એક નજર નાખી નામો તથા સગપણો સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

^૧ ગીતશાસ્ત્ર ૮૦:૧ ^૨ ગીતશાસ્ત્ર ૭૮:૭૦

^૩ પાછળ, ૨ કાળ. ૬-૭નો મુદ્દા નં. ૧ જુઓ.

યહોરામ, અહાજ્યા, અથાત્યા : અધોગતિ

આ રેખાંકનમાં ઉત્તરીય નામોની નીચે લીટી દોરી છે. જો કે વૃત્તાંતકાર એ પાંચે પાંચનો ઉલ્લેખ કરે છે, તે છતાં તેઓનું દક્ષિણ સાથે સંબંધિત હોય એટલુંજ વર્ણન કરે છે. એ (દક્ષિણ)જ તેમનો મુખ્ય વિષય છે. આપણા આ અધ્યાયો, વિનાશમાંથી માંડ માંડ બચી ગયેલાં દક્ષિણ રાજ્યમાં આવતાં ત્રણ શાસનકાળનું વર્ણન કરે છે. એ પ્રત્યેક શાસનકાળનું સર્વેક્ષણ કર્યા બાદ આપણે તેનાં કારણો વિશે વિચાર કરીશું.

૧. ત્રણ અધોગત શાસનકાળો

યહોશાફાટના મૃત્યુ અગાઉના થોડાંક વર્ષોમાં યહૂદિયામાં સહશાસન ચાલી રહ્યું હતું; પૂર્વ ઈતિહાસના નિર્દેશાનુસારે તેણે તથા તેના પુત્ર યહોરામે, સાથે મળીને વહીવટ કર્યો. એ સમયના આરંભકાળમાં ઈજરાયલના (રાજ) આહાબનું મૃત્યુ થયું હતું, અને તેના બે પુત્રો વારાફરતી ઉત્તરીય રાજ્યાસન પર આવ્યા હતા. પ્રથમ અહાજ્યા અને ત્યારબાદ બીજો યહોરામ. જે ત્રણ દક્ષિણી શાસનોનો આપણો અત્યારે અભ્યાસ કરી રહ્યાં છીએ, તેનો આરંભ યહોશાફાટના મૃત્યુબાદ જ્યારે યહોરામ યહૂદિયાનો એકમાત્ર રાજા બન્યો અને હજુ આઈ વર્ષ રાજ કર્યું અને ઈજરાયલનો યહોરામ સમર્દુનમાં રાજ કરતો હતો. યહૂદિયાનો યહોરામ તેના નામેરી કરતાં યહેલો મૃત્યુ પામ્યો અને તેના પછી તેનો સૌથી નાનો પુત્ર, બીજો અહાજ્યા ગાઈ પર આવ્યો. એક વર્ષના ટૂંકા અને અનૈતિક શાસનકાળ બાદ યેહુએ બળવો કરી, યહૂદાહના

^૪ ૨ રાજાઓ ૮:૧૬ RV, RSVmg, NIV

રાજા અહિજ્યા તથા ઈજરાયલના રાજા યહોરામની હત્યા કરી, ઈજરાએલની ગાઈ પચાવી પાડી; ત્યારબાદ છ વર્ષ સુધી યહોરામની પત્તી અને અહિજ્યાની માતા અથાલ્યાએ યલ્લુદિયા પર રાણી તરીકે રાજ કર્યુ.

અ. યહોરામ (૨૧:૧-૨૦)

અહીં શયુ/રાજાઓમાં રૂપરેખા આપી છે, જ્યારે વૃત્તાંતકાર તેનું સવિસ્તાર વર્ણન કરે છે. પૂર્વ પુસ્તકની રૂપરેખા (૨ રાજા ૮:૧૬-૨૪) માં રાજ્યાભિષેક વખતે યહોરામની વય, તેનો શાસનકાળવિધિ અને અન્ય ઈતિહાસોમાંથી તેના કુશાસનનો આછો ઉલ્લેખ કરી તેના મૃત્યુની નોંધ લીધી છે. આહાબની પુત્રી સાથે લગ્ન કરવાથી એ દુષ્ટાનો ચેપ ઉત્તરમાંથી આવ્યો છે. તથા હિવ્ય વચનને કારણે જ યહોવાએ યલ્લુદિયાનો વિનાશ કરવાથી પોતાનો હાથ પાછો રાખ્યો છે. અને વર્ષોથી યલ્લુદિયાના શાસનને આધીન પ્રજાજનોના સફળ બળવામાં તે માંડ માંડ જીવ બચાવી ભાગી છૂટ્યાની વાત આવે છે.

આ વાતોમાં વૃત્તાંતકાર થોડા પ્રેરક વિચારો ઉમેરે છે. લાંબા વંશવેલાની પરંપરા છતાં, ઈશ્વરની પ્રજાના^૫ નામને લાંછનીય એવા કૃત્યમાં યહોરામે ગાઈએ આવતાં જ તેના ભાઈઓની હત્યા કરી. તેના ગાઈ પર ‘બળવાન’ (૨૧:૪) થવાનો અર્થ એ થઈ શકે, કે તેના રાજ્યાભિષેકને પડકારનાર કોઈ રહે નહિ,^૬ હત્યાને તે હેતુ બનાવી શક્યો હોત, પણ તે ક્ષમાપાત્ર તો નહોતો જ. ત્યારે, યહોરામની રાજનીતિ કરતાં, તે ઈશ્વરની સહનશીલતા વધુ સ્પષ્ટપણે વર્ણવે છે; ‘દાવિદની સાથે જે કરાર કર્યો હતો,’ તેને લીધે તે ‘દાઉદના કુટુંબનો’ નાશ કરવા ચાહતા ન હતા. ગીજી વાત એ છે કે, યહોરામની કૂરતા એ કોઈ અંગત નહિ પણ જાહેર કૃત્ય છે. તેણે મૂર્તિપૂજા માટે ઉચ્ચસ્થાનો બનાવ્યાં અને તેનાં પ્રજાજનોને ખોટે રસ્તે દોર્યા. આગળ વધતાં વૃત્તાંતકાર કહે છે કે, આને પરિણામે એક નોંધપાત્ર વાત બની છે. ઈશ્વરીય ન્યાયથી ધગધગતો પત્ર એલિયા પ્રબોધક તરફથી યહોરામને મળે છે. અપરાધ, દોષિતારોપણ તથા શિક્ષાની બે સમાંતર કક્ષાઓ પર આ ન્યાય

^૫ ન્યાયા ૮:૧-૬ સરખાવો

^૬ શલોમોનનો રાજ્યાભિષેક ૧:૧; ૧ રાજાઓ ૧ સાથે સરખાવો.

આધારિત છે. એકબાજુ રાજાએ યહૃદાહની હાથે પાપ કરવાનું; આ કારણે તેની પ્રજાને ધોકો થશે; થોડાજ સમયમાં શાનુઓ તેના દેશ પર ચઢી આવે છે. બીજું બાજુએ રાજાએ હત્યાકંડ આચર્યો છે; તેથી તે પોતે દુઃખદાયક રોગથી મરણ પામશે; વખત જતાં તેને આંતરડાનો અસાધ્યરોગ લાગુ પડે છે (૨૧:૧૨-૧૮). સર્વનાશની આગાહી તથા તેની પરિપૂર્ણતા જેટલી નોંધપાત્ર નથી, એટલી તો એ આગાહી તેને એલિયાના પત્રરૂપે મળી, એ છે (૨૧:૧૨). કેટલાકની ગણત્રી પ્રમાણે તો એલિયાહ આ અગાઉ ક્યારનોયે મૃત્યુ પામ્યો હતો. એનો અર્થ એ કે યહોરામના પાપોનો ધડો ભરાઈ રહે તે પહેલાં જ આગાહીરૂપે આ પત્ર લખાયો હોય અથવા તો (એથીયે વધુ ચોકાવનારી) બીજી શક્યતા એ છે કે, એ પત્ર સ્વર્ગમાંથી જ દિવ્ય રીતે તેને મોકલાયો હોય! એલિયાએ સમયે જીવિત હોય કે ન પણ હોય. અન્યત્ર ક્યાંયે તેને 'લેખક-પ્રબોધક' તરીકે ક્યાં વર્ણવવામાં આવ્યો ન હોવાથી, તથા જે પ્રબોધકે આ સિવાય તેના સમગ્ર કાર્યકાળમાં માત્ર ઉત્તરીય રાજ્યમાં પ્રબોધકનું કાર્ય કર્યું હોવાથી તેમજ રાજાઓના પુસ્તકોમાં પાંસઠ મસંગોની સામે કાળવૃત્તાંતમાં આ નામ માત્ર એક જ સ્થળે આવતું હોવાથી આ બાબત સાચે જ અદભુત કહેવાય.

૨૧:૨૦માં યહોરામના મૃત્યુના આ વૃત્તાંતનો અંત ભયંકર શબ્દોમાં આવે છે: 'તે લોકોને અકારો થઈ પડ્યો હતો.' બનવાજોગ છે કે, ઘણાખરા, શાસનકાળને અંતે આવતા પારસ્પરિક સંદર્ભ, ઉદાહરણાર્થે, 'યહોરાશાફ્ટાટમાં બાકીનાં કૃત્યો.....તેમાં લખેલાં છે.' (૨૦-૩૪)-ને ટાળવાનું કારણ આ 'અકારાપણું' હોઈ શકે. જાણે કે વૃત્તાંતકાર કહેતા હોય, 'આ નઠારા માણસ વિશે કોઈનેયે કશું વધુ જાણવાની ઈચ્છા નહિ હોય.'^૭ પણ ઈચ્છરની પ્રજાના પાળક- રાજા માટે 'કોઈનેયે રસ નથી' અથવા કોઈયે દિલગીર નથી. જેવા (કબર પરનાં) સ્મૃતિ લેખો યોગ્ય નથી.

૭. અહાજ્યા (૨૨:૧-૮)

યહોરામને 'બળવાન' થવાને જે કુનીતિ અપનાવવી પડી,^૮ અને અહાજ્યાના

⁷ See Ackroyd, p. 154.

⁸ ૨૧:૪ વિષેનું વર્ણન જુઓ.

રાજ્યાભિષેકમાં યરુશાલેમના રહેવાસીઓનો હાથ હતો, એ જોતાં લાગે છે કે સત્તાનું હસ્તાંતરણ એટલું સરળ નહોતું. અહાજ્યાએ મૃત રાજાનો સૌથી નાનો પુત્ર હોવાથી^૯ અને કયારેક પોતાના પુત્રનો (૨૨:૩) ને કયારેક (૨૨:૧૦) પોતાનો સ્વાર્થ સાધતી રાજમાતા અથાત્યાની પ્રચંડ હાજરી તેની પાછળ રહેતી હોવાથી, તેમનાં હિતો વારંવાર ટકરાતાં હોય, તો નવાઈ નહિ. સત્તા પર આવ્યા બાદ, એક વર્ષ કરતાંથે ટૂંકા ગાળામાં તેણે બતાવી આપ્યું, કે તેની દુષ્ટ નીતિ તેના પિતા કરતાં સહેજે ઉત્તરતી નહોતી. વૃત્તાંતકાર માને છે, કે ‘આહાબનાં ઘરનાંને માર્ગે’ (૨ રાજા ૮:૨૭) ચાલવાની તેની નીતિ હતી, એવુંયે નહોતું; તેની માતા તથા ઉત્તરના તેનાં સગાંઓ તથા સલાહકારો તેને એવી શિખામણ આપતાં હતાં (૨૨:૩-૪).

અહાજ્યાના જીવન સાથે સંકળાયેલી ધગગગટનાઓમાં સમાયેલ એક ભયંકર તત્ત્વ એ સમગ્રકાળને વિકૃત કરતું હોવાથી અતે એની નોંધ લઈએ છીએ. આપણે જોયું જ છે કે તેની કુમારાવસ્થામાં તેના પિતાએ યહોશાફાટે તેમને ભાગે રાખેલી મિલકત પડાવી લેવાને અથવા તો ગાદી માટે બીજો કોઈ હક્કદાર ન રહે એની ખાત્રી કરવાને, તેના છ કાકાઓની હત્યા કરી, એ વાત તે જાણતો જ હશે. ત્યારબાદ ૨૧:૧૬-૧૭માં વર્ણવ્યા પ્રમાણે, કુશી-આરબ ચઠાઈમાં તેણે તેના સર્વ ભાઈઓ ગુમાવ્યા. યેહુને હાથે તે પોતે મરાયો ત્યારે ‘અહાજ્યાના ભાઈના પુત્રો’ અથવા તેના કુટુંબના માણસોના (૨૨:૮; ૨ રાજા ૧૦:૧૩) એજ હાલ થયા. અને ‘જ્યારે અહાજ્યાની મા અથાત્યાને ખબર પડી કે પોતાનો પુત્ર મરણ પાય્યો છે’ (૨૨:૧૦) ત્યારે આ વિફરેલી સ્ત્રીએ ગાદી હાથ કરવાને તેનાં સર્વ વારસ પૌત્રોનો નાશ કર્યો.

આપણે જોયું છે કે યહોરામનો અપરાધ આશ્ર્યજનક કરતાં આધાતજનુક વધારે હતો. પણ જ્યારે આપણે ઈતિહાસના વિધાતા, થોડાજ વર્ષોના ગાળામાં તેમના પસંદ કરેલા લોકોમાં એક જ વાત ચાર ચાર વાર થવા દે છે, ત્યારે એમાં કંઈ રહસ્ય હશે જ એમ લાગ્યા કરેછે. આપણું લક્ષ ઉત્તી ઉત્તી ભૂતકાળમાં એક્રાહની ઘટના પ્રત્યે ૧૦ અને દૂર દૂર ભવિષ્યમાં બેથલેહેમમાં ઘડાયેલ ઘટના પ્રત્યે ૧૧ દોરાય છે. આપણે એનોયે અભ્યાસ કરીશું.

^૯ ‘બેતાળીસ’ નહિ પણ ‘બાવીસ’ હોવાં જોઈએ; ૨ રાજાઓ ૮:૨૬

૧૦ ન્યાયા ૮:૧-૬

૧૧ માથી ૨:૧૩-૧૮

યહોરામ, અહાજ્યા, અથાત્યા : અધોગતિ

ક. અથાત્યા (૨૨:૧૦-૧૨)

આ દુષ્ટ રાણી કરતાં વધુ રક્તવર્ણી પાત્ર કોઈ હોઈ શકે? અને આ તો સાચેસાચનું પાત્ર છે. ‘રાજાઓ’ના લેખકે, બસે રાણોના ઈતિહાસમાં તેના વાચ્યકો સમક્ષ એવા એક નહિ પણ બબ્બે પાત્રો રજૂ કર્યા છે. ઉત્તરમાં ઈજેબેલ અને દક્ષિણમાં તેની પુત્રી અથાત્યા વૃત્તાંતકાર દક્ષિણ પર જ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતા હોવાથી તેમણે એ બીજા પાત્રનો જ ઉલ્લેખ કર્યો છે. જો કે શમુ/રાજાઓમાં તેની કામણગારી માતા કરતાં, તેના વિશે ધણોજ ઓછો ઉલ્લેખ છે. છતાં તેના છ-વર્ષિય શાસનનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન (૨ રાજા ૧૧:૧૩) વૃત્તાંતકારના મુદ્દા માટે બસ છે અને તેમણે તે લગભગ યથાવત્ત રજૂ કર્યું છે.

મેં એ બે સ્ત્રીઓને મા-દીકરી કહ્યાં છે. કેટલાએક વિવેચકોએ ઓઝ્રીની પુત્રી અથાત્યાને (૨૨:૨ RV) આજના સંકુચિત અર્થમાં લઈ તેનો આહાબની બેન તથા ઈજેબેલની નાંદંદ તરીકે વર્ણવી છે. ઉપરની વંશાવળી પ્રમાણે બે શાહી પરિવારો લગ્ન બંધનથી (૧૮:૧) યહોશાફાટના પુત્ર યહોરામ આહાબની પુત્રી સાથે જોડાય છે (૨૧:૬) આહાબની એ પુત્રી તે આથાત્યા, કે જેને પેટે અહાજ્યાનો જન્મ થયો (૨૨:૨). આપણી રીતે તો તે ઓઝ્રીની પૌત્રી થાય. ૧૨

અને જાણે ઉત્તરના અનુક્રમે ચાર ચાર રાજાઓ પોતાના દાદા, પિતા તથા ભાઈઓ હતા. તથા દક્ષિણમાં તેના સસરા, પતિ તથા પુત્ર કમાનુસાર રાજાઓ થઈ ગયા. એથી સંતોષ ન થયો હોય તેમ આ ગજબની સ્ત્રીએ પોતે ગાડી પર બેસવાના હેતુથી, એ ગાડી માટે દાવો કરી શકે એવા પોતાનાં સધળાં લોહીના સગાંઓની હત્યા કરી. અને કદાચ તેનો સૌથી નાનો પૌત્ર યોઆશ એ હત્યાકાંડમાંથી બચી ગયો. અને રાજ્ય ચલાવી શકે એવો કોઈ રહ્યો નહોતો, (૨૨:૮) કે ગાડી પર દાવો કરી શકે એવોયે કોઈ રહ્યો નહોતો.

તેનો દુષ્ટ શાસનકાળ ઈશ્વરની યોજના અનુસાર હતો. નિમ્શીના પુત્ર યેહૂના લોહીના તરસ્યા આકમણો (૨ રાજાઓ ૮-૧૦) મુખ્યત્વે ઉત્તર વિભાગમાં હોવો છતાં વૃત્તાંતકાર તેમના પ્રત્યે દુર્લક્ષ કરી શક્યા નથી. ‘યહોવાએ જેને

૧૨ આમ, RSV માં ૨૨:૨માં તેને પુત્રી ગણાવી છે. પાછળ ૨ કાળ. ૧૪-૧૬માં અંતનોંધ નં. ૬ જુઝો.

આહાબના કુટુંબનો નાશ કરવા માટે અભિષિકત કર્યો હતો, ‘તે એજ હતો (૨૨:૭). કોઈપણ કામ તે અધૂરું મૂકે અવો નહોતો, અને તેની હિંસાની કોઈ સીમા નહોતી. માત્ર ઈજરાયલના આહાબ તથા તેના ઘરનાં જ નહિ, પણ યહૂદીયાના અહાજ્યા અને તેના ઘરનાઓને યે તેણે નાશ કરવો હતો. પણ બે કુટુંબો વચ્ચેની મહત્વની કરી, યહોરામની બેન અને અહાબજ્યાની માતા અથાત્યાને તો યેહૂ પણ ખતમ ન કરી શક્યો. ‘આહાબના કુટુંબ પર ઈશ્વરનો ન્યાયશાસનનો અમલ કરતાં’ તે ‘પેલી દુષ્ટ સ્ત્રી (૨૨:૮; ૨૪:૭) સુધી આવીને થંબી ગયો; અને છ વર્ષ સુધી યહૂદા પર કેર વર્તાવ્યા બાદ ઈશ્વરના ન્યાયશાસને તેને દૂર કરી. તે દિવસે-આવતા વિભાગમાં આપણે તે વિશે વાંચીશું-તેર વર્ષથી ચાલી આવેલા કુશાસનનો અંત આવ્યો, અને દેશના સર્વ લોકો આનંદ પામ્યા’ (૨૩:૨૧)

યહૂદીયાના ૩૦૦ વર્ષના ઈતિહાસમાં ભાગ્યે જ એકે શાસનકાળ એવો હતો કે જે આ ત્રણે શાસકોના સંયુક્ત કાળ કરતાં લાંબો નહિ હોય. પણ પ્રમાણમાં ટ્રેકા દેખાતા આ ગાળામાં જ ઈશ્વરની પ્રજાનું ભાગ્ય લગભગ સર્વનાશક ઢાળ પર ધસી પડ્યું. આ વિનાશકારી અધોગતિનાં કારણો પર હવે દ્રષ્ટિ નાખીએ.

૨. સર્વનાશક અધોગતિનાં ન્યાય કારણો

અહાજ્યાની અધોગતિ ‘ઈશ્વર નિર્ભિત’ (૨૨:૭) હતી ‘અધોગતિ’ માટે વપરાયેલો મૂળ શબ્દ ‘તિભુસાત’ (tebsat) બહુ જ અસાધારણ (અપ્રચલિત) છે. અને બનવા જોગ છે કે વૃત્તાંતકારે એ માટે ‘પલટાયેલા સંજોગો’ના અર્થનો સહેજ જુદો શબ્દ ‘તિસબ્બાત’ (tesubbat) વાપર્યો હોય, જેમકે, શાઉલના હાથમાંથી યહોવાએ સૂત્ર લઈને દાઉદને સોંઘું અથવા રહાબામના હાથમાંથી લઈ લઈને યરોબામને સોંઘું (૧કાળ. ૧૦-૧૪; ૨કાળ ૧૦-૧૫) ગમે તે હોય, પણ ‘અધોગતિ’ શબ્દ યહોરામ, અહાજ્યા તથા અથાત્યાના શાસનકાળના પલટાતા સંજોગોની દિશા સૂચ્યવે છે, અને તે ઈશ્વર નિર્ભિત હતું (૨૧:૧૨-૧૫, ૧૬, ૧૮; ૨૨:૭), યહોવા દાવિદને આપેલા વચનનો ભંગ નજ કરે, એમ કહેવાની સાથે સાથે તે દિવ્ય અપ્રસત્તાનો અણસાર

યહોરામ, અહાજ્યા, અથાત્યા : અધોગતિ

પણ દે છે; ૨૧:૭માં જ્યારે તે કહે છે કે, ‘દાવિદના કુટુંબનો નાશ કરવા તે ચાહતો ન હતો.’ ત્યારે ‘પણ તે તેમને બરાબરનો પાઠ ભષાવશે.’ એવો તો એનો અર્થ થાય જ છે.

પણ વૃત્તાંતકાર જ્યારે આ વર્ણન કરે છે, ત્યારે માનવસ્તરે સુદ્ધાં યદ્દૂદ્ધિયાના નૈતિક તથા આત્મિક પતનનાં ગ્રાણ કારણો જોવા મળે છે. ઈશ્વરે ગ્રાણ કારણો પ્રત્યે આપણું ધ્યાન દોર્યું છે.

અ. વિદેશી પ્રભાવ

બાઈબલમાં જેને અનોખી પ્રજા તરીકે વર્ણવી છે, એને આજની ‘વંશીયતા’ સાથે કશોથે સંબંધ હોય એમ આપણે માની લેવાનું નથી. પ્રારંભે બહારની વંશાવળીઓને આશીર્વાદિત લોકોમાં સમાવી લેવામાં આવ્યા, એ ઉપરથી ઈજરાયલને વિદેશીઓ વિરુદ્ધ કોઈ પૂર્વગ્રહ છે, એવી છાપ ખોટી ઠરે છે (૧કાળ ૨:૧-૪; ૪:૧૭ સરખાવી જુઓ) ૧૩ એથી ઊલંડું નબાટના પુત્ર યરોબામ અને ઓદ્રીના પુત્ર આહાબ, કે જેમનો સૌથી દુષ્ટ પ્રભાવ ઈજરાયલના ભાવિ રાજાઓની પેઢી પર પડ્યો હોવાનું કહેવાય છે. તેઓ તો ‘શુદ્ધ’ ઈજરાયલીઓ હતા. ના, જૂના કરારમાં જ્યારે ઈજરાયલને વિદેશીઓથી સાવધ રહેવાની ચેતવણી આપવામાં આવે છે, ત્યારે તે વિદેશી લોહીથી નહિ પણ વિદેશી આધ્યાત્મિકતાથી બચવાનું કહે છે.

વૃત્તાંતકાર ભાગ્યે જ યદ્દૂદ્ધિયાની સીમા વટાવે છે. જે થોડાધણા ઈજરાયલના રાજાઓ વિશે તે લખે છે, તેમાંનો આહાબ એક છે, અને તેની દુષ્ટાનું તે સર્વસામાન્ય શબ્દોમાં વર્ણન કરે છે: તે યહોવાને વિકારે છે. યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે ભૂંક છે તે તે કરે છે, ઈજરાયલને યહોવાથી દૂર દોરી જાય છે, વગેરે વગેરે (૧૮:૨; ૨૧:૬, ૧૩) અલબત્ત આની પાછળ, વૃત્તાંતકારને તથા વાંચકોને સુવિદિત એવો લગભગ સાત અધ્યાય લાંબો શમુ/રાજાઓનો ઈતિહાસ છે (૧રાજા ૧૬-૨૨). શરૂઆતમાં જ આહાબ વિશે અભિપ્રાય આપતાં તે કહે છે, કે યરોબામ કરતાં તેનાં પાપકર્મો વધું ઘોર હતાં, કારણ કે, ‘તે સીદોનીઓના રાજા એથાલની દીકરી ઈજેબેલ સાથે

૧૩ પાછળ ૧ કાળ. ૧-અના વિવરણનો અંત ભાગ તથા ૧ કાળ. ૪-અનો મુહા નં. ૨ જુઓ.

પરણ્યો' (૧રાજા ૧૬:૩૧) મોહક સાગરખેડુ ફેનીકીઓના પલેશો (પેલેસ્ટ્રાઈન) માં તૂર અને સીદોન તથા ઉત્તર આંદ્રિકામાં કાર્થેજ, એ સમૃદ્ધ તથા પરાક્રમી સ્વતંત્ર નગરો હતાં: ફેનીકીઓ મૂર્તિપૂજાની હતાં અને ઈજેબેલના ધાર્મિક સંસ્કારો તથા પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વને કારણે કનાનીઓની બઆલ ભક્તિને વેગ મળ્યો (૧રાજાઓ ૧૬:૩૧-૩૩; ૨૧:૨૫-૨૬) એક સમયનું યહોવાપ્રતા ઈજરાયલ આહાબદ્વારા ગેરમાર્ગ દોરાઈને વ્યભિચારી માર્ગ અપનાવે છે. (૨૧:૨૩RV, NIV) એજ વાત આહાબ વિશે વૃત્તાંતકાર કહેવા માંગે છે.

યહોશાફાટના પરિવારને દુષ્ટિત કરતાં વિદેશી પ્રભાવનું મૂળ શોધવા આપણા લેખકે સીદોનના ફેનીકે સુધી જવાનીયે જરૂર નથી. વિદેશી વિચારોથી વિકૃત ઉત્તરીય રાજ્ય પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ તદ્દન ખોઈ બેહું હતું. આજ એ ચેપનું પરિણામ હતું. વૃત્તાંતકારના ઈશ્વરજ્ઞાનમાં ઊરી ઊરી આ વાત ધૂપાયેલી છે. ઉત્તર અને દક્ષિણાના સંબંધોનું વર્ણન કરતાં તેમણે કેટલીક ઘટનાઓ પર પ્રકાશ ફેંકતા વાપરેલા શબ્દો ભેદીને એ વાત ઉપર ઉપસી આવે છે.

કાળવૃત્તાંતમાં આવતા 'યહૂદિયા' અને 'ઈજરાયલ' માંથી ફરી એકવાર ગુંચવાડો ઊભો થાય છે ૧૪ ઉદાહરણાર્થે યહોરામના શાસનકાળ સંબંધી વર્ણનમાં ૨૧:૩માં યહૂદિયા અને ૨૧:૬માં ઈજરાયલ એ શબ્દો સ્પષ્ટ રીતે અનુક્રમે દક્ષિણ તથા ઉત્તરનાં રાજ્યો માટે વપરાયા છે. શમુ/રાજાઓમાં પણ એજ રીતે લખવામાં આવ્યું છે. પરંતુ ૨૧:૪માં યહૂદિયાના સરદારોને 'ઈજરાયલના સરદારો' અને યહૂદાહના ગત રાજાને (સ્પષ્ટપણે) ઈજરાયલના રાજા તરીકે વર્ણિત્યો છે (૨૧:૨RV, NIV) શું આમ સાચે જ શરતચૂકથી બન્યું હશે? ભાગ્યે જ, કારણ કે અભિયા શાસનકાળમાં વૃત્તાંતકારે 'ઈજરાયલ' એ નામ અનેક અર્થોમાં વાપર્યું છે; એ આપણે જોયું છે. ભૌગોલિક તથા રાજદ્વારી સંદર્ભે ઈજરાયલ એટલે માત્ર ઉત્તરનું રાજ્ય, અને યહૂદિયા એટલે દક્ષિણનું. પણ આધ્યાત્મિક સંદર્ભે ઈશ્વરની ખરી પ્રજા સામાન્યતા: - અને નહિ કે નિશ્ચિતરૂપે - દક્ષિણમાં વસી રહી છે અને પરાઈ પ્રજા ઉત્તરમાં છે. આપણે હજુ બે શબ્દપ્રયોગનું અંતર પારખવાનું છે. ૨૧:૨માં યહૂદિયા

૧૪ પાછળ સંદર્ભ ૨ કાળ. ૧૦:૧૩નો મુદ્દા નં. ૨ (બ) સાચે સરખાવો.

નરેશ યહોશાફાટ ઈશ્વરની ખરી પ્રજા 'ઈજરાયલ'નો ખરો રાજા, 'ખરેખરો ઈજરાયલ છે, એનામાં કંઈ પણ કપટ નથી,'^{૧૫} પણ તેનાં વંશજો ઈજરાએલના રાજાઓને માર્ગ ચાલ્યા એમ તેમણે વિપરીત અર્થમાં કહું હોય છે. અહીં ઉત્તરના રાજ્યમાં ભૂંડાઈની સર્વ લાક્ષણિકતાઓ સમાયેલી છે: જુદ્ધાણા, પ્રતિરોધ તેમજ (વિરોધીભાસી અર્થમાં) બીન ઈજરાયલી તત્ત્વો.

યહૂદિયાને પતનને માર્ગ ધૂકેલનાર 'વિદેશી પ્રભાવ'ને આ દક્ષિણા એક પછી એક ત્રણ શાસકોનું વર્ણન કરતી વેળા આ બે શાહી પરિવારોનાં સંબંધો પર પડેલા પ્રભાવ પ્રતિ નિર્દેશ કરે છે. યહોરામ 'ઈજરાયલના રાજાઓને માર્ગ ચાલ્યો; કેમકે તે આહાબની દીકરી સાથે પરણ્યો હતો.' (૨૧:૬), અહાજ્યા 'આહાબના કુટુંબને માર્ગ ચાલ્યો; કેમકે તેની મા તેને દુષ્કૃત્યો કરવાની સલાહ આપતી હતી' (૨૨:૩), અને આ કમમાં ત્રીજી તે અથાત્યા, જે સ્વયં એ પુત્રી, પત્ની તથા માતા હતી. આ વિભાગના આપણા અત્યાસને આરંભે આવતા નામોની ગૂંચવણા^{૧૬} સુદ્ધાં એજ વાત કહે છે. બસે પક્ષે આવતા અહાજ્યા અથવા યહોરામનાં નામો પરસ્પર એકબીજા પરથી પડ્યાં હતાં કે કેમ એનો તાગ કાઢવો મુશ્કેલ છે, પણ બસે પરિવારોના સંબંધ પ્રતિ એ નિર્દેશ કરે છે. પાડોશી રાજ્ય સાથે મૈત્રી સંબંધો સ્થાપવાની, બસે રાજ્યોને જોડી દેવાની તથા તેમની વચ્ચેના અવરોધો દૂર કરવાની યહોશાફાટની ઈચ્છાને કારણે બસે રાજ્યાનીઓ વચ્ચે આવજા ચાલુ રહી ત્યાર પછીની ઘટનાઓએ અવિચારી સદીચ્છાનો ભયંકર પરચો બતાવ્યો.

યહોરામ માટે ચેતવણીનો સંદેશ લઈને એલિયાનું આણધાર્યું આગમન આ મુદ્દાને પુણી પ્રદાન કરે છે. આણધાર્યું એટલા માટે કે, શમુ/રાજાઓમાં સવિસ્તર વર્ણયું છે તેમ, એલિયા પ્રબોધક તરીકેનું સર્વ કાર્ય વાસ્તવમાં ઉત્તરના રાજ્યોમાં જ થયું હોવાથી કાળવૃત્તાંત સાથે સંબંધિત ન હોય એવું યે લાગે. પણ અતે એલિયાનું આગમન એજ કારણસર થયું છે. એલિયા ને તો ધર્મપલટો કરી બેઠેલા અર્જિવાસી ઉત્તરમાં મોકલવામાં આવ્યા હતા; તેથી દક્ષિણા રાજાએ એલિયાની કડક ચેતવણી ધ્યાનમાં લેવાની શી જરૂર છે એમ આપણે પૂછીએ તો કહી શકાય કે, આહાબનો ચેપ યહોરામને લાગતાં

૧૫ યોહન ૧:૪૭

૧૬ પાછળ ૨ કાળ. ૨૧-૨૨ના વિવેચનનો પ્રારંભ જુઓ.

તેથે ઉત્તરના રાજા જેવો બની રહ્યો છે. ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ જોતાં, તે તથા તેના પિતા બને યહૃદિયાના રાજાઓ હતા; આધ્યાત્મિક રીતે તો બને - જો કે વિરુદ્ધ દિશામાં - 'ઈઝરાયલના રાજાઓ' છે, યહોશાફાટ ઈશ્વરની ખરી પ્રજાના શાસક તરીકે અને યહોરામ સમરુનના જુડ્ગાણામાં પરિવર્તન થઈને.

૬. પારિવારિક વારસો

આહાબ પરિવારની પ્રલોભક વાતો - બુદ્ધિગમ્ય, આપણી જ ભાષા અને આપણી જ ડિતલક્ષી - નો પ્રભાવ કંઈ નાનો સૂનો નહોતો. યહોરામ તેના ધાર્મિક સંસ્કારોના સિંચનને કારણે તેમનો સામનો કરવાને સજજ હતો. અને એ સંસ્કારો ધાર્મિક તો હતાં જ; તેના પિતા યહોશાફાટ વિશે લોકો કહેતા, કે તે, 'ખરા અંતઃકરણથી યહોવાની શોધ કરતો હતો.' (૨૨:૮), અને સ્વયં યહોવાએ, તેના પુત્રએ તેના પિતાના માર્ગ ચાલવું જોઈતું હતું, એમ કહી તેને અનુકરણીય આદર્શ ગણ્યો (૨૧:૨૨). પણ યહોરામના પતનને ખાળવા એટલું જ પર્યાત નહોતું; અને એકવાર પતન થયા બાદ તેના પુત્ર અહાજ્યા માટે કોઈ આશા નહોતી, જ્યારે અથાત્યા તો પહેલેથી દુષ્ટ હતી જ. યહોશાફટનો પ્રભાવ તેના પુત્રને સન્માર્ગમાં ધરી રાખવાને અસમર્થ નીવડ્યા, એ દુઃખની વાત છે. સારામાં સારા હેતુથી તેણે પ્રયત્ન કર્યો હતો - એજ તો વાંધો હતો! - અને એ આ યુવાન માટે હાનિકારક નીવડ્યો. આહાબ પરિવારને પંપાળવાનું આ સીધું પરિણામ^{૧૭} તથા ત્યારપદ્ધીનાં ત્રણ શાસનકાળના હાલ ને આપણેને દેખાડવા માંગે છે, અને તેણે 'આહાબની સાથે સગપણ' (૧૮:૧) કરવાથી આવી પડેલું દૂરગામી દુર્ભાગ્ય અન્ય કોઈપણ સંબંધોને કારણે નિપજ્યું નથી. ઉદેશ સારો હોવા છતાં કુમરસિધ અથાત્યાના પ્રવેશ સાથે ઈઝરાયલી રાજાઓના માર્ગો યહૃદિયાના રાજ્યના અંત:પુરમાં આવી સર્વનાશ ફેરવી વળ્યાં.

દક્ષિણમાં પારાવાર નુકસાન કરનાર વિદેશી પ્રભાવના માધ્યમ તરીકે આપણે તેને (અથાત્યાને) ગણી શકીએ. પણ યહોરામ સાથેનું તેનું લગ્ન, યહોશાફાટના પુત્રોને મળેલી તેમના પિતાની વારસાગત નિર્બળતાનુંયે, સદાનું

^{૧૭} ૨ કાળ. ૧૭-૨૦ના મુદ્દા નં. ૨ જુઓ.

સાક્ષી બની રહ્યું. મૃત્યુના તેર વર્ષ સુધી^{૧૮} આ દુષ્ટ રાણીએ સર્જણ રાજનાં મૂર્ખ કૃત્યોનો લાભ ઉઠાવતી રહી. ત્યાર પછીના સર્વનાશમાં આ વારસાનો ફાળો નાનો સુનો નહોતો. તેથી જ્યારે ‘અથાત્યાને ખબર પડી કે પોતાનો પુત્ર મરાણ પામ્યો છે, ત્યારે તેણે ઊઈને યહૂદિયાના કુટુંબના સર્વ રાજકુંવરોનો નાશ કર્યો’ (રર:૧૦) ને ગાદી પચાવી પાડી, ત્યારે ‘બાપના અન્યાયને લીધે છોકરાં પર અને છોકરાંના છોકરાં પર, ત્રીજ ચોથી પેઢી સુધી બદલો વાળનાર’^{૧૯} ઈશ્વરી ઈન્સાફનો અમલ થઈ રહ્યો હતો.

નિર્જમનના દિવસોના પ્રાચીન પ્રકટીકરણમાં દર્શાવેલ ઈશ્વરીયગુણોનું એક બીજું પાસું પણ છે. તેની પાછલી કલમમાં જ તેમને ‘યહોવા દ્યાળું તથા કુપાળું તરીકે વર્ણવ્યા છે. યહોશાફાટના પાપનું પરિણામ રોકવાને તે અસમર્થ છે અથવા તેના વંશજો ગમે તે કરે તોયે તેમને શિક્ષા થશે જ થશે. એમ માની લેવાની જરૂર નથી. યહૂદિયાના પતન માટે અંગત રીતે યહોરામ તથા અહાજ્યા પણ-યહોશાફાટના વારસાગત પરિણામ અથવા આહાબના પ્રભાવ જેટલા જ જવાબદાર હતાં.

ક. અંગત જવાબદારી

સંતાન ઉછેરમાં રહી ગયેલી ઉહાપોને કારણો પોતાને અપરાધી માનતા માત પિતાઓ-અને એથીયે વધુ તો સંતાનો માટે શક્ય તે સધણું જ કરી છૂટવા પછીયે ગેરમાર્ગ ગયેલાં સંતાનોનાં માતપિતાઓ હવે કંઈક રાહતનો દમ લઈ શકશે. પુત્રો પુખ્લ વયના થતાં, પોતાના કર્મો માટે તેમણે ઈશ્વરને જવાબ આપવો પડશે. એ જાણવાથી કઠણતા નહિ તોયે કટુતા ઓછી થઈ શકશે. ‘તમે શા કારણથી ઈજરાયલ દેશ વિશે આ કહેવત વાપરો છો કે, “પિતાઓએ ખાટી દ્રાક્ષો ખાધી છે ને પુત્રોના દાંત ખટાઈ ગયા છે?”જુઓ,

^{૧૮} The Three reigns do not, as might be thought, add upto if calendar years (8+1+7). Because of the inclusive system of reckoning used, 848-841 (Jehoram) is counted as 8 years, 841 is counted again for Ahaziah, and 841-835 (Athaliah) includes that year yet again, giving her 7 years (officially; 6 effectively, asin 22:12) a total of 16 regnal years, but 13 calendar years. see Thiele p.67)

^{૧૯} નિર્જ ૩૪:૭

સર્વ જીવો મારા છે; જેમ પિતાનો જીવ તેમ પુત્રનો જીવ પણ મારો છે; જે જીવ પાપ કરશે તે માર્યો જશે. ૨૦

રહાબામથી યહોરામના શાસનકાળનો અભ્યાસ કરતાં ઈશ્વરાસ્થાણું થોમસ ફૂલરને આ પાઠ શીખવા મળ્યો. માથીના પ્રથમ અધ્યાયમાં આપેલી ‘ઈસુ પ્રિસ્તની વંશાવળીમાં આવતા રાજાઓ વિશે બોલતાં તે કહે છે, ‘પ્રભુ, મારા ગ્રાતાની વંશાવળી જોતાં, ચાર પેઢીઓમાં ચાર વિચિત્રતાઓ જોવા મળે છે. રહાબામથી અભિયા થયો; ભૂંડા બાપને ત્યાં ભૂંડો દીકરો જનમ્યો; અભિયાથી આસા થયો: ભૂંડા બાપનો સારો દીકરો; આસાથી યહોશાફાટ થયો. સારા બાપનો સારો દીકરો; યહોશાફાટથી યહોરામ થયો: સારા બાપનો ભૂંડો દીકરો. હું સમજી ગયો છું, કે મારા પિતાની ધાર્મિકતા મારામાં ઉત્તરી ન આવી શકે: મારે માટે એ અશુભ સંદેશ છે. પણ હું પણ સમજી ગયો છું કે અધ્યાર્મિકતા પરંપરાગત નથી હોતી; મારા દીકરા માટે એ શુભ સંદેશ છે.’ ૨૧

‘આપણ દરેકને પોતપોતાનો હિસાબ ઈશ્વરને આપવો પડશે.’ ૨૨ એ ખરું છે કે યહૂદીયાના રાજ્યાસનની આસપાસ છવાયેલ વિદેશી પ્રભાવની માયાજાળમાંથી ધૂટવું કોઈનેયે માટે મુશ્કેલ થઈ પડત. એ ખરું છે કે પારંપારિક વારસાને નકારી ન શકત, અને ભૂતકાળની કેટલીક અસરો લાંબા સમય સુધી ટકી રહેવાની જ હતી. આ સર્વનો સ્વીકાર કરીએ. તોથે એક અંગત જવાબદારીમાંથી આમાંનો કોઈપણ શાસક છટકી શકે એમ નથી.

એ સમયની વિનાશક ઘટનાઓ માટેના માનવસહજ કારણો પાછળ એક સત્ય ધૂપાયેલું છે કે શિક્ષા કરનાર પણ ઈશ્વર જ છે અને સંભાળી રાખનાર પણ ઈશ્વર જ છે. અંતિમ વિશ્વેષણમાં તો ઈતિહાસનો સર્જક ઈશ્વરજ છે. શાહી કુટુંબમાં ચાર ચાર હત્યાકંડોમાં પ્રત્યેક વેળાએ એકમાત્ર વારસ બચી જવા પામ્યો, એ પરથી બેથલેહેમના બાળહત્યાકંડમાંથી બાળરાજ ઈસુનો ચમત્કારિક બચાબ સ્મરણપટ પર આવ્યા વિના રહી શકતો નથી. માત્ર એકનો જ ઉગારો જ નહિ, પણ કોઈ અગમ્ય, ભેદી સંજોગો દ્વારા અનેકોને દૂર કરવાનું કાર્ય પણ ઈશ્વર જ કરે છે. યિશાઈવેલાની ઉગ્રતાપૂર્ણ છંટાઈ કરી તે

૨૦ હજ. ૧૮:૨-૪

૨૧ Thomas Fuller (1608-1662), Gnomologia p.178

૨૨ રોમન ૧૪:૧૨

યોઆશ અને અમાસ્યા : કરાર, ન્યાય, દયા

જ્યારે તેને અંતિમ સ્વરૂપ આપે છે ત્યારે સાચું ઈજરાયલ એક નિર્બળ માનવી જીવના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયું છે. ઈશ્વરની અગમ્ય ઈચ્છા પ્રમાણે આ થયું છે, અને તે તે વ્યક્તિને જીવિત રાખવા માંગે છે, ઈજરાયલ વેલો હવે ઈસુવેલો બની ગયો છે અને માત્ર જે તેનામાં રહે છે એજ તે વેલાની ડાળીઓ બની શકે છે. એનું કારણ એ છે કે, એ એક જ વેલો છે, કે જેની ડાળીઓ તરીકે તેઓ રહી શકે છે. નવા કરાર પ્રમાણે દાવિદ સાથે કરાયેલો કરાર એજ છે. ૨૩

૨ કાળવૃત્તાંત ૨૩-૨૫

૧૮. યોઆશ અને અમાસ્યા: કરાર, ન્યાય, દયા.

ઉથલપાથલના જે કાળ સંબંધી આપણે હમણાં જ વાંચ્યું, તેની સામે ત્યાર પછીના સીતેર વર્ષમાં યદ્દુદ્દિયા રાજ્યમાં યોઆશ (૮૩૫-૭૮૬) તથા અમાસ્યા (૭૮૬-૭૬૭) એમ બેજ રાજાઓ થઈ ગયાં. તેથી તેની વર્ણનગતિ પણ એટલી હંફાવનારી નથી. તોયે, શામુ/રાજાઓના શબ્દાકૃતિમાં સારી એવી સામગ્રી પૂરીને વૃત્તાંતકારે તેમાંથી એક આવેશી, ઘટનાપૂર્ણ, માનવસુલભ અનુભવોથી ભરપૂર પણ અણાંડ કહાણી તૈયાર કરી. આ બેમાંથી એકેમાં આદર્શ રાજાનું તત્ત્વ નહોતું, દાવિદ અને શલોમોનના કોઈયે અનુગમીમાં આપણે એની અપેક્ષા રાખવી નકામી છે. એ પ્રાચીન આદર્શને નમૂનારૂપ ગણી તેનું વિશ્વાસુપણે અનુકરણ કરવાની અથવા તેને સંપૂર્ણપણે નકારી ભયસૂચક ચિહ્ન ખંડું કરવાની વૃત્તિયે નહોતી. યોઆશ અને અમાસ્યા કોઈવાર આજ્ઞાધીન રહેતા તો કોઈ વાર નહિ, કોઈવાર હોશિયારીથી વર્તતા તો કોઈવાર મૂખ્યઈથી કોઈવાર ભલા તો કોઈવાર બૂંડાં-ટૂંકમાં, સામાન્ય માનવો હતો પણ એ કહાણીનું એ માનવી તત્ત્વ જ તેમની પાર્શ્વભૂમિકામાં કાર્યશીલ દિવ્ય સિદ્ધાંતો પ્રતિ આપણું લક્ષ દોરે છે. તેથી જ એ જેટલું ઈશ્વર અને તેના માર્ગો વિશે કહે છે, તેટલું જ આ નિરાશાજનક પિતા તથા તેમના અસંતોષજનક પુત્ર વિશે કહી જાય છે.

આપણા અધ્યાયોમાં બાળરાજા યોઆશ, તેના રક્ષક તથા માર્ગદર્શક મુખ્ય

૨૩ ૨૧:૭; યોહાન ૧૫:૧-૬ સરખાવો

યાજક યહોયાદા, તથા ગાદી પચાવી પાડી સત્તારુઢ થયેલ તેની દાંડી અથાત્યાને પદભષ કર્યા હોવાની વાત આવે છે. તેમાં મંદિર તથા ભક્તિની વ્યવસ્થા કરનાર યહોયાદાના જીવનકાળમાં યોઆશની ધર્મનિષા વિશે લખ્યું છે. પણ તેના લાંબા શાસનકાળના ઉત્તરકાળમાં તેણે ઈશ્વરનો ત્યાગ કર્યો અને જ્યારે જખાઈ યાજકે તેને ઠપકો આપ્યો ત્યારે તેણે તેના ટીકાકારને મારી નંખાવ્યો; અને સીમા પારની ચઢાઈ તથા ઘરમાં જ રચાયેલ કાવતરા બાદ તેનો પોતાનો કંગાળ અંત આવ્યો.

તેના પુત્રની કહાણી બે યુદ્ધોની આસપાસ રચાયેલી છે, અને બને યુદ્ધ અગાઉ એક પ્રબોધકે તેની મુલાકાત લીધી હતી. પહેલી વાર, ઈજરાયલી યોદ્ધાઓને ભાડૂતી સૈનિકો તરીકે રોકી અદોમીઓ ઉપર ચઢાઈ કરવા સામે અમાસ્યાને ચેતવણી મળી હતી. તેણે એ ચેતવણી ધ્યાનમાં લીધી અને વિજયી થયો. પણ ત્યારબાદ તેણે સાચા ઈશ્વરનો ત્યાગ કરી ખોટા દેવોની પાછળ ગયો. અને બીજા પ્રબોધકની ચેતવણીનો નકાર કર્યાથી તે ઈજરાયલીઓ સામેની લડાઈમાં પરાજ્યત થયો, અને લાંબો સમય બંદીવાસમાં ગાળ્યો. તેના પુત્ર ઉજ્જિયાએ તેના વતી યહુદિયા પર રાજ કર્યું. જો કે તે અંતે પાછો તો આવ્યો, પણ તેના પિતાની જેમ કાવતરાં અને હત્યાનો ભોગ થઈ પડ્યો.

સર્વત્ર હોય છે તેમ, અહીં પણ કરારમાં, ન્યાયમાં તથા દયામાં કાર્યશીલ છે. તેમનો કરાર ક્યારેય નિષ્ફળ જતો નથી. તેમણે કહ્યું છે, ‘હું તમને મારા લોક કરી લઈશ, ને હું તમારો ઈશ્વર થઈશ.’^૧ તેમણે એ પણ કહ્યું છે, કે તે દાવિદના કુટુંબ દ્વારા તેમની આ પ્રજા પર સદાકાળ અમલ ચલાવશે (૧ કાળ ૧૭:૭-૧૪). પવન સામો વાતો હોય કે મોઝાં વિરુધ્ય દિશામાં જતાં જણાય, તોયે પ્રવાહ તો આજ દિશામાં વહેતો રહે છે. ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ સપાટી ઉપર પરિસ્થિતિ દાવિદના કુટુંબ તથા ઈજરાયલની પ્રજા વિરુધ્ય જતી લાગે, તોયે એ ચડતી પડતીમાં જ તેમનો ન્યાય દેખાઈ આવે છે. ત્યારે ઈશ્વર કહે છે, ‘તમે પાપ કરો, તો હું તમને શિક્ષા કરીશ; પસ્તાવો કરો, તો ક્ષમા કરીશ; મને વિશ્વાસુ રહો તો આશીર્વાદ દઈશ.’ આ કથન વિરોધાભાસી લાગે. તોયે તેમની આ વૈવિધ્યપૂર્વી પ્રતિક્રિયામાં જ તેમની કિયાનું સાતત્ય આપણને દેખાઈ આવે છે. અંતે તેમના સર્વ કૃપા કાર્યો તેમની દ્યા સાથે

^૧ નિર્ગ ૬:૭

યોઆશ અને અમાસ્યા : કરાર, ન્યાય, દયા

આપણી ઉપર આવે છે. આ માત્ર જ્યારે તે અપાત્ર વ્યક્તિને આશીર્વાદ દે છે ત્યારેજ નહિ, પણ દુષ્ટનને શિક્ષાપાત્ર ઠરાવે છે. ત્યારેથે બનતું હોય છે. કારણકે તેમને પસ્તાવો કરવાની શક્ય તેટલી તકો આખ્યા પછી જ તે તેમ કરે છે.

તેમની કાર્ય પધ્યતિના આ ત્રાણ પાસાંઓ આપણી સમક્ષ જે અધ્યાયો છે, તેમાં સ્પષ્ટ રીતે દેખાઈ આવે છે. આ કહાણીના મોટા ભાગમાં તેમનો ન્યાય દ્રાષ્ટિએ પડે છે. તેમનો કરાર તથા તેમની દયા તેમાં પૂર્વકથન તથા ઉપસંહારનો ભાગ ભજવે છે.

૧. ઈશ્વર તેમના કરારનું પાલન કરે છે.

ત્રેવીસમો અધ્યાય, 'કરાર'નો નિર્ણય બે અથવા ત્રાણ પક્ષોને બંધનકર્તા છે. એ સિદ્ધાંત પર આધારિત છે. યહોયાદા યાજકે તેની પત્ની યહોશાબાથ સાથે બાળકુંવરને છ વર્ષની વય સુધી સંભાળ્યો. જ્યારે તેને લાગ્યું કે યોઆશને સાચા રાજા તરીકે પ્રગટ કરવાનો સમય પાકી ગયો છે, ત્યારે તેણે પ્રથમ પોતાને (ઉચ્ચયાજકને) તથા શતાધિપતિઓને બંધનકર્તા, એવા કોલકરાર કર્યા (૨૩:૧). ત્યારબાદ રાજા તથા જમાત વચ્ચે કોલ કરાર કર્યા (૨૩:૩). અને અંતે, અથાલ્યાહનો વધ કર્યા પછી, રાજા, યાજક તથા પ્રજાજનો વચ્ચે કોલકરાર કર્યા (૨૩:૧૬). સર્વ ભાષાંતરોમાં એ સ્પષ્ટપણે જોવા મળતું નથી. પણ પ્રત્યેક અનુવાદમાં એ શબ્દ વપરાયો જ છે. આ સર્વ અધ્યાયોમાં, આપણે જોઈશું કે, વૃત્તાંતકારનો શબ્દ પ્રયોગ સચોટ અને અર્થપૂર્ણ રહ્યો છે. અને ઈશ્વરે દાવિદ સાથે કરેલા કરારનો ભંગ થઈ શકે જ નહિ, એના ચિહ્ન તરીકે રાજ્યાસન પર દાવિદના પુત્રની પુનઃસ્થાપના, આ ત્રાણ કરારો સહિત કરવામાં આવી. ત્રેવીસમાં અધ્યાયની ઘટનાઓ મુખ્યત્વે જે ત્રાણ વ્યક્તિઓ સાથે સંકળાયેલી છે, તેમની તરફ આપણે વારાફરતી દ્રાષ્ટિ નાંખીશું તો એનું મહત્વ સ્પષ્ટ રીતે દેખાશે.

અ. અથાલ્યા

યહૂદીયાનાં અન્ય શાસકોની જેમ જાણે અથાલ્યાનું 'શાસન' યોગ્ય જ હોય, તેમ તેનાં એ વર્ષોનું આપણે સંક્ષેપમાં નિરીક્ષણ કર્યું. પણ તેમને એ રીતે

કદાચ ન ગણવા જોઈએ. જો કે અથાત્યાના મૃત્યુ બાદ જ યોઆશના શાસનનો આરંભ થયો છે. એવી ગણત્રી કરવામાં આવી છે, પણ તે (અથાત્યા) સંબંધી વર્જનમાં (૨૪:૧-૨માં આપ્યો છે તેવો) કોઈ સારાંશ આપ્યો નથી એ એ કંઈ દાવિદની વંશજ નહોતી, અને તે જીવંત હતી ત્યારેયે યહોયાદા યોઆશનો ખરા ‘રાજ્ઞિ’ તરીકે ઉલ્લેખ કરી શકે છે. (૨૩:૭૭). તેણે ગાંડી પચાવી પાડી હતી તેથી તેને હવે આપણે પચાવી પાડનાર જ ગણવાની છે.

બેશક એ હિંમતવાન અને બહાદુર સ્ત્રી તો હતી જ. અને એ માટે આપણામાં છાનું છાનું યે કોઈકવાર માન ઉત્પત્ત થઈ શકે. ‘તેઓએ તેને રસ્તો આપ્યો’ (૨૩:૧૫); તે જાણતી હતી કે પવિત્ર સ્થળમાં તેઓ તેનો વધ નહિ જ કરે. તોયે તે ગર્વભેર બહાર નીકળીને મૃત્યુને ભેટી. આમ છતાં, તે દુષ્ટા પણ હતી. તેની વિરુદ્ધ ગોઠવાયેલી બાળની જાણ થતાં, તેના મુખમાંથી નીકળી પડેલી. ‘ફિતૂર’ની બૂમના અનેક અર્થ તારવવામાં આવે છે. તેની દ્રાષ્ટિએ તો યહોયાદા વિશ્વાસધાતી હતો. મંડળીના વડા તરીકે તેણે રાષ્ટ્રના વડા સાથે ઔપચારિક પ્રેમભર્યા સંબંધો નિભાવવાં જોઈએ, અને એ અર્થમાં તેણે તેનો વિશ્વાસધાત કર્યો હતો.

બીજા એક સરેતે પોતે જ વિશ્વાસધાતી હતી. ધર્મનિષ્ઠ રાજાઓના શાસન હેઠળ, ઈશ્વરને વિશ્વાસુ રહી અન્યોની ભિન્ન તરી આવતી વિશિષ્ટ પ્રજા તરીકે ઓળખાતા લોકનો તેણે વિશ્વાસધાત કર્યો હતો. એટલે કે, તેણે કરારભંગ કર્યો હતો.

તેના રાજદ્રોહનું બીજું એક પાસું તેની બૂમથી ઉઘાંડું પડ્યું છે. તેણે ઉત્તરીય રાજ્યનો જૂઠો ધર્મ દક્ષિણમાં આણ્યો એટલું જ નહિ, પણ એ ‘ઉત્તરીયપણાનો’નો ચેપ લગાડી તેણે યહૃદિયાની વિચાર શક્તિમાં પરિવર્તન આપ્યું છે. મર્કોન્વિલ કહે છે તેમ, ‘ફિતૂર’ની બૂમનો ઊંડો કટાક્ષ તો એ છે કે, ‘અથાત્યાના પોતાના જ ધોરણ પ્રમાણે ‘ફિતૂર’ માટે કોઈયે અવકાશ જ નથી. એ તો મારે એની તરવાર એમ જ માનતી હતી. (ભાગ્યવશ, આજની માનપાત્ર નીતિ) ^૨ આમ ઉત્તર અને દક્ષિણ વચ્ચેની વિભાજક રેખા ભૂંસાઈ જાય છે; દક્ષિણમાં જળવાઈ રહેલી સાચી ઈજરાયલી પરંપરા પ્રમાણે આ વિચાર જ અસ્થાને છે.

^૨ Mc Conville p.206

યોઆશ અને અમાર્યા : કરાર, ન્યાય, દયા

આપણે જાણીએ છીએ કરારને વિશ્વાસુ એવા યહૂદીયામાં હજુ અનેક લોકો હતા. પણ સત્તાધારીએ રાજુને ગેરમાર્ગ દોરવાથી તે અવિશ્વાસુપણામાં ઘણું ઉડિ ઉત્તરી ગયું છે. શાઉલના દિવસોમાં, પલિસ્તીઓની મજબૂત પકડને કારણે ઈજરાયલને જાણે પોતાની અલગતામાં કોઈ રસ રહ્યો નહોતો અને કરારમાં પોતાનું સ્થાન લગભગ ગુમાવી દીધું હતું. એ ઐતિહાસિક સ્થિતિ આજે પાછી સર્જાઈ હોય તેમ લાગે છે. આહાબ સાથે યહોશાફાટના એ અભાગી લગ્ન સંબંધને કારણે યહૂદીયા તેના ‘સદ-ઈજરાયલી ગુણો લગભગ ખોઈ બેહું છે, અને ‘કુ-ઈજરાયલી’ ગુણો ધારણ કર્યા છે.

૬. યહોયાદા

ઉચ્ચ યાજકે અથાત્યા સાથે વિશ્વાસધાત કર્યો હોય તોએ તેણે કરાર સાથે વિશ્વાસધાત કર્યો નથી. કેટલાએકનું માનવું છે કે વૃત્તાંતકારના પોતાના જમાનામાં જ્યારે રાજીઓ નહિ પણ માત્ર યાજકો જ હતા એવી સ્થિતિમાં જેમ રાજ્ત્વ પરથી લઈને યાજકત્વને વધુ મહત્વ અપાય છે, તેવી જ સ્થિતિ તે વેળા હતી. મારા મત પ્રમાણે સાચા દાવિદવંશને પુનઃસ્થાપિત કરી. ³ રાજીનો અભિષેક કરવા માટે તેણે પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો હતો. એ સાચેજ તેની મહાનતા દર્શાવે છે. તે જાણે છે કે મંદિરના પટાંગણમાં સંતાઈ રહ્યો હોય તોએ, જેમ એ બાળરાજ જીવંત છે, તેમ પાર્શ્વભૂમિકામાં એ કરાર પણ વાસ્તવમાં એટલો જ જીવંત છે. અથાત્યાએ જગિક રાજ્યને જળબર ફટકો લગાવ્યો છે, પણ તે સાચા રાજ્યનો નાશ કરી શકે જ નહિ તેણે યહૂદીયાના ધર્મપાલન તથા તેની વિચારશીલતાને વિકૃત કરી હશે. પણ કરાર સંબંધો હજુ ધેરા છે, તેમને ચલિત કરી શકાય નહિ. વાસ્તવમાં તો તેનાં મૂળ ઈશ્વરના વિશ્વાસુપણામાં જકડાયેલાં હોવાથી માનવીની સર્વ નિજાહીનતા સામે તે અટલ રહેશે. યોઆશને રાજ તરીકે જહેર કરવાથી સાચું ઈજરાયલ ફરી એકવાર પ્રગટ થયું છે, આ કથાનો નવેસરથી આરંભ કરતાં, વૃત્તાંતકાર તેને સુંદર રીતે પ્રસ્તુત કરે છે. (૨૩:૧-૩: ૨ રાજીઓ ૧૧:૪ સાથે સરખાવો) યહોયાવાએ માત્ર મંદિરના રક્ષકોને જ નહિ, પણ સર્વ પ્રતિષ્ઠિત લેવીઓનેયે

૩ સંદર્ભ Williamson pp 313 અને આગળ

એકનિત કર્યા : આ ફક્ત રાજમહેલ-સંબંધિત કાર્યક્રમ નથી પણ સમસ્ત જમાતના સહકાર્યથી થઈ રહ્યું છે; યોઆશ માત્ર સ્વર્ગવાસી રાજાનો પુત્ર જ નથી, પણ સ્વયં રાજ જ છે: અને આ માત્ર ઉચ્ચ યાજકના જ શબ્દો નથી-ઇશરેજ આ કહ્યું છે. સર્વોચ્ચ અધિકારીએ જાહેર કર્યું છે કે હવેથી કોઈએ કરારનો વિશ્વાસધાત કરવાનો નથી. અને તેથી જ કરારસ્થાપક યહોયાદાથી શરૂ થતી આ વાર્તાની સમાપ્તિ પણ તેના મૃત્યુ બાદ કરારની પ્રજાના રાજાઓ ભેગા દફનના ઉચિત સન્માન સાથે જાય છે. (૨૪:૧૬).

ક. યોઆશ

યહોયાદા યાજક તથા અથાલ્યા રાણીની સરખામણીમાં, હાલમાં જ અભિષિક્ત બાળરાજાનું પાત્ર કંઈક રીતે મહાત્વહીન લાગે. પણ કરારની દ્રષ્ટિએ એમ નથી. પણ તેના કુળ તેમજ તેની કુમળી વયથી એ સિદ્ધ થાય છે કે ઈશ્વર તેમના લોક સાથેના કરારનું પાલન કરે છે.

સર્વ પ્રથમ તો યોઆશ દાવિદવંશી છે. યહૂદીયાની નવમી સદીની આ પરિસ્થિતિ બસો વર્ષ પહેલાના શાઉલના શાસનકાળ સાથે કેવી મળતી આવે છે, એ આપણો જોયું છે. ઈજરાયલના સાચા ધર્મથી તદ્દન પરાઈ માન્યતાઓએ ત્યારની જેમ હમણાંએ તેની રાજનીતિ તથા તેના શાસકને દુષ્ટિત કરી સન્માર્ગથી તેમને આડે માર્ગ વાળી દીધા, એજ એ નિષા હીનતાનું જીવતું જાગતું ઉદાહરણ છે. આવા વિનાશક અમલનો સ્વયં ઈશ્વર જ નાશ કરશે અને જે દાવિદવંશ દ્વારા તેમના લોકોને આશીર્વાદિત કરવાનું વચ્ચે તેમણે આય્યું હતું, તેનો અમલ તેપુનઃ સ્થાપિત કરશે. આ રીતે શાઉલને દૂર કરવામાં આવ્યો હતો, અને હવે અથાલ્યાને દૂર કરી છે. બાળક હોવા છતાં, યોઆશ કરારના રાજાઓની હરોળમાં ઊભો છે.

અને કુમળીવય, એ કરારનું બીજું એક પાસું છે. કારણ કે વૃત્તાંતકારે એ બનાવનો ઉલ્લેખ કરતાં જ તેમના વાચકો સમક્ષ યોઆશના પિતૃ દાવિદના જાહેર અભિષેકનો ચિત્તાર રજુ થાય છે. જ્યારે, શાઉલના અવિશ્વાસુપણાને કારણે ‘યહોવાએ તેને મારી નાખ્યો, ને રાજ્ય યિશાઈના દીકરા દાવિદના હાથમાં સોંઘ્યું’ અને ઈજરાયલના વડીલોએ ‘દાવિદને ઈજરાયલ પર રાજા તરીકે અભિષિક્ત કર્યો’ ત્યારે એ સર્વ ‘શમુઅલ દ્વારા અપાયેલ યહોવાના

યોઆશ અને અમાસ્યા : કરાર, ન્યાય, દવા

વચન પ્રમાણે થયું, (૧કાળ. ૧૦:૧૪; ૧૧:૩), અર્થાત્ એ હ શમુ. ૧૬માં વર્ણવેલી ઘટનાઓ પ્રમાણે જ હતું: શમુઅલનું બેથલેહેમ જવું, યિશાઈનો સૌથી નાનો પુત્ર, જેને પ્રબોધક સમક્ષ ચલાવવાનો સુદ્ધાં તેમને ઘ્યાલ ન આવ્યો, તેનેજ ઈશ્વરે પ્રબોધક દ્વારા પસંદ કરવો - આમ કરારના ઈતિહાસના બે સિદ્ધાંતો યોઆશ દ્વારા સાકાર થાય છે. એ દાવિદવંશી છે, અને અસંભવિત પાત્ર છે.

આ બસે ગુણકો તેમની ઉચ્ચતમ કક્ષાએ પહોંચશે એવી અપેક્ષા વૃત્તાંતકારે રાખી હોય કે ન પણ રાખી હોય. પણ મને લાગે છે કે, જો એ સદીઓ બાદની એ રાત્રીએ દાવિદના જન્મસ્થળ બેથલેહેમના નાનકડા ગામમાં આવ્યા હોત અને દાવિદના વંશજોને એ ઐતિહાસિક વસ્તી ગણાત્રી નિમિત્તે એકત્રિત થયેલા જોઈ શકત અને ત્યાંની ગભાડામાં સૂતેલા એક બાળક પર આટલા વર્ષોની આશાઓ અને આશંકાઓ કેન્દ્રિત થયેલી જોઈને તેનો મર્મ સમજી શકત તો એ આદર સહિત ઝૂકી પડત. પણ આશ્ર્ય ન પામત. અને હજુથે આગળના ભવિષ્યમાં ક્રષ્ણિ કરી, એ જ સિદ્ધાંતથી સુમાહિતગાર નવા કરારના લોકોને જોઈને-તેમને મુખે 'દાવિદના દીકરાને હોસાત્રાના' ^૪ પોકાર સાંભળીને અને શક્તિમાનોને શરમાવવા સારુ' ^૫ ઈશ્વરે તેઓ માંથી જગતના નિર્બળોને જે રીતે પસંદ કર્યા છે, એ જોઈને તેમને આશ્ર્ય ન થાત.

૨. ઈશ્વર ન્યાય કરે છે.

યોઆશ થતા અમાસ્યામાં સારાં તથા નરસાં બંસે ગુણો હતા. તેથી અનુકૂમે આવતા બે શાસનકાળમાં, ઈશ્વરી વ્યવહારના વૈવિષ્યમાં તેમના ગુણોનું સાતત્ય દર્શાવવાની વૃત્તાંતકારને તક મળે છે. અનેકવાર શમુ / રાજાઓના વર્ણનમાં, તે એ વિશે કોઈક વધારાની નોંધ ઉમેરે છે. (દા.ત. ૨૪:૨૪; ૨૫:૨૦) તે ઉપરાંત, પ્રત્યેક રાજી સામાન્યત: શુભારંભ કરીને ધીરે ધીરે પતન માર્ગે સરતો જઈ અંતે કરૂણ પરિસ્થિતિમાં આવી પડે છે. તેમાંથે વૃત્તાંતકાર એ જ સિદ્ધાંત પ્રત્યે આંગળી ચીધે છે, અને વિશેષ કરીને આ બે

^૪ Phillips Brooks, O Little town of Bethlehem

^૫ માથ્યી ૨૧:૮; કરિંથી ૧:૨૭

રાજાઓની બાબતમાં તો આ મુદ્રો તેમણે જુદી જ રીતે-અગાઉનાં જ શર્દો ફરીવાર યાદ દેવડાવીને વ્યક્ત કર્યો છે.

અ. યોઆશ

ચોવીસમો અધ્યાય, જેમાં યોઆશના શાસનનું વર્ણન આપ્યું છે, તેમાં પ્રથમ તો આરંભકાળમાં તેની ઈશ્વરભક્તિ અને તેનાથી મળતા આશીર્વાદો અને ત્યારબાદ તેનું ઘટતું જતું વિશ્વાસુપણું અને અંતે અનિવાર્ય શિક્ષાની વાત આવે છે.

૧. શુભ આરંભ

અભિષેક પછી પણ અનેક વર્ષો સુધી સર્ગીરવથી રહેલા, એ બાળરાજને 'યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે સારું હતું તે કર્યુ' (૨૪:૨) અને તેનાં લગ્નો તથા પરિવારો (એ કૃત્યોનાં) પરિણામ સ્વરૂપ મળતાં આશીર્વાદો, તથા પાછલી ત્રણ પેઢીઓના શાહી કુટુંબના હત્યાકાંડોમાં થયેલા સર્વનાશ બાદ કરાયેલ પુનસ્થાપિનાને આભારી છે. યહોવાદા યોઆશને આજાંકિતપણામાં દોરતો હોઈ, તેના આશીર્વાદમાં સાધનરૂપ બન્યો (૨૪:૨-૩), અને પ્રમુખ યાજકના મૃત્યુ બાદ સર્વ કંઈ છિન બિન થઈ જશે. પણ અત્યારે તો વસ્તુ સ્થિતિ હિતકારક હતી અને વૃત્તાંતકાર એ વાત કહેતા પોતાની લાક્ષણિક ફ્લે રાજની આજાથી હાથ ધરાયેલ મંદિરના સમારકામનું વિસ્તૃત વર્ણન કરે છે.

આ અહેવાલમાં કંઈક વિચિત્ર વાતો આવે છે. જો ઘટનાઓનો કમ બરાબર સમજવો હોય તો કદાચ સૌથી સરળ માર્ગ એ છે કે ૨૪:૫ બ-૭ને કૌસમાં મૂકી દઈએ. તેથી ટૂંકમાં વાત આમ બની હતી: સમારકામની યોજનાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો (૨૪:૪-પઅ), ને તેનો અમલ શરૂ થયો (૨૪:૮-૧૦) દાન પેટીઓ 'ભરાઈ જતાં સુધી' (૨૪:૧૦ NIV, NEB) તેમાં અર્પણો નાખવામાં આવતાં, અને તેમને બાજુએ રાખી સમારકામ થતું ગયું તેમ, તેમાંથી વાપરતા ગયા (૨૪:૧૧-૧૩)૬ મુખ્ય કામ પૂરું થતાં, બાકી રહેલા

૬ રાજ ૧૨:૧૩-૧૪ના વિરોધાભાસી લગતા કથનને વૃત્તાંતકાર સમજે છે, ને કહે છે, કે જ્યાં સુધી પુદ મંદિરનું જ સમારકામ પૂરું થયું નહીં, ત્યાં સુધી આ નાનાં કામો માટે કોઈપણ નાણાં ફાળવવામાં આવ્યા નહીં.

યોઆશ અને અમાસ્યા : કરાર, ન્યાય, દયા

પૈસા 'યહોવાના મંદિરને સારુ પાત્રો (૨૪:૧૪) બનાવવાને ઉપયોગમાં લેવાયા. જે કલમો કૌસમાં મૂકવાનું મેં સૂચન કર્યું છે, તેમાં 'અથાત્યાના પુત્રો' નો અર્થ તેનાં સગા પુત્રો જે અગાઉ જ મરણ પામ્યા હતા. (૨૨:૧૦) તે નહીં પણ તેનાં ટેકેદારો-'અથાત્યાના માણસો' હતા. હવે આપણે યોઆશની આજ્ઞા લેવીઓએ ત્વરાથી પાળી નહીં (૨૪:૫૭-૬) એનો ઉલ્લેખ કરવાનું વૃત્તાંતકારનું કારણ જોઈએ. આ શબ્દો લખવાનું તેમનું જે પ્રયોજન હોય તે, પણ એ શબ્દપ્રયોગ એટલી માર્મિક રીતે કરે છે, કે યોઆશના ઉત્તરકાળમાં ઈશ્વરી ન્યાયરૂપે ઘડાયેલ ઘટનાઓ પ્રતિ તે હળવો નિર્દેખ કરી જાય છે. એ તરફ હવે આપણે ફરીએ. ૭

૨. અભાગી અંત.

'યહોયાદાના મરણ પછી યહૂદિયાના સરદારોએ આવીને' (૨૪:૧૭) યોઆશને તેની રાજનીતિમાં વિનાશક પરિવર્તનો કરવા ભરમાવ્યો. એ તો જાણે એવું થયું કે, અથાત્યાના રાજમાં યહૂદિયાએ શાઉલના દિવસોનું પુનરાવર્તન વેઠયું; પછી અલ્ય સમય માટે દાઉદ-શલોમોનના જમાનાના આશીર્વાદો માણ્યા અને ત્યારબાદ વળી પાછાં રહાબામના કર્મોમાં ધકેલાઈ ગયાં (૧૦:૬-૧૪). દેશનાં નેતાઓએ યહોવલ્લના મંદિરને ત્યજ દીધું (૨૪:૧૮).

દિવ્ય ન્યાય તીવ્ર સચોટતાથી દર્શાવવાને વૃત્તાંતકાર સૌ પ્રથમ 'ત્યજદું' શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે. (એક જ હિન્દુ શબ્દની પ્રખરતા અંગ્રેજ અનુવાદોમાં ખોવાઈ જાય છે; અધિકૃત આવૃત્તિ (RV) સુદ્ધાં સંપૂર્ણપણે તેનું સાદ્શ્ય જાળવી શકી નથી. પણ કદાચ કોઈપણ અનુવાદમાં એ શક્ય નથી.) આપણે સૌ (azab) 'આજાબ' શબ્દનો અર્થ 'છોડી દેવું' એવો કરી જોઈએ. પ્રબોધકે તેના સંદેશમાં યોઆશને સ્પષ્ટપણે કહી દીધું હતું કે, ઈશ્વરના હિસાબમાં અપરાધના પ્રમાણમાં જ શિક્ષા હોય છે; તેણે ઈશ્વરને છોડી દીધો છે, તેથી ઈશ્વરે તેને છોડી દીધો છે (૨૪:૨૦). ઝાયાની પ્રબોધવાણી પાછું ફરીને

^૭ In Connection with the world-studies which ensue, of McConville's remarks on similar usage in the accounts of Asa (pp 168-) and Jehoshaphat (p187), as well as that of Joash (p.211).

પાપ તરફ જુએ છે-તેઓએ યહોવાના મંદિરને છોડી જ દીધું હતું (૨૪:૧૮)- અને સામે નજર નાખીને શિક્ષા તરફ જુએ છે, જ્યારે અરામીઓના નાનકડા સૈન્યએ યોઆશના મોટા લશ્કરને પરાજ્યત કર્યું, કારણ ‘તોણે’ યહોવાને છોડી દીધો છે’ (૨૪:૨૪). અને થીજાવી નાખે એવા અંતિમ વાક્યપદમાં યોઆશને, અરામીઓના સૈન્યએ જતાં જતાં, અક્ષરશ: ઘણી બીમાર હાલતમાં તેના કાવતરાબાજ સૈનિકોના હાથમાં છોડી દીધો. તેના પાપની ગંભીરતાની જાણ થાય છે. (વૃત્તાંતકારની) હિન્દુ વાચકો એની સચોટતા જોઈ શકશે. (જો કે આપણે કદાચ ચૂકી જઈએ), (૨૪:૨૫).

એજ રીતે ‘કાવતરુ’ શબ્દ જુઓ. યહોયાદાના પુત્ર જખાર્યા પ્રબોધક હત્યા વિશે માત્ર એકજ કલમમાં વર્ણન કર્યું છે (૨૪:૧૧) પરંતુ એ નાની શી નોંધની પાછળ, ઉત્તરના રાજ્યમાં નાખોથની ઈન્દ્રેલે દેખીતી રીતે કાયદેસર કહેવાતી, ઠે પેટે કરાવેલી હત્યામાં કાવતરાની પરિક્રિયા છુપાયેલી છે, કે જેને કારણે એકવારના ધર્મનિષ્ઠ યોઆશને માથે ધૂણાસ્પદ કલંક લાગી ગયું
પણ ફરી એકવાર ભાવિ પેઢીના ન્યાયીકરણ કરતાં વૃત્તાંતકારને કોઈક બીજી વાતમાં રસ છે. તેણે પોતે જ એ બરાબરની શિક્ષા ભોગવવી પડી : યોઆશે તેના સરદારો સાથે મળીને જખાર્યાની વિરુદ્ધ કાવતરું કર્યું. (૨૪:૧૧) અને તેથી સમય આવતાં ‘તેના પોતાના સેવકોએ યહોયાદા યાજકના પુત્રના ખૂનને લીધે તેની વિરુદ્ધ ‘કાવતરું’ રચ્યું (૨૪:૨૫) આનીજ સાથે સંબંધિત જેવા સાથે તેવા માટે એક ત્રીજો શબ્દ હિન્દુમાં વપરાયો છે. જો કે સર્વ અંગ્રેજી આવૃત્તિઓમાં એ સાંપડતો નથી: યોઆશે જખાર્યાને મારી નંખાયો (૨૪:૨૨), અને તેથી તેનાજ સેવકોને હાથે તે મરાયો (૨૪:૨૫), યાહૂદીયાના અન્ય સરદારોનાંયે એજ હાલ થયાં. યોઆશને ગેરમાર્ગ દોરનારા સરદારો નાશનો ભોગ થઈ પડ્યા, કારણ યહોવાથી અવળે માર્ગ જનારાઓ નાશ પામવા જ જોઈએ.^૮ ઈજરાયલનો ઈશ્વર જીવનનો ઈશ્વર છે, અને તેને ત્યજીને જૂઠા દેવોની પાછળ જવું એટલે જીવનના ઉદગમનો ત્યાગ કરવો.

આવા ફરીને વપરાયેલા ચોથા શબ્દનો અનુવાદ તો સૌથી મુશ્કેલ છે. જખાર્યાની ભરતી વેળાની પ્રાર્થનાના આકોશ-‘યહોવા આ કૃત્ય ધ્યાનમાં

^૮ લૂક ૧૧:૫૧ સરખાવો.

^૯ જેમ અમાસ્યાનો પણ અનુભવ થશે; ૨૫:૧૬ સરખાવો.

યોઆશ અને અમાસ્યા : કરાર, ન્યાય, દયા

લઈને તેનો જવાબ લો' - (૨૪:૨૨) ને ઈસુ અને સ્તેફનની ક્રમાશીલતા સાથે ૧૦ પ્રતિકૂળ ભાવથી સરખાવવામાં આવે છે. 'બદલો' માટે વપરાયેલો 'દારાશ' (daras) શબ્દ ઈશ્વરના તેમના લોકો સાથેના વ્યવહારમાં કાળવૃત્તાંતમાં અતિ મહત્વનો છે. એનો અનુવાદ 'તપાસ કરવી' અથવા 'જવાબ માંગવો' એવો થઈ શકે. કદાચ, આપણે પહેલાં જોયું તેમ, મંદિરના સમારકામના વર્ણનમાં ૨૪:૫૬-૬ પાછળ આજ શબ્દ પર ભાર મૂકવાનો આશય હોઈ શકે - યોઆશે લેવીઓને 'સૌપેલું', કામ તેઓએ ઉતાવળથી કર્યું નહિ. એ શબ્દનો મૂળ અર્થ 'પૂછવું' અથવા 'માંગવું.' એવો થાય છે. આપણે અગાઉ જોઈ ગયાં છીએ કે દાવિદ અને શલોમોને ઈશ્વર પાસે માંગ્યું (૧કાળ. ૨૧:૩૦; ૨કાળ. ૧:૫- ગુજરાતી ભાષાંતરમાં વપરાયેલાં શબ્દો વધુ બંધ બેસતા લાગે છે), તે અગાઉ તેઓએ કોશને પૂછવું જોઈતું હતું, તેમ તેમણે કર્યું નહિ (૧કાળ. ૧૩:૩; ૧૫:૧૩). ૧૧ તમે ઈશ્વરને 'શોધશો' તો તે તેમને મળશો. (૧ કાળ ૨૮:૨૮; ૨ કાળ ૧૫:૨ - અહીં અંગ્રેજીમાં seek શબ્દ વાપર્યો છે.) અને એજ અનુભવ યહૂદીયાના અનેક રાજીઓને થયો છે.

પણ આ શબ્દપ્રયોગ અહીં કર્યો છે અને પહેલા ત્રણ સંદર્ભમાં કર્યો છે, એમાં ફેર છે. તદ્દન વેગળા વેગળા પ્રકારની બે 'તપાસ'નો ઉલ્લેખ કરાયો છે. આપણે જોયું છે તેમ, જે તજી દે છે, તે તજી દેવાય છે, જે કાવતરું કરે છે, તેની વિરુદ્ધ કાવતરું કરાય છે. હત્યા કરનારની હત્યા થાય છે, પણ જે શોધે છે તેની શોધ કરાશે નહિ જ્યારે ન શોધનારને તે 'શોધી કાઢશો.' કારણ કે ઈશ્વરની તપાસ આપણાથી વેગળા હેતુસર કરાય છે. શાઉલે તેમને ખરા મનથી શોધ્યા નહિ (૧ કાળ ૧૦:૧૩), તેથી ઈશ્વરે રોષિત થઈને 'શોધી કાઢયો,' યોઆશનું થયું તેમ, એજ સિદ્ધાંત ભાવિની પેઢીઓમાં પણ કાર્યશીલ હતો. જખાર્યાના શબ્દોમાં ક્રમાશીલતાનો અભાવ હોવા છતાં તેમાં ન્યાયનું કઠોર સત્ય જોવા મળે છે: રાજીએ ખરા મનથી ઈશ્વરની શોધ કરી નહિ, તેથી ઈશ્વરનો દંડ તેને શોધી કાઢે છે.

૧૦ લૂક ૨૩:૩૪; મેઝ ૭:૬૦ ૧૧ ૨ કાળ. ૧-૨માં અંતનોંથ ૩ જુઓ.

બ. અમારસ્યા

પચ્ચીસમાં અધ્યાયમાં, યોઆશના પુત્રના જીવનમાંથે કર્માના એ જ કમનું વર્ણન આવે છે. આરંભે આજ્ઞાપાલન ને આશીર્વાદ, ત્યારબાદ સ્વચ્છંદીપણું ને શિક્ષા.

૧. શુભ આરંભ.

અમારસ્યાએ મોશેના નિયમશાસ્ત્ર પ્રમાણે (૨૫:૪; ૨૪:૮ સાથે સરખાવો). ‘ખરા અંત:કરણથી નહિ’ (૨૫:૨) તોથે કોઈક રીતે ધર્મનિષ શાસન કહેવાય એવો પ્રયત્ન કરી જોયો ખરો. અદોમ પર ચઢાઈ કરવાના હેતુથી તેણે તૈયાર કરેલું સૈન્ય, તેને હજ અસર્મર્થ લાગ્યું. શત્રુદળની સંઘ્યા આપી ન હોવાથી આપણે સરખામણી કરી શકતા નથી. પણ પૂર્વ આસા તથા યહોશાફાટનાં સૈન્યો કરતાં, તેનું સૈન્ય નાનું હતું (૧૪:૮; ૧૭:૧૪-) તેથી સંઘ્યાબળ વધારવાને તેણે એઝ્રાઈમના ઉત્તરીય કુળોમાંથી ઈજરાયલી સૈનિકોને રોક્યા. પછ્યાદિયાના રાજાઓને ફરી ફરીને કહેવાતી એક વાત કે ‘ઈશ્વર પર આધાર રાખવો એજ સફળતાનો માર્ગ છે,’ એવો સંદેશો તેને પ્રબોધકના ઠપકાડુપે મળ્યો. આથી એઝ્રાઈમી સૈનિકોને ઈજરાયલ પાછાં મોકલી દઈ, તેણે તેમની સહાય વિના જ જબ્બર જીત મેળવી.

આટલે સુધી તો બધું ઠીક હતું. તે છતાં, તેણે વધારાના સૈનિકોની કરેલી વ્યવસ્થાના બચાવમાં કરેલા પ્રતિકાર - ‘ઈજરાયલની સેવાને માટે જે સો તાલંત આઘ્યા છે, તેનું મારે શું કરવું?’ (૨૫:૮)-માંથી તેનું ચંચળમન ડોકિયું કરી જાય છે. ધનલક્ષીઓ માટે પ્રબોધકનો એક અવિસમરણીય (અને વ્યવહાર) ઠપકાડુપી એ પ્રત્યુત્તર, સાચેજ વૃત્તાંતકારના રતનનો એક બીજો નમૂનો છે: ‘તેને એ કરતાં પણ વિશેષ આપવાને યહોવા સર્મર્થ છે.’ પ્રબોધકની વાત અમારસ્યાએ માની તો ખરી, પણ કરુણતાનાં બીજ વવાઈ ચુક્યાં હતાં, અને થોડાજ વખતમાં તેનું ફળ તેને મળવાનું છે:

૨. અભૂગી અંત.

તેણે બીજા યુદ્ધની તૈયારી કરી, આ વખતે એ યુદ્ધ ઈજરાયલ સામે હતું, કે જ્યાં તેના પિતાનો નામધારી બીજો યોઆશ (શમુ/રાજાઓના પુસ્તકમાં

અનેકવાર જેનો ઉલ્લેખ યહોઆશ તરીકે થયો છે, તે) રાજ્ય કરતો હતો. સામસામા પડકારો થયા, યુદ્ધ ખેલાયું અને બધાજ પાસા અવળા પડવા માંડયા. આ વિનાશનાં કારણો અનેક સ્તરે જોવા મળશે. અલબત્ત અમાસ્યાનો મુખ્ય હેતુ તો, ધ્વંસ એક્ઝાઈમી ખૂનીઓને હાથે તેમાં ઉત્તરીય સીમા પર લુંટ અને હત્યાકંડમાં થયેલ નુકસાનનો બદલો લેવાનો હતો. (૨૫:૧૩ અને ૧૭:૨ સરખાવો). જેનું કારણ વળી અગાઉના યુદ્ધમાં મળેલ લૂંટમાં તેમના હિસ્સામાંથી તેમને બાકાત રખાયાં હતાં, એ હેતુ (૨૫:૧૦) અનુયે કારણ એ જ કે અમાસ્યાએ તેમની મદદ માંગી હતી, આમ કારણ અને પરિણામની હારમાળા શરૂ થઈ.

એક વિજ્યથી છકી જઈને તેણે બીજા યુદ્ધમાં જંપલાવ્યું. અને આખરે આવવાનું હતું એ પરિણામ આવીને જ રહ્યું. આજ તેના પરાજ્યનું ગૂઢ કારણ હતું. સામા પક્ષના ઈજરાયલી યોઆશે કહ્યું, ‘તું કહે છે, જો, મેં અદોમને માર્યો છે; અને તેથી તું તારા મનમાં ફુલાઈ ગયો છે’ (૨૫:૧૮), જેણે કે ઉત્તરના રાજાએ, વડને પડકારતાં થોરનું વંગચિત્ર દોરી બતાવ્યું હોય. હજુ એથીયે ગૂઢ એક બીજું કારણ છે. ઉરે ઉરે, ઈશ્વર સાથે અમાસ્યાએ સંબંધ બગાડવાથી તેનું પતન થયું છે. વૃત્તાંતકાર તેમના શાશ્વત સંદેશનું પુરુષ્યારણ કરે છે. અમાસ્યાએ અદોમીઓના દેવોની પૂજા શરૂ કરી હતી; અનું કારણ તો આપણને કોઈયે કહ્યું નથી - દેખીતી વાત છે કે પરાજાત શત્રુના દેવોની ઉપાસના કરવાની ન હોય. તેણે જોતાંની સાથે તેમને નકારવા જોઈતા હતા - પરિણામે, તે પોતે હારી ગયો. અને તે પણ યુદ્ધમાં નહિ કે વધુ પડતા આત્મવિશ્વાસને કારણો નહિ, પણ જે ઈશ્વરથી તેણે મુખ ફેરવી લીધું તેને લીધે (૨૫:૧૪-૧૬, ૨૦) વૃત્તાંતકારે જે પાઠ શીખવવા હોય, તેને અનુકૂળ માહિતીનું સંપાદન કરવામાં તે કુશળ હોઈ, તેમાં ઘાલમેલ નહિ કરે. (ઉદાહરણાર્થ, પ્રથમ પ્રબોધકની આજ્ઞા માનવાથી તેણે સફળતાને બદલે આફત વહેરી લીધી (૨૫:૭-૧૩)), ૧૨ પણ અંતે તો કથાનો સાર એ જ છે કે આજ્ઞા પાળો તો આશીર્વાદ અને વિદ્રોહ કરો તો શિક્ષા નિશ્ચિત છે. અને વૃત્તાંતકારના અર્થપૂર્ણ શબ્દો, યોઆશ માટે વાપર્યા એટલા બધા ન હોય તોયે, એટલાંજ

૧૨ એવાંજ અન્ય ઉદાહરણોમાં આસાનું પણ છે (૧૪:૨, ૮)

સચોટ છે. બીજા પ્રબોધકના રૂપમાં આશીર્વાદોનો માર્ગ સૂચવતા ઈશ્વરપ્રેરિત ‘સલાહકારની’ અવગણના કરી તેણે વિરુદ્ધ દિશામાં દોરી જતા સલાહકારનો માર્ગ અપનાવ્યો અને વિનાશ વહોરી લીધો (૨૫:૧૬-૧૭).

આમ આ રાજાઓનાં શાસનો ઈશ્વરના કાર્યના બે મહાન સિદ્ધાંતો દર્શિવે છે: કોઈ વ્યક્તિત્વના પાપકર્મ છતાં, પોતાની પ્રજાને દેવાતાં અવશ્ય આશીર્વાદોનો તેમનો કરાર અને પાપકર્મ આચરનાર વ્યક્તિત્વને અવશ્ય મળનાર શિક્ષારૂપી તેમનો ન્યાય; પણ આ બે ઉપરાંત એક ત્રીજો સિદ્ધાંત પણ કાર્યશીલ છે. અને યોઆશ તથા અમાસ્યાની કારકિર્દીનું પુનર્નિરીક્ષણ કરતાં આપણે ઈશ્વરના કરાર તથા ન્યાય સાથે તેમની દ્યાનું દર્શન પણ કરીએ છીએ.

૩. ઈશ્વર તેમની દ્યા પ્રગટ કરે છે

આ અધ્યાયોમાં ત્રણ વાર ઈશ્વરનો સેવક તેમની દ્યાનો સંદેશો લાવે છે. માત્ર એકનું જ નામ આપવામાં આવ્યું છે (૨૪:૨૦). માત્ર એકની જ પ્રબોધક તરીકે ઓળખ આપી છે (૨૫:૧૫) - ત્રીજો માત્ર ઈશ્વરભક્ત છે, એટલું જ કહ્યું છે (૨૫:૭) - અને ત્રણેથે સખત શબ્દોમાં કંઈક કહેવું છે. પરંતુ તેઓ જે મહાન પ્રબોધકોનાં નામો આપણને પરિચિત છે એમની હરોળમાં ઊભા છે, અને તેમની આગાહીના શબ્દો ગમે એટલા આકરા હોય તોયે તેઓ ઈશ્વરની કૃપાના પ્રવક્તાઓ છે, યોઆશ સાથે વાતચીત કરવાને યાજકવેશો પ્રગટ થયેલો ઈશ્વરનો આત્મા (૨૪:૨૦ RSV mg ૧ કાળ. ૧૨:૧૮ સાથે સરખાવો), તથા અમાસ્યાને ચેતવણી આપનાર ઈશ્વરભક્ત તેમજ પ્રબોધક, એ સર્વ, અંતે તો કાળવૃતતાંતમાં અનેકવાર ઉચ્ચરાયેલા શબ્દો - ‘તમે ઈશ્વરને શોધશો તો તેમને તે મળશો, અને જો તમે તેમને છોડી દેશો, તો તેથે તેમને છોડી દેશો?’ આ એક સીધી સાદી વાસ્તવિકતા છે, અને તેમાં ઈશ્વરની દ્યા તથા કૃપા પ્રગટ કરવાને તેમના સેવકોને કોઈ આગ્રહ, વિનંતી કે ઊભી દાખવવાની આવશ્યકતા છે જ નહિ. ઈશ્વરે તેમના લોકો સાથે કરેલા કરાર તથા કોઈકનો સ્વીકાર અને કોઈકનો નકાર કરતા તેમના ન્યાયની સાથે સાથે એ બને પ્રક્રિયાઓનું સર્જન કરતી તેમની દ્યા તો હોય જ છે.

કાળવૃતતાંતમાં અનેક અગમસૂચક સંદેશાઓ આલેખાયા છે. સમગ્ર

યોઆશ અને અમારસ્યા : કરાર, ન્યાય, દયા

ઈતિહાસમાં એ સંદેશાઓ વૃત્તાંતકારની દ્રષ્ટિએ કઈ રીતે લાગુ પડે છે એનું નિરીક્ષણ કરવાને આ સમય કદાચ સુયોગ્ય જ છે.

શાસ્ત્રમાં સામાન્યતઃ ખ્રિસ્તને પ્રબોધક, યાજક તથા રાજના સ્વરૂપમાં આપણે જોઈએ છીએ; એટલે કે જૂના કરારમાં આ પ્રત્યેક પાત્રનો ભાગ ભજવનાર સર્વ વ્યક્તિત્વોનું કાર્ય આ એકજ પાત્ર દ્વારા ભજવવામાં આવે છે. સર્વ પ્રબોધકો તેમના પ્રબોધકાર્યમાં, સર્વ યાજકો તેમના યાજકત્વમાં તથા સર્વ રાજાઓ તેમના શાસનમાં સમાઈ જાય છે.

આ ગ્રાણ પાત્રો જૂના કરારમાં પ્રમુખ ભૂમિકા ભજવે છે, અને ઈતિહાસના સેંકડો વર્ષોમાં વારંવાર આવતાં જ રહે છે. એમાંના પ્રત્યેકને આપણે ‘ઈશ્વરના અભિષિક્ત’ નું પદ આપી શકીએ. એ ઉપરાંત, જૂના કરારના કાળમાં અદ્રશ્ય એવા ભાવિ ગૌરવ પર એ સર્વની મીટ મંડાયેલી છે. મોશેએ તેમના કોઈપણ પુરોગામી કરતાં વધુ પ્રબળ શબ્દોમાં દિવ્યવાણી ઉચ્ચરણાં પ્રબોધકના અંતિમ આગમનની આગાહી કરે છે.^{૧૩} ગીતકાર, હારુનના ધારા પ્રમાણે આવતા મર્ત્ય તથા વારંવાર બદલાતાં યાજકને બદલે, મેલ્ખીસેદેકના ધારા પ્રમાણે અભિષિક્ત થનાર સનાતન યાજક સંબંધી ભવિષ્ય ભાખે છે.^{૧૪} દાવિદને વચ્ચન આપવામાં આવે છે કે તેમના સંતાનનું રાજ કાયમ રહેશે.^{૧૫} એ દિવ્યવાણી ખ્રિસ્તમાં પરિપૂર્ણ થાય છે. એ જગતમાં આવનાર પ્રબોધક^{૧૬}, ‘મેલ્ખીસેદેકના ધારા પ્રમાણે સનાતન યાજક’^{૧૭} તથા તેમના ‘પિતા’ દાવિદના રાજ્યાસન પર બેસનાર^{૧૮} શાહી તથા સનાતન ઉત્તરાધિકારી છે.

હવે જો આપણે જૂના કરારની અંદર ડોક્ઝિયું કરીએ તો આ વાર્તામાંથી એવી ભાત ઉપસે છે કે વૃત્તાંતકાર એક ત્રેવડી દોરી ગુંથતા લાગે. અને આપણે જોયું જ છે કે તેમના ‘ઉપદેશ’માં રાજાઓ અને યાજકો જેટલા જ પ્રબોધકો પણ આવે છે. તો શું યાજક-રાજારૂપી દ્વિસ્થંભોની આસપાસ લંબગોળાકારમાં ફરતું ઈશ્વરના લોકનું જીવન કોઈ રીતે અધૂરું રહ્યું છે? કે પછી તેમને સાચાં ઈજરાયલીઓ બનવાને, ‘ત્રિગુણી’ કેન્દ્રના એક ભાગરૂપે, એમાં પ્રબોધકની કલ્યાણી કરવી જ રહી? અને જો એમ જ હોય તો આપણા અનુભવ પ્રમાણે

^{૧૩} પુન ૧૮:૧૫-

^{૧૪} ગીતશાસ્ત્ર ૧૧૦:૪

^{૧૫} ૧ કાળ. ૧૭:૧૧-

^{૧૬} યોધાન ૬:૧૪

^{૧૭} લિખ્યુપ:૬

^{૧૮} લૂક ૧:૩૨-૩૩

બેને બદલે ગણ અભિષિકતોની આજે વાસ્તવિકતા શી? જે અર્થમાં આપણને ખ્રિસ્તની યાજકીય સેવા તથા શાહી શાસનનો લાભ માણીએ છીએ, એ રીતે આપણે તેમની ભવિષ્યવાણીના લાભ પણ પ્રાપ્ત કરી શકીએ?

સત્ય વાત તો એ છે, કે વૃત્તાંતકારની કથામાં ભવિષ્યવાણીનું તત્ત્વ ભરપૂરપણે હોવા છતાં, આપણે રાજ્યાસન તથા મંદિરની વ્યવસ્થાને જ મુખ્ય ગણીએ છીએ. આપણે ક્યારનું જોયું તેમ, વૃત્તાંતકારના મતાનુસાર, ઈશ્વર સમક્ષ પ્રજાનો પ્રતિનિધિ કર્યાં તો યાજક હોય કે કર્યાંતો રાજી હોય. વાત ચોંકાવનારી હોય, તોયે સાચી છે કે ઈતિહાસના આ દ્રષ્ટિકોણ પ્રમાણે ઈજરાયલના જીવનમાં પ્રબોધક કોઈ ભાગ ભજવતા નથી. એટલે કે ‘લોકજીવન’માં રાજીના ભાગથી અલગ એવો કોઈ ભાગ નહિ. આદર્શરાજી યથોચિત શાસન કરે છે અને પ્રજાજનોનાં જીવનનું પ્રત્યેક પાસું એવી રીતે સંભાળે છે કે પ્રબોધકે કાંઈ કહેવા જેવું રહેતું જ નથી. વાસ્તવમાં તો એક્કેયે રાજી આદર્શ નહોતો; - દાઉદેયે નહિ કે શલોમોનથી નહિ-કારણ એટલું જ કે તેઓ મર્યાદ-પાપી-માનવો હતાં. અને (એ કથા પર દ્રષ્ટિપાત કરતાં આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે) પ્રબોધકો લોકો પાસે નહિ, પણ રાજી પાસે મોકલવામાં આવતા હતા. જો હિતોપદેશ દેવાના આશયથી વૃત્તાંતકારે માનવસહજ નિર્ભળતા વિહીન આદર્શ પાત્રોને જ કથામાં ગોઠવી દેવાના હોત, તો તેમાં પ્રબોધકો માટે કોઈ અવકાશ નહોતો. પણ આ કથા દ્રષ્ટાંત અને હકીકત બસે છે અને એ પાત્રો ખ્રિસ્તની પૂર્વપ્રતિમા હોઈ જીવતા જાગતા માનવીઓ હતા એવા આગ્રહભર્યા દાવા તરફ પાછા ફરીએ. ઈશ્વર એ રીતે કામ કરે છે. માનવદેહધારીનો સિદ્ધાંત એ છે. અને જ્યારે પાપી માણસો દ્વારા પાઠ શીખવવાનો હોય છે ત્યારે અવારનવાર તેમને જ શીખવવા પડે છે અને પ્રબોધકનું વચન તેમની પાસે આવશે, સમય આવે આપણે જોઈશું કે તેઓમાંના એક સર્વોત્તમ, હિઝકીયાએ ઈશ્વરના મંદિરમાં ભક્તિની વ્યવસ્થા કરવાની જવાબદારી હંમેશાં રાજીની હોવાથી, ‘દાવિદની, દ્રષ્ટા ગાદની તથા નાથાન પ્રબોધકની, આજી પ્રમાણે, એ વ્યવસ્થા કરશે (૨૮:૨૫).

આમ કાળવૃત્તાંતમાં પ્રબોધકોનું કર્તવ્ય ઈશ્વરના લોકને પ્રત્યક્ષ રીતે દોરવણી આપવાનું નહિ પણ તેમના રાજી સાથે વાત કરવાનું અને એ રીતે, ‘વૃત્તાંતકાર કાલ્યનિક વાતો નહિ પણ હકીકતને આધારે જ કાર્ય કરે છે’ એ

ઉજિયા : પ્રબળ પાળક

મંતવ્યને સમર્પણ પૂરું પાડવાનું છે.

આ સર્વ ધ્યાનમાં રાખીને જ, ઈશ્વરના આત્માએ જખાર્યા યાજકના રૂપમાં યોઆશ રાજાને ઈશ્વરનો ત્યાગ કરવાની તેની મૂર્ખાઈ વિરુધ્ય તથા ઈશ્વરના એક અનામી સેવકે, અને ત્યારબાદ પ્રભોધકે અમાસ્યા રાજાને અનાક્ષાંકિતપણાનાં ગંભીર પરિણામો વિશે જે રીતે ચેતવણી આપી, એ વાત ફરીથી વાંચી જઈએ. કઠોર લાગતો હોય તોયે પ્રત્યેક સંદેશો દયાથી ભરપૂર હતો, કારણ કે એ વાત લક્ષમાં લઈને ફરીથી આશિષની વાટે ચઢી શકાય છે. ઈશ્વરના આવાં જીવંત શબ્દો પર લક્ષ આપી (અથવા ન આપી) ને જ. તેમના ન્યાય તથા કરારની મોટી યોજનાઓ પાર પડે છે.

૨ કાળવૃત્તાંત ૨૬

૧૮. ઉજિયા : પ્રબળ પાળક

ઉજિયાના શાસનનું વૃત્તાંત કેટલીક રીતે તેના પિતા તથા દાદાના પાઠોનું પુનરાવર્તન છે. યોઆશ (રેખમા અધ્યાય) તથા અમાસ્યા (રૂપમા અધ્યાય)ની બાબતમાં આપણે જોયું કે, શરૂઆતમાં ઈશ્વરનું વચન સાંભળવાથી શુભ પરિણામ આવ્યું પણ આગળ જતાં તે પ્રત્યે દુર્લક્ષ કરવાથી તેનો કરુણ અંત આવ્યો. એવું જ કંઈક આ અધ્યાય (રહમા) માંયે બને છે. પણ ઉજિયા તેના બને પુરોગામી કરતાં મહાન હતા, એ વાત મને કમને આપણે સ્વીકારી લેવી પડશે. લાંબા અને સમૃદ્ધ શાસનબાદ અન્ય ચિહ્નો સહિત ‘રાજ્યાસન પર વિરાળત પ્રભુનું દર્શન’^૧ આપણને ખાત્રી આપે છે, કે ઉજિયાના શાસનકાળ બાદ ‘સુદ્ધા’ તેનું રાજ્ય સુરક્ષિત રહેશે. યોઆશે પાર પાટેલ મંદિરનું સમારકામ તથા અમાસ્યાની લશકરી ચઢાઈઓ કરતાં તેના શાસનકાળના મોટા ભાગમાં તેણે જે પ્રશંસાપાત્ર પ્રવૃત્તિઓ કરી તેનો પ્રભાવ વધુ વિસ્તૃત હતો. સો વર્ષ પહેલાના તેના પૂર્વજ યહોશાફાટ પછી આપણે તેને જ એક ઉચ્ચ કક્ષાનો શાસક ગણી શકીએ.

ઈશ્વરના લોકના પાળક તરીકે તેને યહોશાફાટ સાથે સરખાવી શકાય.

૧ પણ્ણા ૬:૧

પણ એ બે પુરુષો વચ્ચે એક બોધદાયક વિરોધાભાસ છે, યહોશાફાટના શાસનના વૃત્તાંત (પ્રકરણ ૧૭-૨૦)માં તેના ‘પાળકત્વ’ પર એટલે કે પાળક-રાજ તરીકેના તેના અમલ પર ભલી ભૂંડી અસર કરે એવી તેની નિર્ભળતા આપણે જોઈ. ઉજિયાની તેનાથી તદ્દન વિપરીત જે લાક્ષણિકતા આ અધ્યાયમાં તેના અમલમાં ઉપસી આવે છે, એ છે તેનું બળ તે ‘બળવાન’, ‘અતિ બળવાન’ (૧૬:૬, ૧૫, ૧૬) હતો. રણ વાર એમ આપણને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહેવામાં આવ્યું છે. પહેલા બેતૃત્યાંશ ભાગમાં, યહૂદિયા પર થયેલા તેના પ્રભાવનું વર્ણન આવે છે: પ્રથમ તો શક્તિમાન ‘દેણાં’નાં ગુણો દર્શાવવામાં આવ્યાં છે, ત્યારપણી એ શક્તિ ક્યાંથી સાંપડે છે એ તથા તેની આગવી લાક્ષણિકતાઓ અને અંતિમ ભાગમાં, આવી શક્તિમાં ધૂપાયેલાં મોટા જોખમનું વર્ણન આવે છે. સર્વ પ્રથમ તો પહેલી કલમમાં ઉજિયાનું નામ જ અધ્યાયનો વિષય બની રહે છે: તેના નામનો અર્થ થાય છે; ‘યહોવા માનું બળ’, આને આપણે શ્વેષાલંકાર કે યોગાનુંયોગ માની લેવાનું નથી; કે તેના નામને અનુરૂપ ઈતિહાસ લખવાની અથવા ઈતિહાસને અનુરૂપ તેનું નામ ઉપજીવી કાઢવાની^૨ વૃત્તાંતકારની વૃત્તિનીયે કલ્પના કરવાની નથી. બાઈબલના કાળમાં વ્યક્તિત્વાત નામોને કેટલાં અર્થપૂર્ણ માનવામાં આવતાં તથા એવા બાળકના વાસ્તવિક જીવનમાં ઈશ્વરે એ અર્થને અનુરૂપ તેને આશીર્વાદિત કરશે એવી અથવા નામ આપનારની દીર્ઘદ્રષ્ટિ પર કેટલો ભરોસો રાખવામાં આવતો, એ આપણે જાણીએ છીએ.

તેથી, પ્રબળ નેતૃત્વની ઈશ્વરના લોક પર પડતી અસર, તેના આશીર્વાદો તથા જોખમો વિશે ઉજિયાની વાર્તા આપણને બોધપાઠ આપે છે, અને જેમને પાળકપદ માટે તેડવામાં આવે છે તેમને માટે આજેયે એ ખાસ મહત્વની છે.

૨ કાળવૃત્તાંતમાં એકવાર (૧કાળ ૩:૧૨), તેમજ શમુ/રાજાઓમાં અનેક વાર (૨ રાજાઓ ૧૫:૧, વિ) આપણને વિભિન્નરૂપી નામ ‘અજાર્ય’ જોવા મળે છે. બસે નામોમાં મૂળમાં માત્ર એક અસરોનો ફેર છે, એન કદાચ તે અન્ય ભાષામાંથી જિતરી આવ્યાં હોઈ શકે (ઝઝ:બળ, ઝ:સહાય, જે આ કહાળીનો વિષય પણ છે). મુખ્ય યાજક અજાર્યના નામથી રાજાનું નામ જુદું છે, એ બતાવવાના હેતુથી વૃત્તાંતકારે ઉજિયા નામ કદાચ વાપર્યું હોય, અથવા તો પોતાનો મુદ્દો વધુ પ્રબળ રીતે સિદ્ધ કરવાના હેતુથી તેમ કર્યું હોય-રહ:ટને આ રીતે વાંચી શકાય: ‘ઈશ્વરમાં - બળવાન ઘડ્યો બળવાન થયો હતો.

૧. પ્રબળ પાળકપદનાં મુખ્ય તત્ત્વો (૧૬:૧-૨)

આ અધ્યાયને આરંભે જ વૃત્તાંતકાર બે અસામાન્ય વાતો કહી દે છે. બોલવાની શરૂઆત કરતાં પહેલાં જ તેણે, આઈરીશ ઉપદેશકની જેમ, કંઈક કહેવાનું હોય છે. અને હંમેશના પ્રારંભિક સૂત્રો (ઉજિયા સોણ વર્ષનો હતો. વિ. (૨૬:૩-૪) સુદ્ધાં, ઉજિયાને પ્રજાજનોએ રાજા બનાવ્યો તથા તેણે એલોથ બાંધને પાછું યદ્દૂદિયાને સ્વાધીન કર્યું, એવા અસાધારણ શર્દોમાં વણી લીધાં છે.

ઉજિયાના પિતા અમાસ્યાની હત્યા સાથે વિરમતા પાછલા અધ્યાયના અંતિમ ફકરાના અનુસંધાનમાં, અમાર્યાહના મૃત્યુ બાદ, તેના સોણ વર્ષાય પુત્રએ ગાદી પર આવ્યા હોવાનું તથા નવા રાજાએ એલોથનગર પર ફરીથી કબજો મેળવ્યો હોવાનું વર્ણન સાવ સ્વાભાવિક લાગે છે. જો એમ જ હોય, તોયે, હજુ ડિશોરવયી ઉજિયાએ તેના પિતાના મૃત્યુ અગાઉ જ એલોથને પાછું મેળવી લીધું હોય, એવી અકલ્ય વાત ૨૬:૨માં કંઈક વિચિત્ર લાગે છે. સત્ય હકીકત વધુ ગુંચવણાભરી છે, અને ઈજરાયલી રાજતંત્રની જે વાતો આપણે અગાઉ જોઈ લીધી જ છે, ને પ્રત્યે આપણું ધ્યાન દોરે છે.

એક તો એ કે રાજશાહીના અમલ હેઠળ સંચાલિત રાજ્યમાં રાજા હોવો જ જોઈશે! જ્યાં ઈશ્વરના લોક સાચા અર્થમાં ઈશ્વરનાં લોક હોય છે, ત્યાં પ્રજાનું પ્રતિનિધિત્વ સાચા યાજકદ્વારા અને તેનું પ્રજા સમક્ષ પ્રતિનિધિત્વ સાચા રાજાએ કરવાનું હોય છે, એ વાતની વૃત્તાંતકારે સ્થાની કરી છે. અમાસ્યાના કાળ સુધીમાં તો, યદ્દૂદિયાનું અસ્તિત્વ રાજા વિના, કે યાજક વિનાયે અકલ્ય થઈ જ પડ્યું હતું. તેથી જ્યારે ‘ઈજરાયલના રાજાએ અમાસ્યાને પકડ્યો’ (૨૫:૨૩-૨૪) ત્યોર યદ્દૂદિયાની સામે એક અપૂર્વ સમસ્યા ખડી થઈ ગઈ. એક અર્થમાં તો તેમનો રાજા હતો. અમાસ્યા હજુ જીવતો હતો અને બીજા અર્થમાં નહોતો, કારણ તે સમરૂનમાં કેદી હતો અને બ્યવહારની દ્રષ્ટિએ તો રાજ્યાસન ખાલી હતું. પચ્ચીસ વર્ષ બાદ અમાસ્યાના મૃત્યુ પછી નહીં પણ) આ સમયે તેઓએ ઉજિયાને અકશરશ: તેના પિતાની જગ્યાએ (૨૬:૧) ગાદી પર બેસાડ્યો.

રાજશાહી સંબંધી યાદ રાખવા જેવી બીજી વાત એ હતી કે સહરાજ પ્રતિનિધિની પ્રથાનુસાર યદ્દૂદિયામાં રાજાનું મૃત્યુ થાય ત્યાં સુધી યુવરાજ

સહશાસક તરીકે તેના પિતા સાથે અમલ કરે. અહીં એજ થયું હતું., અમાસ્યા ઉત્તરમાં દસ વર્ષ સુધી બંદીવાન રહ્યો (૨૫:૨૩-૨૪). ત્યારબાદ પંદર વર્ષ પછી લાખીશમાં તેની હત્યા થઈ (૨૫:૨૫:૨૮). ત્યાં સુધી તેણે યહૂદિયામાં રાજ કર્યું. ઉજિયાનો પિતા કેદી તરીકે પકડાતાં સોળવર્ષની વયે તેને યુવરાજ બનાવાયો હતો (૨૬:૧) એ તેના પાછા આવ્યા પછી અમાસ્યાના શેષ જીવનકાળમાં બનેએ સાથે મળીને રાજ કર્યું, અને વૃત્તાંતકાર સંભાળીને કહે છે તેમ અમાસ્યાના મૃત્યુ બાદ ઉજિયાએ (હવે એકમાત્ર રાજી બનતાં) એલોથ કબજે કર્યું ત્યાં સુધીનાં તે તેના કુલ બાવન વર્ષમાં શાસનકાળનાં (૨૬:૨) લગભગ અડધાં તો વીતી ગયાં હતાં.

પણ એલોથ કબજે કર્યું તેની ખાસ નોંધ લેવાનું કંઈ કારણ? એ પ્રારંભિક કલમોની આ એક બીજી વિચિત્રતા છે. જો ૨૬:૧-૫માં ઉજિયાના શાસનનો સારાંશ આવી જતો હોય તો, એલોથનું એવું કયું મહત્વ છે? વર્ણનમાં જે કહ્યું ‘નથી’ એ જોતાં આ ઉલ્લેખ વિશેષરૂપે વિચિત્ર લાગે છે. ‘રાત્રે ફૂતરાના વિચિત્ર વર્તન’ તરફ શેરલોક હોમ્સ એકવાર તેમનાં મિત્ર ડા. વોટ્સનનું ધ્યાન દોરી રહ્યા હતા. ‘પણ’ વોટ્સન કહે, ‘રાત્રે તો ફૂતરાએ કાંઈ કર્યું નથી’. ‘એ વર્તન જ તો વિચિત્ર છે’. હોમ્સ કહ્યું તે એ વાર્તાના સંજોગો પ્રમાણે રાત્રે ફૂતરાએ ભસવું જોઈતું હતું. એ જ રીતે ઈતિહાસકારે ઉજિયાના શાસનકાળના સૌથી વધુ યાદગાર બનાવ-પરદેશમાં એક લેખકને જે નોંધપાત્ર લાગ્યો^૩ અને બીજા યુગમાં બસો વર્ષ પછી બીજા એક લેખકે જેની નોંધ લીધી એપ્ - ધરતીકંપની, નોંધ લેવી જોઈતી હતી. પણ વૃત્તાંતકારને એ સર્વ, એલોથના પુનર્નિર્માણ કરતાં ઓછા મહત્વનું લાગે છે. તો ઈજિયાના વૃત્તાંતના શીર્ષકમાં એને સ્થાન આપવાનું કારણ શું?

ઇજરાયલમાં દૂર દક્ષિણે રાતા સમુદ્ર કિનારે આવેલું પર્યટક સ્થળ શમુ / રાજાઓનું ‘એલોથ’ (૨ રાજાઓ ૧૪:૨૨) આજે ઐભાતને નામે ઓળખાય છે એનો ઈતિહાસ ઘણો લાંબો છે, કારણ ત્રણ હજાર કરતાંથે વધુ વર્ષો પહેલાં એ કાંઈક જીદુ અર્થમાં એક જ્યાશય-નગર હતું.^૪ પુરાતત્વશાસ્ત્ર પ્રમાણે

^૩ Sir Arthur Conan Doyle, The memoirs of Sherlock Holmes, 'Silver Blaze'. ^૪ આમોસ ૧:૧ ^૫ જખા. ૧૪:૫

૬ એલોથ / એસ્થોન-ગેબેર, ગણના. ૩૩:૩૪-૩૬; પુન ૨:૮

તાંબા તથા લોખંડની ખાણોમાંથી કાચી ધાતુ ખોદાવીને તેને ઓગાળવા માટે શલોમોને તેને ઔદ્ઘોગિક નગર તરીકે વિકસાયું હતું. વળી વૃત્તાંતકારે આપણને કહ્યું છે તેમ, પુરાતનકાળમાં એ જ સ્થળેથી તેમણે વહાણો મોકલી દેશ વિદેશમાં વેપાર વધાર્યો (૮:૧૭-૧૮) અને બાઈબલમાં તેનું મુખ્ય મહત્વ બંદર તરીકેનું છે. શલોમોનના શાસનકાળ બાદ એ નગર નાશ પામ્યું; યહોશાફાટે તેને પુનઃસ્થાપિત કર્યું, પણ તેનું વ્યાપારી સાહસ નિષ્ફળ નિવડયું (૨૦:૩૫-૩૭), ત્યારપછી અદ્યામીઓએ તેનો કબજો કર્યો, અને એ બાબ્ય જગતનું પ્રવેશદ્વાર ગણાતું હોવાથી ઉજિયાએ તેને પાછું પડાવી લીધું.

હવે પછીના લખાણમાં ઉજિયા વિશે વૃત્તાંતકારે આપણને જે કહ્યું છે તેમાં તેની મુખ્ય વિલક્ષણતા છે. તેની દ્રાષ્ટિની વિશાળતા એના વખતમાં તે રાજ્ય કેટલું મોહૂં હતું તેનું અભરણઃ વર્ણન આપણી સમક્ષ છે. ઉજિયા તથા તેના સમકાળિન યરોબામ-૨નો લાંબો શાસનકાળ ઈજરાયલ તથા યહૂદિયા બંનેના વિસ્તારીકરણનો ગાળો હતો. તેથી અધ્યાયની શરૂઆતમાં જ, ઉજિયાએ પરિચિત જગતની ક્ષિતિજો સુધી પોતાનાં વહાણો મોકલવાને તેની સરહદની દૂર દક્ષિણે આવેલા એલોથ બંદરને વિકસાયું. એમ કહેવાનો અર્થ એ જ છે કે, આ રહ્યો એક દીર્ଘદ્રષ્ટિમાન, ભાવિના માટે નકકર યોજના ધરાવનાર માણસ.

પ્રબળ પાળકત્વનું આ એક કેન્દ્રવર્તી લક્ષ્ણ છે. નવા કરારમાં ઈશ્વરના લોકોને જે પ્રકારના નેતૃત્વ માટે એપિસ્કોપી (episkope) 'દેખરેખ' શબ્દ વપરાયો છે, તે એ છે. મોટા ભાગે જેનાં લોકો કરતાં દૂર દૂરના ભાવિમાં સમાયેલી તકોને પારખી શકનાર એક ઉત્તમ નેતાની શક્તિની તે આપણને યાદ દેવડાવે છે; જે મંડળીની તે અત્યારે સેવા કરી રહ્યાં છે, તેની આસપાસ વીટળાઈ રહેલી જટિલતાને તે પારખી લે છે; ભૂતકાળની પરંપરા તથા ઈતિહાસમાંથી મળતા બોધપાઠને તે પારખી લે છે. કોઈપણ મુદ્દાને વિગતવાર સમજવાની તથા સંબંધિત બાબતોને પારખવાની જે શક્તિ ઉજિયાએ ધરાવતો હતો એ કર્દી સમીસાંજના મનોરંજનમાંથી ઉદ્ભવતી નથી; આથી જ, મંડળીની પૂર્ણ-સમયી સેવા પર પણ તે સાથે સાથે ભાર મૂકે છે. તેના લોકોને 'જે વાટોની માહિતી નથી'^૭ તે પર તેમને ચલાવવાની, તથા આછા પાતળા

⁷ યથા ૪૨:૧૬

ભૂમિજ્ઞાનમાં રાચતા સાગર વિરોધી ઈજરાયલીઓ જે લાભ પામી શક્યા નથી તે માટે તેમને તૈયાર કરવાની તે હિમત ધરાવે છે.^c અને આ અગત્યના સાહસને હાથમાં લેતાં પહેલાં- કારણ ગમે તે હોય પણ - તેના પિતાના મૃત્યુ સુધી, તેનો અર્ધો શાસનકાળ વીતી ગયો તોયે, તેણે જે ધૈર્યથી વાટ જોઈ, એની એ યાદ દેવડાવે છે. ઈંલેઝ જ્યારે ફ્રાન્સનું 'કલાઈ' બંદર ગુમાલું, ત્યારે ત્યાંની રાણી મેરી ટ્યુડરે કહું કે, તેના મૃત્યુ બાદ એ બંદરનું નામ તેના હદ્ય પર કોતરાયેલું દેખાશે. અહીં એક રાજી છે, કે જેણે એ પહેલાં ઘણાં ઘણા વર્ષો પૂર્વે એક બંદરનો કબજો લેવા બદલ, તેની મહાનતાના અનંત સ્મારક તરીકે તેની સાથે તેનું નામ કોતરાઈ ગયું છે.

૨. પાણકૃતવના બળનું ઉદ્ભવસ્થાન (૨૬:૩-૫)

'તે ઈશ્વરની ઉપાસના કરતો હતો', અલબત્ત તેને બળ આપનાર ઈશ્વર જ હતો. પણ આવો, આપણો પૂછીએ કે બળવાન પુરુષે એ દિવ્ય સ્ત્રોતમાંથી કયારે અને કઈ રીતે બળ મેળવ્યું. શમુ/રાજાઓનું વર્ણન આપણાને એક સંકેત આપે છે, અને વૃત્તાંતકાર તેમાં કંઈક રસમદ વધારો કરે છે. ટૂંકમાં આપણે જોઈએ છીએ કે ઉજિયાને તેના પરિવારની પરંપરામાંથી તેના હૈયાના અભિષેકમાંથી અને તેના મિત્રની સેવામાંથી એ બળ પ્રાપ્ત થયું હતું.

અ. પારિવારિક પરંપરા

'તેના પિતા અમાસ્યાએ જે સર્વ કર્યું હતું, તે પ્રમાણે ઉજિયાએ યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે સારું હતું તે કર્યું' (૨૬:૪), એમ કહેવું એ કટાક્ષ કહેવાય. આપણે જાણીએ છીએ કે, અમાસ્યાએ શુભ આરંભ કર્યો ખરો પણ આગળ જતાં તેણે અનેક ભૂલો કરી અને અંતે તેનો કરુણ અંત આવ્યો. શું વૃત્તાંતકાર બહીતાં બહીતાં આપણાને એમ કહેવા માંગે છે કે ઉજિયાની ઈશ્વર પ્રત્યેની

^c 'The Hebrews betrayed little interest in, or enthusiasm for, the sea' (IBD, art. sea). Payne, however, suggests (in connection with Jdg 5:17) that 'maritime trade' was a canaanite interest adopted on a large scale by Israelites' (p.6)

આજ્ઞાધીનતા, તેના પિતાની જેમ, કમનની અને અધૂરી હતી? અને આપણે જોયું છે તેમ, એક અર્થમાં એમ હતુંયે ખરું; આ રાજાએ માત્ર તેના પિતાની જ નહિ, પણ દાદાનીયે ‘શુભ આરંભ/અશુભ અંત’ની પ્રણાલિકા જગતી રાખી છે. તે છતાં, વૃત્તાંતકાર તો ‘યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે સારું છે તે’ કરવાની વાત કરે છેવ પણ અનેક નિષ્ફળતાઓ છતાં, અમાસ્યા ક્યારેક સારું કામ કરવાને સક્ષમ હતો. આ બાબતમાં તેના પુત્રએ તેનું અનુકરણ કર્યું. એ તો તેની પારિવારિક પરંપરા હતી, એ વાત આપણે યાદ રાખવી જ રહી. દાવિદના અનેક વંશજોએ પરંપરા જગતી શક્યા નહિ, પણ એ ધોરણો ક્યારેય તદ્દન ભૂલાઈ તો ન જ ગયા, અને ઈશ્વરભક્તિ પ્રેરક માળખાઓ ક્યારેયે સંપૂર્ણપણે તોડી તો ન જ પડાયાં.

ક્યારેક મંડળીમાં કે મંડળીની બહાર આપણા કર્તવ્યપાલનમાં અનેક ક્ષતિઓ રહી જાય છે અને સઘળો કચરો દૂર કરી નવે નામે શરૂ કરીએ તો જ આગળ વધી શકાશે એવું લાગે છે. પણ પાળક તેમજ તેની સર્વ ક્ષતિઓ પર માત્ર ઢાંકપિછોડો કરવાના જ નહિ પણ સંદર્ભ નાભૂદ કરવા માગતા હોય, તો યે જુના માળખા હેઠળ ભક્તિભાવ તથા પાણીપણું બસે નભી રહેતાં હતાં. ભૂતકાળના અનુભવનો આદર કરવો એ બાઈબલની સંસ્કારિતા છે, અને હમણાં જ વિતી ગયેલી પેઢીનો તિરસ્કાર કરવો અને હેતુ વિહિન પરિવર્તનનો આગ્રહ રાખવો એ આધુનિક ‘વ્યવહારૂતા’ મનાય છે. અને નવું એ સર્વ જુના કરતાં ચિયાતું હોય છે એવી ધારણા સેવવામાં આવે છે. અમાસ્યાની જીવનશૈલીમાંથી ઉત્તમ તથા સનાતન તત્ત્વોને ભૂંડી તથા ક્ષણિક તત્ત્વોમાંથી છૂટા પાડી સંન્માર્ગ અપનાવવો એ વાત માનવીને અશક્ય તો નથી જ.

૬. સ્વર્ણયનું પવિત્રીકરણ

બીજુ દ્રષ્ટિએ જોઈએ, તો પાછલી પેઢીનો વારસો આ પેઢીને સદ્ગર રાખશે જ. એવું નિશ્ચિતપણે કહી શકાય જ નહિ. અમાસ્યા હજુ દસગણો ગુણવાન હોત, તો તેની ધર્મનિષ્ઠા તેના પુત્રને સુરાજ્ય સ્થાપવામાં સહાયરૂપ થાત જ એવું કંઈ નથી. ઉજિયાએ પોતે ‘ઈશ્વરની ઉપાસના કરવાની’ (૨૬:૫) રહે છે. કારણ ભૂતકાળની પરંપરા વર્તમાન શ્રદ્ધા વિના નિર્જીવ છે.

પરંપરાનો (સારો કે નરસો) પ્રભાવ જો પડતો જ ન હોત, તો આ દેખીનો મુદ્દો આગળ ધરવાની પણ કોઈ આવશ્યકતા ન જ રહેત. સમગ્ર જગતમાં છે તેમ, ઉત્તરના લોકોમાંયે ભૂતકાળની પરંપરાને વળગી પથાવતું રહેવાનો ગુણ ઘર કરી બેઠો છે-એટલે કે માત્ર સ્થિર વસ્તુ કાં કોઈ હલાવે નહિ ત્યાં સુધી હોય તેમજ પડી રહેવાનો જ ગુણ નહિ, પણ ચાલતી વસ્તુમાં કોઈ રોકે નહિ, ત્યાં સુધી ચાલતા રહેવાનો ગુણ પણ ખરો. સર્વ નેતાઓ જાણો છે તેમ, ઉજિયા પણ જાણતો જ હોવો જોઈએ, કે ચાલતી આવેલી પરંપરાને જો એ ચાલવા દે, તો તે ચાલતી રહેવાની જ છે. એજ રીતે પાળકસુદ્ધાં ઈશ્વરની આરાધનામાં મંડયો રહે કે ન રહે, પણ મંડળીની વ્યવસ્થા કે સેવામાં આનિક તત્ત્વ રહ્યું હોય કે ન હોય, તોયે તે મહિનાઓ સુધી ચાલતી રહેવાની છે. આપણે પોતાને આ અતિ મહત્વનો પ્રક્રિયા પૂછી શકીએ. ‘જો પવિત્ર આત્માનું અસ્તિત્વ આપણી મધ્યેથી હઠાવી લીધું હોય, તો આપણી મંડળીની કેટલી પ્રવૃત્તિઓ આપમેળે ચાલી શકે?’

તેથી, ઈશ્વરના ટોળાના પાળકત્વને પરિણામલક્ષી બનાવવાને, તેમના નેતાઓએ પોતા માટે સતત ઈશ્વરના માર્ગદર્શન તથા આશીર્વાદ માગતા રહેવું જોઈએ. જેથી ઉત્તરી આવેલી પરંપરાના સુતત્વો સાથે દૈનિક અંગત પવિત્રીકરણ થતું રહે.

ક. ભિત્રસેવા

શમુ/રાજાઓના વૃત્તાંતમાં પોતાના અવલોકનો ઉમેરી, ઉજિયાના બળનાં ગ્રાણ ઉદ્ભવ સ્થાનોનો સંપૂર્ણ ચિતાર પ્રસ્તુત કરે છે. ‘જખાર્યા, જેણે તેને ધર્મનું શિક્ષણ આપ્યું હતું’ (૨૬:૫). તેના વિશે બહુ જ ઓદ્ધું કહેવામાં આવ્યું છે : બાઈબલમાં લગભગ ત્રીસ જેટલા જખાર્યાઓ છે, અને આ જખાર્યા વિશે તો આપણી સમક્ષ એટલો જ ઉલ્લેખ કરાયો છે. પણ આપણને એટલું તો અવશ્ય વિદિત છે જ કે ઉજિયા કલ્યાણ સાથે તેના પ્રભાવનો ગાઢ સંબંધ હતો. ૨૪:૨માં યોઆશ અને યહોયાદા વચ્ચે જે સંબંધ જોવા મળે છે, એવો જ સંબંધ આ બે વચ્ચે હતા, ૨૬:૫ વાંચવાથી આપણે સ્ફેજે જોઈ શકીએ છીએ કે જખાર્યા આયુષ્યભર ઉજિયાનો ગુરુ અને તેના સમૃદ્ધ શાસનનો ઘડવૈયો હતો. આપણે સ્ફેજે માની શકીએ કે ૨૬:૧ હના દુર્ભાગી પરીક્ષણમાં તે ફસાયો ન હોત, તો તે ક્યારેય આડે માર્ગ જાત નહિ.

તે છતાં, તેના શાસનકાળના મોટા ભાગમાં, તે તેના મિત્રના માર્ગદર્શનાનુસાર ચાલતો રહ્યો હતો. તેનું પ્રાવિષ્ટ અનેક વિધ હતું અને તે એક મહાન પાળક હતો. પણ સર્વ વાતે સંપૂર્ણ નહિ. એ વાત સ્વીકારવા જેટલી નભ્રતા તેનામાં હતી, તેમજ માનવ માધ્યમદ્વારા ઈશ્વરી સહાય પ્રાપ્ત કરી શકે છે, એ જાડાવા જેટલું શાણપણેય તેનામાં હતું. આવી સહાયથી કોઈ પાળક અલિમ રહી શકે જ નહિ.

અને એક વિશેષ રસપ્રદ વાત તો એ બની કે ઉજિયાને તેની જ ન્યાતમાં એક વિશ્વાસપાત્ર ગાઢ મિત્ર મળી ગયો. જો કોઈ ઈશ્વરભક્તની મિત્રતા કે દોરવણી તે પામવા માંગતો હોત તો અનેક કારણોસર તે એક જણાને સહેજે પસંદ કરત એવું આપણને લાગશે. ‘યદ્દુદ્દિયાના રાજા ઉજિયાની કારકિર્દિમાં’ તકોઓનો આમોસ ઈજરાયલની પ્રબોધ કરતો હતો. દક્ષિણનો ઈશ્વરભક્ત હોવાથી બતેની પૂર્વભૂમિકા સમાન હતી; અને તેઓ જાણો કે એક જ ભાષા બોલતા હતા. જ્યારે, એ તો હવે ઉત્તરમાં રહેતો હતો; અને ઉજિયા માટે, કયારેક તેની જવાબદારીને કોરે મૂકી તેનો ‘પાળકીયક્ષેત્ર’ માંથી છુપાવેશે છટકી જઈ, આમોસ જેવા ‘મિત્ર’ સાથે તેની સમસ્યાઓની છણાવટ કરવા કરતાં, વધુ પુષ્ટિકારક ‘મધ્યાંતર’ કર્યું હોઈ શકે? એક પ્રણાલિકાગત અભિપ્રાય એવો છે કે પાળકે પોતાના ક્ષેત્રમાં અંગત સમસ્યાઓની ચર્ચા ન કરતાં, બધાર વસતા ગાઢ મિત્રોમાંથી કોઈને શોધી કાઢવા જોઈએ. ઉજિયા એ મતનો ન હતો. ‘પક્ષપાત! ની ગમે એટલી બૂમો પડતી હોય, પણ ઉજિયા, યુશાલેમના તેના આ મિત્રને જ વળગી રહ્યો; અને ઈતિહાસકારના વર્ણન પરથી લાગે છે કે તે ઉઘાડે છોગે એમ કરતો રહ્યો. આમ વારસાગત પરંપરાને વળગી રહી, તે દિનપ્રતિદિન ઈશ્વર આગળ તેના હૃદયનું પવિત્રીકરણ કરતા રહી તેણે આનંદસહિત તેના મિત્રની સેવા માણતો રહ્યો. અને તેમાંથી પાળક તરીકે બળ પ્રાપ્ત કરતો રહ્યો.

૨. પ્રબળ પાળકત્વની લાખાણિકતા (૨૬:૬-૧૫)

આ અધ્યાયના આરંભમાં જ ‘એલોથ’ના નામે તેના સર્વ રંગો સહિત,

^૮ આમોસ ૧:૧

ઉજિયાના નેતાબળનો પરિચય આપી દીધો. એ આપણે જોયું એ તેની દ્રષ્ટિની વિશાળતા, તથા તેના લોક પર નિરીક્ષણ રાખવાની તેની ક્ષેત્રસીમા દર્શાવે છે. હવે પછીના ફકરામાં એ વાત વિસ્તારીને કહેવામાં આવી છે. યહૂદિયાના સર્વ રાજાઓ પૈકી કદાચ ઉજિયા સૌથી વધુ ક્ષેત્રોમાં રસ ધરાવે છે અને તેમની યાદી તેના બળનું સૂચ્યક છે.

વિદેશ વ્યવહાર (૨૬:૮-૮) તેમજ આંતરિક વ્યવહાર (૨૬:૯-૧૫) એ બનેમાં તેણે એટલો જ રસ લીધો છે. વિદેશમાં યહૂદાહના પારંપારિક શત્રુ-પલિસ્તીઓ-તેમજ દક્ષિણાની સરહદ પરના અન્ય દેશોની વધતી જતી શક્તિ દાબી દેવાને તેનો પ્રયત્ન ચાલુ જ હતો. (ઉત્તરમાં તેના મિત્ર રાજ્ય ઈરાયલ તથા તેના રાજા યરોબામ-II, પણ એજ રીતે તેની સત્તા વધારી રહ્યો છે (ર રાજાઓ ૧૪:૨૫-૨૮ સાથે સરખાવો): આઠમી સદીના આરંભના ચક્કવર્તી સત્તાધારી અરામની હમણાં ટણતી સત્તાનો, આ બને દેશો લાભ લઈ રહ્યા છે.) પૂર્વ ભૂમધ્યના રાજ્યોમાં તેની સત્તા તથા સંપત્તિ વધતાં જ ગયા એટલે સુધી કે બને ઈરાયલી રાજાઓનું સંયુક્ત બળ દાવિદ અથવા શલોમોનથી થોડું જ ઓછું રહ્યું.

સ્વદેશો ઉજિયા તેના પિતાના શાસનકાળ દરમિયાન રાજ્યાની (યરુશાલેમ)ના તોડી પાડવામાં આવેલા કોટો (૨૫:૨૩) મજબૂત કરે છે. કાયમી લશ્કર ઊભું કરી તેમને આધુનિક શસ્ત્રોથી સજજ કરે છે અને નવી ઢબની રક્ષણાવ્યવસ્થા સ્થાપે છે, ^{૧૦} વળી તે શાંતિકાળના કલા વિકાસમાં પણ રસ લે છે, અને દેશના જીવન તથા આર્થિક વિકાસનો ઘણો ખ્યાલ રાખે છે. કારણ તેનો દેશ મુખ્યત્વે ખેતી પ્રધાન દેશ છે: ૨૬:૧૦ના સરળ પણ સૂચ્યક શર્દી પરથી તેનો ધરતી પ્રેમ પ્રગટ થાય છે. તે બહુ સ્તરીય પાળક છે, અને આ આખાયે ફકરામાં તેની પાળકત્વ શક્તિનો આપણાને પરિચય થાય છે. તેના ઉગમસ્થાન તથા પરિણામ વિશે તો શરૂઆતમાં જ આપણાને સંકેત સાંપડે છે: ‘ઈશ્વરે તેને સહાય કરી’ તેથી ‘તે ઘણો બળવાન થયો’. અને તે બળવાન હતો તેથી ‘તેની નામના ફેલાઈ ગઈ’ (૨૬:૭-૮). ફકરાને અંતે

^{૧૦} On the question of whether these were some kind of catapult (so most modern versions), and if so, whether this is an anachronism, see Williamson pp.337.

એ ત્રણો વાતોની પુનરુક્તિ થાય છે-સહાય મળી, તેથી બળવાન થયો, તેથી કીર્તિમાન થયો (૨૬:૧૫). ઉજિયાના શાસનનો મુખ્ય બોધપાઠ અંતે ઉન્મત અંતઃકરણ સામે ચેતવણી આપે છે; પણ તે છતાં વૃત્તાંતકાર તેને દાવિદ, શલોમોન તથા યહોશાફાટની કક્ષાના પાળક-રાજાના રૂપમાં પ્રસ્તુત કરે છે.

તેણે જે ન કર્યું તેથે તેની શક્તિ બતાવે છે. પ્રતિનિધિને સત્તા કઈ રીતે આપી શકાય તે પણ તે જાણતો હતો. જ્યારે ‘તેણે નગરો બાંધ્યા’ અથવા ‘કૂવા ખોદાવ્યા’ ત્યારે તેણે અન્યોના કૌશલ્યને કાર્યાન્વિત કર્યું. એ આપણે સમજી લેવાનું છે. અને ૨૬:૧૧માં તો સૈન્યને કિયાક્ષમ બનાવ્યા હોવાનો ઉલ્લેખ કરી વૃત્તાંતકારે એ વાત સ્પષ્ટ રીતે કહી જ દીધું છે. પાળક ‘સબ બંદર કા વેપારી’ હશે એવી આશા રાખવી એ મૂર્ખાઈ છે. નહિ તો તેના લોકોને ‘સેવાકાર્ય માટે’ ૧૧ તૈયાર કરવાની જરૂરજ શી? પણ આ કાર્યો થાય એ જોવાની જવાબદારી ઉજિયાની હતી. તેના લોકની સંભાળ માટે તેણે પોતે વ્યવસ્થા કરી. એક સબળ પાળકની સાચી એપેસ્કોપી, ‘દેખરેખ’ની અંતદ્રાણિનાં એ લક્ષણો છે.

ઈશ્વરના લોક રાજાશાહી કરતાં કંઈક વેગળું રાજકીય અસ્તિત્વ ધરાવતાં હતાં એ (ઇતિહાસના મોટા ભાગનાં) યુગોમાં પવિત્ર રાજુના જીવનના જે અનેક ક્ષેત્રોમાં ઉજિયા રસ ધરાવતો હતો, એ પ્રવૃત્તિઓમાં તેના નેતાઓ કોઈક ને કોઈક રીતે કાર્યશીલ રહેતા ઉજિયાએ જેમ પલિસ્ટીઓ તથા આરબોનો સામનો કરવો પડ્યો હતો, તેમ તેઓ પણ તેમના શત્રુઓને ઓળખી લેતા; જેમ ઉજિયાએ યરુશાલેમની દીવાલો મજબૂત કરી, તેમ તેઓ તેમના જનજીવનનો કેન્દ્રીય ગઢ કર્યું રીતે સાચવવો, એ જાણતા હતા. દેશની જે ધરતી પર તેમના (પ્રાણીઓનાં) ટોળાં ચરે છે, તથા જ્યાં ફળો ઊગે છે, એ પર તેઓ પ્રેમ રાખે છે. અને તેની સંભાળ લે છે. સંરક્ષક બુરજોનું તથા કૂવાઓ ખોદાવવાનું મહત્વ તેઓ જાણતા હતા. આધુનિક શસ્ત્રોની તેઓ માહિતી રાખે છે, અને તેમના લોકો તેથી સજજ થાય એની કાળજી રાખે છે. અને ઈશ્વરે તેમને બળવાન થવામાં સહાય કરી છે અને તેમના લોકનું તેમના મહિમાર્થ નિર્માણ કર્યું છે, એવી તેમની કીર્તિ ફેલાઈ જશે.

૪. સબળ પાળકત્વનાં જોખમો (૨૬:૧૬-૨૩)

આ સર્વ છતાં, ઉજિયાનો ઈતિહાસ સાચે જ એક અખંડિત ગૌરવનો નહોતો. લગભગ અર્ધ અધ્યાયમાં બળવાન નેતા હોવામાં સમાયેલા જોખમ સામે ગંભીર ચેતવણી અપાઈ છે. ઉજિયાના શાસનના ઉત્તરકાળમાં, તેની પાછલી સફળતા જેટલીજ તેની નિષ્ફળતાયે ગાજુ રહી. તો ૨૬:૪નો સાર અંતે સાચો તો હતો જ: ‘તેના પિતા અમાસ્યાએ જે કાંઈ કર્યું હતું. તે પ્રમાણે તેણે યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે સારું હતું તે કર્યું’. અમાસ્યાહની જેમ, અને અમાસ્યાના પિતા યોઆશની જેમ પણ, ઉજિયાએ શુભ શરૂઆત કરી અને અંતે ભૂંડાં કર્મો કર્યા. જેમ યોઆશે યહોયાદા યાજકની હ્યાતીમાં યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે સારું હતું તે કર્યું’ (૨૪:૨), તેમ ઉજિયાએ, ‘ઝખાર્યા, જેણે તેને ધર્મનું શિક્ષણ આપ્યું હતું, તેની હ્યાતીમાં તે ઈશ્વરની ઉપાસના કરતો હતો; અને જ્યાં સુધી તેણે ઉપાસના કરી ત્યાં સુધી ઈશ્વરે તેને આબાદાની બક્ષી’ (૨૬:૫), પણ એ ગ્રણે રાજીઓએ એક દિવસ ઈશ્વરની સહાય તથા દોરવણીની અવગાણના કરી.

આમ આપણે અનેકવાર શાખમાં જોઈએ છીએ તેમ, એક નિષ્પત્તિની પરંપરાનું પુનરાવર્તન થયું.^{૧૨} પણ આપણે એક પરંપરાને પલટાયેલી પણ જોઈએ છીએ. અહીં ઉજિયાની ગાથા તેના પૂર્વજ યહોશાફાટની ગાથા કરતાં અવળી જ છે. પહેલાનો રાજ નિર્બળ મનનો હોવાથી ના કહી શક્યો નહોતો, અને તેની નિર્બળતા દોષિત હતી. પણ અણીને વખતે જ્યારે તેને ઈશ્વરની સાચેસાચી જરૂર પડી ત્યારે તે તેની વહારે આવ્યા: આમ, તેની નિર્બળતાથી તેને તારણ મળ્યું. ઉજિયા બળવાન હતો અને તેનું બળ પ્રશંસાપાત્ર હતું. પણ અણીને વખતે તેનું બળ તેના પતનનું કારણ બન્યું.

સહાયને કારણે બળ અને બળને કારણે કીર્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. એ આપણે બે વાર જોયું છે (૨૬:૭-૮, ૧૫), પણ બળનું જુદું પરિણામ પણ આવી શકે. અને ઉજિયાની બાબતમાં એવું જ બન્યું. ‘જ્યારે તે બળવાન થયો, ત્યારે તેનું અંત:કરણ ઉન્મત થયું. તેથી તેનો નાશ થયો’ (૨૬:૧૬) ઉન્મતતા તો આપણે

^{૧૨} મારું The Message of Revelation: I Saw Heaven Opened, પૃ. ૩૭-૩૮ જુઓ.

યહૃદિયાના અન્ય રાજાઓમાંથે જોઈ છે; દોઢસો કરતાં વધુ વર્ષો અગાઉ, ઈજરાયલના પ્રથમ રાજા પહેલા યરોબામે એ દુષ્ટતા આચરી, અને તેનું પરિણામ એવું જ આવ્યું. યરોબામની સમગ્ર ધર્મ વ્યવસ્થા નકલી હતી. ‘જે વેદી તેણે બેથેલમાં બનાવી હતી તેની પાસે..... પોતાના મનકલ્પિત માસમાં તે ગયો,’ પણ ઉદ્જિયાએ વર્ષોબાદ કર્યું હતું તેમ ‘તે ધૂપ બાળવા સારુ વેદી પાસે ઊભેલો હતો,’ ત્યારે ઈશ્વરભક્તે તેને શ્રાપ દીધો, ને તે રોગી થઈ પડ્યો (૧રાજા ૧૨:૨૮-૧૩:૫). એ વિધિ માત્ર યાજકોજ કરવાની હોય છે, અન્ય કોઈયે, રાજાએ પણ-બનાવટી વેદી હોય તોયે તે પર ધૂપ બાળવો નહિ.

ઉદ્જિયાનું પાપ એ હતું. ‘તે ધૂપવેદી પર ધૂપ બાળવાને યહોવાના મંદિરમાં ગયો. અજાર્યા યાજક તથા તેની સાથે યહોવાના અંસી શૂરવીર યાજકો તેની પાછળ અંદર ગયા. તેઓએ ઉદ્જિયા રાજાને અટકાવતાં તેને કહ્યું..... ‘પવિત્ર સ્થાનમાંથી બહાર નીકળ; કેમકે તે ઈશ્વરની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે,’ (૨૬:૧૬-૧૮). બળવાન રાજાનો હિંમતભર્યો સામનો! પણ તેણે મહાપાપ કર્યું હતું. તેના ઉલ્લંઘન સંબંધી બે વાતોની આપણે નોંધ લેવાની છે.

અ. યુવાનીનું પાપ નહિ

‘એ સબળ હતો, ત્યારની વાત છે. તે ચરિત્રે તો કદાચ હંમેશા સબળ હતો જ, પણ હવે વય તથા અનુભવે સુદ્ધાં સબળ બન્યો હતો. એ ઘટના કદાચ ઈ.પૂ. ૭૫૦માં થઈ; અને જો આપણે તેના પિતાના શાસનકાળમાં તેણે જે અમલ કર્યો હતો, તેથે ગાણતાં હોઈએ, તો તે એકતાળીસ વર્ષથી રાજ્યાસન પર હતો. તે મધ્યપચાસીમાં આવી ચૂકેલો ને અત્યંત અનુભવી પાણક હતો અને તેના હાથમાં શક્તિ તથા સત્તા હતી. આ કંઈ તેનું કાચી યુવાનીનું પાપ નહોતું. જો આપણે તેને ધૂષ્ટતા કહીએ તો એનો અર્થ આપણે જાણતાં હોવા જોઈએ. યૌવનની અજ્ઞાનતામાં કોઈ ધૂષ્ટતા કરીયે બેસે; પુખ્તાની ધૂષ્ટતા વેગળા પ્રકારની હોય છે, અને અલ્યવિકસિત લોકોને લાગુ પડતા નિયમોથી તે પર છે. એમ માની લેવાથી તેણે સાવધ રહેવાનું છે. નેપોલિયને એકવાર કહ્યું હતું, ‘હું સામાન્ય માનવી નથી, અને નીતિનિયમો તથા રીતરિવાજે

મારે માટે બનાવાયાં નહોતાં^{૧૩} પણ ઈશ્વરના લોકો પૈકી કોઈપણ જેતા, ગમે એટલો અનુભવી કાં ન હોય, પણ ઈશ્વરીય નિયમો પ્રત્યે એવી ઉદ્ઘતાઈ દાખવી શકે નહિ. No blesse oblige ઝેંચ શબ્દ પ્રયોગ (નોબ્લેસ ઓબ્લિજ)-ઉચ્ચપદ સાથે કર્તવ્ય સંકળાયેલું છે, અને પદ જેટલું ઊંચું, તેટલું જ કર્તવ્ય પણ ખરું. ઉજિયાને થયું એવા પ્રલોભનથી કોઈ પર નથી; આપણામાંના કોઈનેયે એવું થઈ શકે.

૬. એ દુષ્ટતાનું પાપ નથી

એક અર્થમાં તો અલબત્ત સઘણાં જ પાપો દુષ્ટ છે. પણ આપણે ઉજિયાને બેશરમ દુષ્ટ ન કહી શકીએ. અને તેના પાપમાં કુનીતિ કે અધમતા નહોતી. એથી ઊલદું, એ તો ધર્મ અને ભક્તિલક્ષી હતું. એ વાત જ્યાં ઈશ્વરના લોકજીવનનું હાર્દ છે, ત્યાં મંદિરમાં- બની. પવિત્ર સ્થાનમાં આચરાયેલું એ પાપ હતું. તેથી જ એ પાપ એટલું ધોર ગણાય છે.

અને તોયે એ કામ એટલું ભૂંલાગતું નથી. તેનું પરિણામ એટલું કૂર કેમ આવ્યું? ત્યાં ને ત્યાંજ ઉજિયાને કોઢ કેમ ફૂટી નીકળ્યો? અને ત્યારપછીના તેના આયુષ્યના દસ વર્ષ સુધી જાહેર ભક્તિ તથા રાજ્યકારભારથી તે કેમ અળગો કરાયો? (૨૬:૨૧)?

એ તો ખરું, કે ધૂપ બાળવામાં કંઈ ખોટું નથી, બલકે બહુ સારું કહેવાય- જો યોગ્ય લોકોને હાથે બાળવામાં આવે તો! એ એક પવિત્ર કાર્ય હતું, અને તે ઉજિયાનું નહોતું. ઈશ્વરે જે કાર્ય તેમના અન્ય પસંદિત સેવકો માટે આરક્ષિત કર્યું હતું. તે તે પોતે કરવા ગયો. યધૂદિયાના કુળનો દાવિદવંશી ઉજિયા રાજી હતો, અને યાજક તો હારુનના કુળનો લેવીવંશી અજાર્યા હતો. આપણે હવે જાણીએ છીએ કે, ઈશ્વર આગળ માનવીનું પ્રતિનિધિત્વ કરનાર યાજક તેમજ માનવી આગળ ઈશ્વરનું પ્રતિનિધિત્વ કરનાર રાજી, એ બજેનું વ્યક્તિત્વ તથા કાર્ય એક દિવસ આપણા પ્રભુઈસુ પ્રિસ્તમાં ભળી જઈને સંયુક્તરૂપ ધારણ કરશે. આપણે એ પણ જાણીએ છીએ, જૂના કરાર તથા

^{૧૩} G A Chadwick, The Book of Exodus (Hodder and Stoughton, Expositor's Bible Series, 1890) p.86 quoting the Memoirs of Mine de Remusat.

નવા કરારની વચ્ચેના ગાળામાં કેટલાક યહૂદી રાજવંશીઓ રાજત્વ તથા યાજકત્વનું પોતાના વ્યક્તિત્વમાં વિલીન કરવાનો પ્રયત્ન કરશે. પણ વૃત્તાત્કારના જે દિવસો વિશે લખે છે, ત્યારે તો વસ્તુસ્થિતિ ઈશ્વરે ઠરાવી છે, એ પ્રમાણે જ હોવી જોઈએ. અને જોકે તેમના લોકને જૂના કરારની રાજશાહીના માળખામાં આપણે હવે જોઈ શકતા નથી, પણ એ વસ્તુસ્થિતિનો ચિતાર અતિ મહત્ત્વનો છે, પ્રત્યેક વ્યક્તિને ઈશ્વરે તેમની ઈશ્વરાનુસાર પોતાનો પાઠ ભજવવાનો છે; કોઈએ પોતાના પાત્રાલેખન પ્રત્યે દુર્લક્ષ કરવાનું નથી, કે અન્યનો પાઠ ભજવવાની ધૂષ્ટતા કરવાની નથી. પાઉલના ઉદાહરણાનુસાર, ઈશ્વરના લોકને એક દેહની ઉપમા અપાઈ છે, જેમાં પગે કહેવાનું નથી, કે ‘હું હાથ નથી એ માટે હું શરીરનો નથી,’ અને કાને કહેવાનું નથી, કે ‘હું આંખ નથી, માટે હું શરીરનો નથી.’^{૧૪}

આપણે ફરી ફરીને આખરે પાછા યહોશાફાટ પાસે આવી ગયાં. તે કોઈને નાં નહોતો કહી શકતો; ઉજિયા પોતાને ના ન કહી શકયો. તે હાથ બનવા માંગનાર પગ હતો, આંખ બનવા માંગનાર કાન હતો; અને અગાર્યના અવરોધનો વિરોધ કરી તેણે તેના પાપને હજી ઘોરરૂપ આપ્યું. “જ્યારે તે યાજકો ઉપર કોધ્યમાન થયો” ત્યારે ‘તેના કૃપાળમાં કોઠ ફૂટી નીકળ્યો’ (૨૬:૧૮). બરાબર આવી જ પરિસ્થિતિનું વર્ણન કરતા પાઉલનું ઉદાહરણ ટાંકતા આપણે કહી શકીએ: ‘આ માણસે ચાળીસ વર્ષો સધી તેની પ્રજાને ઈશ્વરના માર્ગો શીખવ્યા અને હવે પોતે જ નાપસંદ થયો’^{૧૫} તે જાણો કે તેની પ્રજાને ઈશ્વરના રાજ્યની સુવાર્તા પ્રગટ કરતો રહ્યો. પણ જ્યારે તેણે પોતાને એ નિયમથી પર ગણ્યો, ત્યારે સુવાર્તાપ્રચારકનો વિશેષ અધિકાર તે ગુમાવી બેઠો. કદાચ તેના દફન બાદ, તેનો હુંખદ સ્મૃતિલેખ, એકવારનું ઈશ્વરનું પ્રિયપાત્ર હોવા છતાં, તેને સર્વથી અળગો કરાવાની સંભાવનાની તેના

^{૧૪} I Cor 12:15-16. cf McConvile's comment on the death of the similarly-named Uzzah (1 ch 13) which, 'while seeming to come grimly to us from an alien thought-world, has a message for us in terms of careful attention to our own God-given role within the church'.

^{૧૫} ૧ કરિંથી ૮:૨૭

અનુગમીઓને યાદ દેવડાવે છે. ‘તેને તેના પિતૃઓની સાથે દાટ્યો’ ખરો પણ રાજાઓના કબરસ્તાન પાસેના ખેતરમાં, શાહી કબરમાં નહિ : જીવનના અંતિમ વર્ષોમાં તે હતો તેમ, મૃત્યુમાંયે પોતાના જ બળને કારણે પતિત થયેલો પરિત્યક્ત કોઢીઓ.

૨ કાળવૃત્તાંત ૨૭-૨૮

૨૦. યોથામ તથા આહાજ : ઈંગ્રાયલનો પુનરોદય

ઉજિયા ઈ.પુ.૭૪૦માં મૃત્યુ પાખ્યો. યહુદિયાની ગાઈ પર તેના જે અનુગમીઓ આવ્યા, તેમાં તેનો પુત્ર યોથામ સારો રાજા હતો અને પૌત્ર આહાજ બુંડો હતો. કયારેક કહેવાય છે તેમ કાળા અથવા ધોળાના બે સ્પષ્ટ વિભાગો કાળવૃત્તાંતમાં ખાસ જોવા મળતા નથી. પણ શાહી પરિવારની અનેક પેઢીઓમાં, યોઆશ તથા અમાસ્યાની બાબતમાં જોવું તેમ, ભલા બુંડાનું અત્યંત માનવસહજ મિશ્રણ જ રહ્યું છે. પણ યોથામ તથા આહાજને આપણે ઘણા વખતથી જોયા નથી. તેના નીતિમના તથા અધમતાનાં બે સ્પષ્ટ ચિત્રો ખડાં કરે છે. એ રીતે જોતાં યોથામ સાથે સરખાવી શકાય એવો છેલ્લો રાજા શલોમોનનો પૌત્ર અભિયા હતો અને જો કે એ બે વચ્ચેના ૧૭૦ વર્ષોમાં એથી મહાન તથા વધુ સારા માણસો ગાઈ પર આવી ગયા. પણ આ બે વિશે જ વૃત્તાંતકારે કંઈ દોષપાત્ર શબ્દો કહ્યાં નથી. જ્યારે આહાજને તેની દુષ્ટતાની બરાબરી કરી શકે એવા પાત્ર માટે ભૂતકાળમાં એટલે દૂર જોવું પડે એમ નહોંતું. પણ જો કે યહોરામ, અહાજયા તથા અથાલ્યાએ વારાફરતી તેર વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું, પણ એના જેવો વિનાશક શાસક તેના પહેલાની એક સદીમાંયે થયો નહોતો.

ભલા યોથામ તથા બુંડા આહાજની વૃત્તાંતકારની રજૂઆત રાજશાહીના ઈતિહાસને નવો દ્રાષ્ટિકોણ આપે છે. અને અત્યારસુધી આપણે અપનાવેલી રીત કરતાં તેના બોધપાઠને કંઈક વેગળી રીતે તારવવાની તથા અપનાવવાની સૂચના કરે છે.

સર્વ પ્રથમ, તો દાવિદ અને શલોમોનને અનુકરણીય ઉદાહરણ રૂપે નહિ, પણ જે સિદ્ધાંતોને આપણે આધીન થવાનું છે, તેને મૂર્તસ્વરૂપ આપતાં ઉચ્ચ

યોથામ તથા આહાજ : ઈજરાયલનો પુનરોદય

આદર્શોત્તરીકે પ્રસ્તુત કરાયા છે. આપણે માટે હવે એ સિદ્ધાંતો એક 'વ્યક્તિ' માં પુનઃ મૂર્તિમંત થયાં છે, અને તે ખ્રિસ્તના શાહી અમલ વિશે આપણને કંઈક શીખવી જાય છે.

ત્યારબાદ રહેબામથી ઉજિયા સુધી નવ રાજાઓ થઈ ગયા; પ્રત્યેકે એ સિદ્ધાંતો પ્રમાણે ઈશ્વરની પ્રજાનું સંચાલન કરવાનું હતું, કોઈકની કાર્યવાહી સારી રહી, કોઈકની નહિ, પણ સર્વાએ ઈશ્વરના ઉપ-પાળક તરીકે ઈજરાયલના નેતા તથા માર્ગદર્શક થઈને રહેવાનું હતું. જેમણે આજે એ પ્રકારની જવાબદારી ઉઠાવવાની છે, તેમણે એમાંથી અનુસરવાને નમૂનાઓ અથવા સાવધ રહેવાને ચેતવણી ખોળી લેવાનાં છે.

પણ હવે કદાચ એક વેગળા જ હેતુસર બે શાસનોનું વૃત્તાંત આવે છે. એ ચિત્તારની સચ્ચોટતા જ બતાવી આપે છે કે, આ વખતે નીતિમાન રાજા યોથામમાંથી નહિ, કે આધાતજનક રાજા આહાજમાંથી નહિ. પણ તેમના શાસન તળેની પ્રજાના અનુભવમાંથી આપણે બોધપાઠ તારવવાનો છે. યહૂદિયા-અથવા આપણે તેને ઈજરાયલ કહીશું? -નો એક જીવંત, ત્રાહિત, પાપાચારી અને પસ્તાવિક સમાજ તરીકે પુનરોદય થાય છે. એક કક્ષાએ તો હજ આ કથા દાવિદવંશી રાજાઓ વિશે જ છે. પણ પ્રજાનું શું? એમનું શું થાય છે? તેમની સામાન્ય જનની-કથાના ધાગામાં કેવી ગાંડો આવે છે? વૃત્તાંતકાર કહે છે કે એ અનુભવો, આ બે રાજાઓના એક-વણી ચરિત્રોની સરખામણીમાં બહુ મિશ્રિત છે.

૧. બ્રાહ્મણ (૨૭:૧-૮)

યોથામ સારો રાજી હતો. તેણે તેના પિતા ઉજિયાનું-તેના પાપકર્મો સિવાય, બાકી-સર્વ બાબતોમાં અનુકરણ કર્યું. ઉજિયા એક બળવાન શાસક બન્યો હતો, અને તેને કારણે તે પાપમાં પડ્યો (૨૬:૧૬-). યોથામ પણ બળવાન બન્યો, પણ શક્તિ આજ્ઞાંકિતપણ પર નિર્ભર છે, એ તે ભૂલ્યો નહિ (૨૭:૬). તેથી જ ઈશ્વરે તેને આશીર્વાદ દીધો. યોથામ, શલોમોનની જેમ ઘડવૈયો-એક મહાન ઘડવૈયો-હતો, અને દાઉદની જેમ યુદ્ધમાં વિજેતાયે હતો અને પરાજીત શત્રુઓ કુનેથી બંદળી વસૂલ કરતો હતો; પરંતુ ઉત્તરની સરહદે થતાં નાનાં મોટાં

ઇમકલાં (૨ રાજા. ૧૫:૩૭) વિશે માત્ર આછો અગસાર મળે છે (૨૭:૭). અને આહાજની કથની માટે વધુ ઉચિત સામગ્રી તરીકે તેને બાજુએ રાખવામાં આવે છે.

‘પણ લોકો.....’ હાય, સજજનના ગુણગાનમાં પેસી ગયેલો એક કર્કશ સ્વર! વૃત્તાંતકાર કહે છે, ‘હજુ સુધી લોકો અમંગળ કર્મો કર્યા કરતા હતા’ (૨૭:૨), હજુ સુધી તે આપણને રાજાઓનું વૃત્તાંત સંભળાવતા હતા અને આપણે માની લેતા હતા, કે સુમાર્ગ હોય કે કુમાર્ગ, પ્રજાજનો તેમના રાજા દોરે ત્યાં તેમની પાછળ ચાલ્યા આવતા હતા. પણ એવું સદા બન્યું નથી. જ્યારે શાસકો સન્માર્ગ છોડી આડે ફૂટાતા હતા, ત્યારે માત્ર પ્રબોધકો કે ઈશ્વરભક્તોએ જ તેમની વિરુદ્ધ અવાજ ઉઠાવ્યો કે પગલાં ભર્યા એવું નહોતું. ઘણોરામની અંતિમ કિયા વખતે તો લોકોએ જ તેને પ્રણાલિકાગત સન્માન ન મળવા દીધું (૨૧:૧૮-૨૦); અથાલ્યાને પદભ્રષ્ટ કરવાની ચળવળમાં લોકોનાં ટોળેટોળાં ખુશીથી જોડાઈ ગયાં અને તે મૃત્યુ પામી ત્યારે તેમણે ઉત્સવ કર્યો (૨૩:૧, ૨૧); યોઆરો જખાર્યાની હત્યા કરી ત્યારે તેના સેવકોએ તેની વિરુદ્ધ કાવતરું કર્યું (૨૪:૨૫), અને અમાસ્યા સુદ્ધાં ‘ઘણોવાનું અનુકરણ ન કરતાં અવળે માર્ગ ચાલવા લાગ્યો’ ત્યારે ‘તેની વિરુદ્ધ લોકોએ બંડ મચાવ્યું’ (૨૫:૨૭). આમ જ્યારે ભૂંડા રાજ વિરુદ્ધ તેના સારા પ્રજાજનોનો પુણ્ય પ્રકોપ ભભૂકી ઉઠે છે, ત્યારે અહીં સારા રાજના પ્રયત્નો છતાં પ્રજાજનો પોતાને માર્ગ ગયા હોવાનો પ્રથમ નિર્દેશ મળે છે. યોથામના સમયમાં યદ્દુદ્ધિયાને હૈયે વસી ગયેલી અમંગળતા, રાજની સુનીતિ; - જે સો વર્ષ બાદ સ્પષ્ટરૂપે યોશિયાના કાળમાં ફરીથી દેખા દેનાર છે, તેની સામે શરમાઈ નહિ. એ અમંગળ કર્મનો અર્થ લક્ષમાં લેવા જેવો છે. માત્ર તે સમયનાં એ કર્મોનો જ નહિ (‘હજુ લોક ઉચ્ચસ્થાનોમાં યજ્ઞ કરતા તથા ધૂપ બાળતા હતા,’ ૨ રાજા. ૧૫:૩૫), પણ એ કર્મો પાછળ ધૂપાયેલી આંતરિક વૃત્તિનો અર્થ.

વૃત્તાંતકાર, યોથામની ઈશ્વરભક્તિમાં પરિણામ સ્વરૂપે સાંપદેલી શાસનની સફળતા તથા સમૃદ્ધિ આપણને દાખવવા માંગતા હોઈ, ઉત્તરની સરહદ પર શરૂ થયેલી મુશ્કેલી (૨ રાજા. ૧૫:૩૭)ને ગણકારતા નથી. ત્યારે પરિસ્થિતિ એવી હતી, કે અનેક લોકો ઈશ્વરને અપ્રિય એવી ધર્મ પ્રવૃત્તિઓ આચરતાં હતાં - આ અહીં જે અમંગળકર્મ જોઈએ છીએ, તે વિશેષ તથા પરિચિત

પ્રકારનું છે. અનેક લોકો સમાજ કલ્યાણની ગણત્રી અમૂક મૂલ્યોને આપારે કરતાં હોય છે-આધુનિક પાશ્વાત્ય સમાજ તેને કદાચ જ્ઞાસી મૂલ્યો કહે; મારું જીવન સુખી-ખાસું સગવડભર્યું- છે, મને મનગમતાં મૂલ્યો હું ધરાવું છું; હું કોઈનું નુકશાન કરતો નથી? યોથામની પોતાની કોઈક માન્યતાઓ છે, તેમ મારીયે છે, ત્યારે હવે કઈ સમસ્યા છે?

જ્યારે આત્મિક તત્ત્વ ગળાઈ જાય છે, અને જ્યારે યોથામ, કે જેને કારણે હું મારો અનાજ્ઞાંકિત 'ધર્મ' શાંતિથી પાળી શકું છું, તેનું સ્થાન આહાજ લે છે ત્યારે, એ સમસ્યા સ્પષ્ટ રીતે સામે આવે છે.

૨. બંદીવાસ (૨૮:૧-૮)

યોથામ જેટલો ભલો હતો, તેટલો જ આહાજ ભૂંડો છે. આજ સુધીના દક્ષિણ રાજ્યના સમસ્ત ઈતિહાસમાં 'માત્ર આહાજના જ શાસનમાં એકું સારું તત્ત્વ હોય, એવી નોંધ નથી' (વિલિયમ્સન) ¹ વળી, કોઈ સમાંતર રસપ્રદ વૃત્તાંતમાંથી માહિતી એકઠી કરી વૃત્તાંતકાર શમ્ભૂ/રાજાઓ સાથે સુંદર રીતે ભેણવીને, આહાજના ચરિત્ર તથા શાસન મુખ્ય તત્ત્વો પર ગ્રાન્થી ફેરફારી કેન્દ્રવતી શબ્દ છે 'અવિશ્વાસી' (૨૮:૨૨). ઈજરાયલના રાજાઓના માર્ગો (૨૮:૨) મૂળ તો ધર્મનું વક્ષવરૂપ, અને સાચા ધર્મ સાથે મૂર્તિપૂજાયે ખરી. જીવનના અંતકાળમાં આહાજે યહોવાના 'મંદિરના બારણાં બંધ કર્યી' (૨૮:૨૪), અને સાચા ધર્મની જગ્યાએ મૂર્તિપૂજા આવી રહી.

અને તેના લોકોનું તેની સાથે જ પતન થયું. બલકે, તેમના પોતાના આંતરિક ભાષાચારે તેમનો ભોગ લીધો, કારણ હવે તેમના સમાજના માળખાને ટકાવી રાખનાર ઈશ્વરપરાયણ રાજા નહોતો રહ્યો. તેમના પતનની જીવાબદારી જેટલી તેની, તેટલી જ તેમનીયે છે. મોશેએ અગમદ્રષ્ટિ જે પ્રકારની પેઢીની કલ્યાણ કરતાં એક માણસ વિશે બોલતાં કહું હતું, કે 'તે પોતાને મુબારકબાદી આપીને કહે છે, "હું મારા હૃદયની હઠીલાઈ પ્રમાણે ચાલું, તો પણ મને શાંતિ થશે." તેવો જ તે છે. યોથામના દિવસોમાં યલ્લૂદિયા બરાબર એવુંજ હતું. તેઓએ ધાર્યું હતું તે અગાઉ જ મોશેની ભવિષ્યવાણી સાચી પડે, 'અને યહોવાએ પોતાના કોપમાં તથા કોધમાં તથા ઘણા રોધમાં'

¹ Williamson, Israel, p.117

તેઓને તેઓના દેશમાંથી ઉખેડી નાખ્યા, ને બીજા દેશમાં કાઢી મૂક્યા.'^૨
આહાજના દિવસોમાં યહૂદિયાનું એવું જ થયું.

તેમને માટે સજા હતી, દેશ નિકાલ. ૨૮:૧-૮ની કથાની વૃત્તાત્તકારની દ્રષ્ટિએ વાંચો, પ્રથમ તો એ ઈજરાયલને કનાનમાં લાવવામાં આવ્યા. એ ઐતિહાસિક કાળ પર દ્રષ્ટિ નાખે છે. ૨૮:૩ની એ શુકનવંતી પૂર્વભૂમિકા હતી: 'જે વિદેશીઓને યહોવાએ ઈજરાયલીઓની આગળથી હંકી કાઢ્યા હતા, તેઓની પિક્કારપાત્ર વર્તણૂક' આહાજે અપનાવી. સૂચન સ્પષ્ટ છે. આવા પાપકર્માને કારણે કનાનીઓએ દેશ છોડવો પડ્યો : જે આહાજ પણ એજ કરે, તો 'આરામના રાજા.....તેની પ્રજામાંથી ઘણા માણસોને લઈ ગયા' અથવા 'ઈજરાયલીઓ બે લાખ માણસોને બંદીવાન કરી લઈ ગયા, ને તેઓ પાસેથી ઘણી લુંટ મેળવીને સમરૂનમાં પાછા આવ્યા' (૨૮:૫,૮) તેથી તેણો આશ્રય પામવા જેવું કર્શું જ નહોતું. અહીં વૃત્તાત્તકાર ભવિષ્ય પર સુદ્ધાં દસ્તિપાત કરે છે, કારણ કે તે જાણે છે, કે યહૂદિયાનું રાજ્ય આહાજના મૃત્યુ બાદ ટકી રહેવાનું છે, પણ તેના અંત બીજા બંદીવાસમાં આવશે. તેના ઓળા અહીં તેને દેખાઈ રહ્યાં છે. આ અધ્યાયમાં 'બંદીવાન' શબ્દ કેટલી વાર આવે છે તે જુઓ. આહાજના શાસન તળે તેની પ્રજાનો અનુભવ એ કનાનીઓના મૂળ દેશનિકાલનું પુનરાવર્તન તથા ભાવિ બંદીવાસનો પૂર્વસ્વાદ છે.

ત્રીજ વાત એ, કે વૃત્તાત્તકાર આંતરખોજ કરતાં ઈશ્વરના લોકના-અર્થત્તુ દક્ષિણ રાજ્યના લોકના હૈયામાં ઊરી ઊરી નજર નાખે છે. તેઓમાં એવું શું છે કે ઈશ્વરની કૂપા તેઓ પર ઉતરે? અત્યારે તો, અલબત્ત, તેઓ શિક્ષા સિવાય બીજા કશાને લાયક છે જ નહિ. પણ એ વાત સ્વીકારવી જ રહી કે ઈશ્વરે ભૂતકાળમાં તેમના પર અનહૃદ આશિષ વરસાવી છે કેમ? તેઓના હાથમાં યરુશાલેમ છે. તેથી? કે શલોમોનનું મંદિર અને સાચું યાજકત્વ છે તેથી? કે દાઉદનું રાજ્યાસન અને સાચો રાજવંશ છે તેથી? તેઓ એમાંના કોઈ એક અથવા સર્વ ઘટકો પર આધાર રાખી શકતા હતા. તેઓ કહેત, 'અમે ખરી સંસ્થાના સભ્યો છીએ, ખરી ભાષા બોલીએ છીએ, ખરું પ્રતીક ધરાવીએ છીએ, અમારી સંસ્કારિતા અમને અમારા અંગત પાપો વિશે બોલવા દેતી નથી, પણ અમે નિશ્ચિતપણે કહી શકીએ છીએ, કે ઈશ્વર અમારા પક્ષે છે.

^૨ પુન ૨૮:૧૮, ૨૮

વૃત્તાંતકાર શું એમ માને છે કે ઈશ્વરની આશિષ પર તેમનો કોઈ વિશેષ અધિકાર છે? ઉપર ઉપરથી આ પુસ્તક વાંચવાથી જો એવો કોઈ સંકેત સાંપડયો હોય, તો આ અધ્યાય તેનું ખંડન કરે છે. નિશ્ચે તે તેરમા અધ્યાય અને એક રીતે જોતાં, નિસ્તેજ રાજા અભિયાના યુદ્ધની પૂર્વ સંધ્યાએ કરેલા વિષ્યાત પોકાર પર પુનર્બંદિ નાખવા માંગે છે. એ સમયે, રહાબામ કે જેની મૂર્ખાઈને લીધે દ્વિભાજન થયું હતું, તેના શાસનનો હાલમાં જ અંત આવ્યો હતો; અને નવો રાજા ઈજરાયલનું પુનજોડાણ કરવા માગતો હતો. એ દ્વિભાજન 'ઈશ્વરની ઈચ્છા પ્રમાણે થયું હતું. (૧૦:૧૫), પણ રહાબામના પ્રસ્થાન બાદ, હવે એ યોગ્ય રહ્યું નહોતું. એ વખતે ઉત્તરના બંડ્યોરોનું ચાલી જવું ઉચિત હતું; હવે તેમનું પાછા આવવું ઉચિત છે. તેનું કારણ એ હતુંકે, ઉત્તર નહિ પણ દક્ષિણમાં ઈશ્વરની ભક્તિની રીતે કરવામાં આવતી હતી-માત્ર બાહ્ય દ્રષ્ટિએ જ નહિ, પણ આંતરિક, આભિક દ્રષ્ટિએ.

હવે બસો વર્ષના ગાળાને બે છેઠે અભિયા તથા આહાજના જગત પરસ્પર એકબીજાનો સામનો કઈ રીતે કરે છે, તે જુઓ. ઈ.પૂ.દસમી સદીમાં, ઉત્તરવાસીઓએ તેમના પિતૃઓના ઈશ્વર યહોવાને તજ દીધા હતા; તેથી તેઓ દક્ષિણ વાસીઓથી પરાજ્ય પાખ્યા, તેમના હાથમાં સોંપાઈ ગયા અને ભારે સંહારનો ભોગ થઈ પડ્યા (૧૩:૧૧-૧૨, ૧૫-૧૭). આઠમી સદીમાં 'દક્ષિણ' વાસીઓ 'ઉત્તર'ના રાજાના હાથમાં આવી પડ્યા અને પરાજ્યત થઈ મહાસંહાર વેઠ્યો; કારણ કે તેમણે તેમના પિતૃઓના ઈશ્વર યહોવાને તજ દીધા હતા (૨૮:૫-૬). તદ્દન સરળ રીતે, એજ શબ્દો વાપરી માત્ર સંજ્ઞાને આગળ પાછળ કરી, વૃત્તાંતકાર દેખાડી આપે છે, કે કોઈએ સ્થળ, સમાજ કે ધર્મ આપોઆપ દિવ્ય કૃપા પામી શકે નહિ, પણ માત્ર જેઓનાં હૈયાં સાચેજ ઈશ્વરને અર્પિત હોય છે, તેઓ જ પામી શકે. જેથી ફરીને તેજ શબ્દ (હિન્દુમાં બજે સ્થળે કાન શબ્દ) વાપરી તે કંદે છે કે, 'તે સમયે,' અભિયાના સમયમાં, 'ઈજરાયલીઓ હારી ગયા'-પછાયા, જ્યારે પાછળથી 'આહાજને લીધે યહોવાએ યદ્દુદ્દિયાને નમાવ્યું' (૧૩:૧૮; ૨૮-૧૯).

૩. પ્રતીતિ (૨૮:૬-૧૫)

હવે આપણે સમસ્ત કાળવૃત્તાંતના સૌથી મોહક ફકરા પર આવીએ છીએ. ઉત્તરીય રાજ્યના સમરુનમાં ઘડાયેલ ઘટનાઓ સાથે સંબંધિત હોવાથી તે

અપૂર્વ છે. ઉત્તર તથા દક્ષિણ વચ્ચેના સંબંધો પરથી વૃત્તાંતકાર જે પાઠ તારવવા માંગે છે, તે વિકસાવવામાં એ મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. અને નવા કરારમાં એક અત્યંત પ્રભાવશાળી ભાગ માટે ભૂમિકા તૈયાર કરતો હોવાથી, તે પ્રબોધવાડી છે.

સીમાની ઉત્તરે અપરિચિત ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરી, વૃત્તાંતકાર ઉત્તર તથા દક્ષિણ વચ્ચેની સામ્યતાઓ બહાર લાવે છે. તે જે કહેવા જાય છે તેનો સાર એ જ છે, કે ‘અભિયાના રાજ્યકાળમાં બૂંડાઈ ઉત્તરમાં હતી; આહાજના રાજ્યકાળમાં, દક્ષિણમાં છે.’ પણ એક ડગલું આગળ વધીને તે એમ નથી કહેતા, કે ‘ત્યારે ઉત્તર ભૂંડું હતું અને દક્ષિણ સારું હતું; હવે દક્ષિણ ભૂંડું છે. અને ઉત્તર સારું છે.’ આહાજની વિશ્વાસ હીનતાનો સાધે સીધો અર્થ એ નથી કે તેનો ઉત્તરીય શત્રુ દૂતો ભેગો છે. અન્યત્ર બન્યું છે તેમને ઈશ્વરે જે શિક્ષાલક્ષી આકમણ કરાવ્યું, તેનું વધુ પડતું ગંભીર પરિણામ આવ્યું. ઉત્તરના રાજ્ય પેકાહના હાથમાં ઈશ્વરે દક્ષિણરાજ્ય પર વિજય અપાવતાં, કોધાવેશમાં તેમનો સંહાર કર્યો, ને તે ‘કોધ આકાશ સુધી પહોંચ્યો છે’ (૨૮:૮). તેથી પહેલેથી જ જે ‘ઉલ્લંઘન મોટું છે’ (૨૮:૧૩), અને સદીઓની બંડખોરીમાં આચરેલાં જે અસંખ્ય પાપોમાં છે તેમાં હજુ એક પાપનો વધારો થયો છે.

તેથી હવે ઈશ્વરનો કોપ દક્ષિણ (૨૮:૮, ૨૫) અને ઉત્તર (૨૮:૧૧, ૧૩) બને ઉપર ઉતર્યો છે. એક જ કિસ્સામાં આવી પડ્યા પછી બનેને ઈશ્વરની દ્યાની એક સરખી જરૂર છે; અને અનેકવાર જેમ દક્ષિણમાં મોકલવામાં આવ્યો હતો, તેમ હવે જે દક્ષિણવાસીઓ યુદ્ધમાં માર્યા ગયા અથવા બંદીવાન તરીકે લઈ જવામાં આવ્યા, તેમના સંબંધી ઉત્તરમાં એક પ્રબોધક મોકલવામાં આવ્યો છે (૨૮:૯). વળી, એ સંદેશો લક્ષમાં લેવાયો છે. પાપની જે પ્રતીતિ દ્વારા યહૃદિયાને વારંવાર ઈશ્વર તરફ વાળવામાં આવ્યા છે. એજ હવે ઈજરાયલનેય થઈ છે. પ્રતીતિ પશ્ચાતાપમાં અને પશ્ચાતાપ કાર્યશીલતામાં દોરી જાય છે. ઉત્તરવાસીઓએ, ‘બંદીવાનોમાંથી જે નવવસ્ત્ર હતા, તેઓને લૂટમાંથી વખ લઈને પહેરાવ્યા. વળી તેઓને વસ્ત્ર પહેરાવીને જોડા પહેરાવ્યા, તેઓને ખાવાનું તથા પીવાનું પણ આપ્યું. તેઓને અંગે તેલ ચોળ્યું, ને તેમાંના સર્વ નબળાઓને ગંધેડા ઉપર બેસાડીને તેઓના ભાઈઓની પાસે

૩ યશા ૧૦:૫-૧૮ અને જખા ૧:૧૫ સરખાવો.

યોથામ તથા આહાજ : ઈજરાયલનો પુનરોદય

ખજૂરીઓના નગર યરેખોમાં લાવ્યા. (૨૮:૧૫). ઉદ્ધત જગતમાં સત્કર્મની જેમ ચમકતી આ આશ્વર્યકારક કલમ તરફ આપણે વળીશું.

ઈશ્વરના આત્માથી દોષી હરવું એટલે શું એની ઈજરાયલ તથા યહૃદિયા બજેને આખરે પ્રતીતિ થઈ જ ; બજેનું એક સરખું પતન થયું છે. અને વૃત્તાંતકાર તેની કથાને આગળ વધારી આગળા સ્તર પર લઈ જઈ શકે છે. તેમણે કદ્દિયે ઉત્તરના રાજાઓને મહત્વ આપ્યું નથી; તેમને મન તો ફક્ત દાવિદના વંશજોજ રાજવંશિઓ છે. એથી ઊલદું ઉત્તરના સામાન્યજનોને તે દક્ષિણાવાસીઓના ‘ભાઈઓ’ માને છે. માત્ર સંયુક્ત રાજધાની હેઠળ (૧ કાળ ૧૨:૩૮; ૧૩:૨) જ નહિ, પણ વિભાજન વેળાએ સુદ્ધાં (૧૧:૪) અને અતે આ કથામાં (૨૮:૮, ૧૧, ૧૫)^૪ કથામાં સર્વ કુળોને સંયુક્ત પરિવારમાં જોડી દેતો એ શબ્દ તેમણે વાપર્યો છે.

અને હવે પારિવારિક પુનઃજોડાણની દિશામાં હજુ એક ડગલું નજીક લાવતી કોઈક બીના બની લાગે છે. જેથી આભિક સત્ય સાથે રાજકીય માળખુંય એક રૂપ થઈ જાય ઉત્તરની રાજધાની સમરૂપનાં દક્ષિણાના બંદીવાનોને પાછા મોકલાવાનો આદેશ કોણ આપે છે ? પેકાહ રાજાએ કે તેના અનુગામી હોશીઆએ નહિ પણ ‘એક્રાઈમીઓના કેટલાએક મુખ્ય પુરુષોએ’ (૨૮:૧૨). એમ પણ બની શકે, કે ૨૮:૬ના એક લાખ વીસ હજાર૬ દક્ષિણાના વીર પુરુષોના સંહાર તથા ૨૮:૮ના હજુ બે લાખ માણસોના બંદીવાસ વચ્ચે કોઈ અતિ મહત્વનો બનાવ બન્યો હોય : આશૂરના રાજાનું ઉત્તર પર આકમણા, સમરૂપનું પતન તથા ઉત્તરમાં રાજધાનીનો અંત^૫ એમ હોય તો, એ એક્રાઈમી

^૪ Shakespeare, Merchant of Venice, V.i.91

^૫ RSVમાં ભાઈઓ માટે kingfolk શબ્દ વાપર્યો છે, પણ તેનો અર્થ ‘ભાઈઓ’ જ કરવો.

૬ સંદર્ભ ૧ કાળ. ૪-જના મુદ્દા નં. ૫ સાથે સરખાવો.

૭ ૨ રાજા ૧૮:૧૦ કહે છે કે, આહાજના પુત્ર હિજકિયાના છઢા વર્ષમાં સમરૂપનું પતન થયું, અને એ વાત અતે દર્શાવેલ વિધાન, કે તેનું પતન આહાજના શાસનકાળમાં થયું, એનું ખંડન કરતું હોય એવું લાગે છે. વાસ્તવમાં, બજે કથનો સાચાં છે, અને તે યહૃદિયાની શાસન વ્યવસ્થાને આભારી છે. જ્યારે પેકાહ ઈજરાયલ રાજા હતો (૨૮:૬), ત્યારે આહાજ તેના પિતા સાથે સહશાસક હતો. ઈ.પુ. ૭૨૨માં સમરૂપ પદ્ધું અને ઉત્તરમાં કોઈજ રાજી નહોતો તાં સુધીમાં યોથામ મૃત્યુ પામ્યો હતો અને આહાજ તેના પુત્ર હિજકિયા સાથે દક્ષિણમાં સહશાસક હતો.

મુખ્ય પુરુષોના હાથમાં જ સ્થાનિક સત્તા રહી હતી. વૃત્તાંતકારનું એ એક લક્ષણ છે કે ઉત્તરીય રાજ્યના પતન વિશે એ તદ્દન બેફિકરાઈ ભર્યું વર્તન દાખવે-હા, તો હવે ઉત્તરનો કારભાર રાજાઓ નહિ પણ સરદારો ચલાવે છે. ‘અને દક્ષિણાના રાજા માટે, ખાસ કરીને અહીં ૨૮:૧૮માં, ઈજરાયલના રાજા’ એ શબ્દ કદાચ શરતચૂકથી નહિ પણ હેતુસર વાપર્યો છે. સમરૂનના અંતિમ રાજાના દૂર થવાથી રાજ્યના સંયોજનનો એક અવરોધ દૂર થયો દાવિદવંશી રાજાની આસપાસ સંગઠિત પ્રજાને ઈશ્વરના આશીર્વચનના વૃત્તાંતકારના મુખ્ય વિષયની તે યાદ અપાવે છે.

ગમે તેમ હોય, પણ આપણે આગળના લખાણના મુદ્દાને કોઈએ રાજવંશી વ્યક્તિ ગુંચવી શકે એમ નથી. મંચ પર રાજાઓ નહિ, પણ સામાન્યજનો છે. અને આપણે સ્વભાવે આપણા જેવા^૮ જીવતા જાગતા માણસો સાથે વ્યવહાર કરવાનો છે, કોઈ સિદ્ધાંતો કે વિચારમાળાઓ સાથે નહિ. ૨૭:૧-૮માં આપણે જોયું કે રાજા સારો હોવા છતાં પ્રજા પાપકર્મો આચરતી હતી. તથા ૨૮:૧-૮માં જોયું કે પ્રજાના દુઃખનું એક કારણ તેમનો ભૂંડો રાજા હતો. અને અહીં ૨૮:૮-૧૫ રાજા ન હોવા છતાં પ્રજાએ ત્રાસ વેઠવો પડે છે. ઈશ્વરના કારભારનું અગાઉનું સાધન હવે જતું રહ્યું હોવા છતાં, તેનો આત્મા પ્રજામાં કાર્યશીલ રહે છે. ઉચ્ચ રાજદ્વારી સ્તર પર ગમે તેવા સૂચક બનાવો બનતા હોવા છતાં સામાન્ય જનજીવન તેમજ ઈશ્વરનો તેમના આત્મા સાથેનો વ્યવહાર ચાલુ જ રહે છે.

૪. અંત:કરણ (૨૮:૧૬-૨૭)

આહાજ વિશ્વાસહીનતાના કાદવમાં ઉડે ને ઉડે ઉત્તરતો ગયો. તેના પ્રજાજનોમાં જેઓ આત્મિક માનસ ધરાવતાં હતાં, તેઓ તેના નેતૃત્વથી વધુ ને વધુ ત્રાસી ગયાં હશે જ. જ્યાં પાપ તથા યાતનાનું કારણ સમજાઈ ગયું છે અને પ્રતીતિ જાગૃત થઈ છે, ત્યારે અંત:કરણ કૂણું થતું જવાનું. છેવટે જ્યારે ઈજરાયલ આ નિંદનીય રાજાના કુશાસન વિશે વિચારી જોશે, ત્યારે સામૂહિક માનસનો પરિણામિક અભિપ્રાય ઉપર તરી આવશે.

શત્રુદ્વારોના ઉપરા ઉપરી આકમણોથી બેબાકળો બની, હવે તે વધુ ને વધુ

^૮ યાકૂબ ૫:૧૭

યોથામ તથા આહાર : ઈજરાયલના પુનરોદય

ભૂડાઈ આચરતો જાય છે. વૃત્તાંતકારની વાર્તામાં, મુશ્કેલ સંજોગોમાં ઈશ્વરના લોકો વારંવાર તેમની પાસે સહાય માંગતા હોય છે. અને તેમની પ્રાર્થનાના ઉત્તરમાં પ્રત્યેક વેળા, તે એ બેટ આપતા હોય છે. આહારની ભૂડાઈનું એક લક્ષણ એ છે કે, ઈશ્વર સિવાય જુદાં જ સ્થબેથી તે સહાય શોખતો ફરે છે. દેશ પર દુશ્મનો ચઢી આવ્યા છે, તેના સૈન્યો હારી ગયા છે, અને તેના પ્રજાજાનો ફરી ફરીને -અરામીઓનાં (૨૮:૫૮), ઈજરાયલીઓનાં (૨૮:૫૯) અદોમીઓનાં (૨૮:૧૭) તેમજ પલિસ્તીઓના બંદીવાનો બન્યા છે. તે મદદ માટે બૂમ પાડી ઉઠે છે; પણ કોની આગળ ? ‘સહાય માગવા માટે આશૂરના રાજા’ (૨૮:૧૯) પાસે દોડી જવાનું કપડું પરિણામ આવ્યું : ‘તિલ્ગાથ-પિલ્નેસેરે તેના પર ચઢી આવીને હેરાન કર્યો, પણ તેને મદદ કરી નહિ’ (૨૮:૨૧). ત્યારપછી દમસ્કસના જે દેવોએ તેના પર આફત આણી હતી, તેઓને તેણે બલિદાન આપ્યા; તેણે કહ્યું, કે “અરામના રાજાઓના દેવોએ તેઓને સહાય કરી છે, માટે હું પણ તેઓને બલિદાન આપીશ, કે જેથી તેઓ મને સહાય કરે.” પણ તેમાંથે તેનું કંઈ વળ્યું નહિ; ને ‘તેઓથી તો તેનું તથા આખા ઈજરાયલનું સત્યાનાશ વળ્યું’ (૨૮:૨૩).

વૃત્તાંતકાર કહે છે, ‘સાચે જ, તેઓથી તો તેનું તથા આખા ઈજરાયલનું સત્યાનાશ વળ્યું’. પણ એવા કેટલાંક બાકી રહ્યાં હતાં કે જેમનું અંત:કરણ કયારનુંયે ખળભળી રહ્યું હશે. તેઓ પ્રતિષ્ઠિત લોકો હતા, કરણ રાજાની દફનકિયાની વ્યવસ્થાને પ્રસંગે તેમનો રોષિત વિરોધ સંભળાયો. સાચા ઈજરાયલનો એ સ્વર હતો. એ કહેતો હતો, ‘આ નહિ જ ચાલે;’ અને અંતે જયારે આહાર મરણ પામ્યો ત્યારે તેઓએ જાહેર કર્યું, કે રાજાઓના કબ્રસ્તાનમાં દટાવાનું માન તેને નહિ જ મળવા દઈએ. (૨૮:૨૭). અંત:કરણ જાણે છે કે, જેમ શાઉલ વિશ્વાસહીન હતો (૧ કાળ ૧૦:૧૩-૧૪), અને સધણું વ્યવસ્થિત કરવાને એક દાવિદની જરૂર પડી, તેમ આહાર પણ વિશ્વાસહીન હતો, (૨૮:૧૮) અને દેશના પુનઃ નિર્માણ માટે એક ઈજકિયાની જરૂર પડ્યે.

તો હવે, મુક્કાનવિલના શબ્દોમાં, ‘હીનતાની ચરમસીમા વટાવી ગયેલા’

ભયંકર આહાજના શાસનકાળમાં કયાંક આશા ચળકી રહી છે. અંતઃકરણ જગૃત છે, ઈશ્વરનો શબ્દ હજુ 'જીવંત અને સમર્થ' ૧૦ છે, અને એક અસામાન્ય ઘટનાએ, ઉત્તર તથા દક્ષિણના સામાન્ય ઈજરાયલીઓને ઈશ્વરના લોક હોવું એટલે શું, એ યાદ દેવડાયું છે.

યદ્ધૂદિયાના જે બંદીવાનોને અગાઉ પકડીને સમર્દૂન લઈ જવામાં આવ્યા હતા, તેમને તેઓના વતનમાં પાછા મોકલવા સંબંધી ૨૮:૮-૧૫ના વર્ણનનો ઉલ્લેખ તો આપણે જોઈ ગયાં છીએ. ઓફેટ પ્રબોધકે વિજ્યો સૈનિકોને ઠપકો આપ્યો, અને તેમણે શું કરવું તે તેણે તેમને કહ્યું. આ બાબતમાં તેને એક્ઝાઈમી મુખ્ય પુરુષોનો ટેકો મળ્યો. આપણે હવે એ કથાને અહીંથી આગળ વધારીએ, અને એમ કરતાં, પોતાના મનને પૂછી લઈએ, કે એ પરથી આપણને શાની યાદ આવે છે. શું બીજા એક, તદ્દન પરિચિત, એવા શાસ્ત્રવચનનાં પૂર્વ પડધા આપણે સાંભળીએ છીએ?

એ વાત અંતે આપણને યરેખોને માર્ગ લઈ જાય છે. પણ આપણે ત્યાં પહોંચીએ તે પહેલાં ઘણું કાંઈ બની જાય છે. એ લોકો ઉપર લૂંટારાઓ તૂટી પડયા છે અને આપણે કલ્પના કરી શકીએ છીએ કે સમર્દૂની દ્રાષ્ટિ તેમના પર પડે છે ત્યારે તેઓ તેમને નવસ્ત્રા કરી, માર મારીને અધમૂઆ જેવા કરી મૂકે છે, અને પછી એજ સમર્દૂનીઓ એ ત્રાહિતો પર કરુણા કરી, તેમને તેલ ચોળે છે, વસ્ત્રો પહેરાવે છે, ભોજન આપે છે, અને સર્વ નિર્ભળોને ગધેડાં પર બેસાડી, ઘરની વાટ પકડાવે છે.

હવે, આવું આપણે કદી સાંભળ્યું છે ?

કાળવૃત્તાત વાંચવાની એક મજા તો એ છે કે આપણે વારંવાર ગીતકારની સાથે પોકારી ઉઠીએ છીએ, કે 'મોટી લૂંટ મેળવનારની પેઠે, તારા વચનથી મને આનંદ થાય છે.' ૧૧ અનેકવાર, આ પુસ્તકો વાંચતાં, જાણે કે આપણા સુપરિચિત ભક્તિગીતોના, ઉપદેશના અથવા પ્રાર્થનાનાં શબ્દો પાનાંમાંથી ઉદ્ઘળી આવતા હોય, અને આપણે બોલી ઉઠતાં હોઈએ, કે 'ત્યારે આ બધાં 'આમાંથી' આવે છે;'

આ ફકરો વાંચતાં, મારા મોંમાંથી ઉદ્ગાર નીકળી પડે છે, 'તો ભલા સમર્દૂનીની વાતનો ઉદ્ભબ અહીંથી થયો છે!' લૂક ૧૦ અને ૨ કાળ ૨૮

વચ્ચેના સંબંધનો^{૧૨} વિસ્તારપૂર્વક અભ્યાસ કરવાને અત્રે જગ્યા નથી. આપણે એટલું જ કહીશું કે બાળપણથી જ ઈસુએ તેમના ગ્રહણશીલ મગજમાં જૂના કરારનાં શાખવચનો સંઘરી મૂક્યાં હોવાથી, યરેખોના એ અજાણ્યા માણસની પ્રેમભરી સંભાળ લેનાર સમર્પણનીનું દ્રષ્ટાંત^{૧૩} કહેતી વેળી વૃત્તાંતકારનું આ વર્ણન અવશ્ય તેમના મનમાં હશે જ.

આ વાતનું પુનર્વર્ણન કરતી વખતે, મૂળ કથાનો અર્થ સમજને જ ઈસુએ એ મુદ્દા પર ભાર મૂકવા માયો હશે, એમ માની લેવું અસ્થાને તો નજ ગણાય. ટૂંકમાં બસે વાતો એક જ પ્રશ્ન-મારો પડોશી કોણ છે?—^{૧૪} ના ઉત્તરરૂપે છે બસે કિસ્સામાં ઉત્તર એક જ છે. સમર્પણ મારું પડોશી છે. એ વાત સાચી છે કે, ‘સમર્પણી’ શબ્દનો અર્થ આહાજના કાળમાં થતો હતો, તેનાથી તહ્ન વેગળો જ અર્થ વૃત્તાંતકારના કે ઈસુના કાળમાં થયો છે. પણ, આશ્વર્યની વાત છે કે, સાચા ધર્મ (મારા ધર્મ) સાથે તેઓ સંબંધ શંકાસ્પદ રહ્યો હોવા છતાં માત્ર ઈશ્વરના લોકમાં જે પ્રીતિ જોવા મળે છે એજ, તેનામાંથે છે, એજ તેનો ખરો અર્થ છે.

આ અધ્યાયોમાં, રાજાઓ પાર્શ્વભૂમિમાં જાય છે અને સામાન્ય જનો મંચ પર આવે છે, એવો મેં સંકેત કર્યો છે. કાળવૃત્તાંતમાં, આપણાને બોધપાઠ શીખવવાને એક રીતે રાજાઓ તથા સામાન્યજનો સૌ એક નાટકના પાત્રો તરીકે ભાગ લે છે. પણ બીજી રીતે, તો વાસ્તવિક જીવનમાં માનવી સંબંધો વિશે અન્ય પાઠો શીખવવાને તેઓ પાત્રોના વેશમાં જીવતાં જાગતાં માનવો જ છે. અને જ્યારે, ખજૂરીઓના નગરમાં, સ્વદેશ પાછા ફરતા બંદીવાનોને લઈને ગઢેડાઓ હારબંધ ચાલ્યા આવે છે ત્યારે સર્વ આજીઓના સાર સમું વચન, ‘તારે જેવો પોતાના પર (પ્રેમ છે) તેવો પોતાના પડોશી પર પ્રેમ રાખવો.’^{૧૫}

^{૧૨} Cf F Scott spencer, '2 Chronicles 28:5-11 and the parable of the Good Samaritan' in Westminster Theological Journal, 46, 1984 pp 317-349

^{૧૩} ‘યરેખોનો માણસ,’ જૂના કરારની કહાણી, નવા કરારની વાતની પાર્શ્વભૂમિકા હોવાથી, ઈસુ જેને યરેખો જતાં માણસ તરીકે વર્ણવે છે, એ ઘરે જતો હોય, એમ માની લેવામાં આવે છે.

^{૧૪} લુક ૧૦:૨૮

^{૧૫} રોમન ૧૩:૮

૨ કાળવૃત્તાંત ૨૮-૩૨

૨૧. હિઝકિયા : રાજ્યનો જીર્ણોદ્ધાર

તો હવે આપણે દાવિદ અને શલોમોન પછી યુશાલેમની ગાઈ પર આવનારાઓમાંના મહાન પૈકી એક, કદાચ સૌથી મહાન, મહાનુભાવ પાસે આવીએ છીએ. તેમના પછી હિઝકિયા જેવો કોઈ રાજી થયો નથી. કાળવૃત્તાંતનો એ ‘સુવર્ણપુત્ર’ હતો. એ દોષ રહિત નહોતો અને વૃત્તાંતકાર તેનીયે ટીકા કરે જ છે. તે છતાં એ અતિ પ્રશંસાપાત્ર હતો, અને જેમ જેમ આપણે વૃત્તાંતકાર-લિખિત શમુ/રાજાઓની કથા વાંચતાં જઈશું તેમ તેમ દોષપાત્ર તથા પ્રશંસાપાત્ર બને ગુણોનો ચિતાર આપણી સામે આવતો જશે.

સર્વત્ર થાય છે તેમ, અત્રે પણ પૂર્વ-ઈતિહાસ તથા ઉત્તર ઈતિહાસ વચ્ચેની તુલના રસમય બની રહે છે. ૨ રાજાઓના ત્રણ અધ્યાયો (૧૮-૨૦), ૨ કાળવૃત્તાંતના ચાર અધ્યાયો (૨૮-૩૨) ને સમાંતર ચાલતા રહે છે. પણ બને વૃત્તાંતો તદ્દન ભિન્ન છે. આપણે અનેક વાર જોયું છે તેમ શમુ-રાજાઓને રહિયો આપવાનો વૃત્તાંતકારનો કોઈ હેતુ નથી. કોઈ સાચી વાતને તે ખોટી અથવા ખોટી વાતને તે સાચી ઠરાવતા નથી. બલકે, એ તો અમુક પ્રકારના સત્ય કથન દર્શાવતા, તે શાસનમાં અમુક પાસાંઓને વિસ્તારી તથા અમુકનું સંક્ષેમ કરી, તેની મહત્ત્વાપર પ્રકાશ ફેંકે છે. બીજી રીતે કહીએ, તો મહત્વશીલતાની ધરીને ખ્સેં છે: આ હકીકતોને કેન્દ્રસ્થાને લાવે છે, અને તે વાતોને પરિધિ પર ગોઠવે છે; અને એમ કરી નવા સત્યને ઉપસવાને માર્ગ કરી આપે છે.

હિઝકિયાના પૂર્વ વૃત્તાંતનું એમ થયું છે. ધાર્મિક પરિવર્તન સંબંધી આરંભે લખાયેલી ચાર કલમોને વિસ્તારીને વૃત્તાંતકારે તેમના વર્ણનનો પોણો ભાગ રોકી લેતાં આખા ત્રણ અધ્યાયો લખ્યા છે (૨ રાજાઓ ૧૮:૩-૬; ૨ કાળ ૨૮-૩૧). બને ઈજરાયલી રાજ્યો પર આશુરનું આકમણ કે જેમાં ઉત્તરનું રાજ્ય વિનાશ પામ્યું, એનું વર્ણન રાજાઓમાં છાસઠ કલમોમાં લખાયુંછે; ૨ કાળવૃત્તાંતમાં એ વર્ણન ઘટીને એકવીસ કલમોમાં આવી જાય છે. (૨ રાજાઓ ૧૮:૮-૧૮ : ૨૭; ૨ કાળ ૩૨:૧-૨૧). હિઝકિયાના શાસનના ઉત્તરકાળમાં ઘડાયેલ ઘટનાઓને વૃત્તાંતકારે, શમુ/રાજાઓના અર્ધા જ પાનામાં પતાવી દીધી છે (૨ રાજા ૨૦:૧-૨૧; ૨ કાળ ૩૨:૨૪-૩૩), વૃત્તાંતકારના

ઈતિહાસના શાસ્ત્રજ્ઞાનની ભૂમિકા સામે જેમ જેમ કોઈ કોષો ફૂલે અથવા સંકોચાય, તેમ તેમ વાર્તાનો રંગ પણ કાચીડાની જેમ બદલાતો જાય છે.

જે વસ્તુની તે વધુ વિસ્તારપૂર્વક ચર્ચા કરે છે, એ દેખીતી રીતે જ તેમને મન વધુ મહત્વની છે, અને તેથી આપણો તે પર વધુમાં વધુ સમય ગાળીશું. પણ સાથે સાથે, તેમના વૃત્તાંતના અંતિમ ભાગમાં, તે કેટલીક વાતોને માત્ર સ્પર્શેજ છે; તેથે લક્ષ્યપાત્ર તો છે જ. ઉજ્જ્યાની વાર્તાના ‘શિર્ષક’માંજ એલોથનો ઉલ્લેખ થયો છે. (૨૬:૨)^૧ તેમ, તેમને વિશે થોડાજ શબ્દો લખાયા હોવા છતાં, તે અર્થપૂર્ણ હોવાજ જોઈએ-જાણે કે વૃત્તાંતકાર કહેતા હોય, ‘જોજો, ભૂલશો નહિ,કરનાર રાજા તો હિજકિયા હતો....’આટલા કાળજીપૂર્વક સંપાદિત કાળમાં, તેનો એટલો સંક્ષિમ ઉલ્લેખ કરાયો છે, પણ તેને સ્થાન અપાયું છે, અનું કોઈક કારણ હશેજ. ગ્રીજવાત એ છે કે, કેટલીક વાતો વૃત્તાંતકારના વર્ણનમાંથી સંદર્ભ કાઢી નાખવામાં આવી છે, તે એટલા માટે નહિ કે તેનું કોઈ મહત્વ નથી. પણ તેમના વાચકો તે સ્વીકારી લેવાનાં જ છે. તેથી, તે કથાની ઐતિહાસિક પાર્શ્વભૂમિકાનું સ્થાન લે છે. દેશના સૌથી સંકટમય કાળમાં પોતાના ટોળાંને દોરનાર આ અસાધારણ પાળક-રાજાની કથાનો આરંભ કરતાં આગઉ આ પૂર્વનુમાનોનો આપણે સ્વીકાર કરી લઈએ.

૧. પાળક કટોકટીનો સામનો કરે છે.

હિજકિયાની કટોકટી કંઈ નાનીસૂની નહોતી. રોળંદા જીવનની નાનીમોટી મુશ્કેલી નહિ, કે જે આવી અને થોડા વખતમાં ભૂલાઈ જાય. એવું પણ સંકટ નહિ કે જે પ્રયંકરૂપે કોઈ એકાદ વ્યક્તિ પર આવી પડયું હોય, ક્યાંયે તે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહેવાયું નથી પણ આમતેમ તેનો સંકેત સાંપદે છે. અને સર્વત્ર સમજી લેવાનો હોય છે, એ છે આ સમગ્ર યુગનું કલંક. આપણે હિજકિયાના પિતા આહાજના શાસન તરફ અને ‘તે સમયે આહાજ રાજાએ સહાય માગવા માટે આશૂરના રાજા પર સંદેશો મોકલ્યો,’ (૨૮:૧૬) એ સરળ શબ્દો પ્રતિ વળીએ અને આપણને દૂર દૂરના ધડાકા સંભળાવા માંડશે. આહાજ મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યો હતો; ભૂમધ્ય સમગ્રના તટ વિસ્તારના અન્ય રાજાઓ તેને હેરાન કરી રહ્યાં હતા. છેવટે મરણિયા થઈને તેણે એ સર્વ પડોશીઓ કરતાં બળવાન

¹ પાછળ ૨ કાળ. ૨૬ના વિવેચનનો મુદ્દા નં ૧ જુઓ.

એવા આશૂરના રાજા પાસે સહાય માંગી. પણ એ વિસ્તારમાં વધી રહેલા ખળભળાટનું એક મુખ્ય કારણ જ એ આશૂરનું વધતું જતું બળ હતું. એ કારણે જ ઈજુરાયલ તથા અરામે સંધિ કરી હતી, અને પડોશી રાષ્ટ્રો સાથે મળીને પૂર્વના વધતા જતા બળનો સામનો કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યાં હતાં. યહુદિયાનો આહાર તેની મર્યાદા ઓળંગી શકે એમ ન હતું (૨૮:૫), આ સંજોગોમાં આહારને નિશ્ચે એમ લાગ્યું કે પૂર્વના એ સર્વ રાષ્ટ્રો ભેગાં મળીનેયે આશૂરની પ્રયંડ શક્તિનો સામનો કરી શકશે, એ ધારણા અવાસ્તવિક છે. તેથી ‘જો તમે તેને હરાવી ન શકો તો તેની સાથે જોડાઈ જાવ’ ની નીતિ અપનાવી, એણે તો જબ્બર જત મેળવવાની ધારણાથી આ દાવ બેલ્યો હતો પણ - આશૂરના રાજા તિલ્વાથ-પિલ્લેસેરે તેના પર ચઢી આવીને તેને હેરાન કર્યો. પણ તેને મદદ કરી નહિ (૨૮:૨૦)-તેનો ખરો હાઉ તો આશૂર જ હતો, એ તે જાણી શક્યો.

જો આપણે બાયરનની પંક્તિઓ પરથી જ વસ્તુસ્થિતિ સમજવાનો પ્રયત્ન કરતાં હોઈએ, તો જરૂર ભોળવાઈ જઈશું:

‘આશૂર વરુની જેમ ટોળાં પર તૂટી પડ્યો,

તેનાં દળો જાંબુઆ અને સોનેરી રંગોમાં ચમકી રહ્યાં હતાં;

સાગર પર તારલા સમા તેમના ભાલા જળકતા હતા,

જયારે ગાલીલ પર રાત્રે મોઝાં ઉછળતાં હતાં ત્યારેર

તેઓ રંગીન ભલે હશે, પણ તેમનાં સમકાલીનો જગતનાં એ સૌથી કૂર, પાશવી, નિઝૂર દળોથી ડઘાઈ ગયાં હતાં. તેમનાં ધાતકી કૃત્યો તો કહેવતોમાં વણાઈ ગયાં હતાં, અને તેમના નામથી જ લોકો સર્વત્ર ડરથી કાંપી ઉઠતાં. આ ભય ઈ.પુ. આઠમી સદીના ઉત્તરકાળમાં બાઈબલના દેશના લોકો ઉપર જગૂમી રહ્યો હતો.

આવા ભયને આપણા સમયમાં દેશોને થથરાવતા ભય સાથે સરખાવવામાં કંઈ ખોટું છે? મને તો એવું નથી લાગતું: અને તેનાં બે કારણો છે; કદાચ કોઈ દલીલ કરે કે પ્રાચીન જગતને તો કલ્યાનાય ન આવી શકી હોય, એવા વિનાશની આશંકા આજે સેવાઈ રહી છે. પણ વાસ્તવમાં તેથી કોઈ ફેર પડે ખરો? જો આહાર કે ઇજાકિયાને અણુયુદ્ધની ભયંકરતાનો સહેજે ખ્યાલ હોત,

² Lord Byron, The Destruction of Sennacherib

તો તેઓ આશૂરથી એટલા ભયભીત ન થાત, એમ કહેવું મૂર્ખાઈભર્યું છે. સાચી વાત તો એ હતી કે, જેમાં માનવી જીવન સુખ માણી શકે, એવી સમગ્ર સમાજવ્યવસ્થા પર કાળનો કોપ છાઈ રહ્યો હતો. બીજી તરફ કોઈએ પણ દલીલ કરી શકે, કે જૂના કરારના ઈશ્વરના લોકોને લગતું એ નાટક આંતર્દર્શીય રાજકારણના મંચ પર ભજવાયું હતું. આજે, તે વખતની જેમ, તેઓ કોઈ રાજદ્વારી અસ્તિત્વ ધરાવતાં ન હોવાથી, એ બને પરિસ્થિતિની ગંભીરતાના પ્રમાણ કરતાં, તેના પ્રકાર જુદા જુદા છે. એ વાત ખરી છે, અને આ સમસ્ત અભ્યાસ દરમિયાન મારું મંતવ્ય એજ રહ્યું છે. દાખલા તરીકે, ‘ધૂઢુદિયાના રાજાએ કેવા હોવું જોઈએ,’ તેનો અભ્યાસ ‘એકવીસમી સદીમાં બીનસાંપ્રદાયિક રાજ્યવહીવટ કેમ કરવો જોઈએ’ એ દાખલે નહિ, પણ ‘ધ્રિસ્તી મંડળીના પાળકે કેવા હોવું જોઈએ’ એ દાખલે કરવો જોઈએ: કારણ કે, એ પાઠનો વિષય ખરી રીતે તો ઈશ્વરના લોકના નેતૃત્વનો છે. પણ સાથે સાથે એ પણ યાદ રાખવાનું છે કે, રાજકીય તેમજ આત્મિક, એ બને સરર પર આશૂર સમા આધુનિક તત્ત્વોનું અસ્તિત્વ છે. અને એ બનેનો સામનો કઈ રીતે કરવો, એ આપણે જાણવું જોઈએ. આજની મંડળી જે જગતમાં વસી રહી છે, તે પાછલી બે સદીઓમાં હતી તે કરતાં, આપણી આ તપાસ અનેક રૂપમાં ઘૂમી રહેલી ‘આશ્શૂરી’ દહેશતો પ્રત્યે વધુ સજાગ છે, ઈશ્વરના લોકો આવા પ્રચંડ પ્રકોપનો સામનો કરવાને કેટલી અંશે સક્ષમ છે?

આહારના મૃત્યુબાદ જ્યારે સંપૂર્ણ સત્તા હિઝકિયાના હાથમાં આવી, ત્યારે એ સમસ્યાને પહોંચી વળવાનાં સર્વ પગલાં તેણે વિચારી રાખ્યાં હતાં. કેટલીક રીતે તો તે તેના પિતાની મૂર્ખાઈના પ્રતિકાર રૂપે જ હતી. જો કે કોઈક ક્ષમ્ય ભય તથા બાકુળતાથી દોરાઈને આહાર એક પણી એક અધમ કૃત્ય આચરતો ગયો. પણ જ્યાંથી તેને સહાય મળી શકતી હતી, ત્યાંથી મેળવવાના તેના અસ્વીકાર પરથી તેના પુત્રને બોધપાઠ શીખવા મળ્યો હોવો જોઈએ. એથી વિશેષ, તેણે કટોકટીને એક રચનાત્મક પડકાર તરીકે જીલી લીધી. સેમ્યુઅલ જીન્સને એકવાર તેના મિત્ર બાસ્વેલને લખ્યું હતું, ‘સાહેબ, એક વાત યાદ રાખશો, કે જો કોઈ માણસ જાણતો હોય કે એક પખવાડિયા પછી તેને શૂળી પર ચંદ્રાવવાનો છે, તો તેના મનની એકાગ્રતા ચમત્કારિક બની જાય.’³

³ James Boswell, Life of Johnson, iii, 167

અત્યાર સુધીમાં તો આશૂર યહૂદિયાની સીમા સુધી આવી પહોંચ્યો હતો. ઉત્તરનું રાજ્ય, તેની રાજ્યાની સમરુન તથા તેના અંતિમ નકામા રાજાઓનો ધ્વંસ થયો છે. દેખીતી રીતે જ એટલી ભયંકર પરિસ્થિતિ કે જેનો પુનઃ ઉલ્લેખ કરતાં વૃત્તાંતકાર અચકાય છે. તેણે ઈશ્વરના લોકના આ નેતાનું મન એકાગ્ર બનાવ્યું. ડિઝિકિયા આ ગંભીર પરિસ્થિતિ પર એક તીવ્ર નજર નાખી લે છે, અને તેનો સામનો કરવાને સજજ થાય છે.

૨. પાણક કટોકટીને પહોંચી વળે છે.

કથાનો એક ભાગ કે જે વિશે વૃત્તાંતકારે લગભગ કશું જ લઘ્યું નથી, ત્યાંથી આગળ વધીને જે વિશે તેમણે ચાર જેટલાં અધ્યાય ભર્યા છે, એ ભાગ તરફ જઈએ. રાજ્યાસન પર આવતાં જ ડિઝિકિયાએ જે જાગતિક કટોકટીનો સામનો કરવો પડ્યો હતો, એ વિશે તેમના વાચકો જાણતા જ હશે, એમ તેમણે માની લીધું હતું. પણ યુવાન રાજા એને કઈ રીતે પહોંચી વળ્યો, એનું તે વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કરવા માંગે છે.

ખંતપૂર્વક, મનથી તેમજ આત્માથી પોતાના દેશના સુવર્ણયુગ પ્રતિ વળીને, આ સુવર્ણપુત્રએ, એ કાર્ય કર્યું. ઓગણત્રીસથી બત્રીસમા અધ્યાયોને સાતમાંથી નવમા અધ્યાયો સાથે વાંચી જુઓ. અને તમને હજકિયાના તથા તેના પૂર્વજ શલોમોનના શાસન હેઠળ પ્રામ થયેલી ધાર્મિક તથા બિનસાંપ્રદાયિક સિદ્ધિઓ^૪ વચ્ચે અપૂર્વ સાભ્યતા દેખાશે. તમે એ પણ જોઈ શકશો, કે રાજ્યના દ્વિભાજન પછી થઈ ગયેલા બાર રાજાઓ પૈકી માત્ર તેનાજ વિશે એમ કહેવામાં આવ્યું છે, કે 'તેના પિતા દાવિદ જેમ કર્યું હતું તે પ્રમાણે તેણે યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે સારું હતું તે કર્યું' (૨૮:૨). યોથા 'તેના બાપ ઉજિયાએ જે સંઘણું કર્યું હતું તે પ્રમાણે કર્યું' (૨૭:૨); ઉજિયાએ તેના પિતા અમાસ્યાએ જે સર્વ કર્યું હતું તે પ્રમાણે કર્યું. (૨૬:૪) પણ ડિઝિકિયાએ જ્યારે જોયું, કે એ કટોકટી તેને એક પખવાડિયાં શૂણી પર ચઢાવવાની ધમકી લઈને આવી ઊભી છે, ત્યારે 'કેઠ તેના રાજ્યના જીવન તથા ભક્તિના ઉદ્ભાવક દાવિદ તથા

^૪ 'The Chronicler has gone out of his way to present Hezekiah as a second Solomon' (Williamson pp 350-), Williamson elsewhere (Israel, pp 119-125) draws out the parallels in detail

શલોમોન સુધી પહોંચી ગયો જેથી તેમી પ્રજાને નવજીવન આપવાની તક પણ તેને ગ્રામ થઈ.

પણ સધાનું તેના કુમ પ્રમાણે કટોકટી પર તીવ્ર મજર રાખી તેને પહોંચી વળવાનો માર્ગ ખોળવો એટલે, તેણે સર્વ પ્રથમ એ કટોકટી કોની પાસેથી અથવા કોના ઉપર આવી છે, એ તરફ નહિ, પણ બજે ઉપર અધિકાર ચલાવનાર, ઈશ્વર તરફ જોવાનું છે.

અ. ઈશ્વર પર દ્રષ્ટિ

સર્વ પ્રથમ, ઈશ્વરના લોકોના પાળકનો સંબંધ સ્વયં ઈશ્વર સાથે છે. ‘પોતાની કારકિર્દિના પહેલા વર્ષના પહેલા માસમાં’-અર્થાત् ‘પહેલે જ દિવસે’-તેણે યહેવાના મંદિરનાં બારણાં ઉઘાડ્યાં. ઘણા વખતથી તે પ્રત્યે દુર્લક્ષ કરાયું હતું અને વળી અશુદ્ધ પણ કરાયું હતું (૨૮:૩, ૧૭). ૫ ઈશ્વર તેમની ભક્તિ તેમજ તેમની આજ્ઞાનું પાલન સૌ પ્રથમ આવવું જોઈએ.

આ પ્રથમ કર્તવ્યશીલતામાં ઘટનાકુમ પણ અર્થસૂચક છે. રાજી પ્રથમ પગલું ભરે છે, અને યહૂદીયાનાં ધાર્મિક નેતાઓનું ઔપયારિક સંબોધન કરે છે. (૨૮:૪-૧૧). તે એક પ્રબોધક તરીકે બોલે છે. ૬ તેના દ્વારા ઈશ્વર તેમના લોકોને આદેશ આપે છે, કે તેમનાં સંકટો એ તેમનાં જ પાપકર્માનું પરિણામ છે, એ વાતનો સ્વીકાર કરીને, તેઓએ ઈશ્વરની સેવાર્થે તેમના ધાર્મિક જીવનમાંથી દુરાયરણો દૂર કરી, સ્વશુદ્ધિકરણની કિયામાં ખંતથી મંડી પડવું. ત્યારે એ ઈશ્વરની પ્રબોધવાળી હોવાથી તેનો પ્રભાવ પડ્યો અને લેવીઓએ તેને પ્રતિસાદ આપ્યો; સંપૂર્ણ પશ્ચાતાપનો તેમને માટે એજ અર્થ થયો કે તેમણે મંદિરને અક્ષરશ: શુદ્ધ કરવું (૨૮:૧૨-૧૮). ત્યારાધી અર્પણ વિધિ (૨૮:૨૦-૨૪) તથા સુતિ (૨૮:૨૫-૩૦)ના કાર્યકર્મની સૂચના આપવામાં

૫ આવતા અધ્યાયમાં ‘બીજા માસે પાસ્જા પર્વ’ (૩૦:૨)ના ઉલ્લેખ પરથી લાગે છે, કે વૃત્તાંતકાર હિજકિયાના મુત્ય પછીના પહેલા/બીજા માસ વિષે નહિ. પણ તેના શાસનના પ્રથમ વર્ષમાં આવતા જાહેર ગણની (ક્લેન્ડર)ના પહેલા/બીજા માસ-નીસાન અને ઈયાર-વિષે કહે છે. પણ તેમને મન તારીખો કરતાં હિજકિયાના કાર્યકર્મમાં ‘મથાળે’ મૂકાયેલા કાર્યનું મહત્વ વધું છે.

૬ કાળવૃત્તાંતમાં પ્રબોધક, યાજક તથા રાજીનાં કરત્વો વચ્ચેના પરસ્પર સંબંધો માટે જુઓ ૨ કાળ. ૨૩-૨૪નો મુદ્દા નં. ૩ જુઓ.

આવી. અહીં હિજકિયા ભૂતકાળમાં હજ્યે ઉડી જાય છે; ‘દાવિદના નિયમ પ્રમાણે ઉત્સવ તથા ગાયન સાથે,’ ‘મોશેના નિયમશાસ્કમાં લખ્યાં પ્રમાણે યહોવાને દહનીયાર્પણો’ ચઢાવવામાં આવ્યાં. ^૭ દહનીયાર્પણ એ ઈશ્વર સમક્ષ આત્મશુદ્ધિનું પ્રતીક છે. તેના કેટલા સેવકો એમ કહી શકે, કે આ પ્રકારના સ્વાર્પણમાં કોઈ ત્યાગ નહિ, પણ તુમનો આનંદ સમાયેલો હતો! ‘દહનીયાર્પણ ચઢાવવાનું શરૂ થયું તેજ વખતે તેઓ યહોવાનું ગીત ગાવા લાગ્યા’ (૨૮:૨૭) ^૮ અંતે સમસ્ત પ્રેમ યહોવાના મંદિરના સેવાકાર્યમાં સહભાગી થઈ (૨૮:૩૧-૩૬). હિજકિયાના શાસનના પ્રશસ્ત આરંભરૂપે આ આખો ઉત્સવ, એક રીતે ‘ઈશ્વરની ભક્તિ લોકો કરે. તેને માટે તેણે જે સિદ્ધ કર્યું હતું’ (૨૮:૩૬) તે કૃપાનો સ્વીકાર હતો: પણ બીજી રીતે જોતાં, તે ઉપદેશના શબ્દનું પાલન હતું, કારણ વારંવાર આપણાને યાદ દેવડાવવામાં આવે છે કે સઘણું રાજાની આજીનુસાર થયું હતું, અને એ આજી રાજાઓ તથા પ્રબોધકો દ્વારા સ્વયં ઈશ્વરે આપી હતી (૨૮:૨૫).

આ રીતે સાચો ધર્મ પુનઃ જાગૃત થઈ ઉઠ્યો, અને હિજકીયા જ્યારે આશ્શૂરના આકમણનો સામનો કરે છે, ત્યારે તેને માટે એ (ધર્મ જાગૃતિ)નું મહત્વ સર્વોચ્ચ હતું, નાનકડા યહુદાહના વિજયની અને તેના શક્તિશાળી શત્રુના ધ્વંસની પ્રક્રિયાનો આરંભ થઈ ચૂક્યો હતો.

પણ વિકૃત મનવાનું આશૂર, તેની પ્રખરશક્તિ તથા કાર્યદક્ષતા છતાં; આનું કારણ સમજી શક્યું નહિ. જોન હરક્યુસ સૂચ્યે છે, તેમ, એ સમાચાર બહુ બહુ તો નિનવેહ મીર્નિંગ ઓડવર્ટાઈઝરમાં એકાદ-બે ઈચ્ચની જગ્યા માગી લે, અને જે સંસ્કૃતિમાં આકમણતા, અભિમાન તથા લોભ એજ ‘ત્રિઅનેક પરમેશ્વર’^૯ મનાય છે તેમાં હસી કાઢવા જેવી વાત લાગે. જગતમાં સઘણાં કટોકટીના પ્રત્યા ઘાતરૂપે એ કટોકટીના કારણો ઉકેલવા માંગે. અને મંડળી પણ, જો તેને દુન્યવી સંસ્કારીતાનો ચેપ લાગ્યો હોય તો સત્વરે એમ જ કરે.

^૭ તે અગાઉ યોઆશ અને યહોયાદાના દિવસોમાં કરાયેલા મંદિરના સમારકમ (૨૩:૧૮) સાથે સરખામણી થઈ રહી છે.

^૮ પચાસ કરતાંયે વધુ વર્ષો પર (૧૬ જુલાઈ ૧૯૫૮ને દિવસે) કે સ્વિક કન્વેન્શનમાં સાંભળોલા ફ્રેડ મિયેલના ભાયણના મારા પર પેલા પ્રભાવને હું કદી વિસરી શકીશ નહિ.

^૯ John Hercus's racu retelling of various episodes in old Testament history, More pages from God's Case book (IVP, 1965)

જો આર્થિક કટોકટી આવે, તો સૌ પ્રથમ આપણે પૈસાનો જ વિચાર કરીએ. જો સંદેશ વ્યવહારમાં કટોકટી ઉભી થાય, તો આધુનિક પેઢીની ભાષામાં વાતચીત કરવાના માર્ગો શોધવા મંડી પડીએ. જ્યારે દેવળમાં હાજરીની કટોકટી ઉભી થાય ત્યારે સંખ્યાબળ વધારવાની મથામણ શરૂ થાય. જો હિંજકિયાએ લશકરી આકમણનો સામનો લશકરી બળથી કર્યો હોત, તો આશૂરીઓને આશ્રય ન થાત. લશકર સામે લશકરની અથડામણમાં, યહૃદિયાનો તો કચ્ચરધાણ નીકળી જાત. પણ તેણે સર્વ પ્રથમ ઈશ્વર સામે જોયું. તેનો તથા તેના લોકનો ઈશ્વર સાથે કોઈ સંબંધ રહ્યો હતો? શું ઈશ્વરનું મંદિર ખુલ્લું હતું? શુદ્ધ હતું? અર્પણો તથા સુતિના ગૌરવથી ગૂજું હતું? એનું પરિણામ એ આવ્યું કે જ્યારે આકમકો યરુશાલેમ પહોંચ્યા ત્યારે તે ઈશ્વરની હાજરીથી ભરેલું હતું. અને તેમાં પેસી શકાય એમ હતું જ નહિ.

૬. મંડળી પર દ્રષ્ટિ (૩૦:૧-૩૧:૧)

હિંજકિયાનો ઈશ્વર સામે જોવાનો વાસ્તવમાં અર્થ એ થયો કે, મહા ઉત્સવ સહિત મંદિર ફરીથી ખુલ્લું મુકાયું. એટલાજ ઉત્સવ સહિત પણ કંઈક વધુ ઔપચારિક અને સત્તાવાર રીતે તેના સુધારાઓમાં ઈશ્વરના સર્વ લોકોને આવરી લે છે. વર્ષના પ્રથમ માસનું પર્વ; પાસ્ખાપર્વ હવે નિકટ આવી રહ્યું હતું, અને નિર્ગમન વેળા જે પરાકમી હાથો વડે ઈજરાયલને ગુલામીમાંથી મુક્તિ અપાવી, તેમને ઈશ્વરનાં પોતાના લોકો બનવાનું સૌભાગ્ય સાંપડ્યું, એ યાદ કરવાનો આથી વધુ યોગ્ય અવસર કોઈ હોઈ જ ન શકે.

જૂના તથા નવા કરાર વચ્ચે જે પરંપરા જળવાઈ રહી છે એ છે. મિસરમાં હલવાનનું મરણ અને કાલવરી પર (દિવ્ય) હલવાનનું મરણ. હિંજકિયાએ સર્વ ઈસ્ત્રાએલને ‘યહોવાનું પાસ્ખાપર્વ પાળવા સારુ યરુશાલેમ’ (૩૦:૧) આવવાને આમંત્રણ આપ્યું એ કોઈ તરંગી તુક્કો નહોતો, પણ એક મનના થઈ પ્રિસ્તના વધસ્તંભની આસપાસ એકત્રિત થવાને મંડળીને આહૃવાન દેવાને પ્રિસ્તી નેતા આગળ એક નમૂનો મૂક્યો છે.

પાસ્ખાપર્વની તારીખમાં થયેલા અર્થસૂચક વિલંબ (૩૦:૨-૪)ની નોંધ લેવાનું વૃત્તાંતકાર ચૂક્યા નથી. વર્ષના પ્રથમ માસની નીસાનની ચૌદમી એ પળાવું જોઈતું હતું. પણ ‘એ કામ એક મહિનો રહીને પાળવાનું રાજાની દ્રષ્ટિમાં

તथા આખી પ્રજાની દ્રષ્ટિમાં સારું લાગ્યું.' જો કે પ્રથમ દ્રષ્ટિએ આ વાત ઈજરાયલના પ્રથમ રાજા ધરોબામની વૃત્તિ જેવી લાગે, કે જેને લીધે તે દોષિત હરાવાયો હતો. (તેણે 'આઠમાં માસમાં, માસને પંદરમે દિવસે, જે પર્વ યહુદિયામાં છે.....પંદરમે દિવસે તે ગયો' ૧ રાજા ૧૨:૩૨-૩૩). પણ તે તેથી તદ્દન ઉલટુંજ હતું. હિઝકિયા મૂળ નિયમો તરફ વળે છે, કે જેમાં નિયમશાસ્ત્ર કહે છે, કે અમુક સંજ્ઞોગોમાં પાસ્ખાપર્વ એક માસ પછી પાળી શકાય. 'જો તમારામાંનો કે તમારા સંતાનમાંનો.....બીજા માસને ચૌદમે દિવસે તે પાળો.'^{૧૦} વૃત્તાંતકારે સ્પષ્ટતા કરી છે, તેમ અહીં એજ પરિસ્થિતિ છે: 'તે સમયે તેઓ પાળી શકયા નહોતા, કારણ કે જોઈએ તેટલા યાજકોએ પોતાને શુદ્ધ કર્યા નહોતા' (૩૦:૩). અશુદ્ધતા અથવા અંતરના કારણોસર, પર્વને મુલતવી રાખી શકાય છે.

પ્રથમ કારણ અંગે અગત્યની વાત એ છે, કે હિઝકિયા વિધિસરના બાહ્ય શુદ્ધિકરણ તથા આંતરિક શુદ્ધિકરણ, બનેને મહત્વ આપે છે. મંદિરની જેમ, યાજકો પણ વિધિપૂર્વક શુદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી પાસ્ખાપર્વ પાળી શકાય નહિ. (૨૮:૧૭; ૩૦:૩). જ્યારે બીજી તરફ, યહોવાની શોધમાં પોતાનું અંત:કરણ લગાડે છે, એવા ઉત્તરીય કુળોનાં અનેક આગંતુકોના લાભમાં, એ નિયમ લાગુ નહિ પાડવામાં પણ તેને કોઈ દોષ માલૂમ પડતો નથી (૩૦:૧૭-૨૦).

વૃત્તાંતકાર તેમના વાચકોને અન્ય અર્થોથી પણ પરિચિત કરાવવા માગતા હોઈ શકે. કારણ પાસ્ખાપર્વ મુલતવી રાખવાના કારણમાં અશુદ્ધતાનો એક પ્રકાર છે. મુડદાના સ્પર્શથી અભડાવું તે: કારણ આસપાસના મૂર્તિપૂજક રાષ્ટ્રોની મૃત્યુ સમી અસર યહુદિયામાં પ્રસરી ગઈ છે, અને એથીયે વધુ તો કેટલાક વર્ષોથી ઈજરાયલમાં છે. ગણના ૮:૧૦માં બીજું ગૌણવાક્ય તો એથીયે વધુ સાંકેતિક છે, કારણકે આખુંય રાષ્ટ્ર 'દૂર દેશમાં મુસાફરી' એ ગયું છે, અને ઈશ્વરથી આધે ચાલી ગયું છે. નિશ્ચે હિઝકિયાના શાસનના સંદર્ભમાં આ ઉલ્લેખ વિશેષ રૂપે બધુંબેસતો આવે છે, કારણ તેના આમંત્રાશના પ્રત્યુત્તરમાં લોકો દૂર દૂરથી આવી પહોંચ્યા છે. જ્યાં અગાઉ ઈજરાયલી રાજાઓ રાજ કરતા હતા. અને હવે આશૂરી સૂભાઓ અમલ ચલાવે છે, એ ઉત્તરના ઉજ્જગ્ન

પ્રદેશોમાં તે બેધિયાઓ મોકલી શક્યો હતો. ઈજરાયલીની વસ્તીના ઘણાંખરા લોકોને દેશમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવ્યાં છે. બાકી રહેલાંઓમાંથી થોડાંઓએ જ તેના આછ્વાનને પ્રતિસાદ આપ્યો (૩૦:૧૦-૧૧). પણ મુખ્ય વસ્તુ તો દિઝિક્યાની વિશાળ દ્રષ્ટિ છે. એ વિશ્વવ્યાપી છે, છૂટા થઈ ગયેલાં કુણોને ભેટવાને દેશના અંત સુધી ભટકીને, 'સર્વ ઈજરાયલીઓને' (તેણે નોતર્યા) (૩૦:૧,૫). આજ કારણથી એ પર્વ વિશે કહે છે. 'ઈજરાયલના રાજી દાવિદના પુત્ર શલોમોનના સમય પછી યરુશાલેમમાં આવો ઉત્સવ કરી થયો ન્હોતો' (૩૦:૨૬). પ્રસંગની ભવ્યતા કરતાં એ કંઈક વધુ કહી રહ્યા છે. માત્ર દાવિદ અને સુલેમાને સંયુક્ત રાજ્ય પર રાજ કર્યું હતું ; સુલેમાનના પુત્ર રહાબામના સમયથી તેનું વિભાજન થયું હતું. અભિયાએ તેને પાછાં જોડવાનો નિર્ઝળ પ્રયાસ કર્યો હતો, પણ હવે દસ પેઢી પછી ઉત્તરનું રાજ્યાસન નાશ પામ્યું છે, ત્યારે આખરે, કંઈ નહિ તોયે તાક્કિ ધોરણે, સર્વ કુળોનાં પ્રતિનિધિઓ પ્રેમભાવથી એકઠાં મળ્યાં છે. સદાં રહ્યું છે તેમ, ઈશ્વર નિર્મિત રાજ્યત્વ તથા પાળકત્વ તેમનું સાચું કેન્દ્ર હતું. અને જે મુક્તિદ્વારા તેઓ તેના લોક બન્યાં, એજ તેમની ભક્તિનો વિષય હતો.

પહેલાના સંમેલનની જેમ, સર્વ ઈશ્વરની કૃપાથી થઈ શક્યું છે (૩૦:૧૨). પણ સાથે સાથે, તેમનો પૂર્વી ઉત્સાહભૂયો પ્રતિસાદ, જે કહે છે. 'બહુ મઝા આવી ચાલો, હજી' ઉત્સવ કરીએ. (૩૦:૨૧-૨૩).

ક. અંતરમાં દ્રષ્ટિપાત (૩૧:૨-૩૧)

ઈશ્વરને પ્રથમ સ્થાન આપી મંદિરમાં યોગ્ય ભક્તિની પુનઃસ્થાપના કરી, નવા રાજાએ પોતાની આધ્યાત્મિકતાનું પ્રમાણ આપ્યું; ત્યારબાદ તેની વિશાળ દ્રષ્ટિના પ્રમાણરૂપે તેણે પ્રથમ પાસખાપર્વના ઉત્સવમાં તેના સર્વ લોકને આમંત્રિત કરી તેણે સિદ્ધ કર્યું, કે દૂર દૂર વસી રહેલાં ઈજરાયલનાં સર્વ કુળો પર તેનું લક્ષ છે. હવે રાષ્ટ્રની હમણાં જ પુનઃસ્થાપિત થયેલ ધાર્મિક જીવનની પ્રક્રિયા જાળવી રાખવાની આવશ્યકતા છે. આ પ્રક્રિયાનું વર્ણન કરતો અધ્યાય ઈશ્વરના લોકોનાં અંતરમાં દ્રષ્ટિપાત કરે છે. અને ઈજરાયલ ધર્મની બાહ્ય વ્યવસ્થા પાછળ, રાજી તથા પ્રજા બજેમાં એક અનોખી આંતરિક નિર્જાનું દર્શન કરે છે.

હિજકિયાનું શાસન દાવિદ તથા શલોમોનના અમલને જે રીતે પ્રતિબિંબિત કરે છે, તે આપણે અગાઉ જોઈ જ લીધું છે. શલોમોનની જેમ, હવે હજકિયા યાજકોના તથા લેવીઓના વર્ગોની નિમણૂક કરે છે, અને બલિદાનો માટે અર્પણો ચઢાવે છે; સુલેમાન માત્ર તેમના પિતાના આદેશાનુસાર કાર્ય કરતા હતા. અને દાવિદની જેમ હિજકિયા સુદ્ધાં છૂટે હથે ‘પોતાના ભંડારમાંથી’ આપે છે (૩૧:૨-૩; સરખાવો ૮:૧૨-૧૪; ૧ કાળ ૨૮:૩). આ માત્ર ર૫૦ વર્ષ પહેલાના સુવર્ણયુગનું પુનરાવર્તન નથી. એ વંશના સ્થાપકોએ, વૃત્તાંતકારે દર્શાવ્યું છે તેમ, તેની રૂપરેખા પૂરી પાડી હતી; અને હિજકિયા તે પ્રમાણે ચણતર કરી રહ્યો હતો. એક અર્થમાં જોતાં, શલોમોનના કાર્ય કરતાં હિજકિયાનું કાર્ય વધુ ‘વાસ્તવિક’ છે. તેના મહાન પૂર્વજોએ તો વસ્તુ સ્થિતિ કેવી હોવી જોઈએ, એનું એક કલ્પનાચિત્ર તૈયાર કર્યું હતું. (એ પ્રશાંત યુગના દિવસો હતા અને ‘તેઓ’ તો તરંગોને છૂટો દોર આપી શકતા હતા); જ્યારે હજકિયાએ તેના આધુનિક જગતમાં નક્કર હકીકતો, આર્થિક તંગી અને કદાચ જડ લોકોના યુગમાં એ કલ્પનાને સાકાર કરવાની હતી.

જો તેનામાં તેની પ્રજાની જડતાની કોઈ આશંકા હતી, તો એ ત્યાર પછી બનેલા એક ચમત્કારિક બનાવે ઉડાવી દીધી. કાળવૃત્તાંતમાં અગાઉ પૂછાઈ ગયેલો એક વ્યાવહારિક પ્રશ્ન ૧૧ એ છે, કે ઈશ્વરની પ્રજાના હૈયામાં સાચો આત્મા કાર્યશીલ છે કે કેમ એ કર્ય રીતે જાણવું: અને અગાઉની જેમ જ તેનો સંપૂર્ણપણે પાર્થિવ ઉત્તર ખીસા, બટવા અને ચેક-બૂક દ્વારા મળે છે. ઈશ્વરના સેવાકાર્યને સતત નિભાવી રાખવાની; ‘જેઓ યહોવાના નિયમ પ્રમાણે સેવામાં મંડ્યા રહે છે’ (૩૧:૪) તેઓનો નિર્વાહ કરવાની, આ ઘડીએ જરૂર છે. પ્રારંભે તો એ પડકાર યરુશાલેમવાસીઓ સામે ફેંકાયો હતો. પણ વાત ફેલાઈ ગઈ અને દેશભરનાં લોકોએ દાન આપવા માંડયું. હિજકિયા પોતે જ આભો બની ગયો કે, તેના હુકમને એક બોજારુપે નહિ પણ દાન આપવાની તક તરીકે સૌએ ઉપાડી લીધો (૩૧:૪-૧૦). નિકટ રહેનારા તેમના બળદો તથા હલવાનોને શહેરમાં અર્પણ તરીકે લઈ આવે છે. સર્વ પ્રકારનાં દાનો ભરપૂરપણે આવે છે, અને સમાહોના પર્વ (કાપણીના આરંભ)થી

માંડવાઓના પર્વ (કાપણીના અંત) સુધી (ત્રીજા માસથી.....સાતમા માસ સુધી), અર્પણો આવતાં રહ્યાં. અને તેમને જરૂર હતી તે કરતાં અતિ ધંધું આવ્યું. દાવિદના દિવસો જાણો કે પાછા આવ્યા, અને ત્યારની જેમ, તે પ્રદાયકનું અંત:કરણ દર્શાવે છે: ‘હે મારા ઈશ્વર, હું જાણું છું કે તું અંત:કરણને પારખે છે ને પ્રમાણિકપણા પર સંતુષ્ટ છે. મેં તો મારા અંત:કરણના પ્રમાણિકપણાથી એ સર્વ તને રાજ્યભૂશિથી આપ્યું છે; તારા જે લોક અહીં હાજર છે, તેઓને રાજ્યભૂશિથી તને અર્પણ કરતા જોઈને મને આનંદ થયો છે’ (૧ કાળ. ૨૮:૧૭).

શું આપણે એમ સમજવું કે ત્યારપણી જે વિગતવાર વ્યવસ્થાકાર્યનો આરંભ થયો-સંગ્રહ વ્યવસ્થા, કમબદ્ધ અધિકારીઓ, નોંધણીની યાદીઓ, અધિકારીતંત્રની માનીતી સામગ્રીઓ (૩૧:૧૧-૧૮), - એ આ અધ્યાયના પહેલા ભાગમાં દર્શાવાયેલ ભક્તિતભાવ સાથે અસંગત છે? જરાય નહિ. હૃદયની પ્રતિકિયા કોઈક વાર નિયમોની અવગણના કરે, પણ પ્રવાહના અવરોધક માળખા તથા તેને સહાયરૂપ માળખામાં ફેર છે. આપણે જે અહીં જોઈએ છીએ એ છે તે કે શાખામાં સર્વત્ર કાર્યશીલ સિદ્ધાંત, સજીવરચના અને સંયોજિત રચના, સ્વયં રફૂરણા અને સુસજ્જતા, તત્ત્વ અને આકાર, આત્મા અને શબ્દ, પ્રત્યેક જોડીમાં બીજા શબ્દનું મહત્વ પહેલા જેટલું જ છે, એટલું જ નહિ, તે પહેલાની યોગ્ય અભિવ્યક્તિ છે. આ અધ્યાયમાં ‘વિશ્વાસુ’ અથવા ‘વિશ્વાસુપણે’ શબ્દ ત્રણવાર આવે છે, એ તેમની ઉદ્ઘમશીલતા તથા મક્કમતા દર્શાવે છે. કારણ તેઓ જાણે છે કે પ્રથમ આવેશને ઉડી જતાં વાર લાગતી નથી. પણ હિંકિયાએ જો સ્વયં ઈશ્વરે તેની પ્રજાના હૃદયમાં ભરેલો ઈશ્વરપ્રેમ ન નિહાયો હોત (૩૧:૪-૧૦) તો ૩૧:૧૧-૧૮નું ભવન નિર્જવ હાડપિંજર બની ઊતું રહેત, તે હકીકત છે.

પણ આપણે યાદ રાખીએ, કે આ સધણું તૈયાર થયું ત્યારે આશૂરનો હાઉ તેના પ્રવેશદ્વાર આગળ તરવાર તાણવાની તૈયારીમાં ઊભો હતો. પણ હવે, તેની તૈયારીના ગ્રણ અધ્યાયો બાદ છેવટે તે, એ તાણેલી તરવારનો સામનો કરવા સજજ થઈને ઊભો છે.

૩. શત્રુ નિરીક્ષણ (ઉર્દુ: ૧-૨૩)

પાછલા ત્રણ અધ્યોયોમાં ર રાજા ૧૮ની શરૂઆતની થોડીક ટૂકી કલમોનું વિશાળ વિસ્તૃતીકરણ થયું છે. હવે જ્યારે આશૂર છેવટે યરુશાલેમ આવીજ પહોંચ્યો છે ત્યારે વૃત્તાંતકાર મુખ્ય ઈતિહાસના વૃત્તાંતની બાસઠ કલમો (ર રાજા ૧૮:૧૩-૧૯:૩૭)નું સંક્ષેપણ કરી માત્ર તેવીસ કલમોમાં રજૂ કરે છે. શમુ/રાજાઓનું વર્ણન ગ્રૂપવણભર્યું છે, અને વૃત્તાંતકારે તે તદ્દન સરળ બનાવ્યું છે,^{૧૨} ઈતિહાસ પ્રત્યેનું તેમનું વલણ આ અધ્યાયની પહેલી જ કલમમાં દેખાઈ આવે છે. આપણે અનેકવાર જોયું છે કે તે સત્ય ઘટનાઓ સંબંધી અતિશય કાળજ રાખે છે, પણ તારીખોમાં તેમનો રસ ઓછો છે. તેમના વાચકો અન્યત્રે જઈ, એ જાણી શકે છે, કે આકમણ છેવટે, ‘હિઝકિયા રાજા (ની કારકિદી)ના ચૌદમાં વર્ષે કરવામાં આવ્યું (ર રાજાઓ ૧૮:૧૩): તેમને ઘટનાક્રમ તથા તેમની વચ્ચેના ધર્મશાસ્ત્રીય સંબંધોમાં વહુ રસ છે–‘આ બીનાઓ બન્યા પછી અને આવી પ્રમાણિક વર્તણૂક ચલાવ્યા પછી,’ એટલે કે ધર્મિક નવરચના અને આનિક તૈયારી પછી, ‘આશૂરના રાજા સાન્હેરીબે પહૂંદિયા પર ચઢાઈ કરી’ (૩૧:૧). સૌ પ્રથમ તો તેના ટોળાના પાણક નીમનાર ઈશ્વર તરફ તેણે દ્રષ્ટિ કરી. ત્યારબાદ ઈઝરાયલના વિખેરાઈ ગયેલાં ટોળાંઓ પર, અને તે પછી તેના આદ્વાનને બ્યાવહારિક પ્રતિસાદ આપનાર તેના પ્રજાજનોનાં હૃદ્યોમાં દ્રષ્ટિ નાખી. અને હવે છેલ્લે હિન્કિયા, તેની તૈયારીના ચૌદ વર્ષ સુધી જે શત્રુને ઈશ્વરે તેનાથી આવો રાખ્યો છે, તેનું નિરીક્ષણ કરવાની સ્થિતિમાં છે.

તેની ‘પ્રતિકાર શકિત’નું આત્મબળ ૩૧:૧-૮માં સ્પષ્ટપણે તરી આવતું દેખાય છે. જૂના વૃત્તાંતમાં આશૂરના રાજાને પાઠવેલા તેના સંદેશા–‘મેં અપરાધ કર્યો છે; તું મારી પાસેથી પાછો જા, તો તું જે શરતો મારી આગળ મૂકશે તે હું કબુલ રાખીશ’ (ર રાજાઓ ૧૮:૧૪)ના પરિણામે તેણે આકમકોને ભારે કિંમત ચૂકવવી પડી. – એવા નમાલા ભયની સામે આ મંતવ્ય સાચે જ વિરોધાભાસી લાગે છે. પણ ‘જે પુનરાકમણની તેને ખાત્રી હતી, તેને તોડી પાડવાની શકિત તે એકઠી કરી લે, ત્યાં સુધી ‘હિભ્મત રાખીને’ (ઉર્દુ: ૫) સમય મેળવી લેવાને તેણે જાણી જોઈને મૂલ્ય કાં ન ચૂકવ્યું હોય?

^{૧૨} See The discussion in Williamson, pp 378-

તેની પ્રતિકારશક્તિ, કાર્યશીલતા. (તરઃ૨-૬) તેમજ વિશ્વાસ (તરઃ૭-૮) એ બને પર આધાર રાખે છે. એ બને તત્ત્વો અલખત્ વેગળા પણ હોઈ શકે, અને અવિશ્વાસને કારણે કાર્યશીલ બની બરાબર આવીજ સ્થિતિમાં ૧૩ આવી પડેલા યુદ્ધાલેમવાસીઓને ઉદેશીને યશાયાએ આ કરડા શબ્દો ઉચ્ચાર્યો હતા: ‘તે હિવસે ને વનના શસ્ત્રાગાર તપાસી જોયાં. વળી તમે જોયું કે દાવિદના નગરના કોટમાં ઘણો ઠેકણો ફાટ પડી છે; અને તમે નીચલા તળાવનું પાણી એકહું કર્યું. તમે યુદ્ધાલેમજા ઘરોને ગણી જોયાં. ને કોટને સમારવા સારુ ઘરોને પાડી નાખ્યાં. વળી તમે બે કોટોની વચ્ચમાં પુરાતન તપાવના પાણીને સારુ કુંડ કર્યો; પરંતુ તમે આ બધાના કર્તાની તરફ લક્ષ લગાડયું નહિ, ને પુરાતનકાળમાં જેણો આ રચ્યું તેને જોયો નહિ,’ પણ હિંજકિયાએ તો એ પરાકમી ઈશ્વર તરફ લક્ષ લગાડયું, અને તે જાણતો હતો કે તે વિશ્વાસ તથા કિયાશીલતા બને માગે છે. બીજા કોઈ યુગમાં તેણે તેના સૈન્યોને ઈશ્વર પર વિશ્વાસ રાખી નિર્ષિક્ય રહેવાનો આદેશ આપ્યો હોત.

જ્યારે તે તથા તેના લોકો શત્રુઓ પર નજર નાખે છે, અને ‘અજગરનો અવાજ’^{૧૪} સાંભળે છે, ત્યારે તેઓને ‘પારખશક્તિ’નો આત્મા આપવામાં આવે છે. જેમ પાઉલ ઈશ્વરના લોકના પરમશત્રુ વિશે લખે છે તેમ, ‘આપણે તેની (શેતાનની) યુક્તિઓથી અજાહ્યા નથી.’^{૧૫} હિંજકિયા યદ્દુદ્દિયાને ભરમાવે છે. એ ઉપહાસ જ બતાવી આપે છે કે આશૂરના પ્રવક્તાને પરિસ્થિતિની કંઈ ગતાગમ નથી. જે ઈશ્વરની વેદીઓને એજ હિંજકિયાએ કાઢી નાંખી છે, તે ઈશ્વર મારા હાથમાંથી તમને છોડાવવાને ‘કેટલાક શક્તિમાન નીવડશે’ (તરઃ૧૦-૧૫)? એ વાત પર યુદ્ધાલેમની દીવાલોમાંથી ફૂટી નીકળેલા અહિહાસ્યથી એ શત્રુઓ તો ડઘાઈ જ ગયા હશે! એટલે આશૂરીઓએ તો માની લીધું હતું કે ઉચ્ચસ્થાનોનો નાશ એ યહોવાનું અપમાન છે! ઈશ્વરના લોકની સામે મંડાયેલા આવા પ્રયંક વિનાશકારી મોરચાનો સામનો કરવાને આવી નાદાન જેવી વ્યૂહરચના! તેમનો શત્રુ ગમે એટલો શક્તિતથાળી કે

^{૧૩} ધ્રાણ ૨૨:૮૬-૧૧નાં આ લખાણ અને ૨ કાળ ૩૨:૩-૫ વચ્ચેની નિકટની સમાંતરના જુઓ.

^{૧૪} પ્રકટી ૧૩:૧૧ સરખાવો

^{૧૫} ૨ કર્ણિથી ૨:૧૧

વિષમ હશે, પણ જે સરળતાથી તેઓ તેને પારખી શકે છે, એટલી સરળતાથી તે તેમને પારખી શકતો નથી. ૧૬

પણ, સમજણથી નિંદાની ભાવના જાગૃત થતાં એ ભાવના ધૃષ્ટાત્મક કાર્ય કરવા પ્રેરે છે. વૃત્તાંતકાર કોઈક રીતે આવી લાગણી પ્રગટ કરે છે અને હિઝકિયા તથા તેના માણસોમાંથે એવી લાગણી જન્મી હશે એવી શંકા આપણામાં જન્માવવા માંગે છે. (ઉર: ૧૬-૧૮), આશ્શૂરીઓ ઈશ્વર યહોવાની વિરુદ્ધ તથા તેના સેવક હિઝકિયાની વિરુદ્ધ મોં ફાડી ફાડીને બોલે છે (ઉર: ૧૬માં ગીતશાસ્ક રઃરનો ચોકળો પડધો પડે છે), પત્રો દ્વારા તેઓ ‘ઈજરાયલના ઈશ્વર યહોવાની નિંદા (ઉર: ૧૭) કરે છે. અને ટોળાના બરાડાએ યરુશાલેમના ઈશ્વરને ‘જગતના લોકના દેવો જેઓ માણસના હાથથી બનેલા છે’ (ઉર: ૧૮) તેમની કક્ષાએ ઉતારી મૂક્યા. જેમની ભાવના આત્મિક વ્યાયામથી કસાએલી છે, તેઓ તેમના ઈશ્વર તથા તારણહારના આવા અપમાનથી સ્વાભાવિક રીતેજ ભડકી ઉઠે. છેવટે, જેમાંથી નિર્ણાયક પરિણામ આવનાર છે, એ ‘પ્રાર્થના-શક્તિ’ને વૃત્તાંતકાર પ્રગટ કરે છે. અહીંની જેમ, જ્યાં કંઈ ‘ઈશ્વરની સર્વોપરિતાનો પડકાર કરાય છે.....ત્યાં હિઝકિયા યોગ્ય જ પગલું ભરે છે, ૧૭ અને યશાયાની જેમ, આકાશ તરફ આંખો ઊંચી કરીને પોકાર કરે છે. જેના અધિકારને પડકારાઈ રહ્યો છે, તેની આગળ તે ઘા નાખે છે, અને આશ્શૂરી પ્રકોપનો સર્વનાશ કરીને તે પોતાનું વેર વાળે છે (ઉર: ૨૦-૨૩). કદાચ ‘એક પખવાડિયામાં શૂળીએ ચડવાની’ મૂળ ધમકીને કારણે તેના મનની એકાગ્રતા વધી ગઈ. પણ અંતિમ વિજયનું રહસ્ય એજ હતું કે તેણે ધમકીથી આરપાર ઈશ્વરની શક્તિ તથા મહિમા નિદાન્યાં, અને તે તથા તેના લોકો યહોવાની શોધમાં પોતાનું અંતઃકરણ લગાડે, એવી ખાત્રી કરી લીધી.

^{૧૬} It is again with reference to the great Enemy, and the ridicule to which the perception leads, that C S Lewis adduces two different quotations on the fly leaf of the Screwtape Letters (Geoffrey Bles, 1942): from Martin Luther, 'The best way to drive out the devil, if he will not yield to texts of Scripture, is to jeer and flout him, for he cannot bear scorn;' from Thomas More, 'The devil.....the prowde sprite.....cannot endure to be mocked'

^{૧૭} Williamson, pp 384-

૩. પાળક આત્મબળ પ્રામ કરે છે (૩૨:૨૪-૩૩)

વૃત્તાંતકારના મનમાં હિઝકિયાના શાસનની જે મુખ્ય ઘટનાઓ હતી, તેનું વર્ણન કર્યા પછી આ અંતિમ ફકરાઓ કેમ ઉમેર્યા હશે? તેમના ઉલ્લેખ સંક્ષિપ્ત પણ સંકેતિક છે, તે છતાં આપણે તેનો અર્થ સમજુ લેવાનો છે. અને વિચારપૂર્વક મનન કર્યા પછી હિઝકિયાને તેના સમયમાં આવેલી કસોટીને પહોંચી વળવાનું બળ કયાંથી પ્રામ થયું તે આપણે જોઈ શકીશું.

એ સંપૂર્ણ નથી. વૃત્તાંતકાર તેને અપૂર્વમાનવના રૂપમાં ચિત્રવા નથીજ માગતા. તેનામાં માનવસહજ ઊણાપો છે. અને પ્રત્યેક નેતા તથા પાળકે દાવિદ-શલોમોનના આદર્શ પ્રમાણે ઈશ્વરના લોકને રાખવા જોઈએ, એ રીતે તે પ્રયત્ન કરે છે. અને તેની નિષ્ફળતામાંથી આપણે પ્રોત્સાહન મેળવવું જોઈએ. કારણ, નિષ્ફળતાઓ તો હતી જ હતી. હિઝકિયાહની માંદગીનો ઉલ્લેખ હજુ ભાગ્યેજ ટુંકાવી શકાત, પણ પૂર્વ ઈતિહાસના વાચકો રાજાની પ્રાર્થનાને તેના મિત્ર યશાયાનું જે પ્રોત્સાહન મળ્યું તે, અને ઈશ્વરે તેને રોગ મુક્ત કરવાના વચનની ખાત્રીરૂપે સમયદર્શકયેત્રના છાંયડાને પાછો ઠડાયો (૨ રાજાઓ ૨૦:૧-૧૧) તે સર્વ બીનાઓથી સુપરિચિત છે. આ બાબતમાં હિઝકિયાનું અંત:કરણ યહોવાની શોધમાં હતું. પણ દેશમાં જે ચમત્કાર થયો હતો તે વિશે તજવીજ કરવા સારુ બેબિલોનના સરદારોને તેની પાસે જે એલચીઓ મોકલ્યા હતા, 'તે બાબતમાં ઈશ્વર તેની કસોટી કરી રહ્યાં હતા (૩૨:૩૧) અને તેમણે જોયું કે તેનું અંત:કરણ ઈશ્વરની શોધમાં નહોતું આની વિગતો પણ ૨ રાજાઓ ૨૦:૧૨-૧૮માં છે. જે ગર્વથી હિઝકિયાએ તેના અતિથિઓને તેના બંડારો દેખાડ્યા-એ પાછળ અલબત્ત રાજદ્વારી આશય તો હતો જ. જેમાં બેબિલોન અને યહુદ્યા બનેએ એકબીજાનું માપ કાઢી લીધું અને અને આશૂર વિરોધી જોડાડ્યા કરવા જતા હતા-એ ગર્વ ઈશ્વરને ગમ્યો નહિ (૩૨:૧૫). આ વેળા પણ યશાયા રાજાની પડ્યે ઊભો રહ્યો-શાંત સલાહકાર તરીકે પ્રોત્સાહન આપવાને નહિ, બલકે ઠપકો દેવાને.

આ બને ઘટનાઓ આપણાને વસ્તુસ્થિતિના હાઈમાં તથા એ એતિહાસિક કાળના સૌથી વધુ અવિસ્મરણીય દર્શય સુધી લઈ જાય છે. વૃત્તાંતકાર કહે છે 'ગીહોનના ઉપલા જરાનાં પાણી બંધ કરીને તેમને દાવિદનગરીની પશ્ચિમે વાળી આણનાર' (૩૨:૩૦) હિઝકિયા હતો, એ ભૂલશો નહિ, યરુશાલેમના

અનેક પર્યટકોની જેમ તેણે 'વાળેલી' નગરની મુખ્ય ભૂગર્ભીય નહેરોના પાણીમાં થઈને હું ચાલ્યો છું. જોકે આમ તો પ્રાચીન ધરૂશાલેમ ટેકરી પર વસેલું હતું અને તેની દીવાલો ઉંચા ભાગની ફરતે હતી, તે શહેરનો ઢાળ એવો હતો, કે તેનો દક્ષિણનો ભાગ દીવાલની બહાર આવેલા ગીહોનના ઝરા કરતાં નીચી સપાટીએ હતો. તેથી, ટેકરીના પત્થરમાંથી ખોદીને બનાવેલી હળવા ઢાળની નાળીમાં થઈને, એ અમૂલ્ય જળ તેના સંચયસ્થાનમાં વહી આવતું હતું.

તો શું, યશાયા કહે છે તેમ; સ્થાપત્યકળાની એ સિદ્ધિ વિશ્વાસનો અભાવ દાખવે છે? ૧૮ આપણે જોયું છે તેમ, ૧૯ એ તો જે તે વ્યક્તિ પર આધાર રાખે છે અને વૃત્તાંતકાર તો સ્પષ્ટપણે માને છે કે આ ફૂત્ય તો તેનો વિશ્વાસ દાખવે છે, તેનો અભાવ નહિ. ૨૦ કારણ આ શીલોઆમ અથવા શીલોઆનાં પાણી છે; અને જો કે નવાકરારનો ઉલ્લેખ સહેજે આપણા મગજમાં આવે છે, ૨૧ પણ કદાચ વૃત્તાંતકાર તો ફરીથી જૂના કરારમાં યશાયાના શબ્દો તરફ આપણને વાળે છે. ડિઝિયાના પિતા આહાજના શાસનકાળમાં એ ઝરાનું પાણી એ ભૂર્ગભમાર્ગ બંધાયો તે પહેલાં, નગરની દીવાલ બહાર વહેતી ખૂલ્લી નહેરમાં થઈને શીલોઆહના એક બીજા જળાશયમાં વહી આવતું હતું. આહાજ તથા તેના લોકો એક પછી એક કંઢંગી રાજદ્વારી સ્થિતિમાં રખડતા છતાં, આવી ભયંકર હાલતમાંથે, ઈશ્વર તરફ પાછા ફરવા ન માંગતાં, 'શીલોઆહના

૧૮ યશા ૨૨:૧૧

૧૯ કાળવૃત્તાંત ૨૯-૩૨માં મુદ્દા નં. ૨(૩) જુઓ.

૨૦ Cf James 2:18. On the other hand, Alec Motyer suggests in a private communication that, in the light of Isaiah 22, the Chronicler may intend a contrast between faithless labour, i.e. Hezekiah's military preparations (including the tunnel), and the proper response to the Assyrian threat, namely trust and prayer (including leaving the waters of shiloah as God had made them). McConville (p247) takes the view expressed in my own comments : the tunnel project 'is one of the tokens that Hezekiah "prospered in all his works" (v.30). Had the Chronicler taken a dim view of the matter he could easily have referred to it as a part of Hezekiah's failure (v.25)'

૨૧ યોહાન ૮:૭

મનાશશા, આમેન : દુષ્ટ રાજાઓ સાથે ઈશ્વરનો વ્યવહાર

ધીમે ધીમે વહેતા પાણીને તરછોડયું.'²² તેનો પુત્ર સમજુ હતો. જેમ તે ધીમે ધીમે વહેતા શિલોઆહના પાણી પર આધાર રાખી શકતો હતો, તેમ તે ઈશ્વર પર અને ઈશ્વરના વચનોના વાહક પણાયા પર આધાર રાખી શકતો હતો. તેને ખાતી હતી કે ઈશ્વર નગરીની દીવાલો માંદેનો એ શાંત, અદર્શનીય પણ પ્રહુલ્લ કરનાર એ અક્ષય સ્તોત સદા તેની નિકટ હતો.

જીવંત જળનાં ઝરણાં જુઓ

પ્રગટે જે શાશ્વત પ્રેમથી

થતું જ પ્રામ તવ સંતાનોને

અભાવનો ભય ન રહે કદી

વે'તી રહે જે તૃષ્ણ મટાડવા

આવી સરિતા, તવ વેજા બીજું?

કૃપા પ્રભુની, દાતા તણી એ

યુગયુગાં તે કદી ન ખૂટે.²³

૨ કાળવૃત્તાંત 33

૨૨. મનાશશા, આમોન : દુષ્ટ રાજાઓ સાથે ઈશ્વરનો વ્યવહાર

હિઝકિયા તથા મનાશશા વચ્ચેનો વિરોધાભાસ એટલો ધ્યાનાકર્ષક છે, કે જાણે વૃત્તાંતકાર એક પાત્રને બીજાની સામે ગોઠવીને આગલી પેઢીના સુમારી યોથામ-કુમારી આહારનાં પાત્રોને વિશાળ કદમાં પ્રસ્તુત કરવા માંગતા હોય. ઉંડાણથી વિચાર કરતાં એમ લાગે છે, કે ૨૮-૩૩ અધ્યાયોમાં અતિગુણવાન હિઝકિયા કે અતિ દુર્ગુણી મનાશશાહની વિશાળ કદની પ્રતિમા એકબીજાની સામસામે ગોઠવવાનો આશય નહોતો. વૃત્તાંતકાર આ અવધિમાં એ કરતાં વધુ રહસ્યમયી તથા વધુ બોધદાયક ભૂમિકા ભાગે છે, અને તે નહિ, પણ જૂના ઈતિહાસકાર શામુ/રાજાઓના લેખક 'મનાશશા વિશે એકે સારો શાબ્દ ન કહેતા, તેને દાવિદના રાજ્યાસન પર બેસનાર અક્ષમ્ય પાપકર્મી'

૨૨ ધર્મા ૮:૬

૨૩ John Newton, Glorious things of thee are spoken.

નરાધમ પાત્ર ગણે છે.^૧ હિઝકિયાના પુત્ર તથા અનુગામીને વૃત્તાંતકાર કઈ દણિએ જુએ છે, તેનો વિચાર કરતાં પહેલાં તે તથા તેમના વાચકોને સુપરિચિત ચિતાર પર નજર નાખીએ.

૧. શમુ/રાજાઓમાં મનાશા

યદ્ભૂદિયાના કોઈપણ રાજા કરતાં મનાશાનો પંચાવન વર્ષનો શાસનકાળ લાંબો તથા નિકૃષ્ટ હતો. તેના ધૃષ્ણાપાત્ર દાદા આહાજ કરતાં તેની દુષ્ટતા વધુ કોધજન્ય હતી. વૃત્તાંતકાર શમુ/રાજાઓમાં દર્શાવેલ મનાશાના પાપકર્માની આખી વિગતવાર ચાદી (૨ રાજાઓ ૨૧:૧-૮) નું પુનરાવર્તન કરશે. અલબત્ત તે એવાં દુષ્કર્મા છે, જે કરવાનો આધુનિક વાચક ભાગ્યે જ વિચાર કરે; પણ બાઈબલની ભૂમિકા સાથે જોતાં આપણે તેમની પાછળ રહેલી નૈતિક વક્ફવૃત્તિનું માપ કાઢી શકીએ છીએ.

કોઈક કારણસર (અને કંઈ નહિ તો કોઈક કારણસર જ તેણે પાપાચાર કર્યો હોવાનો યશ તેને લેવા દઈએ; તે એક કુશળ મુત્સદી હતો!) તેણે આસપાસનાં રાષ્ટ્રોનાં મૂર્તિપૂજક ધર્મો આડે બાંધેલી પાળ તેણે તોડી અને તે ધસમસતા અંદર પાછાં આવી ગયાં. હિઝરાયલના ઈશ્વર યહોવાની ભક્તિ બાહ્ય સ્વરૂપે ચાલુ રહી શકત, પણ સાથે સાથે જ ચાલતા કનાની કિયાકર્માને કારણે તેનો કોઈ અર્થ રહ્યો નહિ. એકેશ્વરવાદ (સર્વ રાષ્ટ્રો પર એકમાત્ર ઈશ્વરનો સિદ્ધાંત) સહેજમાં જ રાષ્ટ્રીયેશ્વરવાદ (પ્રત્યેક રાષ્ટ્ર માટે એક એક ઈશ્વરનો સિદ્ધાંત) માં ફેરવાઈ ગયો. મનાશા પ્રદાયક ઈશ્વરમાં માનતો નહોતો. આ વૃત્તિ આધુનિક જેવી જ લાગે છે: આપણે કહીએ છીએ કે આપણે ઈશ્વરમાં માનીએ છીએ, પણ ભોંઠા પડવાની બીકે, સહાયાર્થ અનેક અન્ય સ્થળો પર વિશ્વાસ રાખી, પોતાને સુરક્ષિત માનીએ છીએ.

એ ઉપરાંત, મનાશાહ ઈશ્વરના પવિત્રસ્થાને બ્રષ્ટ કરતો હતો. ‘જે મંદિર વિશે યહોવાએ.....કહું હતું.....’ ‘આ મંદિરમાં....હું મારું નામ સદા રાખીશ,’ (૨ રાજા. ૨૧:૭). એ મંદિર તેની રાજધાનીમાં ઊભું હતું. જો મનાશા દઠ નિશ્ચયી રહ્યો હોત, તો યહોવાના અચળ દાવાની સાક્ષીરૂપે તેનો

^૧ I Bright A History of Israel (SCM 1960) P. 291

મનાશશા, આમેન : દુષ્ટ રાજીઓ સાથે ઈશ્વરનો વ્યવહાર

ત્યાગ ન કરતા, ત્યાંયે તેણે તેના કમરબંધ તથા નાડાનો ધર્મ દાખલ કર્યો. આ પાપથી પણ પ્રત્યેક પેઢીએ સાવધ રહેવું છે; એકજ પવિત્રસ્થાનમાં-એટલે કે જ્યાં કંઈ આપણે પ્રાર્થના તથા ભક્તિ માટે, ઈશ્વર સમક્ષ આવીએ છીએ- અન્ય કોઈયે વસ્તુને આપણે આપણું મન વશ થવા દઈએ, તો એ ઘડીએ તે એકમાત્ર સાચા ઈશ્વર રહેતા નથી.

વળી, મનાશશાએ ઈશ્વરરચિત બાળકો સાથે પાશવતા આચરી. તેને પુત્રદાન મળ્યા હતા, તે અભિનમાં બલિદાન દેવાને નહિ. તે કદાચ દલીલ કરત કે તેને આવી પિશાચી કિડામાં કોઈ રસ નહોતો. પણ (તે વેળા પ્રચલિત ધાર્મિક અભિપ્રાય પ્રમાણે) કોઈક અન્ય દેવોની સહાય પ્રામ કરવાની દેશદાઝ હતી. પણ ઈશ્વરે બાળકોને એ માટે સજ્યા નથી, એ પરમ સત્ય અટળ રહે છે. પોતાના માનવબંધુઓના પોતાના લાભ અન્ય કોઈ કાલ્યનિક લાભના ઉદેશથી અથવા ઈશ્વરે જે ઉદેશથી તેમને સજ્યો છે, એ સિવાય અન્ય કોઈ હેતુસર તેમને કોઈ મનુષ્ય હોડમાં મૂકે છે; ત્યારે મનાશશાના પાપનું પુનરાવર્તન થાય છે.

પોતાના જ છોકરાનું અભિનમાં બલિદાન દેવાથી માંડીને જે જે પાપો મનાશશાએ આચર્યા, તે જાહુમંત્ર તથા ભૂવા સાથે સંબંધિત હતાં. આમાં મનાશશેહે ઈશ્વરનાં વચ્ચનોને તુચ્છકાર્ય-માત્ર એટલા જ કારણે નહિ, કે નિયમશાસ્ત્ર સ્પષ્ટપણે તેની મનાઈ કરે છે, ૨ પણ નેસર્જિક તથા નિસર્ગતીત શક્તિદ્વારા ‘હું’ કહું તે પ્રમાણે કરવાનો પ્રયાસ થઈ રહ્યો છે, જ્યારે વાસ્તવમાં તો મારે સ્વેચ્છાએ ‘ઈશ્વર’ કહે તે પ્રમાણે કરવાને તેમને સ્વાધીન થવું જોઈએ.

ટૂંકમાં અભિલેખ પ્રમાણે તો મનાશશા ઈશ્વરના શાશ્વત કરારથી પોતાને વિભક્ત કરવાની બે વાર જીદ કરી. (૨ રાજા. ૨૧:૪,૭). કટાક્ષમય વાત તો એ છે કે જ્યારે કરાર તો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહે છે, કે જે તેમના (મૂર્તિપૂજકો) વિકારપાત્ર ફૂલ્યો આયરે છે, તેમને દેશમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવશે. (બીજ કલમ) અને જે ઈશ્વરના નિયમો પાળશે, તે દેશમાં રહી શકશે. (આઠમી કલમ). પણ મનાશશાનો ઉદેશ તો પોતાની સ્થિતિ દ્રઢ બનાવવાનો હતો. પણ જે ફૂલ્યોને લીધે કનાનીઓને તેમના દેશમાંથી હાંકી કાઢાયા છે, તેજ

અપ્કૃત્યો કરવાને લીધે ઈજરાયલીઓ પણ તેમનું વતન ગુમાવશે. તેના પોતાના દેશના ભાવિએ તેણે જે અટલ હાનિ પહોંચાડી છે, તથા યુશાલેમને જે રક્તપાતમાં ઝુબાડયું છે, તેને લીધે યદ્ધૂદિયાના શત્રુઓ તેના ઉપર જે કેર વર્ત્વવવાનાં છે, તેનો પૂર્વસ્વાદ છે. યદ્ધૂદિયાના અંતિમ પતન અગાઉ છ શાસનકાળો વીતી જ્શે પણ તેનું ભાવિ નક્કી થઈ જ ગયું છે.

‘રાજાઓના લેખકે ગ્રણવાર આ નિર્ઝર્ષ પર ભાર મૂક્યો છે. (ર રાજાઓ ૨૧:૧૦-૧૫ ૨૩:૨૬-૨૭; ૨૪:૩,૪). મનાશશાના અમલનો લાંબે ગાળે ઇતિહાસ પર જે પ્રભાવ પડનાર છે, તે પર દ્રષ્ટિ રાખી, સારાંશરૂપે તે કહે છે, ‘મનાશશાના બાકીના કૃત્યો, તેણે જે કર્યું તે સર્વ, ને તેણે કરેલું પાપ (ર રાજાઓ ૨૧:૧૭), પણ વૃત્તાંતકાર આજ ઘટનાઓ વિચાર કરતાં, હજુ કંઈક અર્થ તારવે છે.

૨. કાળવૃત્તાંતમાં મનાશશા

પાપના પરિણામો વિશે સાવધ કરવાની જેટલી ચિંતા વૃત્તાંતકારના પુરોગામીને હતી, એટલીજ તેમને પોતાને પણ છે. માનવકૃત્યોની નેતિક પ્રતિક્રિયાની નોંધ બને ઇતિહાસકારો લે છે. પણ વૃત્તાંતકાર સદા તેની તાત્કાલિક અસરની વાત કરે છે; ‘જે જીવ પાપ કરે તે માર્યો જ્શે.’^૩ જો કે એ ખરું છે, કે, કોઈ માણસ મૃત્યુ પામ્યાને સાઠ વર્ષ પદ્ધીયે બીજાને વિપત્તિમાં ધેલી દર્દ શકે છે. આ પ્રકારનો બોધપાઠ આપણાને કાળવૃત્તાંત શીખવવા માંગતું નથી. તેથી વૃત્તાંતકારે મનાશશાની વાતનો ઘણોખરો ઉત્તરાર્થ (પાયાદાર કે બીનપાયાદાર હકીકિતોમાંથી) જોડી કાઢ્યો છે. મનાશશાનું પાપ, શમુ/રાજાઓ કહે છે તેમ, તેના મૃત્યુના ઘણા વર્ષો બાદ, યુશાલેમના પતનનું કારણ નહોતું, પણ જ્યારે આશુશુરના રાજાના સેનાપતિઓ તેને ‘સાંકળોથી જકડી લઈને તથા બેરીઓ પહેરાવીને’ બેબિલોન લઈ ગયા (૩૩:૧૧-૧૨), ત્યારે તેની દુર્દીશાનું કારણ બન્યું. તેથી તેણે અંગત પશ્ચાતાપ કર્યો, જે દ્વારા તેને ઈશ્વર વિશે સાચું જ્ઞાન પ્રાપ થયું, તથા તે પોતે બચી જવા પામ્યો એટલું જ નહિ, પણ તેના દેશનું ભક્તિમય જીવન, પુનઃનિર્માણકાર્ય તેમજ લશકરી બળ ફરીથી શરૂ થયું. આમ શમુ/રાજાઓ કરતાં જૂદી રીતે કાળવૃત્તાંતના સારમાં તેની ‘પ્રાર્થના’

³ ૩૩:૧૮:૪,૨૦

મનાશા, આમેન : હુણ રાજાઓ સાથે ઈશ્વરનો વ્યવહાર

તથા તેનાં ‘પાપો’એ બસે લક્ષમાં લેવાયા છે. (૩૩:૧૩-૨૦)

જો આ નિષ્પત્તી ઉપજાવી કાઢેલી હોય, તો વૃત્તાંતકારે તેમ કરવાનું કારણ સહેજે સમજી શકાય એવું છે. પણ આપણે આગળો પ્રશ્ન ફરીથી પૂછવા જેવો છે. ઈજારાયલમાં ઈતિહાસ પરથી વૃત્તાંતકાર શું એમ તારવવા માંગે છે, કે સત્યનો બોધપાઠ શીખવવાને ઈશ્વરની સાચી હડીકતો સાથે કાલ્યનિક વાતોએ ભેળવી દેવી જોઈએ? જો અત્યારસુધીમાં (હુણ માનું છું, તે પ્રમાણે), વૃત્તાંતકારને માત્ર હડીકતોમાં જ રસ છે એવા દ્રઢ નિર્જર્ખ પર આપણે આવ્યા હોઈએ તો તૃ:૧૧-૧ તમાં વર્ણવેલી ઘટનાઓ વિશે સંટેહ રાખવાને કોઈ કારણ નથી. રાજાઓના લેખકને આ ઘટના તેના ઈતિહાસમાંથી પડતી મૂકવાને નિશ્ચે કોઈ કારણ હશેજ અને એજ કારણસર એનો કયાંયે ઉલ્લેખ નથી; એજ રીતે વૃત્તાંતકારને આ વાતનો સમાવેશ કરવાનેયે કોઈ કારણ અવશ્ય હશે. સર્વ ઐતિહાસિક લખાણ સંપાદિત હોય છે અને માહિતીની વિશાળ સામગ્રીમાંથી (બાઈબલ કાળમાં સર્વ સામગ્રી કયાંથી એકઠી કરાવી હતી, એ આજે આપણે કઈ રીતે કહી શકીએ) આપણાને મહત્વની લાગતી વાતો એ જાહી જોઈને પડતી મૂકે અને આપણાને ક્ષુદ્ર લાગતી વાતોને મોટું સ્વરૂપ આપે, એટલી છુટછાટ તો તેને લેવા દેવી જ પડે. અને એમ કરીને વાચકોને તે ભૂલાવામાં નાખે છે, એવું આપણે કહેતાં હોઈએ, તો તે એથી તદ્દન વિપરીત જ કરી રહ્યા છે, એવો પ્રત્યુત્તર આપવાનો તેમનેયે એટલોજ અધિકાર છે. આખરે ઈજારાયલના ઈશ્વરનું જાણતા હોવાનો દાવો આપણે કે તે કરી શકે છે?

શમુ/રાજાઓના વર્ણનનો મુખ્ય સૂર એજ છે કે મનાશાહનાં પાપો લાંબે ગાળે દેશનો સર્વનાશ કરશે. પાછળથી પસ્તાવો કરવાથી આ ભયાનક દુષ્પરિણામ ટળી જવાનું નથી. તેથી એ પસ્તાવા વિશે કંઈ કહેવાનો કોઈ અર્થ નથી. વૃત્તાંતકાર મનાશાની દુષ્ટતાનો નકાર કરતા નથી. પણ તેની ‘સત્વરે થયેલી અસર’ એક ઊંઠું સત્ય દર્શાવે છે, માટે તેમણે એ વિશે કહેવું જ છે. વિલિયમ્સન કહે છે, ‘કાં તો વિશ્વાસુ ખંડિયા તરીકે અથવા કાં તો અધિરા બંઝોર તરીકે, બેત્રાજ વાર મનાશાને આશુશ્વરના દરબારમાં ઘસડી લાવવામાં આવ્યો હશે,’^૪ અને એ વિપર્યા અનુભવને કારણે તેનું ઈશ્વર પ્રત્યેનું વલાજ

^૪ Williamson, p.393

બદલાવ્યું હોય, એ સાવ સ્વાભાવિક છે. અર્થાત્ અન્ય સમકાળિન ઈતિહાસકારોની જેમ, શમુ/રાજાઓના લેખકને જે વાત એટલી મહત્વની ન લાગી હોય, પણ પાપનું પરિણામ શિક્ષા, એ સીધાસાદા સિદ્ધાંતને વાસ્તવિક બનાવતી ઘટનાને વૃત્તાંતકાર ઉપર ઉપસાવે છે. સ્પષ્ટ વાતઃ મનાશશાના પાપનું ફળ મનાશશા ભોગવે. પાપ વિશે આ છણાવટનું અર્થાત્ અનંતકાળનું એજ પરમસત્ય બહાર આવે છે; અને કાલવરી પર પ્રિસ્ટે આપણા વતી બલિદાનરૂપે લાકડા પર પોતે પોતાના શરીરમાં આપણાં પાપ માથે લીધાય એ મહત્વના સત્ય તરફ આપણને દોરી જાય છે.

પાપનાં ફળની ‘કડક ચેતવણી’ રૂપે કાળવૃત્તાંતમાં મનાશશા, વળી એક ઉદાહરણ પૂરું પાડે છે, એવી સાદી કલ્યના આ વર્ણન પરથી કરી લેવાની નથી. આપણે ચોક્કસ એમ માની લઈએ, અને એ ગ્રાચીન દુષ્કર્મો સમા કયા અપરાધો આપણા સમયમાં થતાં હોય છે, એનો વિચાર કરીએ. પણ મનાશશા કોઈ અજાણયો નાગરિક નથી. એ એક જાહેર વ્યક્તિત છે. જો બીન્સાંમદાયિક ઈતિહાસ, બાઈબલ જે ઈજરાયલના ઓઝી રાજાને અવગુણી લેતી થોડીસી કલમોમાં જ તેનું વર્ણન પતાવી દે છે(૧ રાજાઓ ૧૬:૨૩-૨૮). તેના ગુણગાન કરી શકે, તો મનાશશા તો તેમની દ્રષ્ટિએ એટલાં જ વખાણને પાત્ર ઠરી શકે. એવા કપરા કાળમાંયે, તેના વંશના અન્ય કોઈ પણ રાજા કરતાં લાંબો સમય, ગાઢી પર ટકી રહી શકે, તો તેની પાત્રતા કંઈ નાની સૂની તો ન જ હોય. તેને માત્ર એક માનવી તરીકે જ નહિ, પણ દાવિદ પુત્ર તરીકે, ઈજરાયલના શાસક અને યહૂદીયાના રાજા તરીકે, શાસ્ત્ર તેનો ન્યાય કરે છે.

બીજી દ્રષ્ટિએ જોતાં આટ આટલા રાજાઓમાં આપણે તેનું વર્ગીકરણ કરવાનું છે, દાવિદ અને શલોમોનની કક્ષામાં તેને મૂકવાનો તો પ્રશ્ન જ નથી. તેમની અને તેની વચ્ચે તો આખા વર્ગની ભિન્નતા છે. વતા ઓછા પ્રમાણની નહિ, કારણ કે આપણે જોયું છે તેમ, વૃત્તાંતકારની દ્રષ્ટિએ તો તેઓ પાળક અને રાજા બસે પદ પાત્રો શોભાવે છે: આ અર્થમાં તો તેઓ સર્વથી અધમ તો જવા દો, પણ સર્વોત્તમ વંશ જ કરતાંયે ઘણે ઊંચે છે. વળી, દેખીતી રીતે જ આપણે મનાશશાને આદર્શાનુસાર જીવવાનો પ્રયત્ન કરનાર આસા કે યહોશાફાટની હરોળમાં નહિ, બલ્કે તેને ઠોકર મારનાર રહાબામ, આહાજ તથા તેના જેવા

મનાશા, આમેન : દુષ્ટ રાજાઓ સાથે ઈશ્વરનો વ્યવહાર

અન્યોની હરોળમાં જ મૂકી શકીએ.

તે છતાં, મનાશા વિશે એક વિશેષ વાત છે. તે માત્ર એક અતિ દુષ્ટ માનવી જ નથી, પણ એક અતિ દુષ્ટ રાજા છે. બોધદાયક છભીના વૃત્તાંતકારના પ્રદર્શનખંડમાં તેનું સ્થાન કાળવૃત્તાંતના તે સમયના વાચકોના સંજોગો પરથી નક્કી થાય છે. એ વાત હવે આપણે ધ્યાનમાં લેવાની છે. ત્યાર પછીનો ઈતિહાસ જાણતા હોવાથી, મનાશા તથા તેના અર્થો ડાન અનુગામીઓના જે હાલ થયા, તેથી તેઓ સુપરિચિત છે. યરુશાલેમનો પરાભવ તથા સર્વનાશ, દેશવાસીઓનો દેશનિકાલ તથા ત્યારપછીનું તેમનું પુનર્વસન, એ સર્વ, તેમના પોતાના તાજેતરના ઈતિહાસની મુખ્ય ઘટનાઓ છે. બિચારા વૃત્તાંતકાર તેમને કહેવા મથી રહ્યા છે કે, આ દેશનિકાલ કાંઈ પહેલવહેલો નથી. અને કોઈ રીતે અણધારી આફત નથી. રાજશાહીના આરંભકાળમાં જ, શાઉલના શાસન હેઠળ, ઈશ્વરની પ્રજાને 'દેશનિકાલ'નો જે અનુભવ થયો હતો, તે તેમણે વર્ણવ્યો છે. ત્યારે ઈ.પુ. અગિયારમી સદીમાંયે, ઈશ્વર તથા તેમના કરારથી વિમુખ થવાથી, વિદેશી શત્રુઓના આકમણથી ઈજરાયલી સમાજ છિન્ન ભિન્ન થઈ જવા માંડયો હતો. ઈશ્વરના પ્રિયપાત્ર દાવિદના શાસનની સ્થાપના બાદ થોડાજ વખતમાં ત્યાં શાંતિ તથા સ્થૈર્ય આવી રહ્યાં. વૃત્તાંતકારનાં પ્રથમ વાચકો એ ઘટનાઓની આખી હારમાળાને, તેમના મનમાં હજુ તાજી જ એવા છઠી સદીના દેશનિકાલ અને ત્યાર પછીના તેમના (દેશમાં) પુનરાગમન સાથે સરખાવી શકે. પણ માત્ર શાઉલના જ સમયમાં દેશનિકાલ થયો અને દાવિદના જ સમયમાં પુનર્વસન થયું એવું નથી. આહાર સમયમાં પણ જેમ જેમ અંતકાળના ચિહ્નો સ્પષ્ટ થતાં જતાં હતાં, તેમ દેશનિકાલમાં પડતાં અનેક દુઃખો અનેકોને ભોગવવા પડ્યા અને કેટલાએકને તો દેશવટો જ ભોગવવો પડ્યો; જ્યારે હિઝકિયાના શાસન હેઠળ પુનર્વસન થયું અને સમૃદ્ધિની પુનઃસ્થાપનાનો લાભ માણી શકાયો. અને હવે હિઝકિયા પછી મનાશાના આગમન સાથે એજ વિટબણાઓ વધુ તીવ્ર સ્વરૂપે આવી રહી છે, અને એકજ શાસનકાળમાં વૃત્તાંતકારને ઈજરાયલમાં ઘણાના પડવા અને પાછા ઉઠવાની નિશાની દેખાય છે. આ અર્થમાં મનાશા, શાઉલ તથા દાવિદ એ બસે છે; તે આહાર તથા હિઝકિયાએ બસે છે; તે સમગ્ર રાષ્ટ્રનો

પ્રતિનિધિ છે, અને જે તેને દેશનિકાલમાં તથા પુનવર્સનમાં થાય છે, તેજ તેના દેશના ભાવિનું પૂર્વદ્રશ્ય છે.

તો આ વર્ણનમાં બે પાસાં, એક પાસું શમુ/રાજાઓમાંથી લીધેલા મનાશશા પાપનું અને બીજું પૂર્વ-ઈતિહાસકારોને મન, તેના ગ્રાયશ્વિતનું પાસું, એ બને વૃત્તાંતકારને સરખાંજ મહત્વનાં લાગે છે, જે રીતે પોતાના મુદ્દાને સમર્થન આપવાને તે નવી કહાણી ઉપજાવી કાઢતા નથી, એજ રીતે એ કારણસર તે ઈતિહાસને જૂઠો ઠરાવવાયે માગતા નથી. એવુંયે નથી કે આનાયાસે જ તેમને આ માહિતી મળી ગઈ. અને તેમનો ઉપયોગ કરવાથી, તેમનો હેતુ પાર પડે છે. એથી ઊલદું, આ ઘટનાઓ જે બોધપાઠ શીખવે છે તે પર એ પ્રકાશ ફેરફાર છે.

અને એજ તત્ત્વ, પ્રત્યેક યુગના વાચકો માટે સુસંગત બની રહે છે. આ કહાણીનું પૂર્વધ્ય ચેતવણીરૂપે છે. ‘જ્યારે જ્યારે’ ઈશ્વરના લોકો, અને વિશેષે કરીને તેમના નેતાઓ, મનાશશાની જેમ, ઈશ્વરથી વિમુખ થાય છે. (૩૩:૧-૮), અને વળી તેમની ચેતવણીને ઢોકરે મારી (૩૩:૧૦)^૭ પોતાના પાપની મુદ્દાને પર ઠોકી રહે છે. ‘ત્યારે ત્યારે’ તેમને સાંકળોથી જકડી લઈને તથા બેડીઓ પહેરાવીને બેબિલોન લઈ જવાશે (૩૩:૧૧), એ શહેર પહેલાં આશૂના કબજામાં હતું^૮ અને આંગામી સદીમાં જ્યારે વૈશ્વિક સત્તાની દોડમાં બેબિલોન આશ્શૂર કરતાં આગળ નીકળી ગયું, ત્યારે ‘બાબેલના બંદીવાસ’નો અર્થ રાજ્યવ્યાપી સંકટ, વાસ્તવિક, દીર્ઘકાળિક અને કષ્ટની પરાકાણા, એવો થવા લાગ્યો. મનાશશાનો બંદીવાસ એ કરતાં ઘણો જુદો હતો. પણ ઉત્ત:૧૧ પરથી મળતો યાતનાનો ‘આંચકો’ વૃત્તાંતકારના વાચકોને થથરાવીને ‘તેમના’ પરથી આવા સંકટને ટાળવા માટે શક્ય તે ઉપાય કરવાનું પણ ગ્રેરે એવો છે.

કહાણીનો ઉત્તરાર્થ પ્રોત્સાહક છે. ‘જ્યારે જ્યારે’ ઈશ્વરના લોકો અને વિશેષે કરીને તેમના નેતાઓ, મનાશશાની જેમ, સંકટકાળે દીન બનીને ઈશ્વર તરફ પાછા ફરે છે (૩૩:૧૨). ત્યારે ત્યારે ઈશ્વર ક્ષમા દે છે, પુનર્સ્થાપિત કરે છે તથા આશીર્વાદ દે છે (૩૩:૧૩). યધૂદિયાના રાજા માટે આશીર્વાદનો

^૭ આસાની (૧૬:૭-૧૦) અને યોઆશની (૨૪:૧૮-૨૨) બાબતમાં આપણે જોયું છે તેમ, અને અંતે સારાંશ (૩૬:૧૫-૧૬)માં આપણે જોઈશું તેમ, ટેવનો કોપ વહોરી લેવાનું એ અંતિમ કૃત્ય.

^૮ ૩૨:૩૧ તથા ૨ રાજાઓ ૨૦:૧૨-માં લખ્યું છે તેમ

મનાશાન, આમેન : દુષ્ટ રાજાઓ સાથે ઈશ્વરનો વ્યવહાર

લાક્ષણિક સંકેત હતો, સફળ બાંધકામ, મજબૂત લશકરી વ્યવસ્થા તથા શુદ્ધ થયેલો રાજ્યવ્યાપી ધર્મ (ઉત્ત: ૧૪-૧૭). આ પ્રકારની તદ્દન એવી જ નહિ, તોયે નિરાણા સંજોગોમાં એને મળતી-પુનઃસ્થાપનાનો સુખદ અનુભવ વૃત્તાંતકારના પ્રથમ વાચકોને થયો હતો. તીડો તેમનાં જે વર્ષો ખાઈ ગયાં હતાં,^૯ તે ઈશ્વરે તેમને પાછાં આપ્યા, એ જોઈને તેઓ પ્રોત્સાહિત થયાં. ત્યારપછીનાં સર્વ વાચકોને તેમની પોતાપોતાની પરિસ્થિતિમાં એજ અનુભવ થશે. તે કદાચ કોટ ન બાંધે, લશકર પર અધિકાર ન ચલાવે, કે મૂર્તિઓનો નાશ ન કરે, પણ ઈશ્વરના દીન સેવક તરીકે તેની સાક્ષી તથા તેનું કાર્ય સર્વ રીતે બોધક, પ્રબળ તથા પવિત્ર ગણાશે.

૩. આમોન

વૃત્તાંતકારે મનાશાના ભાગ્યપદ્ધતા વિશે કહ્યું છે પણ તે છતાં, યહૂદિયા અત્યારસુધીમાં ભાંગી પડ્યું છે, આપણે જે લખાણ હાલમાં વાંચ્યું, તે એક રોગમાંથી મુક્તિ મળી છે, એમ દર્શાવે છે. થોડા જ વખતમાં મનાશાના પૌત્રના શાસન સાથે અન્ય રોગમુક્તિ પણ મળશે. પણ આત્મિક પતનમાંથી હવે મુક્તિ મળે એવું નથી.

યોશિયાની નવરચના સાચે જ એક નોંધપાત્ર અંગત સિદ્ધિ હતી. વૃત્તાંતકાર કે શમુ/રાજાઓના લેખક એ વાતનો અસ્વીકાર કરવા નહિ માગે. પણ તેઓએ મનાશાનાં બે અસમાન ચિત્રો દોર્યા છે; એનો અર્થ એ થયો કે તેના પુત્ર આમોનના તેમના નિર્દર્શનો વેગળા વેગળા હેતુ પાર પાડે છે. શમુ/રાજાઓ તો સીધે સીધું કહી દે છે કે, યહૂદિયાના સર્વ રાજાઓમાં મનાશાન સૌથી અધમ હતો. તેના પાપકર્માને કારણે તેના રાજ્યના ભાગ્ય પર અંધકાર છવાઈ ગયો, અને તેનો અનુગામી સુદ્ધાં એવો જ પાપી નીકળ્યો. તેથી પૂર્વ ઈતિહાસ પ્રમાણે યોશિયાનો પ્રસિદ્ધ નવરચનાનો ઉત્સાહ તેની અગાઉના બજે શાસનોનાં લાક્ષણિક દુઃતત્વો દૂર કરવા માટે હતો. અર્થાત્, આમોને તેના પિતાના દુષ્કૃત્યો ચાલુ રાખ્યા. જ્યારે કાળવૃત્તાંતમાં, મનાશાનું શાસન સુકૃત્યો અને દુષ્કૃત્યોનું મિશ્રણ છે. તેણે પોતે જ દાખલ કરેલા સુધારાકાર્યો આપણે જોયાં છે, યોશિયા, જે સાચે જ સુધારક હતો, તેને તેના ખરા સ્વરૂપમાં

^૯ યોએલ ૨:૨૫ સરખાવો.

રજૂ કરવાને, વૃત્તાંતકારે આમોનના શાસનકાળનાં વચલા બે વર્ષ-જ્યારે મનાશશા જે સુધારો કરી શકત, તે ઉપર પણ પાણી ફરી વળ્યું-સુદ્ધાં લક્ષમાં રાખવા પડશે. અહીં આમોનનો અપરાધ અને મનાશશાનો પશ્ચાતાપ બતે સામસામાં ગોઠવાયાં છે.

પણ બતે ઈતિહાસકારો માટે આમોનનાં પાપકર્મો, યહૃદિયાના અંતિમ ભાગ્ય પ્રત્યે આંગળી ચીંધે છે. મનાશશાહના પાપોએ દેશને ઝૂબાડી દેનાર સંકટના પૂરની ચેતવણી આપી છે, અને આમોનનાં પાપોએ એ સંકટને એકદમ ઉંબરે લાવી મૂક્યું. તે રોકવાને કરેલા શૂરા પ્રયત્નો કરતો યોશિયા સાગરતટ પરથી મોજાંઓને પાછા કરવાનો હુકમ કરતા રાજા કેન્યુટ જેટલો જ અસરકારક દેખાય છે. તેનો પિતા અને તેની સાથે તેના પ્રજાજનો 'ઉત્તરોત્તર અધિક અપરાધ' કરતા ગયા (૩૩:૨૩), અને તેનો અંત માત્ર એક જ હોઈ શકે.

પણ વૃત્તાંતકાર જાણે એક પેઢીની એજ દુષ્ટતાનો, આગલી પેઢીના પશ્ચાતાપ પર ભાર મૂકવાને સાધન તરીકે ઉપયોગ કરતા હોય એવું લાગે છે. આમોન 'જેમ તેનો બાપ મનાશશા દીન થઈ ગયો હતો, તેમ તે યહોવાની આગળ દીન થયો નહીં' (૩૩:૨૩). આગલા રાજાના અનુભવમાં દ્યાની એક જલક હતી, જે તેના હલકટ દીકરાની મૂર્ખીઈ ઢાંકી શકે નહીં-અને જે ખરેખર વિરોધાભાસ દાખવી, તે પ્રકાશમય કરે છે, તેથી આમોન પાસેથી આપણે બોધપાઠ એ લેવાનો, કે આપણે મનાશશા પરથી મળતો બોધપાઠ શીખવો જોઈએ. સૌથી કાળા વાદળાંનીયે એક રૂપેરી રેખા હોય છે. પિતા વિશે આપણે મનમાં કહેવું જોઈએ, કે, 'દાવિદના સર્વ પુત્રોમાં આ માણસ સૌથી વધુ નિષ્ણળ નિવડયો છે; પણ જો મનાશશા પણ પશ્ચાતાપ કરી શકતો હોય, તો ગમે એટલી મોટી નિષ્ણળતામાંયે મારે માટે આશા છે'.

આ પાઠ મનમાં બરાબર મનમાં દસાવવાને, બે વાતો ઉમેરવાની જરૂર છે. પહેલી વાત તો એ, કે, વૃત્તાંતકાર એક પ્રજા, એક સમાજને ઉદ્દેશીને કહે છે. મનાશશા માત્ર પાપકર્મી પસ્તાવિક વ્યક્તિત્વ જ નથી, એક પાપકર્મી પસ્તાવિક નેતા જ નથી, એક રાષ્ટ્રનો પ્રતિનિધિ છે. મનાશશાનું જે થયું એ જ યહૃદિયાની સ્થિતિનું કારણ બન્યું એવો શમુ/ રાજાઓના વૃત્તાંતનો મુદ્રો સાચો છે, પણ વૃત્તાંતકારનો મુદ્રો એ છે, કે, મનાશશાનું જે થયું એ જ પાદળથી યહૃદિયાનું પણ થયું. એ જ કારણથી એ આપણા મન પર દસાવવા માંગ છે, કે, આમોનના

મનાશા, આમેન : દુષ્ટ રાજીઓ સાથે ઈશ્વરનો વ્યવહાર

પિતાની કહાણી માત્ર પાપ વિશે જ નથી, પણ પાપ તથા પુનર્વસન વિશે છે. એ માત્ર ચેતવણી જ નથી, એક વચન પણ છે. જે માનવી નેતા કે સમાજ પશ્ચાતાપ કરશે, તેનું પુનર્વસન પણ થશે. જો વૃત્તાંતકારની પોતાની જ પેઢીના લોકો, દેશમાં પુનર્વસનનો અર્થ સમજી શકશે, તો ઈશ્વર તેમની પશ્ચાતાપી પ્રજાને ક્ષમા પ્રદાન કરી તેમનું નવિનીકરણ કરે છે. તો એ તેમને માટે અતિ પ્રોત્સાહક સંકેત બની રહેશે. તેમની દેશનિકાલની શિક્ષા પાછળ, એક એથી મોહુંતત્ત્વ-કરારકૃપા રૂપી-રહેલું છે, જે તમને પાછાં લાવશે. આમોનનાં પિતાને અંતે જે જ્ઞાનવા મય્યું, તેને તેણે (આમોને) સ્વીકાર્યું નહીં (ઉત્ત:૨૩) ‘યહોવા એ જ ઈશ્વર છે’ (ઉત્ત:૧૩), અને તેનો અર્થ એ થયો, કે, કરારની દ્યાના એ ઈશ્વરનું નામ ‘સદાકાળ’ (ઉત્ત:૪,૭) સાચું અને જીવંત રહેશે.

આ સત્ય આપણાને બીજી તથા અંતિમ વાત પ્રતિ દોરી જાય છે-કારણ મનાશાને પુનઃસ્થાપિત કરનાર ઈશ્વર, જો સદાકાળ એવાને એવા જ છે, તો તેમનું એ નામ આપણા પોતાના પ્રિસ્તી યુગમાં પણ રહેશે જ. અને આપણે જોઈએ છીએ, કે એમ જ થયું છે. જૂના કરારની સીમા વટાવીને નવા કરારમાં આવી પહોંચેલી એ ગગનભેદી સુવાર્તા- ‘જે કોઈ’ પ્રભુને નામે પ્રાર્થના કરશે તે તારણ પામશે’-૧૦ શું એ જ નથી? અને પાઉલના પાળક તરીકેના પત્રોમાં, સૌથી પહેલી ‘વિશ્વસનીય વાત’ કે ‘પ્રિસ્તી ઈસુ પાપીઓને તારવા સારુ જગતમાં આવ્યો તેની ભૂમિકા એ જ નથી? પણ જેમ એ પ્રેરિત આગળ વધતાં સમજાવે છે કે, પોતે ‘પાપીઓમાં મુખ્ય’ હતા; પણ ‘અનંત જીવનને સારુ જેઓ ઈસુ પ્રિસ્ત પર વિશ્વાસ કરે છે તેઓને માટે હું નમૂનારૂપ થાઉં, માટે મારા પર દ્યા કરવામાં આવી, કે જેથી તે પોતાની સહનશીલતા મારા સંબંધમાં પ્રગટ કરે’. ૧૧ એટલે કે, જો ઈશ્વર પાઉલને બચાવી શકે છે, તો તે કોઈનેયે બચાવી શકે છે. જો ઈશ્વર મનાશાને પુનઃસ્થાપિત કરી શકે છે તો તે મનેયે કરી શકે છે.

૧૦ મે કૃ ૨:૨૧; યોએલ ૨:૭૨ સરખાવો

૧૧ તિમોથી ૧:૧૫-૧૬

૨ કાળવૃત્તાંત ૩૪-૩૫

૨૩. યોશિયાઃ એકાકી પાળક

આમોનનું તેની વીસ વર્ષની ઉમરમાં જ મૃત્યુ થતાં, રાજમુગાટ તેનાં આઈ વર્ષિય પુત્ર યોશિયાને માથે મૂકવામાં આવ્યો ઈશ્વરના લોકોના પાળક તરીકે આ અનોખો પુરુષ યહૃદિયાના ગુણવાન રાજાઓમાં સ્થાન પામશે અને વખત જતાં તેઓમાંનો અંતિમ જ હશે.

આમ તો તે 'વળી એક' સુધારક જેવો લાગે છે, કે જેણે યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે યથાર્થ હતું તે કર્ય (૩૪:૨). તેનાં પ્રારંબિક વર્ષોમાં 'દાવિદના ઈશ્વર' પ્રત્યેના તેનાં પ્રેમને લીધે તેણે તેના લોકના ધાર્મિક જીવનમાં વિશ્વાસ તથા આજ્ઞાપાલનમાં આવતા અવરોધો દૂર કરવા ચાહ્યા (૩૪:૧-૭). પરિણામે, યહુશાલેમના મંદિરને સંપૂર્ણપણે શુદ્ધ કરવામાં આવ્યું (૩૪:૮-૧૩), અને એમ કરવા જતાં તેમને 'યહોવાના નિયમનું પુસ્તક મળી આવ્યું. એ વાંચ્યા પછી તેનાં ઈશ્વરનાં વચ્ચેનો સાંભળવાનો તથા તેમનો આદેશ પાળવાનો ઉત્સાહ તેનામાં નવેસરથી જાગૃત થયો (૩૪:૧૪-૨૮). તેણે તેનાં લોકોને એકઠા કર્યા અને તેમને સાથે લઈને તેણે ઈજરાયલ અને યહોવા વચ્ચેના કરારની ફરીથી પ્રતિજ્ઞા લીધી (૩૪:૨૮-૩૩), અને શમુઅલ પ્રબોધકના સમયથી કદી પળાયું નહોતું એટલી ધામધૂમથી તેણે તે પાળ્યું (૩૫:૧-૧૮). મિસરનો રાજા અન્ય કોઈ શમુ પર ચઢાઈ કરવા જતો હતો ત્યારે માર્ગમાં તેની સાથે લડવા જતાં અકારણ તેનું મૃત્યુ થયું (૩૫:૨૦-૨૭).

તો આમ, તેની અગાઉ થઈ ગયેલા ભલા-બેટાંપાળક-રાજાઓને પગલે તે ચાલ્યો જો કે આ સંક્ષિમ રૂપરેખામાંથે, તે એમનાથી જુદો તરી આવે એવી કેટલીક વાતો છે. વિશેષ કરીને, વૃત્તાંતકારનો તથા શમુ/રાજાઓનો હેવાલ વાંચીને તેમાં આપણે ઊંડા ઉત્તરીએ તો તેની વ્યક્તિગત મહાનતા સ્પષ્ટપણે જોઈ શકીશું.

એ ખરું, કે જુના પુસ્તકમાં તેના શાસનકાળને યહૃદિયાના ઈતિહાસમાં સર્વોત્તમ ગણાવ્યો છે, અને તેને સર્વ રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ કક્ષાએ મૂક્યો છે (તેની પહેલાં તેનાં જેવો કોઈ રાજા થયો નહોતો, કે જે તેના સંપૂર્ણ મનથી તથા સંપૂર્ણ

ભાવથી તથા સંપૂર્ણ બળથી મોશેના સધળા નિયમશાસ્ત્ર પ્રમાણે યહોવા તરફ ફર્હો હોય; અને તેનાં પછી પણ તેનાં જેવો કોઈ ઊભો થયો નથી: ૨ ૨૪ ૨૩:૨૫), જ્યારે કાળવૃત્તાંતમાં અનેક રીતે હજકિયાને વધુ મહત્વ આપ્યું હોય, એમ લાગે છે. તે છતાં, વૃત્તાંતકાર જ આપણેને કહે છે, કે તેના સુધારાઓ હજકિયા કરતાં (૩૧:૧) વધુ યથાર્થ (૩૪:૩-૫) વધુ વ્યાપક (૩૪:૬-૭) છે. અને યોઆશના પાસખાપર્વના મહોત્સવનું વિસ્તૃત વર્ણન આપે છે, જે આ પુસ્તકમાં તથા જૂનામાં, હજકિયાના શાસનકાળમાં પળાપેલ પર્વ કરતાંયે મોટો પ્રસંગ હતો. (૩૫:૧૮; ૨ રાજાઓ ૨૩:૨૨ સાથે સરખાવો), વૃત્તાંતકારને મન યોશિયા દસ વર્ષ પછી નિયમનું પુસ્તક જડયા પછી નહિ, પણ (૩૪:૩,૨૧) સોળ વર્ષની વયથી ઈશ્વરની આરાધના કરનાર શ્રદ્ધાળું ભક્ત છે; પુસ્તક વાંચ્યા પછી (૩૪:૩૭, ૮-)^૧ નહિ પણ તેના ઇ વર્ષ અગાઉથી જ પોતાની ઈશ્વાથી ધ્યાંકિ પરિવર્તનો લાવનાર તે ઉત્સાહી પાળક છે.

અન્ય કોઈ વાત કરતાં વૃત્તાંતકાર યોશિયામાં ઈશ્વરના લોકના એક અસાધારણ પાળક-રાજા તરીકેનાં ગુણોને આપણે પારખીએ, એમ ઈચ્છે છે. તેના શાસનનું એક વાસ્તવિક ચિત્ર આપણી દ્રષ્ટિ સમક્ષ મૂકીએ, તો આપણે જોઈ શકીશું, કે તેની આસપાસ વીંટળાઈ રહેલા અનેક પાત્રોમાંથી, તેનું અંગત કહી શકાય એવું એકેક પાત્ર નથી. આ વીરપુરુષની એકલતા એકદમ આંખે ઉડીને વળગે એવી છે. આ એકલતા જ, વૃત્તાંતકારના તેના ચિત્રણનું મુખ્ય તત્ત્વ તો હોય.

૧. યોશિયાની એકલતાનાં લક્ષણો

ચોગ્રાસમાં અધ્યાયમાં વર્ણાવેલ ધરખમ ફેરફારો, આ યુવાન રાજાએ આશ્રયજનક રીતે એકલે હાથે જ કર્યા છે. તેના શત્રુઓ અનેક છે, સાથીઓ

^૧ ઘટનાક્રમ પ્રયે બસે ઈતિહાસોના વેગળા દ્રાષ્ટિકોણ વિશે આ વિવેચનમાં છણાવટ કરી છે. ઘટનાઓ વાસ્તવમાં જે રીતે ઘઢાઈ એનો ક્રમ કાળવૃત્તાંતમાં વધુ ચોકસાઈથી સચવાયો છે, એમ માનવાને દેખીતી રીતે જ કરાણ છે. ‘રાજાઓ’ના લેખકે નિયમના પુસ્તકના અધ્યયન પછી યોશિયા પશ્ચાતાપ પર તથા તેના શાસન પર તેની થયેલી અસર પર જે ભાર મૂક્યો છે, એ બતાવવાને માહિતીઓને એકબીજામાં વીઠાણી દીધી છે. જ્યારે વૃત્તાંતકાર સિદ્ધ કરવા માંગે છે કે એ પુસ્તક જડાથી અથવા ખોવાઈ જવાથી - યોશિયાની નિતિમતા પર કોઈ પ્રભાવ પડ્યો નથી, અને તેથી ઘટનાઓનો ક્રમ હતો તેમનો તેમ, રજૂ કર્યો છે.

કોઈક જ છે. ઈશ્વરના માર્ગોમાં તેના દેશને આગળ ધપાવવાના તેના પરિશ્રમમાં, આપણે જોઈશું તેમ, નથી તેને સમયનો સાથ મળ્યો, કે નથી તેની પ્રજ્ઞાનો. એથીએ વધુ નોંધપાત્ર વાત તો એ છે કે પ્રબોધક સુદ્ધાં તેની સાથે હોય એવું દેખાતું નથી; એજ અભાવ તેને સૌથી વધુ હુંખું ખાંયો હતો.

અ. પ્રબોધક તેની સાથે નથી.

પણ નિશે, એ પ્રબોધક તો નથી જ. પણ રાજાશાહીની કથામાં ગ્રથમવાર, શાહ્બુમની પત્ની હુલ્દા-પ્રબોધિકા-રંગમંચ પર પ્રવેશ કરે છે (૩૪:૨૨). મહાન ફેરફાર કરનાર પ્રત્યેક રાજને ઈશ્વરે પ્રબોધવાણી દ્વારા માર્ગદર્શન આપ્યું હતું. નવમી સદીમાં આસાને અજાર્યાની સલાહ (૧૫:૧-૮) પ્રામ થઈ હતી, અને યહોશાફાટને ઓછામાં ઓછા ચારની (૧૮:૭; ૧૯:૨; ૨૦:૧૪, ૩૭). આઠમી સદીમાં ઉજિયાને જખાર્યાની (૨૬:૫), અને તેના પ્રપોત્ર હિઝકિયાને યશાયાની (૩૨:૨૦) શિખામણ તથા મિત્રતાનો લાભ મળ્યો હતો. અને હવે જ્યારે અહીં તેના ઘણાખરા પૂર્વજોથી ઊલદું, ઈશ્વરનું વચન સામે ચાલીને તેને કોઈ કહી સંભળાવે તે કરતાં, તે પોતે થઈને સાંભળવા માંગે છે, ત્યારે ઈશ્વરે તેમની સેવિકા-હુલ્દા પ્રબોધિકાને તૈયાર રાખી છે.

તોયે, પ્રબોધક યોશિયાની સાથે નથી, એ વાત તો ખરી છે જ. હુલ્દાનો સંદેશ માત્ર યહૂદિયાના બંડખોર અને તેમના રાજના દીન હદ્યને અનુલક્ષીનેજ છે. અને યોશિયાની નવરચનાનો આખો વિષય જ જાણે ભૂલી જાય છે, ત્યારે આપણા મનમાં એક જ પ્રશ્ન વારંવાર ઉઠતો રહે છે: ‘યર્મિયાનું શું કહેવું છે?’ એ સમયનો ખરો પ્રબોધક તો એજ હતો. યર્મિયાના પુસ્તકમાં લખ્યું છે, કે તેના સેવાકાર્યનો આરંભ યોશિયાના સમયમાં થયો હતો (યર્મિ. ૧:૨). આ રાજાનો સમગ્ર ચિતાર રચવો હોય તો આપણે એ પુસ્તક તરફ ફરવું પડશે. પણ ચોંકાવનારી વાત તો એ છે, કે જ્યારે ‘રાજાઓ’ તથા ‘કાળવૃત્તાંત’ બતે તેના ધર્મકાર્યની પુનઃસ્થાપનાને તેની નોંધનીય સિદ્ધિ લેખે છે, ત્યારે યર્મિયાને હુલ્દાએ કહ્યું, તે કરતાં તે વિશે કશું જ કહેવા જેવું લાગતું નથી. યોશિયાના મૃત્યુ પણી તેના વિશે માત્ર એટલું જ કહે છે, કે તે ઈશ્વરનો આશીર્વાદિત, ન્યાયી તથા નીતિમાન રાજ હતો. અને તેને માટે કોઈ આંસુ

યોશિયા : એકાકી પાળક

સારવાની આવશ્યકતા નથી. ૨

જો કાળવૃત્તાંતના યોશિયાનો યર્મિયાએ માત્ર નામ પૂરતો જ ઉલ્લેખ કર્યો છે, તો વૃત્તાંતકાર પણ તેને એજ માપથી પાછું માપી આપે છે, ને યર્મિયા વિશે તેમજો કહેવા જેવું કંઈ જ નથી. ત્યારપછીની પેઢીઓ વિશે પ્રબોધકના શબ્દોનો તે ઉલ્લેખ કરે છે (ઉદ્: ૧૨, ૨૧-૨૨). યોશિયા વિશે આપણને તે માત્ર એટલું જ કહે છે, કે રાજાના અકાળ મૃત્યુ પછી યર્મિયાએ યોશિયાને માટે વિલાપનું કાવ્ય રચ્યું (ઉપ: ૨૫)

યહૂદિયા તથા યરુશાલેમમાંથી જૂઠા ધર્મો દૂર કરીને, ઈજરાયલના ઐતિહાસિક ધર્મને પુઃસ્થાપિત કરવાના આશયથી જેમ જેમ એ કૃતનિશ્ચયી યુવક આગળ ધસતો ગયો, તેમ તેમ તેને સાશ્વર્ય દુઃખ પણ થયું જ હશે, કે પ્રબોધક રાજાની ધર્મનિષ્ઠાનાં વખાણ તો કરતો જ નથી, પણ પ્રજાજનોના પાતકો બદલ તેમને માત્ર ઊતારી જ પાડે છે. એ સુધારકાર્યો તો યોશિયાની દાવિદના માર્ગો પ્રતિ દ્રઢ વિશ્વાસુંપણું દર્શાવવાની તથા ‘યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે યથાર્થ હતું તે’ (ઉધ: ૨-૩) કરવાની રીત હતી; અને યર્મિયા પ્રોત્સાહનનો એકું શબ્દ સુદ્ધાં ન બોલતાં, મુંગો ઊભો રહ્યો. પણ એ કારણથી, યોશિયાએ તેની પ્રવૃત્તિમાં કોઈ ઢીલ આવવા દીધી નહિ. આપણી દ્રષ્ટિમાં તેનું કદ એટલું વધી જાય છે! જે પ્રબોધક ભાવિ કાળમાં તેના જમાનાનો સૌથી મહાન પ્રબોધક ગણાશે. તેના ટેકા વિના તે એકલો પડી જાય છે, પણ તોયે, જે કાર્ય કરવાને તેનો અંતરાત્મા પ્રેરતો રહે છે, તે કરવાને તેનું નિશ્ચયબળ એકહું કરીને આગળ વધતો જ જાય છે.

૭. સમય તેની સાથે નથી.

યોશિયા વિખ્લવકાળમાં જીવતો હતો. વૃત્તાંતકાર, જેમ તેના સમયમાં સેવાકાર્યનો આરંભ કરનાર પ્રસિધ્ય પ્રબોધક સંબંધી માત્ર ઈશારો કરે છે. તેમ, એ વિખ્લવકાળ સંબંધી પણ કરે છે. પણ યોશિયાના શાસનકાળને બસે છે તે સમયમાં રાજકીયમંચ પર જેલાઈ રહેલા દ્રષ્યો સંબંધી હળવા ઈશારા કરે જ છે.

૨ યર્મિ. ૨૨: ૧૦અ, ૧૫-૧૬

બિનસાંપ્રદાયિક ઈતિહાસ પ્રમાણે, તે સમયના સૌથી વિશાળ, આશૂરી રાજ્યનો અંત હવે નજીક આવી રહ્યો હતો. તેની વિશાળતા જ એના પતનનું કારણ બની. તેના અત્યાચારી શાસન વિરુદ્ધ ડેર ડેર ઉઠતા બળવાઓને દબાવવા જતાં તેણે અતિરેક કરવા માંડયો, અને અંતે, બંડખોર બાબેલના ધ્સારામાં કચડાઈ ગયું.

વૃત્તાંતકારના હેવાલમાં આપણે જોયું છે તેમ, યોશિયાના દાદા મનાશાના સમયમાં જ આ વિખ્લવના મંડાણ મંડાઈ ચૂક્યાં હતા. ‘આશ્શૂરનો રાજી મનાશાને સાંકળોથી જકડી લઈને તથા બેડી પહેરાવીને’ (૩૩:૧૧) જ્યારે બેબિલોન લઈ ગયો, ત્યારે યહૂદિયા તથા બેબિલોન બજે એ કૂર દુઃશાસકની મુડીમાં જકડાયેલા હતા. પણ મનાશાને ત્યાંથી પાછા ફર્યા બાદ યરુશાલેમના કિલ્લાઓને ફરીથી બાંધવાનું શરૂ કર્યું (૩૪:૧૪), એ તેણે આશૂરીઓની સંમતિથી કે તેની ઉપરવટ થઈને કર્યું? જો સંમતિ લીધીયે હોય, તો પણ એ તેમના ઘટતા બળની નિશાની છે. ત્યારપછી બીજી કલમમાં, મનાશા અગાઉ પદરાવેલી મૂર્તિઓને કાઢીને નગર બહાર ફેંકી દીધી હોવાનો જે ઉલ્લેખ છે, તેપણ એજ બતાવે છે. અહીં પણ, તેણે ઈજરાયલના ઈશ્વરનો ત્યાગ કેમ કર્યો, એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે; શત્રુ સાથે મળીને તે કોઈ સ્વાર્થ સાધી શકે એમ હતું, અથવા તેનો સામનો કરવાને કોઈ મદદની આશાએ એમ કર્યું? પણ ફરીથી, કારણ જે હોય તે, પણ વિદેશી દેવોને મનાશાએ કાઢી નાખ્યા, એજ બતાવે છે, કે આશ્શૂરની તેની પ્રજા પરની પકડ ઢીલી થવા માંડી છે.

યોશિયાના અભિષેક અગાઉ મધ્યપૂર્વના રાજકારણનો ચિતાર આ છે. તેના મૃત્યુબાદ આખો ચિતાર બદલાઈ જાય છે. તેના અનુગામી બે પુત્રોમાંથી યહોઆહાજને મિસરના રાજાએ પદભાષ કર્યો અને યહોયાકીમને બેબિલોનના રાજાએ (૩૬:૩,૬). હવે આ બે મહાસત્તાઓ આવી છે, અને શાખમાંથી આશ્શૂરનું નામો નિશાન અદ્રશ્ય થઈ ગયું છે. યોશિયાના જીવનની અંતિમ ઘટનાના વર્ણનમાં વૃત્તાંતકારે આ પલ્લા પ્રત્યે નિર્દેશ તો કર્યો જ છે. મિસરનું સૈન્ય ફ્રાતના કાંઈ પરના કાર્કિનીશ તરફ જઈ રહ્યું હતું. યોશિયા જી કરીને વચ્ચે પડ્યો અને મગિદોમાં મિસરીઓ સામે યુદ્ધ ચઢ્યો. તેથી જ તે તેમને હાથે મરાયો (૩૫:૨૦). સાચી વાત તો એ હતી, કે જે દેશો અને સત્તાઓ સામે મિસર બળાબળનું ધર્ષણ કરી રહ્યું હતું, તેની સરખામણીમાં યહૂદિયા કંઈ

યોશિયા : એકાકી પાણક

વિસાતમાં નહોતું મિસરીઓ લાંબા સમયથી આશૂરના શત્રુઓ હતા, પણ હવે જ્યારે આશૂરની મહાસત્તા દીલી પડવા માંડી છે, અને બેબિલોન તેને ઉથલાવીને તેનું સ્થાન લેવા તાકી રહ્યું છે, ત્યારે તેઓ એ બેબિલોનની બાળને ઊંઘી વાળવાને, નીતિ બદલીને આશૂરી-મિસરી જોડાણ ઊભુ કર્યું.

અર્થાત્ સાતમી સદીના ઉત્તરકાળની આ ગ્રાણ મહાસત્તાઓ પરસ્પર એકખીજાની હિલચાલ પર નજર રાખવામાં એટલી વ્યસ્ત છે, કે મધ્યપૂર્વના નાના રાષ્ટ્રો માટે તેમની પાસે સમય જ નથી. જે કે નબળા પડતા આશૂરને મિસરી પીઠબળ મળતું અટકાવવાનું યોશિયાને લાભકારક લાગતું હોય, તો યે મહાસત્તાઓના મતની પરવા કર્યા વિના, તે ધરાઓંગણાનાં પ્રશ્નો પર પૂરતું લક્ષ દઈ રહ્યો છે.

તેના અને તેના કીર્તિવંતા પરદાદાના નવનિર્માણ કાર્યમાં આ ફેર છે. હિઝકિયાનું કાર્ય આશૂરી તરાપના ઓળા હેઠળ પાર પડાયું હતું. જ્યારે યોશિયાના કાર્ય વખતે એ ભય લગભગ ઓસરી ગયો હતો. પહેલા રાજાએ અતિ વિકટ સંજોગોમાં હોવા છતાં કાર્ય કર્યું હતું. જ્યારે બીજાના સમયમાં એ વિકટતા લુમ થઈ હતી. યોશિયાએ અનુકૂળ પરિસ્થિતિનો લાભ લીધો હતો, જ્યારે હિઝકિયાએ પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. એ જ કારણસર અનુકૂળ પરિસ્થિતિમાં મેળવેલી સિદ્ધિનું મૂલ્ય ઓછું અંકાયું. અલબદ્દ, પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિ જ શુભ પરિણામ માટે કારણભૂત બનશે, એમ નિશ્ચિતપણે કહી શકાય નહીં. મનાશાની બાબતમાં પરિણામ એથી ઊલંઘું જ આવ્યું. પણ કટોકટી ભર્યા સંજોગો અને નિષાવાન નેતૃત્વની સંયુક્ત પરિણામે હિઝકિયાના શાસનમાં મહાન પરિવર્તનો આખ્યા એ અર્થમાં જોઈએ તો સમય યોશિયા સાથે નહોતો નિષ્ઠા હતી પણ કપરા સંજોગો નહોતા. વાતાવરણ વધુ હળવું અને આશાસ્પદ હતું. કદાચ યોશિયાના ધ્યેયોને નિજિક્ય સંમતિ પણ સાંપડી હશે. પણ એ સધારું છીછરું, અત્યંત સરળ હતું. ત્યારે હવે ધર્મિયાએ સ્પષ્ટપણે જોયું તેમ, યોશિયાની પ્રજાના લદ્યમાં તેના દેવ માટે નહિંવત્ત પ્રેમ હતો. એવા સંજોગોમાં તેનાં ધર્મજાગૃતિના કાર્યક્રમમાં તે જે નિષાથી આગળ વધતો રહ્યો, એ સાચે જ પ્રશંસાપાત્ર છે. કારણ એ અર્થમાંયે (હવે આપણે માનવું જ પડશે કે) યોશિયા એકલો પડી ગયો હતો.

ક. લોકોંતેની સાથે નથી

યોશિયાના પ્રારંભિક દિવસોમાં ઈજરાયલી સિવાયના ધર્મને યહૃદિયામાંથી નાબૂદ કર્યા હોવા વિશે આપણે વૃત્તાંતકારના વર્ણનમાં વાંચ્યું. બનવાજોગ છે, કે ૩૪:૩-૭માં વર્ણવેલ સુધારાઓમાં, શત્રુનો પ્રભાવ ઘણો પ્રબળ હતો ત્યારે આશૂરથી આવેલી મૂર્તિઓ તથા વિધિઓ-સૂર્યને સારુ, ચંદ્રને સારુ, ગ્રહોને સારુ તથા આખા જ્યોતિમંડળને સારુ ધૂપ બાળવાની (૨ રાજાઓ ૨૩:૫) નિશ્ચે એજ કક્ષામાં આવતી વિધિ-ની નાબૂદી પણ આવી જ ગઈ હશે. એવી નીતિ દેશભક્તિના કાર્ય જેવી લાગતી હોવાથી સહેજે લોકપ્રિય થઈ ગઈ હશે. પણ શમુ/રાજાઓના હેવાલમાંથી વૃત્તાંતકારે એ આવેલી બખાલની પૂજા દૂર કરવાના ઘણા ઓછા લોકપ્રિય પાસાં પર વૃત્તાંતકાર પ્રકાશ ફેરફાર છે. જ્યારે એટલા બધા લોકો માચીન કનાની ધર્મ પાળતા હતા અને આમેય ઈજરાયલીના ઈશ્વરની ભક્તિ તેમની ભક્તિથી ઘણી જુદી છે, એ વાત તેમને સહેજે ગણે ઉત્તરે એવી નહોતી, ત્યારે સર્વ દેશવાસીઓ પાસે યોશિયાના કૃત્યોમાં ઉત્સાહથી સહભાગી થવાની અપેક્ષા અસ્થાને છે.

અહીં જ્યારે આપણે તેને અગાઉ થઈ ગયેલા અન્ય સુધારક નેતાઓની કક્ષામાં મૂકીએ છીએ, ત્યારે વર્ણનમાં કરાયેલો એક ચતુર ફેરફાર કદાચ જ્ઞાય આવે. ‘સર્વ ઈજરાયલ’ની કલ્પના વૃત્તાંતકારને પ્રિય છે, એ આપણે ઘણીવાર જોયું છે. અંતે એ આરંભિક અધ્યાયોમાં તો તે સહેજે દેખાઈ આવે એવી છે. યહોશાફાટના તેના લોકને ‘તેમના પિતૃઓના ઈશ્વર, યહોવા પાસે પાછા’ આણવાના પ્રયાસો બાદ, સંકટ સમયે સર્વએ ભેગાં મળી પૂરા ભાવથી તેમના સંગઠનનું પ્રદર્શન કર્યું: ‘યહૃદાહના સર્વ નગરોમાંથી તેઓ યહોવાની શોધ કરવા માટે આવ્યા’ ‘યહૃદિયાના સર્વ લોકો, તેઓનાં બાળકો, તેઓની સ્ત્રીઓ તથા તેઓનાં છોકરાં યહોવાની આગળ ઊભા રહ્યાં. સર્વ યહૃદિયા તથા યરુશાલેમના રહેવાસીઓએ યહોવાનું ભજન કરીને તેને સાણંગ દંડવત્ત પ્રણામ કર્યા’ (૧૮:૪; ૨૦:૪, ૧૩, ૧૮), જ્યારે દિઝકિયાએ તેના દેશ ભરનાં લોકોને યહોવા પાસે પાછાં ફરવાને આપ્યું, ત્યારે ઈશ્વરે યહૃદિયાના માણસોને ‘એકદિલ’ કર્યા, અને ‘ઘણા લોકો’ ‘આખી જમાત, ‘મોટી સંઘ્યા’ ‘સર્વ ઈજરાયલ’ જેવા શબ્દોથી આપ્યું વર્ણન છવાઈ ગયું છે (૩૦:૬-૩૧:૧).

પણ જ્યારે આપણે યોશિયાની કહાણી પર આવીએ છીએ, ત્યારે ઈશ્વરના

યોશિયા : એકાકી પાળક

લોકોના ઉલ્લેખો વિચિત્ર રીતે જુદા પડી જાય છે. ‘લોકોએ તેની સમક્ષ બભાલીમની વેદીઓ તોડી પાડી’ (૩૪:૪); અને આપણને સંદેહ આવે છે કે, તે સ્વયં ત્યાં તોડી પડાવવાને હાજર ન હોત, તો તેમણે એ કર્યું હોત કે કેમ, ક્ષારણ કે જેમ જેમ વાત આગળ વધે છે, તેમ તેમ તેઓ અમાં કેટલા ઓછા સંડેવવા માગતા હતા, એનો ઘ્યાલ આપણાને આવતાં જાય છે. એ જ ધ્યેયની સામૂહિક ભાવનાનો દેખીતો જ અભાવ છે. આરંભકાળમાં જ ઈશ્વર માટેની જે અંગત ઈચ્છા હતી-‘તે હજુ તો કિશોરાવસ્થામાં હતો, એટલામાં તો તેણે પોતાના પિતા દાવિદના ઈશ્વરની ઉપાસના કરવા માંડી’ (૩૪:૩)-તે તેની શેષ પ્રજામાં જાગી નહિ. તેણે વેદીઓ તોડી પાડી, મૂર્તિઓનો ભૂક્કો કર્યો, તેઓના યાજકોનાં હાડકાં બાળ્યા; તેણે દેશને તથા મંદિરને શુદ્ધ કર્યા; જ્યારે મંદિરમાંથી નિયમનું પુસ્તક જડયું, ત્યારે પ્રબોધિકા પાસે તેણે સહાય માગી, અને તેણે કરારના વચનો પ્રમાણો તે પાળવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાનું નક્કી કર્યું. તેણે મહાસભા બોલાવી, તેણે તે પુસ્તકનાં વચનો સભા સમક્ષ વાંચી સંભળાવ્યા, અને (ચોકાવનાર શબ્દોમાં) ‘યરુશાલેમ તથા બિન્યામીનમાં જે માણસો હતા, તેઓની તેણે તેમાં સંમતિ લીધી’ (૩૪:૩-૫, ૮ ૧૯-, ૨૮-૩૦, ૩૨). અધ્યાયના પ્રારંભિક શબ્દો (લોકોએ તેની સમક્ષ.....વેદીઓ તોડી પાડી, ૩૪:૪) તથા અંતિમ શબ્દો ‘તેની કારકિર્દીમાં તેઓ પોતાના પિતૃઓના ઈશ્વર યહોવાને અનુસરતા રહ્યા’ (૩૪:૩૩)-એક સરખાં જ છે.

આ સંધયાં વાંચતો જાઉં છું તેમ તેમ, આ પાળક-રાજ માટે મારી સહાનુભૂતિ, અને પછી ચાહના વધતી જાય છે. તેના ટોળાએ કયે માર્ગ જવું એ તે જાણતો હતો, પણ ટોળાના મનમાં કંઈક જુદા જ વિચારો હતા. આજ કારણસર યોશિયાના દિવસોમાં ધાર્મિક ચળવળ પ્રત્યે ધર્મિયામાં ઉખાનો અભાવ હતો. આપણે જોયું છે તેમ, સ્વયં રાજ માટે તેને માન હતું જરૂર પણ પ્રબોધકને મન નોંધપાત્ર નવસર્જન નહિ થયું હોય. ધર્મિયાના આરંભિક અધ્યાયોમાં ઉલ્લેખિત યદ્દુદ્દિયા, તે ૨ કાળવૃત્તાંત ૩૪-૫૫માં જેને ઈશ્વર તરફ પાછા ફેરવવાનો પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે, એજ રાણ હશે ? હું બીજા દ્રષ્ટિકોણથી ૩૪:૨ વાંચું છું : ‘તેણે યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે યથાર્થ હતું તે કર્યું, તે

પોતાના પૂર્વજ દાવિદને માર્ગ ચાલીને તેની જમણો કે ડાબે પડખે ખસ્યો નહિ'-
એ માર્ગ પર તે એકલો પડી ગયો હોવા છતાંથે, જો કે તેને પોતાના ટોળાના
કલ્યાનીજ વિશેષ લાગણી હતી, અને તે લાગણીની પાછળ શુદ્ધ ભાવના
તથા કાર્ય તત્ત્વરતા હતી. એટલું જ નહિ પણ એ નિયમાધીન આદેશાનુસાર
તથા યથાર્થ હતી, તોથે અંતે તો તે એવો જ વેટાપાળક રહ્યો, જેના ટોળાએ
તેને ઓળખ્યો નહિ, કે ઓળખવા માણ્યો નહિ, એ તે સૌથી મહાન વેટાં
પાળક રાજાનો' પૂર્વભાસ હતો, કે જે પોતાનાની પાસે આવ્યો, પણ પોતાના
(લોકો) એ તેનો અંગીકાર કર્યો નહિ, તે છતાં તેણે તેમના પર અંત સુધી પ્રેમ
રાખ્યો અને તેમને માટે જે કાર્ય કરવા તે આવ્યો હતો, તે તેણે પૂરું કર્યું, અને
તેનીએ પેલે પારના, ઈશ્વરના પ્રત્યેક પાળકનો તે પૂર્વભાસ હતો, કે જે તેના
ટોળાને તેણે કયે માર્ગ દોરવું જોઈએ, એ જાગતા હોવા છતાં, એ રાહે જવા
માંગનાર કોઈ ન મળતાં, એકલો રહી જાય છે, અને પ્રોત્સાહનાર્થે તેણે
યહુદિયાના અંતિમ મહાન રાજી પર મીટ માંડવી પડે છે.

પણ છેવટે, એ કહાણીમાંથી પ્રોત્સાહન તો મળી જ રહે છે, એકલે હાથે
કરેલો યોશિયાનો પરિશ્રમ, ફળદાયી તો રહ્યો જ.

૨. યોશિયાની એકલતાનાં ફળો

પ્રભોધક, કે સમય, કે લોકો તેની સાથે ન હોવા છતાં, પોતાની અંતરદ્રષ્ટિથી
પ્રેરાઈને તે આગળ વધતો ગયો, અને તે તેને કયાં લઈ ગઈ એ વિશે વૃત્તાંતકાર
આપણા મનમાં કોઈ સંદેહ રહેવા દેતા નથી. તે તેને 'એક પુસ્તક' પાસે લઈ
ગઈ; એ પુસ્તકમાં 'નિયમના વચનો' હતાં; 'કરારનાં વચનો' એ પુસ્તકમાં
લખેલા હતાં (૩૪:૧૮, ૧૯, ૩૧). આપણે પહેલાં જોયું છે કે શમુ/રાજાઓ
નિયમના પુસ્તકની એ શોધને, યોશિયાના પુનનિર્મિણ-કાર્યર્થી 'કુદકાનું
પાટિયું' કહેછે, જ્યારે વૃત્તાંતકારના મત પ્રમાણે એ શોધ પહેલેથી જ ગતિમાન
એવી પુનનિર્મિણ-પ્રવૃત્તિની પરાકાણ હતી. ૪ વળી, આગલા ઈતિહાસમાં
પણ લખ્યું છે, કે પુસ્તક મળી આવ્યું ત્યારે મંદિરનું સમારકામ ચાલુ હતું (૨
રાજાઓ ર૨:૩) એ યાદગાર દિવસ પંહેલાં જ યોશિયાનું અંતઃકરણ

૪ પાછળ ૨ કાળ. ૩૪-૩૫ની અંતનોંથ નં ૧ જુઓ.

ઈશ્વરભક્તિમાં પરોવાયેલું હતું અને એ મહાન શોધ, તેની ભક્તિના ફળરૂપે તથા એ પ્રવૃત્તિને વધુ વેગ આપવાને પ્રોત્સાહનરૂપે હતી, એ માત્ર વૃત્તાંતકારની કલ્પના જ નહિ, પણ સત્ય હકીકત હતી.

અ. પાદું મળી આવેલું પુસ્તક

‘યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે યથાર્થ હતું તે’ (૩૪:૧) કરવાની તેની ઈચ્છા, ભલે એ ખોજમાં તે એકલો હતો, પણ-પ્રથમ તેને પુસ્તક સુધી દોરી ગઈ તેની આત્મિક યાત્રાનો એક-એક તબક્કો અસાધારણ ચોક્કસાઈથી વર્ણવો છે. તે રાજ કરવા લાગ્યો, ત્યારે તે આઠ વર્ષનો હતો. તેના શાસનના આઠમા વર્ષમાં, રાજ્યની જવાબદારી તથા ફાંડાઓનું ભાન આવવા માંડતાં, સોણ વર્ષની ડિશોરવયે તેણે ઈશ્વરની ઉપાસના કરવા માંગી. પ્રિસ્તી ભાષામાં આપણે એને પરિવર્તનનો અનુભવ, વિશ્વાસના સાચા અર્થ પ્રત્યે જાગૃતિ ન કહી શકીએ? પછી તેના શાસનકાળના બારમા વર્ષમાં, વીસ વર્ષની વયે તેણે તેના દેશમાં ધાર્મિક નવ સર્જનની પ્રક્રિયાનો આરંભ કર્યો. કદાચ વીસ, એ ‘પુખ્તતાની.....વહેલામાં વહેલી વાસ્તવિકતાના ભાનનીપ વય હતી. તેના અઢારમાં વર્ષમાં, છવીસ વર્ષની વયે, તેણે મંદિરનું સમારકામ શરૂ કર્યું, જેમાંથી તેને પુસ્તક મળ્યું.

તે જાણે કે, તેની અંગત આત્મિક નોંધપોથી મૂકી ગયો છે; એવી તેના કોઈયે પુરોગામીની નથી. તેના પિતૃઓના ઈશ્વરને શોધીને, તેમને અનુસરવાની ચાહના અને તેની પાછળ રહેલી, એ વૃત્તિ, તેનામાં જગાડવાની ઈશ્વરની કૃપાએ તેને એ શોધનો હિવસ દેખાડયો. એક અર્થમાં એ પુસ્તક, એક પુરસ્કાર હતું. જેમ અન્ય નીતિમાન રાજીઓ પર ઈશ્વરની આશિષ નિર્મિણ યોજનામાં સફળતા અથવા યુદ્ધમાં વિજયના રૂપમાં ઉત્તે છે, તેમ તેના વિશ્વાસુપણા બદલ તેને આ આશિષ સાંપડી છે.

એ કંઈ કુરસદે માણવા જેવો પુરસ્કાર નથી; ઊલટું, એ તો હવે હજ વધુ ભક્તિ, હજ વધુ સેવા માંગી લે છે, ‘તું થોડામાં વિશ્વાસુ માલૂમ પડયો છે; હું તને ઘણાપર હરાવીશ. ^૫ તેમની સેવાનો બદલો, હજ વધુ સેવા છે, એ જાણવા

^૫ Williamson, p.398

^૬ માથી રૂપ:૨૧ NIV

માટે ઈશ્વરના સેવકોએ તેમના પ્રભુના પુનરાગમનની વાટ જોવાની જરૂર નથી. પણ પુસ્તકમાં જે હતું તે (અને એ પ્રશ્ન પર આપણે પળભરમાં પાછાં આવીએ જ છીએ), પણ તેમાં માત્ર ચેતવણી કરતાં કંઈક વધુ તો હોવાનું જ હતું. સમય આવતાં તેમાંથી આનંદ સાંપડયો જશ: પાંત્રીસમાં અધ્યાયનો ઉત્સવ એમાંથી જ ફૂટી નીકબ્યો હતો. જેણે ‘નિયમશાસ્ત્રનાં વચનો સાંભષ્યા ત્યારે પોતાનાં વસ્ત્રો ફાડી નાખ્યા’ (૩૪:૧૮) તેજ આગળ જતાં ગીતકારના સૂરમાં સૂર મીલાવીને કહેશે, ‘મોટી લૂંટ મેળવનારની પેઠે તારાં વચનોથી મને આનંદ થાય છે.^૭

પુસ્તકની શોધનો ઈશ્વર ભક્તોનો અનુભવ સર્વ યુગોમાં ઈશ્વરના લોકને થતો હોય છે. યોશિયાને જે થયું, એજ વાત આપણા પોતાના બાઈબલની પુનઃપ્રાપ્તિ થતાં આપણનેયે થઈ. એમ કહેવામાં કદાચ ભોળપણ લાગે, પણ પલટાતા સંજોગોળા ઉકેલરૂપે, વાચકોને સનાતન સિદ્ધાંતો ખોળવાનો પડકાર દેતાં વૃત્તાંતકાર આપણને દાખવવા માંગે છે, કે આ બાબતમાં, લેખિતરૂપે આપણને સાંપડતા ઈશ્વરના અધિકૃત સંદેશનો સિદ્ધાંત કયારેય બદલાતો નથી. રાજ્ય અને યાજકત્વ, ફસલો, તથા યુદ્ધો તથા ઈમારતોને આપણા સમયમાં આપણે જુદી દ્રષ્ટિએ જોવાનાં છે; પણ પુસ્તક, આજે ઘણા મોટા કદમાં હોય તોયે પુસ્તક જ છે. બંતથી ઈશ્વરને શોધનાર પ્રત્યેક, યોશિયાને, આજેયે શાસ્ત્રનાં પાનાંઓમાં ઈશ્વર સાંપડે છે અને પુરસ્કાર પ્રદાન કરે છે.

દાવિદનો બે રીતે થયેલો ઉત્ત્વેખ-‘દાવિદના માર્ગો’ અને ‘દાવિદનો ઈશ્વર’ (૩૪:૨, ૩)- આકસ્મિક નથી. દાવિદ તથા શલોમોનના કાળમાં જે મૂલ્યો પર રાજશાહીની સ્થાપના થઈ હતી, તે તરફ પાછા ફરવાની પૃથ્બી થતાં મંદિરના પુનઃનિર્માણ તથા શુદ્ધિકરણના અનેક પ્રયોગો તેણે કરવાનાં થયાં, એ વાત આપણી દ્રષ્ટિ બહાર જઈ શકે નહિ. એ પુસ્તક તેના લોકોના ઈતિહાસમાં હજ્યે ગ્રાચીનકાળમાં તેને લઈ જશે. તેણે તો તેના પિતૃ દાવિદના માર્ગોએ જવા ચાહ્યું, પણ એ શોધને પરિણામે તેને ‘મોશેની મારફતે (અપાયેલા) યહોવાના નિયમનું પુસ્તક’ મળી આવ્યું (૩૪:૧૪). રાજાની પાછળ નિયમના ઘડવૈયા ઊભા છે. આપણે સિનાય થઈને યરુશાલેમ આવીએ છીએ. દાવિદી રાજશાહીનું મંદિર મોશેના નિયમશાસ્ત્રના આધાર પર બાંધવામાં આવ્યું છે.

^૭ ગીતશાસ્ત્ર ૧૧૮:૧૬૨

૬. પાછે મળી આવેલો નિયમ

ત્યારે યોશિયાની ખોજને પરિણામે તેને પુસ્તક સાંપડયું અને તેમાંથી સાંપડયું, પુસ્તકનું પુનિત હાઈ-તેને મળી આવ્યો ‘નિયમ’.

યહૃદિયાના ઘણાખરા રાજાઓ તેમની શાહી જવાબદારીઓ વ્યવહારની દ્રષ્ટિએ પૂરી કરતા હતા, એમ કહેવામાં કંઈ ખોટું નથી. જો તેમને કર્તવ્યનું સહેજે ભાન હતું, તો તેઓ તેમની સામે આવતી સમસ્યાઓનો યથાશક્તિ ઉકેલ આણતા અને એ સંજોગોમાં તેમને યથાર્થ લાગે એ કાર્ય કરતા તેઓનાં જે વધુ નિષ્ઠાવાન હતા, તેઓ તેમના વારસાગત મૂલ્યોમાંથી માર્ગદર્શન મેળવતાઃ યોથામ તેના પિતા ઉજ્જિયાના સિધ્યાંત પ્રમાણે, ઉજ્જિયા તેના પિતા અમાસ્યાના સિધ્યાંત પ્રમાણે, અને એજ રીતે બીજાઓ પણ, જ્યાં મનની નિર્મણતા તથા ઈશ્વર પ્રત્યેનો પ્રેમ હતો, જ્યાં પરંપરાગત મૂલ્યો યોગ્ય રીતે સમજાઈ ગયાં હતાં અને જ્યાં પરંપરાઓ મૂળે જ સત્ય હતી, ત્યાં તેમની દોરવણીમાં કોઈ ભૂલ થવાનો સંભવ નથી. પણ આજના પાશ્ચાત્ય જગતના જ્ઞિસ્તીઓને લાગે છે તેમ, તમે અતીતની આન્તિક પૂજી પર જ આધાર રાખી ન શકો. વારસાગત ધન અને વેતન એકસરખાં નથી. શ્રમ કર્યાવિનાની આવક, કોણ જાણો કેમ, પરસેવો પાડીને મેળવેલા ધન કરતાં વધુ હાનિકારક છે. જો ઈજરાયલનો પ્રત્યેક રાજ ઈશ્વરની તેમના લોકો માટેની મૂળ યોજનાની અંગત સમજજા પામ્યા વિના સફળ થયો હોત, તો તેના વહીવટની રોજિદી યુક્તિ પ્રયુક્તિઓમાં અટવાઈ જઈને તેણે તે યોજનાને વક સ્વરૂપ જ આપ્યું હોત.

ઈશ્વરનાં લોકો (અને વિશેષે કરીને તેમના નેતાઓ) ધોરી માર્ગથી થોડા થોડા આડે જતાં, એટલે દૂર ભટકી ગયાં, કે તેમના નિર્ધારીત નગરથી તેઓ તદ્દન જ વિમુખ થઈ ગયાં.⁴ એ સામાન્ય જ્ઞિસ્તી ઈતિહાસ પરથી આપણે એમ માની લેવાનું નથી, કે માત્ર ભૂતકાળની પેઢીઓ જ આમ કરીને મૂર્ખ બની હતી અને આપણી પેઢી તો જ્ઞાની અને સુરક્ષિત છે. આપણેયે મૂળ પ્રકટીકરણ- બાઈબલના સત્યના-સમયમાંથી પ્રેરણા લેવાને બદલે ગઈકાલ પાસેથી મેળવેલા વારસાને બળે જીવન જીવતાં હોઈએ છીએ.

⁴ John Bunyan, The pilgrim's Progress (Christian and Hopeful deceived by Flatterer)

યહૃદિયાની અંતિમ સદીના મહાન રાજાઓને આ ભય હતો જ. હિઝકિયા ગાડીએ આવ્યો ત્યારે રાજ્ય એટલી કફોડી સ્થિતિમાં હતું, કે તે (રાજ્ય) કેવું હોવું જોઈએ, એ તેના લોકોને બતાવવા, તે તેમને તેના આરંભકાળમાં લઈ ગયો. રાજાશાહીનાં મૂળ શોધી કાઢવાને, તે તેઓની સાથે દાવિદ અને શલોમોનના કાળ સુધી ઊંડાણમાં ઉત્તર્યો, અને ત્યાં હતો એ આદર્શ એ કોશ: ત્યાં પાછા મળી આવેલા સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ થઈને યહૃદિયા રહેવાનું છે. હિઝકિયા રાજાશાહીના સુવર્ણ યુગ સુધી પહોંચી ગયો; એજ રાજ્યોને તેણે પાછું આણવું હતું.

હજકિયાનું લક્ષ્ય એ યોશિયાનું પ્રારંભસ્થળ હતું. પ્રારંભકાળથી જ તે તેના પૂર્વજ દાવિદના માર્ગ ચાલ્યો (૩૪:૨). ઈશ્વરની તેમના લોક માટે એવી યોજના હતી કે હજકિયા તેમને લઈ ગયો તે કરતાં યોશિયા તેમને હજ આગળ; હજ ઊંડા અતીતમાં લઈ જાય. દાવિદ નગરમાં સુલેમાનના મંદિરમાં તેમને જે પુસ્તક મળી આવ્યું તે હતું. ‘મોશેની મારફતે અપાયેલા યહોવાના નિયમનું પુસ્તક’, હજયે મૂળભૂત સત્ય. વૃત્તાંતકાર એ વાત સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહે છે. યોશિયાના વર્ણનમાં સર્વ શ્રેષ્ઠ પ્રસંગ તો રાજાએ આયોજિત કરેલું પાસખાપર્વ, જે માટે લોકોને ‘ઈજરાયલના રાજા દાવિદના તથા તેના પુત્ર શલોમોનના લેખમાં વર્ણવેલું છે તેમ’ મંદિરમાં ઉપાસનાની તૈયારી કરવાનો, તથા ‘મોશેદ્વારા યહોવાના આપેલા વચન પ્રમાણે’ પાસખાપર્વ (ઉજવવાનો) (૩૫:૪, ૬) આદેશ આપવામાં આવ્યો. હિઝકિયાના દિવસોમાં થયેલો મહાપર્વનો ‘ઈજરાયલના રાજા દાઉદના પુત્ર શલોમોનના સમય પછી’ આવો ઉત્સવ કદી થયો નહોતો (૩૦:૨૬); પણ રાજાશાહી સમસ્ત ઈતિહાસમાં ‘શમૂઅલ પ્રબોધકના સમયથી, ઈજરાયલમાં, યોશિયાના પર્વ જેવું પાસખાપર્વ એક પણ પાળવામાં આવ્યું નહોતું (૩૫:૧૮).

અને ઈશ્વરના લોકો માને કે ના માને, પણ તેમની (ઇશ્વરની) ઈચ્છાનુસાર અમલ ચલાવવાની યુવાન રાજાની એકાડી, કૃતનિશ્ચયી ખોજનું બીજું એક પરિણામ પણ આવ્યું. ઈશ્વરના આદેશ માટે પુસ્તકના ઊંડાણમાં ઉત્તરતાં યોશિયાને નિયમ કરતાંથે ઉંડું રહસ્ય સાંપદ્ય.

૫. પાછો મળી આવેલો કરાર

દાવિદનીયે પાછળ અતીતમાં મોશે સુધી જતાં યોગિયાને, અંતે આ જાણવા મળ્યું મોશેદ્વારા થયેલ પ્રક્રિકરણમાં ઈશ્વરે તેને શું દેખાડ્યું? પુસ્તકદ્વારા નિયમ અને નિયમ દ્વારા કરાર તેના લોકોના અસ્તિત્વના ઉદ્ભવસ્થાન સુધી યોગિયા પહોંચી ગયો હતો.

હિંકારી ગયો હતો, તેથીયે આગળ જવાની આવશ્યકતા કેમ ઊભી થઈ એ આપણે જોઈ શકીએ છીએ. દાવિદ તથા શલોમોને સ્થાપેલી રાજશાહીનું મુખ્ય તત્ત્વ એ હતું કે તેનું ભૌગોલિક તથા રાજકીય અસ્તિત્વ હોય, વાસ્તવમાં તેના રાજાઓ માટે એક શહેર (રાજ્યાની), તથા યાજકો માટે એક મંદિર હોય. માત્ર નવા કરારના યુગમાં જ નહિ, પણ જૂના કરારના પ્રબોધકોએ તથા સ્વયં શલોમોને એ વાતનો સ્વીકાર કર્યો હતો, કે ઈશ્વર કોઈ કરાવિક મંદિર પૂરતા જ મર્યાદિત નથી. અને તેમને એની આવશ્યકતાયે નથી કે તેમાં તેમનો સમાવેશ પણ થઈ શકે નહિ.^૯ પણ અવિચારી લોકો સહેજે 'આવા જૂઠાં વચનો પર ભરોસો' રાખે છે (યર્મિયા કહે છે કે યદ્દુદ્દિયાના ઈતિહાસમાં એજ વખતે એ લોકો એજ કહી રહ્યાં હતાં): 'યહોવાનું મંદિર, યહોવાનું મંદિર, યહોવાનું મંદિર આ છે^{૧૦} એ લોકો કદાચ કહેશે, 'ઈશ્વર દાવિદ તથા શલોમોને કહું છે, કે, આ તેમનું નગર, ને આ તેમનું નિવાસસ્થાન સદા કાયમ રહેશે. તેનો કદી નાશ થઈ શકશે નહિ, અને આપણે અહીં છીએ, ત્યાં સુધી સુરક્ષિત છીએ; આપણે અવિનાશી દેવજનાં છીએ તેથી અંગત વિશ્વાસ કે આજ્ઞાધીનતાની ચિંતાથી આપણે વચ્ચિત થવાની જરૂર નથી.'

રાજશાહીના આરંભ સુધી જ પહોંચવામાં આ જોખમ હતું, દાવિદ અને શલોમોનને અપાયેલા વચનમાંથી જૂઠી આશા નીકળી શકતી હતી. તેથી યોગિયા મોશેના દિવસો સુધી તથા નિયમો સુધી જવાને પ્રેરાયો. જેથી મનુષ્ય તેનું પાલન કરતો રહે ત્યાં સુધી જ તે આશાનું કારણ બની રહે. પણ તે નરી સંપૂર્ણતા માગી લેતું હોવાથી, તેનું પૂરેપૂરું પાલન કેટલું અશક્ય છે. એનું ભાન થતાં તે હતાશાના કળણમાં ખૂંચી જાય. મોશે તથા પાઉલ માને છે, કે નિયમપાલન જીવનનો માર્ગ છે; પણ વાસ્તવમાં, 'આજ્ઞા આવી એટલે પાપ

^૯ પ્રે. કૃ. ૭:૪૭-૫૦; પણ ૬૬:૧-; ૨ કાળ ૬:૧૮

^{૧૦} યર્મિ. ૭:૪

સજીવન થયું, અને હું મૂંઓ, એટલે જે આજી જીવનને અર્થે હતી તે તો મરણને અર્થે છે; એવું મને માલૂમ પડ્યું.^{૧૧}

પણ નિયમની પાછળ કરાર છે. ઈશ્વર આ આજીઓ તેમના લોકની સમક્ષ મૂકે છે કારણ કે, તેઓ તેમના લોક છે. તેમણે તેમને પહેલેથીજ એવા બનાવ્યા છે. મિસરમાંથી તેમને બહાર કાઢી લાવ્યા પછી સિનાય પર્વત પર તેમનો નિયમ પ્રગટ થાય છે. માનવજીત સાથેના તેમના વ્યવહારના આધારરૂપ એવા અનેક કરારો બાઈબલના ઈતિહાસમાં ટાંક્યા છે. તે એક કરાર અભાઇદ સાથે, એક મોશે સાથેએક દાવિદ સાથે અને એમ અનેક કરારો કરે છે, પ્રત્યેક કરાર ઈતિહાસનું એક નવું સ્તર દર્શાવે છે, અને પ્રત્યેકમાં તેની વિશિષ્ટ શરતો હોય છે; પણ સર્વ, મૂળ કરારના નિર્દર્શનો છે, જે તળિયે તો મનુષ્યની આજીધીનતા કે અવજ્ઞા-પર નહિ, પણ ઈશ્વરની બિનશરતી કૂપા પર આધારિત છે. જો કે તે અનેકવાર એમ કહેતો તો હોય જ છે, કે 'તું' મારી અવગણના કરશે, તો તને શિક્ષા કરીશું; પણ જેમને ઈશ્વરે અગાઉથી પસંદ કર્યા હતાં, 'તેમને તે કદીયે તજી દેશે નહિ. 'કેમકે ઈશ્વરનાં કૂપાદાન તથા તેનું રદ જાય એવાં નથી^{૧૨} તેથી યોશિયા આદેશ આપે છે, કે ઈજરાયલ પાછા મળી આવેલા કરારની આજીને આધીન થાય (૩૪:૨૮-૩૩). તેમણે ઈશ્વર માટે આટલું કરીને તેમનું ઋણ ચૂકવવાનું છે અને ૩૫:૧-૧૮ના બનાવોનું વર્ણન એ દર્શાવે છે કે તેમણે તે ઋણ ચૂકાવ્યું; કારણ ઈશ્વરે પહેલાં તેમને માટે જે કર્યું હતું, તેની યાદમાં તેઓએ પાસખાપર્વ પાળ્યું.

આ સમસ્ત પુસ્તકમાં મેં બતાવવાને યત્ન કર્યો છે તેમ, જૂના કરારના આખાયે ઈતિહાસનો વૃત્તાંતકાર ઉપદેશ માટે ઉપયોગ કરે છે પણ બહુ ચૂંટી ચૂંટીને. આપણે માની લઈએ, કે જે મજકૂર તેમણે લીધું છે, તેનાથી સર્વ મુદ્દાઓ પર સારો એવો પ્રકાશ ફેંકાયો છે. અને તેમણે જ કહેવું છે તે સાંભળવાયે જૂના કરારમાં અન્યત્ર કંઈ શોધાશોધ કરવાની જરૂર નથી. તે છતાં એક વાત વિચારવા જેવી છે કે, રાજાશાહીના અંતિમ વર્ષોમાં થઈ ગયેલા જે સૌથી મહાન પ્રબોધકનો તે માત્ર આછો ઉલ્લેખ કરે છે, તે કરારમાં સૌથી વધુ રસ દર્શાવે છે. અને તેને નવો કરવાની આશા સેવે છે યભિયા કહે છે કે તેમાંથે મનુષ્યોએ વિશ્વાસ કરવાની તથા આજી પાળવાની તો હશે જ તે

^{૧૧} રોમન ૭:૬-૧૦સાથે લેવીય ૧૮:૫ સરખાવો ; રોમન ૧૦:૫

^{૧૨} રોમન ૧૧:૨, ૨૮

પહેલા ઈશ્વરના આદ્ધવાન તથા બચાવવાની વાત પણ હશે ૪; પણ તેમાં નવી વાત તો એ કહે કે મનુષ્યનું હૃદય સંપૂર્ણપણે પરિવર્તન પામશે, અને તે સર્વાઈપૂર્વક આવાહનને પ્રતિસાદ દેશે. ૧૩

બીજું એક લાકષણિક રીતે વૃત્તાંતકર તેમના ઉપદેશમાં ઈતિહાસનો સહારો લે છે. હકીકતો વિશે તે ચોકસાઈ રાખતા હોવા છતાં (ધણાખરા બાઈબલના લેખકોની જેમ ઘટનાક્રમ તથા તારીખોમાં વિશેષ રસ ધરાવતા નથી. એ કારણસર યોશિયા અને કરાર વિશે એક અંતિમ અવલોકન તેમને માત્ર ઉત્સુકતા જ લાગશે. નિર્ગમન ઈ.પૂ. ૫૮૮મી કે તેરમી સદીમાં થયું એ વિશેનો વાદવિવાદ (તમે પૂર્ણશો, ‘એથી શો ફેર પડવાનો છે?’) સૂચનને નિરર્થક બનાવી દેશે. તે છતાં, સર્વ માન્ય અનુમાન, કે ઈજરાયલ, મિસરમાંથી આ બેમાના પાછલા અરસામાં (ધારો કે ઈ.પૂ. ૧૨૮૦ની આસપાસ) બહાર આવ્યું. એ સાચું હોય, તો યોશિયા સંબંધી ઈતિહાસનું એક મંતવ્ય આધુનિક કલ્પના ઝડપી લેશે. કેમકે ઈ.પૂ. ૬૪૧ ગાદી પર આવેલો યદ્ધુદિયાનો અંતિમ મહાન રાજા, સિનાયના કરાર તથા કાલવરીના કરાર વચ્ચેના કાળની વચ્ચ્યોવચ્ચ્ય ઊભો છે. રાજશાહીના અંતિમ શિખરેથી તે જે જૂના કરાર અનેકવાર નિર્ઝળ નિવડી ચૂક્યો છે. અને હજુથે નિર્ઝળ નિવડશે, તેને પોતાના સમયમાં પુનઃસજ્જવન કરવાની આશા સહિત, તે અતીતમાં છ સદીઓની પેદેપાર મોશે પર મીટ માંડે છે. પણ નિયમશાખમાં તો ‘જે સારી, વસ્તુઓ થવાની હતી,’ તેની માત્ર પ્રતિધાયા હતી,’ ‘પણ ત્યાં આવનારાઓને પરિપૂર્ણ કરવાને’ તે કદી સમર્થન નહોતું ૧૪ પણ એજ સ્થળેથી યર્ભિયા પ્રબોધક ભાવિમાં છ સદીઓની પેદે પાર, પ્રિસ્ટ પર મીટ માંડે છે, કે જેણે નવાકરારના મધ્યસ્થ તરીકે, ‘જેઓને પવિત્ર કરવામાં આવે છે, તેઓને એક જ અર્પણથી સદાકાળને માટે પરિપૂર્ણ કર્યા છે.’ ૧૫

આ દ્રષ્ટિએ જોતાં, એ માત્ર હુંબ જ નહિ પણ યોગ્ય જ છે, કે જે લોકો તેને અનુસરવા માગતા નહોતા, તેમને ઈશ્વર પાસે લઈ જવાના પ્રયત્નમાં યોશિયા એકલો પડી ગયો. કરાર જૂના કરારની નિર્બણતા એજ હતી કે તે

૧૩ યર્ભિ. ૩૧:૩૧-૩૪

૧૪ હિન્દુ ૧૦:૧

૧૫ હિન્દુ ૮:૧૫; ૧૦:૧૪

લોકોને સારા બનાવી નહોતો શકતો, જ્યારે યર્મિયા નવા કરારની જે પ્રતિષ્ઠાયા ભાગી, તેમાં એજ શક્તિ હતી.

‘આ સઘણું બન્યા પછી’, જે સત્તાની સાઈમારીને કારણે મિસરી સૈન્ય ફ્રાતના કંઠામરના કાર્કભીશ પર આકમણ કરવાને (ઉપ:૨૦) યલ્લુદિયા પાસે થઈને જઈ રહ્યું હતું તેમાં વચ્ચે પડવાનો અભાગી નિર્ણય લેવાયો. મિસરના રાજાએ કહ્યું, ‘જે દેવ મારી સાથે છે, તેની ઈચ્છાની વિરુદ્ધ દખલગીરી ન કર.’ એક મૂર્તિપૂજકના મુખમાંના આ શબ્દોની અવગણના કરવા બદલ આપણે યોશિયાને ક્ષમા કરી શકીએ; પણ વૃત્તાંતકાર કહે છે કે, ‘નખોના શબ્દો સાચે જ ઈશ્વરના મુખમાંથી આવેલા’ હતા. અને તેમને ન ગણકારતાં યોશિયા લડવા ગયો અને મગિદોમાં અકાળે મૃત્યુને ભેટયો. તેના પછી ત્રણ પુન્નો અને એક પૌત્ર યલ્લુદિયાની ગાદી પર આવ્યા. સર્વ ઈશ્વરના ટોળાના અપાત્ર પાળકો હતા. આ કૃતનિશ્ચયી, એકાકી પુરુષ સાથે ઈજરાયલનો છેલ્લો સાચો પાળક રાજા નાશ પામ્યો પણ એક દિવસ ઉત્તમ વેટાંપાળક આવશે, જેનો સાદ-જોકે અનેકોએ વિકાર્યો, નકર્યો-તેના પોતાનાં વેટાં સાંભળે છે, અને તેની પાછળ જાય છે.

પણ, અલબત્ત, હંમેશા એક શેષ, હંમેશા એક ‘નાની ટોળી’^{૧૬} રહી જ જાય છે. તેના વિના પાળક-રાજાનું પાત્ર નિરર્થક બની જાય છે. યોશિયા સાચા અર્થમાં કયારેય એકલો નહોતો; કોઈ પાળકેય એકલો નહિ પડે: અને આ અધ્યાયોમાં નેતૃત્વ વિશે જે કંઈ શીખવવામાં આવ્યું છે, તે નાનો અમથો પણ એક વિશ્વાસી, આજ્ઞાંકિત સમાજ હશે જ એમ માની લે છે, અને એ સમાજની મંડળી સંગઠિત હશે, એમ માની લે છે. પણ આટલું કથાં પછી, જ્યારે હું યોશિયાની કહાણી વાંચું દું ત્યારે મારે-એક ટોળાના પાળક-માટે અંતિમ પૃથક્કરણમાં જે વાત મહત્વની છે, તે એ છે કે, ઉત્તમ વેટાં પાળક, હું જેવો બનું એમ ઈચ્છે છે, તેવો હું બનું. મને કોઈનો સાથ હોય કે ન હોય, મારે તેની સેવાર્થે મારો આધાર, પ્રેમાણ તથા પવિત્ર ઈશ્વરના કરારની દયા પર જ રાખવાનો છે. મારી જવાબદારી મારા ટોળા માટે છે. પણ પ્રથમ જવાબદારી તેમને માટે છે.

अंतिम राजाओ : युद्ध अने शांति

ર काणवृतांत ૩૬

૨૪. अंतिम राजाो : युद्ध अने शांति

વृत्तांतकારે ઉપદેશના રૂપમાં ઢાળેલી જુના કરારના ઈજરાયલીઓની કથા, યુદ્ધ અને સર્વનાશમાં પૂરી થાય છે. આશૂરના પતન સાથે, પ્રથમ મિસર અને ત્યારપછી બેબિલોનનું વર્ચર્સ્વ મધ્યપૂર્વનાં નાનાં રાષ્ટ્રો પર છાઈ રહ્યું. એકનું સૈન્ય યદ્ધૂદિયા પર યોશિયાના મૃત્યુ પછી ફરી વળ્યું. અને બીજાનું થોડા વર્ષ રહીને ઈ.પૂ. ૬૦૮માં યોશિયાના ગ્રીજા પુત્ર યહોઆહાજને તેના વરસ તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યો, પણ તેણે ત્રણ જ માસ રાજ કર્યું. એટલામાં મિસરના નખોએ તેને પદબ્રાષ્ટ કરી તેના મોટા ભાઈ યહોથાકીમને તેની જગાએ ગાઢી પર બેસાઉયો. ૬૦૫માં જ્યારે બેબિલોનના નબૂખાદનેસ્સારે નખોને હરાવ્યો, ત્યારે યહોથાકીમે નવો સત્તાધીશ સ્વીકારવો પડ્યો, અને અંતે ૫૮૮માં જ્યારે તેણે બણવો કર્યો, ત્યારે વિદેશી લડાકું ટોળીઓએ તેને કચડી નાંખ્યો. જે સો દિવસો સુધી તેના પુત્ર યહોથાખીને યરુશાલેમમાં રાજ કર્યું. એ સો દિવસો સુધી બેબિલોનના સૈન્યોએ તેને ઘેરો ઘાલ્યો હતો. એ યુવાન રાજાને પરહેશમાં બંદી બનીને જવું પડ્યું. અને તેની જગાએ નબૂખાદનેસ્સારે તેના કાકા, યોશિયાના બીજા એક પુત્રને સિદ્ધકીયાહ નામ આપી^૧ ગાઢી પર બેસાઉયો. તેણે નબૂખાદનેસ્સાર વિરુદ્ધ બંડ કર્યું (૩૬:૧૩), અને છેવટે યુદ્ધનું પૂર્ય યદ્ધૂદિયા પર ફરી વળ્યું, યરુશાલેમનો કોટ તોડી પાડ્યો અને, ૫૮૭ના અંતિમ ઘેરા પછી, નગરનો સર્વનાશ કર્યો. મંદિરને મહેલ, વેદીને ગાઢી, યાજકત્વ ને રાજીત્વ સધણું ભોયતેણું થઈ ગયું.

યોશિયાના મૃત્યુથી યરુશાલેમના ધ્વંસ સુધીનાં ચાર શાસનોનાં ત્રેવીસ વર્ષો બાંધિબલના ઈતિહાસમાં સૌથી સૂચક યુદ્ધકાળનાં વર્ષો રહ્યા છે. એ યુદ્ધ

^૧ ચારે રાજાઓનાં અહીં બતાવ્યાં છે, એ કરતાં જૂદા નામો હતાં વય પ્રમાણે યોશિયાના પુત્રોના નામો (જોકે આ લેખો ગુંચવણ ભર્યા છે) યોહાનાન, એલ્યાકીમ, શાલ્વુમ અને અતાન્યાહ હતાં, ગ્રીજે યહોથાને નામે રાજા બન્યો, ત્યારબાદ બીજો પુત્ર યહોથાકીમ અને ત્યારપછી (યહોથાકીમના પુત્ર યહોથાખીન, યખોન્યાહ અથવા ખોન્યાહ પણ કહેવતો હતો- ના ટૂંક શાસન બાદ) તેનો ચોથો પુત્ર સિદ્ધકીયાને નામે ગાઢીએ આવ્યો; જુઓ, ૧ કણ. ૩:૧૫-૧૬ અને ૨ રાજાઓ ૨૪:૧૭, તેમજ અતે આપેલું વર્ણન.

સંપૂર્ણ હતું : આકમણોએ ‘યુવાન યુવતી, પ્રૌઢ પર દ્યા રાખી નહિએ,’ ‘તરવારથી બચેલાઓને બેબિલોન લઈ જવાયાં (૩૬:૧૭,૨૦). શામુ/રાજાઓ કહે છે કે ‘દેશના સૌથી કંગાલ લોકોને’ રહેવા દીધા, પણ વાસ્તવમાં તો દેશ ઉજ્જડ થઈ ગયો હતો અને એજ ચિતાર વૃત્તાંતકાર આપણી સમક્ષ મૂકવા માંગે છે. જેને આપણે અતિકૂર કહીએ એવું એ યુદ્ધ હતું; અપવાદરૂપ માત્ર ઈશ્વર છે, કે જે દસ ન્યાયી માણસો નગરમાં મળી આવે તો તેમને લીધે દુષ્ટમ નગરોનોયે નાશ ન કરે, જે એકને તે બચાવવા ચાહે તેને લીધે આખા નગરનો તે નાશ ન કરી શકે. એટલી દ્યા તે આરંભકાળથી જ દાખવતા આવ્યા છે; કારણ તે આખી પૃથ્વીના ન્યાયાધીશ છે, અને કોઈ અન્યાયી કૃત્ય કરી જ ન શકે. ૨ તેથી એ અતિકૂર યુદ્ધ નહિ, પણ નિશ્ચે સંપૂર્ણ.

મેં કહું, કે ઈશ્વરે એ કરાવ્યું હતું, કારણ વૃત્તાંતકારનો ચિતાર એજ સૂચવે છે. આ ‘પવિત્ર’ યુદ્ધ છે. લોકો ઈશ્વરના ખેપિયાઓની હાંસી ઉડાવતા હતા, તેથી ઈશ્વરને તેમની ઉપર કોષ ચઢ્યો હતો, અને ઈશ્વરના ઉશ્કેરવાથી શત્રુઓ તેમને શિક્ષા કરવાને ચઢી આવતા હતા (૩૬:૧૫-૧૭). ‘ધહોવા તો યોદ્ધો છે.’^૨ પ્રિસ્તી રાજ્યોના ઈતિહાસોએ, જે અર્થમાં તેમના હત્યાકંડોમાં ઈશ્વર તેમની સાથે હોવાનો દાવો કરી, તેના નામનો દુરૂપયોગ કર્યો છે, એ અર્થમાં નહિ, પણ જેઓ પોતાને ઈશ્વરના લોકો માનતા હોય છે, તેઓ જ્યારે તેમના ન્યાયી માર્ગોને ઘિક્કારે છે, અને પરિણામે ઈશ્વરને તેમની સામે લડતા જુએ છે, એ અર્થમાં.

ત્રીજું, એ ‘અંતિમ’ યુદ્ધ છે. જ્યારે, ગઈ સદીમાં બીજું વિશ્વયુદ્ધ ફાટી નીકળ્યું, ત્યારે, ૧૮૯૪-૧૮૯૮ના યુદ્ધને ‘છેલ્લું યુદ્ધ’ કહેવાનો અર્થ એ થયો, કે એ છેલ્લામાં છેલ્લું, પાછલું યુદ્ધ હતું. પણ ૧૮૮૮ અગાઉ, તેમાં એક આશાવાદનો સૂર હતો. લોકો તેને છેલ્લું યુદ્ધ એટલા માટે કહેતાં હતાં કે તેમને આશા હતી, કે અંતિમ-સર્વ યુદ્ધોના અંત આશતું-યુદ્ધ હતું. અહીં વૃત્તાંતકારનો એજ આશાય છે. ભયાનકતાની પેલે પાર આશા છે. દારૂણ હોવા છતાં, રાજશાહીના સમગ્ર યુગનું અંતિમ યુદ્ધ હતું; ત્યારબાદ ઈશ્વરના લોકો નવા યુગમાં પ્રવેશ કરે છે.

^૨ સદોમમાં લોતની વાર્તાનો સાર; ઉત્પત્તિ ૧૮:૨૫, ૩૨; ૧૯:૨૨

^૩ નિર્ગ ૧૫:૩

અંતિમ રાજાઓ : યુદ્ધ અને શાંતિ

ઈજરાયલના રાજ્ય તરીકેના અસ્તિત્વની અંતિમ પા-સદીની કહાણી આપણે એ દ્રષ્ટિકોણથી વાંચવાની છે. વિશેષે કરીને, ધર્મયુદ્ધને એકું એક તબક્કે, આપણાને ઈશ્વરનો ઉદેશ જાળવાની આતુરતા થઈ આવે છે. ઈશ્વરને યોગ્યાના રૂપમાં નિહાળવામાં આપણાને કોઈ નૈતિક મુશ્કેલી નહીં હોય, તો તે જૂદી વાત છે. અને આ વિવેચન પૂરતી આપણે તેને કોરે મૂકી દઈએ. આમોય, શાસ્ત્રના અન્ય ભાગો વાંચતાંથે આપણાને અનેકવાર એવું થતું હોય છે. આપણો સંબંધ કૃત્યના હેતુ સાથે છે, તેની નૈતિકતા સાથે નથી. રાજાશાહીના ઈતિહાસના અંતિમ વિનાશક-યુદ્ધોની ઘટનાઓ દ્વારા તે શું માગે છે?

૧. વ્યવસ્થાનું વિખંડન

ઘણા ખરા અંધાયોમાં આપણે જોયું છે કે વૃત્તાંતકાર મંદિર તથા તેમાંની ભક્તિથી જાણે અંજાઈ ગયા છે. જોકે આ સમયના પ્રત્યેક શાસનનો શમુ/ રાજાઓનો હેવાલ તેમણે સારો એવો ટૂંકાવી નાખ્યો છે, ^૪ પણ પ્રત્યેક શાસનકાળમાં મંદિરનું શું થયું, તે વિશે તે કહે જ છે. ઉદ્દેશમાં એક આછો ઈશારો છે; મિસરના નખોએ યહોઆહજ પર નાખેલા ભારે કરથી આર્થિક ભીસમાં આવી પડતાં, તેણે મંદિરમાં ભંડારમાં હાથ નાખ્યો હશે. યહોયાકીમના વખતમાં ‘નબૂખાદનેસ્સાર પણ યહોવાના મંદિરનાં કેટલાંએક પાત્રો બેબિલોન લઈ ગયો’ (ઉદ્દેશ:૭). યહોયાખીન પોતે જ બેબિલોન લઈ જવાયો અને તેની સાથે ‘યહોવાના મંદિરનાં સુશોભિત પાત્રો’ પણ (ઉદ્દેશ:૧૦), અને જ્યારે સિદ્ધિકયાના પતન સાથે યુગનો અંત આવ્યો, ત્યારે ‘ઈશ્વરના મંદિરનાં નાનાં મોટાં પાત્રો તથા ખજાનાં લઈ જવાયાં અને મંદિર પણ બાળી નાંખ્યું (ઉદ્દેશ:૧૮-૧૯).

વૃત્તાંતકારના એ રસ સાથે, તેમને રાજત્વમાં પણ એટલો જ રસ છે. રાજ્યાસન તથા વેદી, ઈજરાયલના જીવનમાં એવાં વણાઈ ગયાં છે કે, તેમને અહીં પણ સંકળાપેલા ન જોઈએ તો આશ્ર્ય થાય. ૨ રાજાઓનાં બે અધ્યાયો

^૪ ૨ રાજાઓ રઉ:૩૧-૨૫:૨૧. યહોઆહજની ૫ કલમો ટૂંકાવીને ૪; યહોયાકીમની ૮ની ૪; યહોયાખીનની ૧૦ ની ૨ અને સિદ્ધિકયાની ૨૪ ની ૧૧ કરી નાંખી છે.

કરતાંયે વધુ જગ્યામાં વર્ણવેલી ઘટનાઓને સંક્ષેપમાં લગભગ ત્રીજા ભાગમાં વર્ણવાઈ છે. બીજા ત્રીજા બનાવો કાઢી નાંખવાથી રાજવંશ વધુ સ્પષ્ટપણે ઉપસી આવે છે; ઈતિહાસને રાજાઓની ચડતી પડતીની હારમાળાથી વધુ વેગીલો બનાવવામાં આવ્યો છે, પણ એકે ‘રાજાના મૃત્યુથી દર્દભરી કહાણી’^૫ ન સાંપડવાથી કંઈક કુતૂહલ થાય છે; એ કે આ સમયગાળામાં ચારમાંના બે રાજાઓના મૃત્યુનો શશુ/રાજાઓમાં ઉલ્લેખ છે. પણ વૃત્તાંતકારે યોશિયા બાદ એકે રાજાના મૃત્યુ વિશે લખ્યું નથી, જાણે કે પડદા પર એક ચિત્ર આવતાં બીજું અદ્રશ્ય થઈ જ જાય છે. તેમ આ ચારે ચિત્રોનું થયું છે. આમ, મંદિરના લુંટમાલના ગાડે ગાડાં યરુશાલેમમાંથી અદ્રશ્ય થતાં જાય છે. અને યોશિયાના પરિવારનો એક એક પુત્ર પદબ્રાષ્ટ થતો જાય છે.

હવે વૃત્તાંતકારના સંદેશાનું હાર્દ એ છે કે, રાજત્વ તથા યાજકત્વ બસે, ઈશ્વરના લોકોના જીવનમાં કેન્દ્રસ્થાન બોગવે છે. ઈશ્વરનું માનવી સમક્ષ અને માનવીનું ઈશ્વર સમક્ષ યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વ ન હોય, તો તે જીવી જ ન શકે. આ મહત્ત્વની ભાવના સમસ્ત ઈતિહાસને તળીએ છે, પણ પ્રાચીન ઈજરાયલની રાજશાહીના જે દિવસો વિશે વૃત્તાંતકાર લખે છે, તેમાં એક વિશિષ્ટ પ્રકારની ધાર્મિક અને રાજદ્વારી સંસ્થાઓમાં તે મૂર્તિમંત થાય છે, ત્યારે સ્પષ્ટ રીતે તે દેખાય છે. આપણે પ્રાચીન યરુશાલેમની કલ્પના કરી, દાવિદ તથા હારુનના મહાન પરિવારોમાંથી ઊતરી આવતા રાજાઓ તથા યાજકોને એક પછી એક, આપણી મનોદ્રષ્ટિ સમક્ષ આણવા જોઈએ. કારણ તેમનામાં ઈશ્વરે એક વિશાળ અને સંમિશ્રિત દ્રષ્ટિગમ્ય ઉપકરણ, એક આખી શિક્ષણ વ્યવસ્થા ગોઠવી છે, જેથી આપણે એ મહાસત્ય, તથા તેના બહોળા અર્થને સમજવામાં સફળ થઈ શકીએ.

પણ ઈ.પુ. ૬૦૦ સુધીમાં એ વ્યવસ્થાની અવધિ પૂરી થવા આવી. ઈશ્વરે તેને તોડી પાડવા માંડી અને ભિસર તથા બેબિલોનના સૈન્યો તેમાં સાધનરૂપ છે. ‘ઈશ્વરના મંદિરના ખજાના, તથા રાજાના તથા તેના સરદારોના ખજાના (ઉદ્:૧૮) લુંટાઈ ગયાં. મંદિર તથા મહેલ બસે બાળીને ભર્સ કર્યા. તમારા પાઠ્યપુસ્તકો બાજુએ મૂકી દો, તમે શું શીખ્યા તે મને જોવા દો.

^૫ Shakespeare, Rorchard II, III, ii, 156.

અંતિમ રાજીઓ : પુરુષ અને શાંતિ

૨. નેતાઓની પદચૂંઠિ

પુદ્ધોમાં માત્ર મહેલોનો નાશ થવાથી જ રાજશાહી તૂટી પડી છે, એમ નથી. આપણે તેના મુખ્ય ઘટકનું-દ્વિઅંગી નેતૃત્વનું જેનો હમણાં જ ઉલ્લેખ થયો છે,-બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ. ઈજરાયલના ઈતિહાસનું કોઈપણ પાતું ખોલો, તો એક યદ્ધૂદિયાના કુળનો અને એક લેવીના કુળનો એમ બે માણસો રાજી જીવનના હાર્દિમાં એકબીજાની પડખે ઊભેલા દેખાશે. ‘શલોમોનના વંશજોની’ નામાવલી (૧ કાળ ૩:૧૦) અને ‘હારુનપુરોની’ નામાવલી (૧કાળ.૬:૩). રાજશાહીના ઈતિહાસમાં સમાંતર રીતે ચાલતી આવે છે. કોઈક જ એવો સમય હશે. જ્યારે આપણે એકને બીજાની સાથે નિશ્ચિતપણે સાંકળી શકીએ. પણ આપણે અવશ્ય એ જાણીએ છીએ કે એ ચારસો વર્ષમાં કોઈપણ કાળે બસેનો એક એક પ્રતિનિધિ, એક રાજી તથા એક ઉચ્ચ યાજક, ઈશ્વરના લોકના કલ્યાણ કાર્ય પર દેખરેખ રાખવાને હાજર પ્રત્યેક રાજી તથા પ્રત્યેક યાજક જીવતા જાગતા, જીવાબદાર પુરુષો હતા. પોતાનાં લોકો સાથે પોતાનો પરસ્પર યોગ્ય સંબંધ બાંધવાની યોજના અક્ષરશ: બે માનવીઓમાં મૂર્તિમંત થતી હતી. ‘નિયમ’ યાજકને ઈશ્વરની સેવા સંબંધી માર્ગદર્શન આપતો હતો. અને પ્રબોધકો રાજીને માનવલક્ષી સેવા સંબંધી માર્ગદર્શન આપતા હતા. પણ જ્યાં સુધી તે પોતાના પદ પર હતા, ત્યાં સુધી તે એક અથવા બીજા સિદ્ધાંતનો માનવદેહ બની રહેતા.

ત્યારે ઈજરાયલના અંતિમ યુદ્ધકાળે ઈશ્વર આ વિશે શું કરે છે? અત્યારે આપણો વિસ્તારીત સામાન્ય ચિત્રને નહિ, પણ ચિત્રની મધ્યમાં આ બે આકૃતિઓને જોઈએ છીએ. વૃત્તાંતકાર તેમના વાચકોને તટસ્થભાવે, ઉત્પત્તિના વર્ષ-ઈ.પૂ. ૫૮૭ના વર્ષ-તરફ લાવીને રાજત્વ વિશે શું કહેવા માંગે છે, યાજકત્વ વિશે શું કહેવા માંગે છે?

અંતિમ રાજીઓનાં તથા તેમનાં પિતૃઓનાં નામો અપાયાં છે, તેમ યાજકોનાં નામો અપાયાં નથી. પ્રત્યેક પોતપોતાની રીતે માનવી સમક્ષ ઈશ્વરના પ્રતિનિધિ તરીકે ઊભા છે, જેમને એક વિશેષ અર્થમાં ઈશ્વરના સ્વરૂપમાં બનાવવામાં આવ્યા છે; તે શાહી મોભો ધરાવે છે, અને તથોચિત સંબોધન, પરિચય તથા સંન્માનનો અધિકારી છે. પણ, યોશિયાના યુગોમાં કંઈક ખૂટે છે. વૃત્તાંતકારે તેમના પ્રત્યેક પુરોગામીના મૃત્યુની નોંધ લીધી છે;

જાણે કે દાવિદરી યોશિયા સુધીનો અતૂટ કરીત્વય તે સિદ્ધ કરવા માગતા હોય - 'રાજા મૃત્યુ પામ્યા છે, રાજા અમર રહો'. પણ એક પછી એક, આ ચારેય, જાણે કે મંચ પરથી અદેશ્ય થઈ જાય છે. એક પછી એક રાજત્વનાં અંતિમ ચાર દીવાઓ અંધારામાં વિલિન થઈ જાય છે.

બીજી તરફ, અનેક યાજકોનાં નામો અપાયાં નથી, તેમ અંતિમ યાજકનું નામ પણ અપાયું નથી. તેમનું કાર્ય, માનવી વતી ઈશ્વર સમક્ષ આવવાનું છે, અને તે વખતે તેણે બારેમાંના પ્રત્યેક કુળના પ્રતીકરૂપે બાર પાણાણો તેના ઉરપત્ર પર પહેરે અને એમ તે પોતાની છાતી પર ન્યાયકરણના ઉરપત્રમાં ઈજરાયલી લોકોનાં નામ યહોવાની આગળ જૂથ સ્મરણાર્થે રાખે^૬ એ અર્થમાં તેમનું અંગત વ્યક્તિત્વ મહત્વનું નથી. તેથી, યાજકપદના અંતનું વર્ણન કરવાને બદલે વૃત્તાંતકાર મંદિરની લૂંટ, જે વિશે આપણે વાંચી ગયાં છીએ, તે વર્ણન કરે છે.

તો પૈછમાં રાજત્વ અને યાજકત્વનું શું થાય છે? જેમ્સ શલીની આ લીટીઓ રાજત્વની અને યાજકત્વની બાબતમાં પણ લાગુ પાડવાનું મન થઈ આવે છે.

કુળ, કોઈનો ગૌરવ શેં કરો ?
 છે એ, એક છાયા, માત્ર એક માયા ;
 નથી કોઈ કવચ ભાગ્ય સામે,
 હિમાળો હાથ મોતનો
 પડે રાય પર, રંક પર
 કોડા રાજા, કોડા ડિસાન ?
 ધૂળમાં સૌ એક સમાન.^૭

પણ વૃત્તાંતકાર એથી લગતભગ ઊંધી જ વાત કહે છે. રાજા (કે યાજક) માત્ર એ બાધ્ય સ્વરૂપો નથી કે મૃત્યુનો સ્પર્શ થતાં જ માનવીઓની સાધારણ ધૂળમાં ખરી પડે. જે દેહમાં થોડા વખત માટે તેમણે વાસો કર્યો હોય, તેનું અસ્તિત્વ રહે ન રહે, પણ રાજત્વ (કે યાજકત્વ) તો સદાકાળ ટકી રહેનાર વાસ્તવિકતા છે.

^૬ નિર્જ ૨૮:૨૮

^૭ James Shirley. The Contention of Ajax and Uysses

અંતિમ રાજ્યો : યુદ્ધ અને શાંતિ

યહૃદિયાના પતન પછી આ વાસ્તવિકતાનું અલ્યુકાલિક ગ્રહણ થયું હોય એમ લાગશે, પણ સમય જતાં તે પુનઃ દ્રશ્યમાન થશે. સિદ્હકિયા પછી પાંચ વર્ષ બાદ, એક ઈજરાયલીએ ફરીથી રાજપદ ધારણ કર્યું,^८ અને યાજક-કાર્ય તો ઘણા વાસ્તવિક રૂપમાં, કયારનુંયે શરૂ થઈ ગયું હતું. આપણે જોયું છે કે, ઈસુના સમયમાં મંદિર તથા મહેલમાં ધમધોકાર પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી હતી. પણ હેરોદ કે કાયાફાસ ક્યા અર્થમાં આદર્શને મૂર્તિમંત કરતા નથી, એ આપણે પારખવાનું છે. અલબત્ આવા માણસો, માનવી સમક્ષ ઈશ્વરનું કે ઈશ્વર સમક્ષ માનવીનું સાચું પ્રતિનિધિત્વ કરતાં નથી. તો યે રાજ્ત્વ કે યાજકત્વ માત્ર આદર્શો ન રહી શકે; એ શબ્દો માનવ સ્વરૂપે આવવાં જ જોઈએ એ સમજ જ લેવાનું છે અને તેમાંના એકે રાજ બનવાનું છે, ને બીજાએ પાળક; અને જ્યાં સુધી શબ્દ સંદેહ થાય નાહિ ત્યાં સુધી તેનો અર્થ સમજાય નાહિ કે તેનો અનુભવ પામી શકાય નાહિ.

નેતાઓના દ્વિગુણી કમનો ઈજરાયલમાં અંત આણવામાં આવ્યો, એટલા માટે નાહિ, કે એ આદર્શ માનવસ્વરૂપમાં વ્યક્ત ન કરી શકાયો. પણ એટલા માટે, કે, એ યુગમાં તથા એ સંજ્ઞોગમાં, એ માનવસ્વરૂપ જ્યાં સુધી પહોંચી શકે એમ હતું, ત્યાં સુધી પહોંચી ચૂક્યો હતો. પણ આપણે, કલ્યના કરતાં કંઈક વધુ અપેક્ષા સેવીએ એવું વૃત્તાંતકાર ઈચ્છે છે. ગીતકર્તાનાં શબ્દોને પ્રતિધ્વનિત કરતાં તે કહે છે કે, પ્રાચીન ઈજરાયલી રાજશાહીના રાજ્યો તથા યાજકોના દિવસો કિતી જતાં, સર્વ પેઢીઓનો રાજ બની રહે તથા સદાકાળ પર્યત યાજકપદ સાચવે, એવી વ્યક્તિનો ઈશ્વર અભિષેક કરેણે એ અપેક્ષા તે રાખે છે.

૩. બંદખોરોને શિક્ષા

ફરીથી આપણે એક વાત લક્ષમાં રાખીએ, કે પોતાના લોક પર યુદ્ધના અંતિમ વર્ષો લાવવામાં ઈશ્વરનો હેતુ, ગયા સત્રના શૈક્ષણિક સાધનોને, શાંત, તટસ્થ

^८ હાસ્મોનીઓમાંનો પ્રથમ રાજ્ય એરિસ્ટોબ્યુલસ-I. તેનું મેકેલી પરિવાર યાજક કુળનું હતું અને, થોડા વખત માટે, રાજ્ય તથા યાજક બસે તરીકે કામ કરતા પુરુષોએ ઈજરાયલ પર રાજ કર્યું.

^९ ગીતશાસ્ત્ર ૭૨:૫; ૧૧૦:૪

ભાવે દૂર કરવા કરતાં, મોટો હતો. જીવતાં જગતાં માણસો, રાજાઓ તથા યાજકોનાં પાત્રો જોઈ આપણને એજ વિચાર આવે. તેમાં ભાગ ભજવતા માત્ર નેતાઓ જ નહિ, પણ સર્વ પાત્રો ખરાં, જવાબદાર, માનવીઓ જ હતાં. એ ખરું કે તોતિંગ સંરચનાએ એક શૈક્ષણિક પ્રયોજન પાર પાડ્યું હતું. તેણે અનેક સિદ્ધાંતોને વાસ્તવિક સ્વરૂપ આપ્યું પણ એ સિદ્ધાંતો પ્રસ્તુત કરતા નાટકનાં પાત્રો તરીકે કઠપૂતળીઓ નહોતી. તેમાં હતાં જીવંત અભિનેતાઓ, આખા દેશનાં પ્રજાજનો, તેઓમાંનો પ્રત્યેક માત્ર પાઠ ભજવતો નહોતો, પણ માત્ર સાંકેતિક નહિ, પણ સાચું જીવન જીવતો હતો. સમય વીતતો ગયો, તેમ તેમ, વધુ ને વધુ લોકો ખરેખર, વ્યક્તિગતરૂપે ઈશ્વરી અમલ સામે માથું ઉંચકવા લાગ્યા. રાજશાહીના અંતિમ અગ્નિયાર વર્ષોમાં રાજાએ ‘યહોવાની દ્રષ્ટિમાં જે ભૂંદું હતું તે કર્યું’, અને ‘યાજકોના સર્વ મુખીઓએ તથા લોકોએ પણ વિદેશીઓનાં સર્વ ધિક્કારપાત્ર કૃત્યોને અનુસરીને મહાપાતક કર્યું’ (૩૬:૧૨, ૧૪)

ટૂકમાં એ વ્યવસ્થાએ પોતાનો અવધિ પૂરો કર્યો અને હવે તે રદ કરવામાં આવે છે. નેતાઓએ ઓછીવતી સફળતા અથવા નિષ્ફળતા સાથે તેના મૂળ સિદ્ધાંતોને મૂર્તિમંત કર્યા હતાં અને હવે તેમને દૂર કરવામાં આવે છે: આખીયે બળવાખોર પ્રજાએ ઈશ્વરના કરુણામય વચનોની હાંસી ઉડાવી, તેનો તિરસ્કાર કર્યો અને તેને તુચ્છકારી કાઢી. એટલે સુધી કે હવે, ‘કોઈ જ ઉપાય રહ્યો નહિ.’ અને તેને શિક્ષા કરવી જ રહી (૩૬:૧૫-૧૬)

ફરી એકવાર આપણે શમુ/રાજાઓ તથા કાળવૃત્તાંતના લેખકો વચ્ચેના મુખ્ય તફાવતો જોઈ લઈએ. તેઓ ઈતિહાસમાં પાપકર્મ બદલ ઈશ્વરની શિક્ષામાં બે જુદા જુદા પ્રકારો જોતાં હોય એમ લાગે છે. શમુ/રાજાઓ વારંવાર કહે છે, કે યધૂદિયા પર છેલ્લે સંકટ આવી પડ્યું, તેની લગભગ એક સદી અગાઉ જ તેના દિવસો ભરાઈ ચૂક્યા હતાઃ મનાશાનાં પાપોને કારણે એ હવે અનિવાર્ય બની જ ગયું હતું; યોશિયાનાં સુધાર કર્યો તેને ટાળી શક્યા નહિ; યહોયાકિમની મૂર્ખતાએ, કયારનાંયે, હારબંધ ગોઠવેલા ફાંદાઓમાંથી પહેલામાંની જ કમાન છટકાવી દીધી (ર રાજ ૨૧:૧૦-૧૫; ૨૩:૨૪-૨૭; ૨૪:૧-૪), જ્યારે વૃત્તાંતકારના મનમાં માત્ર ઉદ્દેશ્ય ૧૧-૧૬માં વર્ણવેલા સિદ્ધકિયાના શાસનના દુષ્કૃત્યો જ રમી રહ્યાં છે. તેથી તે કહે છે કે યધૂદિયાના

અંતિમ રાજીઓ : યુદ્ધ અને શાંતિ

પાપોથી ઈશ્વરને એટલો બધો કોષ ચઢ્યો ‘માટે તેણે કાસ્ટીઓના રાજીની પાસે તેઓ પર ચઢાઈ કરાવી; એજ અંતિમ મહાસંકટને કારણે રાજશાહીનો નાશ થયો (૩૬:૧૭).

ખરી વાત એછે કે, શિક્ષા વિરોધનાં બસે મંતવ્યો સાચાં છે શમ્ભૂ/રાજી કહે છે તેમ, પાપના પરિણામોની અસર ભાવિ પેઢીઓ પર પડે છે. એ તો મ્રાચીનકાળમાં ઈશ્વરે મોશેને કહું, ‘બાપના અન્યાયને લીધે છોકરાં પર અને છોકરાંના છોકરાં પર ૧૦ ત્યારથી સૌને વિદિત છે. એજ રીતે, જૂના કરારના ઈતિહાસને બીજે છેઠે, ઈશ્વર સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જ કહે છે, કે જે જીવ પાપ કરશે તે માર્યો જશે.’^{૧૧} આખાયે ઉપદેશમાં, ઈજરાયલના ઈતિહાસના વિશાળ ભંડારમાંથી, મૂળભૂત આત્મિક સિદ્ધાંતો પર પ્રકાશ ફેક્તી સામગ્રીને વૃત્તાંતકાર ચૂંટી કાઢે છે. બે સિદ્ધાંતોમાંથી પાછલો વધુ મનનીય હોવાથી વૃત્તાંતકાર તે પર વિવેચન કરે છે. મારા પાપની નિશ્ચે બીજીઓ પર અસર પડશે જ; પણ અંતિમ પૃથક્કરણમાં, એની અસર ‘મારા’ પર પડશે, એ વાત મારા મનમાં ઠસવી જોઈએ. અલબત્ત જીવનની આંટીઘૂટીઓથી વૃત્તાંતકાર પૂર્ણપણે માહિતગાર છે. એ જાણે છે, કે દૂરના અતીતના ધૂપાયેલા એવાં અનેક ઘટકો હતાં, કે જેનાં ગુંયવઙ્ગાભર્યા પરિણામો, છેવટે પછૂદિયાને બેબિલોનના રાજી તથા તેના કાસ્ટીઓનાં સૈન્યોને હાથે વિનાશમાં ઘસડી ગયાં. તોયે, ‘હું પાપ કરું, તો હું દુઃખ ભોગવું,’ એ સત્ય તો ટકી રહેવાનું જ છે. અંતિમ યુદ્ધોમાં જ્યારે તેમના દેશને ઉજડવા દે છે, ત્યારે ત્યાંના બળવાખોર નિવાસીઓને તે સીધે સીધી જ શિક્ષા કરે છે.

પણ આપણે અત્યાર સુધી જોયું તે કરતાં કંઈક જૂદું જ ધ્યેય તેમના મનમાં છે.

૪. શાંતિની સ્થાપના

અંતનું વર્ણન લાગણીશુન્ય શબ્દોમાં વાંચતાં નવાઈ લાગે છે. જે લેખકે, મંદિર તથા ભક્તિમાં, તેમજ દાવિદના ગૌરવશાળી દિવસોમાં તેમના રાજવંશમાં એટલો ઉત્સાહ દાખ્યો, તે તેના પતનથી એટલો જ ઉદ્દેગ અનુભવશે એવું

લાગતું હતું. તેને બદલે, તેને આ સ્થિતિમાં લાવી મૂકનાર પાપોને વખોડતાં, તે દેશનિકાલ વિશે તદ્દન તટસ્થભાવે-અને આશાવાદી સૂરમાં-બોલે છે. જે યુદ્ધોમાં યોશિયાનું ઘર ખંડિયેર બની ગયું, તે નવી શાંતિની સ્થાપના માટે માર્ગ મોકલો કરે છે. અલબત્ત વૃત્તાંતકારને આશાવાદમાં બોલવાનું કારણ છે, કારણ તે તથા તેમના પ્રથમ વાચકો (તેનોજ એક ભાગ હોવાથી) જાણે છે, કે સમાજની પુનઃ સ્થાપના થશે જ. સાથે સાથે, એ પોતે, તથા તેમના વાચકો તેમના સમયમાં જે જીવન જીવી રહ્યાં છે, તે કરતાં, નવસ્થાપિત ઈજરાયલી જીવનને વધારે મહાન બનાવવા માગે છે. એમ ન હોત, તો આ ઉપદેશ દેવાની એ તરફી જ શા માટે લેત? ઉપદેશનું એકમાત્ર લક્ષ્ય-તેનાં જે પરિણામો તે જોવા માંગે છે એ એક જૂદો પ્રશ્ન છે. હું નથી માનતો, કે નવનિર્મિત મંદિરમાં, કે ઈશ્વરની સેવામાંયે વધુ ઉત્કટ ભાવનાની તે આશા રાખે છે. નિશ્ચે હું એમ પણ નથી માનતો, કે પ્રાચીન ઢબની રાજશાહીની પુનઃસ્થાપનાનીયે તે આશા રાખે છે. તેછતાં, તેમની અંતિમ કલમોમાં ભવિષ્ય માટે આશા તથા પ્રોત્સાહનનો સૂર છે જે માત્ર આપણે દુકડાઓ વીણી લઈ, નવા જીવનનું એક માળખું ઈલું કરી દીધું, એ સારું કર્યું એ કરતાં કંઈક વધુ કહેવા માંગે છે. ઈ.પૂ.પટ્ઠના વિનાશમાં ટકી રહેલા કેટલાંક તત્ત્વો ઈશ્વરના લોકના જીવનમાં છે, અને તેમને કાટમાળમાંથી બહાર ભેંચી કાઢેલા અસંગત તત્ત્વો તરીકે ગજાવાતાં નથી. એ તો તોઝાનમાં સપડાઈને ભાંગી ગયેલા વહાણ જેવું છે, જેનો મુખ્ય ભાગ નાશ પામ્યો છે, એમ લાગ્યા છતાં, જેના પઠાડ તથા પેટાળનું ચોકહું અકબંધ છે. અને જેને પહેલાની જેમ ફરીથી બાંધી શકાય એમ છે. તો હવે આપણે વૃત્તાંતકારના મુખ્ય વિશ્વાસ દર્શાવતા શબ્દ માટે નવમાં પ્રકરણ તરફ ફરીએ. એ છે મહા સાતત્યો.

સાતત્યો ગ્રાણ છે.

‘તરવારથી બચેલાઓ’ શેષ ઈજરાયલીઓ, ‘ઈરાનના રાજ્યના અમલ સુધી’ બેબિલોનના રાજના ‘ગુલામ થયા’ (૩૬:૧૬). તેમની ગુલામી મર્યાદિત કાળ પૂરતી જ હતી. અને જ્યારે બેબિલોનના રાજ્યનું મધ્ય-ઈરાન સામે પતન થયું, ત્યારે ઈશ્વરના લોકો, ત્યાં હોવાનાં હતાં. વૃત્તાંતકારના વાચકો પુસ્તકમાંથી માથું ઊંચકે, આમ તેમ જૂએ, અને આ પ્રથમ મહાસાતત્યની ખાત્રી કરી લે. પૃથ્વીને હચ્ચમચાવી દેતાં પરિવર્તનોમાંયે સતત

અંતિમ રાજીઓ : યુદ્ધ અને શાંતિ

ટકી રહેલા ઈશ્વરના લોકો પોતે તો સ્થિર છે. જો કે જૂની દ્વબનું રાજ્ય તથા યાજકપદ અદ્રશ્ય થઈ ગયું છે, તોયે દાઉદનું રાજ્યાસન તથા શલોમોનનું મંદિર જે સિદ્ધાંતોને વરેલું હતું. તેનું જ્ઞાન વૃત્તાંતકાર તેઓને આપે છે. તેઓ જાણે છે, કે જ્યાં ઈશ્વરના માણસ સાથે અને માણસના ઈશ્વર સાથેના સંબંધો પથાયોગ્ય છે, ત્યાં હમણાંથી તે પૃથ્વીના અંત સુધી સાચું ઈજરાયલ સદાયે હોવાનું જ.

બીજું, ગમે એવા મહાસંકટમાંયે ટકી રહેનાર ઈશ્વરનું વચન એટલું જ સમર્થ અને એટલું જ સત્ય છે. એ આવા ભયંકર સંજોગોમાંથી અક્ષત સ્થિતિમાં બહાર નીકળી આવે છે, એટલું જ નહિ પણ તેમનાથી શુદ્ધ અને સંપૂર્ણ બને છે (ઉદ્દ:૨૧), યર્મિયાના મુખથી બોલાયેલું યહોવાનું વચન ઉદ્દ:૨૦- ગુલામ બનેલી પ્રજા-અથવા ઉદ્દ:૨૧૩-ઉજ્જડ થયેલા દેશ-વિશે હોઈ શકે. ૧૨ એ બેમાંથી કોઈપણ દ્રષ્ટિએ જોઈએ તોયે, કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે, જે કાંઈ થયું છે, એમાંનું કશુંયે ઈશ્વરની યોજનાની બહાર નથી. અર્થાત્, એમાંનું કશુંયે તેમની ઘોષિત યોજનાની બહાર નથી. તે બોલ્યા છે, અને આપણી પાસે શાસ્ત્રમાં એ ઘોષણા છે, તે એજ, કે આ સર્વ વસ્તુઓ તેમના નિયંત્રણ હેઠળ છે. તેમનું વચન સંભળાતું જાય છે. અને સાચું પડતું જાય છે. તેમનું વચન વૃત્તાંતકારના પ્રથમ વાચકોએ ફરીથી સાંભળ્યું હતું; અને હજી આપણેય સાંભળીયે છીએ. જીવંત, પ્રતિદિન સાચું પડતું ઈશ્વરનું વચન, એ બીજું મહાસાતત્ય છે.

ત્રીજું છે: ઈશ્વરનો દેશ. દેશવટાના વર્ષોમાં, તે ‘ઉજ્જડ રહ્યો’ (ઉદ્દ:૨૧). એક દ્રષ્ટિએ, એ એક ભયાનક વસ્તુ કહેવાય; ઈશ્વરના લોકોના અવિશ્વાસને કારણે ‘તેમનો દેશ વિસ્મય તથા નિરંતર ફિટકાર ઉપજાવે એવો થાય; જે કોઈ તેની પાસે થઈને જશે, તે વિસ્મય પામે, ને પોતાનું માથું હલાવશે.’^{૧૨} પણ બીજી એક દ્રષ્ટિએ, એ ઉજ્જડતા, ઈશ્વર તરફથી પ્રામ થયેલું ખરું દાન છે. આ કલમ જે સાબ્બાથની વાત કરે છે, તેનો જૂના કરારના ઈજરાયલીઓ માટે એ અર્થ થયો, કે માત્ર લોકોએ જ પ્રત્યેક સાતમાંના એક દિવસે વિશ્રામ લેવો, પણ ધરતીએ સુદ્ધાં પ્રત્યેક સાતમાંના એક વરસે વિશ્રામ લેવો-

^{૧૨} યર્મિ. ૨૫:૧૧; ૨૭:૭; ૨૮:૧૦ માં આ ઉલ્લેખ છે.

^{૧૩} યર્મિ. ૧૮:૧૬

વણખેડ્યા રહેવું ૧૪ જ્યાં સુધી અન્ય નિયમોની જેમ, આ પ્રાચીન નિયમની અવગાણના થઈ, ત્યાં સુધી ધરતીએ ‘સાભાથનો આનંદ માઝ્યો નહોતો’. દેશવટાની ઉજ્જવલાને કારણે તે સાભાથ વિશ્વામના સિતેર વર્ષ પાળીને, જે સાભાથ વર્ષો પાળવાના નિયમની અવજ્ઞા કરવામાં આવી હતી, તે ઉષાપ પૂરી કરી (વૃત્તાંતકારના મનમાં કદાચ રાજશાહીનો આખો ગાળો હતો). ૧૫

આ સાથે નિયમશાસ્ત્ર સંબંધીનો ઉપદેશ પૂરો થાય છે. કારણ ત૩૬:૨૨-૨૩માં વૃત્તાંતકારે અથવા તેમના પદ્ધીના લેખકે, ઘટનાઓની શૃંખલા જાળવી રાખવા માટે, એજરાના પુસ્તકની પ્રારંભિક કલમો ઉતારી લીધી છે. ત૩૬:૨૧ને આમ ગૂપચૂપ કેમ સમેટી લીધી હશે? ન વિજ્ય, ન વિનાશ, ન ગૌરવનો જગમગાટ, ન ધૂંધવાતા ખંડિયર; રાજાઓ, યાજકો, મંહિરો કે મહેલો વિશે નહીં ચુપકીદી: રાજકારણ વિશે-અરે, પ્રજા વિશેયે એકે શબ્દ નહિ; માત્ર સ્વસ્થ ખેતરો અને તુંગરો. જાણે આવતા મહાન ‘કાર્યશીલ સમાહ’ના આરંભાર્થે શક્તિ સાચવી રાખતા હોય!

અને અહીં આપણને અતિ વાસ્તવિક અર્થમાં અંતિમ અને શ્રેષ્ઠ સાતત્યનું દર્શન થાય છે. એકવીસમી સદીના પવિત્ર દેશના પ્રત્યેક મુલાકાતીની આ સૌથી અદ્ભુત પ્રતિક્રિયા હશે; ‘એ સર્વ અહીં બન્યું હતું,’ સીમાચિહ્નનો તથા સ્થળાકૃતિઓ એની એજ નહિ રહી હોય. અને જ્યાં ત્યારપદીની સદીઓમાં એટલો બધો વધારો અને પરિવર્તન થઈ ગયું હશે કે બાઈબલયુગના બનાવોની કલ્યના કરવી મુશ્કેલ લાગે. પણ દેશ એ દેશ છે. આજે ત્યાંના માર્ગો પર ડગલાં ભરનારાં આપણે એજ ‘અંડ કથાનાં પાત્રો’ હીએ. તેઓ કોઈ કાલ્યનિક દેશમાં વસતા નહોતા, કે તેઓના ‘સત્ય’ મનાતા જગત અને આપણા ‘વાસ્તવિક’ જગત વચ્ચે એવી કોઈ વિભાજક રેખા નથી કે આપણે કોઈ અલોકિક વિશ્વાસનો સહારો લઈને જે એ રેખા ઓળંગી શકીએ. ઈશ્વર

૧૪ લેવીય ૨૫:૧-૭

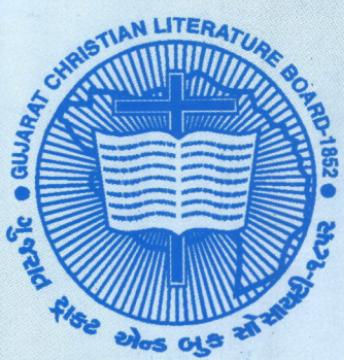
૧૫ રાજ્યકાળના ૪૨૦ વર્ષ+દેશવટાના ૭૦ વર્ષ (જ્યોર દેશ રાજાઓથી વિશ્વામ પાચ્યો!)=૪૮૦, જે શાઉલના અભિષેક-જેની ચોક્કસ તારીખ વિદ્ધિ નથી-થી માંડીને પુનઃસ્થાપના સુધીનો કદાચ અંદાજીત કે કદાચ ચોક્કસ આંકડો છે.....પાલેસ્તાઈનમાં આશરે ઇ.પૂ.૬૦૫માં થયેલી બેબિલોનની ચઢતીથી ઇ.પૂ.૫૭૭માં દેશવટાના અંત સુધીનો ગાળો લગભગ ૭૦ વર્ષનો હતો, અથવા ઇ.પૂ. ૫૮૮માં યરુશાલેમના અંતિમ પતનથી ઇ.પૂ.૫૧૬માં નવા મંહિરના અર્પણવિધિ સુધીનો અવધિ નિશ્ચે ૭૦ વર્ષનો હતો.

અંતિમ રાજ્યઓ : યુદ્ધ અને શાંતિ

એજ ઈતિહાસમાં કાર્યશીલ હતા, જે આપણોએ ઈતિહાસ છે, એજ ભૂગોળમાં જે આપણી ભૂગોળ સાથેજ સંકળાયેલી છે. માત્ર જોડો! 'સધયું જોડાઈ જાય છે.' બાઇબલના મનુષ્યો આપણા જગતથી વિબન્દત એવા જગતમાં રહેતા હતા એવી કલ્પનાયે કરશો નહિ" એમ વૃત્તાંતકાર કહે છે. તેઓ જીવતા જીગતા લોકો હતાં, અને ઈશ્વર આજની જેમ તેઓ મણે પણ કાર્યશીલ હતા. એક મંદિર, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર, છે. ભાષા અને સંસ્કૃતિના અંતર માટે અવકાશ રાખો. યાજક્તવ તથા રાજ્યત્વના વચનો પ્રિસ્ટમાં સિદ્ધ થાય એ માટે અવકાશ રાખો. શાસ્ત્રવારા ઈશ્વરે કરેલું પ્રકટીકરણ સાકાર થાય એ માટે અવકાશ રાખો. પણ સિદ્ધાતો કદ્યાયે બદલાયા નથી. વૃત્તાંતકારના ઈશ્વરને ઓળખવા, એટલે સારાયે ઈતિહાસના ઈશ્વરને ઓળખવા, કે જે સદા જીવિત છે અને પ્રીતિ કરતા આવ્યા છે તેમ આજેય કરે છે, અને કરતા રહેશે.

કાળવૃત્તાંતનો સંદેશો

એક મંડળી, એક વિશ્વાસ, એક ઈશ્વર

1BGK2